Jürgen Thorwald_Sada aastat kriminalistikat

(Kriminalistika arenguteed)

Tallinn • Kirjastus „Eesti Raamat" 1981
34N65 T 50
Vene keelest tõlkinud Hans Treimann Kaane kujundanud Jüri Kaarma

1203120000 ® Перевод на русский язык с изменениями,
11002-324 «Прогресс», 1S74
T ГГ7 74—81

M 901 (16)—81 '

SISSEJUHATUS

Kuritegevus kui üks kapitalistliku ühiskonna sotsiaalseid seaduspärasusi köidab üha enam juristide, ajakirjanike ja kirjanike tähelepanu. Selle põhjused, kurjategijate paljastamise võtted ning vahendid, teadussaavutuste kasutamine kriminaalasjade mõjusal uurimisel — kõigile neile probleemidele on pühendatud tohutu hulk kirjandust. Käesolev Jürgen Thorwaldi1 raamat pole teaduslik teos, kommentaar, õpik ega kriminaalromaan,,samuti mitte pseudo-teaduslik kirjatöö, mis nautleb hirmsate kuritegude pikantseid üksikasju. See raamat on pikaajalistest ja visadest otsingutest, sellest, kuidas teaduse saavutusi on kasutatud võitluses kuritegevusega, uurijate võitudest ja lüüasaamistest, vigadest ja saavutustest kriminalistikas ja kohtuekspertiisis.

Autor valgustab lugejale arusaadavas publitsistlikus laadis loodusteaduslike meetodite kasutamise ajalugu kuritegude paljastamisel. Raamatus käsitletakse põhjalikult identifitseerimise ajalugu, kohtumeditsiini, kohtutoksikoloogia ja kohtuballistika arengu põhietappe. Konkreetsete kohtuasjade põhjal näidatakse, kuidas teaduslik-tehnilised vahendid on juurdunud kuritegude uurimisse.

Samal ajal ei pretendeeri autor kriminalistika kui teadusega seotud kõikide probleemide ammendamisele. Raamatus ei käsitleta dokumentide uurimisel kasutatavaid teaduslik-tehnilisi meetodeid, asitõendeid, graafilist ekspertiisi, psühhiaatrilist ekspertiisi, mille järgi määratakse kindlaks kurjategija süüdivus või mittesüüdivus, samuti ka tema tegutsemismotiive jms.

J. Thorwald mõistab identifitseerimist piiratult, ta räägib vaid Bertilloni meetodist ja daktüloskoopiast. Ta ei erista kohtumeditsiini kui teadust ja kui ekspertiisiliiki. Ta serveerib kohtumeditsiini tervenisti kriminalistikaharuna, piiritlemata uurimise puhtkrimina-listlikke meetodeid ekspertiisimeetodeist. Küllaldaselt pole valgustatud ka juurdluse taktika ja metoodika ajalugu.

J. Thorwald ei maini peaaegu üldse kuritegude uurimise uute teaduslike meetodite kasutamise põhjendatust seaduslikkuse aspektist, jäädes seega praktiliselt tehnitsismi positsioonidele, mis tunnistavad kriminalistikat üksnes politseiteadusena.

3

Kirjeldades arvukaid kriminaalasju, rõhutab Thorwald teaduslik-tehniliste vahendite ja ekspertiisi osatähtsust. Pühendades põhitähelepanu uurimisele, näitab ta sealjuures,

---

[1] Jürgen Thorwald on SFV tuntud publitsist, kelle sulest on ilmunud mitu raamatut meditsiini ajaloost, samuti töid, mis on pühendatud nüüdisaja ja tuleviku kriminalistikale.

et õigesti läbiviidud uurimisega kurjategija paljastatakse, ükskõik kui kavalasti kuri-tegu poleks plaanitsetud ja sooritatud.

J. Thorwaldi raamatus iseloomustatakse teadlaste ja praktikute tegevust, kes on võtnud kasutusele uusi vahendeid ja meetodeid kriminalistikas ning kohtuekspertiisis, teinud uusi avastusi, maitstes sealjuures kaotuse kibedust ja võidu vilju. Need olid A. Ber-tillon, W. Herschel, F. Faulds, F. Galton, R. Reiss, E. Locard, kohtuarstid A. Lacassagne, W. Hofmann, P. Uhlenhuth, W. Spilsbury, kohtukeemik P. Jeserich ja teised. Viidates arvukatele ja mitmekesistele allikatele, jutustab autor paljude maade rohkem voi vähem nimekatest uurijatest, kes on andnud oma panuse kriminalistika teaduslike aluste rajamisel ja saanud kuulsaiks andekate ekspertidena.

Kuid autor ei nimeta ebaõiglaselt paljusid teisi teadlasi, näiteks Ludwig von Jagemanni (1805—1853), 19. sajandi esimesel poolel välja antud kaheköitelise kohtu-uurimisteatmiku autorit, kes astus välja inkvisitsiooniprotsessi vastu. Ta ei räägi ka Zimmermannist, kes 1852. aastal andis välja kolmeköitelise teose politsei organi-satsiooni ja tegevuse kohta, ega A. Kangerist, kes on teinud palju kriminalistika arendamisel SDV-s. Me ei saa midagi teada H. Sö-dermanist, kes 1931. aastal asutas Stokholmis õigusteaduskonna juurde Kriminalistikatehnika instituudi, samuti A. Svenssonist ja O. Wendelist, kes andsid välja kuritegude paljastamise tehnika ja taktika juhendi.[2]

J. Thorwald räägib ka vene teadlaste panusest kriminalistikatehnika arengusse. Ta kirjutab V. Moltšanovi ja J. Skopini töödest tulirelvadest põhjustatud haavade röntgenoloogilise, spektroskoopilise, keemilise ja bioloogilise analüüsi alal, lasu aja kindlakstegemisel jne. Autor meenutab Judini, Bagdassarovi ja Guljajevi teeneid laiba vere hüübimisvõime keeruka probleemi selgitamisel, millel on suur tähtsus surma saabumisaja väljaselgitamisel. Thorwald räägib ka vene botaanikust Tsvetist, kes oli juba 1903. aastal avastanud kõige lihtsama viisi mitmesuguste ainesegude eraldamiseks nende sadestamisel kriidi ja värvainetega täidetud klaastorus ning nende lahutamisel koostisosadeks. Seda eraldusviisi hakati nimetama kromatograafiliseks analüüsiks. Avastus unustati, kuid taasavastati seejärel käesoleva sajandi 30. aastate alguses uuesti Heidelbergis. 50. ja 60. aastatel leidsid toksikoloo-gid uued meetodid, mille juures värvilised reagendid muudavad nähtavaks värvitud alkaloide, mis ka pisimates kogustes filterpaberil eraldi sadestuvad. Seoses kohtuballistika arengu ajalooga meenutab Thorwald Matvejevit ja Zjuskinit, kes on ära teinud

4

suure töö tulirelva identifitseerimise teaduslike aluste väljatöötamisel.

Ometi ei saa raamatus küllaldaselt objektiivset pilti sellest panusest, mida on kriminalistika arengusse andnud vene ja nõukogude teadlased. Nii ei räägita sõnagi kohtufotograafia rajajast I. Burinskist (1849—1912). Tema värvuste eraldusmeetodil on tehtud arvutuid ekspertiise, sealjuures loetud silmale nähtamatuid tekste ja taastatud dokumente. I. Burinski asutas Peterburis spetsiaalse laboratooriumi. Venemaa Teaduste Akadeemia võrdsustas Burinski avastuse mikroskoobi leiutamisega ja määras talle Lomo-nossovi-nimelise preemia. Ka ei räägi Thorwald midagi J. Fritzschist, I. Zininist, J. Trappist, J. Pelikanist, kes rikastasid kriminalistikat, ega ka suurest keemikust D. Mendelejevist, kes uuris dokumente keemiliste meetodite abil.[3]

J. Thorwald jutustab põhjalikult sajandivahetuse tähtsaimast avastusest — vereseerumi uurimisest — ja väljapaistva kohtuarsti P. Uhlenhuthi teeneist sel alal. Ometi peab märkima, et vere-gruppide määramine sai teadusliku aluse hetkest, mil

[2] А. Свенсон и О. Вендель. Раскрытие преступлений. Современные методы расследования уголовных дел, М., 1957.
[3] А. В. Дулов и И. Ф. Крылов. Об истории криминалистической экспертизы в России, Госюриздат, 1960.

uurimisel hakati rakendama bioloogilisi reaktsioone. Sellega tegi 1889. aastal algust vene teadlane F. Tšistovitš, kes tegi kindlaks, et küülikute vereseerumile lisatud hobuse või angerja veri kutsub esile niinimetatud pretsipitatsiooni (sademe väljalangemise) selle loomaliigi valgu lahustes, kelle verd lisati. Belgia teadlane Bordet ainult kinnitas seda avastust ja Uhlenhuth kandis selle 1901. aastal üle kohtumeditsiinipraktikasse. Seepärast nimetataksegi seda reaktsiooni nõukogude kirjanduses «Tšistovitš-Uhlenhuthi reaktsiooniks»[4].

Thorwald vaikib ka nõukogude kriminalistikateadlastest, kellel on teeneid kõikide kriminalistika ja kohtumeditsiini harude arendamisel ja kes on tunnustatud autoriteedid mitte üksnes Nõukogude Liidus vaid ka välismaal.[5]

J. Tkhorwald kirjeldab paljude kriminaalasjade sensatsioonilisi uurimisi kapitalimaailmas. Konkreetsete kriminaalasjade varal tõestab ta, kuidas uurimisorganite ja ekspertide asjalikus koostöös paljastatakse kurjategijad, vaatamata hoolikalt plaanitsetud roimale, selle rafineeritud kordasaatmisele ja peenele jälgede peitmisele. Selles suhtes on iseloomulikud eriti kaks kuritööd. Esiteks inglase Smithi oma, kes uputas kindlustussumma saamiseks vannis oma kolm naist. Kuritöö paljastamisel etendas suurt osa tun-

5

tud ekspert Spilsbury, kes tegi kindlaks uppumise mehhanismi. Teine on sakslase Tetzneri kriminaalasi. Tetzner simuleeris autoõnnetuse ning enese hukkumise selle tagajärjel. Kuriteo uurimine lahenes edukalt tänu Leipzigi tuntud kohtumeediku Kockeli osavõtule, kes õigustatult arvas, et kohtuarst peab uurimisest vahetult osa võtma.

Aasta-aastalt avardasid täppisteaduste saavutused ekspertiisi võimalusi. Teadussaavutused võimaldasid kriminaalasjade lahendamise huvides uurida uusi objekte: tulirelvi, tolmujälgi, mitmesuguseid bioloogilise päritoluga aineid, kangalõngu, käekirjaproove.

Kohtuballistikale pühendatud peatükis jutustab J. Thorwald huvitavalt sellealase ekspertiisi sünnist ja arengust alates 1835. aastast, kui inglise politseinik H. Goddard jälgede järgi kuulil avastas tapja, kuni erakordselt tähtsa avastuseni, et iga relv jätab kuulile ainuomase jälje. Sellele järeldusele jõudis meie sajandi 20. aastatel Ch. Waite. Olles varem kohtumeditsiini koostisosa, arenes kohtuballistika iseseisvaks ekspertiisiks, millel on oluline koht tulirelvade abil kordasaadetud kuritegude juurdlemisel. Hakati tegema kompleksekspertiise, milles osalevad nii kohtumeedikud kui kriminalistid, selgitamaks juurdlusel ja kriminaalasjade kohtumenetlusel tekkinud piiriküsimusi.

Samal ajal toob autor andmeid selle kohta, kuidas ärivaim ja ebaausus USA-s sünnitavad ballistikaeksperte-šarlatane, kelle järeldustest sõltus sageli inimeste elu. Näitena on toodud sulase Stielow' kriminaalasi. Stielow mõisteti südametunnistuseta eksperdi järelduse põhjal surma süüdistatuna oma peremehe ja selle majapidajanna tapmises. Stielow viibis surmaotsuse täidesaatmist oodates kaks aastat vanglas ja mõisteti õigeks alles pärast uut, paljudele katsetele toetuvat ekspertiisi.

J. Thorwald juhib tähelepanu mõnedes maades levinud kõikvõimalike relvade müügile. See relvavabrikantide ja kaupmeeste äri, millega kaasneb vastava kauba reklaam, soodustab kurjategijate musta tööd ja raskendab võitlust kuritegevusega.

---

[4] М. А. Бронникова. Судебно-медицинское исследование вещественных доказательств, М., 1947, с. 42. А. К. Туманов. Судебное медицинское исследование вещественных доказательств, М., 1961, с. 120.

[5] Ю. С. Сапожников. Криминалистика в судебной медицине, Киев, 1970. Л. П. Рассказов, Из истории возникновения и развития советских криминалистических учреждений в сборнике «Вопросы криминалистики и судебной экспертизы», 1962, № 2, Душанбе.

Raamatusse koondatud laiaulatuslik ainestik jutustab peamiselt elu ja tervise vastu suunatud kuritegudest. Kuid mitte üksnes need ei iseloomusta kodanlikke riike. Raamatus ei räägita imperialistlike agressorite ja kolonisaatorite, samuti fašistide kuritegude tohutust ulatusest ning nende uskumatutest metsikustest. (Fašistlikes koonduslaagrites hoiti kinni umbes 22 miljonit inimest, kellest 11 miljonit hävitati.)

Nähtavasti põhjustasid autori klassisümpaatiad ka seda, et raamatus ei räägita midagi äriringkondade ja monopolide esindajate seadusrikkumistest, mis seisneb valereklaamis, patendi- ja autoriõigustest kõrvalehiilimises, kaubamärkide eeskirjade rikkumises. Ei räägita ka kuritegudest, mida sooritavad ettevõtjad ohutustehnika hülgamisega, keskkonna mürgitamisega jne.

6

Ometi on niisuguste kuritegude ulatus ja ohtlikkus nüüdisajal tohutu. Näiteks on niinimetatud majanduslikud kuritööd kapitali-maailmas sageduselt esireas. Müncheni Tööstus- ja Kauban-duspalati arvestuste kohaselt põhjustavad majanduslikud kuriteod (tulude varjamine, kuritegelikud pankrotid, ebaaus konkurents jne.) SFV-s igal aastal kahjumi 10 miljardi marga ulatuses.[6]

Üksnes 1970. aasta jooksul võeti Itaalias tervisele kahjuliku võltsveini valmistamise pärast vastutusele 600 vabrikanti. Arvestagem aga asjaolu, et enamik niisugustest kuritegudest jääb avastamata.

Thorwaldi teoses jääb peaaegu kajastamata äritsemine narkootikumidega ja transpordialased kuriteod.

Lääneriikide ajalehed kirendavad sõnumitest, milles räägitakse narkootikumidest. Nende levitamise vastast võitlust peetakse politsei töös probleemiks nr. 1. Mis puutub transpordialastesse kuritegudesse, siis hukkub Lääne-Saksamaa teedel iga 22 minuti järel üks täiskasvanu ja iga 4 minuti järel laps.[7] 1972. aasta esimesel poolel hukkus Jaapani teedel 7340 ja sai vigastada 415 260 inimest. 1972. aastal hukkus USA teedel 56300 ja vigastada sai ligi 2 000 000 inimest.

Niisiis ei kajasta raamatus olevad andmed kuritegevuse tõelist pilti kapitalistlikus ühiskonnas, ei haara kõiki selle vorme ja ulatust ega peegelda nende kasvutendentsi.

Kuna autor piirdub kriminalistika arengu ajalugu käsitledes üksnes isiku vastu suunatud kuritegude vastase võitlusega, võib tekkida mulje, et varustades politseid ja kohtuekspertiisi teaduslike meetodite ja tehnikasaavutustega kuritegude juurdlusel ning kurjategijate tabamisel, kaitseb kodanlik riik ühiskonna kõigi liikmete huvisid.

Loomulikult pole see nii. Kodanliku justiitsi ja politsei peamine ülesanne on ekspluateeritava enamiku allutamine valitsevale kodanlusele, valitseva klassi poliitikale osutatava vastupanu mahasurumine. Teiseks ei peeta nüüdisaja kapitalistlikus ühiskonnas mõjusat võitlust valitseva klassi esindajate pidevalt kasvava kuritegevusega, mis kahjustab kogu elanikkonda, eelkõige aga töötavat rahvast. Kolmandaks põhjustab mitmesuguste kuritegelike organisatsioonide kasv ja nende sidemed politseiga omavoli ning jätab kapitalistlike riikide elanikkonna enamiku kaitseta nende elu ja tervise vastu suunatud kuritegude eest. Seda tõendab ka varjatud kuritegevuse suur ulatus ja kuritegude avastamise madal tase, mis tavaliselt kõigub 50—60% piires registreeritud kuritegude arvust.

Thorwaldi raamatust võib leida palju andmeid politsei allumi-

7

[6] [6] A. Windolph. Die Wirtschaftskriminalität, ihre Bekämpfung und Prävention, «Schimmelpfeng Review», Frankfurt/M., 1969, nr. 5, lk. 54.

[7] [7] «Der Spiegel», 1970, nr. 69, lk. 32.

sest kodanlike riikide valitsevate ringkondade huvidele ja selle madalast moraalsest tasemest. Kuid samal ajal on teoses ka täiesti ebaõigeid, tegelikku olukorda moonutavaid järeldusi.

Nii ei saa nõustuda Pinkertoni nuuskuriagentuuri vaimustatud iseloomustusega. Ränga raha eest ei võidelnud see agentuur üksnes kuritegevusega, vaid õiendas võimude ülesandel arveid ka USA töölisliikumise aktivistidega. Pinkertoni agentuur etendas Chicago tööliste esimese massistreigi elajalikul mahasurumisel 1. mail 1886. aastal tähtsat osa.

Rääkides politsei ja ekspertiisiasutuste ajaloost mitmesugustes maades, annab J. Thorwald positiivse hinnangu USA Föderaalsele Juurdlusbüroole (FJB). Tegelikult muutus Edgar Hooveri juhitud FJB kuritegevuse vastase võitluse ja ameerika demokraatia kaitsmise suitsukatte all võimsaks organisatsiooniks, mis hakkas arveid õiendama USA valitsevatele ringkondadele ebasoovitavate isikutega.

FJB loomisel 1908. aastal kuulus büroosse 23 agenti, kelle käsutuses olid mõned kaustad andmetega kurjategijate kohta. 1970. aastal töötas seal ajakirja «National» kinnitusel mitukümmend tuhat agenti, kusjuures andmeid leidus 50 miljoni ameeriklase kohta. FJB püüab hankida kõikide kaasmaalaste fotosid. FJB agendid ilmuvad paljude välisriikide pealinnadesse «juriidiliste küsimuste atašeedena», kogumaks luureandmeid.8 Niisugune on USA riigiteenistuse ühe reaktsioonilisema asutuse tõeline pale.

Mitmete USA ajalehtede kinnitusel kulutab USA Kaitseministeerium ameerika kodanike jälitamisele igal aastal 45 miljonit, maksude kogumise ametkond — 10 miljonit, Aatomienergiakomis-jon 5 miljonit, FJB — 170 miljonit dollarit. Peale selle kulutavad erafirmad samal eesmärgil ligi 100 miljonit dollarit, täites seejuures paljudel juhtudel valitsuse tellimusi. Kuuldeaparaatide, minifotoaparaatide ja muude niisuguste seadiste kasutamine on jõudnud nii kaugele, et FJB jälgib kodanike eraelu.

V. I. Lenin iseloomustas ammendava põhjalikkusega kodanliku riigi politsei klassiiseloomu. «Olles rahvast eraldatud, moodustades professionaalse kasti, koosnedes inimestest, kes on «dresseeritud» vägivalda tarvitama kõige kehvema elanikkonna vastu, inimestest, kel on mõnevõrra kõrgem palk ja «võimu» privileegid («meelehea» saamisest rääkimata), jääb politsei ükskõik missuguses demokraatlikus vabariigis kodanluse võimuloleku tingimustes paratamatult kodanluse truimaks tööriistaks, kantsiks ja kaitseks.»9

8 «Pravda», 20. apr. 1971.

9 V. 1. Lenin. Teosed, 24. kd., lk. 321.

Raamatus toodud andmed näitavad eredalt, kuidas kapitalistlikule maailmale omane sensatsioonijaht kahjustab võitlust kuritegevusega ning segab kuritegude lahendamist.

Näiteks USA-s 1922. aastal palju kära tekitanud pastor Halli ja tema armukese Millsi mõrva puhul tallasid uudishimulikud ja ajakirjanikud kõik jäljed kuritööpaigas. Seda mõrva juurelnud prokuröri vend püüdis pärast prokuröri surma müüa protokolle tunnistajate seletustega ajalehele «Daily Mirror».

Paljudest raamatus kirjeldatud kriminaalasjadest selgub, et kodanike huvisid kaitsma kutsutud avalikkuse printsiip muutub kodanlikus ühiskonnas oma vastandiks, soodustades kuritegude varjamist. Kasuahnetel eesmärkidel oma naise mürgitanud Bucha-nani kriminaalasi näitab, kuidas kodanlikus kohtumõistmises kasutatakse võistlevuse printsiipi ebaausate protsessist osavõtjate poolt tõe selgitamist raskendava tegurina.

Sensatsiooni, mida loob kodanlik ajakirjandus kuritegude ümber ja mis mõjustab ka kohtumõistmist, levitavad teisedki massiinfor-matsioonivahendid. Teatavasti kasutatakse kodanlikus ühiskonnas kõiki mõjustusvahendeid — ajakirjandust, kino, raadiot, televisiooni — gangsterluse propageerimiseks, vägivalla ülistamiseks, moraali aluste hülgamise propagandaks. Ühest küljest peab see rahvahulkade tähelepanu igapäevase elu raskustest kõrvale juhtima, hajutama nende mõtteid ekspluataatorliku ühiskonna ümberkorraldamisest, teiselt poolt aga külge pookima vajalikke omadusi, sealhulgas julmust, et valmistada ette sõjalist kaadrit, kes oleks valmis võitlema imperialistlike riikide valitseva kliki huvide eest.

Tänapäeva kodanlikus ühiskonnas mõjustab uurimisobjektide piire ületanud justiitsorganite kuritegevus selle ühiskonna elu kõige mitmekesisemaid külgi.

Avamata küll kuritegevuse peamisi põhjusi kodanlikus ühiskonnas, on Thorwald siiski sunnitud rääkima motiividest, millest kurjategijad juhinduvad. See on püüe rikastuda ükskõik millisel viisil, kasuahnus (näiteks Pariisi arst Castaing mürgitas oma patsiente, arst Couty de la Pommerais mürgitas oma armukese de Pauw' jne.).

Kuritegevust kapitalimaades põhjustab terve hulk kodanlikku elulaadi juurdunud sotsiaalseid tegureid. Kodanlikku elulaadi üks iseloomustavamaid jooni on kuritegevuse pidev kasv.

Selgitades seda seaduspärasust, kirjutas K. Marx: «Peab olema midagi roiskunud niisuguse sotsiaalse süsteemi südamikus, mis suurendab oma rikkust, kuid seejuures ei vähenda vaesust, ja milles kuritegevus kasvab isegi kiiremini, kui elanike arv.» 10

Käsitledes ajalugu, näitab J. Thorwald, et kuritegevus kasvab mitmes kodanlikus riigis, toob arvukaid fakte, püüab teha mõningaid üldistusi. Nii viitab ta sellele, et aastatel 1924—1936 vallandus USA-s kuritegude võimas laine. «Midagi niisugust polnud Vana ega Uus Maailm kunagi näinud,» kirjutab ta. Raamatus tuuakse ära järgmised näited: 1926. aastal sooritati ebatäielikel

9

andmeil üle 12 000 mõrva, 1933. aastal 1 300 000 rasket kuritegu. Iga päev toimus kaks kallaletungi pankadele, «maailmakuulsaks» said organiseeritud kuritegevuse bossid Al Capone, Frank Costello, John Dillinger, Alvin Carpis ja teised; relvastatud kurjategijate arv ületas ameerika sõdurite arvu Esimese maailmasõja päevil. «Mõnikord tundus, et USA poliitilised alused on kokku varisenud ja kuritegevus on valmis võimu haarama tervetes linnades ja paljudes piirkondades,» kirjutab Thorwald.

Kuritegevuse pidurdamatu kasv jätkub USA-s ka praegu. See kogu Ameerika ühiskonda rahutukstegev protsess on muutunud presidentide läkituste ja paljude uuringute objektiks.8. Nii on üleliidulise Kuritegude Põhjuste Uurimise Instituudi välismaa infor-matsioonibüroo andmeil USA-s toimepandud eriti ohtlike kuritegude kasv olnud järgmine:

a. — 2 082 400	1966. a.	— 3 264 200
a. — 2 213 600	1967. a.	— 3 802 300
a. — 2 435 900	1968. a.	— 4 466 600
a. — 2 755 000	1969. a.	— 5 001 400
a. — 2 230 200	1970. a.	— 5 568 200 jne

1973. aasta jaanuaris sooritati üksnes Washingtonis ligi 3000 kuritegu. Võrreldes 1972. aasta sama kuuga kasvas mõrvade arv 34,8%.

1964. aastal pandi Inglismaal toime rekordiline arv kuritegusid — 1 067 963. Alates 1955. aastast suurenes kuritegude arv igal aastal 10% võrra.

[8] Kuritegevusest USA-s vt.: «США: преступность и политика», 1972.

1972. aasta 9 kuu jooksul sooritati Iisraelis mõrvu kaks korda rohkem kui kogu 1971. aastal. Kui 1970. aastal registreeriti seal 33 853 sissemurdmist, siis järgmisel aastal juba 35 206.

Kuritegevuse olemasolu, kasvu ja tohutu ulatuse kannavad teadlased ja ajakirjanikud väga mitmesuguste põhjuste arvele, olles aga üpris kaugel kriitilisest suhtumisest kapitalistlikku tegelikkusse. Erandiks pole ka J. Thorwald, kes kuritegevuse loomust ja kasvu seletab ühelt poolt Lombroso bioloogilise kontseptsiooniga, teiselt poolt seob neid protsesse rahvastiku kasvu ja tööstuse arenemisega.

Erinevalt Euroopa kriminoloogiast on Ameerikas viimasel ajal

10

Alates 19. sajandi teisest poolest sai Euroopas valitsevaks suunaks kuritegevuse põhjuste selgitamisel C. Lombroso ideedel rajanev bioloogilis-antropoloogiline suund. Selle tüüpilisemaid esindajaid oli E. Kretschmer, kes seadis inimese iseloomu ja kalduvused, sealhulgas ka kuritegelikud kalduvused sõltuvusse tema psuhhofuusikalisest konstitutsioonist. Tähtsuselt teine oli psühhoanalüütiline suund, mille kõige väljapaistvam esindaja oli S. Freud kes seletas kuritegevust alateadvuslike, põhiliselt seksuaalsete ihade toimega.

levinenud peamiselt sotsioloogiline suund, kusjuures tegurite hulka, mis põhjustavad kuritegevust ja selle kasvu, lülitatakse kõige mitmekesisemad nähtused. Ühtlasi kinnitatakse kuritegevuse olemasolu vältimatust ühiskonnas.9

Juhindudes mõttest, et kuritegevus on ühiskonnale orgaaniliselt omane, ei taha või ei saa kodanlikud teadlased mõista, et sotsiaalsete tingimuste muutumine loob aluse selle nähtuse likvideerimiseks. Kapitalism vaid soodustab kuritegevuse kasvu. «Kapitalismi tingimustes on kuritegevus eelkõige kodanliku ideoloogia laostava, roiskuva mõju tulemus, mis baseerub klassi ja rahvuslikul ebavõrdsusel, inimese ekspluateerimisel inimese poolt, kasuahnusel, tõeliste kõlbeliste väärtuste põlgamisel.» 10

Seoses tehnika ja loodusteaduste edusammudega, juurutatakse nüüdisajal välismaa kriminalistikasse mitmesuguseid tehnilisi vahendeid. Sissemurdja rõivastelt leitud purustatud ukse värvikübemeid võib ostsilloskoobi abil indentifitseerida. Aatomireakto-ris ergutatud aatomiosakesed kiirgavad spetsiifiliselt ja kahtlusaluse rõivailt võetud värviosakesed võivad ekraanile projitseeri-tult anda samasuguse pildi nagu ukselt võetud värvgi. USA-s töötatakse välja meetodit inimeste kindlakstegemiseks hääle järgi spektrograafi abil. See aparaat muudab hääldatud sõnad graafi-listeks kujunditeks. Et igal häälel on vaid iseomane kõla, siis võib neid «häälejälgi» isiku kindlakstegemisel kasutada nagu sõrme-jälgigi. Identifitseerimise eesmärgil toimuvad Illinoisi Tehnoloogiainstituudis uuringud lõhnade kasutamiseks. Väidetakse, et inimese lõhna järgi võib kindlaks teha tema vanust, sugu, rassi, tervist, elukohta. Varastatud autode tagaotsimisel (New Yorgi osariigis varastatakse igal aastal üle 40 000 auto) kasutatakse raale. Nendesse salvestatakse varastatud autode numbrid. Raal on ühendatud kümne analüsaatoriga, iga analüsaator omakorda liiklusmärkidesse ja valgusfooridesse peidetud 40 telekaameraga. Kõik kaamerad annavad läbisõitvate autode numbrid analüsaatoritesse. Analüsaatorites numbrid kodeeritakse, raal aga võrdleb saadud informatsiooni tagaotsitavate autode nimistuga. Niiviisi võib mõne sekundi jooksul vastu võtta häiresignaali ja saata patrullauto vargaid püüdma.

---

[9] Tänapäeva kodanlike teooriate kohta vt.: «Социология преступности (современные буржуазные теории)», M., 1966.
[10] М. Щелоков. Строительство коммунизма и укрепление правопорядка. — «Коммунист», 1972, № 8, с. 53.

Šveitsis tegid teadlased ettepaneku kasutada spetsiaalseid elekt-ronlõkse võitluseks kiiruseületajate vastu teedel. Need seadmed pildistavad auto, tähendavad üles kiiruse, eeskirjade rikkumise kuupäeva ja kellaaja.

Inglismaal kasutatakse valmisriietekauplustes varguste ärahoidmiseks elektronsüsteemi. Kauba külge kinnitatakse vastavalt töödeldud lipik. Seda saab eemaldada üksnes müüja vastava seadmega, sest vastasel juhul ese rikneb lootusetult. Kaupa koos lipikuga

11

välja viia ei saa, sest elektronkiir «märkab» seda ning lülitab sisse signaallambid ja -kellad. Ometi ei tähenda kõik see, nagu poleks välismaa juurdlusorganite tegevusega tutvumisel vaja uurida kodanliku kriminalistika ja kohtuekspertiisi arengut kriitiliselt.

Käesolev raamat võib sellele teatud määral kaasa aidata.

N. Aleksejev, õigusteaduse doktor

I. KUSTUTAMATU PITSER EHK IDENTIFITSEERIMIS-SEIKLUSED

1. Pariis 1879. aastal. Prantsuse kriminaalpolitsei (Surete) ajalugu Eugene Francois Vidocqist kuni Gustave Macéni

1879. aastal andis Pariisi politseiprefektuuri esimese büroo kirjutaja Alphonse Bertillon tõuke kriminalistika arenemiseks Prantsusmaal. Ta oli siis 26-, Prantsuse kriminaalpolitsei aga juba 70-aastane.

Surete, nagu sel ajal Prantsuse kriminaalpolitseid nimetati, oli vanim ja suurimate kogemustega kriminaalpolitsei maailmas. See nägi ilmavalgust juba Napoleoni ajal.

Enne seda eksisteerinud Prantsusmaa politseiteenistus tegeles kuningate poliitiliste vaenlaste jälitamise ja vangistamisega, kriminaalkuritegudega polnud tal pistmist. Kuid ka hiljem, Napoleoni ajastu teisel poolel, allus kuritegudevastaseks võitluseks loodud Pariisi politseiprefektuuri esimese büroo ülemale vaid 28 rahukohtunikku ja mõni inspektor. Ja alles 1810. aastal, kui kuritegevuse laine oli Pariisi juba uputamas, lõi lõpuks Surete tund ning otsustati tema looja Eugene Vidocqi saatus.

Kuni 35. eluaastani elas Vidocq seiklusrikkalt. Too Arras' pagari poeg oli näitleja, sõdur, madrus ja lõpuks vang (Vidocq lõi ohvitseri, kes oli võrgutanud tema sõbratari). Vangist põgenes ta korduvalt. Kord õnnestus tal põgeneda varastatud sandarmivormis, teine kord hüppas ta vanglatorni peadpööritavast kõrgusest all vahutavasse jõkke. Vidocqil ei vedanud: ta tabati mõlemal korral. Lõpuks mõisteti ta sunnitööle ja rautati ahelatesse. Vanglates viibis ta aastate vältel külg-külje kõrval ohtlike kurjategijatega. Nende hulgas oli ka kurikuulsa Gornu klanni liikmeid, kes kasvatasid oma lastest mõrvareid, ja et need kiiremini oma ametiga harjuksid, anti lastele leludeks laipade päid.

1799. aastal sooritas Vidocq oma kolmanda, seekord õnnestunud põgenemise. Kümme aastat elas ta rõivakaupmehena Pariisis. Ja kõik need aastad šantažeerisid teda endised kaasvangid, ähvardades teda võimudele üles anda. Vihkamisest tingituna astus Vidocq elu otsustavaima sammu. Ta läks Pariisi politseiprefektuuri ja tegi ettepaneku kasutada oma teadmisi allmaailmast võitluses kuritegevusega. Selle eest aga palus ta unustada oma kriminaalne minevik.

Veel 70 aastat hiljem tundsid mõnedki Surete ametnikud end ebamugavalt, kui jutt läks Prantsusmaa kriminaalpolitsei tekkimisele. See oli tingitud asjaolust, et Vidocqi elu enne 1810. aastat

13

oli täielikus vastuolus ettekujutusega politseiametniku, rääkimata kriminaalpolitsei ülema elulaadist. Keegi ei mäletanud enam, kui raskes olukorras olid sel ajal Pariisi politseiprefektuuri esimese osakonna ülem Henri ja prefekt parun Pasquier, kui nad 1810. aastal võtsid vastu otsuse suunata Vidocq võitlema kuritegevusega Pariisis. Konspiratsiooni huvides arreteeriti viimane taas, sellele järgnenud vabanemine sai teoks õnnestunud põgenemisega. Oma residentsi seadis Vidocq sisse prefektuuri lähedal, süngevõitu hoones St. Anne'i tänaval. Kaastöötajaid valis ta põhimõttel, et kuritegevusega võib võidelda üksnes kurjategija. Alguses töötas tema juures neli, siis kaksjeist, hiljem kakskümmend endist vangi, kes tegid läbi tubli väljaõppe ja said palka salajasest erifondist. Aasta jooksul võttis Vidocq oma kaheteistkümne agendiga kinni 812 mõrvarit, varast, sissemurdjat, röövlit ja suli, likvideerides salaurkaid, mida enne polnud riskinud puudutada ükski rahukohtunik ega inspektor.

Peagi hakati Vidocqi organisatsiooni nimetama Sürete'ks (Julgeolekuks). Vaenulikule suhtumisele vaatamata kujunes sellest Prantsuse kriminaalpolitsei. Tuhanded müstifikatsioonid, võlts-arestid, Surete ametnike vanglatesse sokutamine arreteeritute sildi all, nende voltspogenemised või isegi lavastatud surm pärast ülesande täitmist — kõik see kindlustas Vidocqile tohutu informat-sioonivoolu.

Lähedane tutvus allilmaga, kurjategijate harjumuste ja «töömeetodite» tundmine, kannatlikkus, intuitsioon, oskus oma rolli sisse elada, harukordne nägemismälu ja arhiiv, kuhu olid koondatud andmed kõigi Vidocqi tuttavate kurjategijate kohta, tagasid talle edu. Kui enam polnud võimalik varjata end kui Surete šeffi, hakkas Vidocq pidevalt käima vanglates, kus vaatles vahialuseid, nende nägusid ja välimust mällu kinnistades.

1833. aastal läks Vidocq erru, sest uus politseiprefekt Henri Gisquet polnud nõus, et kogu kriminaalpolitsei koosneb endistest vangidest. Ülejäänud eluaastad möödusid Vidocqil seiklusrohkelt. Ta asutas eradetektiivibüroo (arvatavasti maailma esimese) oli varakas kaupmees, kirjanik, sõbrustas suure Balzaciga, kellele andis mõnegi romaanisüžee.

Surete ülema kohale asusid üksteise järel kodanluse esindajad: Allard, Canler, Claude ja 1879. aastal Gustave Mace. Surete elas üle viis riigipööret: Napoleonist Bourbonideni, Bourbonidest Louis Philippe juulimonarhiani, juulimonarhiast Napoleon III keisririigini ja viimasest Kolmanda Vabariigini. Endisest süngest residentsist St. Anne'i tänavalt koliti üle sama troostitusse hoonesse Quai d'Orloge'il ja seejärel prefektuurihoonesse Quai d'Ofevres'ile. Vidocqi 28 alluva asemel töötas seal juba mõnisada inspektorit. Kriminaalse minevikuga ametnikud loovutasid pikapeale koha auväärsetele kodanlastele. Kuid ei Allard, Canler, Claude ega Mace ei muutnud Vidocqi töömeetodeid. Paljud endised kurjategijad olid nende teenistuses informaatoritena. Pariisist väljasaadetud

14

ja sinna salaja tagasipöördunud kriminaalkurjategijad pidid teistkordsel arreteerimisel valima: kas töötada Sûreté heaks või siis minna trellide taha. Sûreté oli alati valmis oma provokaatoreid kongidesse paigutama, saamaks informatsiooni vangide kohta. Inspektorid külastasid pidevalt vanglaid, kus lasksid vange enese eest mööda marssida, et arendada Vidocqi kombel oma nägemismälu ja tunda kurjategijaid nägupidi. Niisugune «paraad» oli varemkaristatud vangide paljastamise või siis mõnede tagaotsitavate kurjategijate, kes istusid muude süütegude eest,

identifitseerimise levinuim meetod. Vidocqi arhiiv muutus tohutuks bürokraatlikuks kontoriks. Prefektuuri gaasitulega valgustatud tolmustes saalides kõrgusid paberimäed, mis koosnesid kurjategijate kohta peetavaist kaartidest, millele oli kirjutatud õigusrikkuja nimi, karistuste hulk, isikukirjeldus. Arhiivis paiknes umbes viis miljonit kaarti. Nende arv aga kasvas üha, sest kontrollimisele allusid ka Pariisi hotellides elavad välismaalased.

Möödunud sajandi 40. aastatel hakati ühes Brüsseli vanglas vange fotografeerima. See registreerimise ja identifitseerimise uus meetod võeti kasutusele ka Pariisis. Prefektuuri oli kogunenud 80 000 fotot. Kuidas ka välismaalased ei imestanud nende kodumaalt Pariisi põgenenud kurjategijate kiire paljastamise üle, kuidas see ka ei suurendanud Pariisi politsei legendaarset kuulsust, ometi elas politsei 1879. aastal üle sügavat kriisi, mis tõukas kriminalistika arengu ajaloo areenile Alphonse Bertilloni.

2. Politseikartoteegikirjutaja Bertillon

Alphonse Bertillon oli aeglaste liigutustega kõhn ilmetu ning kahvatu ja kurva näoga noormees. Ta kannatas seedehäirete ja ninaverejooksude all. Sageli vaevasid teda ägedad migreenihood. Ta oli tõrjuvalt kinnine inimene. Kinnisusega kaasnes usaldamatus, sarkasm, õelus, äärmuslik pedantsus ja ilumeele täielik puudumine.

Kui 1879. aasta kevadel öeldi ühele prefektuuri külalisele, et Bertillon on lugupeetava arsti, Pariisi Antropoloogiaseltsi asepresidendi Louis Adolphe Bertilloni poeg ja looduseuurija ning matemaatiku Achille Guillard'i tütrepoeg, pidi külaline end haigeks naerma.

Tõepoolest, raske oli ette kujutada, kuidas küll nii väljapaistvate inimeste poeg ja lapselaps oli kolmest Prantsusmaa parimast koolist halva õppeedukuse ja veidra käitumise pärast välja heidetud, mõne nädala pärast aga vallandatud pangast, kuhu ta oli õpilaseks võetud. Hiljem tegutses ta edutult koduõpetajana Inglismaal ja ainult tänu isa sidemetele sai politseiprefektuuris kirjutaja koha.

Bertilloni töölaud asetses ühe suure saali nurgas, kus kõrgusid kartoteegid. Suvel oli seal väljakannatamatult kuum, talvel aga tuli kirjutada kindad käes.

1879. aasta jahedal kevadel istus Bertillon oma nurgas ja kandis kaartidele kurjategijate isikukirjelduse Alatasa kordusid sõnad: «pikka», «keskmist», «väikest» kasvu, «nägu tavaline», «erilisi tundemärke pole». Niisugused kirjeldused kehtisid tuhandete kohta. Kaartidele kleebiti fotod, mille olid pildistanud kunstfotograafid. Seepärast olidki fotod rohkem «kunstilised» kui sarnased pildistatutega. Need olid moonutatud, sest arreteeritud ei tahtnud end kuidagi pildistada lasta.

Kogu see Bertilloni käest läbi käiv materjal rääkis Sûreté kriisist. Vidocqi triumfi ja tema loodud meetodite ajast oli muutunud nii maailm kui ka ühiskond, nendega koos kuritegevuse olemus. Kuid need muutused polnud veel jõudnud üldsuse teadvusse. Enne 1879. aastat olid vaid üksikud püüdnud pilku heita allilma sotsiaalsetele, bioloogilistele ja psühholoogilistele lätetele. Üks niisuguseid uurijaid oli Belgia matemaatik ja statistik Adolphe Quételet, kes püüdis kokku võtta kriminaalkuritegude arvu viimasel aastakümnel ja arvutada kriminaalsete elementide protsenti ühiskonnas. Itaalia psühhiaater Cesare Lombroso aga uuris kurjategijate füsioloogiat ja psüühikat. Pavia vanglates ja vaimuhaiglates mõõtis ta kurjategijate koljusid ja jõudis järeldusele, et iga kurjategija kolju ehituses on anomaaliad, mis viitavad sellele, et nad on loomadele lähemal kui teised inimesed. Lombroso kinnitas, et kurjategija on atavistlik nähtus, inimese arengu ajaloo retsidiiv — kurjategijaks sünnitakse. 1876.

aastal ilmunud Lombroso raamat «L'uomo delinquente» leidis teatud tunnustuse ka väljaspool Itaaliat ja pööras teadlaste tähelepanu kurjategija isfksusele. Muus osas aga jäi kuritegevus endiselt uurimata alaks. Ometi nägi kuritegevus 1879. aastal välja hoopis teisiti kui sajandi alguses. Tuleb rõhutada, et rahvastiku kasvu ja tööstuse edasise arenguga suurenes ka kuritegude arv.

Vidocqi fenomenaalne mälu kurjategijate nägude meelespidamisel oli erandlik. Nüüd aga poleks piisanud ka sajast Vidocqist, meeles pidamaks lugematuid mitmest mastist kurjategijaid, kes ujusid kuritegevuse mülka pinnale eelmise sajandi 80. aastail. Koos üldise arengu ja haridustaseme tõusuga oli ka kurjategijate tase tõusnud. Vaid harva õnnestus provokaatoreil üle kavaldada vanglates kinnipeetavaid, kes eelnevate karistuste varjamiseks olid vahetanud nime ja muutnud välimust. Üha harvem sattusid kurjategijad inspektorite õnge, kes neid nagu vanu tuttavaid tervitasid. Mis aga puutub vangide identifitseerimise eest kehtestatud preemiasse, siis hakkasid rahaahned inspektorid üha sagedamini vangidega tehinguid sõlmima. Vang andis end tagaotsitava pähe üles ja sai osa preemiast enesele. See soodustas kohtuvigu ja tõi kaasa raskeid tagajärgi.

Vidocqi mälu abistav kartoteek muutus kurjategijate identifitseerimise peamiseks vahendiks. Kuid olles mahult mõistlikkuse piirid ületanud, kaotas kartoteek oma tähenduse. Klassifitseerimine nimede järgi oli mõttetu, sest kurjategijad lihtsalt vahetasid

16

oma nime. Klassifitseerimine vanuse või kuriteo sooritamisviisi järgi ei õigustanud end, sest ei õnnestunud luua kasutamiseks mugavat süsteemi. Ka fotograafia abistas vähe: 80 000 foto puhul polnud lihtne kõrvutada äsjaarreteeritu pilti varemkaristatute omadega. Eriti tähtsate juhtude puhul tuhnisid inspektorid ja kirjutajad päevade kaupa fotodes, leidmaks tollesama varem karistust kandnud kurjategija pilti.

Sel ajal kujunesidki Alphonse Bertilloni esimesed muljed politsei ja Surete töö kohta.

3. Teadus tuleb esmakordselt kriminaalpolitseisse, kuid teda ei toetata

Bertillon asus kirjutajana tööle 15. märtsil 1879. aastal. Neli kuud hiljem selgus, et ajalugu oli teinud õnneliku valiku, kui saatis Bertilloni istuma politseiprefektuuri tolmusesse nurka.

Bertillon oli üles kasvanud majas, kus valitses kindel püüdlus looduse seaduspärasuste tunnetamiseks. Juba lapsepõlves sai talle tuttavaks Charles Darwini nimi, kelle revolutsiooniline teos «Liikide tekkimisest» lükkas ümber piiblidogmad maailma loomisest ja tõestas, et kõik elusolendid on pika bioloogilise arenguprotsessi vili. Bertillon oli kuulnud ka Louis Pasteurist, kes avastas bakterite maailma; samuti Daltonist, Guy-Lussacist ning Berzeliusest, kes olid teinud palju keemia heaks; ta oli kuulnud paljude anatoomide, füsioloogide ja bioloogide töödest. Bertillon oli sageli istunud vanaisa juures, kui see taimi uuris, neid perekondadesse ja liikidesse jagas ning tähestikulisse järjekorda süstematiseeris. Ta nägi, kuidas isa ja vanaisa mõõtsid erinevatest rassidest inimeste koljusid, tegemaks kindlaks, kas on seost inimese pea kuju ja tema vaimse arengu vahel. Ta oli palju kordi kuulnud Quetelet' nime, kes püüdis tõestada, et inimese kehaehitus allub kindlatele seaduspärasustele. Lapsena oli ta koos isa ja vanaisaga seisnud «Quetelet' kõverate» ees, mis kinnitasid, et inimese keha mõõtmetel on kindlad seaduspärasused. Isa ja vanaisa kontrollisid Quetelet'

väidet, et maailmas pole kaht inimest, kelle kehaosade mõõtmed langeksid kokku ning võimalus kohata kaht täpselt ühepikkust inimest väljendub arvuliselt suhtega 1:4.

Ja kui Bertillon 1879. aasta juulis palavusest nõrkenuna uimaselt kolme- või neljatuhandendat kaarti täitis, välgatas tal äkitselt idee, mis tema hilisema tunnistuse järgi oli tekkinud oma töö absoluutsest mõttetusest ning samaaegselt lapsepõlvemälestustest. Ta küsis endalt: milleks küll raisata aega, raha ja inimeste tööd kurjategijate samasuse niisuguseks määramiseks? Miks klammerdutakse vanade ebatäiuslike meetodite külge, kui loodusteadus on kindlaks teinud võimaluse eksimatult eristada üht inimest teisest kehamõõtmete järgi?

Bertillon ei teadnud, et juba 19 aastat tagasi oli Louvani vangla

direktor Stevens teinud Quetelefle viidates ettepaneku hakata mõõtma täiskasvanud kurjategijate kehaosi. Stevens soovitas mõõta pea ümbermõõtu, kõrvade pikkust, pöia pikkust, kasvu ja rinna ümbermõõtu. Ta oli veendunud, et nende andmete põhjal saab kurjategijaid kindlaks teha maskeeringust ja nime vahetamisest hoolimata.

Kui Bertillon juuli lõpus hakkas võrdlema vangide fotosid, imestasid teised kirjutajad piiritult. Bertillon võrdles kõrvade ja nina kuju. Palve lubada tal teha registreeritavate kurjategijate mõõtmisi tekitas üldist naeru. Kõikide imestuseks sai ta selleks siiski loa. Kibestunult mõõtis ta mitme nädala jooksul küllalt suure hulga kurjategijaid. Mõõtes nende pikkust, pea laiust ja mahtu, käte pikkust, sormi, jalapöide veendus tä, et erinevate isikute üksikute kehaosade mõõdud võivad küll kokku langeda, kuid nelja või viie kehaosa mõõtmed ei ühtu kunagi.

Augustikuu lämbus tekitas migreenihooge ja ninaverejookse, kuid idee oli Bertilloni oma võimusse haaranud. Augusti keskel kirjutas ta ettekande, milles teatas, kuidas võib kurjategijaid eksimatult identifitseerida. Ettekande saatis ta 1879. aasta märtsis Pariisi politseiprefekti kohale asunud Louis Andrieux'le, kuid ei saanud mingit vastust.

Bertillon jätkas alustatut. Igal hommikul enne tööle tulekut astus ta sisse La Sante vanglasse. Ka seal naerdi tema üle, kuid lubati teha mõõtmisi. Kui teda 1. oktoobril edutati, tegi ta prefektile uue ettekande, milles Quetelet' seadusele vihjates märkis, et täiskasvanud inimese luude mõõtmed jäävad kogu elu jooksul muutumatuteks. Bertillon kinnitas: kui inimese kasvu kokkulangevuse tõenäosus on 1:4, siis kasv pluss veel üks mõõde, näiteks keha pikkus vööni, vähendavad kokkulangevuse tõenäosust kuni 1:16. Kui veel teha 11 mõõdet ja kanda need kurjategija kaardile, siis väheneb võimalus leida teist täpselt samasuguste andmetega inimest 1:4 191 304. Kui aga kasutada neljateist mõõtmisandmet, väheneb võimalus suhtarvuni 1:268 435456. Mõõdetavate kehaosade valik on suur: peale inimese kasvu võib mõõta tema pea pikkust ja laiust, sõrmede pikkust, küünarvarsi, jalapöide jne. «Kõik olemasolevad identifitseerimismeetodid on pinnapealsed, ebatäiuslikud, ebakindlad,» kirjutas ta. Kuid tema meetod on absoluutselt kindel ning väldib vigu. Peale selle on töötanud tema, Bertillon, välja süsteemi vastavate mõõtmisandmetega kaartide registreerimiseks, mis võimaldab mõne minuti jooksul kindlaks teha, kas arreteeritu kohta leidub kartoteegis andmeid.

Bertillon viitas ka oma isale, kes antropoloogiliste mõõtmete süstematiseerimisel oli eraldanud alati kolme rühma: pikka, keskmist, väikest. On väga lihtne paigutada näiteks 90 000 kaarti nii, et igaühe neist võib kergesti leida: kui esimesele kohale kaardil on tähistatud pea pikkus ning see jagatud suureks, keskmiseks ja väikeseks, on igas rühmas 30 000 kaarti. Kui nüüd kaardil teisel kohal on pea laius, siis vastavalt olemasolevale meetodile moodustub

juba üheksa rühma, igas 10 000 kaarti. Üheteistkümne mõõtme olemasolul on vastavas kartoteegikastis kolm kuni kaksteist kaarti.

Kuid Bertillonile enesestmõistetav ning lihtne asi oli asjasse pühendamatule esimesel pilgul segane ja mõistetamatu. Lünkade tõttu hariduses ei suutnud Bertillon oma mõtteid täpselt väljendada. Olles veendunud oma ürituse õigsuses, ootas ta kannatamatult vastust, sest äkitselt taipas ta, et on leidnud elumõtte ning suudab tõestada, et ta pole äbarik ega mingi valge vares perekonnas.

Bertillon ootas vastust peaaegu kaks nädalat. Siis saabuski kauaoodatud päev — prefekt kutsus teda enese juurde. Erutusest kahvatu, kuid kannatamatusest põlemas, astus Bertillon Louis Andrieux' kabinetti. Seal ootas teda suur pettumus. Andrieux oli vabariiklane, keda poliitika oli juhuslikult prefektiks teinud. Ta polnud kunagi statistika ja matemaatika vastu huvi tundnud ega taibanud suurt ka politseiasjandusest. Et ta Bertilloni ettekandest midagi aru polnud saanud, oli ta selle edasi andnud Surete šefile Gustave Macele.

Mace oli kogenud töötaja, kuid ta vihkas igasuguseid teoreetikuid ja teooriaid. Ta oli alustanud teenistust Sürete's reapolitseini-kuna. Olles inspektor, sai ta 1869. aastal kuulsaks tänu edukale uurimisele nõndanimetatud Voirbo asjas.

Kaevust leiti hoolikalt riidesse õmmeldud tükeldatud laip. Kogu Pariis sattus ärevusse. Tänu oma tähelepanekuvõimele ja taiplikkusele leidis Mace niidi, mis viis teda rätsep Voirbo jälgedele. Ka tõestas ta, et rätsep oli tükeldanud laiba oma toas. Lähtudes asjaolust, et laiba tükeldamisel voolab kogu veri välja, uuris Mace Voirbo korteri laudpõrandat. Kuid hoolikalt pestud põrandal polnud ühtki vereplekki. Inspektor pani aga tähele, et põrand oli ebaühtlane. Voirbo juuresolekul kallas Mace vett põrandale ja käskis lauad sealt, kuhu vesi kogunes ja pragudesse valgus, üles kangutada. Põranda alt leiti rohkesti verd. Voirbo oli sunnitud üles tunnistama, et ta oli tapnud, paljaks röövinud ja seejärel tükeldanud oma sõbra Bodasse'i.

Mace lahendas paljud kuriteod deduktiivsel meetodil, mis etendab tähtsat osa ka nüüdisaja kriminalistikas. Kuid ta uskus üksnes kogemusi, intuitsiooni ja «fotograafilist» mälu. Seepärast lükkaski ta Bertilloni ettepaneku tagasi. Oma ettekandes Andrieux'le kirjutas Mace, et tema arvates pole politseis kohta teoreetikute eksperimentidele. Andrieux nõustus sellega.

Kui nüüd Bertillon üle prefekti läve astus, tervitas ülemus teda sõnadega: «Bertillon! Minu arvates olete te kahekümnenda sordi kirjutaja ja meil vaid kaheksa kuud töötanud. On nii? Ja te tahate juba teha avastusi...? Teie ettekanne on ju sulaselge anekdoot ...» «Härra prefekt, kui te lubate, siis ma selgitan,» vastas Bertillon hämmeldunult. Andrieux lubas. Kuid Bertillon ei osanud oma mõtteid selgelt väljendada, eriti siis, kui oli erutunud. Prefekt katkestas teda jõhkralt ning hoiatas, et vallandab noor-

mehe kohe, kui see oma ideedega edasi jändab. Murest ja tigedusest murtuna läks Bertillon taas kaarte täitma. Samal ajal palus Andrieux tema isa hoolitseda selle eest, et poeg tegeleks oma tööga ega segaks end asjadesse, mis temasse ei puutu. Vastasel korral on prefekt sunnitud noore kirjutaja vallandama.

Doktor Bertillon oli poja pärast üle elanud palju kibedaid hetki. Nüüd kutsus ta Alphonse'i viivitamatult enese juurde. Ärritunult võttis ta poja ettekande. Kui aga oli selle läbi lugenud, rahunes ta kohe. «Vabanda, ma juba kartsin, et sinust ei saagi asja. Kuid selles ettekandes ongi see õige tee, mida mööda pead minema. See on tee teaduse rakendamine praktikasse ning tähistab revolutsiooni politseis. Ma seletan Andrieux'le kõik... Ta peab mõistma ... Peab ...»

Juba järgmisel päeval külastas Louis Adolphe Bertillon prefekti ja püüdis teda veenda. Andrieux kõhkles, kuid prestiiži pärast ei muutnud oma otsust. Jäi vaid ainus võimalus: Andrieux pole igavesti prefektitoolile naelutatud, tuleb oodata tema erruminekut.

Korduvalt saatis dr. Bertillon prefekti veenma viimase parteikaaslasi, kuid Andrieux jäi kangekaelseks. Tuli oodata uut prefekti. Alphonse'ile tähendas ootamine nüristavat kirjutajatööd, mille mõttetuses oli ta sügavalt veendunud. Ta teadis õiget teed, kuid ei tohtinud seda mööda minna. Taas haaras ükskõiksus, mis ka varem tema elu oli rikkunud. Alphonse Bertilloni oma võimusse. Vaid tänu isale pidas ta tookord vastu ning suutis oma õigsust tõestada.

Louis Adolphe Bertillon ei aimanud, et samal ajal püüdsid veel kaks meest maailma teises servas lahendada sama probleemi, mille tema poeg nii ootamatult oli lahendanud.

Oli saabunud teadusliku kriminalistika hommik.

4. Bengaalia 1877. aastal. Herscheli aastatepikkused katsed sõrmejälgedega

5. augustil 1877. aastal lamas William Herschel oma kabinetis kušetil ja dikteeris kirja Bengaalia vanglate peainspektorile. Herschel oli Briti administratsiooni ametnik Hooghly provintsi samanimelises keskuses Indias. «Käesolevaga saadan teile oma töö isiku identifitseerimise uue meetodi kohta,» dikteeris Herschel. «Tema sisu on parema käe keskmise ja nimetissõrme jäljendid, mis on tehtud tavalise templivärvi abil. Niisuguse jälje saamine pole templilöömisest keerukam. Olen meetodit kontrollinud mitme kuu kestel vangide juures, samuti palgamaksmisel ega pole põrganud mingitele raskustele. Kõikidelt isikutelt, kes saavad Hooghlys mõne ametliku dokumendi, võetakse sõrmejäljed. Mitte keegi pole seejuures vastu hakanud. Kui seda meetodit kõikjal rakendada, tuleb igasugustele tüssamistele identifitseerimisel lõpp. Kahekümne aasta jooksul olen ma valmistanud tuhandeid kaarte sõrmejälgedega

20

ja nüüd võin peaaegu alati nende järgi isiku kindlaks teha.. »

Tõepoolest, 20 aastat, õigemini 19 aastat oli möödunud ajast, kui noor ametnik Herschel saabus Hooghlysse ja tutvus siin sõrmejälgedega puidul, klaasil ja paberil. Need jäljed kujutasid endast omapäraseid jooni, lookeid ja silmuseid. Hiljem ei osanud Herschel selgitada, miks see tema tähelepanu oli köitnud. Võib-olla oli ta näinud, kuidas Bengaaliasse saabunud hiina kaupmehed tehingute juures vajutasid pöidlajälje dokumentidele? Kuid võibolla oli ta kuulnud hiina kombest kinnitada abielulahutust mehe käejäljega ja vaestelastekodudes heitlastelt võetavatest sõrmejälgedest?

Oli kuidas oli, kuid juba 1858. aastal nõudis Herschel indialaselt Rajyndar Konailt, kes hankis talle tee-ehitusmaterjale, lepingu kinnitamist oma sõrmejälgedega.

Tol ajal polnud Herschel veel pühendatud sõrmejälgede joonte saladusse. Selle protseduuriga tahtis ta vaid indialasele sisendada vastutust, sest viimane, nagu paljud tema kaasmaalasedki, unustas sageli hangete kuupäeva. Kuid peagi haaras joonte saladus Herscheli oma võimusse.

Kirja dikteerimise ajal lebas Herscheli kõrval kolletunud märkmik, mille kaanele oli kirjutatud «Käte märgid». Märkmik oli täis tema enese ja paljude indialaste sõrmejälgi, mida ta süstemaatiliselt oli 19 aasta jooksul kindlate ajavahemike järel kogunud. Imestunult oli Herschel märganud, et ühe inimese sõrmejäljed ei sarnane iial teise inimese omadega. Ta õppis neid üksteisest eristama ja tundis paljud inimesed

ära nende sõrmejälgede mustri järgi. Ühest anatoomiaõpikust luges Herschel, et viimaseid nimetatakse papillaarjoonteks. 15 aasta jooksul oli maksnud ta india sõdurite üha kasvavale hulgale palka. See oli omast kohast probleem, sest eurooplasele tundusid kõik sõdurid üksteisega sarnased. Pealegi olid neil sageli ühesugused nimed, kirjutada aga sõdurid ei osanud. Saanud palga kätte, läksid nutikad soldatid taas järjekorda ja kinnitasid, et nad pole raha veel näinudki. Mõnikord aga saatsid nad kassasse sõpru või sugulasi, et nood veel kord nende palga välja võtaksid. Et Herschel polnud võimeline sõdureid üksteisest eristama, käskis ta neil vajutada palgalehele ja kviitungile kahe sõrme jäljed. Niiviisi sai ta toelisi sõjamehi vale-sõduritest eristada. Tüssamistele tuli lõpp.

Viimastel aastatel jõudis Herschel järeldusele, et papillaarmuster ei muutu viie, kümne, viieteistkümne ega üheksateistkümne aasta jooksul. Seda kinnitas ta märkmik. Inimene vananes, tema nägu ja kehakuju võis muutuda vanaduse või haiguse tõttu, sõrmejäljed aga jäid endisteks. See oli jääv märk, mille järgi võis inimest ära tunda isegi pärast surma, isegi siis, kui inimesest polnud muud säilinud, kui vaid tükike nahka sõrmeotsal. On see ime? On see juhus või looja tahe, kes soovib üht inimest teisest eksimatult eristada?

Oma piirkonna vanglas käskis Herschel vangide nimekirjale paigutada ka nende sõrmejäljed. Kummaline küll, kuid kohtu- ja vangimajas valitsevasse kaosesse sugenes kord. Juba iidsest ajast oli ikka nii, et süüdi võidi mõista hoopis kõrvaline isik ning ohtlikud kurjategijad kandsid karistust pisiasjade pärast, kusjuures võimatu oli kindlaks teha, kas süüdimõistetut on juba varem karistatud või mitte.

Herschel hakkas tajuma oma avastuse tulevikku. Mõttes viibis ta juba Londonis. Kas tema kodumaa politsei võib eksimatult kindlaks teha kurjategija eelneva karistatuse, kui seaduserikkuja on oma nime muutnud? Siin ei saa kindlalt toetuda ka fotograafiale. Kas vähe süütuid inimesi on langenud isikusamastamisvigade ohvriks? Herschelil oli vajalik näide käepärast. Sel ajal oli Londonis juba mitu aastat käimas võitlus ühe inimese identifitseerimise pärast. Kuuldus protsessist oli jõudnud ka Bengaaliasse.

Jutt oli lord James Tichborne'i miljonitesse ulatuvast pärandusest.

Alates 1866. kuni 1894. aastani jälgis kogu London seda protsessi. Üks suli andis ennast üles lord Jamesi 1854. aastal kaduma läinud pojana. Jõhker, ülimalt paks Austraaliast pärit mees, kelle nimi oli Castro, pettis meisterlikult Tichborne'i poolpimedat ema, viimase sugulasi, arste ja isegi Londoni nimekaid advokaate. Pärast seda, kui kohtukulud ulatusid juba miljonitesse naeltesse, mõisteti seikleja neljateistkümneks aastaks sunnitööle. Paljud tunnistajad pidasid teda ehtsaks Roger Tichborne'iks, paljud tunnistasid seda isegi vande all. Mitmed tunnused tema kehal viisid kohtu segadusse. Missuguseks aga oleks kujunenud protsess, kui seal oleks saanud kasutada tema, Herscheli, avastust? Ehtne Roger Tichborne oli ju olnud sõdur. Tuleks registreerida kõikide sõdurite sõrmejäljed! Sel juhul lõppenuks protsess mõne minuti jooksul. Templipadi, Castro sõrmejäljed, võrdlemine — ja kõik olnuks selge: Castro on petis!

«Kuivõrd kasulik võib olla meetod, seda näitab Tichborne'i protsess,» jätkas Herschel dikteerimist. «Arvan, et pole tarvidust selgitada, kuivõrd vajalik on identifitseerimine vanglates. Sõrmejäljed võimaldavad igal ajal kindlaks teha vangistatu isiku, tema eelneva karistatuse. On vaid vaja võtta sõrmejälg ja võrrelda seda.

Olge nii lahke ja lubage mul seda meetodit kasutada ka teistes vanglates...»

Sellega lõpetas Herschel oma kirja. Ta lisas juurde 19 aasta jooksul kogutud sõrmejäljed ja lisas: «Ma palun väga hoida lisatud näidiseid.» Värisevi käsi ümbrikut kinni kleepides oli ta sisimas kindlalt veendunud, et tema kiri äratab huvi ja leiab heakskiitu.

Kümne päeva pärast sai ta vastuse vanglate peainspektorilt. Armastusväärselt kirjutatud läkitus sisaldas vaid mõtte, et olles teadlik Herscheli viletsast tervisest, peab peainspektor tema ettepanekut haige fantaasia viljaks. Vastus masendas Herschelit ja

halvas mitmeks aastaks tema tahte. Ta ei võtnud oma avastuse kaitseks midagi ette. Nüüd unistas Herschel vaid ühest: pöörduda tagasi Inglismaale ja ravida end terveks. 1879. aasta lõpus asus ta kodudeele.

5. Tokio 1879. aastal. Henry Fauldsi idee kasutada sõrmejälgi kuritöös kahtlustatavate isikute kontrollimiseks

Sel ajal, kui William Herschel Hooghlys oma tähtsat, kuid kasutut kirja dikteeris, töötas Tokios Tsukij haiglas šoti arst Henry Faulds. Ta õpetas jaapani üliõpilastele füsioloogiat. Faulds oli Herscheli täielik vastand: äge presbüterlane, tark, ideeküllane, samal ajal aga koleerilise temperamendiga, kergesti ärrituv, egotsentriline ja põikpäiselt kangekaelne.

Ta polnud Herschelist ega selle katsetest midagi kuulnud. 1880. aasta alguses saatis ta kirja Londoni ajakirjale «Nature». Kirjas sisaldus ettepanek: «Ma vaatlesin 1879. aastal Jaapanist leitud savinõude kilde ja märkasin sõrmejälgi, mis olid jäänud neile nähtavasti veel siis, kui savi oli pehme. Nende jälgede võrdlemine äsjaste jälgedega äratas minus huvi selle probleemi vastu. Joonis nahal ei muutu kogu elu jooksul ja võib olla parem identi-fitseerimisvahend kui fotograafia.»

Pole teada, kas just nii oli toimunud Fauldsi tutvumine sõrmejälgedega. Hiljem meenutas ta, et hiinlased tundsid sõrmejälgede iseärasusi ja temagi oli neist kuulnud. Kunagi aga ei rääkinud ta; et ka Jaapanis oli sõrmejälgi kasutatud. Nimelt asub Jaapani vanim selge papillaarmustriga käejälg ühes Kioto templis. Jutt on dokumendist, millel on keiser Goshiva käejälg. Kuni 1860. aastani kinnitati Jaapani dokumente sageli musta või punast värvi käejäljega. Sissesõiduhoovides oli komme sissesõitnutele, kel polnud Jaapani kombekohast nimelist pitserit, anda post kätte pöidla-jälje vastu. Sel ajal, kui Faulds elas Jaapanis, oli seal komme vajutada uksele majaperemehe punane või valge käejälg. Faulds kirjutas ajakirjale «Nature», et papillaarmuster püsib kogu elu jooksul. See tekitaski kahtlust tema kinnituste tõesuse vastu, sest polnud selge, kuidas võib ühe aasta jooksul jõuda sellise järelduseni, toetumata jaapani ja hiina traditsioonidele.

Oli kuidas oli, kuid 1879. kuni 1880. aastani kogus Faulds suure sõrmejälgede kollektsiooni ja uuris nende papillaarmustrit. Algul huvitasid teda üksnes etnograafilised probleemid: kas erinevatel rahvastel on papillaarmustrid erinevad? Seejärel uuris ta papillaarmustrite päritavust. Peagi viis juhus teda mõttele, mis ei andnud talle enam rahu. Fauldsi maja lähedal oli varas roninud üle valgeksvärvitud plangu. Kuna Fauldsi harrastust laialdaselt tunti, siis teatati talle, et plangule on jäänud tahmaga määrdunud sõrmede hästinähtavad jäljed. Kuni Faulds sõrmejälgi uuris, teatati talle, et varas on tabatud. Ta palus Jaapani politseid võtta

arreteeritult sõrmejäljed. Võrreldes neid sõrmejälgedega plangul, täheldas uurija nende erinevust. Kuna jäljed plangul kuulusid vargale (viimane oli põgenemisel puudutanud jahtunud söepanni), järeldas Faulds, et tabatu pole varas. Ja tal oli õigus.

Mõne päeva pärast tabas politsei tegeliku kurjategija. Ka seekord võttis Faulds tabatult sõrmejäljed. Need vastasid täpselt plangul olevatele jälgedele. Fauldsi rikas fantaasia viis teda mõttele: igast kuriteopaigast tuleb otsida sõrmejälgi. Võib-olla on niiviisi võimalik paljastada vargaid ja mõrvareid?

Teise varguse puhul leidis idee kinnitust. Ka seekord kutsuti appi Faulds. Ta avastas pokaalil sõrmejäljed. Nüüd taipas uurija, et ka puhas käsi jätab jälje, sest sõrmeotste higinäärmed eritavad rasva, mille toimel jäävad sõrmejäljed sama selgelt nagu värvi kasutades. Kuid ka mitte see polnud kõige tähtsam. Otsustavat osa etendas ebatavaline juhus. Oma varasemate uuringute ajal oli Faulds kogunud mitmes majas ka teenrite sõrmejälgi. Võrreldes pokaalil jäädvustunud sõrmejälgi oma kogu näidistega, avastas ta enda hämmastuseks, et jälg pokaalil langeb täpselt kokku ühe teenri sõrmejäljega. Ülekuulamisel tunnistaskі teener end varguses süüdi.

Enam Faulds ei kahelnud, et on avastanud kurjategijate paljastamise meetodi, mis hakkab abistama politseid kogu maailmas. Herschel ei olnud selle peale üldse mõelnud. Faulds polnud politseinik. Kuid pärast seda, kui juhus oli viinud teda kokku politsei ja kuritegudega, mõtles ta samadele probleemidele, mis ei andnud rahu ka haigele Herschelile. Oma tähelepanekud ja järeldused võttis Faulds kokku «Nature'le» läkitatud kirjutises.

Ajakiri avaldas Fauldsi kirja 1880. aasta oktoobris.

Mõne päeva pärast luges seda juba Inglismaale jõudnud ja tasapisi tervenev Herschel.

Nii ristusid kahe mehe teed, kellel teineteisest sõltumatult oli tekkinud idee kasutada identifitseerimisel sõrmejälgi. Vaevalt oli Herschel lugenud Fauldsi ettekannet, kui ta samuti saatis «Nature'» toimetusse kirja, milles teatas, et juba 20 aastat enne Fauldsi oli ta korjanud sõrmejälgi ja kasutanud neid identifitseerimiseks mitmesugustel juhtudel. Vaid haigus ja ülemuste suhtumine olid takistanud tal seda teatamast. Herschel ei puudutanud Fauldsi originaalset ideed kuriteopaigale jäetud sõrmejälgede tähtsusest.

Võib kujutada, mida tundis Herschel, kui luges ajakirjast, et keegi teine on teinud ühe aasta jooksul avastuse, mille kallal tema oli töötanud 20 aastat. On arusaadav, et oma prioriteedi tunnustamist nõudes ei pööranud ta tähelepanu Fauldsi originaalsele ideele. Igal juhul piirdus Herschel alguses üksnes viitega enese tööle.

Fauldsi sõjakale loomusele oli Herscheli kiri väljakutse. Kas siis tema on süüdi, et see polnud pöördunud avalikkuse poole ja oli kõigele käega löönud? Üksnes tema, Faulds, on pööranud maailma tähelepanu sõrmejälgedele. Üksnes tema! Faulds otsustas

Inglismaale sõita. Kuid enne teele asumist kirjutas ta lugematu hulga kirju, tutvustamaks tolle aja kuulsusi oma ideedega ja garanteerimaks oma prioriteeti.

Faulds kirjutas ka Pariisi politseiprefektile Louis Andrieux'le. Autor ei teadnud, et Andrieux on küll viimane, keda niisuguste revolutsiooniliste ideedega võib kütkestada. Ka ei teadnud ta Andrieux peatsest erruminekust ja sellest, et prefekti kohale valmistus astuma Camecasse'i poliitik Jean. Tema aga avas ukse teisele identifitseerimisideele, teisele inimesele — Alphonse Bertil-lonile.

6. Pariis 1881. aastal. Bertiljonaaž ehk identifitseerimise antropoloogiline meetod

Kui kunagi hiljem väideti, et Jean Camecasse oli kaugelenägev inimene, kes oli otsekohe taibanud Bertilloni idee tuuma, siis on see järjekordne legend, millega on sillutatud ajaloo teed.

Camecasse oli samasugune poliitik nagu Andrieux'gi. Politseiprefektina sai ta tuntuks seepärast, et asutas esimesed politseikoolid. Bertilloni teooriast ei taibanud ta põrmugi rohkem kui tema eelkäija. Enne oma astumist prefekti kohale 1881. aastal polnud ta kunagi kuulnud Esimese büroo titulaarkirjutajast Alphonse Ber-tillonist.

Doktor Louis Adolphe Bertillon põdes artriiti ega saanud prefektide vahetust oma poja huvides kasutada. Kuid ta kirjutas kirja, läkitas telegramme ja saatis oma sõpru prefekti juurde. Arstina mõistis ta, et on parandamatult haige ja et tal on jäänud väga vähe aega oma poega aidata. Ent alles 1882. aasta novembris õnnestus tema sõbral advokaat Edgar Demarge'il veenda Camecasse'! katsetama noore Bertilloniga.

Mõni nädal hiljem kutsus Camecasse Bertilloni enese juurde. Ehkki isa oli poja igati ette valmistanud, ei jätnud kohmakas Bertillon prefektile head muljet. Võib-olla poleks ka tookord midagi välja tulnud, kui Camecasse poleks Demarge'ile andnud sona Louis Adolphe Bertilloni poega aidata.

«Hästi, teile antakse võimalus oma ideed kontrollida,» ütles Camecasse. «Alates järgmisest nädalast hakkame katsetama teie identifitseerimismeetodit. Teile antakse kaks abilist. Annan teile kolm kuud aega. Kui te selle aja jooksul avastate varem karistust kandnud kurjategija, siis ...»

Kui rääkida sellistel tingimustel pakutud võimalusest, siis on seda raske üldse võimaluseks nimetada. Vaevalt juhtub kolme kuu jooksul, et kurjategija üle mõistetakse kohut, ta istub oma aja ära, sooritab uue kuritöö ja satub taas politseisse. Bertillon sai loomulikult väga hästi aru, et vaid erakordselt õnnelik juhus võib teda aidata. Kuid ta nõustus tingimuste üle nurisemata. Ja õigesti tegi, sest Gustave Mace sattus marru, kui kuulis, et peab Bertillonile

kaks kirjutajat abiks andma. Macé väitis, et Bertilloni süsteem võib olla tõhus vaid siis, kui mõõtmised on usaldusväärsed. Ei tohi unustada ametnike rutiini ja tähelepanematust töö juures. Sellest väitest ilmnes praktiku usaldamatus teoreetikute vastu, kõige vastu, mida nimetatakse teaduseks. Kuid protestis oli sees ka tõetera, mis hiljem end tunda andis. Seekord aga ei saanud Macé keelduda, ehkki kõige järgi otsustades polnud ka Camecasse'i usk Bertilloni katsetesse eriti suur.

Samas saalis, kus Bertillon seniajani oli töötanud, hakati tegema ametlikke mõõtmisi ja registreerima. Kolleegid muigasid endist viisi tema üle. Kumbagi kirjutajat ei saanud usaldada, sest nad lihtsalt ei saanud toimuvast aru. Ka häiris abilisi too sünge ja visa pedantsus, millega Bertillon nende tööd kontrollis. Pealegi teadsid kirjutajad, et kogu see üritus on Mácele vastumeelt. Kuid kartes ülemuse vihahoogu, kuulasid nad viimase sõna.

Bertillon töötas otsekui hullumeelne. Ta mõõtis, kontrollis, tegi märkmeid. Igal õhtul läks ta väikesesse korterisse, kus ta alates 1881. aastast oli muutunud sagedaseks külaliseks. Korter kuulus noorele austerlannale Amélie Notarile. Too tagasihoidlik lühinägelik naine teenis elatist õpetajannana. Oma lühinägelikkuse tõttu palus ta kord Bertilloni saata end üle tänava. Häbelik ning selt-simatu Bertillon leidis kergesti kontakti sama häbeliku ning selt-simatu naisega, kes sellest hetkest alates muutus tema ustavaks abiliseks.

Bertillon ei usaldanud oma kirjutajaid niivõrd, et oleks lasknud neil registreerimiskaarte täita. Seda tegi Amélie Notar. 1883. aasta jaanuari alguses oli

Bertilloni kartoteegis 500, kuu keskel 1000, veebruari alguses juba 1600 kaarti. Registreerimissüsteem funktsioneeris.

Koos veebruariga algas katseaja viimane kuu. 15. veebruariks oli kartoteegis 1800 kaarti. Seni polnud Bertilloni juurde toodud veel ühtegi vangi, keda ta oleks juba varem mõõtnud ja oma kartoteegi järgi ära tundnud. Bertilloni meeleolu oli sama süngelt pilvine kui veebruaritaevaski. Uurija muutus üha närvilisemaks. Töötades sosistas ta midagi omaette. 20. veebruaril, pisut enne tööpäeva lõppu mõõtis Bertillon vangi, kelle nimi on Dupont, päeva kuues Dupont. Juba ammust ajast oli Dupont fantaasiavaeste kriminaalkurjategijate armastatuim pseudonüüm. Bertillon mõõtis: pea pikkus 157 mm, pea laius 156 mm, keskmine sõrm 114 mm, väike sõrm 89 mm ... Juba eelmistel päevadel oli mõne vangi nägu talle tundunud tuttavana. Värisevi käsi lappas ta kaarte, lootuses avastada varemmõõdetud vangi. Kuid iga kord vedas nägemismälu teda alt, toosama mälu, mille vastu tema süsteem pidigi võitlema. Ja kui ta nüüd mõõtmise lõpetas, tundus talle mehe nägu taas tuttavana. Suuri vaevu tõrjus Bertillon selle mõtte kõrvale.

Dupont'i pea pikkus kuulus «keskmisse» kategooriasse. Pea laius vähendas üheksani kastide arvu, kust oli tarvis varemtäidetud kaarti otsida. Keskmise sõrme pikkuse järgi jäi järele veel kolm,

26

väikese sõrme järgi vaid üks kast. Selles oli 50 kaarti. Mõne minuti pärast hoidis Bertillon ühte neist oma käes. Tollel olid samad numbrid, mida ta mõõtmisel äsja oli saanud. Kuid mehe nimi polnud mitte Dupont, vaid Martin, kes oli arreteeritud tühjade pudelite varguse pärast 15. detsembril 1882. aastal.

Bertillon pöördus arreteeritu poole: «Oleme teiega juba varem kohtunud,» ütles ta erutust alla surudes. «Teid arreteeriti 15. detsembril tühjade pudelite varguse pärast. Siis oli teie nimi Martin.»

Mõni hetk valitses pingeline vaikus. Arreteeritut saatev politseinik oli hämmelduses. Äkitselt vahialune pigistas: «Heakene küll! Heakene küll, jah, see olin mina!»

Seiga juures viibivad ametnikud jäid üksisilmi Bertilloni vahtima. Mõned mõtlesid, et teda oli aidanud õnnelik juhus. Teised aga mõistsid, et Bertillon elab neil hetkil üle oma triumfi. Päevakangelane võttis end kokku ja vastas piidlejaile kõrgi pilguga. Sõnagi lausumata astus ta oma laua juurde ja hakkas prefektile ettekannet kirjutama. Tänaval võttis ta voorimehe ja sõitis Amelie Notari juurde. Ta jutustas andunult kuulavale Ameliele oma edust. Seejärel sõitis Adolphe isale külla. Poja teade oli haigele viimne rõõmusõnum. Louis Adolphe Bertillon suri varsti pärast seda.

21. veebruaril avaldasid Pariisi ajalehed esimesed kirjutised Dupont’i (Martini) süüasjast ja teated Bertilloni identifitseerimis-süsteemist. 24 tunni pärast kutsus Camecasse Bertilloni enese juurde ja pikendas tema katsete aega määramatu aja peale.

Camecasse'i haaras ahvatlev mõte saada kuulsaks novaatorina. Ning ta otsustas Bertilloni toetada.

Järgmise kolme kuu jooksul identifitseeris Bertillon veel kuus, augustis ja septembris viisteist ja aasta lõpuni veel kakskümmend kuus vangi, kelle isikute kindlakstegemiseks vanadest meetoditest ja «fotograafilisest mälust» ei piisanud. Sel ajal oli registratuuris juba 7336 kaarti. Registreeritavate mõõtmed polnud kordagi kordunud.

Bertilloni edusammud olid ikka veel prefektuuri siseasi. Büroo töötajad muutsid oma suhtumist Bertillonisse. Irvhambad taltusid ja hakkasid temasse lugupidavalt suhtuma. Kuid uurija tasus neile kätte jäisuse ning sarkasmiga. Nagu varemgi käitus Bertillon solvavalt järsult. 1884. aasta keskel olid tema kirjutajad juba niivõrd

dresseeritud, et ta võis neid usaldada mõõtma ja kaarte täitma. Bertillonil jäi aega üle, tegelemaks uute probleemidega.

Nagu varemgi istus ta tundide kaupa oma laua taga ja uuris vangide fotosid, keda siin mõõdeti. Fotod olid tehtud pööningul asuvas prefektuuri ateljees. Bertillon hankis enesele fotovarustuse ja hakkas vange oma meetodil pildistama. Ta lõikas fotodelt välja kümneid kõrvu, ninasid ja silmi. Sipelga usinusega otsis ta meetodit erikujuliste ninade ja kõrvade kirjeldamiseks. Näiteks iseloomustas ta ninasid järgmiselt: ninavõlv S tähe kujuline, lapergune ninavõlv, kägardunud ninavõlv, kõver ninavõlv, kokkusurutud parem või vasak sõõre, paks sõõre jne. Ta kirjeldas iga vangi

silmade värvust, eraldades seejuures sarvkesta sise- ja välisosa, nende varjundeid: kollakalt pigmenteerunud, oranžikas, pruun, hallikassinine...

Milleks ta seda tegi? Sest Surete ametnikud esitasid iroonilise küsimuse: «Kuidas me kaardi abil otsitava kurjategija jälile saame ja teda arreteerime? Kas mõõdame joonlauaga või?» Ber-tilloni haarasid uued ideed. Ta kavatses oma kaarte täiendada heade fotodega, nii et iga politseinik võiks aega raiskamata saada ettekujutluse kurjategijast ja selle alusel tagaotsitava arreteerida. Seejärel aga saab aresti õigsust kontrollida mõõtmiste abil. Bertillon töötas välja niisuguse fotografeerimisviisi, mis jäädvustab inimese näo muutumatud või siis raskesti muutuvad jooned. Ta järeldas, et parimaid tulemusi annab profiili pildistamine.

1884. aastal samastas ta 300 varem karistatud isikut. Enamikku neist poleks endiste meetoditega saanud paljastada. Kogu aasta jooksul ei kohanud ta ühtegi samade mõõtmetega vangi. Süsteem töötas hästi. Camecasse hakkas Bertilloni juurde tooma poliitikuid ja välismaalasi, tutvustamaks neid mõõtmismeetoditega. 1884. aastal tutvus Bertilloni tegevusega inglane Edmund R. Spearman, kes huvitus politsei tööst ja oli sidemeis Suurbritannia siseministeeriumiga. Spearman tundis suurt huvi uue identifitseerimismeetodi vastu. Innustunud Bertillon tutvustas inglasele oma süsteemi suure entusiasmiga. Samal ajal külastas uurijat ka Prantsusmaa vanglate valitsuse direktor Hebert, kes taipas otsekohe, et niisuguse võttega saab sisse seada korra vangide registreerimisel. Mõne päeva pärast teatas ta ajakirjanikele, et kavatseb Bertilloni meetodit rakendada Prantsusmaa vanglates. Otsekohe tekkis küsimus: kes too Bertillon siis lõpuks on? Järgmisel päeval ilmus Bertilloni nimi kõikide suuremate ajalehtede veergudele: «Noor prantsuse teadlane täiustab kurjategijate identifitseerimist», «Prantsuse politsei taas maailma progressi tipus», «Bertilloni geniaalne meetod».

aastal läks Camecasse erru. Tema kohale asus uus prefekt Gragnon. Sel ajal oli juba kõikides vanglates sisse seatud antropomeetria — nii nimetas Bertillon oma meetodit.

Gragnon hankis politsei identifitseerimisteenistuse jaoks ruumid Justiitspalee pööningule. 1. veebruaril kolis politsei identifitseerimisteenistuse direktor Bertillon uude büroosse.

Avamispäeval saabusid kohale ministeeriumide, Saadikutekoja ja Senati esindajad, Pariisi ja provintsi ajakirjanikud. Vaikides kuulas Bertillon tervituskõnesid. Kohe pärast viimast kõnet vae-vumata tänada ja hüvasti jätta kadus ta oma kabinetti — esimesse isiklikku kabinetti oma elus. Järgmiseks hommikuks olid ajakirjanikud välja mõelnud uue sõna, mis kiiresti läks prantsuse keelde, hiljem ka teistesse keeltesse — bertiljonaaž.

«Skeleti teatud muutumatute osade mõõtmisel põhinev bertiljonaaž on kõige suurem ja geniaalsem avastus 19. sajandi politsei-asjanduses,» kirjutas Pierre Brullard. «Tänu prantsuse geeniusele

ei tule enam varsti mitte üksnes Prantsusmaal, vaid kogu maailmas ette identifitseerimisvigu, järelikult mitte ka õigusmõistmis-vigu isikusamastamise ekslikkuse tõttu. Elagu bertiljonaaž! Elagu Alphonse Bertillon!»

Mõne nädala pärast nõudis Bertillon oma käsutusse fotoateljee. Ta konstrueeris tooli, millega oli vange hõlbus kahe võtte jaoks pöörata: üks võte eest, teine profiilis võimalike eksituste vältimiseks. Fotod kleebiti mõõteandmetega kaartidele. Ehkki kartoteegis oli juba peaaegu pool miljonit kaarti, täiendas Bertillon veel viimaseid kurjategija sõnalise portreega, mille väljendusvorme ta nii kaua oli otsinud. Koos fotodega pidi sõnaline portree looma õigusrikkuja täpse kirjelduse. Peaaegu iga nähtav tunnus sai nüüd täpse määratluse, mida tähistas üks alfabeedi täht. Tähtede rida moodustas valemi, s. t. iseloomulike tunnuste kogumi. Bertillon hakkas kohe oma alluvaid välja õpetama. Ta käskis neil pähe õppida teatud vangide valemid, seejärel aga minna La Sante vanglasse «vangiparaadile», kus tuli määrata, kelle kohta valem kehtib. Tänu väljaõppele tundsid abilised tõepoolest suurema osa vange ära.

Sõnaline portree rakendati otsekohe Prantsusmaa politsei praktikasse. 1889. aasta alguseks oli Bertilloni kuulsus saavutanud kõrgpunkti. Oli vaja veel mingit erilist juhtumit, et ta nimi jääks igavesti Prantsusmaa ajalukku.

7. 1892. aasta. Maailmakuulsuse lävel

11. märtsil 1892. aastal kaikus Pariisi Saint-Germaine'i bulvaril plahvatus. Maja nr. 136 lahtipaisatud akendest tungisid välja suitsupilved. Kui politsei ja tuletõrje sündmuspaigale saabusid, arvati tegemist olevat gaasiplahvatusega. Kuid teise korruse rusude vahelt avastati pommikilde.

Selles majas elas kohtupresident Benois, kes oli 1891. aasta kevadel juhtinud kohtuprotsessi mõnede anarhistide üle. Seepärast polnud kahtlust, et just nemad olid sooritanud kallaletungi.

Alates 1878. aastast hakkas anarhism (fanaatikute radikaalne liikumine, mis eitab igasugust riigivõimu ja juhtimise vormi, vaadeldes neid kui sotsiaalse võrdsuse peamist takistust) kummitama kogu Euroopas. 11. mail 1878. aastal tulistas Leipzigi plekksepp Max Hödel Berliinis keiser Wilhelm I, kuid ei tabanud. 2. juunil sai keiser Unter den Lindenil kahest jahipüssilasust pähe ja kätte haavata. Kallaletungi sooritanud anarhist Karl Nobiling õppis ökonoomikat ja põllumajandust ning töötas Dresdenis Saksimaa Statistikabüroos. Seejärel tungiti kallale Hispaania ja Itaalia kuningatele. Hirm anarhistide ootamatute kallaletungide ees oli nii suur, et Itaalias toimunud 68 anarhisti protsessil hoiti kaebealuseid kohtusaalis võre taga.

Anarhistide keskuseks sai Pariis. Paul Brousse ja vene vürst Kropotkin jutlustasid siin anarhistlikke ideid ja valmistasid ette pinda fanaatikutele, kellele teooria ei maksnud midagi, tegevus aga oli kõik. Anarhistlik agitatsioon ja suur dünamiidivargus Soiry-sous-Etoiles'i kaevanduses muutsid olukorra 1892. aastal Pariisis nii närviliseks, et plahvatusest Saint-Germaine'i bulvaril sattus politseiprefektuur paanikasse.

Süüdlasi ei õnnestunud alguses leida. Üldsuse rahutus kasvas. Kuid 16. märtsil teatas üks naine — Sûreté informaator — mõningaid huvitavaid üksikasju. Ta oli tuttav Pariisi eeslinna Saint-Denis' tehnikakooli õppejõu professor Chaumartini abikaasaga. Chaumartin pooldas anarhismi. Ta võis väsimatult jutlustada sotsiaalse õigluse ajastust, mis saabub siis, kui kõik valitsused on maa pealt ära kaotatud. Chaumartini peeti ohutuks tegelaseks, sest ta ei osanud pommidega ümber käia. Kuid

professori naine oli teatanud, et Chaumartin valmistas kallaletungi ette, kätte maksmaks niiviisi kohtupresident Benois'le mõnede seltsimeeste süüdimõistmise pärast. Täideviija olnud keegi Léon Léger. Samal päeval professor arreteeriti. Viimane tunnistas kõik üles, kuid süü veeretas Léger' kaela, kes vihkavat fanaatiliselt kõiki rikkaid ja olevat võimeline arveid õiendama anarhistidele vaenulike kohtunikega. Léger aga olevat pseudonüüm, mehe tõeline nimi on Ravachol. Too olevatki varastanud dünamiidi Soiry-sous-Etoiles'ist. Pomm valmistatud Quai de la Marine'il, kus Ravacholil on üüritud tuba.

Kui Sûreté mehed Quai de la Marine'ile saabusid, oli linnuke sealt juba ära lennanud. Kuid korterist leiti pommi valmistamiseks kasutatud materjale. Veel kord kuulati Chaumartin üle. Selgus aga, et professoril pole Ravacholi uuest pelgupaigast aimugi, Chaumartin võis üksnes kurjategija välimust kirjeldada. Kirjeldus oli üsna üldsõnaline: kõhnavõitu, kasv umbes 1,6 meetrit, kollane näonahk, tume habe. Mõne tunni pärast ilmus Ravacholi nimi kõikide ajalehtede pealkirjadesse. Pariisi tänavad võeti valve alla, kontrolliti kõiki ronge, peeti kinni tumeda habeme ja kollase näonahaga mehi. Arreteeriti kõik tuntud anarhistid. Majahoidjaid kästi teatada igast mehest, kes sarnaneb Ravacholiga. Kuid kõik see oli kasutu.

«Prantsusmaad juhivad abitud inimesed, kes ei tea, mida peale hakata sisemaiste barbaritega,» kirjutas «Le Gaulois». Politseiprefekt Henri Lozet kutsus appi Alphonse Bertilloni. Väljaspool Pariisi asuvate politseijaoskondade küsitlemisel selgus, et Saint-Etienne'is tuntakse meest, kelle nimi on Ravachol. Kuid tema tõeline nimi olevat François Koenigstein. Kodus teda kardeti. Ta peksnud oma ema vaeseomaks ja ähvardanud isegi tappa. 1886. aastal lakanud Koenigstein töötamast ja hakanud seejärel spekuleerima ja varastama. Juba peaaegu aasta otsiti teda taga. Ööl vastu 16. maid 1891. aastal rööviti tühjaks paruness de Rocher-Taillier' haud Saint-Etienne'i lähedal. Rüüstaja avas puusärgi, võttis ära

30

risti ja medaljoni ning püüdis sõrmust surnu sõrmest rebida. Oli küllaldaselt andmeid, oletamaks Ravacholi süüd.

Sama aasta 19. juunil leiti oma hütis Forez-Gebirge'is kägista-tuna üksik seltsimatu vanamees. 35 000 franki, mida ihnus taat oli kogu oma elu jooksul kogunud, oli varastatud. Selles kuriteos kahtlustatav Koenigstein-Ravachol arreteeriti, kuid tal õnnestus end politseinike käte vahelt jõuga lahti rebida ning põgeneda. Kuus nädalat hiljem tapeti Saint Etienne'is Rue de Roanne'il haamriga kaks naist — rauakaupluse omanikku. Mõrvari saagiks langes vaid 48 franki. Ka selles kuriteos kahtlustati Koenigstein-Ravacholi.

Kõik need faktid olid tähtsad ning huvitavad. Kuid otsustavaks teguriks kujunes hoopis muu. 1889. aastal seati Saint Etienne'is sisse bertiljonaaž. Ja kui Koenigstein ühe varguse kaasosalisena arreteeriti, võeti temalt mõõtmed. 24. märtsil 1892. aastal oli Saint-Etienne'i kodaniku Claudius Francois Koenigsteini kaart juba Bertilloni käes: kasv 1,663 m, käte haare 1,780 m, rinna laius 0,877 m, pea pikkus 0,186 m, pea laius 0,162 m, vasaku pöia pikkus 0,279 m, vasaku käe keskmine sõrm 0,122 m, vasak kõrv 0,098 m, arm vasaku käe pöidla juures.

Kirjeldav osa kaardil oli ebatäielik, mis tekitas Bertillonis nördimust. Vaatamata sellele oli tema käes ainus täpne Ravacholi kirjeldus. Kui Koenigstein-Ravachol ja Chaumartini Ravachol olid üks ja sama isik, siis oli politsei kurjategija otsingul astunud suure sammu edasi. Arreteerimise korral võis Bertillon teda kerge vaevaga identifitseerida. Ja kui tagaotsitav mõrvas ning pommipanija Ravachol on üks ning sama mees, siis oleks see anarhismile ränk moraalne löök. Üldsus saaks teada, et

ühiskonna muutmise kõrgetest ideaalidest jutlustavad anarhistid kasutavad eesmärgile jõudmiseks kutseliste kurjategijate teenuseid!

Kui pärast 26. märtsi avaldati Ravacholi tundemärgid, saavutas korralagedus ja närvilisus oma tipu. Albert Milhaud kirjutas «Figaros»: «Kes tunneb Ravacholi? On see elusolend või müüt? On ta üldse inimene? Kõik, isegi dünamiit on üles leitud. Kuid keegi ei tea, kus asub Ravachol». Paistis, nagu oleks Ravachol välja mõeldud. Ja siis, 27. märtsil, umbes kell 8 hommikul, lõhkes Rue de Clichy'1 majas nr. 39 taas pomm. Majaelanikud otsekui lendasid vooditest välja. Läbi purustatud akende kostis nende appihüüdeid. Viis inimest sai raskesti haavata. Majas elas peaprokurör Bulot, kes oli esinenud anarhistide protsessil süüdistajana. Asi oli selge. Plahvatus oli kaebealuste seltsimeeste kätetöö.

Kui veel mingid kahtluse eod säilisidki, siis järgmisel hommikul hävitas need ühe ajalehe toimetaja kirjutis. Toimetaja saanud pühapäeval kirja, milles teda kutsuti Bastille'i väljakule kohtuma ühe tundmatuga. Frakis ja silindris tundmatu tutvustanud end Ravacholina ja pakkunud lehemehele intervjuud, tingimusel, et too ei kirjuta tema välimuse üksikasjadest. Toimetajale oli sensatsioon tähtsam kui politsei abistamine. Ajakirjanik kirjutas: «Ravachol

ütles järgmist: «Meid ei sallita. Kuid tegelikult ei soovi me midagi muud, kui vaid õnne kogu inimkonnale. Revolutsiooni tee on verine. Ma ütlen teile täpselt, mida taotleme. Meie tahame terroriseerida rikkaid. Kui oleme hävitanud need, kes meie üle kohut mõistavad, võtame ette rahandustegelased ja poliitikud. Et õhku lasta iga kohtuniku maja, selleks dünamiiti piisab ...»

Pariisi haaras uus nördimuslaine. Vaikivad inimsalgad möödusid kallaletungipaika uudistades majast RuedeClichyl. Peaminister Emile Loubet pidas tundide kaupa nõu sõjaministri ja politseiprefektiga. Kõik tuntud välismaa anarhistid saadeti maalt välja. Roomas, Londonis, Berliinis, Peterburis räägiti Ravacholist. Anarhistide ajalehed ülistasid teda kui võitmatut kangelast.

Kaks päeva hiljem, 30. märtsil teatas Magenta bulvaril asuva restorani «Very» omanik, et tema juures einestab kolmekümneaastane mees, kel on arm vasaku käe pöidla juures. Jutuajamises kelneriga propageerinud ta anarhistlikke loosungeid. Politseikomissar Dresch ja neli seersanti saabusid restorani juurde hetkel, kui kahtlusalune mees sellest parajasti väljus. Too tõmbas välja revolvri, kuid vaatamata meeleheitlikule vastupanule, jäi ta politseinikele alla. Teel jaoskonda püüdis ta korduvalt põgeneda. Surete hoone juurde jõudes karjus ta vahetpidamata üle tänava: «Vennad, minu järel! Elagu anarhia! Elagu dünamiit!»

Üleni verine arreteeritu toodi Bertilloni juurde. Kuid võimatu oli teda mõõta ja pildistada, sest mees lausa märatses. Alles mitme päeva pärast ta rahunes ja esines nüüd kangelasena. Ta laskis end mõõta ja fotografeerida. Andmed olid järgmised: pikkus 1,663 m, käte haare 1,780 m, rinna laius 0,877 m, pea pikkus 0,186 m, pea laius 0,162 m, vasaku _pöia pikkus 0,279 m, vasaku käe keskmine sõrm 0,122 m, vasak korv 0,098 m. Revolutsiooniline idealist ning samal ajal mõrvar ning hauarüüstaja oli kindlaks tehtud!

Kui järgmisel hommikul avaldati teade, olid mõned vasakpoolsed ajalehed nördinud ning ironiseerisid. Kas võib kindlalt väita, et Ravachol on toepoolest too kurjategija, mõrvar ning röövel? Kas politsei mõtleb tõsiselt, kui teatab inimestele tõelise Ravacholi tabamisest? Üldine ebakindlus ja hirm, et tõeline Ravachol jalutab vabaduses, kasvas paanikaks, kui kaks päeva enne Ravacholi protsessi algust, mis oli määratud 27. aprillile, lõhkes järjekordne pomm. Hirmsa mürina saatel varises

rusudeks restoran «Very», mille ukse juures oli Ravachol arreteeritud. Rusude vahelt leiti peremehe ja ühe külastaja laibad.

Kuid Bertillon ei eksinud.

Süüdistatuna plahvatuste korraldamises Saint-Germaine'il ja Rue de Clichyl, eitas Ravachol oma osavõttu Saint-Etienne'i mõrvades. Olles nähtavasti pidevalt saabuvate ähvarduste mõju all, juhtisid kohtunikud protsessi ebakindlalt.

Kuid 20. juulil seisis Ravachol Loire'i departemangu Montbrisoni vandekohtu ees, süüdistatuna tapmises ja rüüstamises Saint-Etienne'i piirkonnas. Lyonist saabunud kohtupresident Darrigant

polnud ebakindel ega kartnud nagu tema Pariisi ametivennad. Ravachol taipas, et on mängu kaotanud. Ta heitis maski kõrvale ja teatas kärarikkalt ning küüniliselt, et Koenigstein on tõepoolest üks tema nimesid. Ta võttis omaks paruness de Rocher-Taillier laiba rüüstamise ja eraku Jacques Bruneli tapmise. See oli pöörase inimese ülestunnistus, kes õigustas oma kuritegusid anarhistliku tegevusega.

Koos teadetega Ravacholi paljastamisest, mis otsekohe üle kogu maailma levisid, sai väljaspool Prantsusmaad teatavaks ka tema identifitseerimislugu. Kõikides pealinnades pöörati tähelepanu bertiljonaažile. Näis, et selle võidukäiku üle kogu maailma ci takista enam miski.

8. London 1884. aastal. Francis Galton

1884. aasta Londoni maailmanäitusega kaasnes palju suuri ja väikesi sensatsioone. Mõned neist osutusid õige mannetuteks, teised pole ununenud tänini. Huvitav oli paviljon, kus iga külastaja võis kolme penni eest oma füüsilisi võimeid mõõta ning hinnata.

Maksnud sissepääsu eest, astus külastaja pikka ruumi, mille seina ääres asus laud paljude instrumentide ja aparaatidega. Laua taga seisis noormees, kes mõõtis külastajate käte haaret, pikkust, keha pikkust vööni, käte tugevust, reaktsiooni kiirust, kopsumahtu, värvide eraldamise võimet, kontrollis nägemist-kuul-mist ja teatas täpse kehakaalu. Väljumisel sai külastaja kaardi, millele olid kantud kõik andmed tema kohta. Paviljoni populaarsus oli suur.

Mõnikord võis paviljonis näha umbes 60-aastast tähtsa olekuga härrasmeest, kelle kiilast pealage ehtis kitsas juustepärg. See oh söör Francis Galton.

Rikka mehena oli ta külastanud paljusid maid. 1840. aastal tutvus ta Saksamaal kuulsa keemiku Justus Liebigiga. Seejärel viibis ta Budapestis, Belgradis, Konstantinoopolis, Ateenas, Veneetsias, Milaanos ja Genfis. Vahetpidamatu reisimine lõppes vaimse ja füüsilise üleväsimusega (too ei tabanud teda esmakordselt, kuid ei seganud tal elamast peaaegu 90 aastat).

Galtoni sugulase Charles Darwini teos «Liikide tekkimisest» virgutas teda möödunud sajandi 60. aastail tegelema füüsiliste ning vaimsete eripärasuste ja võimete pärilikkuse küsimustega. Nende probleemide lahendamiseks oli Galtonil vaja statistilisi andmeid paljude põlvkondade esindajate — meeste, naiste ja laste kohta Neid andmeid kogus ta aastate vältel. Et saada hoopis laialdasemat materjali, selleks oligi too meelelahutuspaviljon maailmanäitusel asutatud. Kõik andmed läksid Galtoni arhiivi. Kui näitus 1885. aastal suleti, oli Galton oma idee tulemustest nn vaimustunud, et avas Londonis kuulsa South Kensingtom muuseumi juures laboratooriumi mõõtmiste jätkamiseks. Mõnda aega

peeti isegi heaks tooniks lasta end Galtoni assistendil seersant Randallil mõõta. Peagi sai Galton Inglismaa suurimaks asjatundjaks antropomeetria alal.

Niisugune oli olukord, kui 1888. aastal sai Londonis teatavaks, et Alphonse Bertillon on määratud Pariisi politsei identifitseeri-misteenistuse ülemaks. Teaduslik selts «Royal Institution» tundis Bertilloni meetodi vastu huvi. Aimamata, mis sellest kujuneda võib, pöördus selts Francis Galtoni poole palvega esineda sel teemal ühel traditsioonilisel reedesel kokkutulekul.

Galton nõustus ja sõitis otsekohe Pariisi, saamaks informatsiooni Bertillonilt eneselt. Oma visiidist kandis ta ette järgmiselt: «Kohtusin härra Bertilloniga oma lühiajalisel viibimisel Pariisis ja mul oli võimalus tutvuda tema süsteemiga. See hoolikus, millega tema assistendid mõõdavad kurjategijaid, on ületamatu. Nende võtted on kiired ning täpsed. Kõik on hästi organiseeritud ...»

Kuid Galton ei piirdunud üksnes Bertilloni leiutisest rääkimisega. Et ta juba oli hakanud tegelema identifitseerimisküsimustega, siis otsustas ta seda teemat põhjalikult valgustada.

25. mail 1888. aastal peetud loenguks ettevalmistumisel ei jätkunud Galtonil küllaldaselt aega oma uue ideega tegelemiseks vahetult. Kuid ta kasutas oma esinemises võimalust teatamiseks, et nähtavasti on peale Bertilloni meetodi veel üks isikusamasta-misvõte, nimelt sõrmejälgede kasutamine, millele pole veel tähelepanu pööratud.

Otsekohe pärast loengut asus Galton tööle. Alguses huvitas teda küsimus, kas sõrmejäljed tõepoolest kogu elu jooksul ei muutu. Herscheli kollektsioon, mis sisaldas kolmekümne aasta jooksul kogutud materjali, oli kaalukas tõestus papillaarmustri püsivusele. Kuid vaatamata sellele tegi Galton korralduse võtta sõrmejälgi South Kensingtoni laboratooriumi külastajailt.

Ehkki seersant Randali jätkas muuseumi külastajate mõõtmisi, huvitus Galton nüüd üksnes sõrmejälgedest. Mugavuse huvides võrdlemisel tegi ta sõrmejälgedest suurendatud fotokoopiaid. Kolme aasta pärast oli Galtonil nii suur sõrmejälgede kogu, millest Herschel isegi und polnud näinud. Kuid mitte kordagi ei langenud ühe isiku kümne sõrme jäljed kokku mõne teise inimese omadega. Galtoni tehtud arvutused näitasid, et ühe inimese ühe sõrmejälje kokkulangemise võimaluse tõenäosus teise inimese ühe sõrmejäljega on 1:4. Kui aga võtta arvesse kõigi kümne sõrme jäljed, on tõenäosus 1:64 000 000 000. On võimatu, et maailmas elab kaks ühesuguste sõrmejälgedega inimest.

Kui identifitseerimisel bertiljonaaži asemel kasutada sõrmejälgi, peab koostama nende registreerimise ja katalogiseerimise süsteemi. Koos oma abilise Collinsiga asuski Galton seda looma. Kirjandust uurides selgus, et enne teda olid sellega tegelenud juba paljud. 1823. aastal oli Praha füsioloogia- ja patoloogiaprofessor Johann Purkinje oma töös «Inimese füsioloogia ja naha uurimise

küsimusest» püüdnud klassifitseerida sõrmejälgi. Purkinje pööras ähelepanu sõrmejälje jooniste põhilistele tüüpidele, mis pidevalt ordusid: spiraalidele, ellipsitele, ringidele, kaksikkeeristele ja äärtele.

Pärast arvukaid katseid veendus Galton, et on neli põhitüüpi, millel baseeruvad kõik ülejäänud mustrid. Ta leidis papillaarmust-rites pidevalt kolmnurkseid moodustisi, mis asusid kujutise paremal või vasakul pool. Teistel sõrmejälgedel oli kaks või enam kolmnurka. Oli ka jälgi, kus kolmnurki üldse ei olnud.

Niisiis võis sõrmejäljed jagada nelja põhirühma: kolmnurgata, kolmnurk vasakul, kolmnurk paremal, mitu kolmnurka. Kas neid ei võikski jätta registreerimissüsteemi aluseks? Kui nüüd võtta igalt inimeselt vaid üks sõrmejälg, siis saab selle paigutada

ühte neljast kastist. Peagi oleks iga kast täis kiilutud. Kui aga igalt inimeselt võtta ühele kaardile kaks jäljendit, siis saab juba 16 erinevat kombinatsiooni. Kümne sõrmejälje puhul tekib 1 048 570 võimalikku kombinatsiooni ja vastavalt ka erisusi.

Galton juubeldas. Kas sõrmejälgede klassifitseerimise probleem on tõesti lahendatud? Kas ei peaks sellest ka üldsust informeerima? 1891. aastal kirjutas ta sellest ajakirjale «Nature», kusjuures avaldas tänu William Herschelile. Kirjutis ei äratanud lugejais erilist huvi. Vaid Faulds esines nõudega tunnistada tema autorsust sõrmejälgede kasutamisel identifitseerimise otstarbel. Kuid Galton ei pööranud tähelepanu ei Fauldsi avaldusele ega ka lugejate vähesele huvile. Võitlus prioriteedi pärast teda ei huvitanud. Tema mõtteid paelus asja tuum. Ta hakkas kirjutama raamatut, milles vaatles sõrmejälgi kui identifitseerimisvahendit. 1892. aastal ilmus tema raamat «Sõrmejäljed» («Fingerprints»).

9. Scotland Yardi ajalugu

Sel ajal, kui Galtoni raamat ilmus, kõrgus juba Thamesi kaldal kaks uut hoonekompleksi teravatipuliste fontoonide ja kindlustor-nidega nurkadel. Selles paiknes Londoni politsei — Scotland Yard.

Pariisi Süretel oli sel ajal seljataga juba 80 aasta pikkune ajalugu ja kujunenud traditsioonid, millega Scotland Yard ei saanud veel uhkustada. 1829. aastal seadsid Londoni esimesed politseikomissarid Mayne ja Rowan end sisse kunagi Whitehallile kuulunud vanades ehitistes. Hiljem asus Londoni politsei hoonetesse, kus varem olid peatunud Šotimaa kuningad, kui nad oma Inglismaa kolleege külastasid. Neid hooneid nimetati Scotland Yardiks (Sotimaa hooviks), mis andiski nime Inglismaa kriminaalpolitseile.

Pole juhus, et Inglismaa politsei on Prantsusmaa omast noorem. Paljudele välismaistele vaatlejatele lausa haiglasena näivad inglaste arusaamad kodanikuvabadustest, mille puhul politseid kujutleti kui ähvardust nendele vabadustele, viis selleni, et 19. sajandi

35

30. aastatel olid londonlased uppumas kuritegude, vägivalla ja seadusetuse mülkasse. Niisugusest arusaamast tingituna polnud Inglismaal sajandite vältel tõelist politseid. Korra säilitamist ja omanduse kaitsmist peeti iga kodaniku enese asjaks. Võib-olla niisugune vaatevinkel õigustas end seni, kuni kodanikel oli võimalus võtta tasuta enda kanda kohtunikuroll ja politseinikuamet. Kuid sellega tegelda ei tahtnud enam keegi. Eelistati palgata sellele tööle inimesi hoopis raha eest. Palgati neid, kes nõudsid vähem: invaliide, hulkureid, sageli ka vargaid. Arvukas kohtunikepere kasutas oma seisundit altkäemaksuvõtmiseks ja väljapressimiseks. Inglismaal Vidocqi polnud. Vältimatu konflikt kuritegevusega sünnitas veel ühe kategooria inimesi — pealekaebajaid ja salanuuskureid —, kes teenistus-, kättemaksu- voi seiklusiha pärast kaasa lõid. Varga tabamisel ja tema süüdimõistmisel anti neile osa rahatrahvist, tapmiste ja röövimiste selgitamisel määrati neile preemia.

Igaüks võis olla salakaebaja, pidada kinni kurjategija, viia see kohtuniku ette ja süüdistada teda. Kui kinnipeetu süüdi mõisteti, sai süüdistaja tasu. Sageli aga langes ta süüaluse kaaslaste kättemaksu ohvriks.

Igaüks võis hakata nuuskuriks ning viia kohtusse röövli, sissemurdja ja mõrvari. Kui kurjategijale langetati ränk karistus, siis arvati, et nüüd ongi kõik vajalikud abinõud tarvitusele võetud (peaaegu kahesaja, enamikul juhtudel ohutu, kuriteo eest määrati karistuseks surmanuhtlus). Vanglad olid vaid jaotuspunktid teel võllasse või sunnitööle.

Varga tabamise eest maksti nelikümmend naela pluss süüdimõistetu relv ja varandus. See «verine raha» ahvatles igat liiki «detektiive». Tulemuseks oli meeletu korruptsioon. Nuuskurid meelitasid noormehi kuritegudele, hiljem aga viisid neid kohtu ette, et saada juudaseekleid. Nad pakkusid avalikult oma teeneid varastatu tagastamiseks preemia eest, mis vastas varastatud kraami väärtusele. Preemiat pidid nad muidugi kurjategijatega jagama, kui ise polnud nad vargil käinud. Seda juhtus küllalt tihti. Kõige kuulsam «detektiiv» oli üks Londoni kuritegevuse organisaatoreid, suli ja tänavaröövel Jonathan Wild. «Salanuuskur, Suurbritannia ja Iirimaa kindral» — nii nimetas ta end ise. Wildil oli alati kaasas kuldkrooniga jalutuskepp. Londonis asus tal kontor ja teenreid täis villa. Wild andis kohtu alla ja saatis vollasse ligi sada vargapoissi. Loomulikult neid, kes temale ei tahtnud alluda. 1725. aastal poodi ta Tyburnis röövimise pärast.

Alles 25 aastat hiljem astus üks Londoni rahukohtunik üha suurema ulatuse haaranud seadusetuse vastu. See oli kirjanik Henry Fielding. Ta kirjutas pamfleti Jonathan Wildi kohta. Raskesti haigel Fieldingil oli tohutu tahtejõud. Westminsteri rahukohtunikuna jälgis ta abitult kuritegevuse kasvu. Ometi suutis ta siseministrile tõestada, et London muutub tsiviliseeritud maailma häbiplekiks, kuna on ainus politseita linn maailmas. Fieldingile anti Secret Service'i fondidest summasid tosina abilise palkamiseks.

36

Viimased kandsid oma punaste vestide all püstoleid. Et Fiel-dingi kohus asus Bow' Streetil, hakati tema mehi kutsuma Bow-Street-Runneriteks, s. t. Bow tänava jooksupoisteks. Tõenäoliselt olid nad maailma esimesed kriminalistid. Fielding maksis neile ühe gini nädalas. Kuid iga kodanik, kellel oli vaja kaitset või kes tahtis lasta kuritegu juurelda, pidi maksma politseiniku eest ühe gini päevas. Viisteist minutit pärast palve esitamist pidid mehed olema valmis oma kohustust täitma.

Nende meeste meetodid ei erinenud eriti palju Vidocqi omadest. Ümberriietatult külastasid nad salaurkaid, palkasid informaatoreid, püüdsid nägusid meelde jätta, oskasid kannatlikult jälitada, olid tarmukad ning mehised. Neil oli edu, mõningad neist aga said isegi kuulsaks. Kõige tuntum oli Peter Townsend, kes samal ajal teenis ka kuningas George IV salajase ihukaitsjana. Ajalugu tunneb veel Joseph Atkini, Vickery, Ruthvani ja Sayeri nime. Kuidas nad oma suure varanduse kogusid (Townsend pärandas 20 000, Sayer 30 000 naelsterlingit), sellest ajalugu vaikib. Ometi pole saladus, et neil oli Jonathan Wildiga ühiseid tuttavaid. Paljaks-varastatud pankurid keeldusid röövijaid jälitamast. Nad kasutasid Bow-Street-Runnereid selleks, et suure tasu eest (nii politseinikele kui röövlitele) oma varastatud varandust kätte saada. Pankurid eelistasid vähemalt osagi varandusest tagasi saada, sellele, et näha kohtulaua ees varast, sealjuures omamata mingit lootust näha varastatut. Võimaluse korral ei keeldunud politseinikud ka «verisest rahast». Kui süüdlased küllalt korralikult maksid, tiriti kohtusse ka süütuid.

Kuid ajal, mil keegi ei võinud julge olla oma elu ja varanduse pärast, olid ka müüdavad Bow-Street-Runnerid paremad kui mitte midagi. Henry Fielding saavutas oma politseinikega oma aja kohta küllalt häid tulemusi ja mitte üksnes seepärast, et pidas Vidocqi kombel talle tuntud kurjategijate registrit. Röövlite, varaste ja mõrvarite tagaotsimisel oli ta kirjavahetuses teiste rahukohtunikega ning avaldas Inglismaa ajalehtedes tagaotsitavate nimekirju ja tunnuseid.

Kui Henry Fielding 1754. aastal suri, sai politseiülemaks tema poolvend John. John Fielding oli pime. Ajalugu, kuid võib-olla ka legend, räägib, et oma elu lõpuks (ta suri 1780. aastal) oli ta suutnud ära tunda hääle järgi 3000 kurjategijat. John Fielding moo-dustas tänavapatrullid ja ratsasalgad, kes pidid teedel korda hoidma. Ratsapolitsei ei

tegutsenud kuigi kaua, sest Fieldingil ei jätkunud raha selle ülalpidamiseks. See-eest jätkasid Bow-Street-Runnerid oma tööd veel kaua. Ligemale 90 aasta jooksul olid nad Londoni ainsad kriminalistid. Kuid nende arv ei küündinud kunagi üle viieteistkümne. Seepärast oli politseinike osa võitluses kuritegevuse vastu küllalt väike. 1828. aastal oli Londonis piirkondi, kus varastati ka südapäeval. Iga 822 elaniku kohta tuli üks kurjategija. 30 000 inimest elas üksnes röövimisest ja vargusest. Olukord oli nii tõsine, et siseminister Robert Peel otsustas lõpuks ühiskondlikku

37

arvamust ignoreerides luua politsei. Tal tuli parlamendi alamkojas maha pidada äge lahing. Kuid 7. detsembril 1829. aastal valvasid juba tuhat helesinise fraki, hallide lõuendist pükste ja musta silindriga politseinikku oma jaoskondades, mis paiknesid üle kogu linna. Silindrid pidid londonlastele demonstreerima, et mitte sõdurid vaid kodanikud on korravalvamise oma kanda võtnud. Ometi püsivad nende põlastavad hüüdnimed — «peelers», «coppers», «bobbies» — tänapäevani.

Peeli politsei kindlustas lõpuks ohutuse tänavatel. Kuid mõne aasta pärast selgus, et need silindris ametimehed pole võimelised kuritegevusega võitlema, rääkimata sooritatud roima paljastamisest. Röövlid, vargad ja mõrvarid hakkasid nüüd tegema oma räpast tööd salaja. Kuritegevus laienes üha ja omandas järjest uusi vorme. Kurjategijatega võitles vaid käputäis Bow-Street-Runnereid, kelle hulgas levinenud korruptsioon oli juba ammu muutunud ajakirjanike ja karikaturistide leivanumbriks. Pärast mõningaid eriti hirmuäratavaid mõrvu kogus siseminister 1842. aastal julgust uue sammu astumiseks. Kaksteist politseinikku viskasid seljast mundri ja hakkasid detektiivideks. Nende peakorteriks sai kolm väikest tuba Scotland Yardis. Mõni detektiiv — Fields, Smith, Jonathan Whicher — saavutas peagi suure autoriteedi. Kirjanik Charles Dickens jäädvustas ajalukku nende tegevuse. 1850. aastal kirjutas Dickens esimese arvestatava inglise kriminaalromaani «Külm maja». Selle peategelase, Scotland Yardi inspektor Bucketi prototüüp oli inspektor Fields. Esimesena inglise kirjanduses esitles peategelane end sõnadega: «Ma olen Bucket — detektiiv, detektiivpolitseinik, luuraja ning uurija». Sõna «detektiiv» sai kriminalisti sünonüümiks ja levis üle kogu maailma.

Kuritegude lahendamise praktikas ei muutunud alguses peaaegu midagi. Uute detektiivide palk oli parem, seega ka korruptsiooni-võlud väiksemad. Kuid iga kodanik võis endale isiklikult ikka veel detektiivi palgata. See oli järeleandmine kahtlustustest nakatatud ühiskondlikule arvamusele. Prantsusmaalt tulid ju hirmuäratavad kuuldused. Kas siis Prantsusmaa politsei polnud asutatud üksnes seepärast, et spioneerida kodanike järel? Niisugused kahtlused muutsid detektiivide võitluse allilmaga veelgi raskemaks. Kahtlustest tingitult piirati detektiivide volitusi. See aga oli vaid vesi kurjategijate veskile. Kaalukate asitõenditeta polnud detektiividel õigust kedagi arreteerida. Neil oli keelatud veenda kedagi andma tunnistust mingi kuriteo kohta. Politseinikud pidid kinnitama igale kahtlusalusele, et iga nende sõna võib kasutada nende endi vastu. Seepärast pole ime, et inglise detektiivide töö polnud nii edukas kui prantsuse kolleegide oma.

Kui inspektor Jonathan Whicher 15. juulil 1860. aastal kutsuti Trowbridge'i Somersetshire's uurima üht mõrva, sai temast polit-seivaenuliku avaliku arvamuse ohver.

Kaks nädalat enne seda, 29. juulil, leiti villast «Road Hill

38

House» tapetuna kolmeaastane laps. See oli vabrikuinspektor Samuel Kenti noorim poeg. Kent elas seal oma teise naise ning kolme lapsega esimesest ja kolme lapsega teisest abielust. Tapetud Savile oli Samueli ja tema naise lemmik. Öösel oli Savile

oma voodist kadunud. Ta leiti aiakäimlast läbilõigatud kõriga. Kohalik politsei, kelle eesotsas seisis isekas ning piiratud superintendent Fowley, oli võimetu. Vähe sellest, Fowley astus samme, mis mõni aastakümmend hiljem oleks igale kriminalistile tundunud kohatutena, veelgi enam — seaduserikkumistena. Ta leidis musta pesu hulgast verise naistesärgi, kuid ei säilitanud seda. Peale selle pühkis ta aknaklaasilt verise käejälje, «et perekonnaliikmed ei ehmuks». Igaks juhuks arreteeris Fowley lapsehoidja Elizabeth Goughi. Peagi aga Elizabeth vabastati, sest tema vangistamiseks puudus igasugune alus.

Kui Whicher Trowbridge'i saabus, võttis Fowley teda vastu vaenulikult. Ta ei rääkinud detektiivile ei verisest öösärgist ega käe-jäljest sõnagi. Whicheri töövõtted ja -meetodid olid esimestele inglise detektiividele tüüpilised. Tal polnud juurdluse teaduslikest meetoditest udust aimugi. Kuid Whicheril oli kolm väärtuslikku omadust: tähelepanelikkus, inimestetundmine ja kombineerimis-võime. Nelja päeva jooksul jõudis ta veendumusele, et mõrvar võis olla vaid üks inimene: Samuel Kenti 16-aastane tütar esimesest abielust — Constance. Viimane vihkas oma võõrasema, oli arvamusel, et teda koheldakse ülbelt. Whicher jõudis'veendumusele, et tütarlaps oli tapnud oma poolvenna kättemaksuks võõrasemale. Kuid öine mõrv ei saanud toimuda jätmata mingeid jälgi Cons-tance'i riietusele. Ja kui Whicher avastas, et tütarlapse üks öösärk kolmest on jäljetult kadunud, arreteeris detektiiv kahtlusaluse. See kutsus esile üldsuse tormilise protesti.

Mõne päeva pärast tütarlaps vabastati. Milline alatus süüdistada last oma abitu venna mõrvas! Vaid meeletu võis niisuguse süüdistusega lagedale tulla! Whicherit hakati metsikult taga kiusama. Vältimaks avalikkuse kallaletunge politseile, vallandas Londoni politseikomissar Richard Mayne Whicheri töölt. Neli aastat pärast mõrva, 1864. aastal tunnistas Constance Kent üles, et kättemaksuks vanematele oli ta tõepoolest tapnud oma poolvenna.

Kuid samal 1864. aastal ülistas avalikkus taevani detektiiv Dick Tannerit, kes edukalt paljastas Suurbritannia esimese raudtee-mõrvaga seotud asjaolud. 9. juulil 1864. aastal tappis keegi tundmatu Londoni Põhja-raudteel ühes kupees seitsmekümneaastase pangaametniku Briggsi ja heitis laiba aknast välja. Tapja röövis oma ohvri vara: kuldkella koos ketiga, kuldraamidega prillid ja, veider küll, tema kübara. Oma kübara jättis mõrvar kupeesse. Kurjategija tabamise eest oli määratud suur tasu. Ajalehed avaldasid juhtumi kohta sensatsioonilisi sõnumeid. 11 päeva hiljem leidis Tanner juveliiri, kelle juures kurjategija oli vahetanud röövitud kella teise kella vastu. Karp, millesse tapetu kell oli pakitud, juhtis Tanneri Londonis elava saksa rätsepa Franz Muelleri jälgedele.

39

Kuriteokohalt leitud kübar osutus Muelleri kaabuks. Kurjategija kirjast korteriperenaisele selgus, et rätsep ise on purjelaeval «Victoria» teel Põhja-Ameerikasse.

20. juunil asus Dick Tanner koos mõne tunnistajaga teele aurikul «City of Manchester». Tal oli taskus Franz Muelleri arreteerimis-käsk. Aurik jõudis New Yorgi sadamasse 14 päeva varem kui «Victoria». Kui purjekas lõpuks sadamasse jõudis, sõitis talle vastu paat uudishimulikega, kes karjusid: «Kuidas käbarad käivad, mõrvar Mueller? ...» 16. septembril tõi Tanner arreteeritu Inglismaale, kus too kaks kuud hiljem võllas oma elupäevad lõpetas. Pisut enne surmaotsuse täideviimist tunnistas Mueller end süüdi.

Kuid isegi niisugune kärarikas edu ei suutnud Londoni kriminaalpolitsei autoriteeti tõsta. Kui uus politseipresident Edmund Henderson 1869. aastal ametisse astus, sõnas ta: «Detektiivsüs-teemi arengut tõkestavad suured raskused. Paljud inglased ei usalda

politseid. Viimane on rahvuse harjumustele ja tunnetele absoluutselt võõras. Tegelikult töötavad detektiivid salamahti.» Henderson suurendas Scotland Yardi detektiivide osakonda 24 meheni. Osakonna ülemaks määras ta Jonathan Whicheri endise assistendi superintendent Williamsoni, hüüdnimega Filosoof, kes üritas ühendada seni hajutatult ja igaüks omal meetodil töötanud detektiivide jõupingutused.

Juba viiskümmend aastat enne seda oli loobutud kriminaalkurjategijate saatmisest kolooniatesse. Istunud ära oma aja Inglise vanglas, lasti nad taas vabadusse. Et neid keegi ei kontrollinud, siis jätkas enamik oma endist valgustkartvat tegevust; Alles 1871. aastal võttis parlament vastu seaduse, mis nägi ette retsidivistide registreerimise fotograafiat ning välimuse kirjeldust kasutades. Kuid register viidi peagi Scotland Yardist siseministeeriumi, kus see kaotas oma praktilise mõtte. Seepärast seadis Williamson Scotland Yardis sisse uue registri. Alles kaheksa aastat hiljem nägi ta oma töö vilja, kuid just sel ajal sai Scotland Yard ränga hoobi. Williamsoni kolm kõige vanemat ning lugupeetavamat kaastöölist paljastati kui altkäemaksuvõtjad. Need olid Meikle-john, Druscovich ja Clarke.

Skandaal Scotland Yardis vallandas uue umbusulaine. Seistes valiku ees, olla või mitte olla, sai Scotland Yard tugeva organisatsioonilise aluse. Asutust hakkas juhtima uuendusi otsiv advokaat Howard Vincent, kes sõitis otsekohe Pariisi Süretest kogemusi saama. Vincent võttis prantslastelt üle kõik, mis võtta andis. Peagi lõi ta ikka veel hajutatud detektiividerühmast kriminaaljälituse osakonna, mis hakkas kujundama Scotland Yardi ilmet.

Üks Vincenti uuendusi oli ka järelevalve organiseerimine kriminaalkurjategijate üle. Mace eeskujul hakkas ta koguma kurjategijate fotosid albumitesse ja saatis kolmkümmend detektiivi kolm korda nädalas Holloway vanglasse kontrollima, kas vangide hulka pole siginenud vanu tuttavaid. Pikkamisi hakkas asi edenema. Halvustav suhtumine Scotland Yardi aga püsis. Sellest räägib ka

järgmine seik. Kord küsis superintendent Williamson ühelt võõralt, kes üllatavalt sarnanes ühe pensionile läinud Scotland Yardi töötajaga: «Ega me juhuslikult tuttavad pole? Te ju töötasite meil?» «Ei. Jumal tänatud, nii madalale pole ma veel langenud,» kõlas vastus.

1884. aastal asus kriminaaljälitusosakonna ülema ametikohale James Monro, kes oli pikemat aega töötanud politseiametnikuna Indias. Ka tema sai omal nahal tunda Scotland Yardi ebakindlat positsiooni.

Alates 6. augustist kuni 9. novembrini 1888. aastal oli Inglismaa üldsus vapustatud tundmatu mõrvari kuritöödest. Mõrvad toimusid öösel kella üheteistkümnest kuni neljani Whitechapeli, Spitals-fieldi ja Stepney piirkonnas. Kõik mõrvatud olid prostituudid. Kuritegude erakordse julmuse pärast hakati mõrvarit kutsuma Jack Rappijaks. Mõrvad katkesid sama ootamatult, nagu olid alanudki. Kurjategija jäi avastamata.

Londoni avalikkuse nördimus oli muidugi arusaadav. Kuid too nördimus pidanuks olema suunatud avalikkuse enese vastu. Kas Jack Rappija mõrvad polnud näidanud üldsusele neid koledusi, kuhu viib isiklike vabaduste puutumatusest pimejonnakas kinnipidamine (nende hulgas näiteks kontrollimatu liikumisvabadus ning õigus vabalt oma nime muuta). Kas Pariisi ajalehtedel polnud õigus, kui nad rahvusliku uhkustundega ironiseerisid, et Pariisis poleks Jack Rappija küll nädalate kaupa saanud karistamatult tappa.

Londoni kohal varitses Rappija vari, kui Galton oma laboris tuhandeid sõrmejälgi uuris. 1892. aastal ilmus tema raamat «Sõrmejäljed». Kuid vaatamata Galtoni autoriteedile möödus veel tervelt aasta, enne kui ministeerium teosele tähelepanu

pööras. Ometi polnud ka veel 1893. aastal hilja võtta kasutusse sõrmejälgede süsteem ning asuda kuritegevusega otsustavasse võitlusse.

10. Bertiljonaaž või daktüloskoopia?

Alates oma külaskäigust Bertilloni juurde 1887. aastal püüdis Edmund R. Spearman küll kirjalikult, küll isiklikult pöörata siseministri tähelepanu bertiljonaažile. Ta sai ka liitlase — Londoni Antropoloogiainstituudi auahne presidendi J. Garsoni.

Võitlus bertiljonaaži eest oli muutunud Spearmanile omalaadseks kinnisideeks. Ta uuris põhjalikult Scotland Yardis kasutatavat identifitseerimissüsteemi ja iseloomustas seda ministeeriumis kõige tumedamates värvides.

Retsidivistide ja vabanenud vangide nimekirjad, mida siseministeerium iga aasta lõpus koostas, sattusid politsei kätte alles üheksa kuud hiljem. Selleks ajaks olid sündmused arenenud oma rada. Isikukirjeldused olid sama pealiskaudsed nagu omal ajal Prantsusmaalgi. Erilisi tundemärke kirjeldati väga harva. Sedagi

umbes järgmiselt: «Tätoveering vasakul nimetissõrmel.» Sel ajal käis see tundemärk sadade inimeste kohta, sest tätoveerimine oli laialt levinud. Kurjategijate fotoalbume tabas Scotland Yardis sama saatus, mis prantslaste kartoteekigi. Albumites paiknes umbes 115 000 fotot. Küll püüti neid igati süstematiseerida, kuid segadus polnud põrmugi väiksem kui omal ajal Pariisis. Kurjategijate järelevalve osakonna töötajad tuhnisid päevade kaupa arhiivis, leidmaks neile vajaliku kurjategija kaarti. Parem polnud lugu ka identifitseerimisega vanglais. Kolm korda nädalas käisid 30 ametnikku vanglates roimareid tuvastamas. Ühe käiguga identifitseerisid nad umbes neli vangi. Igaks isikusamastamiseks kulus keskmiselt 90 töötundi, kusjuures sageli tuli ette vigu.

Galtoni raamat «Sõrmejäljed» oli juba ilmunud, kui Spearmanil õnnestus 1893. aastal veenda siseministeeriumi juhtivaid töötajaid Charles Russelli ja Richard Websterit minema Bertilloni juurde ametlikule visiidile. Pariisis võttis Bertillon neid pidulikult vastu ja peagi saabusid vaimustunud ametimehed Londonisse tagasi. Webster rääkis, et ta oli näinud parimat identifitseerimissüsteemi, mida üldse võib ette kujutada. Russell ja Webster nõudsid, et siseministri kohusetäitja Asquith seaks Bertilloni süsteemi sisse ka Inglismaal. Asquith pidigi juba niiviisi talitama. Siis aga juhtus seik, mis tookord oli lausa saatuse näpunäide. Uks Royal Society liige andis Asquithile Galtoni raamatu. Sellega tutvunud, lükkas ministri kohusetäitja bertiljonaaži sisseviimise edasi ja määras komisjoni, kes pidi uurima nii bertiljonaaži kui ka sõrmejälgede süsteemi ning otsustama, kumb neist Inglismaal kasutusele võtta.

Komisjon alustas tööd 1893. aasta oktoobris. Komisjoni kuulusid siseministeeriumi töötaja Charles Edward Troup, major Arthur Griffith ja Melville Macnaghten. Griffith oli briti vanglate inspektor ning peale selle tuntud kirjanik, kes parajasti sel ajal kirjutas oma kaheköitelist «Politsei ja kuritegude saladusi». Macnaghten esindas Scotland Yardi. Politseile nii mõrudail aegadel varsti pärast Jack Rappija mõrvu sai ta kriminaaljälituse peakonstaabliks. Et see aeg kunagi mälust ei kaoks, lebasid tema kirjutuslaual tapetud naiste jubedad fotod. Too hoolitsetud välimusega väiksekasvuline mees, keda hiljem hakati nimetama «vanaks heaks Mac'iks», seisis vana ja uue Scotland Yardi lahkmeil. Ta asendas kriminaaljälituse peakonstaabli kohal Williamsoni, kes tervitas teda sõnadega: «Mu kallis, te tulite hullumajja. Kui te täidate oma kohust, teid sõimatakse, ja kui te ei täida, sõimatakse ikkagi.»

Macnaghten tundis veel vanu superintendent Shore' taolisi detektiive, kes ei osanud õigesti kirjutadagi. Talle oli tuttav kõnekäänd: «Parimad detektiivid on juhus ning õnn.» Macnaghten oli küll konservatiivne, kuid Indiast Inglismaale tulles jätkus tal silmaringi, taipamaks: kriminaalpolitsei ei tule teaduse uuemate saavutusteta enam toime.

Kõige esmalt läksid Troupi komisjoni liikmed South Kensingtoni muuseumi laborisse, tutvumaks sõrmejälgede meetodiga. Sõrmejälgede

42

järgi identifitseerimise lihtsus hämmastas neid sedavõrd, et see käik ei jäänud neil viimaseks.

Kuid daktüloskoopia ellurakendamine oli seotud raskustega. Varsti pärast «Sõrmejälgede» ilmumist taipas väsimatu Galton, et ta oli pühitsenud oma registreerimismeetodi võitu liiga vara, sest tema süsteemis tulid ilmsiks mõned tõsised puudused. Kui sõrmejälgede neli põhirühma (kolmnurgatud, kolmnurk vasakul, kolmnurk paremal ja mitu kolmnurka või nagu Galton neid veel nimetas: kaared, aasad vasakul ja paremal, samuti keerised) esineksid võrdsel arvul, siis oleks võimalik 100 000 kaarti, millel igal kümme sõrmejälge, paigutada niiviisi, et neist otsitavat kiiresti üles leida. Kuid niisugust ühtlust tegelikkuses ei olnud. Kaari oli tunduvalt vähem kui teisi mustreid. Kui Galton 2645 kaarti ära jaotas, selgus, et ühte kasti sattus 164 kaarti. Samal ajal asus mõnedes kastides vaid üksainus kaart. See aga tähendas, et vajalikku kaarti pole võimalik kiiresti leida.

Kui komisjon Galtoni laborisse tuli, tegeles teadlane parajasti oma süsteemi täiustamisega. Talle tundus, et asub õigel teel, kuid tulemustest oli veel vara rääkida. Griffith nõudis, et uurija nimetaks tähtaja, mil registreerimissüsteem on lõplikult välja töötatud. Kuid Galton ei julgenud midagi lubada. Võib-olla kulub aasta, võib-olla kaks või isegi kolm. Komisjon sattus piinlikku olukorda. Ta nägi oma ees erakordselt lihtsat identifitseerimismeetodit, millest tuleb loobuda vaid seepärast, et registreerimissüsteem pole veel lõplikult valmis. Kas tõesti eelistada palju keerukamat bertiljonaaži ja mõne aja pärast tõdeda, et Galton on probleemi lahendanud?

Kui Troup, Griffith ja Macnaghten Pariisi sõitsid, mõtlesid nad üha daktüloskoopiale.

Prantsusmaa pealinnas sattusid nad Pariisi politsei triumfi atmosfääri. Politseiprefekti kohale oli just asunud väiksekasvuline ning temperamentne, pidevalt žestikuleeriv Louis Lepine — hilisem kõige populaarsem prefekt. Lepine'i hakati nimetama Täna-vaprefektiks, sest ta viibis alati inimeste keskel. Kõiki oma alluvaid valis ta ise. Vormikandvad politseinikud olid tal silmapaistvad, pikakasvulised mehed. Kriminaalpolitseinikuks aga sai üksnes silmatorkamatu välimusega isik. Kellel oli üle keskmise kasv, punased juuksed, arm näol või suur vats, sel ei maksnud üldse unistada töökohast kriminaalpolitseis. Lepine ei sallinud Bertilloni oma eelkäijatest rohkem, kuid taibates, millist osa etendab viimane Pariisi politseis, propageeris ta väsimatult bertiljonaaži. Ülistades Bertilloni geniaalsust, esines ta inglaste ees programmiga, mis demonstreeris identifitseerimisteenistust parimas valguses.

Samasuguses vaimus jätkusid asjaolud ka Surete järgmise ülema Goroni ajal. Bretagne'ist pärit Goron sai lausa legendaarseks. See väiksekasvuline, täidlane, lühikeste käte, näpitsprillide ning võitud vurrudega mees ei jätnud endast paremat muljet kui Bertillongi.

43

Tema kireks oli kurjategijate tabamine. Mitte keegi ei teadnud, mil määral ta kasutas nuuskurite traditsioonilisi meetodeid. Kuid tal oli palju nuhke, kellele anti kohtu poolt karistatute dokumendid ja kes kurjategijate sildi all tungisid

salaurgastesse, andes sel viisil Goronile rikkalikku informatsiooni. Koos kurjategijatega viibisid nuhid vanglates, kuulasid pealt vangide omavahelisi jutu-ajamisi, «surid» siis ja jätkasid oma tööd juba teistes vanglates, teiste dokumentide ning võõraste nimede all. Ülekuulamiste ajal kasutas Goron vaheldumisi pimedaid konge, näljutamist ja maitsvaid roogi, lubas vangidele naisi, kui nad kõik üles tunnistavad. Neid võtteid kokku nimetati «monsenjöör Goroni kõrtsiks». Ja tõepoolest õnnestus tal likvideerida terved jõugud, kes pesitsesid vanades kindlustes ja Seine'i-äärsetes hurtsikutes ning terroriseerisid Pariisi. Olles sama hea propagandist nagu Lepine'gi, oskas Goron ajakirjandust oma kasuks tööle panna. Ta oli küllalt arukas, et mõista bertiljonaaži tähtsust ning hinnata rahvusvahelist huvi Bertilloni vastu. Ka tema kirjeldas inglastele Bertilloni saavutusi kõige eredamates värvides.

Bertillon käitus eeskujulikult. Heitnud endalt maha sünge kinnisuse maski, saatis ta inglasi ka nendes Pariisi linnaosades, kus elasid ja redutasid kurjategijad. Ta meelitas külalisi isegi grokki jooma, mille eest tasus ränga peavaluga. Oma valdustes prefek-tuuri pööningul ei väsinud ta rääkimast edusammudest, mille üle ta õigusega võis uhkeldada. Bertillon näitas inglastele ka niisuguseid asju, millest viimastel polnud aimugi, sealhulgas Kõrgel statiivil paiknevat fotoaparaati, millega sai täpselt pildistada kuriteopaika. Aparaat oli varustatud mõõtskaalaga, mis jäädvustus igale fotole. Selle abil sai täpselt kindlaks määrata esemete suurusi ja üksikute detailide asetust kuriteopaigal, näiteks laiba kaugust uksest, seinast jms. Rohkem vaeva nõudvate jooniste tegemine jäi seega ära.

Bertillon näitas külalistele ruumi, kus pildistati ja tehti füüsikalisi katseid. Ja alles pärast seda demonstreeris ta bertiljonaaži kui oma suurimat saavutust.

Ruumi toodi vangid. Griffith ja Macnaghten võtsid mõõteriistad. Bertillonil õnnestus külalisi veenda, et tema süsteem kujutab endast hiigelsammu edasi endiste identifitseerimismeetoditega võrreldes. Kuid vaatamata kõigile tema püüdlustele jäid praktiliselt mõtlevad inglased seisukohale, et külalislahke peremehe meetod on liialt töömahukas. Inglased ei kartnud üksnes liigset tööd, vaid ka mõõtmisvigu. «Suuline portree» jättis neid üsna külmaks. Külalised pidasid seda liiga keerukaks sõnadekonstruktsioo-niks, mida keskmine politseinik vaevalt taipab.

Kuni 1894. aasta veebruarini kestnud Troupi komisjoni istungid toimusid lahendamatu dilemma tähe all. Spearman ja doktor Garson kasutasid kogu oma mõjujõudu, rakendamaks Londonis bertiljonaaži ja «suulist portreed». Mõlemad olid nii ägedad antro-pomeetria pooldajad, et nad ei suutnud näha sõrmejälgede

süsteemi eeliseid. 19. veebruaril 1894. aastal andis komisjon siseministrile üle mahuka dokumendi soovitusega, milles kajastusid liikmete eriarvamused. Komisjon otsis väljapääsu kompromissis ja tegi ettepaneku Yardis sisse seada lihtsustatud bertiljonaaž. 11 mõõtme asemel soovitati registreerimisel kasutada vaid 5 mõõdet, «suulisest portreest» aga üldse loobuda. Selle asemel tegi komisjon ettepaneku igal kaardil jäädvustada vangi kõigi sõrmede jäljed. Kaardid soovitati registreerida Bertilloni süsteemi järgi, sest sõrmejälgede klassifitseerimiseks polnud ikka veel võtit. 1895. aasta juulis ühines komisjoni otsusega siseministeerium. Detektiivinspektor Stadman ning detektiivseersandid Collins ja Hunt said korralduse luua Scotland Yardis kartoteek Bertilloni süsteemi järgi, kuid koos sõrmejälgedega.

Spearman protesteeris ägedalt. Kui bertiljonaaži, mille puhul iga erineva mõõtme täpsus on sama tähtis kui kõikide mõõtmete kogumgi, kärpida kuue tähtsa mõõtme võrra — siis on edulootu-sed tunduvalt väiksemad või siis ei jää neid enam sugugi järele. Sõrmejäljed tundusid Spearmanile olevat täiesti mõttetud.

Pahane Spearman sõitis Pariisi, et teatada sellest Bertillonile. Prantsusmaa pealinnas aga valitses siis hoopis muutunud olukord. Asjaolu, et inglased olid bertiljonaaži nudiks kärpinud, puudutas Bertilloni sügavalt ning ärritas teda. Kuid samal ajal toimusid sündmused, mis nihutasid ebameeldivused inglastega tahaplaanile. Spearman kohtus Pariisis paljude eriteadlastega igast Euroopa nurgast, kes olid siia sõitnud, et tutvuda Bertilloni süsteemiga. Siia olid saabunud teadlased, alates vene teadlaste doktor Behterevi ja Sergei Krasnoviga ning lõpetades doktor Stockisega Liege’ist ja Berliini kriminaalpolitsei identifitseerimistee-nistuse ülema von Hüllesemiga.

Samal ajal, kui Londonis kestsid vaidlused, muutus Pariis ja selle justiitspalee pööning ühe kaasaegse väljenduse järgi «politsei juhtkonna Mekaks». Bertilloni süsteem sammus võidumarssi läbi kogu Euroopa. Daktüloskoopiast mingit aimu omavad Euroopa riikide politseiülemad pöördusid oma identifitseerimissüsteemide ebatäiuslikkust tajudes Bertilloni poole. 1896. aastal moodustasid doktor Stockis ja doktor de Laveleye Belgias identifitseerimise erabüroo, mis töötas Bertilloni süsteemi alusel. Hispaanias asutati vanglate juurde antropomeetriakabinetid. Esimese niisuguse kabineti Itaalias asutas Napolisse professor di Blasio. Sienna kohtuarst, Itaalia väljapaistvamaid kriminaliste professor Ottolenghi õpetas ülikoolis Bertilloni meetodit. Olles suulise portree kirglik poolehoidja, registreeris ta ühel ajavahemikul vangide «tahtlikke ja tahtmatuid liigutusi», samuti nende psüühilisi tundemärke. Viimaste kindlaksmääramiseks soovitas ta kasutada keerukaid seadiseid — dünamomeetreid ja plastismograafe. Bertiljonaaž seati sisse ka Portugalis, Taanis ja Hollandis. 1896. aastal hakati antropomeetriat rakendama ka Saksamaa linnades ja riikides.» Dresdeni kriminaalpolitsei ülem, riiginõukogu liige Koettig rajas Saksimaa

pealinnas antropomeetriabüroo, millega hakkas silma paistma tolleaegse Saksamaa kriminaalpolitsei küllaltki kahvatul taustal. Oli möödunud kolmveerand sajandit ajast, mil suurima saksa riigi — Preisimaa pealinnas Berliinis oli peaaegu kasutust öövahtide ja politseiametnike tsunftist loodud teguvõimas politsei.

1822. aastal tegeles Berliinis kuritegude uurimisega kolm erariietes politseinikku. Saksamaal ei tekkinud Süreted, Scotland Yardi ega mingisugust kriminaalpolitseid, mille nimega olnuksid seotud legendid. Seda ei juhtunud mitte üksnes preisi ametkondade ideevaesuse ja vaimunõtruse pärast. Ükski saksa kriminalist pole kirjutanud Mace memuaaridele sarnanevaid mälestusi ega saanud Goroni taoliseks kriminaalseikluste kangelaseks. Paljugi sõltus ka asjaolust, et sel ajal polnud Saksamaal peaaegu ühtegi kirjanikku, kes võtnuks oma romaani teemaks detektiivid, nagu tegid seda inglased Charles Dickens ja Wilkie Collins, hiljem Conan Doyle ja prantslane Emile Gaboriau.

Vanaaegne sünge hoonetekompleks «Molkenmarkt», kus Berliini politseipresiidium 1891. aastani asus, samuti selle uus hoone Alexanderplatzil ei tiivustanud fantaasiat. See kehtib ka Neljanda osakonna kohta, mis alates 1854. aastast vastas umbes Süretele või inglise kriminaalpolitseile. Parem polnud olukord ka teistes saksa riikides.

Kui nõunik Koettig Dresdenis bertiljonaaži sisse seadis, ei teadnud ei tema ega ka teised saksa kriminaalpolitsei ülemad, et juba kaheksa aastat tagasi, 1888. aastal, tegi Berliini loomaarst Wilhelm Eber Preisi siseministeeriumile ettekande, mis on üks huvitavamaid dokumente daktüloskoopia ajaloos. Peaaegu samuti nagu doktor Faulds, taipas Eber kuritööpaigast avastatud sõrmejälgede tähtsust kriminalistikas. Tänu veristele käejälgedele, mida jätsid palakatele Berliini lihunikud ja loomaarstid, pööras Eber tähelepanu käte ja sõrmede papillaarjoontele. Kogemused kinnitasid Eberile, et nende muster on erinev. Mõne aja pärast võis Eber jälgede järgi palakatel kindlaks

teha, kes oli linu kasutanud. Nagu Faulds, järeldas ka tema, et kuritöökohale jäänud käe- ja sõrmejälgede abil võib kurjategijat paljastada. Oma ettekandele lisas ta kastikese sõrmejälgede võtmise vahenditega. Seejuures märkis Eber, et esemetel olevate võõraste isikute sõrmejälgede järgi on ta kindlaks teinud eset puudutanud inimesed. Ta lisas, et joodiauru abil võib säilitada selgelt väljenduva papillaarmustriga käejälgi.

8. juunil 1888. aastal tagastas Berliini politseipresident von Richthofen autorile ettekande, lisades kuivalt: «Nii palju kui kompetentsed ametnikud mäletavad, pole veel kunagi õnnestunud rekonstrueerida käejälgi uksekäepidemetel, klaasidel ja muudel niisugustel esemetel.» Ja kui Saksimaa saksa riikidest esimesena kehtestas bertiljonaaži, Eberi ettepanek unustati.

Nõunik Koetting kutsus Dresdenisse kõikide saksa riikide polit-seipresidente Bertilloni meetodiga tutvuma. Ta taotles saksa politsei üldkonverentsi kokkukutsumist, kuid tema püüdlused läksid

tühja väikeriikide ja nende politsei pisihuvide tõttu. Peagi aga seadis Hamburgi politseiülem Roscher sisse antropomeetria, temale järgnes Berliin. Lõpuks, 1897. aastal, tuli kokku ka saksa politsei konverents. Koettigi rõõmuks võttis see vastu otsuse seada bertiljonaaž sisse kõigis saksa riikides ja luua Berliinis keskne kartoteek. «Saksamaa alistamine» oli Bertilloni suurim võit. Möödus veel aasta ja siis «alistus» (nii räägiti Pariisis) ka Austria.

Viis aastat varem, 1892. aastal, propageeris Hanns Gross korduvalt antropomeetriat. Ta oli Austria esimesi kriminaliste. Hanns Gross sündis 1847. aastal Grazis. Juba üliõpilaspõlves taipas ta, kuivõrd puudulikud on identifitseerimismeetodid. Eelkõige aga külapolitsei omad. Põhiliselt endistest allohvitseridest maapolit-seinikud juhindusid oma töös nuhkide ettekannetest ja püüdsid vanade äraproovitud vahenditega kahtlusalustelt ülestunnistust välja pressida. Ja kui Gross 1869. aastal Ülem-Steiermarki piirkonnas uurijana tööle hakkas, ajas tutvus kriminaalpolitsei tavalise tööstiiliga tal kananaha ihule. Kui üldse mingit kuritegude uurimist toimus, siis ainult uurijate poolt. Ehkki Gross oli ülikoolis õppinud seadusandlust, polnud tal kriminalistikast vähimatki aimu. Kuid seevastu oli tal teiste uurijatega võrreldes kujutlusvõimet. Gross mõistis, et kriminalistikale tuleb luua uus moraalne ning eelkõige teadus-tehniline vundament. Juristina polnud tal loodusteaduste valdkonnast selle loomisel mingeid teadmisi. Kuid innustununa kõigi käepärast olevate ajakirjade ja raamatute lugemisest, järeldas ta, et niisugust tehnika- või loodusteaduse saavutust polegi, mida kuritegude avastamiseks kasutada ei saa. Gross õppis tundma füüsika ja keemia aluseid, fotograafiat, mikroskoo-piat, botaanikat ja zooloogiat ning pärast 20 aastat kestnud pingelist tööd kirjutas raamatu «Uurija kogemus» — esimese krimina-listikaõpiku, millega tegi oma nime kuulsaks kogu maailmas. 1888. aastal tutvus Gross esmakordselt bertiljonaažiga. Otsekohe alustas ta mõõtmisi. Ja oma 1892. aastal ilmunud käsiraamatus nõudis ta antropomeetria sisseviimist Austrias.

Kui Austria siseminister 3. aprillil 1893. aastal asutas Viinis antropomeetriabüroo, oli ta veendunud, et on politseiteenistuses sisse seadnud moodsaima süsteemi. Ei tema ega ka teiste Euroopa riikide siseministrid ja politseiülemad teadnud, et tuhandete kilomeetrite kaugusel ja hoopis teisel poolkeral toimusid sündmused, mis seadsid selle veendumuse suure küsimärgi alla. Kuid kes tol ajal üldse mõtles Lõuna-Ameerikast, Argentiinast, kui jutt läks teadusele politseiasjanduses?

11. Maailma esimene sõrmejälgede kartoteek. Argentiina. Juan Vucetich

Kui Buenos Airese provintsi politseivalitsuse töötaja Juan Vucetich kutsuti 18. juulil 1891. aastal La Plata politseivalitsuse ülema juurde, oli ta 33-aastane. Laevastikukapten Quillermo

47

Nunez teatas Vucetichile, et talle räägitakse pidevalt mingisugusest Pariisi uuest identifitseerimissüsteemist. Uks šefi sõpru, doktor Drago oli äsja Prantsusmaalt naasnud. Viimane jutustas palju huvitavaid asju ning veenis politseimeistrit katsetama prantsuse meetodit hulkurite, kriminaal- ja poliitiliste kurjategijate kindlaks-tegemiseks. Lühidalt öeldes — Vucetichile tehti ettepanek sisse seada antropomeetriabüroo.

Ilma suurte tseremooniateta andis Nunez Vucetichile mõne Pariisi ajakirja', kus oli juttu bertiljonaažist, ja soovis talle edu. Kui Vucetich oli juba lahkumas, hüüdis Nunez teda tagasi ja tõmbas taskust välja ajalehe «Revue Scientifique». «Siin on üks 2. mai leht, prantsuse oma, mille keegi külastaja on maha jätnud. Selles räägitakse Galtoni-nimelise inglase katsetest. Ta tegeleb sõrmejälgedega. Võib-olla see asi kõlbab teile . . .»

Juan Vucetich oli pärit Kroaatiast. Argentiinasse emigreerus ta alles 1884. aastal. Olles matemaatikas ja statistikas helge pea, suhtus ta huviga kõigesse uude. Aasta pärast Argentiinasse jõudmist astus ta politseiteenistusse, viie aasta pärast aga sai temast La Plata politsei statistikabüroo direktor. Bertilloni süsteemi rakendamine ei valmistanud talle mingeid raskusi.

Kaheksa päeva pärast Nunezi ettepanekut alustaski väike antropomeetriabüroo oma uut tegevust: vange hakati mõõtma ja registreerima. Kui uus antropomeetriline meetod Vucetichile ka polnud, ometi «ei riivanud see Vucetichi ajurakke, milles peitus tema loomingujõud», nagu kirjutas üks tema biograafe. Eriti huvitas politseiametnikku kirjutis Pariisi ajalehes «Revue Scientifique».

Vaevalt jõudsid Vucetichi abilised bertiljonaaživõtted enamvähem selgeks saada, kui šeff ise meisterdas primitiivsed abinõud sõrmejälgede võtmiseks ja hakkas kõiki vange daktüloskopeerima. Papillaarjoonte muutumatus huvitas teda niivõrd, et ta viibis ööde kaupa surnukambris ning lõpuks uuris isegi La Plata muuseumis leiduvate muumiate sõrmi. Asjaolu, et papillaarmuster oli säilinud muumiatel sajandeid, isegi aastatuhandeid, innustas teda eriti. Vähem kui kuue nädala pärast, 1. septembril 1892. aastal oli Vuce-tichil juba selge ettekujutlus, kuidas sõrmejälgi registreerida ja neid klassifitseerida. Ehkki «Revue Scientifique» kirjutas Galtoni katsetest leida klassifitseerimismeetod, ei teatanud väljaanne midagi selle tulemustest ega uurija pettumustest.

Vucetich tuli täiesti iseseisvalt nelja rühma ideele, mis vastasid Galtoni rühmadele:

1. Ainult kaartest koosnevad jäljed;
2. kolmnurk paremal;
3. kolmnurk vasakul;
4. kolmnurk nii vasakul kui ka paremal.

Pöidlajälgede rühmad tähistas Vucetich tähtedega A, B, C, D; teiste sõrmede omad numbritega.

Niisiis, kui Vucetich võttis jäljed ühelt käelt, kus pöidlal olid kaared, nimetissõrmel kolmnurk vasakul, «Pikal Peetril»

48

kolmnurk paremal, «Nimeta Matsil» kaks kolmnurka, «Väikesel Atsil» taas kaared, siis selle käe sõrmejälgede iseärasusi sai väljendada valemiga: A,3,2,4,1. Mõlema käe

valem oli kaks korda pikem ja seda võis väljendada näiteks järgmiselt: A,3,2,4,l;/C,2,2,3,3. Et iga sõrm võis kuuluda suvalisse rühma, arvutas Vucetich võimalike variantide arvu. See oli 410. Niisiis võis olla erinevate valemite 1048576 varianti. Vucetich korraldas oma kartoteegi niiviisi, et kaardid olid jaotatud valemi tähtede ja numbrite järgi. Kui tuli tarvidus kindlaks teha, kas ta on teatud vangi sõrmejäljed varem võtnud, siis pidi ta kindlaks tegema kümne sõrme valemi ja vaatama kartoteegi vastavast kastist. Vucetichi vaimustus oli niivõrd suur, et ta hankis registreerimiskapi ja kaardid oma raha eest, kulutades seejuures peaaegu kõik oma säästud. Antropomeetria edasine arendamine ja antropomeetriabüroode asutamine Doloresi,, Mercedesi ja Sierra Chica provintsi linnades muutus talle koormavaks ega pakkunud lõpuks huviraasugi.

Alguses oli Vucetichi kollektsioonis nii vähe sõrmejälgi, et need mahtusid ära 60 sahtlisse. Kartoteegi kasvuga tekkisid raskused, millega oli varem kokku puutunud juba Galton ja mis sundisid Vucetichit otsima iseloomulikke detaile, eristamaks sõrmejälgi rühmasiseselt. Seejuures tuli ta mõttele papillaarjooni kokku loendada ja saada niiviisi täiendavaid klassifitseerimisvõimalusi.

Nunez ja teised ülemused suhtusid Vucetichi tegevusse kahtlevalt või siis olid isegi päris vastu. Kuid tundus, nagu oleks saatus ise tahtnud Vucetichit aidata. 8. juulil 1892. aastal saabus La Platasse sõnum Atlandi ookeani ääres asuvast väikelinnast Necocheast, et 29. juunil oli ühes kehvikumajas sooritatud mõrv. Ohvrid olid 26-aastase Francisca Rojase kaks vallaslast. Niipalju, kui oli võimalik aru saada Necochea politseikomissari ettekandest ja edasistest teadetest, olid asjaolud järgmised: 29. juuni hilisõhtul oli salkusjuuksne ning moondunud näoga Francisca Rojas tormanud naabrite juurde, kes taipasid vaid üksikuid sõnu: «Mu lapsed . . . Ta tappis mu lapsed . . . Velasques . . .» Lähedases rantšos töötav juba elatanud Velasques oli laste ristiisa. Räägiti, et ta oli tahtnud juba ammu Francisca Rojasega abielluda. Teda peeti heasüdamlikuks, kuid pisut piiratud meheks. Naaber saatis oma poja ratsahobusega Necocheasse politseikomissarile sündmusest teatama. Ise aga jooksis ta koos naisega Rojase majakesse, kus nägi voodis üleni veriseid lömastatud peadega laipu. Poiss oli kuueaastane, tüdruk neljane.

Peagi saabus komissar, kes ei vaevunud kuigi põhjalikult kuriteopaika üle vaatama. Ta ei otsinud jälgi ega relva, millega kuritegu oli sooritatud, vaid hakkas küsitlema põrandal nutvat Francisca Rojast. Naine rääkis, et Velasques oli jälitanud oma nõudmistega teda päeval ning ööl. Tema ise aga armastavat hoopis teist meest, kes tahtvat temaga abielluda. Lõuna ajal tulnud Velasques taas tema juurde ja nõudnud veelgi resoluutsemalt naise vastuarmastust. Viimane aga öelnud, et ei abiellu mehega iialgi.

49

Velasques saanud väga kurjaks ja ähvardanud tappa naisele kõige kallima. Seejärel mees lahkunud. Töölt koju jõudnud, nägi Francisca oma maja ust pärani avatult. Velasques jooksnud temast mööda, magamistoas aga avastanud ema oma laste laibad.

Juba samal ööl Velasques arreteeriti. Viimane ei pannud vastu, kuid kinnitas, et pole lastesse näpugagi puutunud. Tõepoolest, ta armastab Franciscat ja tahab temaga abielluda. Jah, ta ähvardanud, kuid ei mõelnud hetkekski ähvardust täide saata. Komissar käskis Velasquesi peksta. Kui mees ka pärast seda oma süüd eitas, pandi ta raudu ja jäeti koos laste laipadega terveks ööks valgustatud tuppa.

Kuid ka hommikul, samuti järgneva kaheksa ööpäeva jooksul eitas Velasques oma süüd. Sel ajavahemikul selgus, et Francisca Rojase armastatu olevat küll korduvalt kinnitanud oma abiellumis-soovist «metsiku Franciscaga», kui sel aga poleks neid tüütuid lapsi. Seepärast hakkaski komissar kahtlustama ema. Öösel läks komissar naise hüti juurde, hakkas aknale koputama ja käheda häälega karjuma: «Vaimud tulid

karistama lastetapjat!» Mitme tunni jooksul mängis ta viirastust, lootuses, et naine hakkab kartma, jookseb majast välja ja tunnistab üles. Seda aga ei juhtunud. Koidikul avas Francisca Rojas komissarile ukse ega olnud öisest vaimumängust põrmugi ehmunud. Komissar isegi peksis teda, kuid naine süüdistas ikka Velasquesi.

8. juulil sõitis La Plata politseiinspektor Alvarez Necocheasse uurimaks kuritegu põhjalikult. Alvarez oli üks vähestest, kes tundis huvi Vucetichi katsete vastu. Ta oli korduvalt näinud, kuidas sõrmejälgi voetakse. Kui inspektor kuriteopaika saabus, oli olukord seal ülimalt segaseks muutunud. Kuid ta tegi kindlaks, et kuriteo ajal ei saanud Velasques mingil moel Rojase maja lähedal viibida. Leidus alibi, millele Velasques oma piiratuses lihtsalt polnud tulnudki. Vaid ema ise oli asunud kuriteo ajal laste juures. Kuidas aga ilma vähimagi tõestusmaterjalita süüdistada ema oma laste mõrvas?

Alvarez läks kuriteopaika, avastamaks hilinenultki mingeid jälgi. Pärast mitmetunnist asjatut otsimist tahtis ta parajasti oma otsingud lõpetada, kui äkitselt langes päikesekiir magamistoa paokil uksele ja valgustas seal hallikaspruuni laiku. Samal hetkel meenus Alvarezile koik, mis ta Vucetichi juures kuulnud ja näinud oli. See plekk oli inimese pöidlajälg. Inspektor hankis sae ja saagis selle koha ukse seest välja. Seejärel läks ta kohe Necochea politseikomissariaati. Midagi taipamata vaatas kohalik komissar, kuidas Alvarez võttis templipadja, kutsus Francisca Rojase enda juurde, vajutas tolle pöidlad alguses templipadjale, hiljem aga puhtale paberilehele ja hakkas siis jälgi luubiga uurima, võrreldes neid jäljega lauatükil. Alvarezil polnud kuigi palju kogemusi, kuid ometi suutis ta kindlaks teha, et parema käe verine pöidlajälg kuulub emale. Inspektor näitas Franciscale tema pöidlajäljega uksetükki ja sundis naist luubiga oma sõrme uurima. Ja siis toosama

50

naine, keda ei hirmutanud öine tont ega peksmine, läks äkitselt liimist lahti ja tunnistas kõik üles. Jah, ta oli tapnud oma lapsed, sest need segasid teda abiellumast noore armastatuga. Jah, ta oli tapnud oma lapsed kiviga. Jah, ta oli visanud kivi kaevu ning pesnud hoolikalt käed puhtaks. Vaid ühe asja unustas ta. Unustas, et oli puudutanud ust verise käega.

See draama oli üks tuhandeist, mis tookord kogu maailmas toimus. Kuid ometi muutus see sündmuseks, sest oli esimene mõrv, mis avastati kuriteopaigale jäetud sõrmejälje põhjal. Kui Alvarez oma imepärase puutükiga La Platasse tagasi pöördus, äratas tema teade suurt tähelepanu nii politseis kui ka ajakirjanduses. «Ma lihtsalt kardan sellesse uskuda,» kirjutas Vucetich ühele oma sõbrale. «Kuid nii see on. Arvatavasti hakkavad minu vastased kinnitama, et see oli vaid juhus. Aga mul on käes hea trump, mille ma nende vastu välja mängin. Loodan, et varsti on mul palju trumpe ...»

Tal oli õigus. Üsna varsti tegi Vucetich selle abil kindlaks ühe tundmatu enesetapja. Võtnud laibalt sõrmejäljed, tuvastas ta viie minuti pärast, et tegemist on varem kohtu poolt karistatuga, kelle sõrmejäljed oli võetud mõni kuu tagasi Sierra Chica vanglas. Seejärel õnnestus paljastada kriminaalkurjategija Audifrasio Conzales, kes oli tapnud La Plata kaupmehe don Rivase. Lauale olid jäänud Conzalesi sõrmejäljed. Samal ajal tuvastas Vucetich sõrmejälgede järgi ühe päeva jooksul 23 varem karistatud kurja-tegijat. Kõigil neil juhtudel polnud bertiljonaažist mingit kasu.

Nüüd üritas Vucetich veenda ülemusi daktüloskoopia eelistes. Tol ajal arvati, et kõik Pariisist tulnu on täiuslik. Nii mõeldi ka La Platas. Vucetich hakkas kirjutama ettekandeid. Ta andis omal kulul välja raamatu «Antropomeetria ja daktüloskoopia üldine sissejuhatus», milles tõestas daktüloskoopia eelised antropomeetria ees. Kuid kõik asjata. 1893. aasta juulis keelasid ülemused tal daktüloskoopiaga tegelemise.

Talle anti käsk tegelda üksnes ant-ropomeetriaga. Pettumine mõjus Vucetichile niivõrd, et ta haigestus teda oma elu viimse päevani vaevavasse maohaavandisse.

Salaja aga jätkas Vucetich siiski tööd ja kirjutas äärmiselt rusutud meeleolus raamatu «Identifitseerimissüsteem». Teda süüdistati antropomeetria hülgamises ja ähvardati vallandada. Vucetich oli sunnitud müüma oma väikese raamatukogu, et raamatut välja anda. Tema usk oma õigsusse oli vankumatu. Ka naine ja lapsed uskusid temasse. Kui Vucetich raha puudumisel pidi hädavajalikust loobuma, rääkis ta oma perele: «Kui mu süsteem hakkab igal maal tulu tooma, kannavad inimesed meie majja raha kotitäite kaupa.»

Neli kuud hiljem astus politseivalitsuse etteotsa uus direktor Narciso Lozano. Ta andis Vucetichile loa oma huvialaga edasi tegelda. 1894. aastal olid daktüloskoopia eelised juba nii käegakatsutavad, et sellest ei saanud enam vaikida.

Oma 22. juuni 1894. aasta otsusega eraldas Buenos Airese provintsi saadikutekoda erifondi 5000 kuldpeeso ulatuses Vucetichi

51

hüvitamiseks ja kulude katmiseks, mis tal oli tulnud kanda daktüloskoopia väljatöötamisel. Ja ometi saavutasid Bertilloni pooldajad, et senat selle otsuse muutis. Kuid kaks aastat hiljem, 1896. aasta juunis kaotati kõikide provintside politseis bertiljonaaž, mis asendati daktüloskoopiaga.

Selle otsusega sai Argentiina maailma esimeseks riigiks, kus sõrmejäljed muutusid politseiteenistuse ainsaks identifitseerimis-vahendiks. Kolmekümne kaheksa aastane Vucetich saavutas tunnustuse. Pärast viis aastat kestnud edukat daktüloskoopia-alast tööd esines Vucetich Montevideos Lõuna-Ameerika teisel teaduslikul kongressil Buenos Airese politsei delegaadina ja kõneles dak-tüloskoopia eelistest. «Mul on õigus väita, et kõik need aastad, mil tegelesime antropomeetriaga, ei suutnud me mõõtmistele toetudes kõigile püüdlustele vaatamata inimese identsust kinnitada. Alati olid ühe ja sama inimese mõõtmisandmed erinevad. See oli põhjus, miks olime sunnitud tegelema daktüloskoopiaga.»

Vucetichi esinemine sel kongressil, samuti ka järgmisel Lõuna-Ameerika politseikongressil 1905. aastal põhjustasid ühe Lõuna-Ameerika riikide politsei ülemineku teise järel tema süsteemile: 1903. aastal Brasiilia ja Tšiili, 1906. aastal Boliivia, 1908. aastal Peruu, Paraguai ja Uruguai.

Vucetich isegi ei taibanud oma triumfi suurust. Tema käsutuses £>\i liiga vähe andmeid Euroopast, mõistmaks, kuivõrd palju ta Vanast Maailmast ees sammub. Ka oli tal vähe võimalusi oma ideede toimetamiseks Euroopasse. Sest teed, mida mööda teadussaavutused rändasid, olid vastupidised: Vanast Maailmast Uude. Et oma avastusele teed Euroopasse rajada, pidanuks tal olema suuri summasid. Raha aga polnud tal kunagi. Teated tema saavutustest ei jõudnud isegi Ameerika Ühendriikidesse.

Samal ajal aga nägi Vucetich juba uusi võimalusi, mille peale teistes riikides tuldi alles aastakümnete pärast. Ta hakkas mõtlema .kogu elanikkonna registreerimisele sõrmejälgede abil. Niisugune registreerimine pidi abistama kuritegude avastamisel, mis seni oli võimalik vaid juhul, kui varem karistatud ning registreeritud kurjategija jättis oma sõrmejäljed sündmuspaigale. Registreerimisel pidi olema hoopis laiem tähendus, see pidi etendama tähtsat osa õnnetusjuhtumite ohvrite kindlakstegemisel. Novaatori fantaasia maalis veelgi kaugemaid tulevikupilte. Ammu enne eurooplasi mõtiskles ta politsei rahvusvahelisest koostööst, kontinentidevahe-listest identifitseerimisbüroodest Lõuna-Ameerikas, Põhja-Ameeri-kas, Euroopas. Need bürood pidid olema iga politseiasutuse käsutuses, mis otsiksid kurjategijat väljaspool

kodumaa piire või siis püüaksid leida teadmatult kadunuid. Vucetich ei aimanud, et teda ootab ees veel palju kibestumisi ning pettumusi.

52

12. Edward Henry meetod

1896. aasta lõpus jälgis kiirrongiga Kalkutasse reisiv noor Briti ohvitser oma rännakukaaslast, kes paistis silma ebatavalise käitumisega.

Teekaaslane oli pikakasvuline ning sihvakas umbes neljakümne-viieaastane mees, kelle kaunikujulist pead ehtisid lahkukammitud paksud juuksed ja nägu ilmestasid tumedad vurrud. Peaaegu tund aega istus ta aknast välja vahtides, siis aga pistis käe äkitselt rinnataskusse, tõmbas sealt välja kuldpliiatsi ja hakkas kõikidest taskutest pberit otsima. Kirjutusmaterjali leidmata, tõmbas ta oma vasakust pintsakukäisest välja tärgeldatud manseti ja hakkas sellele midagi kirjutama. Kõige veidram aga oli see, et mees mitte üksnes ei kirjutanud, vaid joonistas ka mingeid kaari. Mitu korda katkestas ta oma tegevuse ja jäi mõtteisse. Seejärel aga hakkas ta oma jooniseid taas täiendama. Sihtjaama jõudes oli mansett täis kirjutatud ja joonistatud. Kalkutas väljus ta rongist. Jaamas olid reisimehel vastas mõned teenrid. Peagi sõitis ta elegantses vankris minema.

Noor ohvitser ei aimanud, et ta oli olnud erakordselt tähtsa sündmuse tunnistaja ega teadnud, et tema reisikaaslane oli Ben-gaalia india-briti politsei peainspektor Edward Henry. Sel päeval joonistas Henry mansetile sõrmejälgede kõikehõlmava süsteemi.

Henry oli Londoni idaosa Shadwelli arsti poeg. 1873. aastal tuli ta 23-aastasena Indiasse ja asus tööle tsiviilvalitsuses. 1891. aastal sai temast Bengaalia politsei peainspektor. Arukas ning haritud, viisakas ning fantaasiaküllane, samal ajal aga ka hea organisaator ning matemaatik Henry seadis kõrgele ametikohale asudes Kalkuta politseis sisse bertiljonaaži. Arvestades tolleaegsete india politseinike madalat haridustaset ja nende kogenematust Euroopa mõõtesüsteemis, tuli tal piirduda kuue mõõtmega. Vastavalt Troupi komisjoni otsusele, kanti kaartidele eritunnustena ka sõrmejäljed.

Kui võrrelda olukorda varasemate aastatega, oli bertiljonaaži kasulikkus ilmne. 1893. aastal õnnestus Bengaalias identifitseerimise teel tuvastada varajasem karistatus 23 uuesti arreteeritul. 1894. aastal oli neid juba 143, järgmisel aastal — 207. Sel ajal küündis kaartide arv Kalkuta kartoteegis juba saja tuhandeni. Kuid seejuures selgus ka hirmuäratavate vigade põhjus mõõtmisel. Raske oli india politseinikke ja vanglateenistujaid välja õpetada nii, et nende mõõtmistulemusi mingilgi määral usaldada. Ühe kaardi täitmiseks kulus umbes tund aega. Iga mõõtmist korrati kolm korda. Lubatavaks veaks peeti 2 mm erinevust. Et aga erinevate inimeste andmed erinesidki küllalt sageli üksteisest vaid kahe millimeetri võrra, siis tuli vajalikku kaarti otsida mitmest kartoteegi sahtlist. Vajaliku kaardi leidmiseks kulus keskmiselt tund aega.

Huvitav, et Henry töötas Bengaalias, tollessamas provintsis, kus viisteist aastat tagasi oli teinud oma katseid Herschel. Juba 1892. aastal (enne seda, kui Troupi komisjon võttis vastu sõrmejälgi

53

puudutava otsuse) oli Henry Herschelist sõltumatult pööranud tähelepanu sõrmejälgedele. 1893. aastal sattus talle pihku Galtoni raamat «Sõrmejäljed». 1894. aastal sai ta Troupi komisjoni otsusest teada, et Galtonil ei õnnestunud leida klassifitseerimise otstarbekohast meetodit. Otsekohe esitas Henry küsimuse: kas see probleem on tõepoolest lahendamatu?

Mõne kuu pärast siirdus Henry kodumaale puhkusele. Jõudnud Londonisse külastas ta kohe Galtonit viimase South Kensingtoni laboratooriumis.

Juba üle seitsmekümneaastane Galton võttis külalise sõbralikult vastu. Mingi pretensioonita oma prioriteedi kohta jutustas ta kõigist pingutustest. Henry põles soovist tundma õppida papillaar-mustrite saladuslikku maailma. Kalkutasse tagasi pöördudes oli tal kohver täis sõrmejälgedega fotosid. Kalkutas jätkas Henry sõrmejälgede kogumist. Kuni 1896. aasta detsembrini võrdles ja klassifitseeris ta neid. Ja just rongisõidu ajal tekkis tal idee, kuidas sõrmejälgi registreerida, nii et otsitavat oleks võimalik leida lühikese aja jooksul. See idee sündis Galtoni sügavate teaduslike uuringute ning praktik Henry organiseerimistalendi sünteesis.

Henry rõhutas alati Galtoni teeneid. Kui ta aga põhjalikumalt oli tundma õppinud probleemi ajalugu, ei unustanud ta märkimast ka Herscheli ja Fauldsi panust.

Henry määras kindlaks põhimustri viis liiki ja iseloomustas kõiki neid. Liigid olid järgmised: lihtsad kaared, kuusekujulised kaared, radiaalsed aasad, ulnaaraasad ja keerised. Radiaalaasad on pöördunud käe selles suunas, kus asub küünarvarre raadius, s. t. pöidla suunas. Ulnaaraasad on pöördunud väikese sõrme poole. Nagu me juba Vucetichist jutustades nägime, võib jooniseid tähistada vastavatest tähtedest koostatud valemite abil. Massiliseks registreerimiseks oli vajalik mustrite edasine jaotamine. Selle aluseks oli mustri täpsustamine, mille Galton tähistas kolmnurga või deltaga. Kolmnurk võis tekkinud olla ühe papillaarjoone hargnemise või siis kahe papillaarjoone liitumise tulemusel. Henry tegi kindlaks kindlad lähtepunktid, mille ta nimetas «valimisteks piirideks». Niinimetatud aasades esinesid samuti kindlad punktid, mis said nimeks «sisemised piirid». Kui nüüd ühendada sisemise piiri punkt välimise piiri punktiga ja loendada kokku papillaarjooned, mida sirge lõikab, siis on joonte arv erinev. Niiviisi moodustuvad alarühmad, mida saab väljendada arvudega. Need arvud koos mustrit tähistavate tähtedega moodustavad valemi, mille abil võib klassifitseerida sõrmejälgede kartoteegikaardid.

Asjasse pühendamatule väga keerukana tunduv põhimõte oli tegelikult lihtne ning selge. Uue meetodi õppimiseks läks vaja vaid luupi, nõela joonte lugemiseks ja üsna vähe aega.

Juba 1896. aasta jaanuaris andis Henry Bengaalia politseile korralduse lisada bertiljonaažikaartile leht sõrmejälgedega. Nüüd otsustas ta katsetada oma süsteemi hoopis suurema koguse kaartidega, kus asusid sõrmejäljed. Henry kirjutas: «Kui see registreerimisviis

osutub kindlaks, siis olen veendunud, et aja jooksul võime antropomeetriast loobuda ...»

1897. aasta jaanuaris oli Henry oma ürituse õigsuses veendunud ja ta pöördus India kindralkuberneri poole taotlusega moodustada erapooletu komisjon, otsustamaks küsimust bertiljonaaži asendamisest daktüloskoopiaga. Kui kindralkuberner tema ettepaneku heaks kiitis, oli Henry ülimalt rahul. 29. märtsil 1897. aastal kogunes komisjon kindralmajor Shahaniga eesotsas Henry Kalkuta residentsi. Kaks päeva hiljem koostas komisjon aruande, mis toetas Henry taotlusi. «Vaadanud läbi antropomeetriasüsteemi ja selle vead, õppisime me tundma ka daktüloskoopiat. Eelkõige torkas meile silma sõrmejälgede võtmise lihtsus ning selgus. Selleks pole vaja instrumente ega eriväljaõppega inimesi. Seejärel selgitati meile härra Henry loodud klassifitseerimismeetodit. See on nii lihtne, et me suutsime hõlpsasti ning eksimatult leida kahe kõige keerukama kaardi originaalid. Ebaselgete sõrmejälgede tõttu eriti raskena näiv juhtum õnnestus lahendada kahe minuti jooksul . . .»

Juba 12. juulil 1897. aastal likvideeris kindralkuberner bertiljonaaži ja kogu Briti-Indias seati sisse daktüloskoopia. Järgmise aasta jooksul identifitseeriti üksnes Bengaalias 345, aasta hiljem aga 569 kriminaalkurjategijat, kellest kaht kolmandikku polnud bertiljonaaži abil õnnestunud identifitseerida. Sel ajal tegeles Henry juba kuriteopaigalt avastatud sõrmejälgede kui süütõendite kasutamise meetodi väljatöötamisega. Nii nagu Vucetichit, aitas ka teda juhus.

1898. aasta augustis pandi toime mõrv kaugel piirialal Bengaalia ja Bhutani vahel. Kui Julpuguri piirkonna briti politseiülem kahe indialase saatel ühte teeistandusse saabus, valitses seal kahtlane vaikus. Valitseja maja uks oli avatud, kuid keegi sellest ei väljunud ega tulnud külalisele vastu. Magamistoas voodis lamas läbilõigatud kõriga valitseja. Kõik dokumendid kirjutuslaual olid korras, kuid rahalaegas avatud ning raha kadunud. Teenijad olid kabuhirmus põgenenud. Kadunud oli ka valitseja armuke — pärismaalanna. Lõpuks leiti üles tema ja kokk. Kuriteo sooritamise ajal naisi majas polnud. Kuid õhtuhämaruses näinud kokk, kuidas keegi võõras mees majast põgenes. Lõpuks leidis politseiülem valitseja rahatasku. Raha seal polnud, kuid ühes lahtris asus kortsunud kalender. Selle helesinisel kaanel oli vaevumärgatav pruun plekk. Politseiülemal luupi kaasas polnud, kuid ametnikule tundus see olevat sõrmejälg. Juhtunust teatati Kalkutasse.

Henry andis käsu võtta sõrmejäljed tapetult ja kõigilt valitseja lähikondlastelt ning saata need Kalkutasse. Seal tehti mõne minuti jooksul kindlaks, et laik on tõenäoliselt parema käe pöidla jälg, kuid ei kuulu tapetule ega kellelegi istanduse töötajaist. Ülekuulamiste käigus Julpuguris selgus, et 1895. aasta lõpus oli valitseja tabanud oma teenri Charani varguselt. Charan oli arreteeritud ja tema üle mõisteti kohut Kalkutas. Vangistamisel ähvardanud teener kätte maksta.

55

Henry käskis otsida üles kartoteegist Charani sõrmejäljed. Nimelise registri järgi leitigi Charani kaart. Sellel asus tema parema, käe pöidla jälg, mis langes täpselt kokku kalendril avastatud jäljega!

Seoses kuninganna Victoria briljantjuubeliga 1897. aastal amnesteeriti koos paljude teistega ka Charan. Pärast vabanemist ta kadus. Möödusid nädalad, enne kui teda õnnestus tabada ja Kalkutas kohtu alla anda. See oli esimene protsess, millel tõestus-vahendina kasutati sõrmejälge. Charan eitas oma süüd. Kahtlev kohus läks kompromissile. Charan mõisteti süüdi mitte tapmises, vaid varguses. Kohus ei riskinud sõrmejäljele toetudes surmanuhtlust määrata. Kõik see oli liiga uus, liiga ebamäärane ning revolutsiooniline kohtunikele, kes olid varem kõrgeima karistusmäära langetanud vaid tunnistajate seletuste põhjal.

Sel ajal ei teatud väljaspool Indiat Bengaalia progressiivsetest ümberkorraldustest midagi.

Tee Indiast Londonisse oli pikk, aeglaselt töötas ka bürokraatlik masinavärk. Ometi see töötas ja kindral Shahani ettekanne jõudis lõpuks Kalkutast Londonisse. Ettekanne sattus ministeeriumi just sel hetkel, kui Scotland Yardis valitses Inglise-Buuri sõjast tingitud kriis. Londonit vapustasid töötute demonstratsioonid. Kuritegude laine oli tõusnud haripunkti. Juba 13 aastat politseipresidendi toolil istunud söör Edward Bradford oli võimetu midagi ette võtma. Kriminaalpolitsei ülem Robert Anderson läks pensionile. Identifitseerimise kohta ei osanud Melville Macnaghten midagi lohutavat öelda. Asi polnud bertiljonaaži läbikukkumises. Vastupidi, temaga kaasnes progress, kuid Troupi komisjoni otsustusvõimetus halvas ka mõõtmisbürood. Sel ajal andis Galton välja uue raamatu — «Daktüloskoopilise teatmiku», mis valmistas taas

teed sõrmejälgede järgi registreerimisele. Seepärast olidki teated Indiast üpris õigeaegsed.

5. juulil 1900. aastal tuli Londonis kokku uus komisjon lord Belperi eesistumisel. Henry kutsuti Londonisse, kus ta pidi tegema ettekande. Ekspertidena viibisid kohal Galton ja kõik Scotland Yardi ametnikud, kes olid juba viis aastat töötanud Bertilloni meetodil. Need olid Macnahten, Stadman, Collins, samuti doktor Garson, kes 1895. aastal oli nii visalt võidelnud antropomeetria eest.

Henry esinemine tekitas sensatsiooni. Francis Galton tunnistas Henry süsteemi probleemi praktiliseks lahenduseks. Teda toetas doktor Garson, kes äkitselt taipas daktüloskoopia rakendamise tähtsust. Täiesti ootamatult hakkas Garson kiitma oma klassifit-seerimissüsteemi, et too aga oli ebatäiuslik, siis ei hakanud komisjon seda üldse arutama. Pärast põhjalikke kaalutlusi tegi lord Belper 1900. aasta novembris ettepaneku vahetada Inglismaal bertiljonaaž välja daktüloskoopia vastu. Siseminister määras Henry Londoni politseipresidendi asetäitjaks ning kriminaalpolitsei ülemaks. 1901. aasta märtsis asus Henry oma uuele töökohale

56

Scotland Yardi hoones, kus töötasid inspektor Stadman, seersant Collins ja viimase assistent Hunt. Stadman oli juba siis väga haige. Põhilise töö tegid ära Collins ja Hunt. Oma Kalkuta kogemuste põhjal nägi Henry, et nende töö pole kaugeltki laitmatu. Kogutud sõrmejäljed olid tehniliselt viletsad, ebaselged ning pealegi valesti süstematiseeritud. Ka asusid kaardid tavaliste kontori-kappide kitsastes sahtlites. Kuid Henry oskas innustada mõlemat. Näidates Indiast pärit kvaliteetseid näidiseid, õpetas Henry oma abilistele, kuidas papillaarmustreid eristada. See võimaldas Col-linsil lühikese aja jooksul saada suurimaks daktüloskoopia asjatundjaks. 1902. aasta maikuuks suutis daktüloskoopiaosakond identifitseerida 1722 retsidivisti. Tulemus ületas bertiljonaaži parima saavutuse neljakordselt. Henry aga teadis, et sellest veel daktüloskoopia täielikuks võiduks kogu Inglismaa ulatuses ei piisa. Oli vaja saavutusi, mida tunnistaks kohus ning avalikkus.

Esimesed, kuid vähese tähtsusega sündmused avanesid juba 1902. aasta traditsioonilistel Epsomi ratsavõistlustel. Melville Macnaghten meenutas hiljem: «Ratsavõistluste esimeseks päevaks jõudsime vaevu ette valmistuda. Kella kuueks-seitsmeks õhtul oli politsei kõik kriminaalkurjategijad (petturid ja taskuvargad) kinni nabinud. Juba järgmisel hommikul mõisteti nad süüdi. Saatsime Epsomisse ka mõne spetsialisti, kes võtsid 45 arreteeritult sõrmejäljed ja tõid need Scotland Yardi. Järgmisel ööl võrdles sõrmejälgi kaks daktüloskoopiaosakonna töötajat. Nad tegid kindlaks, et 29 arreteeritut olid varem kohtu poolt karistatud. Järgmisel varahommikul sõitis peainspektor Collins kurjategijate registreerimis-kaartidega Epsomi. Kui arreteeritud kohtu ette toodi, süüdistati neid selles, et olid juba varem kohtulikult karistatud. Süüalustele määrati kahekordne karistus. Üks neist väitis end pärit olevat Gloucesterist. Tema nimi olevat Green ja ta polevat kunagi kohtu all olnud. Ka hipodroomi nägevat ta esmakordselt elus. Kui peainspektor aga teatas, et ta on hoopis Benjamin Brown ja pärit Birminghamist, ning pealegi üsna mitu korda juba süüdi mõistetud, hakkas arreteeritu vanduma: «Kuradi sõrmejäljed! Seda ma kartsin, et nad mind kord alt veavad ...»

Samal aastal avanes hoopis tähtsam võimalus. Uurides Denmark Hillsis aset leidnud sissemurdmist, avastas Collins värskelt värvitud aknalaualt sõrmejälgi. Need kuulusid alles äsja vangist vabanenud Jacksonile. Viimane arreteeriti ja viidi Brickstone'i vanglasse. Kindluse mõttes võttis Collins vahistatult veel kord sõrmejäljed. Polnud kahtlust, et Jackson oli kuriteo ajal majas viibinud.

Sissemurdmist kvalifitseeriti kuriteona, mida ei vaadanud läbi üks kohtunik, vaid Oid Bailey vandekohtus. Henry otsustas seda ürituse huvides ära kasutada. Ta taipas, et üksnes erakordselt andekas ning autoriteetne prokurör võib võita konservatiivsete kohtunike ja vandemeeste usaldamatuse ning eelarvamuste barjääri.

57

Sobivamaks prokuröriks osutus Richard Muir, kes Londoni prokuröride noorema põlvkonna hulgast oli omandanud suurima autoriteedi.

Muir oli läbinud tee müüjast juristini. Visa töömehena ei tundnud ta puhkust ega rahu. Varahommikust hilisööni istus ta oma büroos ja kogus materjali, tehes värvipliiatsitega väikestele kaar-dikestele märkmeid. Ühe värviga tavalise ülekuulamise puhuks, teisega ristküsitluste jaoks. Tema esinemisi kohtus nimetati «kaardimänguks». Iial ei maganud ta üle viie tunni ööpäevas. Teda kartsid nii alluvad kui ka Scotland Yardi töötajad, kes talle asitõendeid kogusid. Muir ei kiitnud kunagi kedagi. Häda sellele, kes oli küllalt ettevaatamatu tarvitama sõna «võimatu». «Võimatu?» nähvas ta. «Seda sõna ma ei tunne!» Ta suhtus sügava umbusuga identifitseerimisse tunnistuste põhjal. Kui niisugune identifitseerimine oli kuriteos süüdistatava ainus süütõend, kartis ta alati kohtuviga.

Pärast vestlust Henryga läks Muir ise Scotland Yardi, kus ta temale omase halastamatusega neli päeva eksamineeris Collinsit, kontrollides daktüloskoopia ja registreerimise metoodikat ning uurides seniseid tulemusi. Pärast seda sai Muirist Henry veendunud poolehoidja. Ta uskus daktüloskoopiasse nii kindlalt, et oli nõus enese peale võtma isegi vähemtähtsamaid kohtuasju kui Jacksoni oma. Peaasi, et saaks aidata Henryl võita avalikkuse tunnustust.

2. septembril 1902. aastal seisis Jackson Oid Bailey kohtus süüpingis. Protsessist on teada vaid tulemus: Muir suutis umbusklikke kaasistujaid veenda sõrmejälgede absoluutses eksimatuses. Jackson tunnistati süüdi. Kohtunik mõistis ta kuueks aastaks sunnitööle.

Protsessiga kaasnes Henry esimene avalik edu Inglismaal. Kuid ta teadis, et see on alles algus. Täielikku võitu võis oodata üksnes suurest protsessist, mis köidaks kogu maa tähelepanu. Enne aga toimus Londonis draama, mis tõestas identifitseerimise vana meetodi nõrkust. Selle draama proloog algas juba mitu aastat tagasi, 16. detsembril 1896. aastal ja sai kriminalistika ajaloos tuntuks Becki süüasjana.

13. Seitse aastat vangistust võõraste kuritegude eest (Adolf Becki süüasi)

Umbes kell neli pärastlõunal väljus Londonis Victoria tänaval majast nr. 138 umbes viiekümneaastane hallipäine vurrudega isand. Ta kandis saterkuube ning silindrit. Lävel mees hetkeks seisatus, otsekui kõheldes, kummale poole minema hakata. Ootamatult tõkestas ta tee tundmatu naine. «Härra, ma tunnen teid!» hüüdis naine.

«Vabandage, mida te soovite?» küsis mees.

58

«Tahan tagasi saada oma mõlemad kellad ja sõrmused ...»

Mees lükkas pealetükkiva daami kõrvale ja astus üle tänava. Naine tuli talle järele. Siis läks mees konstaabli juurde ja teatas sellele, et talle kleebib külge võõras naine, keda ta kunagi pole näinud. Sel ajal astus nende juurde ka naine, kes ärritatult jutustas politseinikule, et toosama mees oli petnud teda ning paljaks varastanud. Naine nõudis mehe kohest arreteerimist. Politseinik toimetas mõlemad jaoskonda.

Mehe nimi oli Adolf Beck, naise oma Ottilie Meissonnier. Kui uskuda naise ägedaid süüdistusi, siis oli lugu järgmine. Kolm nädalat tagasi oli Beck temaga Victoria

tänaval vestlusse astunud. Tema, inglise keele õpetajanna, läinud parajasti lillenäitusele. Beck oli pöördunud tema poole ja küsinud, kas ta on leedi Everton. Kuulnud eitavat vastust, mees vabandanud ja lisanud, et lillenäitus ei tasuvat vaatamist. Tema ise taipavat üht-teist lilledest, sest tema mõisas Lincolnshire'is töötavat kuus aednikku. Kui Ottilie Meissonnier ütles, et ka tema on lillearmastaja ja kasvatab kodus krüsanteeme, küsis Beck, kas ta tohiks neid lilli näha. Nad leppisid kokku kohtuda järgmisel päeval naise kodus Foulhami tänaval. Beck ilmus kokkulepitud ajal. Ta tutvustas end lord Salisburyna ja mainis nagu muuseas, et tema sissetulek moodustab 180 000 naela. Siis kutsus lord naist oma jahiga Rivierasse lõbureisile. Seejuures aga nõudis ta, et naine muretsegu endale elegantsem garderoob.

Ottilie jäi nõusse ja tema külaline luges ette esemeid, mida tuleb osta. Mees kirjutas oma käega üles vajamineva nimistu ja nende ostmiseks tšeki 40 naela peale. Seejärel palus ta Ottiliel anda oma käekella ja sõrmused, et nende järgi hoopis kalleimaid ehteid hankida. Poolteist tundi pärast Becki lahkumist märkas naine, et ka tema teine kell on kadunud. Tal tekkis kahtlus, mispeale jooksis panka tšekki rahaks ümber vahetama. Seal aga lord Salisbury nimel arvet polnud. Ottilie Meissonnier taipas, et oli suli ohvriks langenud. Ta püüdis «lordi» üles leida. Ja nüüd, 16. detsembri õhtupoolikul see õnnestuski. Kahjusaanu kinnitas, et võib vanduda, et just Adolf Beck ongi see mees, kes esines lord Salisbury nime all.

Aruanne ülekuulamisest toimetati juba sama päeva õhtul Scotland Yardi. Asja hakkas uurima inspektor Waldock, kes tundis hästi kohalikke olusid. Selgus, et alates 1894. aasta detsembrist oli üksikutelt naistelt tulnud palju kaebusi elatanud hallipäise mehe kohta, kes esinedes lord Wiltoni või lord Willoughbyna, oli kasutanud samasuguseid võtteid nagu «lord Salisburygi».

Niisuguseid kaebusi olid esitanud 22 naist. 1894. aasta detsembri alguses oli «lord» võtnud Fanny Nuttilt kaks_ sõrmust ja prossi, 1895. aasta jaanuari alguses Evelyn Millerilt sõrmuse, sama aasta 18. veebruaril Alice Sinclairilt kaks sõrmust, 7. märtsil Anne Townsendilt sõrmuse ja kaks käevõru, 23. juulil Kate Brakefieldilt kaks sõrmust, 6. juulil Daisy Grantilt kaks sõrmust ja teisi ehteid.

Mõnikord võttis «lord» hüvasti jättes laenuks ka teeraha, väites, et teener oli unustanud talle peenraha tasku panemata.

Becki näidati kõikidele naistele. Selleks asetati ta ühte ritta kümne kuni viieteistkümne mehega, kes olid lihtsalt tänavalt sisse kutsutud, ilma et neil tarvitsenuks isegi ligikaudu Beckiga sarnaneda. Enamasti oli Beck ainus hallipäine ja vurrudega mees kogu sellel «identifitseerimise paraadil». Loomulikult jäi naiste tähelepanu püsima otsekohe temal. Kõik nad kinnitasid, et Beck on just sama mees, kes neid oli petnud.

Beck kinnitas pisarsilmi, et pole iialgi elus ühtki neist naistest näinud. Ta elavat Norras asuva vasekaevanduse tuludest ega tunne vajadust petmiseks ning varguseks, vastavalt dokumentidele oli ta sündinud 1841. aastal Norras. 1865. aastal tuli ta Londonisse, kus töötas laevakompaniis maaklerina. Sellest ajast alates reisis palju. Aberdeenis esines ta lauljana. 1868. aastal sõitis Beck Louna-Ameerikasse, andis seal kontserte ja oli Buenos Aireses kaubandustehingute vahendaja, teenis endale Peruus sõjaliste han-getega varanduse ja pöördus 1884. aastal Norrasse tagasi, kus ostis endale vasekaevanduse. Aasta hiljem tuli ta Londonisse, kus elas alguses «Covent Gardeni» hotellis, seejärel aga Victoria tänava möbleeritud korteris. Sekretär tõendas, et Beckil on tõepoolest vasekaevandus. Kuid samal ajal selgus, et «Covent Gardeni» hotellis oli ta 600 naela võlgu jäänud. Ka sekretärilt oli ta võlgu võtnud. Naiste suhtes

polnud ta eriti valiv. Kõik need asjad rääkisid Becki kahjuks. Ise aga kinnitas ta oma süütust.

18. detsembril tuli Scotland Yardi anonüümkiri, kus räägiti, et juba 1877. aastal mõisteti Oid Baileys viieaastane vanglakaristus kellelegi John Smithile, kes pettis naisi. Smith, nagu «lord Wil-loughbygi, oli pakkunud naistele oma suures lossis majapidajanna kohta, oli andnud välja võltsitud veksleid ja korjanud kokku nende väärtasjad. 20. aprillil 1877. aastal tundis üks petetu, nimelt Louisa Howard ta ära ja andis politseile üles. Vandemehed tunnistasid Smithi süüdi ja 10. mail 1877. aastal mõistis kohtunik Forrest Fulton talle 5 aastat vanglakaristust. Neli aastat hiljem, 14. aprillil 1881 vabanes Smith vanglast ja oli sellest alates kadunud. Tõenäoliselt on Beck, nagu anonüümkirja autor märkis, toosama Smith, kes jätkab oma sulitempe. Scotland Yardis leiti Smithi materjalid üles. Tõepoolest, kuritegude toimepanemise meetod, milles Becki süüdistati, langes täpselt kokku John Smithi kuritegude sooritamise viisiga. Peale selle olid mõlemad politseinikud — konstaabel Spurrel ja inspektor Redstone veel elus. Becki näidati ka neile. Smithiga kohtumisest oli möödunud 19 aastat, kuid West-minsteri politseikohtupalati ees (see pidi määrama kindlaks, kas Beck on varem karistatud) teatas Spurrel, et Beck ja Smith on üks ja sama isik: «Pole mingit kahtlust, et süüdistatav on sama mees. See on tema. Ma tean, missuguse küsimuse lahendamine sõltub minu tunnistusest, ja ma võin kõhklemata öelda, et see on tema.»

60

Ka inspektor Redstone polnud Smithi 1877. aastast saadik näinud, kuid ka .tema tunnistus langes ametivenna omaga kokku. Beck kahvatas, lõi imestunult käsi kokku ja hüüdis meeleheites, et 1877. aastal polnud teda üldsegi Inglismaal. Ta võib Lõuna-Ameerikast tuua auväärseid tunnistajaid, kes vande all kinnitavad, et 1876. ja 1877. aastal töötas ta hoopis Lõuna-Ameerikas. Naised eksivad. Tal pole aimugi, kes too Smith on. Ta pole Smithist kunagi kuulnudki ega ühtegi päeva Inglise vanglas viibinud. «Vannun looja nimel. Naised ja politseinikud eksivad.»

Käekirjaekspert Gurrin võrdles rõivanimistuid, mida too petis oli 1894.—1895. aastal naistele jätnud, Smithi samasuguste nimistutega 1877. aastast ja Adolf Becki käekirja. Eksperdi järeldus: 1877. aasta suli ja 1894.—1895. aasta suli käekiri on ühe ja sama inimese oma. Becki käekirjal on eritunnuseid, kuid ometi on need sedelid kirjutanud Beck, tõsi küll, «moonutatud käekirjaga».

Becki identifitseerimine kannatanute ja kahe politseiniku tunnistuste järgi näis nii veenev, et prokuratuurisekretär Sims, kes valmistas ette süüdistust Oid Bailey kohtule, ei pidanud vajalikuks võrrelda Adolf Becki välimust John Smithi isikukirjeldusega, mis pidi ometi kurjategijate kartoteegis asuma. Inspektor Waldock juhtis Simsi tähelepanu asjaolule, et tema teada peaksid Smithil kirjelduse järgi olema pruunid silmad, Beckil on need aga sinised. Sims aga ei teinud näpunäitest väljagi. Isiklik äratundmine näis talle isikukirjeldusest tähtsamana, sest see oli sageli pinnapealne. Kui aga Waldock hakkas oma kahtlusi visalt kordama, ta lihtsalt eemaldati uurimisest ja asendati peainspektor Froestiga.

Froest oli vana kooli esindaja. Sel ajal ei tuntud kurjategijate otsimisel rahvusvahelist koostööd. Kurjategijate tagaotsimine välismaal oli Froesti eriala. Tema Scotland Yardi büroos asus ühe ameerika raudteeröövli revolver. Selle omanikku oli Froest asunud jälitama ookeani taga ja lõpuks arreteerinud mehe Londoni restoranis «Gatti». Tema vangistas ka kurikuulsa «mõrtsukaskauboi» Kuhne, kes oli kandnud alati musti rõivaid ning iga oma ohvri tähistas tärkega revolvril. Froest uskus siiralt ning sügavalt politseiniku nägemismälu kui parimat identifitseerimisvahendit ega-kahelnud Spurreli ja Redstone'i õigsuses.

Becki kohtuasjas esines süüdistajana Horace Avory. Too väike kõhn mees polnud võimeline kellelegi kaasa tundma. Hiljem hakati teda vahetevahel Poojaks kutsuma. Tema kohta öeldi: «Avory hoiab kokku rasvaga, hoiab kokku komplimentidega, kuid mitte kunagi süüdimõistetute arvuga.»

Võimalik, et Avory hetkekski ei uskunud Becki ja Smithi identsusesse. Eelsüüdistuse aktis oli mitmes punktis vihjatud sellele, et Becki (see tähendab Smithi) on karistatud kohtu poolt 1877. aastal. Kuid 3. mail 1896. aastal protsessis Oid Baileys Avory sellele asjaolule ei vihjanud.

Kohtunik oli Forrest Fulton, kes 1877. aastal oli mõistnud süüdi John Smithi. Kui Fultonit uskuda, siis oli ta selle seiga unustanud.

61

Becki kaitses kogenud advokaat C. F. Gill, kes lootis edu käekirja-ekspert Gurrini ristküsitlusest. Kui Gurrin tunnistab, et 1877. aasta kurjategija ning 1894—1895. aasta kurjategija käekiri on ühe ja sama inimese oma, siis võib Gill Louna-Ameerikast pärit tunnistajate abil tõestada, et 1877. aastal ei asunud Beck Londonis vaid Lõuna-Ameerikas ja seepärast ei saanud ta samal ajal kuritegusid toime panna, järelikult ei olnud ta süüdi ka 1894.—1895. aastate süütegudes. Kuid Avory oli seda ette näinud. Ta ei küsitlenud Gurrinit 1877. aasta süüasja nimistute käekirja kohta. Ekspert ütles vaid, et riietusesemete nimistud on Beck 1894.—1895. aastatel kirjutanud moonutatud käekirjaga.

Gill hüppas püsti ja palus kohtunikult luba esitada Gurrinile küsimus 1877. aasta nimistute autori käekirja kohta. Kuid Briti kohtu iseärasuseks oli reegel, mis keelas kohtualuse eelnevate üleastumiste ja karistuste meenutamise enne vandemeeste otsust uue kuriteo kohta. Sellega taheti või vähemalt teoreetiliselt püüti vältida eelarvamust, mis vandemeestel võis tekkida varem karistatud süüaluse suhtes. Ja kui Becki kaitsja tahtis küsitleda eksperti, kasutas Avory selle ära. Süüdistaja protesteeris ja selgitas, et kaitsja taotlus tuleb tagasi lükata, sest see puudutab minevikusündmusi ega puutu antud kohtuasjadesse. Gill protesteeris ägedalt: minevik on käesoleva kohtuasjaga otseses seoses ja just sellele ongi tema kaitse üles ehitatud. Kuid Briti kohtuniku võimuga keelas Fulton küsimused, mis puudutasid 1877. aastat. Tõsi küll, süüdistus pidi seetõttu loobuma politseinike Spurreli ja Redstone'i tunnistustest. Kuid ta võis endale seda luksust lubada, sest petetud naiste tunnistuste põhjal sisendas Avory vandemeestesse soovitud mulje. 22 petetud naisest ilmus kohtusse kümme, kes juba eeluurimise käigus olid Becki kui petturi ära tundnud. Osutades Beckile kinnitasid nad üksteise järel: «See on tema! See on tema! See on tema!» Mitte keegi ei pööranud tähelepanu üksikute kanna-tadasaanute kõhklustele. Nii teatas Anne Townsend: «See on sama mees. Kui ma aga kuulen ta juttu, siis pole ma selles kindlalt veendunud. Minu korteris rääkis ta ameerika aktsendiga.» Lilli Vincett ütles: «Kui ta oli minu juures, olid ta vurrud pikemad ning võie-tud.» Asjatult püüdis kaitsja vandemeeste tähelepanu juhtida neile tunnistustele. Asjatu oli tema protest ka siis, kui Ottilie Meisson-nier teatas: «Kurjategijal oli parema kõrva all kaelal arm. Väikene, sünnimärgi taoline arm.» Gill nõudis, et tunnistaja näitaks seda armi. Meissonnier aga ütles, et praegu ta seda armi ei näe . ..

Selle aja inglise õigus keelas kohtualusel enesel oma süüasjas tunnistajana esineda, Gill saavutas üksnes seda, et Beckil lubati esitada isiklik selgitus ja tõestada, et ta räägib aktsendita, mida meenutasid peaaegu kõik tunnistajad. Beck kasutas võimalust, tuliselt kinnitamaks: «Nende hirmsate süüdistustega pole mul vähimatki pistmist! Olen absoluutselt süütu ...»

Kõik see oli asjata. 5. mail tunnistasid vandemehed Becki süüdi ja kohtunik Fulton mõistis talle seitse aastat vanglakaristust. Beck

tõusis veel kord ja hüüdis kõuehääli: «Ma pole süüdi, olen absoluutselt süütu!» Kuid keegi teda ei kuulanud.
Järgmisel päeval istus Beck juba vanglas. Ehkki kohtus ei seotud Becki «kuritegusid» John Smithi kuritegudega 1877. aastal, anti Beckile sama number, mida oli kandnud omal ajal Smith — D523. Peale selle lisati numbrile täht W, mis viitas varasemale karistusele. 1896. aastast 1901. aastani kirjutas Beck 10 avaldust palvega tema kohtuasi taas läbi vaadata. Kuid sel ajal polnud Inglismaal veel apellatsioonikohut ja Beckil jäi üle vaid vahetpidamata korrata, et 1877. aastal oli ta olnud Lõuna-Ameerikäs ega saanud John Smithi kuritegusid sooritada. Võib-olla just toosama Smith pettis naisi ka 1895. aastal ja nüüd peab tema, Beck, teise süü pärast vangis istuma.
Becki advokaat palus luba tutvuda süüdistusaktis viidatud Smithi tunnustega. Tema palve lükati tagasi. Kuid siseministeeriumi ametnik saatis siiski 12. mail 1898. aastal vanglavalitsusse õiendi Smithi välimuse kohta.
Selgus, et Smith oli ümberlõigatud juut, mis Becki puhul ei tulnud kõne allagi. Ministeerium pöördus kohtunik Fultoni poole palvega avaldada oma arvamus selle fakti kohta. Ikka veel paljude naiste tunnistuste mõju all olev Fulton vastas väga veidralt: «Kui Beck ka polegi Smith, ometi ma ei usu, et ta oleks kunagi Lõuna-Ameerikas viibinud.» Ja midagi ei muutunud. Ainult Becki vanginumbrilt võeti täht W ära. Alles 8. juulil 1901. lasti Beck käenduse vastu vabaks.
Hoolikalt püüdis ta tõestada oma süütust, kulutades oma sääste advokaatide peale, ega aimanudki, et saatus valmistab talle uut hoopi.
15. aprillil 1904. aastal väljus Beck majast Tottenham Gourtil, kuhu ta hiljuti oli kolinud. Astunud kõnniteele tormas tema juurde noor naine: «Te olete sama mees, kes võttis minult mu väärtesemed ja sovrinid.» Beck põrkas tahtmatult tagasi. Ta pidi peaaegu kukkuma. «Ei!» karjus ta kabuhirmus. «Ei, see polnud mina! Ma ei tunne teid. Ma pole teid kunagi elus näinud! ...» Kuid naine kinnitas: «Te olete just see mees, kes võttis mu väärisesemed ja seal teid juba oodataksegi.» Paanilises hirmus pistis Beck jooksu oma pimeda saatuse eest, mis teda taas jälitas. Kuid inspektor Ward tabas ta. Beck arreteeriti ja toimetati Paddingtoni politseijaoskonda.
Mis ajendas selle aresti? 22. märtsil 1904. aastal ilmus politseisse majapidajanna Pauline Scott ja esitas avalduse. Tänaval oli tema poole pöördunud hallipäine elegantne mees. Öelnud mone komplimendi, pakkunud mees talle majapidaja kohta oma majas. Ülejäänu kulges politseile juba 1896. aastast tuntud skeemi järgi. Juhtunust järeldas inspektor Ward, et Beck on alustanud taas oma vanu avantüüre. Seepärast saatis ta Pauline Scotti restorani, kus Beckil oli kombeks lõunatada. Ehkki naisel oli võimalus Becki tunni aja jooksul lähedalt jälgida, ei tundnud ta meest ära. Kuid

Ward oli visa. Ta käskis Pauline Scottil tulla Becki maja juurde ajal, mil viimane tavaliselt kodunt väljus. Naine ootas. Kui Beck temast möödus, siis kõnetaski ta meest. Nii arreteeriti Beck teist korda.
Beck ei saanud millestki aru. Ta kordas meeleheites: «Vannun jumala, oma looja nimel, olen süütu! Süüdistuses minu vastu pole sõnakestki tõtt. Ma võin tuua palju tunnistajaid, kes tõendavad, et ma tegelesin ausalt oma asjadega. Kõik see on lihtsalt arusaamatus ...»
Kui ajalehtedes ilmus sõnum tema vahistamisest, tuli politseisse veel neli naist: Rose Riece, Grace Campbelf, Lily King ja Caroline Singer, kes samasugustel asjaoludel olid oma väärisesemetest ilma jäänud. Kõik nad olid valmis vanduma, et

Beck on just toosama neid «petnud mees. Nüüd ei aidanud Beokil enam miski: ei kinnitused oma süütuse kohta, ei needused ega avaldused, et ta pole.iial ühtegi neist naistest näinud ega nendega kunagi rääkinud.

27. juunil 1904. aastal seisis Beck taas Oid Bailey kohtu ees. Nüüd polnud tal enam küllaldaselt raha, palkamaks kogenud advokaati. Tema advokaadil Leicesteril oli vaid neli päeva aega põgusalt materjajidega tutvuda. Ka oli Beck liialt löödud, suutmaks Leicesterit õigesti informeerida. Niisiis kordus tragöödia veel kord. Tunnistajad tundsid ta ära vande all. «Tal on iseloomulik nina,» kinnitas Lily Riece. «Ma tunneksin ta nina järgi tuhandete hulgast ära.» Ka seekord ei pööratud tähelepanu naiste tunnistustes esinevatele vasturääkivustele. Üks tunnistaja kinnitas, et mingit monoklit polnud. Niisugused detailid aga ei tähendanud midagi. Sest kogu aeg kõlasid kinnitused: «See on tema ... see on tema ... see on tema!»

Võrreldes 1896. aastaga oli Briti kohtuasjanduses üht-teist muutunud. Nüüd võis Beck ka ise tunnistajana esineda. Kohtualune palus ning püüdis veenda, et ta neid naisi ei tunne ja on nähtavasti mingi teisiku ohver. Juba esimesel kohtupäeval tunnistasid vandemehed ta süüdi. Kuid kohtunikul Granthamil, kes tookord Becki üle kohut mõistis, tekkisid mõningad kahtlused. Ta lükkas kohtuotsuse langetamise edasi ja käskis Becki viia eeluurimisvanglasse.

Vaevalt aga oleks Beckil õnnestunud oma kurvast saatusest pääseda, kui 10 päeva pärast kohut poleks toimunud sündmus, mis hoopis uuel viisil valgustas Becki süüasja ja tekitas kogu Londonis nördimust.

1904. aasta 7. juuli õhtul astus inspektor Kanc Tottingham Court- Roadi politseijaoskonda. See oli inspektori tavaline külaskäik. Valvepolitseinik teatas talle ühe mehe tabamisest, kes müüs sõrmuseid, mida oli kahelt näitlejannalt välja petnud. Olles enamvähem tuttav Becki süüasjaga, palus Kane rääkida üksikasjadest. Oma tohutuks imestuseks kuulis ta samasugust lugu, millest jutustasid kõik Becki süüasjas esinenud tunnistajad. Loos esines nii

64

majapidajannat otsiv rikas lord kui ka rõivaste nimekiri ja võltsitud tšekk...

Kane astus arreteeritu kongi. Vangistatut nähes pidi tal hing peaaegu kinni jääma. Tema ees seisev mees oli samuti hall nagu Beckki, viimasega umbes sama kasvu, ka meenutasid tema näojooned Becki omi. Beck aga oli noorem ja mitte nii turske.

Arreteeritu kinnitas, et ta nimi on William Thomas ning ta pole varem kunagi pettusega tegelenud. Kane aga oli veendunud, et tema ees seisab John Smith, mees, kelle asemel mõistetakse kohut Becki üle.

Inspektor teatas asjast otsekohe Scotland Yardi. Viis Becki ära tundnud naist kutsuti nüüd William Thomase isikut kindlaks tegema. Naised olid hämmelduses. Lõpuks Rose Riece, toosama, kes tundis petturit nina järgi, ei pidanud vastu: «Mu jumal, see on tema, tema! ...» Ka teised tunnistasid sama.

Otsekohe ruttas Melville Macnaghten isiklikult selle naise juurde, kes 1896. aastal oli ainukesena kinnitanud, et teda polnud petnud. Beck. Kuulnud, milles asi, läks naine kohe Bow Streetile, kuhu Thomas oli üle viidud. Ja naine kinnitas, et just too ongi see lurjus, kes teda üheksa aastat tagasi oli petnud.

Kohe kutsuti ka teised 1896. aasta tunnistajad, kes kõik tunnistasid oma varasemat eksitust, vabandasid ning õigustasid end. Thomasel oli tõepoolest kõrva all arm, mida Becki juurest ei leitud. Ka oli ta ümber lõigatud. Kõik 1877. aastal kirja pandud John Smithi tundemärgid klappisid.

Kui majaperemees, kelle juures Smith 1877. aastal o[i elanud, oma endise üürilise ära tundis, andis Thomas alla. Mõne tunni pärast sai üldtuntuks kogu lugu, aga samuti

ka Inglismaal uue sajandi lävel toimunud identifitseerimise ja õigusmõistmise hirmsaim viga.

Jah, Thomas oligi toosama John Smith, kes petturluse pärast 1877. aastal süüdi mõisteti. Sündinud 1839. aastal Lancashire'is, õppis ta Viinis arstiteadust, töötas Havai kuninga ihuarstina ja lõpuks hankis endale Honolulus istanduse. Kontrollimisel õnnestus kindlaks teha, et Thomas ehk John Smith elas alates 1876. aastast Londonis pensionil oleva Austria sõjaväelase William Weissi nime all. Olles ära kandnud oma karistuse, sõitis ta 1881. aastal Lõuna-Austraaliasse. Pärast Londonisse tagasipöördumist 1894. aastal arreteeriti ta peagi Mayeri nime all võltsitud dokumendi abil ebaseaduslikult hangitud 300 naela pärast. Kuid tema süüdimõistmiseks ei piisanud tõendeid. Ka ei tehtud kindlaks, et Mayer ja Smith on üks ja sama isik. Samal aastal alustas ta taas oma vana afääri naistega ja tegeles sellega kuni ajani.mil luges ajalehtedest Adolf Becki arreteerimisest. Nüüd võttis ta enesele doktor Mareki nime ja sõitis Ameerikasse. Kuni 1903. aastani töötas ta USA-s arstina. Seejärel pöördus ta Londonisse tagasi, kavatsusega jätkata vana tegevust. Ja alles nüüd sai teatavaks, millises ulatuses oli ta seda teinud. Need viis naist, kes 27. juunil 1904. aastal tunnistusi andsid,

olid vaid vähesed neist petetuist ja paljaks varastatuist. Pankadele oli esitatud 25 võltsitud tšekki. Kartusest «kuulsaks saada» eelistas enamik naistest vaikida. Kahtlemata oleks Smithil ka tookord õnnestunud karistusest pääseda, kui ta poleks muutunud hooletuks, oleks lõpetanud tegevuse pärast Becki teistkordset arreteerimist.

Siseministeerium vabastas Becki otsekohe. 19. juulil 1904. aastal ta rehabiliteeriti. Talle maksti 5000 naela kompensatsiooni. Kuid see juhtum erutas üldsust niivõrd, et ajalehtedes hakati avalikult süüdistama Scotland Yardi, siseministeeriumi, prokurör Avoryt ja kohtunik Fultonit. Süüdistused olid niivõrd teravad, et kohtunik Fulton oli sunnitud end õigustama avaliku kirjaga «Timesis». Valitsus määras asja uurimiseks komisjoni, kes vaatamata ettevaatlikule sõnastusele mõistis teravalt hukka juhtumi, seoses Becki ja Smithi süüasjaga. Komisjoni ees ütles Beck Avoryle:

«Mul pole olnud naudingut seda austatud härrat näha alates 1896. aastast, sellest ajast saadik, kui ta Oid Baileys mind iroonilise naeratusega silmitses nagu tahtes öelda: «Sa oled süüdi»». Vaevalt aga jõudis Becki sõnade mõte paksunahalise Avoryni.

Kuid Briti valitsusele jättis see kõik sügava mulje. Esmakordselt briti õiguse ajaloos seati sisse apellatsioonikohus...

Eelkõige aga vapustas Becki kohtuasi juba selletagi kõikuvat usaldust politseilise isikusamastamise vanade meetodite vastu. Taoliste vigade kordumise oht sai üldrahvalikuks probleemiks. Henry ja Collins võisid probleemi lahendada daktüloskoopia abil. Ei möödunud aastatki Becki kohtuskandaalist, kui avanes juhus (ja seekord otsustav) tõestada daktüloskoopia eksimatust Oid Baileys. Seekord arutati kohtus mõrvaasja. See sündmus läks ajalukku «Deptfordi mõrvarite» süüasjana.

14. 1905. aasta. Sõrmejäljed on mõrvaasjas esmakordselt süütõendid

«Vastikust, vastikust ja veel kord vastikust» tundis prokurör Richard Muir tema oma sõnade järgi Deptfordi mõrvarite vastu. Sama tundis ka iga inimene Londonis, kes 27. märtsil 1905. aastal luges ajalehtedest esimesi teateid veretöö kohta.

Londoni idaosas Thamesi lõunakaldal Greenwichi lähedal asub Deptfordi linnaosa. Selle tänavad olid veel inimtühjad, kui piimamees umbes kell 7.15 hommikul märkas

High Streetil kaht noormeest, kes jooksid välja majas nr. 35 paiknevast väikesest värvi-kauplusest ja kadusid ühte põiktänavasse. Nad kiirustasid nii, et ei jõudnud enese järel isegi ust sulgeda.

Piimamees polnud pööranud tähelepanu ei noormeestele ega pärani paisatud uksele. Deptfordis püüti võimalikult vähe teiste asjusse nina toppida.

66

Kümme minutit hiljem läks mööda High Streeti väike tüdruk. Laps nägi, kuidas värvikauplusest vaatas välja verine nägu, mis aga otsekohe ukse taha kadus. Seejärel lukustati uks seestpoolt. Niisugune pilt last imestama ei pannud, Deptfordi kaklustes voolas veri ojadena, verised näod ning rõivad olid siin tavalised asjad. Alles kell 7.30 tõstis häiret üks noormees. Ta töötas samas kaupluses õpipoisina. Poeperemees, seitsmekümneaastane heasüdamlik Farrow tõusis hommikuti väga vara, müümaks tööleruttavaile maalritele värve ja muid maalritarbeid. Seepärast oli uks õpipoisi tuleku ajaks alati avatud. Sel hommikul aga mitte. Helistamise peale ei tulnud avama keegi. Naaberkrundi kaudu läks poiss maja hoovile. Heitnud pilgu hoovipoolsesse aknasse, hüppas ta hirmunult tagasi, hakkas valjult appi karjuma ning tormas lähimasse kauplusse.

20 minutit hiljem saabus kohale kriminaalpolitsei inspektor Fox koos mõne abilisega. Mõne aja pärast saabus majasse nr. 34 ka Melville Macnaghten.

Kaupluse tagaosas olevast väikesest ruumist, mis täitis nii lao kui ka kontori ülesandeid, oli otsekui orkaan üle käinud. Kogu mööbel oli paigast nihutatud, laualaekad välja tõmmatud. Kõikjal oli verd. Vana Farrow' moonutatud keha lamas põrandal, tema verine pea asetses kaminas. Pintsaku ja pükste all oli tal üksnes öösärk. Paljude verejälgede järgi kaupluses ja kitsal trepil järeldas Fox, et Farrow oli tulnud magamistoast teenindama eeldatavaid kliente. Talle tungiti kallale ja ta virutati kaupluses pikali. Vanamehel aga jätkus jõudu tõusta ja tõkestada kurjategijale (või kurjategijatele) tee üles, kus magas proua Farrow. Suur vereloik trepil kõneles, et siin oli pekstud teda taas. Ehkki see tundus ebatõesena, kuid vanataat oli ajanud end pärast mõrvari või mõrvarite lahkumist taas üles. Ta roomas avatud ukseni ja vaatas tänavale. Võib-olla tahtis ta abi kutsuda. Et aga tänav oli tühi, sulges ta ukse seestpoolt, nähtavasti kartes bandiidi või bandiitide tagasipöördumist. Seejärel läks ta kontorisse, kus peagi suri.

Ülemisel korrusel magamistoa voodil lamas hallipäine proua Farrow. Naise pea oli purustatud, kuid ta hingas veel. Ta toimetati Greenwichi haiglasse, kus nelja päeva pärast sõnakestki lausumata hinge heitis.

Fox leidis kaks mustadest naistesukkadest valmistatud maski. Järelikult pidi tapjaid olema kaks. Alguses tundus, et muid jälgi polnud mõrvarid jätnud. Kuid veidi hiljem leiti proua Farrow' voodi alt väike rahalaegas. See oli avatud ja tühjaks röövitud. Arveraamatu järgi tehti kindlaks, et saak oli olnud umbes kümme naela. Daktüloskoopiaga kursis olev Macnaghten uuris laegast, avastamaks sealt sõrmejälgi. Ja äkitselt ta märkaski laeka lakitud sisepinnal higise käe jälge. Otsekohe kutsus ta Foxi koos abilistega, samuti alumisel korrusel oimetult istuva õpipoisi enese juurde. Macnaghten küsis, kas keegi neist pole laegast puudutanud. Uks seersant ütles hämmeldunult, et ta oli lükanud laeka roh-

67

kem voodi alla, et proua Farrow'd ära viivad sanitarid selle otsa ei komistaks.

Macnaghten käskis laeka ettevaatlikult sisse pakkida ja see otsekohe peainspektor Collinsi _kätte toimetada. Ka käskis Macnaghten võtta sõrmejäljed nii õpipoisilt kui ka mõlemalt ohvrilt. See oli esmakordne juhtum Londonis, kus laipadelt võeti sõrme-

jäljed. Seejärel teatas Macnaghten asjast oma ülemusele Henryle; Mõlemad jäid kannatamatult ootama daktüloskoopilise ekspertiisi tulemusi.

Alles järgmisel hommikul teatas Collins, et laekal asub poidla-jälg, mis ei kuulu õpipoisile, kummalegi kannatanule ega ka uurimisest osavõtjaile. Leiu võrdlemine tolleks ajaks registreeritud kaheksakümne tuhande sõrmejäljega ei andnud tulemusi, sest seda pöidlajälge polnud varem registreeritud. Collins koostas ettekande, mis lõppes järgmiste sõnadega: «Laekal asuva sõrmejälje suurendatud foto on väga selge. Kui kuriteos kahtlustatav isik on arreteeritud, on väga lihtne selle sõrmejälje jätnud isik identifitseerida.»

Vahepeal oli Fox hakanud tutvuma Farrow' naabritega. Ta sai kokku noore Ethel Stantoniga, kes peaaegu samaaegselt piimamehega oli näinud mööda High Streeti põgenevaid noormehi. Ühel neist olnud pruun palitu. Keegi Foxi kaastöötajaid rääkis, et Dept-fordi õllebaaris kuulnud ta jutuajamist mõrvast ning röövimisest. Selles olevat nimetatud kahte venda — Alfred ja Albert Stratto-neid, kes nähtavasti olevat sooritanud kuriteo.

Scotland Yard oli mõlema vennaga pisut tuttav, ehkki kumbagi neist polnud arreteeritud ega registreeritud. Üks vendadest oli 22-, teine 20-aastane. Neid tunti kui harukordseid loodreid, kellel kunagi polnud pidevat töökohta ja kes elasid naiste kulul, peatuskohta pidevalt vahetades. Peagi aga selgitas Fox välja, et Albert Stratton elab ühes vanas majas Knott Streetil vanaproua Kate Wade'i juures, kes elatub tubade väljaüürimisest. Küsitlusel selgus, et perenaine kardab oma üürilist. Kord noormehe tuba koristades leidnud ta madratsi alt mitu mustadest sukkadest valmistatud maski. Fox sai teada veelgi rohkem: Albert Strattoni vennal Alfredil on armuke Hannah Gromarty. Inspektor leidis tütarlapse ühest armetust toapugerikust Brookmill Roadil. Toa ainuke aken avanes tänavale. Torkas silma, et aken oli hiljuti sisse löödud. Nähtavasti oli see Alfred Strattoni töö. Soovides viimasele kätte maksta, ladus Hannah kõik lagedale: jah, ta tunneb Alfred Strattoni*. Jah, Alfred tuli millal tahtis ja tegi tüdrukuga, mida tahtis. Jah, pühapäeva öö vastu esmaspäeva oli veetnud mees tema juures. Pühapäeva õhtul oli vaadanud aknast sisse keegi võõras. Alfred rääkinud temaga midagi. Hiljem keegi koputas aknale ja Alfred pani end riidesse. Hiljem neiu uinus. Kui ta ärkas, oh juba valge, Alfred aga seisnud riietunult keset tuba. Nagu Gromarty jutustas, lahkus Alfred Stratton sageli akna kaudu ja pärast pöördus sama teed kaudu tagasi. Tookord aga oli ta käskinud neiul

kõigile küsitlejatele rääkida, et pühapäeva öö vastu esmaspäeva veetis ta tüdruku voodis ja lahkus alles esmaspäeva hommikul pärast kella üheksat. Ka rääkis Hannah, et alates teisipäevast pole ta Alfredi pruuni palitut näinud. Kui ta oli küsinud, kuhu see on kadunud, vastanud Alfred, et kinkis rõiva sõbrale. Ka värvinud noormees oma pruunid saapad mustaks.

Macnaghten andis käsu vennad Strattonid vahistada. Esimene katse neid tabada jalgpallivõistlustel läks nurja. Mõlemad pagesid. Ka Hannah Gromarty kadus. Kuid juba järgmisel pühapäeval õnnestus õllebaarist tabada Alfred, päev hiljem tema vend Albert. Mõlemad laiaõlgsed ja julma näoilmega sellid protesteerisid ägedalt, kui neid Tower Bridge'i politseijaoskonda toimetati.

Macnaghten teadis, et Foxi kogutud süütõendeist ei piisa meeste kohtu alla andmiseks. Seepärast oli talle vaja mõlema sõrmejälgi. Kui Farrow' rahalaekale jäänud pöidlajälg ei vasta kummagi omadele, tuleb nad vabastada. Aga kui vastab? .

Politseikohtunikku, kellest olenes, kas vendi pidada vahi all või mitte, Foxi argumendid eriti ei veennud. Mis argumendid need ka on? Vanamuttide jutud! Kättemaksuhimuliste armukeste lobisemine!

Pärast pikka «poolt» ja «vastu» heietamist oli kohtunik ometi nõus vendi kaheksa päeva kinni pidama ja võtma neilt sõrmejäljed, ehkki daktüloskoopiaga oli ta tuttav vaid kuulu järgi. Collins ilmus kärmesti oma vahenditega kohale. Vennad olid naerust kõveras, kui Collins musta värviga nende sõrmed kokku määris ja registreerimiskaardile vajutas. Midagi kahtlustamata naersid nad lihtsalt kõdi pärast. Collins aga ruttas jalamaid Scotland Yardi.

Oma memuaarides kirjutab Macnaghten järgmist: «Keskpäeva paiku läksin oma büroosse ega unusta iial seda dramaatilist hetke, kui Collins mu kabinetti tormas ja hüüdis: «Suur jumal! Tegin kindlaks, et jälg rahalaekal langeb täpselt kokku vanema Strattoni pöidlajäljega.»»

Vanem Stratton oli Alfred. Otsekohe teatati asjaoludest tookord juba Londoni politseipresidendi kohale asunud Henryle, kes omakorda viis asjaga kurssi Richard Muiri. Henry mõistis suurepäraselt, et on saabunud aeg aidata sõrmejälgedel tõusta asitõendi jõusse. Protsessi vendade Strattonite üle oli vaja seada kogu Londoni, kogu Inglismaa silme ette. Ja kogu protsessi keskpunktis on sõrmejälg! Vaevalt on võimalik ette kujutada sobivamat juhust võitluses daktüloskoopia tunnustamise eest!

Nagu Jacksonigi juhtumi puhul tuli Richard Muir ise Scotland Yardi ning palus Macnaghtenit ja Collinsit teda ekspertiisi tulemustega tutvustada. Ta saabus just hetkel, kui Strattoneid esitleti äratundmiseks piimamehele, kes oli mõrvahommikul näinud kahte Farrow' kauplusest väljajooksnud noormeest. Piimamees neid ära ei tundnud. Samal ajal oli Ethel Stanton valmis vanduma, et üks põgenikest oli Alfred Stratton. Üks tunnistus tugevdas, teine

69

nõrgendas tõendusmaterjale. Kuid juurdluse käsutuses oli veel Alfred Strattoni pöidlajälg.

Veelgi selgemalt kui Macnaghten tajus Muir tõestusmaterjalide nõrkust. Üksnes sõrmejälg oli see, millele toetus süüdistus. Kas vandemehed tunnistavad sõrmejälge asitõendina või mitte — sellest sõltus otsuse langetamine. Muir kaalus oma otsust kaks päeva. Seejärel andis ta nõusoleku esineda süüdistajana protsessis Alfred ja Albert Strattoni üle.

Et sõrmejälje ümber puhkeb võitlus, sai selgeks juba 18. aprillil, kui Tower Bridge'i politseikohtus toimus Inglismaal nõutav asja eelnev ärakuulamine lõpliku süüdistuse esitamiseks. Muiri laual asetses lahtimurtud rahalaegas. Seda valvas kaks politseinikku. Prokurör teadis, et kohtunikud ja vandemehed teavad liialt vähe sõrmejälgede võtmise tehnikast, et nad võiksid tõenditeks pidada sõrmejälje fotot. Neile oli tarvis originaali. «Mitte puudutada,» kõlas hääl. «Laekal on sõrmejäljed!»

Muiri kõrval istuv Collins oli valmis andma vajalikke seletusi. Strattonite kaitsja oli teatanud, et kohtuistungi toimumise korral kutsub ta tunnistajatena ette kaks eksperti, kes tõestavad Henry sõrmejälgedesüsteemi ebakindlust. Ekspertide nimesid ta esialgu ei teadnud. Muir ja Collins murdsid päid, kes küll võivad olla nende salajased vastased. Toosama avaldus mingitest ekspertidest oli sundinud neid hoolikalt ootamatuse vastu valmistuma.

5. mail ilmusid Alferd ja Albert Stratton Oid Bailey süüpinki. Protsessi juhtis kohtunik Channell. Ta polnud kunagi daktülo-skoopiaga kokku puutunud. Ka vandemehed polnud uue nähtusega tegelenud. Süüdistatavate advokaat Booth oli hankinud veel kaks kaitsjat: Curtis Bennetti ja Harold Morrise. Esimesest neist sai peagi briti õigusmõistmise ere täht. Kuid nende ilmumine kohtusse Muiri eriti ei erutanud. Ta pilk oli suunatud kahele mehele tunnistajate keskel. Kaitse ekspertide saladus polnud enam mingi saladus. Üks neist oli doktor Garson, kes oli kaua aega võidelnud ber-tiljonaaži eest, seejärel aga püüdnud luua sõrmejälgede oma süsteemi,

mis osutus absoluutselt paikapidamatuks ega kannatanud välja Henry loodud süsteemi konkurentsi. Kas doktor tahab tõesti Henryle kätte maksta? Kas ta tahab kuulutada sõja klassifikatsioonile, mis osutus tema omast paremaks?

Sealsamas istus ka doktor Henry Faulds. Paljude ebasoodsate asjaolude tõttu oli mees, kes esmakordselt kasutas kuriteopaigalt leitud sõrmejälge kurjategija kindlakstegemiseks, jäänud Herscheli, Galtoni ja Henry varju. Alates ajast, mil Galton nimetas Herschelit sõrmejälgede saladuse avastajaks, pidas Faulds ägedat sõda oma prioriteedi pärast. Üha enam oli ta hakanud uskuma vandenõu olemasolusse, mille eesmärk oli võtta temalt esmaavastaja au. Oma kirjutistes, avalikes kirjades ja brošüürides kaitses ta mitte üksnes oma prioriteeti sõrmejälgede kasutamisele kuri-tegude avastamiseks, mis tõepoolest temale kuulus, vaid ka sõrmejälgede avastamisele üldse. Võib-olla oli Faulds otsustanud

70

kättemaksuhimust ajendatuna astuda Henry ja sellega koos iseenese avastuse vastu?

Muir heitis tunnistajate poole tigedaid pilke: prokurör oli valmis vastastega piike ristama. Kui ta sõna võttis, saabus saali haua-vaikus. Hiljem kirjutas Muiri biograaf: «Sadades mõrvaprotsessi-des, kus Muir oli esinenud süüdistajana, ei väljendanud ta kunagi niisugust vastikust süüaluste vastu kui Strattonite kohtuasjas. Nende käitumises nägi prokurör kõige jõledamat kuritegu, millega ta kunagi oli kokku puutunud. Muir sõnas, et üksnes vanakeste moonutatud nägudest selgub inimlike tunnete täielik puudumine mõrvaritel. Ta ütles seda nähtavasti aeglasemalt ning ettevaatlikumalt kui tavaliselt, kuid vapustavalt veenvalt. Süüdistatavad vaatasid üksisilmi temale nagu kohtunikule, kes iga hetk võib neile määrata surmanuhtluse.»

Muir juhtis võitlust kohtusaalis nii, et kõik tunnistajad paljastasid Strattoneid. Nende tunnistused võimaldasid tal maalida mõrvapildi, selle ettevalmistamise ja sündmuste järjepidevuse. Ühe ajalehe väljenduse kohaselt ilmusid «sõrmejäljed kohtu ette alles nüüd».

Muir osutas laekale ning teatas: «Pole kahtluse raasugi selles, et pöidlajälg tapetud Farrow'le kuulunud laekal on süüaluse Alfred Strattoni oma.» Seejärel kutsus ta tunnistajana ette Collinsi. Tookord oli Collinsi esinemine veelgi mõjusam, kui kolm aastat tagasi sissemurdja Jacksoni süüasjas. Ta demonstreeris tugevalt suurendatud sõrmejälge laekal ja Alfred Strattoni pöidlajälje originaali ning tõestas 11 kokkulangemist mõlemal. «Kogu saal hoidis hinge kinni Collinsi selgitusi kuulates ristküsitlusel, mida talle esitas kaitse,» kirjutas hiljem superintendent Churchill, Collinsi tuntumaid järelkäijaid Scotland Yardi daktüloskoopiaosakonnas.

Boothi ja Bennetti ristküsitlus paljastas juba alguses nende positsiooni nõrkuse. Nad ei tajunud Fauldsi vihkamist ega Garsoni pseudoõpetatust. Olles daktüloskoopias võhikud, tegid nad midagi kahtlustamata ning parimate kavatsustega panuse Fauldsi ideele, nimelt erinevustele Collinsi fotodes, mis pidavat igale tähelepanelikule vaatlejale silma paistma ning tõestavat Scotland Yardi vastutustundetut kergemeelsust.

Erinevused, millele osutas kaitse, seisnesid vältimatutes väikestes kõrvalekalletes, mis tekivad sõrmejälgede vajutamisel, sest alati pole võimalik jälgi ühesuguse survega võtta. Muir ja Collins reageerisid sellele süüdistusele jalamaid. Collins tegi ühe vande-mehe pöidlast mitu jäljendit järjest ja näitas siis kohtule neid «erinevusi», millele oli viidanud kaitse.

Iga vandemees võis isiklikult veenduda, et neil «erinevustel» pole midagi ühist sõrmejälgede iseloomuliku mustriga, milles seisnebki asja olemus. Kaitse põhjendamatu argument oli purustatud. See tekitas ägeda vaidluse Boothi ja Fauldsi

vahel, kes toimuvat tigedalt jälgis. Kaotanud veendumuse oma ekspertide objektiivsusesse, hakkasid Booth ja Bennett nähtavasti kõhklema, kas tasub

71

ekspert Garsonit tunnistajana välja kutsuda. Võib-olla taipasid nad Muiri olekust, et see valmistab neile üllatuse ja on valmis Garsoni ristküsitlusega hävitama. Kui siis kaitse muude võitlus-vahendite puudumise tõttu siiski otsustas Garsoni välja kutsuda, said advokaadid veelgi hävitavama kaotuse osaliseks kui siis, mil nad olid järginud Fauldsi soovitust.

Muir tõmbas välja kirja ja küsis, kas Garson on kirjutanud selle temale kui süüdistajale? Kas doktor Garson oli pakkunud end sõrmejälgede eksperdina süüdistuse poolele enne, kui tegi ettepaneku kasutada oma teeneid kaitse poolel? Kuidas Garson niisugust kahekeelsust seletab? Garson kahvatas, vaatas ringi ja teatas jonnakalt: «Olen sõltumatu tunnistaja.» Rohkem aga ei jõudnud ta midagi öelda, sest vahele segas kohtunik Channel. «Absoluutselt mitteusaldusväärne tunnistaja,» kuulutas kohtunik ja nõudis Garsoni saalist lahkumist.

«See oli Muiri võit,» kirjutas üks tolleaegne vaatleja. Kaitsjad kaotasid võitluse sõrmejälgedega. Kohtunik Channel konstateeris, et kahtlemata võivad sõrmejäljed teatud määral olla tõendusmaterjaliks. Hilja õhtul umbes kella kümne paiku pöördusid vandemehed pärast kaks tundi kestnud nõupidamist saali tagasi. Taas valitses ruumis hauavaikus. Seejärel kuulasid kohalviibijad nende otsuse. Alfred ja Albert Stratton tunnistati süüdi. Kohtuotsuse luges ette Channel: «Surm poomise läbi». Vastastikune süüdistuslaine kummagi kohtualuse suust kinnitas otsuse õigsust. Strattonid hukati.

Protsess Strattonite üle oli esimene etapp daktüloskoopia täielikus tunnustamises kohtuasjanduses.

Henry süsteem võeti kasutusele Inglismaal, Sotimaal, Iirimaal, Briti dominioonides ja kolooniates. Samal ajal hakkas daktüloskoopia levima ka Euroopas ja kogu ülejäänud maailmas.

15. Bertiljonaaži lõpp. Daktüloskoopia teel Uude Maailma

Tõepoolest inimlik tragöödia, kui alles äsja maailma vallutanud leiutise autor näeb äkitselt oma ees uut avastust, mis muudab nulliks kogu tema töö. Just niisugune saatus ootas Alphonse Bertilloni ajal, kui daktüloskoopia oli Inglismaal juba elujõu omandanud.

Võib-olla mõni teine olnuks taktiline ja oleks mitte üksnes mõistnud, vaid ka tervitanud progressiivset nähtust. Pealegi oli ju tema nimi niikuinii ajalukku läinud. Bertillon oli rajanud ju kriminalistikasse tee teadusele. Ta oli kohtufotograafia isa ja esimese krimi-nalistikalaboratooriumi looja. Kuid Bertilloni jonnakas iseloom ei talunud kedagi ega midagi enese ja oma saavutuste kõrval. Tema mõõtmissüsteemi positsioonid, mis näisid võidukäigul olevat, purunesid Bertilloni silme all.

72

meeldivusi!» pomises Bertillon läbi hammaste ja virutas ukse külalise ees kinni. Võib-olla talitsenuks ta end, kui oleks teadnud, et toda Justiitspaleest lahkuvat meest ootab elus veel palju pettumusi.

Sel päeval Pariisis oli Vucetich veel oma õnnelikus saatuses kindlalt veendunud. Tundus, et pole mägede taga päev, mil täitub tema unistus kogu Argentiina elanikkonna daktüloskopeerimisest.

1911. aastal andis Buenos Airese provintsi valitsus välja seaduse nr. 8129 kogu täiskasvanud elanikkonna registreerimise kohta. Registreerimise aluseks nähti ette

sõrmejälgede süsteem ja Vucetichile tehti ülesandeks seda ette valmistada. 1913. aasta alguseks olid ettevalmistused lõpetatud. Tehtust rahuldatud Vucetich otsustas reisida Euroopasse, Põhja-Ameerikasse ja Ida-Aasiasse, et oma silmaga näha daktüloskoopia võidukäiku ja oma kuulsuse levikut.

Vucetich loobus riigiteenistuja pensionist 25000 peeso suuruse ühekordse väljamakse kasuks, mis võimaldas tal katta reisikulusid. Ta külastas Indiat, Jaapanit ja Hiinat ning oli rahul, et isegi Hiinas tunti tema nime. Innustunud kuulsusest ja autasustamisest ordeniga sõitis ta Euroopasse ning sel kurval päeval ilmus Bertilloni ukse taha üksnes soovist suruda mehe kätt, keda ta sügavalt austas.

Bertilloni käitumine lõi Vucetichile nagu puuga pähe. Peagi pöördus ta koju tagasi. Astunud 1915. aasta jaanuaris Argentiina pinnale ootas teda hea uudis: Buenos Airese valitsus oli juba vastu võtnud otsuse elanike üldise daktüloskoopilise registreerimise kohta. Vucetichi suurim unistus oli täitunud. Talle tehti ülesandeks esitada projekt. Vucetichi 58. sünnipäeval 20. juulil 1916. aastal võttis parlament projekti vastu ning andis korralduse selle ellurakendamiseks.

Tegeldes üksnes oma elutöö teostumise mõtetega, ei pööranud Vucetich tähelepanu üldsuse protestile. Argumendid olid üpris nüüdisaegsed: «Buenos Airese elanikud! Kas te lasete end nagu kurjategijaid registreerida?»

1917. aasta mais pani Argentiina valitsus Buenos Airese provintsi riikliku järelevalve alla. 28. mail muudeti seadus pearegistratuuri asutamise kohta. Vucetichil keelati töö jätkamine ja kästi politseile üle anda kõik dokumendid, aparaadid ja isegi büroomööbel. Määranud talle 300-peesolise aastapensioni, saatis valitsus Vucetichi abikaasa kodulinna Doloresi.

Vaesuses vaevlev Vucetich pöördus korduvalt abipalvega Lõuna-Ameerika riikide valitsuste poole, kus oli sisse viidud tema daktüloskoopiasüsteem. Kuid peale sõnaohtrate vastuste ei saanud ta neilt midagi. Kannatades tuberkuloosi all, jätkas ta tööd raamatu «Identifitseerimise üldine ajalugu» kirjutamisel. Kuid 1921. aastal hävitas ta raevuhoos käsikirja. Viimastel eluaastatel olid tema kaaslasteks pettumus ning haigused. Maovähk kurnas ta lõplikult. 28. juunil 1925. aastal Juan Vucetich suri.

78

Pärast Vucetichi külaskäiku kahanesid Bertilloni jõuvarud veelgi, ehkki vana harjumuse kohaselt käis ta oma büroos edasi. Raskesti haige inimese tundlikkusega aimas Bertillon, et mõned tema kaastöötajad on antropomeetriast loobunud. Haige ärritus väljendus raevuhoogudes, mis teda veelgi enam väsitasid. Kui pimedaks jäämine juba täiesti reaalseks muutus, võtsid arstid kasutusele tolleaegse viimase abivahendi — vereülekande. 1913. aastal oli vereülekanne ohtlik operatsioon. Alguses oli Bertillonil tunduvalt parem. Väsimus kadus, kehatemperatuur muutus normaalseks, nägemine taastus ja ta ilmus taas oma büroosse. Kuid tervenemine oli ajutine... Kolme kuu pärast haigus ägenes taas. 13. veebruaril 1914. aastal Bertillon suri.

Mõni nädal hiljem avati Monakos rahvusvaheline politseikon-verents, mis oma nimetust küll ainult osaliselt õigustas. Selle tööst võtsid osa peamiselt prantsuse kriminalistid, advokaadid ja kohtunikud. Noil Esimese maailmasõja eelsetel päevadel ei tahtnud nad natsionalismipuhangus kuulata kedagi, kes ei räägi prantsuse keelt. Arutluste keskpunktis oli küsimus rahvusvaheliste kurjategijate tabamise kiirendamisest ja lihtsustamisest. Kui seejuures hakati rääkima identifitseerimismeetoditest, võttis sõna Bertilloni kaastöötaja David, kes pakkus rahvusvaheliseks identifitseerimis-meetodiks välja mitte antropomeetria, vaid daktüloskoopia.

Bertilloni surmaga kadus ka tema süsteem. Selle asemel võeti kogu Euroopas, samuti Prantsusmaal kasutusele daktüloskoopia.

16. Politseikorraldus USA-s

1887. aastal avaldas New Yorgi politsei superintendent George Walling oma memuaarid. Selles olid read: «Tean ülihästi meil nii levinenud poliitikute ja politseinike liidust. Püüdsin selle vastu võidelda, kuid enamikel juhtudel lõppes see minu lüüasaamisega. Ühiskonna juhtimine ei toimu USA-s nii nagu mujal tsiviliseeritud maailmas. Ta baseerub üldistel valimistel, mis korraldatakse mitte linnade vajadusi arvestades, vaid kahe poliitilise partei eesmärkidest lähtudes ... Ma ei usu, et ka üks inimene viiesajast võiks selgitada kummagi partei eesmärke. Nende ainsad põhimõtted, vähemalt New Yorgis, on jõud ja ekspluateerimine. Kuni niisugu-sed poliitikud avaldavad politseile mõju, halvavad nad politsei-aparaati, mille ülesanne peaks olema kaitsta kodanike vara ja au. New York allub praktiliselt tuhandetele «ametipostidele», millest enamik on saadud kõige vastikuma elemendi kaest ja kontrollitakse viimase poolt. Tõelised džentelmenid on poliitikast kõrvale tõrjutud. Poliitikute seas pole ei ausaid suurkaupmehi, tuntud ajakirjanikke, teadlasi ega rahulikulttöötavaid kodanikke. Seevastu võib siin näha nende julmi nägusid, kes jõu abil ning süümepiina tundmata ajavad taga oma kasuahneid eesmärke. Tegelikkuses

79

talitab valitsev klass New Yorgis nii, nagu Indias valitsevad thug'id vägivalla ja šantaaži abil, ehkki meile tundub, et meil on rahva poolt valitud ja rahvast teeniv valitsus. Meie prokuröre, juriste ja politseiametnikke määratakse ja kontrollitakse põhiliselt nendesamade elementide poolt, kelle kahjustamine ja karistamine peaks olema nende teenistusülesanne. New Yorgi teenistujad ei julge loomulikult puutuda tegelasi, kellest sõltub nende endi olemasolu. Sageli on meie politseikohtunikud nii vähese haridusega, et ei oska kirjutada isegi lihtsamaid sõnu. Poliitikud käsivad vabastada süüdimõistetuid. Sageli lahkuvad viimased kohtusaalist vabade meestena, ehkki just äsja mõisteti nad pikemaks ajaks vangi. Meil on kõik võimalik, kuid ma ei usu iial, et üht meie miljonäri võidaks üles puua, sooritagu ta siis ükskõik missuguse kuriteo tahes. Kõikidel hukatutel polnud ei raha ega poliitikuist sõpru. Meie rahvusel on parim valitsemisvorm maailmas, kuid meie linnade haldussüsteem garanteerib korralike kodanike julgeoleku tunduvalt vähem kui enamikus Euroopas, kaasa arvatudka Venemaa linnad. Üldsus on nii ära hirmutatud, et näeb politseinikus ühiskonna vaenlast, mitte selle kaitsjat. Ainus pääsemislootus tulevikus on, et haritud klassid ärkavad, taipavad ohtu ja teevad lõpu linnavalitsuse igas osakonnas istuvate poliitikute, sulide, varaste ja lurjuste omakasupüüdlikel eesmärkidel sooritatud kodanikuõiguste kuritarvitamistee. Meil on nende kiskjate valitsemisest kõrini. Meile on tarvis džentelmenide valitsust...»

Wallingi sõnad kehtisid mitte üksnes New Yorgi ja tema politsei kohta. Nad kehtisid suuremal või vähemal määral selle tohutu, tormaka ja alles moodustuva maa teistegi osariikide ja linnade kohta. Ühiskonna arukates ning vastutavates kihtides alles tekkis mõte, et ameerika vabadusideaal hakkab ähvardama kõiki, sest ta tähendas ka vabadust poliitilisele, majanduslikule ja kriminaalsele gangsterlusele pealegi niisuguses ulatuses, mida maailm seni veel näinud polnud. Olukord New Yorgi politseis annab täpse ning ereda ettekujutuse politsei olukorrast kogu Uues Maailmas.

Korda politseis mõjustas poliitikas ja majanduselus valitsev . piraatlik hingus. Ebaseaduslike vahenditega — alates pettusest ja šantaažist valimiste ajal —

mõjustasid poliitikategelased mitte üksnes maksude jaotamist, vaid võitlesid ka õiguse eest kontrollida politseid, omamaks võimalust takistamatult tegelda oma sündsusetute spekulatsioonidega. Politseiametnikud osteti ära või siis demoraliseeriti osasaamisega hasartmängude ja prostitutsiooni tuludest. Piiri õiguse ja õigusetuse vahel siluti süütute arreteerimise, ebasoovitavate tunnistajate kõrvaldamise ja ausatele polit-seinikele jõhkra surve avaldamisega. Politsei tõeliselt mõjus töö oli võimalik linnade, provintside ja osariikide kitsaste huvide pärast, sest siinsed politseiülemad võisid olla küll enamikel juhtudel ustavad partnerid, kuid harva andekad politseiametnikud. Eri-nevate osariikide politsei teenistuste vahel puudus koostöö. Tarvitses kurjategijail vaid ühest osariigist teise sõita, kui ta oli juba

väljaspool igasugust ohtu. Sellele lisandus föderaalorganite, nende hulgas ka Washingtoni kohtuministeeriumi täielik abitus ja politsei keskaparaadi puudumine.

Üksnes eeltooduga võib seletada, miks Allan Pinkertoni äraostmatu-eradetektiivagentuur omandas 19. sajandi keskel mitte üksnes pretsedenditu mõju Atlandi ja Vaikse ookeani vahel, vaid esindas eurooplastele ka kogu Ameerika kriminaalpolitseid.

Allan Pinkerton sündis 1819. aastal Glasgow's vaese iirlasest politseiniku perekonnas. Pärast asumist Uude Maailma töötas ta püttsepana Dundees ja Visconsinis. 1850. aastal ristusid tema teed juhuslikult kriminalistikaga. Lõkkease läheduses asuval saarel juhatas ta vargabande jälgedele. Ühe hetke jooksul sai ta kuulsaks detektiiviks riigis, mille võimsaim politseiorgan Chicagos koosnes üheteistkümnest äärmiselt kahtlasest politseinikust.

Ta ei lasknud juhust käest ja asutas Pinkertoni rahvusliku detektiivagentuuri. Firma embleemiks sai avatud silm sõnadega: «Me ei maga iial».

Pinkerton ja tema üheksa meest tõestasid juba oma tegevuse alguses nende sõnade õigsust. Nad olid küll ärimehed, kuid äraostmatud ning visad. Nad jälitasid põgenenud kurjategijaid küll ratsahobustel, küll Metsikusse Läände kihutavate rongide katustel. Nad olid «sinasõbrad» revolvri ja automaatpüssiga, kuid samal ajal tundsid ka psühholoogiat, oskasid end maskeerida, olid kartmatud ning julged. Mõne aastaga said pinkertonid Põhja-Amee-rika kõige osavamateks kriminalistideks.

Veelgi suuremaks kasvas Allan Pinkertoni kuulsus, kui ta 1861. aasta talvel börsimaakleriks rõivastunult valerahategijaid jälgides avastas vandenõu Ameerika presidendi Lincolni vastu. Kuid see oli üksnes episood tema seiklusrikkal teel. Sama võib öelda tema büroo osa kohta Ameerika kodusõja ajal, mil see tegutses põhja-osariikide luureorganisatsioonina. Ometi oli ja jäi Pinkertoni tegevusväljaks kriminalistika.

Pärast kodusõda valgus Läände asunikelaine otsima kulda, hõbedat, viljakaid põlde ja karjamaid. Lääs muutus tõeliseks Metsikuks Lääneks. Asunikud saabusid maale, kus valitses vaid üks seadus: tugevama ja kiiremalt tulistaja seadus. Röövimine tänaval, kallaletungid postitõldadele ja rongidele, hobusevargus, pangarööv ja palgamõrv olid seal igapäevased asjad. Leidus šerifeid, kes pidasid ametit üksnes seepärast, et tapmine seaduse taha varjudes oli kõige ohutum.

Selles maailmas teenisid pinkertonid oma esimesed loorberid. Pidevas röövimisohus raudteeühinguile ja -kompaniidele olid nad ainus politseijõud, kellele võis loota. Pinkertonid pruukisid omaaegseid meetodeid. Tõsi küll, allilma informaatoreid nad ei kasutanud. Seevastu aga tungisid nad ise end mitmeti maskeerides suurte jõukude keskustesse. Lääne-Ameerikas 6. oktoobril 1866. aastal esimese raudteeröövi korraldanud Reno jõugu tsitadelli Saymouri

tuli Pinkertoni agent Dick Winscott. Ta asus seal tööle baarimehena ja sõbrustas pikemat aega Reno bandiitidega. Ta meelitas Reno Saymouri raudteejaama perroonile täpselt sel hetkel, kui väikese erirongiga saabus kohale Pinkerton koos kuue kaaslasega. John Reno tõsteti vagunisse ja rong vangiga lahkus enne, kui bandiidid juhtunut taipama hakkasid.

1878. aastal likvideerisid pinkertonid Pennsylvania ohtlikuma salaühingu — Molly-Maguires'i bande. Pinkertoni üks paremaid agente McParland astus ühingu liikmeks ja jäi sinna tervelt kolmeks aastaks, olles iga hetk paljastamisohus (reetmist aga karistati surmaga). Lõpuks aga võis ta esineda tunnistajana peamehe Molly-Maguires'i vastu. Paljud pinkertonid maksid oma töö eest eluga. James Whicher tungis Jesse Jamesi verejanulisse salka, mille jälgi olid pinkertonid tuhandeid miile taga ajanud, kuid ta paljastati ja tapeti. Jesse James ise jahtis Allan Pinkertoni Chicagos kuude kaupa, tabamaks oma vaenlast number üks.

Ka Ida linnades tundsid pinkertonid end sama hästi kui Metsikus Läänes. Tõenäoliselt olid nad esimesed Ameerikas, kes kasutasid kuritegude paljastamise käigus fotograafiat. Kui Dick Winscott 1866. aastal sai ülesande hävitada Reno jõuk, võttis ta kaasa fotoaparaadi. Ühe joomingu ajal veenas ta Fred ja John Renod end pildistama. Fotod saatis ta salaja Allan Pinkertonile. Need olid vendade Renode esimesed fotod, mis peagi ilmusid Pinkertoni kuulutustele kurjategijate tagaotsimise kohta. Allan Pinkerton koostas esimese kurjategijate albumi Ameerikas. Koos oma poegadega pani ta aluse juveelivaraste ja nende varjajate täpsele eri-kartoteegile. Kui Allan Pinkerton 1884. aastal suri, kõrgus tema agentuur ameerika politsei kaose kohal kindla kaljuna.

14 aastat hiljem, 1898. aastal näidati Saint-Louis' rahvusvahelise näituse külastajatele Londonist saabunud ebatavalist atraktsiooni. Seda demonstreeris Scotland Yardi seersant Ferrier. Hiljem ei osanud Londonis keegi öelda, kellele tuli mõttesse saata seersant Mississippi äärde. Igal juhul aga meelitas Scotland Yardi nimi paljusid uudishimulikke stendi juurde, mille seinad olid kaetud briti vanglate mõnede asukate suurendatud sõrmejälgedega. Ferrier püüdis kõigest väest uut fenomeni selgitada. Atraktsioon lõppes sellega, et iga külastaja võis jätta oma sõrmejälje mälestuskaardile.

Kui Ferrier' missioon seisnes selles, et äratada ameerika politsei huvi daktüloskoopia vastu, siis oli see kõik küll asjata. Mitte ükski politseinik ega isegi sensatsiooni otsiv politseireporter ei pidanud daktüloskoopiat küllalt huvitavaks, et sellega tõsiselt tegelema hakata.

Peaaegu mitte keegi ei teadnud, et ameerika raudteeinsener New-Mexicos Gilbert Thompson vajutas juba 1882. aastal võltsi-miste vältimiseks oma pöidlajälje tööliste palgalehtedele. Peaaegu keegi ei teadnud, et kolm aastat hiljem paluti Cincinnati elanikke

vajutada raudteepiletitele oma sõrmejälg ning San-Francisco fotograaf Taybore hakkas hiina immigrante registreerima sõrmejälgede abil. Ja vaid raamatuid lugevad ameeriklased võisid meenutada, et nende kuulus kaasmaalane Mark Twain kirjutas 1882. aastal raamatu «Elu Mississippil», kus ta jutustas loo ühest mehest, Karl Ritterist, kelle naine ja laps tapeti kodusõja ajal asulat rüüstavate sõdurite poolt. Tapja jättis maha oma verise pöidlajälje. Kaasas sõrmejälg, läks Ritter käetargaks maskeeritult tapjat otsima. Ta käis sõduritele tulevikku ennustades laagrist laagrisse ja uuris hoolikalt pöialde papillaarmustreid. Lõpuks ta leidiski tapja. Oma meetodit seletas ta järgmiselt: «...inimesel on üks, mis tal hällist hauani ei muutu — need on jooned pöidlaotsal... Pole kaht inimest, kelle jooned langeksid täpselt kokku... Port-

reed ei kõlba, _sest ümberrõivastumine koos grimmiga teeb need kasutuks ... Sõrmejälg on ainuke usaldatav tunnus ... seda sa juba ei maskeeri.» On jäänud saladuseks, kuidas Mark Twain sellele oli tulnud. Oli see juhus, inspiratsioon, kirjaniku intuitsioon?

Scotland Yardi seersant huvi Uue Maailma politseinikes daktüloskoopia vastu ei äratanud. Uks reporter ütles selle kohta: «Raske on Ameerikas leida inimest, kellel oleks huvi teaduslike politsei-meetodite vastu.» Mõned Ameerika politsei- ja vanglaülemad püüdsid 1890. aastal Bertilloni meetodit kasutades seada sisse min-gisugunegi kord politseiteenistuse üldises tohuvabohus. Kui 1896. aastal mõned ärksamad politseiülemad oma initsiatiivil Chicagosse kogunesid, arutarnaks abinõusid ühest osariigist teise rändavate kriminaalkurjategijate jälitamiseks, siis selgus, et vähemalt 150 politseiasutuses ja vanglas on antropomeetriakabinetid. Viimased olid ka suurtes vanglates — Sing-Singis ja Leavenworthis.

Kuid kõik politseiülemad ja vangladirektorid kaebasid Bertilloni süsteemi keerulisuse ja ebatäpsuse üle. Siin täheldati sama pilti, mis Indias ja Lõuna-Ämeerikas, s. t. kui antropomeetrilise meetodi teostamise üle ei jälgi range Bertillon, vaid väiksemate kogemustega inimene, tekib palju vigu. Peale selle panid Sing-Singi ja Leavenworthi vanglate direktorid selle töö kokkuhoiu huvides vangide õlule, kes loomulikult ei tundnud mingit huvi nende endi vastu suunatud töö vastu. Nad püüdsid igal võimalikul juhul sisse kanda valeandmeid. Kõik oleks jäänud endist viisi, kui mõni aasta hiljem poleks Leavenworthis toimunud ebatavaline sündmus.

Viis aastat pärast Ferrier' «ekspeditsiooni» sai Leavenworthi direktor McCloughty ühelt oma inglise sõbralt Henry raamatu daktüloskoopia kohta koos kastikesega, kus oli kõik vajalik sõrmejälgede võtmiseks. Lugenud Henry raamatut, katsetas Mc-Cloughty tsinkplaadi ja värviga, kuid ei taibanud alguses avastuse kogu tähtsust. Kord toodi vanglasse Will Westi nimeline neeger, keda hakati mõõtma. Teda pildistati, mõõdeti, mõõtmistulemused kanti kaardile nr. 3246. Vanglaametnik hakkas kartoteeki lehitsema, panemaks kaarti vastavale kohale. Äkitselt hüüatas ta

83

imestunult: «Miks sind teist korda mõõdeti?» — ja tõmbas välja teise kaardi.

Neeger kinnitas, et teda pole varem kordagi mõõdetud, pealegi on ta vanglas esmakordselt. Kuid ametnik näitas talle kaarte nr. 3246 ja nr. 2626, mille ta äsja oli kartoteegist välja võtnud. «Will West», tõstis ametnik häält. «Will West! Teist korda. Vaata fotodele. Nii sellel kui ka teisel kaardil oled sina. Ja ka mõõtmed langevad praktiliselt kokku. Sa oled nr. 2626 ja istud juba kaheksa kuud meie vanglas. Kas kavatsed veel edasi valetada? Või tunnistad üles, et mõtlesid selle lolli triki seepärast välja, et tööst kõrvale viilida?» Neeger vahtis pärani silmi. Toepoolest, mõlemal kaardil oli tema nimi ja ka foto justnagu ühest ja samast mehest tehtud. Ometi kinnitas ta kangekaelselt, et enne tänast päeva polnud ta iialgi Leavenworthis viibinud.

Ametnik ähvardas teda karistada. Asjata. Siis võttis ta ühenduse valvuriga, kelle vastus nööris ametniku kõnevõime. Selgus, et vang nr. 2626 Will West töötas antud hetkel vangla töökojas ega saanud kuidagi olla nr. 3246 all registreeritud isik. Mõne minuti pärast ilmus antropomeetriabüroosse McCloughty. Ta käskis Will Westi nr. 2626 kohale toimetada ja asetas viimase silm-silma vastu Will Westiga nr. 3246. Nad olid sarnased nagu kaksikud. McCloughty mõõtis nad ise üle.

Tõsi, kõik üksteist mõõdet ei langenud täpselt kokku, kuid erinevus nende vahel oli lubatavas piiris. Juhtunu mõju all kuulutas vangladirektor, et see juhtum tähendab Bertilloni süsteemi lõppu. Otsekohe käskis ta daktüloskoopiariistad kohale toimetada ja võttis mõlemalt neegrilt sõrmejäljed. Seejärel võrdles ta neid. Loomulikult polnud ta daktüloskoopiaspets, kuid antud juhtum ei nõudnudki eriteadlast. Sõrmejäljed olid

absoluutselt erinevad. Kunagi varem polnud daktüloskoopia eeliseid nii ilmekalt tõestatud. Järgmisel päeval loobus McCloughty Bertilloni süsteemist ja seadis Leavenworthis sisse daktüloskoopia, ehkki kohtuministeerium andis vastava sisseseade muretsemiseks vaid 60 dollarit.

Lugu kahe Westiga sai tuntuks kõikidele politseiülematele. Bertilloni süsteem sai lüüa. See aga ei rajanud daktüloskoopiale veel rohelist teed. Selleks läks Ameerikas vaja tõelist sensatsiooni, üldsuse tähelepanu äratada suutvaid hiigelpealkirju suurtes ajalehtedes.

Niisuguse sensatsiooni tekitas vähetuntud politseinik, kes töötas Mulberry Streetil nr. 300 skandaalse kuulsusega New Yorgi politseiresidentsi pööninguruumides. See oli seersant Joseph Faurot. Faurofd ei rahuldanud bertiljonaaž enam ammugi. New Yorgi politseinikud usaldasid palju rohkem vana identifitseerimis-meetodit, mille oli loonud mees, keda ajakirjanikud pikka aega nimetasid New Yorgi ja kogu Ameerika suurimaks detektiiviks. See legendaarne isik oli detektiivinspektor Thomas Byrnes.

Byrnes oli sündinud 1842. aastal Iirimaal. Veel lapsena saabus ta koos vaeste vanematega New Yorki. Ta töötas gaasitorude

84

monteerijana ja reapolitseinikuna. Kui ta aga 1896. aastal 54-aastaselt pärast ennekuulmatut skandaali, mis vapustas skandaalidega harjunud New Yorgi politseid, erru läks, polnud ta tagasihoidlik pensionär 3000 dollariga aastas, vaid politseiniku kohta hiiglavarandusega mees. Üksnes Viiendal avenüül oli tal 500 000-dollariline maja. Laiaõlgne ning vurrukas hiiglane Byrnes ei õppinud inglise keele grammatikat ära surmatunnini ja üldse oli tema üldharidus kesine. Kuid politseinikuna õppis ta aastatel 1863—1880 tundma New Yorgi kõige kahtlasemaid urkaid: Satan's Circust, Hell's Kitchenit, Five Pointsi, Boweryt ja nõndanimetatud Waterfronti. Kes oligi kokku lugenud noid pahede taimelavasid ning varga-jõukude, sissemurdjate, riisujate ja sulide peiduurkaid, mis muutsid New Yorgi pärast Kodusõda kaasaegseks Komorraks! Byrnes tundis peamehi ja nende kaasosalisi nägude ja nimede järgi. Ta tundis piirkondi, mille armetutest hurtsikutest väljus kurjategijate uus põlvkond, keda juba lapsepõlvest peale oli õpetatud hindama inimesi võime järgi teisi allutada. Byrnes orienteerus täpselt paikades, kuhu poliitikud kogusid kokku oma hääli müüvaid inimesi, kindlustamaks endale võitu valimistel, kus nad värbasid sulisid, aitamaks röövida linna ja töörahvast. Byrnes oli tuttav Ma'ga, sajakahekümneviiekilose Mandelbaumiga, varastatud asjade kokkuostjate kuningannaga. Tema tagasihoidlikus poekeses Clinton Streetil võis kohata nii deklasseerunud elemente kui ka poliitikuid. Aastast 1864 kuni 1884 turustati siin kaupu peaaegu kümne miljoni dollari eest! Byrnes teadis varaste erikoolist, mida Ma ülal pidas, oli kursis sellega, kuidas Ma finantseeris rongiröövimisi tuntud bandiitide Shang Draperi ja Banjo Emersoni poolt. Byrnes oli algusest peale tuttav Big Billi — Hove'iga ja Little Abe'i — Hummeliga—, kurikuulsate New Yorgi advokaatidega, kelle firma «Hove and Hummel» alates 1869. aastast tegeles üksnes tuhandete mõrvarite, varaste, valemängijate, bandiitide, lõbumajapidajate, pangaröövlite, valerahategijate ja nende kulissidetaguste peremeeste päästmisega teenitud karistusest, kasutades selleks rafineeritud trikke, tunnistajate äraostmist ja alatut šantaaži.

Kui Byrnesil õnnestus 1878. aastal Manhattanis vahistada hoiu-kassasid rööviv jõuk, vahetas ta politseivormi silindri vastu ja hakkas New Yorgi politsei kriminaaljälitusosakonna ülemaks. Osakonna ajalugu algab 1850. aastast ja on seotud konstaabel Jacob Haysi nimega. Hays töötas New Yorgi politseis selle algusaastatest peale detektiivina. 1836. aastal käskis ta kaheteistkümnel erariietes politseinikul

hakata silmas pidama vargaid (ka politseiaparaadis eneses). Hays oli paljude huvitavate lugude kangelane. Ta avastas ühe laevakapteni mõrvari järgmiselt. Hays seadis surnukambris meremeeste hotelli peremehe laibaga «silm silma» vastu. Ehmunud peremees tunnistas end süüdi. Ühe sissemurdja paljastas Hays kuriteopaigale jäetud vana ülikonna järgi. Rõivaste järgi jõudis Hays mehe jälile, kes kaks nädalat tagasi oli Balti-more'ist New Yorki saabunud. Mõne tunni pärast oli varas

85

tabatud. Need olid küll, nagu öeldud, huvitavad lood, kuid legendid Hayst säilisid veel New Yorgi detektiivide paljudes põlvkondades.

Isegi vaenlased ei saanud eitada, et Byrnes moodustas 1880. aastal edukalt töötava kriminaaljälitusosakonna, kuhu kuulus nelikümmend ametnikku. Juba alguses paistis ta välja mehena, kes otsustas reapolitseiniku ränga tööga omandatud kogemusi kasu-tada nii võitluseks kuritegevuse vastu kui ka isiklikuks rikastumiseks. Teades, et rahandustegelaste ja juveliiride Wall Street on varaste ja sissemurdjate armastatuim tegevusväli, seadis ta üheksa oma detektiivi sisse Wall Streetil ja moodustas sinna keelutsooni, niinimetatud surnud liini. Iga tuntud kurjategija, kes sellest üle astus ja Wall Streeti ümbruskonda tungis, peeti kinni. Loomulikult tasus selline eriline hool pankurite eest ilusasti ära. Tasu töö eest, mis niikuinii oli tema ametikohus, oli nagu loteriivõit. Kuid Byrnest ei huvitanud üksnes raha, ta tahtis võistelda Surete ja Scotland Yardiga. Seepärast hindas ta oma agentide tööd arreteerimiste arvu ja kurjategijate eduka identifitseerimise järgi. See oligi üks põhjus, miks identifitseerimisele nii suurt tähelepanu pöörati. Byrnes korraldas ka «paraade» Mulberry Streeti vanglas. Igal hommikul kell 9 möödusid kõik eelmisel päeval arreteeritud vangid Byrnesi agentide eest. Detektiivid pidid nende näod meeles pidama ja oskama varemkaristatuid ära tunda.

Byrnes seadis sisse ka kurjategijate pildistamise. Kui vahialune fotografeerimast tõrkus, «veensid» teda detektiivide vägevad rusikad. Byrnesile meeldis näidata ühte fotot, mis kujutas nimetatud protseduuri. 1886. aastal avaldas ta kogumiku «Ameerika professionaalsed kurjategijad», milles olid kõikide talle tuttavate kurjategijate fotod koos töömeetodite kirjeldamisega. Kahtlemata oli see kogumik tähtis kui katse koostada omalaadset kuritegeliku maailma käsiraamatut, samuti kui tähis Byrnesi teel kuulsusele. Oma kabineti vastas asuvas suures saalis sisustas ta omapärase muuseumi — «Salapärase palati», mida oskas osavalt reklaamida. Muuseumi seintel rippusid kurjategijate portreed, keda osakond oli tabanud. Kappides asusid sissemurdmisriistad, relvad, muuk-rauad, maskid. Laest rippus alla köissilmus. Et vahistatu näeks oma olukorra lootusetust, meeldis Byrnesile ülekuulamisi korraldada muuseumis. Neli aastat pärast asumist kriminaaljälitusosakonna ülema ametikohale teatas Byrnes: «Nelja aasta jooksul enne minu kriminaaljälitusosakonna loomist vahistati 1943 inimest, kellele mõisteti kokku 505 aastat vanglakaristust. Meie neli aastat kestnud töö jooksul on vahi alla võetud 1324 inimest, kelle karistuse kogusumma ulatub 2428 aastani.» Kui Scotland Yard polnud võimeline tabama Jack-Rappijat, teatas Byrnes uhkelt, et tema tabaks kurjategija, kui see New Yorgis asuks. 1894. aastal, sattudes ülalnimetatud skandaali keerisesse, rääkis Byrnes, et tänu temale on ameerika kurjategijad saanud kokku ligi 10 000 aastat

86

vanglakaristust. See on, muide, rohkem, kui olid saavutanud Scotland Yard ja Surete kokku.

Skandaal puhkes presbüterlase Parkhursti nördimusest, et New Yorgi politsei saab osa lõbumajade ja salaurgaste tuludest. 1894. aastal .moodustati sõltumatu komisjon,

üks esimesi omataolistest, mis edaspidi etendasid silmapaistvat osa võitluses deklasseerunud elementide vastu poliitikas ja politseis. Selle komisjoni ees oli Byrnes sunnitud tunnistama, et politsei tõepoolest sallib lõbumajade ja salaurgaste olemasolu juhul, kui saab nendelt sissetulekuid, ja likvideerib need, kui raha ei anta. Muide, oma isiklikku suurt varandust oskas ta põhjendada teisiti. New Yorgi ajaleht «World» kirjutas: «Kui Byrnes ei teadnud, mis aastate kaupa tema nina ees toimub, siis on ta nähtavasti halb detektiiv, kes ei suuda identifitseerida limburgi juustu viimase maitset proovimata.»

Pärast skandaali pidi Byrnes oma ameti maha panema. Tema järeltulija kapten McClusky reorganiseeris kriminaaljälitusosakonna, kuid jäi mõningatest bertiljonaaži sisseviimise katsetest hoolimata Byrnesi identifitseerimismeetodi juurde. Kuid 1904. aastal otsustas New Yorgi politseipresident McAdoo, kes oli kuulnud sündmustest Leavenworthis, uurida daktüloskoopia probleeme, «et New York ei sörgiks progressi sabas». Kriminaalpolitsei seersant Faurot komandeeriti Londonisse tutvuma Scotland Yardi tööga. Peainspektor Collins osutus heaks õpetajaks. Ent kui Faurot New Yorki tagasi saabus, oli McAdoo politseipresidendi kohalt lahkunud, tema järeltulija aga ei pidanud «teaduslikke ideid» tähtsaks. Uus president soovitas Faurofle tema enese huvides sõrmejäljed võimalikult kiiremini unustada. Kuid Londonis end ideedest täis-laadinud Faurot hakkas samuti nagu mõni aasta varem Vucetich katsetama omal käel. Ta võttis sõrmejäljed arreteeritutelt, keda osaliselt registreeriti Byrnesi ja osaliselt Bertilloni järgi. Kui Faurot teisele tööle üle viidi, ei unustanud ta oma Londoni muljeid ja asutas sõrmejälgede erakollektsiooni.

Ja siis saabus otsustav 1906. aasta.

16. aprillil 1906. aastal läks Faurot öise patrullkäigu ajal hotelli «Waldorf-Astoria» juurde. Ta otsustas üle vaadata hoone, mis oma rikaste elanike tõttu köitis New Yorgi varaste ja sissemurdjate tähelepanu. Kas juhus või saatus? Kolmandal korrusel kohtas ta meest, kes õhtuülikonnas, ent paljajalu väljus võõrast numbritoast. Vaatamata tormilisele protestile vahistas Faurot mehe ja toimetas jaoskonda. Vahistatu protestid ei lakanud. Inglise aktsendiga rääkides teatas ta, et on Inglismaa alam James Jones ja oli käinud hotellis ringi armuseiklusi otsimas. Ta nõudis kokkusaamist Briti konsuliga ja ähvardas Faurofd repressioonidega, kui see teda otsekohe ei vabasta. Mehe käitumine oli nii enesekindel, et Faurot' kolleegid soovitasid seersandil tüüp vabastada. Kuid mingi sisemine hääl andis Faurofle, nagu ta hiljem ise seletas, teist nõu. Ta võttis Jonesilt sõrmejäljed ja saatis kaardi mehe inglise aktsenti silmas pidades Scotland Yardi Collinsile. Juba

87

1. mail leidis Faurot oma laualt kirja Londonist. Selles olid Jonesi sõrmejäljed ja Scotland Yardi kartoteegist pärit daktüloskoopilise kaardi foto. Kirjas seisis: «Jonesi sõrmejäljed on identsed meil registreeritud Daniel Nõiani alias Henry Johnsoni sõrmejälgedega. Mees on kaksteist korda hotellivarguse pärast süüdi mõistetud ja teda otsitakse taga 800 naela varguse pärast koos sissemurdmisega ühe tuntud inglise kirjaniku majja. Arvatakse, et ta on põgenenud USA-sse.» Juuresolev foto kujutas Faurot' poolt kinnipeetud meest.

Kui Jonesile näidati Londonist saabunud materjale, lõpetas ta vastupanu ja tunnistas, et tema ongi Henry Johnson alias Daniel Nolan. Kohus mõistis mehe seitsmeks aastaks vangi.

Juba 2. mail ilmusid New Yorgi ajalehtedes sõnumid ebatavalisest juhtumist pealkirja all: «Politseiteadus Indiast». Ameerika politseireporterid tunnistasid esmakordselt, et sõrmejälg võib tekitada sensatsiooni. Nende sõnumid jõudsid San

Franciscosse, Los Angelesi, Siettle'i, New Orleansi. Kuid ometi kulus veel tervelt neli aastat, enne kui daktüloskoopia võitis eluõiguse New Yorgis.

Pärast seda, kui Faurot' nimi ajaleheveergudele jõudis, ei unustanud reporterid teda enam ning nõudsid pidevalt uusi lugusid. 1908. aastal saidki nad selle, mida nii kaua olid oodanud. 118. East Streetil asuva maja ülemise korruse möbleeritud toast leiti ühe nägusa tütarlapse moonutatud ning verine laip. See oli Welfare Islandi meditsiiniõde Nellie Quinn. Kui Faurot kuriteopaigale jõudis, oli seal juba terve reporteritesumm. Kuna sel ajal veel ei kehtinud kord, et üksnes politseil on õigus kuriteopaigal tegutseda, siis oli seal kurjategija jälgi otsides juba kõik pahupidi pööratud. Enamik esemeid oli kaetud ajakirjanike sõrmejälgedega. Kuid vaadanud tapetu voodi alla, leidis Faurot sealt viskipudeli, mis oli reporteritel kahe silma vahele jäänud. Pudelil ilutsesid sõrmejäljed.

Nellie Quinnil oli palju sõpru. Faurot võttis nendelt sõrmejäljed, mis aga ei langenud kokku pudelilt leitutega. Politseinik jätkas otsinguid, kuni kohtas plekksepp Georges Gramerit. Võrreldes plekksepa sõrmejälgi pudelil olevatega, taipas Faurot: Gramer ongi mees, keda ta otsib. Ootamatust vahistamisest vapustatud Gramer tunnistas üles, et oli tapnud tütarlapse alkoholihulluses. Oma ülestunnistusest ta ei loobunud ja seepärast kadus reporteritel selle loo vastu peagi huvi.

Seevastu kasutasid mitmed neist võimalust värskendada lugejate mälus üht New Yorgis toimunud avastamata mõrva, mis sooritati lämbel ööl vastu 28. juulit 1870 aristokraatses majas 23. Avenüül. Mõrv, mille ohvriks oli langenud rikas pankur Benjamin Nathan, erutas oma veidrate asjaolude tõttu veel nüüdki, 40 aastat hiljem, paljusid lugejaid. Nathan oli viibinud sel ööl majas koos oma poegade Fredi ja Washingtoniga, samuti majapidajanna proua Kellyga. Teised perekonnaliikmed viibisid sel ajal maamajas New Jerseys. Mõlemad pojad olid tulnud koju hilja. Minnes oma magamistubadesse neljandal korrusel, nägid nad isa magamas

kušetil kolmandal korrusel. Varahommikul leiti ta tapetult. Laip oli mingi metallesemega tundmatuseni moonutatud, seif lahti murtud, raha ja väärisesemed varastatud. Paraaduks osutus avatuks. Toaseintel leidus rohkesti sõrme-, isegi terveid käejälgi. Kuriteopaigale saabusid New Yorgi politsei superintendent John Jourdan, samuti James J. Kelso, kes oli enne Byrnesi juhtinud New Yorgi kriminaaljälitusosakonda.

Kuriteo avastamise eest määrati suur preemia. Tervest Ameerikast saabusid kirjad nõuannete ja mõttetute ülestunnistustega. Kokku kontrolliti 800 hulkurit ja muud kahtlusalust. Suurim kahtlus langes Washington Nathanile, kes oli sageli liikunud kahtlases seltskonnas. Kuid süütõendid tema vastu puudusid. Kui Washingtonile pidi tehtama operatsioon, nõustus kirurg tema ülekuulamisega narkoosi all. Kuid Washington keeldus operatsioonist ja mõrva saladus jäigi avastamata.

Nüüd, 1908. aastal, meenutasid reporterid seda lugu ning väitsid, et mõrvar oleks tingimata leitud, olnuks sel ajal seal Joseph Faurot oma «sõrmejälgede kastikesega». 1870. aastal võis detektiiv Kelso mõrvatoas leitud sõrmejälgede kohta öelda vaid: «Pikad peened naiselikud sõrmed. Mõrvar on härrasmees». Ja kõik. Nüüd said ameeriklased ajalehtedest teada, et sõrmejälgede abil identifitseerimine avab erakordselt suured võimalused.

Eespool oli juttu, et identifitseerimise daktüloskoopilist meetodit tunnustati lõplikult pisut hiljem, 1911. aastal. Selle aasta maikuus mõisteti New Yorgis kohut sissemurdja Caesar Cella üle. Teda süüdistati varguses ühes kesklinna moeateljees. Cella sõbrad maksid advokaadile 3000 dollarit. Kohtus kinnitas viis tunnistajat vande all, et vargusööl oli Cella viibinud hipodroomil, seejärel oli heitnud naise kõrvale magama

ega polnud lahkunud kodunt enne hommikut. Prokuröri ponnistused paljastada tunnistajaid nende tunnistustes esinenud vasturääkivuste abil jooksid tühja. Jäi üle vaid üks: paljastada Cella valelt. Tunnistajate pinki kutsuti Faurot. Ja siis kuulis kohus järgmist. Aknalt, mille kaudu varas hoonesse oli tunginud, leidis Faurot hulgaliselt sõrmejälgi ja pildistas need. Seejärel võrdles ta jälgi oma kartoteegiga ja tegi kindlaks, et need kuuluvad Cellale. Esmakordselt Ameerikas olid sõrmejäljed ainus tunnistaja kohtualuse vastu, kel oli vääramatu alibi. Otsustamine, kuivõrd veenev süütõend võib olla sõrmejälg, sõltus nüüd just nagu üheksa aastat tagasi Inglismaalgi kohtunikust ja vandemeestest, kes polnud daktüloskoopiast kunagi midagi kuulnud. Vaevalt jõudis Faurot lõpetada tunnistuse andmise, kui teda asus ründama kaitsja, püüdes naeruvääristada nii Faurofd kui daktüloskoopiat. Advokaat teadis, et vandemehed suhtuvad eitavalt kõigisse teaduslikesse meetoditesse ning asuvad tema poolele. Viis aastat tagasi poleks Faurot rünnakule vastu pidanud, nüüd aga oli ta igati relvastatud. Nagu kunagi Collinsil, nii olid ka temal kaasas suurendatud ülesvõtted sõrmejälgedest ning ta esines veenvalt. Lõpetanud oma ettekande kahtles ta siiski, kas vandemehi oli õnnestunud

89

veenda. Kui Faurot valmistus saalist lahkuma, peatas teda kohtunik ning viipas kohtuteenrile: «Viige see mees mu kabinetti ja valvake teda seal.» Faurot viidigi ära.

Pärast seda, kui kohtusaali uks Faurot' järel sulgus, kutsus kohtunik rahva hulgast 15 inimest ja käskis igaühel vajutada parema käe nimetissõrme jälg aknale ning sõrmejälje koht meeles pidada. Üks väljakutsutuist aga pidi jätma sõrmejälje ka laua-klaasile. Seejärel kutsuti Faurot tagasi. «Hüva,» kõmistas kohtunik kõuehäälel. «Näidake meile, milline sõrmejälg aknal vastab kirjutuslaua klaasil olevale ...»

Faurot hingas kergendatult, taibates, et teda pannakse vaid proovile. Ammuli sui jälgisid vandemehed, kuidas Faurot luubiga tööle asus. Nelja minuti pärast andis ta õige vastuse. Saalis võttis võimust hauavaikus nagu pärast õnnestunud illusioonitrikki. Seejärel plahvatas aplaus. Cella ja tema kaitsja sosistasid midagi omavahel. Mõne minuti pärast võttis Cella süü omaks. Nähes oma olukorra lootusetust, talitasid süüalused Ameerika kohtus kergema karistuse lootusel sageli nii. Jah, ta oli tõepoolest heitnud magama. Kui aga naine oli uinunud, väljus ta kodunt akna kaudu. Pärast sissemurdmist tuli ta sama teed kaudu tuppa tagasi ja heitis taas magama.

Ajalooline hetk ning tõeline sensatsioon! Esmakordselt USA-s oli kohtunik tunnistanud sõrmejälje süütõendiks. Reporterid tormasid toimetustesse. Ajalehed teatasid loost kogu Ameerikale, pöörates üldsuse tähelepanu Euroopast tulnud uuendusele. Mõned ajakirjanikud pidasid Faurot' edu vaid asjaolude õnnelikuks kok-kulangemiseks. Seepärast jätkasid nad'seersandi proovilepanekut. Ühes New Yorgi varietees esines kaks absoluutselt sarnast kaksikvenda Frank ja Charles Terry. Ühel hommikul tulid ajakirjanikud koos Frankiga Faurot' büroosse: «Noh, Joe, kuidas sõrmejälgedega lood on?» küsisid nad sellise häbematusega, mille peale kaasaegsed Euroopa politseinikud oleksid end haigeks vihastanud. «Mis te arvate, kas tunneksite selle mehe ära, kui temaga taas kohtuksite?»

«Las jätab oma sõrmejäljed,» vastas Faurot ja jätkas pooleliolevat tööd. Sama päeva õhtul tulid reporterid tagasi. Seekord oli nendega kaasas Charles. Küsimuse peale, kas ta mehe ära tunneb, vaatas Faurot Charlesi sõrmi ja tähendas kuivalt: «Ei, see pole sama mees, keda te mulle hommikul näitasite. Sõrmejäljed on erinevad. Kindlasti on tegemist kaksikutega ...»

1911. aasta sündmused olid üksnes tagasihoidlik algus. Kuni ei olnud kogu Ühendriike ühendavat koostööd identifitseerimise alal, jäid ka parimad sõrmejälgede

kollektsioonid New Yorgis, Chicagos, Leavenworthis ja Sing-Singis tegelikult kasutuks ning kogu maa oli kurjategijate meelevalla all. On iseloomulik, et Ameerika kohtunikud pidasid sõrmejälgede võtmist kurjategijatelt vastu viimaste tahtmist nende isikuvabaduse rikkumiseks. Nad avaldasid protesti daktüloskoopiat rakendavate politseiasutuste vastu, asudes

90

niiviisi kurjategijate poolele. See kestis kuni 1928. aastani, mil New Yorgi osariik võttis vastu seaduse sõrmejälgede võtmise kohta kõigilt arreteerituilt. Rohkem kui 10 aasta jooksul jäid paljud kuriteod avastamata, sest politsei kas ei tundnud daktüloskoopiat või siis naeris selle välja nagu iga teisegi teadusliku meetodi. Teisest küljest aga ilmusid silmapiirile «spetsialistid», kes daktüloskoo-piast tuluallikat nähes pakkusid end politseile, prokuröridele ja advokaatidele välja sõrmejälgede ekspertidena. Esines isegi niisuguseid juhtumeid, et politseinikud võltsisid sõrmejälgi veereta-maks süüd neile vastumeelsete isikute kaela.

1905. aastal tegi USA president Theodore Roosevelt katse luua föderaalseaduste täitmise kontrollimiseks keskasutus. Töötades New Yorgis, õppis Roosevelt põhjalikult tundma Ameerika politseid. Olles president aastatel 1901—1908, pidas ta ägedat võitlust spekulantidega, kes riigiametnike mahitusel omandasid hiiglasuuri maa-alasid ja seejärel neid taas müüsid, pannes vaheltkasuna tasku miljoneid dollareid. Roosevelti valitsuse kohtuministril peaprokurör Charles Joseph Bonaparte'il polnud aga ühtki uurijat, kes olnuks võimeline niisuguseid hiigeltehinguid paljastama. Pärast kodusõja lõppu tegeles enamik uurijaid vaid postiröövlite ja valerahategijatega. Peaprokurör püüdis värvata rahandusameti nuuskureid. Nüüd aga astus vahele tuntud tegelinski ning kurjategija Lobby, kes kongresmene mõjustades surus läbi seaduse, mis keelas kohtuorganitel kasutada teiste ametkondade teenistujaid. Maruvihane Roosevelt heitis Kongressile ette, et see mahitab kurjategijaid ning käskis 1905. aastal BonaparteMl luua juurdlusosakond kriminalistikaspetsidega. Need kriminalistid allusid otseselt peaprokurörile. Osakonda hakati nimetama Juurdlusbürooks.

Peaaegu kümme aastat valmistas see büroo üksnes pettumusi. Näis, nagu poleks Washingtonis enam ühtki korruptsioonist kaasa tõmbamata inimest. Ja aastatel pärast Esimest maailmasõda pidi büroo peaaegu uppuma müüdavuse, ametikohtadega äritsemise ja tegevusetuse mülkas.

Mahhinatsioonid võitluses võimu ning sidemete pärast viisid niikaugele, et lõpuks seisid büroo eesotsas William Burnsi taolised mehed, kel oli kahtlase kuulsusega isiklik eradetektiivibüroo nimetusega Burnsi Rahvusvaheline Detektiiviagentuur. Ei Burnsi ennast ega tema sõpru häirinud põrmugi süüdistused tunnistajate ja vandemeeste äraostmise kohta. Burnsi kaastööline oli tolle aja üks kahtlasemaid eradetektiive Gaston Means, keda süüdistati ühe rikka lese tapmises ning testamendi võltsimises. Hea tasu eest oli Means valmis ükskõik milliste vahenditega teelt kõrvaldama poliitikategelaste ja rahamagnaatide vastaseid.

1924. aastal nimetas president Calvin Coolidge peaprokuröriks Harland Fiske Stone'i, kel oli äraostmatu inimese kuulsus. Stone vallandas Burnsi ja seadis Juurdlusbüroo etteotsa 29-aastase advokaadi Edgar Hooveri. Tulvil tahet kord maksma panna, käskis ta Hooveril katkestada igasugused sidemed poliitikategelastega ja

91

vallandada kõik töötajad, kes olid büroosse tunginud tänu kahtlastele vahemeestele. Tööle võis võtta üksnes hoolikalt kontrollitud juriste ja majandusteadlasi. Büroo aluseks pidi saama asjatundlikkus ning äraostmatus.

Hooveril jätkus küllaldaselt otsustavust, paindlikkust ja kannatust rajada teed uutele printsiipidele. Ta juhindus asjatundlikkusest ja tööarmastusest, mida selles asutuses peeti igandlikeks. Hoover muutis Juurdlusbüroo täpselt töötavaks kriminalistika-aparaadiks, eriti võrreldes Ameerika politseis valitseva kaosega. Ta ei rutanud vahelesegamisega linnade ja osariikide politsei kiivalt säilitatavasse iseseisvusse. Tänu Kongressi poolt vastuvõetud seadusele sai Hooveri büroo õiguse sekkuda osariikide siseasjadesse. Tema asutust hakati nimetama Föderaalseks Juurdlusbürooks (FJB). Üha suurem hulk kuritegusid, alates riisumistest kuni pangaröövideni kuulutati föderaalseteks kuritegudeks ja anti lahendamiseks FJB-le.

Edgar Hooveri esimene mure pärast tema nimetamist FJB etteotsani kurjategijate isikusamastamine. Kõige esmalt likvideeris ta sõrmejälgede kartoteekide laialipillatusese üle kogu maa. Alguses toodi Washingtoni üle föderaalvanglate, näiteks Leavenworthi kogud. Hoopis keerukam aga oli sõrmejälgede kartoteekide ületoomine osariikide ja linnade politseist, kus daktüloskoopiat kasutati juba alates 1911. aastast. Pikka aega ei õnnestunud vabaneda vaenulikkusest igasuguse tsentraliseerimise vastu. Alles 1930. aastal sai Hoover Kongressilt loa kogu USA-d haarava identifitseerimisbüroo loomiseks.

Kõige selle tulemusena tekkis täpselt töötav ja kõikehaarav identifitseerimisteenistus, mis tundus asjatundjatele Euroopast kordumatu ning jäljendamatuna. Ühendriigid said daktüloskoopia hiiglasuureks katsepolluks, kus sõrmejälgede tähtsus ja praktilisus leidis taolise kinnituse, millest selle meetodi pioneerid ei julgenud omal ajal unistadagi.

17. Kurjategija ja sõrmejäljed

Aastatel 1924—1936 haaras Ameerika Ühendriike seninägematu kuritegude laine. Midagi niisugust polnud Vana ega Uus Maailm kunagi näinud.

Paljudele Euroopa vaatlejatele ei tundunud selle nähtuse seletamine keerukas. Nad tõid esile kolm põhjust. Esiteks liigne ameerikalik liberalism, mis soodustas inimliku egoismi võitlust džungli-seaduste kehtestamise eest. Teist põhjust nähti 16. jaanuaril 1920. aastal vastuvõetud nn. kuivas seaduses. Arvamus, et USA suurust hiigelmaad saab alkoholist võõrutada seaduste ja määruste abil, oli naiivne ning vastuolus inimlike nõrkustega.

Keeld provotseeris ning lõi võimalusi «kuiva seaduse» rikkumiseks spekuleerimise ja salaviinatootmise abil, millega teeniti sadu

tuhandeid, miljoneid ja miljardeid dollareid. Ja lõpuks peeti kolmandaks põhjuseks sotsiaalset ning majanduslikku vapustust, mis oli tabanud USA-d pärast Esimest maailmasõda. See suurendas veelgi, kuristikku vaeste ja rikaste vahel. Võitluses sissetulekute pärast juhindusid viimased juhtmõttest «võta nagu jaksad».

Al Capone, Frank Costello, John Dillinger, Alvin Carpis — need on alkoholiga hangeldajate, röövlijõukude pealikute, šantažeeri-jate ja mõrvarite nimed. Omal kombel said nad maailmakuulsaiks. Mõnikord tundus, et USA poliitilised alused on kokku varisenud ja kuritegevus on valmis võimu haarama tervetes linnades ja palju-des piirkondades.

Toimuv oli tõepoolest kohutav. 1926. aastal registreerisid statistikud, kuid need polnud täielikud andmed, üle 12 000 tapmise; 1933. aastal — 1 300 000 rasket kuritegu, röövimist ja mõrva, millest kaks kolmandikku jäi avastamata. Iga päev toimus kaks pangaröövi. 1934. aastal registreeriti 46 614 röövi, 190 389 sissemurd-

mist, 142 823 riisumist, 380 000 vargust. Asjatundjad kinnitasid, et relvastatud kurjategijate arv ületas Ameerika sõdurite arvu Esimese maailmasõja aastatel. Alkohoolsete jookide valmistamine ja turustamine omandas tohutu ulatuse. Osteti ära mitte üksnes politseinikke ja prokuröre, vaid ka vastavate riigiorganite agente, kes pidid «kuiva seadust» ellu viima ja selle täitmist kontrollima. Omavahel konkureerivad bandiidid tulistasid üldsuse silme all üksteist püstolitest, kuulipildujatest ja heitsid pomme. Üsna igapäevasteks said gangsterite luksusmatused, mida uudistasid kümned tuhanded pealtvaatajad tänavate veeres. Kõige haritumad gangsterid, enamasti illegaalselt sisserännanud itaallased, leidsid üha uusi kuritegelikke rikastumismooduseid. Laialt levis nn. racket. Racketerid ähvardasid hävitada legaalseid, poollegaalseid ja illegaalseid lõbumaju, mängupõrguid, restorane ja isegi pesumaju, kuid teatud tasu eest olid valmis neid kaitsma teiste jõukude sama-suguste nõudmiste eest. Niiviisi voolas kurjategijate taskutesse süstemaatiliselt miljoneid. Jäi aga tasu saamata, pidid süüdlased selle eest maksma oma varanduse või isegi eluga. Kuid see polnud veel kõik. Erakordse ulatuse võttis ka kaubitsemine narkootikumidega.

1899. aastal Napolist pärit juuksuri perekonnas ilmavalgust näinud Al Capone oli alguses New Yorgis «Five Points» bande liige, seejärel racketer Colosimo ihukaitsja Chicagos. 1925. aastal sai temast gangsterite impeeriumi kuningas. See impeerium tegeles alkohoolsete jookide salaveo, tüssamise, väljapressimise ja vägivallaga. Rahaahned juristid ja paljud politseinikud olid kurjategijate teenistuses. Alates 1927. aastast juhatas miljonär Capone oma «riiki» Florida peakorterist. Kuid ta oli vaid üks paljudest. Barker-Carpise jõuk, mida pikka aega juhtis «daam» — Kate Barker, kes ka oma lapsi juba varakult õpetas vägivallatsema —, teenis riisumise ja varastatud laste lunamaksu arvel aastatel 1931—1936 seitse miljonit dollarit. Jõugu arvele jäi seitse mõrva

ja oma teele, eelkõige Chicagos, jättes mahapalju raskelthaavatuid. John Dillinger ja tema jõuk, «Baby-Face», Nelson, Homer van Meter, John Hamilton ja teised sooritasid lühikese aja jooksul — 1933. aasta septembrist 1934. aasta juulini — pangaröövide ajal kümneid mõrvu. Korduvalt põgenesid nad vanglatest. 17. juulil 1934. aastal tapsid nad päise päeva ajal kuulipildujatulega Kansas-City jaamahoone ees oma jõugu liikme Frank Nashi vabastamisel neli politseinikku ja FJB agenti.

See kuritegevuse määratsemine erutas üldsust rohkem kui kõik teated korruptsioonist poliitikas ja politseis. See asjaolu võimaldaski Hooveril saada võitluseks kuritegevusega FJB-le suuri volitusi. FJB efektseim relv oli daktüloskoopia ja sellel baseeruv identifitseerimissüsteem. Maal, kus igaüks võis end nimetada mistahes nimega, kus polnud kehtestatud isikutunnistusi, elukohajärgset sissekirjutust, registreerimisraamatuid hotellides, kus kurjategijad kasutasid niisugust liikumisvabadust, mida ei tuntud üheski Euroopa riigis, olid sõrmejäljed ainus identifitseerimisvahend. Peagi ulatus identifitseerimisteenistuse poolt ära tuntud gangsterite arv juba üle tuhande. Riigiasutuste teenistujate sõrmejälgede kontrollimisel paljastati suur hulk sinna pugenud kurjategijaid. Tänu kuriteopaikadest leitud sõrmejälgedele, sai üha suurem hulk kurjategijaid teenitud karistuse. Mitte kunagi varem polnud daktüloskoopia nii vaieldamatult tõestanud oma tähtsust ning eksimatust. Siis aga juhtus 1934. aasta jaanuaris lugu, millega kaasnes hulk dramaatilisi sündmusi.

Pärastlõunal peitusid Chicago politsei agent Healy ja kolm FJB töötajat ühte bangalosse Bellwoodis. Neli tundi passisid nad laskevalmis kuulipildujate taga ühe

jõugu pealikut, kes lühikese ajaga oH kokku ajanud pool miljonit dollarit ja kogunud hingele hulga mõrvu. See oli Jack Klutas ehk Ilus Jack. Illinoisi ülikooli endine tudeng Klutas oli spetsialiseerunud deklasseerunud isikute röövimisele ja šantažeerimisele, olles veendunud, et need ei riski FJB poole pöörduda. Kuid jaanuari algul andis bande liige Julius Jones välja bossi peidupaiga — nimelt oma bangalo. Seersant Healy ja FJB agendid ei oodanud neli tundi asjatult, õhtul sõitis Klutase auto maja ette. Lähenedes oma bangalole, nägi Klutas äkitselt avanevast uksest tema poole suunatud kuulipildujatorusid. Ta üritas haarata püstolit, Healy aga jõudis ette ja kuulipilduja-valang niitis Klutase maha.

Kriminaalpolitsei eeskirjad nõudsid sõrmejälgede võtmist ka surnud gangsteritelt veendumaks, missuguse kurjategija võib elavate nimekirjast maha kanda. Võttes Klutaselt sõrmejälgi, tundusid bossi sõrmeotsad identifitseerimisteenistuse töötajale kuidagi iseäralikud. Peagi oli selge: Klutase sõrmedel puudus papillaar-muster.

Mäletame veel, kuidas 20. sajandi algul, mil sõrmejäljed alles rajasid endale teed Euroopa politseisse, väitsid daktüloskoopia vastased, et kurjategijad võivad papillaarmustrit muuta või seda

94

isegi hävitada. Vastuväiteid unustati aga peagi. Kas noil 1934. aasta

jaanuaripäevadel ähvardas daktüloskoopiat oht? Oli parajasti aeg, mil keegi maailmas ei kahelnud daktüloskoopia usaldusväärsuses. Kas ei tõestanud juhtum Jack Klutasega, et sõrmejälgi võib tõepoolest muuta või on inimesi, kel ootuste kiuste polegi papillaarmustrit?

Otsekohe teatati juhtunust Washingtoni. Hoover andis Chicago ülikooli dermatoloogidele korralduse tapetu sõrmi hoolikalt uurida. Pealinnas jäädi kannatamatult tulemusi ootama.

Kahe päeva pärast olid tulemused käes. Kõiki valdas kergendus. Jack Klutas oli ühel tundmatul arstil lasknud naha oma sõrmedelt opereerida, vältimaks arreteerimise korral tuvastamist. Kuid haavadele kasvanud uuel nahal oli hakanud ometi kujunema, küll nõrgalt, kuid ometi täiesti märgatavalt endine papillaarmuster. Daktüloskoopiat ähvardav hoop oli välditud. Kuid kas ikka lõplikult?

1934. aasta mais sattusid FJB agendid Barker-Carpise jõugu jälile. Kate Barker oli otsustanud koos oma ihukaitsjatega mõneks ajaks peitu pugeda. Bande liikmed sõitsid igasse kanti laiali, värvisid juukseid, panid ette tumedad prillid. Nähes suurimat ohtu daktüloskoopias, otsustasid Carpis ja Freddy Barker moonutada oma sõrmeotsi.

Tuttav gangster soovitas neile soojalt doktor Joseph Moranit, kes töötas arstina Irving Park hotellis. Tufti meditsiinikooli endine andekas õpilane ning Esimese maailmasõja vapper sõdur Moran oli varem korduvalt kohtu poolt karistatud. 1928. aastal loi ta keelatud abortide tegemisega Spring Walleys kokku suurt raha. Kandes karistust Joliet' vanglas, tutvus ta tuntud gangsteri Olly Bergiga. Tänu Bergi sidemetele sai ta loa taas arstina tegutseda. Samal ajal ravis ta aga salaja võitluses politsei või omataolistega haavatasaanud gangstereid. Ta päästis paljusid; ent keda aidata ei suutnud, need visati Chicago kollektoreisse või Michigani järve. Moran teenis vägevalt, kuid 1934. aastaks oli oma tervise alkoholi ja narkootikumidega täiesti ruineerinud. Tema poole Alvin Carpis ja Freddy Barker pöördusidki.

Kui Moran neil sõrmeotstelt nahka lõikas, röökisid mehed nagu ratta peal. Nelja nädala jooksul hoolitses Kate Barker nende eest salakorteris, leevendas kannatusi morfiumiga. Õudusega aga nägid kurjategijad, et nende kannatused olid olnud asjatud. Kinnikasvanud haavadele ilmusid endised papillaarmustrid. Doktor Moran joodeti täis, viidi Michigani järvele ja uputati.

1934. aasta mais pidi ka John Dillinger peitu pugema. Kuid kaua ta peidupaigas olla ei suutnud. Kirgliku kinohuvilisena otsustas ta teha plastilise operatsiooni, mis võimaldaks tal taas tänavale ilmuda. Et aga sõrmejäljed võisid teda juba esimesel kokkupuutel politseiga ikkagi reeta, otsustas Dillinger alustada sõrmeotstest. Müüdav jurist Louis Piquett tutvustas teda 5000 dollari eest kahe kirurgiga, kes nõustusid opereerima. Need olid Wilhelm Loeser ja

95

Harold Cassedy. 27. mail opereerisid nad gangsterit ruumides, mille neile 40 dollari eest päevas üüris endine alkoholispekulant Probasco. Dillinger pidi operatsiooni ajal peaaegu hinge heitma. Viis, kuidas arstid tema nägu muutsid, ajas gangsteril kopsu üle maksa ja ta pidi nad peaaegu maha laskma. Hirmunud arstid ei julgenud enam noaga gangsteri sõrmeotste kallale minna, vaid soovitasid tema papillaarkurrustikku välja happega. See oli uus võte. Kui aga FJB agendid Dillingeri 22. juulil 1934. aastal vahistamisel maha lasksid, olid papillaarjooned taas selgesti eristatavad.

Kas aga sellega oli kõik tõestatud? Oktoobris sattus äärelinnas patrulliv Chicago politseinik kuulidest läbitäkitud laibale. Surnu nägu tundus talle tuttavana. See oli Gus Winkler, keda otsiti taga tapmise, samuti panga- ja postiröövi pärast. Polnud vaja kaua pead murda Winkleri elu lõpu üle. Tema vastane lihtsalt tulistas varem. Nagu Klutase puhulgi, pidi politsei võtma Winkleri sõrmejäljed ja need identifitseerimisbüroole saatma. Seal aga ootas politseid üllatus. Winkleri sõrmejäljed olid tip-top, nende muster aga ei sarnanenud üldse tema endistele sõrmejälgedele. Ometi oli mees politseile niivõrd tuttav, et mingi teise isikuga ei saanud tegemist olla. Taas häire Washingtonis. Mis on juhtunud? Kas tõesti võib sõrmejälgi_muuta ja kogu see suure vaevaga loodud isikusamastamissüsteem variseb kokku? Washingtonis valitses ärevus. Anti käsk juhtum rangemas saladuses hoida ja asjaolude selgitamiseks kutsuda kohale kirurgid ja dermatoloogid.

Seekord tuli arstidel kauem nuputada. Lõpuks andis üks identifit-seerimisteenistuse töötaja neile õige mõtte. Winkleri varem registreeritud sõrmejälgedel oli vasaku käe keskmisel sõrmel kaks kolmnurka (kaks deltat). Nüüd oli ühe kolmnurga asemel arm. Opereerija oli rahuldunud sellega, et muutis vaid papillaarkurrustiku ühe detaili, saavutades seega tunduvalt suurema efekti kui need arstid, kes olid nülginud maha kogu naha või siis söövitanud happega.

Sellega oli probleem lahendatud: tähelepanu tuleb pöörata armile. Kuid antud juhul oli kasutatud meetod niivõrd meisterlik, et FJB mehed korraldasid Kalifornias Long Readis kohtumise tuntud nahasiirdamise spetsidega, arutarnaks nendega papillaar-joonte muutmise võimalusi. Konverents toimus kinniste uste taga. Kirurg Howard Uppdegraff Hollywoodi Lebanoni hospidalist tegi katseid, mis kinnitasid Winkleri juures kasutatud meetodi ajutist efekti. Ka niisuguse operatsiooni puhul taastub endine muster. On vaid ainus meetod, mille tulemused säilivad pikemaks ajaks: siirdada sõrmeotstele sama isiku peopesa nahka. Identifitseerimis-teenistust see aga ei häiri: sõrmedele jäävad operatsioonijäljed.

Doktor Uppdegraffi väited leidsid kinnituse. Tõsi küll, selleks tuli oodata 1941. aastani, mil Ameerika gangsterismi märatsemine oli juba vaibunud ja loovutanud koha vähem kärarikkale majandusliku ettevõtlikkuse maski all esinevale kuritegevusele.

96

See juhtus 31. oktoobril Texases Austini lähedal. Sel päeval pidas politseipatrull kinni pikakasvulise intelligentse välimusega Robert Pittsi. Ehkki mees oli ilmselt kutsealune, polnud tal Selective Servise'i registreerimiskaarti sõjaväekohusluse kohta. Kinnipeetu toimetati kontrollimiseks Austini. Kohaliku daktülo-skoopiabüroo

ametnik hakkas temalt võtma sõrmejälgi tavalisele kaardile: esimene, teine, kolmas, neljas, viies sõrm. Seejärel tulid teise käe sõrmed. Äkitselt vaatas ametnik abitult Pittsi näkku ja märkas sellel iroonilist naeratust. Pittsil puudus papillaarmuster hoopiski!

Viimast ärevust sõrmejälgedega oli FJB tundnud seitse aastat tagasi Winkleri juhtumiga. Nüüd aga oli Washington selleks ette valmistunud. Pittsil avastati otsekohe nahasiirdamise armid. Kahtlusalune viidi vanglasse, kusjuures selle juhtkonnale tehti ülesandeks kontrollida, kas kinnipeetu kehal leidub arme. Paari tunni pärast teatati vaatlustulemused: kinnipeetu rinna mõlemal küljel oli selgesti näha armid — viis kummalgi pool. Polnud kahtlust, et just nimelt sealt oli võetud sõrmedele siirdatud nahatükid.

Tekkis küsimus: kes too Pitts siis tegelikult ikkagi on? Milline kurjategija peitub selle noormehe maski taga, kes ei pidanud paljuks ette võtta keerukat operatsiooni? Pitts ise vaikis. Nähtavasti oli ta veendunud, et politseinikud murravad tema isiku kindlakstegemisega hambad.

Kuidas ta nimi on? Kus ta on sündinud? Kus ta oli olnud 1. mail 1934, 1. septembril 1939, 15. juunil 1937? Vaikus! Irooniline vaikus. Kes oli kirurg? Kus too elab? Kus toimus operatsioon? Vastuseks kõigile küsimustele kõlas põlastav naer.

FJB kontrollis läbi kõik tagaotsitavate ja põgenenud kurjategijate nimekirjad, kontrollis üle kõik avastamata sissemurdmised, kallaletungid, mõrvad ja vastavad aruanded kuritegudest ja kurjategijatest, üheksa aastat tagasi oli Virgiinias autovarguste eest arreteeritud keegi kahekümnekolmeaastane Robert Philipps. Välimuse kirjeldus, foto ja vanus klappisid Pittsiga. Philippsilt tookord võetud sõrmejäljed langesid kokku järgnevatel aastatel erinevate nimede all esinevate noormehe omadega, kes arreteeriti röövkallaletungi pärast ning kandis karistust Atlantas ja Alcatrazis. Viimane arest oli aset leidnud 28. märtsil 1941. aastal Miamis. Tookord oldi sunnitud kinnipeetu vabastama. Kui see oli üks ja sama mees, siis oli tema sõrmeoperatsioon ette võetud ajavahemikul 28. märtsist kuni 31. oktoobrini 1941. FJB mehed kuulasid üle kahtlusalusega ühes kongis istuvaid vange. Lõpuks hakkas üks ülekuulatavaist rääkima. Ta meenutas, kuidas kord oli tulnud jutt arstist dr. Brandenburgist, kelle poole tasuvat häda korral pöörduda. Too elanud kusagil New Jersey osariigis. Lõpuks õnnestuski üles leida William August Brandenburg Union Cityst New Jersey osariigis. Too oli õudselt paks tillukeste rasva uppunud silmadega lonkur, kes oli varem ka kohtu all olnud. Uks kord seadusvastase abordi eest, teine kord postiröövimise eest, mille puhul langes

kurjategijate saagiks 100 000 dollarit. Kuid mõlemal korral oskas Brandenburg karistusest kõrvale hiilida. Nüüd see tal enam ei õnnestunud. Ta kinnitas, et Robert Pitts on tõepoolest Robert Philipps, kes 1941. aasta mais oli palunud oma sõrmeotsi moonutada. Arst siirdaski nahka algul ühe, hiljem teise käe sõrmedele. Operatsioon kestnud kolm nädalat. Pitts ja arst mõisteti pikaks ajaks vangi.

Pittsi lugu oli sõrmejälgede ajaloos viimne, mil püüti loodust ja daktüloskoopiat üle trumbata.

Sellest ajast alates arenes identifitseerimise daktüloskoopiline süsteem FJB-s edukalt ja muutus maailma suurimaks. 1956. aastal oli Washingtoni kartoteegis 141 231 713 kaarti. Erikartoteek, milles pole kõik kõigi kümne sõrme jäljed, vaid iga sõrmejälg eraldi, võimaldab identifitseerida iga kuriteopaigalt leitud sõrmejälge või isegi nende osi eraldi. Vastavate programmeeritud seadmete abil võib iga vajaliku kaardi leida paari minuti jooksul. Ja tolle hiigla-kartoteegi kogemus kinnitab, et igal inimesel on sõrmeotsal oma isiklik pitsat.

Edgar Hooveril õnnestus luua laias mastaabis see, millest Argentiinas oli unistanud Juan Vucetich. Tänu Hooveri ja paljude asutuste püüdlustele jõuti vapustavate tulemusteni: 141 231 713 sõrmejäljest kuulus vähemalt 112 096 777 täiesti ausatele inimestele, kes elavad USA-s alaliselt või ajutiselt. Seda tohutut kartoteeki saab kasutada mitte üksnes varem kohtu all olnud inimeste kindlakstegemiseks. Ta kergendab ka kuriteopaikades leitud sõrmejälgede järgi roimarite väljaselgitamist ning abistab sõja- ja õnnetusjuhtumite ohvrite kindlakstegemisel.

18. Mõrv lastehaiglas

Näis, nagu oleks sõrmejälgede ajalugu ise teinud endale eesmärgiks veel kord vääramatult tõestada, milline tähtsus kuritegude avastamiseks on elanikkonna üldisel daktüloskoopilisel registreerimisel. Ja taas valis ta selleks mõrva. Tegevuspaik oli Inglismaa, kus daktüloskoopia oli läbinud pika arengutee.

Ööl vastu 15. maid 1948 tapeti Blackburni linnas Lancashire's June Anne Devaney. June oli ühe Blackburni töölise nelja-aastane tütar. Mõni päev enne tragöödiat oli kopsupõletikku haigestunud laps haiglasse viidud. Haigus oli juba möödas ja 15. mail pidi June koju viidama. 3. palat, kus June magas, asus esimesel korrusel. Palat külgnes ühelt poolt lasteosakonna köögi ja vannitoaga, teiselt poolt juurdeehitisega, kus asusid tualettruumid, mille aknaid ohustamise pärast ei suletud. 14. mai õhtul avati nad isegi pärani.

Mõni minut kell 23 läbi käis õde Gwendoline Humphreys rahustamas nutvat last, kelle voodi asus June'i oma kõrval. June magas. Õde läks taas kööki tagasi. Kell 23.30 kuulis ta mingeid hääli. Õele tundus, nagu oleks rääkinud keegi laps. Astudes koridori

98

nägi ta, et parki avanev uks oli pärani. Kuna ilm oli tuuline, arvas õde tõmbetuule süüdi olevat.

Umbes veerand tundi hiljem läks Gwendoline Humphreys taas 3. palatisse. Seal märkas ta June'i tühja voodit, õde jooksis tualettruumi. Kuid tüdrukut polnud ka seal. Uuesti palatisse rutates märkas ta äsjapestud põrandal mingeid plekke. Need olid jäljed, kuid mitte lapse, vaid täiskasvanud mehe paljaste või õhukestes sokkides jalgade omad. Jäljed tulid tualettruumi akna alt mitme voodi juurde ja lõppesid kadunud lapse aseme kõrval. Voodi all asus destilleeritud vee pudel, mis juba 12. maist seisis palati teises otsas asuval lauakesel. Kell 24 teatas õde juhtunust. Kõik öövalves olevad töötajad alustasid otsingut. Kui kell 2 ikka veel last polnud leitud, teatas üks valvearstidest juhtumist Blackburni politseile. Tund aega hiljem avastasid politseinikud haigla müüri äärest kõrge rohu seest June Devaney laiba. Laps oli vägistatud, mille järel too koletu mõrvar oli haaranud ohvril jalgadest ja purustanud ta pea vastu kivimüüri. Koidu ajal saabusid Lancashire'i politsei esindajad — ülemkonstaabel Looms ja Huttonis asuva Lancashire' krahvkonna daktüloskoopiabüroo peainspektor Campbell. Kohaliku politsei ülem pöördus abipalvega Scotland Yardi poole. June oli ühe või mitme lapsemõrvari kolmas ohver. Ja seda lühikese aja jooksul. Üks mõrv oli toimunud Londonis, teine Blackburni lähedal Farnworthis. Viieaastane Eileen Lockhart oli lämmatatud pommist purustatud maja keldris ja üheteistkümneaastane John Smith tapetud pussiga. Tapjad olid ikka veel avastamata. Pärast viimast juhtumit hakkas nördinud üldsus nõudma otsustavate abinõude tarvituselevõtmist. Seda teadis Looms täpselt. 15. mai hommikul saabuski Blackburni Scotland Yardi peainspektor Capstick koos kahe kaastöötajaga.

Haigla maa-ala piirati ümber. Keegi ei tohtinud haiglast lahkuda. Alguses oli selge vaid üks: mõrvar oli tunginud hoonesse läbi tualettruumi avatud akna kella 23.15 ja

23.45 vahel, olles enne kingad jalast ära võtnud. Ilmselt orienteerus ta haiglas hästi. Tasahilju käis ta mitme lapsevoodi juures, enne kui valis välja June'i. Seejärel ronis ta, laps süles, sama akna kaudu välja, pani kingad jalga ja viis ohvri müüri äärde. Palati põrandal oli näha selgeid jalajälgi. June'i voodi all asuvat pudelit oleks ta segamise korral arvatavasti relvana kasutanud. Ühelt tualettruumi aknalt leiti mõned lõngajupid. Samasuguseid avastati ka laibalt. Kuid kõik see, kaasa arvatud ka töötajate ja haigete ülekuulamine, ei viinud asja edasi.

Peainspektor Campbell uuris palatit lootuses leida sõrmejälgi. Kontrolliti kõiki seinu, laudu, toole, aknaid, rohupudeleid ja mänguasju. Leiti sadu sõrmejälgi. Samal ajal võeti sõrmejäljed kõikidelt haiglatöötajatelt, kes olid hiljuti palatis käinud. Selgus, et kõik sõrmejäljed kuuluvad arstidele, õdedele, lastele ja nende külalistele, välja arvatud mõned üksikud, samuti terve käejälg pudelil.

Kriminalistid järeldasid: need ongi mõrvari sõrmejäljed. Kuid

99

igaks juhuks koostasid nad isikute nimekirja, kes viimaste kuude jooksul olid palatis käinud või kallanud destilleeritud vett... Võrdlused ei andnud mingisuguseid tulemusi. Jälg pudelil kuulus ilmselt tapjale.

Campbell saatis nende jälgede fotod Scotland Yardi ja kõikidesse Suurbritannia kohalikesse daktüloskoopiabüroodesse. Kõik asjata. Lennupostiga saadeti sõrmejäljed ka daktüloskoopiabüroodesse väljaspool Inglismaad. Ei võinud ju välistada võimalust, et kurjategija võis olla keegi madrus või mõni Blackburnis ajutiselt viibinud välismaalane. Kuid ka see ei andnud tulemusi. Hoopis tõenäolisem oli võimalus, et mõrvar on mõni Blackburni või selle lähikonna elanik. Arvamuse kasuks rääkis ümbruse ja haigla valveõdede harjumuste tundmine.

20. mail tegi Campbell ettepaneku võtta sõrmejäljed kõigilt Blackburni täiskasvanud meestelt. Linnas oli 110 000 elanikku ja umbes 35 000 perekonda. Campbell arvas, et tuleb koguda umbes 50 000 sõrmejälge. Ettepanek oli nii ebatavaline, et ka peainspektor ise ei lootnud selle teostumisele. Igal juhul poldud Inglismaal veel kunagi varem midagi taolist üritatud. Ja keegi ei saanud garanteerida, et see hiiglatöö tulemusi annab.

Polnud seadust, mis oleks elanikkonda kohustanud daktülosko-peerimisele alluma. Just Inglismaal oldi eriti veendunud, et sõrmejälgede registreerimine on alandav ning alati ühenduses kuritegudega. Kui paljud hoiduvad daktüloskopeerimisest kõrvale ja seavad seega kogu ürituse kahtluse alla? Ja ometi otsustati katsetada. Et asja kergendada, pöördus Blackburni linnapea elanike poole üleskutsega abistada politseid vabatahtlikult. Ta kinnitas, et pärast kõikide sõrmejälgede kontrollimist need hävitatakse ega säilitata mingil juhul daktüloskoopilises kartoteegis. Linnapea teatas ametlikult, et sõrmejälgi võrreldakse üksnes pudelil leiduvatega. Politsei loobus vabatahtlikult võimalusest avastada teisi tagaotsitavaid kurjategijaid. Ka pidid politseinikud hakkama sõrmejälgi võtma majast majja käies. Kellelgi polnud vaja ilmuda politseijaoskonda.

Kui kaheksa päeva pärast mõrva, 23. mail, kõnealust operatsiooni alustati, valitses Blackburni politseis ebatavaline elevus. Esimene päev möödus tõrgeteta. Üldine nördimus kohutava kuriteo üle, siiras soov leida mõrvar, lükkas tahaplaanile muud kaalutlused. Politseinikud juhendusid valimisnimekirjadest. Linna tööle sõitnute kohta saadi andmeid ettevõtete palgalehtedest. Mõnda maja tuli külastada korduvalt, kuid juuni lõpuks, s. o. kuus nädalat pärast kuritegu, oli kogutud 20 000 sõrmejälge.

Tervelt 20 000! Kuid otsitavaid nende hulgas polnud. Pinge kasvas iga päevaga. Juuli keskpaiku oli kontrollitud juba 30 000 meest. Ei mingit tulemust. Meeletu aja- ning rahakulu — kõik asjata. Augusti alguseks oli kogutud ja võrreldud 45 000

sõrmejälge. Lootus kurjategijat leida oli kustumas, sest peaaegu kõik linnaelanikud ja ka maal elavad töölised olid juba daktüloskopeeritud.

100

Aga kas tõesti kõik? Ehk on otsitav Blackburnist märkamatult lahkunud?

Ja siis tegi üks politseinik ettepaneku kontrollida toidukaartide väljaandmise viimaseid nimekirju. Ehkki sõjast oli möödunud juba kolm aastat, müüdi toidukaupu ikka veel kaartide alusel. Selgus, et hoolimata kõikidest püüetest, polnud registreeritud veel peaaegu 800 meest. Kas nende hulgas peitub ka tagaotsitav?

11. augustil astus konstaabel Calvert, kes külastas ülejäänud SOOmeest, majja nr. 31 Birley Streetil. Proua Griffith ja tema 22-aastane poeg Peter olid kodus. Kõhnavõitu ja meeldiva välimusega Peterit tunti kui lastesõpra. Calvert küsis noormehelt nõusolekut sõrmejälgede andmiseks. Vaikides sirutas Griffith oma käed. Koos teiste samal päeval kogutud sõrmejälgedega saadeti ka Griffithi omad õhtul Huttonisse. Ja 12. augustil kell 15 päeval hüüatas sõrmejälgi võrdlev ametnik äkitselt: «Ma leidsin ta! Siin ta on .. .» Griffithi vasaku käe nimetissõrme ja pöidla jälg lange-sid kokku jälgedega pudelil.

Kõik kahtlused ning kõhklused olid möödas. Ülekuulamised ja täiendav juurdlus tõestasid juba järgmistel päevadel, et sõrme-jälgedejaht oli viinud politsei eesmärgile. Lapsepõlves oli Griffith hulk aega haiglas olnud. Seepärast orienteerus ta kuriteopaigas hästi. Nähes oma olukorra väljapääsmatust, võttis ta kuriteo omaks. Too lapselike näojoontega noormees polnud töövõimeline, ka puudus tal soodumus astuda normaalsesse vahekorda naistega. Võimalik, et ta oli tapnud ka üheteistaastase John Smithi Farn-worthis. Kuid kaalukate süütõendite puudumise tõttu ei saanud teda selles mõrvas süüdistada.

Peter Griffith paljastati tänu sõrmejälgedele. Nii ränga tööga saavutatud edu juhtis identifitseerimisele sõrmejälgede abil, selle meetodi saja-aastasele ajaloole ja võimalustele miljonite tähelepanu. Nii Inglismaal kui ka mujal küpses veendumus, et kõikide maade ja kontinentide elanikkonda on tarvis daktüloskoopiliselt registreerida. Pärast Griffithi süü tõestamist olid kriminalistikal käes veenvad argumendid. Olnuks kogu Suurbritannia elanikkond registreeritud, selgunuks June Devaney mõrvar mõne päeva jooksul.

Kuid nagu näitab ajalugu, on eelarvamuste ületamine aeganõudev üritus. Nii kaugele ulatuvate plaanide elluviimine kuulub tulevikku. Ent millal see ka tõeks ei osutuks, jääb sellise registrat-siooni aluseks daktüloskoopia.

II. MILLEST JUTUSTAVAD SURNUD EHK KOHTUMEDITSIINI ARENGUETAPID

1. Sensatsiooniline algus

22. novembril 1889. aastal kuulutas Pariisi ajaleht «L'Intransigeant» oma teisel leheküljel: «Laip on ära tuntud». Samas oli ära trükitud ka kaks pilti: ühel tundmatuseni lagunenud laiba pea, teisel sama mehe foto.

See oli Pariisi kohtutäitur Gouffé, kelle büroo oli asunud Mont-martre'i tänaval ja kes oli oma äriasju oskuslikult ühendanud arvutute armuseiklustega. Kuid 22. novembrist alates, mil «L'Intransigeant» teate ära trükkis, sai see vähetuntud mees

mitme nädala jooksul nii kuulsaks, et tema nimi varjutas ajaleheveergudel mõneks ajaks isegi Pariisi maailmanäituse sära.

Asi sai alguse Gouffé kadumisest 26. juuli õhtul. Alguses otsiti teda usinalt Champs Elyseés daamikeste vooditest. Kui aga lõpuks Lyoni lähedalt La Tour de Millerys leiti tundmatuseni lagunenud laip, võtsid otsingud teise suuna: aga äkitselt see ongi Gouffé? Ja 22. novembril andiski «L'Intransigeant» vastuse: «See on Gouffé!»

Mitte üksnes «L'Intransigeant» vaid ka teised Pariisi ajalehed teatasid sellest hämmastavast, peaaegu müstilisest meetodist, mille abil Lyoni ülikooli kohtumeditsiini kateedri seni vähetuntud professor Alexandre Lacassagne oli avastanud saladuse laiba riismete järgi. «Petit Journal» avaldas laiba uurimise väiksemadki üksikasjad. Sündmusele anti poliitiline kõlapind. Martin Duffus lõpetas oma kirjutise järgmiste sõnadega: «Prantsuse rahvas on andnud maailmale kriminalistika pioneeri Alphonse Bertilloni. Millery saladuse avastamine räägib sellest, et prantsuse meditsiin on võimeline kriminalistikale rajama uusi teid. Milleryst leitud laiba edukas identifitseerimine on ajalooline tähis.»

Hiljem kahtles inglise patoloog Pepper, kas sündmused seoses Milleryst leitud laibaga olid ikka tõesti nii tähtsad. Kui rääkida kohtumeditsiini arengust üldse, siis oli tal õigus. Silmas pidades aga noore teadusharu — kohtumeditsiini tungimist üldsuse teadvusse seoses antud sündmusega, siis pole mõtet Duffus'le vastu vaielda. Kriminalistika arengu esimestel aastatel polnud kohtuasja, mis oleks nii ilmekalt meditsiini tähtsust kriminalistikas esile tõstnud, kui kõnealune juhtum.

Kui 1889. aasta 27. juuli õhtul Gouffé sugulane Landry kohtutäituri kadumisest teatas, ei pööranud Bonne-Nouvelle'i

102

politseijaoskonna komissar Brissaud sellele erilist tähelepanu. Landry rääkis, et neljakümneüheksa-aastane lesk Gouffe elab koos oma tütardega. Tal olevat vähemalt 20 armukest ja võib-olla oli ta ka nüüd järjekordsesse armuseiklusse sukeldunud. Alles 30. juulil, kui Gouffe ikka veel polnud välja ilmunud, sattus asi Surete ülema Goroni ja uurija Dopfferi kätte. Goron läks Gouffe büroosse. Seifi eest leidis ta 18 põlenud tuletikku. Uksehoidja rääkis, et Gouffe kadumise õhtul avanud keegi mees võtmega büroo ukse, viibinud seal natuke aega ja lahkunud siis. Alguses pidanud uksehoidja meest Gouffeks. Külalise väljumisel aga näinud ta, et mees oli võõras. Goron järeldas, et tundmatu oli saanud võtmed ja püüdnud seifi avada. Ta käskis võtta vaatluse alla Hausmanni bulvari ümbruse ja tuntud kohviku «Anglais». Vaatamata vestlustele sadade daamikestega, ei õnnestunud politseil leida ühtegi kadunu jälge. Gouffe äriasjad olid korras. Põgenemine kohtuliku jälitamise eest ei tulnud kõne alla. Mehe vitaalsust arvestades ei saanud oletada ka enesetappu. Gouffe isikukirjeldus saadeti Prantsusmaa kõikidesse politseijaoskondadesse. Kirjelduses oli öeldud: sihvakas, kasv 1.75, elegantselt rõivastatud, lopsakad kastanpruunid juuksed, panthabe. Peale selle käskis Goron uurida, kas ajalehtedes pole teateid tundmatu laiba leidmise kohta.

16. augustini ei nihkunud asi paigast. Gouffe oli otsekui maa alla vajunud. Goron hakkas juba kartma oma legendaarse kuulsuse pärast. Kuid 17. augusti hommikul leidis ta oma kirjutuslaualt ajalehtede «Quotidien rovencal» ja «Laterne» numbrid. Mõlemas oli avaldatud üks ja sama sõnum. Ühe Lyoni-lähedase küla elanikud olid Rhõne'i kaldalt leidnud koti mehe laibaga. See toimetati Lyoni surnukambrisse. Goron palus Dopfferil saata Lyoni telegramm järelpärimisega. Dopffer viivitas. Talle tundus, et nad on juba liiga palju valeteateid kontrollinud. Lõpuks ta siiski nõustus. Lyoni uurija Bastide'i vastuses väljendus ilmne protest Pariisi politsei vahelesegamise vastu. Ta teatas, et Lyoni politsei on juba ise peaaegu kõik selgitanud, Gouffega

polevat siin mingit pistmist. Laiba tunnused ei vasta absoluutselt otsitava isiku kirjeldusega.

Dopffer pidas küsimust ammendatuks. Goron aga mitte. Ta tele-grafeeris «Laterne'i» toimetusse ja palus kohalikku korrespondenti saata välja juhtumi üksikasjalik kirjeldus. 20. augustil sai Goron sõnumi sündmuse kohta.

Augusti alguses hakanud Millery elanikud tundma vastikut haisu, mis tuli Rhõne'i kalda murakatihnikust. 13. augustil leidis kojamees Goffy põõsastest džuutkoti. Lõiganud noaga koti lõhki, tuli sealt nähtavale mustajuukselise mehe poollagunenud pea. Hirmunud Goffy jooksis tuhatnelja sandarmeeriasse. Mõne tunni pärast saabus Lyonist kohale prokuratuuritöötaja Berard ja arst Paul Bernard. Viimast kasutati seadusesätteid järgides aeg-ajalt kohtumeedikuna. Et oli juba pime ja tõrvikuvalgusest ei piisanud ülevaatuseks kohapeal, viidi laibakott Lyoni. 14. augustil lahkas

dr. Bernard laiba. Tema aruandest selgus, et alasti laip oli topitud kotti pea ees. Surnukeha oli mässitud vahariidesse ning seotud seitsme ja poole meetri pikkuse nööriga. Mees oli 35—45 aastat vana, kasv 1,70 m, juuksed ja habe mustad. Hingekõris avastati kaks'murdekohta, millest Bernard järeldas, et mees oli kägistatud.

Doktor Bernard hakkas ülevaatust lõpetama, kui Millery naaberkülast Saint-Genis-Lavalist saabus Lyoni ärev sõnum.

Üks tigusid korjav talupoeg oli leidnud Rhône'i kaldalt kahtlased vineeritükid. Leiukohale rutanud sandarm Thomas järeldas, et need olid «tüüpilise laibalehaga» kohvritükid. Sandarm seostas leiu Millery surnukehaga ja saatis tükid Lyoni. Seal leiti kohvrikaanelt kaks silti. Neile oli kirjutatud: «Lähtejaam: Pariis 1231—Pariis 27.7.188. Ekspress 3. Sihtkoht: Lyon-Perrache I».

Aastat tähistav number — arvus 188 oli raskesti loetav. Kuid Lyoni kriminaalpolitsei komissar Remondancy järeldas, et see on 8. Järelikult kohver oli saadetud teele rohkem kui aasta tagasi. Et kohver on seotud laibaga, selgus 16. augustil, kui kojamees Goffy leidis laiba asukohast murakatihnikus kohvrivõtme.

See oli kõik, millest Lyoni korrespondent teatas.

Goron tundis intuitiivselt, et on sattunud Gouîfé jälile. Doktor Bernardi ta ei usaldanud. Ta otsustas Gouffé sugulase Landry koos ühe Sûreté ametnikuga Lyoni saata, selgitamaks, kas tegemist on Goufféga või mitte. 21. augustil asusid brigadir Soudais ja Landry teele. Nagu Dopffer, ei uskunud üritusse ka Soudais. Vastuvõtt uurija Bastide'i juures süvendas tema veendumust veelgi. Vaid puhtast formaalsusest taotles ta laiba ülevaatust. Oli juba hiline õhtu. Surnukamber asus vanal pargasel hotelli «Dieu de Soufflot» vastas. Suvel levitas laev ümberringi õudset lehka, talvel aga oli seal nii külm, et laipu lahkavatel arstidel kukkusid instrumendid kohmetunud kätest.

Piipu pahviv räpane vööni tolknevate juuste ja habemega valvur Delaignue juhatas Soudais' ja Landry üle laudsilla pargasele.

Trümmipõrandal lebasid laibad. Delaignue näitas laternaga valgust. Kattes nina taskurätiga heitis Landry põgusa pilgu tundmatuseni moondunud laibale ja tormas hirmunult pead raputades välja. Soudais veendus, et surnu juuksed on mustad, mitte aga kastanpruunid. Järgmisel hommikul telegrafeeris ta Goronile, et sõit lõppes tulemusteta. Peale selle sai brigadir teada ühe Lyoni voorimehe tunnistusest, keda uurija Vial äsja oli üle kuulanud. Voorimees Laforge seletas järgmist: 6. juulil oodanud ta raudteejaama juures klienti. Peagi tulnudki tema juurde mees, kes käskinud raske kohvri vankrile tõsta. Seejärel istunud peale veel kaks meest. Voorimehele antud korraldus sõita Millery suunas. Seal tõstnud mehed kohvri maha ja palunud Laforge'i pisut oodata. Veidi aja pärast tulnud nad tühjade kätega vankri

juurde ja sõitnud Lyoni tagasi. Leitud tükkide järgi tundis Laforge kohvri ära. Kui talle näidati albumit Lyoni kurjategijate fotodega, tundis ta

104

sealt ära Chatini, Revoli ja Bouvanet'. Alates 9. juulist olid kõik kolm röövkallaletungi eest vahi all.

Uurija Vial palus Soudais'd oma ülemusele kinnitada, et Lyonis saadakse hakkama ka Pariisi vahelesegamiseta. Sest asi on juba selge.-. Homme maetakse laip Guillotière'i kalmistule.

Võimetuna veel kord sekkuma Lyoni politsei tegevusse, hoogustas Goron juurdlust Pariisis. Septembris kandis üks agent talle ette järgmist: «25. juulil nähti Goufféd kellegi kommersandina esineva Michel Eiraud' seltsis. Eiraud'ga oli kaasas tema armuke Gabrielle Bompard. 27. juulil, just samal päeval, kui teatati Gouffé kadumisest, aga kadusid viimased Pariisist jäljetult.» Kogu oktoobrikuu otsis Goron neid tagajärjetult.

Sel ajal aga ilmusid Pariisi ajalehtedes üha sagedamini kirjutised Gouffé kadumisest, kusjuures kriitika neis muutus aina teravamaks. Edust hellitatud Goron läks maruvihaseks. Allaandmise asemel haaras ta kaastöötajate piirituks imestuseks novembri alguses taas versioonist, et Millery tundmatu oli siiski Gouffé. Uurija Dopffer keeldus teda toetamast. Kuid Goron käis nii visalt peale, et uurija nõustus selgitama, millega asi Lyonis oli lõppenud. Viali ettekandest selgus, et kolm arreteeritut eitavad kategooriliselt sekeldamist kohvri ja laibaga. Siis aga tunnistanud voorimees, et ta näinud oma silmaga, kuidas laibakohver heideti põõsastesse. Laforge arreteeriti ja teda hoiti kinni kui kaasosalist. Vial arvas, et peagi tunnistavad vangid kõik üles ja nimetavad ka tapetu nime. Kirja lõpus aga Vial Pariisi abiga nõustus. Oma teatele lisas ta ka mõlemad kohvrisildid.

Uurides silte, pööras Goron otsekohe tähelepanu kuupäevale — 27. juulile, mil teatati Gouffé kadumisest. Ta sõitis Lyoni vaksalisse. Pagasiametnik tegi kindlaks, et 27. juulil 1888. aastal pagasit nr. 1231 ei registreeritud. Erutusest pingul Goron nõudis, et kontrollitaks pagasinumbrit 1889. aasta registreerimisraamatus. Raamat oli hästi paks, sest seoses maailmanäitusega oli vedu tohutult kasvanud. Lõpuks kviitung siiski leiti. Sellele oli kirjutatud: «27. juuli 1889, rong 3, väljumine 11.45 hommikul, nr. 1231. Siht-jaam Lyon-Perrache. Uks koht, kaal 105 kg.»

Goron kihutas tuhatnelja Dopfferi juurde. Milliseid tõendeid veel vaja? Laibakohver oli Pariisist välja saadetud 27. juulil 1889. aastal, Gouffé kadumise päeval. Ja kui Landry ka sada korda ei tunne ära oma sugulast, Lyoni kohtuarst aga tuhat korda kinnitab, et leitu ei saa olla Gouffé, tema, Goron, paneb oma pea pandiks, et see on just Gouffé ja mitte keegi teine!

Uurija suhtus avaldusse skeptiliselt, kuid sündmuste ootamatu areng sundis teda siiski andma nõusoleku Goroni sõiduks Lyoni. 11. novembril saabuski viimane ühe Sûreté inspektori saatel sihtkohale. Nördinult küsis ta Vialilt, miks uurija juba kuid hoiab voorimees Laforge'i aresti all, kui laip, mida ta vedas 6. juulil, oli Pariisist välja saadetud alles 27. juulil 1889. aastal. Kuidas võis Laforge teda siis 6. juulil vedada? Mees on lihtsalt valevorst, üks

105

neist hooplejaist, kes kriminaalasjade uurimisel pole sugugi haruldased.

Vanglast kohaletoimetatud Laforge tunnistas üles, et ta oli kogu aeg valetanud. Nördinud Goron nõudis laiba kohest ekshumat-siooni ja veelkordset lahkamist. Tema, Goron, tõestab kõigile, et Lyoni on maetud Gouffe.

Mitmesugustel ettekäänetel vaidles Vial ekshumatsiooni vastu. Ka prokurör Berard seisis vastu. 12. novembril 1889. aastal aga oli viimane sunnitud andma korralduse

laiba ekshumatsiooniks, mille pidi korraldama Lyoni ülikooli äsja loodud kohtumeditsiini kateedri -juhataja, neljakümneaastane professor Alexandre Lacassagne.

2. Pisut ajalugu

Sel mälestusväärsel päeval, 1889. aasta 12. novembril võis kohtu-meditsiin, ehk nagu teda nimetas saksa professor Mende — õigusmõistmise meditsiiniline abiteadus — tagasi vaadata oma arengu suhteliselt lühikesele ajaloole. Mõned ajaloolased tsiteerisid valitud kohti 2. sajandil m.a.j. elanud kreeka-rooma arsti Galenose teostest kui märkmeid kohtumeditsiinist. Erilist tähelepanu pöörasid nad seejuures Galenose teatele ühe arsti huvitavast järeldusest. Too arst päästnud ühe kreeklanna abielutruuduse murdmise süüdistusest. Naine sünnitanud lapse, kes aga üldsegi ei sarnanenud tema mehega. Arst seletanud juhtumit järgmiselt: naise magamistoas rippus meheportree, mida ta midagi kahtlustamata kogu raseduse jooksul vaadelnud. Tsiteeriti ka vanarooma arsti Antistiust, kes oli vaadanud üle tapetud Julius Caesari ja oli teinud kindlaks, et kahekümne kolmest torkehaavast Caesari kehas põhjustas surma vaid üks rinnahaav.

Arstide sellelaadsed väited on üpris vaieldavad. Esimene tähelepanuvääriv teade, et meditsiin on rikastunud õigusmõistmist abistava haruga, pärineb 13. sajandi Hiinast. 1248. aastal ilmus seal mahukas raamat «Hsi Yuan Lu», mida võib pidada õpikuks meditsiini kasutamise kohta kuritegude juurdlusel ja nende kohtulikul arutamisel. Paljud selles teoses kirjeldatud meetodid kuuluvad fantaasia valda. Kuid raamatus leidub ka tähtsaid teateid laiba uurimise ning mitmesugustest relvadest põhjustatud haavade eristamise kohta. Seal kirjeldatakse, kuidas selgitada, kas kannatanu oli kägistatud või uputatud. Raamatus pööratakse tähelepanu kuriteopaiga hoolikale ülevaatusele, raamatu juhtmõte aga peitub järgmistes sõnades: «Erinevus kahe juuksekarva vahel võib otsustada kõik.»

Keskaegne Euroopa ei suutnud selle Hiina õpiku kõrvale midagi samaväärset panna. Ajal, mil kahtlusaluse ülekuulamise peamiseks vahendiks oli piinamine, meditsiin aga hoidus laipu lahka-mast, lihtsalt ei saanud arstiteadust õigusmõistmise abimehena kasutada. Alles 1507. aastal ilmus Saksamaal Bambergi kriminaalkoodeks,

106

mis nõudis enne otsuse langetamist lapsetapmise ja kehaliste vigastuste tegemise asjus arstide konsultatsiooni. Kriminaalõiguse aluseks olid «Kriminaalkoodeks» või «Piinamiste kasutamine keiser Karl V ja Püha Rooma keisririigi kohtumõistmises». Seaduse kehtestas Karl V 1532. aastal ja see kehtis kogu tema tohutu impeeriumi ulatuses. Hoolikast meditsiinilisest ülevaatusest või lahkamisest polnud selles sõnagi. Heal juhul uuriti haavu ja tehti kindlaks nende ligikaudne sügavus ja suund. Arstide peamine ülesanne oli kindlaks teha, kas kohtualune piinamist talub või mitte. Möödus veel üle poole sajandi, kui silmapiirile ilmusid esimesed kohtumeedikud. Need olid prantslane Ambroise Pare (1509—1590), kes läks ajalukku kirurgia pioneerina, itaallased Fortunato Fidelis Palermost ja Paolo Zacchia Roomast. Viimased olid Andreas Vesaliuse järelkäijad. Vesalius oli juba 16. sajandi esimesel poolel pinna nende tegevuseks ette valmistanud. Vesalius hakkas laipu lahkama ja kirjeldas inimese organismi ehitust teaduslikult. Pare kirjeldas vanemate poolt lämmatatud laste kopse. Ta uuris ka seksuaalkuritegude tundemärke. Fidelis tegi kindlaks tunnused, mis võimaldasid määrata, kas inimene on juhuslikult uppunud või uputatud. Zacchia teostes oli puudutatud paljusid küsimusi, mis soodustasid kohtumeditsiini arengut 19. ja 20. sajandil. Keset ebausu segaputru, teateid «inimeste isesüttimisest», «ühe

korraga 365 last sünnitanud naisest» võib leida ülevaateid tuli- ja torkerelvade, samuti nüri esemega tekitatud haavadest, mõrva ja enesetapu tundemärkidest, loomulikust äkksurmast, abordist, lapsetapmisest ja tundemärkidest, kas laps sündis elavana või surnuna.

1663. aastal, neli aastat pärast Zacchia surma, tekkis taanlasel Thomas Bertholinil mõte, et küsimus, kas laps on sündinud surnult või siis on toime pandud mõrv, sõltub õhu olemasolust või puudumisest lapse kopsudes. Ta pidas õhku kopsudes kindlaks tundemärgiks, et laps on sündinud elusalt. 1682. aastal asetas Pressburgi arst Schreyer esimesena vette väidetavalt surnult sündinud maimukese kopsud. Schreyeri mõttekäik oli järgmine: kui need ei upu, siis järelikult on neis õhk ja laps oli sündinud elusalt. Nii sündis esimene, esialgu küll veel toores, ent ometi kogemusel ja mõistusel põhinev kohtumeditsiiniline uurimismeetod. Aastatel 1640 ja 1687 hakkasid saksa arstid Michaelis ja Bohn Leipzigi ülikooli üliõpilastele õpetama vägivaldse surma ja letargia määramise metoodikat. Nende tööd jätkasid sakslased Teichmeyer, Alberti, Plenck, Metzger, prantslased Fodere, Louis, Lafosse. 1796. aastal avaldas Fodere Strassbourgis fundamentaalse teose «Kohtumeditsiini ja ühiskondliku hügieeni küsimused».

Viinis avaldas tähelepanuväärse raamatu Johann Peter Frank — «Ideaalse meditsiinilise politsei süsteem». Mõlemad teosed kajastasid meditsiini kahe suuna ühinemist. Ühelt poolt meedikute püüdeid anda sündmustele, mis etendavad tähtsat osa kuritegude kindlakstegemisel ja selgitamisel alates mõrvast kuni vägistamiseni,

107

kehavigastuste tekitamisest haiguste simuleerimiseni, meditsiiniline suund. Teisest küljest hakkasid rahvarohkeid linnu ähvardama epideemiad, mis sundisid meditsiini kontrollima linnade hügieenilist olukorda. Mõlemail juhtudel oli tegemist riiklike ning ühiskondlike probleemidega. 19. sajandi künnisel kujunes Saksamaal ja Austria-Ungaris välja ühtne riiklik meditsiinikorraldus, mis tegeles nii kohtumeditsiini kui ka elanikkonna hügieeni küsimustega. Linnades ja külades asutati arstipunktid, mis pidid andma elanikele arstiabi ja tegema arstlikke läbivaatusi kohtu tarbeks. Samal ajal seati mõnedes ülikoolides (Erlangenis, Prahas, Viinis) sisse erikursus, mis andis valitsusasutuste arstidele vajalikke erialateadmisi. Selle tendentsi süvenemist hoogustas märgatavalt Prantsuse revolutsioon. Napoleoni 1808. aasta kriminaal-protsessi koodeks tegi lõpu salajastele inkvisiitorlikele kohtuprotsessidele, kus süütõendeid hangiti piinamisega. Prantsusmaal ja kogu Euroopas pani koodeks aluse kohtuliku arutamise uuele süsteemile, mis allutas kohtunike ja ekspertide tegevuse üldsuse kontrollile.

Kui tollel 1889. aasta novembripäeval, mil Lacassagne läks Lyoni kalmistule ekshumeerima Milleryst pärit laipa, vaadanuks keegi kohtumeditsiini arengu varajasse perioodi, näinuks ta lohutut vaatepilti. Sajandi alguses oli riiklik kohtumeditsiin püüdnud probleeme lahendada mitte eksperimenteerides, vaid teoreetilises plaanis. Nii kohtumeditsiini, Bertilloni süsteemi kui daktüloskoopia areng oli vahetult seotud loodusteaduste arengu järskude hüpetega, eksperimentidega, elu ja surma faktide uurimisega.

Darwini, Galtoni ja Quetelet' ajastu võimaldas meditsiinil astuda suure sammu oma arengus. Ehkki anatoomia ajalugu oli kestnud juba üle 300 aasta, õppis teadus alles nüüd tundma organismi ehituse tõelisi peensusi. 17. ja 18. sajandi vahetusel hakkas itaallane Morgagni lahkama surnute laipu ja võrdlema haigusest põhjustatud muutusi organites. Ta rajas patoloogia, teaduse haigustest tingitud muutustest organites. Kuid tõelise õitsengu saavutas patoloogia alles 19. sajandi teisel poolel. Tõsi, hollandlane Leeuwenhoek kasutas oma optilist läätse inimese lihaste uurimiseks juba varem. Kuid

alles 19. sajandil algas mikroskoopia, mikroskoopilise histoloogia ajastu. Avastati rakud kui inimorganismi pisimad osad. Sündis ka mikroskoopiline patoloogia.

19. sajandi esimesel poolel võis Prantsusmaal, Saksamaal ja Austria-Üngaris sõrmedel üles lugeda arstid, kes püüdsid riiklikus meditsiinis loodusteaduste saavutusi kasutada. Need olid Krom-holz ja Popel Prahas, Fietz ja Bernt Viinis, Berliinis ja Pariisis «kohtumeditsiini uue koolkonna rajanud» Johann Ludwig Casper ja Matthieu Joseph Bonaventura Orfila, kes lõi teaduse mürkidest, ning Marie Quillaume Alphonse Devergie. Nende eluteed olid niisama erinevad nagu ka töötingimused. Enamik arste pidas neid tõusikuteks, tõelise meditsiini armuleivasööjateks, kuritegudest labastatud teisejärgulise teaduse eestvõitlejateks. Patoloogidel ei

jätkunud uurimisteks kunagi laipu, nad sõnelesid mitte üksnes haiglates surnud, vaid ka vägivaldse surma läbi hukkunute lahkamisõiguse eest. Austria patoloogide tuntud autoriteet Rokitansky oli ajavahemikul 1832—1875 kõigi teadusele kuuluvate Viini laipade täielik peremees. Kuid riikliku meditsiini õppejõud Bernt ja tema ametijärglane Dlaudy pidid rahulduma üksnes sellega, et võisid viibida lahkamiste juures. 1830. aastal taheti neil ja nende õpilastel keelata koguni lahkamiste juures olemine ettekäändel, et õpilaste hulgas võib olla mõrvas kahtlustatavaid isikuid.

Casper töötas algul Berliini saja-aastaste anatoomikumide jubedates surnukambrites. Seejärel sai ta oma valdusse ühe keldri Charités (Berliini keskses haiglas). Peagi pidi ta ka sealt tuntud patoloogi Rudolf Virchowi pealekäimisel lahkuma ühte keldrisse Luisenstrassel. Kuid kõigele vaatamata jätkas ta tööd. Kui 1835. aastal ilmus Devergie' teos «Kohtumeditsiin, teooria ja praktika», 1850. aastal Casperi «Laiba kohtulik lahkamine» ja 1856. aastal tema «Kohtumeditsiini praktiline teatmik», avanes uus maailm. See oli jube maailm. Kuid ometi tuli seda uurida. Casperi ja Devergie' temaatika ei erinenud sisuliselt nende eelkäijate omast eelmisel sajandil. Kohtumeditsiini tähtsaimad juhtmotiivid polnud muutunud. See oli õpetus vägivaldsest ja loomulikust surmast, samuti kurjategijate psüühilisest seisundist. Kuid meetod, mille abil Casper ja Devergie neid teemasid valgustasid, oli revolutsiooniline. Selles peitus edasise arengu alus. Nende õpetlaste juhtmõte oli: «Laiba lahkamine, mikroskoopiline ja keemiline analüüs ning hoolikas uurimine.»

1889. aasta 12. novembri keskpäeval, kui Goron, Joume ja Lacassagne Lyoni kalmistul ootasid Milleryst leitud laiba haua lahtikaevamist, oli Casperi surmast möödunud 25, Orfila surmast 36 ja Devergie' surmast 10 aastat. Kuid kohtumeditsiin pidas ikka veel võitlust tunnustamise ning iseseisvuse eest. Riiklik meditsiin oli jäänud minevikku, hügieen muutunud meditsiiniharuks. Ometi polnud Casper, Orfila, Bernt ja Devergie töötanud asjatult. Nende õpilased ja järelkäijad jätkasid üritust ning olid hankinud suuri kogemusi, millest avalikkusel oli alles üsna ähmane ettekujutus.

3. Gouffe laiba identifitseerimine luude abil

12. novembril 1889. aastal lebasid laiba jäänused Lyoni ülikooli arstiteaduskonnas Lacassagne'i loengutesaali prepareerimislaual.

Tavaliselt üliõpilastest tulvil saal oli peaaegu tühi. Inspektor Joume istus viimases reas, Lacassagne'i ümbritsesid Goron, prokurör Berard, Lacassagne'i väimees doktor Etienne Rollet, assistent doktor Saint-Cyr ja vaevu oma erutust talitsev Paul Bernard, kes oli juba augustikuus laipa uurinud.

Pikad vurrud muutsid 46-aastase Alexandre Lacassagne'i tunduvalt vanemaks. Sel ajal tunti kummikindaid sama vähe kui

109

külmkappegi. Seepärast töötas see kohtumeditsiini fanaatik paljakäsi. Kätest hoovavast laibalehast vabanes ta harva. Cahorist pärit Lacassagne õppis alguses Strassbourg'i sõjakoolis. Töötades sõjaväearstina Põhja-Aafrikas, hakkas ta huvituma kohtumeditsiinist. Sõdurite ning Tunisi ja Alžiiri kurjategijate hulgas oli palju täto-veerituid. Lacassagne hakkas uurima tätoveeringuid, eesmärgiga kasutada neid identifitseerimisel. Sellest koik algaski. Lacassagne mõistis, et kohtumeditsiin avab akna uude maailma, mis peab industrialiseerimise ja sotsiaalsete vapustuste ajastust tulenevate kõikvõimalike tagajärgede tõttu olema hoolikalt uuritud. 1878. aastal ilmus tema «Ülevaade kohtumeditsiinist». Kui 1880. aastal loodi Lyoni ülikoolis kohtumeditsiini kateeder, sai Lacassagne selle esimeseks professoriks. Tema elurõõm, isiklik volu, laialdased teadmised meditsiinist, bioloogiast ja filosoofiast muutsid ta mõne aastaga Pariisi koolkonna korüfeede Orfila ja Devergie' arvestatavaks võistlejaks.

Lacassagne'i panus kohtumeditsiini ja hügieeni põhiküsimuste selgitamisse oli suur. Ta täiustas surma põhjuste määramise metoodikat. Lacassagne'i ajal oli veel paljudes surnukambrites kelluke, mida surnu pähe sissetoodud varjusurmas viibija võis helistada ning valvuri kohale kutsuda. Kõige levinenum surma määramise meetod oli peegel või suleke, mis asetati surija ninna või suhu määramaks, kas hingamine on lakanud. Täie veenvusega surma diagnoosida ei osatud. Devergie' kasutas mõnikord äärmist vahendit. Ta tegi südame piirkonda sisselõike ja katsus sõrmega, kas süda veel töötab. Lacassagne selgitas koolnuplekkide tekkimist. Tema arvates vajus veri pärast vereringe lakkamist alla ja tekitas niiviisi nahale hallikasvioletsed laigud. Kriminalistika seisukohalt on seda nähtust raske üle hinnata. Nimetatud protsess toimub teatud aja jooksul ja algab tavaliselt pool tundi pärast surma. 10—12 tunni jooksul pärast surma võib laik sõrmega muljudes kaduda, sest veri valgub surve toimel naha alt ära. Hiljem, kui veri on juba nahakoesse tunginud, teda sealt vajutamisega enam eemaldada ei saa. See asjaolu võimaldab kindlaks määrata surma saabumise aega. Mõni tund pärast surma võib koolnuplekkide asukoht surnukeha teise asendisse paigutades muutuda. Veri valgub kehas allapoole. Hiljem protsess lakkab. Kui koolnuplekke leidub keha erinevatel külgedel, tähendab see, et teatud aja jooksul oli muudetud surnu asendit. Lacassagne püüdis seda aega täpselt kindlaks määrata.

Analoogilised nähtused sugenesid ka seoses laiba kangestumi-sega, millele 1811. aastal juhtis esmakordselt tähelepanu belglane Pierre Nysten. Ta kirjeldas täpselt laiba kangestumise protsessi, mis enne teda sajandite vältel oli esile kutsunud arvutuid oletusi. Nysteni järgi algas kangestumine lõualuulihastest, levis sealt ka"ela ja kätesse, lõpuks jalgadesse ja pöidadesse, et mõne aja pärast vastupidiselt liikudes taas kaduda. Tavaliselt algas kangestumine kolmandal või neljandal päeval. Laiba kangestumus oli

110

samuti tähtis tunnus surma saabumisaja määramisel. Lacassagne tegi kindlaks, et kangestumine ei alga lõualihastest, vaid südamest, Ta uuris ka laiba jahtumist. Juba kohtumeditsiini pioneerid püüdfeid selgitada, kui palju aega võtab laiba jahtumine, sest õnnetusjuhtumite või mõrva korral aitaks see surma saabumise aega kindlaks määrata. Selgitati välja, et esimese nelja tunni jooksul pärast surma langeb kehatemperatuur ühe tunni jooksul 1 °C võrra. Kuid probleemis oli paljugi ebaselget. Sellest kõigest sündiski Lacassagne'i kuulus fraas: «Peab oskama kahelda». Sest just mõistatustest ja kahtlustest lähtudes suutiski ta lahendada paljud senised saladused.

Asunud lahkama Milleryst leitud laipa, tõmbus Lacassagne'! nägu ärritusest punaseks. Põhjust selleks oli küllaga. Tuntakse tema väidet: «Halba lahkamist

parandada ei saa.» Nüüd nägi ta, kui oskamatult oli sooritatud esimene lahkamine. Kui palju asjatuid kahjustusi kaelal! Milline barbaarsus kolju ja rinnakorvi avamisel! Kolju oli lihtsalt puruks löödud, osa sellest isegi puudus. Rinnakorvi luud olid lihtsalt välja murtud. Ja mida ei suutnud hävitada Bernard, seda oli teinud aeg. Peale juuste ja luude polnud säilinud midagi, mille põhjal surnukeha identifitseerida. Kuid ka luudel leidus Bernardi lohaka töö jälgi.

Sellel õhtul alustatu oli vaid üksteist päeva kestnud töö eelmäng. Et peale luude ja juuste midagi vajalikku polnud säilinud, hakkas Lacassagne puhastama skeletti lagunevast massist. Alles kuus aastat hiljem avastati röntgenkiired, mis hiljem hakkasid kohtuarste skeleti uurimisel abistama. Lacassagne pidi uskuma üksnes oma silmi. Etienne Rollet oli juba mõni aasta tegelnud probleemiga, kuidas määrata inimese kasvu üksikute säilinud luude järgi. Samal, 1889. aastal ilmus tema töö «Jäsemete pikkade luude mõõtmisest ja nende vastastikusest seosest antropoloogiaga, kliinilise meditsiini ja kohtumeditsiiniga». See uurimus innustas edaspidistele otsingutele teisi uurijaid, nende hulgas ameeriklasi Dupertois'd, Haddenit, Trotterit ja Gleserit. Uurides viitkümmet mehe- ja sama palju naiselaipu, järeldas Rollet, et keha ja selle üksikute osade vahel on küllalt täpne korrelatsioon. 35,2 cm pikkusele rangluule vastav kehapikkus on 180 cm. Ainult ühe luu järgi pikkuse määramine jäi siiski ligikaudseks. Mida rohkem luid aga oli, seda täpsemalt võis kasvu määrata. Mõlema rangluu korral leidis Rollet nende pikkuste aritmeetilise keskmise ja kasutas viimast kasvu määramiseks. Kui neile lisandus veel näiteks puusaluu ja mõlemad sääreluud, sai ta hämmastavalt täpse tulemuse. Rollet töötas välja arvutusvalemid ja tabelid, rnis ka hiljem jäid põhiliselt muutmata.

Doktor Bernard oli määranud laiba pikkuse silma järgi. Lacassagne aga, prepareerinud käte ja jalgade luud, mõõtis need spetsiaalse rijsta abil. Arvutustega tehti kindlaks, et mees oli olnud 178,5 cm "pikk. Kuulnud tulemustest, muutus Goron nukraks, sest perekonnaliikmete kinnituste põhjal olnud Gouffe 175 cm pikkune.

111

Kuid talle omase järjekindlusega helistas Goron andmete täpsustamiseks Pariisi sõjaväeametkonda. 5. novembril selgus, et sõjaväeteenistuse ajal oli mõõdetud Gouffe pikkust ja see oli 178 cm. Kui oli võrreldud andmeid Gouffe rätsepaga, langesid need täiesti kokku Lacassagne'i arvestustega. Esimene raskus oli ületatud.

Sel ajal alustas Lacassagne uuringuid, millega kaasnesid veelgi tähtsamad tulemused. Prepareerides parema jala luid, nägi ta lihaste kinnituskohtades veidraid muutusi. Lihastest polnud midagi säilinud ja seepärast ei saanud nende põhjal ka midagi otsustada. Kuid muutused luudel eeldasid, et kadunu parema jala muskulatuur pidi olema vasaku jala omast nõrgem. Põlvel väljendusid muutused rohkem kui puusal. Järelikult oli jalg olnud haige. Uurinud hoolikalt jalaluid, avastas Lacassagne parema jala põlveliigeses moondumise, mis oli tekkinud põletikulise protsessi, nähtavasti lapsepõlves põetud luutuberkuloosi tagajärjel. Täiskasvanult pidi mees põdema põlveliigese vesitõbe. Parema jala kõikide luude kaal oli vasaku jala luude kaalust 39 grammi kergem. Lacassagne teatas kõigest sellest Goronile.

Otsekohe helistas Goron Pariisi Gouffe tütrele, tema arstile ja kingsepale. Lacassagne'i oletus leidis kinnituse. Gouffe lonkas kergelt. Tema parema jala lihased olid pisut närbunud, Gouffe isa ja keegi parasitär Louise Dominique, kes oli tundnud Gouffed juba lapsepõlvest alates, rääkisid, et pärast kukkumist oli ta põdenud põlveliigese põletikku. 1885. aastal oli Gouffe ravinud põlveliigese vesitõbe. Arst oli saatnud ta Aix-les-Bains'i doktor Guillaud' juurde ravile. Viimane kinnitas põlvehaiguse olemasolu ja kirjeldas kogu paremat jalga. Nüüd veendus Goron lõplikult oma võidus.

Lacassagne aga jätkas laiba edasist uurimist. Suu- ja kurgu-luude ülevaatusel avastas ta kägistamise tundemärgid. Ka püüdis ta Bernardist täpsemalt surnu vanust selgitada. Sel ajal oli vanuse määramine hammaste järgi (samuti ka hammaste ravimine) algjärgus. Andmeid oli üksnes hammaste arenemise kohta noortel inimestel, mis võimaldas määrata kuni 20-aastaste vanust. Lacassagne'i eriline teene on, et dentiini kulumise, hambaemaili ja -juurtele kogunenud hambakivi järgi otsustades väitis ta: tapetu on vanem kui seda oli kinnitanud Bernard — ligi 50-aastane. Et Gouffe oli 49-aastane, siis veendus Goron taas oma oletuse õigsuses.

Kuid Lacassagne andis talle veel ühe tõendi. Uks põhjus, miks uurijad, samuti ka Soudais ja Landry ei tundnud laibas ära Gouffed, oli Bernardi väide, et leitu on mustajuukseline. Gouffel aga olid sugulaste, juuksuri ja kõigi tuttavate kinnituste järgi kastanpruunid juuksed. Lacassagne kuulus nende kohtuarstide hulka, kes püüdsid juurdlust aidata kahtlusaluse juukseid uurides. Aastate jooksul oli ta juukseid uurinud mikroskoobi all. Seejuures abistas teda Lyoni ülikooli keemiaprofessor Hugounenq, kes tegi juuste keemilisi analüüse. Goroni nõudmise peale saadeti Pariisist Lyoni Gouffe juuksehari. Sealt sai Lacassagne karvu uurimiseks

ning võrdlemiseks. Ta teadis, kuidas juuksed võivad hauas muutuda. Enne võrdlema asumist pesi ta hoolikalt laiba juukseid. Kohe muutusid need pruuniks. Veendumaks, kas Gouffe ja laiba juuksed pole värvitud, laskis ta mõlemaid keemiliselt analüüsida. Hugounenq püüdis avastada värvaine koostisosi: vaske, elavhõbedat, seatina, vismutit ja hõbedat. Kuid neid ei leitud. Järelikult võis Lacassagne olla kindel mõlema proovi loomulikus värvuses. Seejärel uuris ta mikroskoobi all juuksekarvade paksust ja täheldas nende täielikku identsust. 21. novembril teatas Lacassagne talle pisut omase teatraalsusega Goronile ja Joume'ile: «Härrased, ma annan teile üle härra Gouffe!»

4. Gouffe mõrvarite tagaotsimine

Kui Goron järgmisel päeval Pariisi jõudis, torkas talle silma ajalehe «L'Intransigeant» rasvane pealkiri: «Laip on ära tuntud!» Ajaleht valgustas üksikasjaliselt Lacassagne'i tööd. Esmakordselt tekitasid kohtumeditsiini uuringud sensatsiooni. Võib-olla Lacassagne'i kuulsus, mis nihutas Goroni tagaplaanile, valmistas viimasele isegi meelehärmi, kuid seda tugevamaks muutus tema soov lahendada mõrvaasi.

25. novembriks valmistati Goroni korraldusel koopia kohvrist, milles oli asunud Gouffé laip. Järgmisel päeval pandi kohver näitamiseks välja Pariisi surnukambrisse. Goron tahtis ilmtingimata teada, kus oli originaalkohver valmistatud ja kus see oli müüdud. Kolme päeva jooksul käis kohvrit vaatamas 25 000 inimest, otsekui oleks tegemist olnud mõne kuulsuse sargaga. 26. novembril teatas Basfoi tänava kohvritegija, et ese on valmistatud ja ostetud välismaalt. See olevat inglise kohver. Goron pani ütluse kõrva taha, pealegi oli ta äsja saanud kirja Londonis elavalt prantslaselt Chévonilt. Too kirjutas, et 24. juunil 1889. aastal oli tema juurde võõrastemajja saabunud Londonis elava prantslanna proua Vesprés' soovitusel keegi härra Michel Pariisist ja üürinud enesele ja oma tütrele toa. Neli päeva hiljem olevat Michel ostnud Euston Roadil asuvast firmast «Zwanziger» just niisuguse kohvri, mis on pandud välja surnukambris. Juuli keskel Michel lahkunud koos tütrega, võttes kaasa ka kohvri. Juba kirja saamise päeval käskis Goron kohvrit pildistada ja saatis Sûreté inspektori Hulieri Londonisse. Firma «Zwanziger» müüja tundis foto järgi kohvri ära. 11. juunil müünud ta selle umbes 50-aastasele lühikeste jalgadega prantslasele, kellega olnud kaasas noor daam. Jah, ta mäletab hästi: ostjal olid

hämmastavalt suured käed ja jõhker habetunud nägu. Võtnud kaasa kohvritükid, sõitis Goron Londoni. 19. detsembril saabus ta Inglismaa pealinna. Bow Streeti politseikohtus näidati tükke «Zwanzigeri» müüjale Lauterbachile, samuti ka härra Chévonile ja proua Vesprés'le. Kõik kinnitasid, et kohver oli kuulunud Michèlile.

113

Loomulikult hakkas Goroni kohe huvitama proua Vespres. Kas ta oli tundnud Micheli juba varem? Kus oli ta meest tundma õppinud? Mida ta Michelist teab? Miks mees Londonis just tema poole pöördus? .

Ilmselt oli proua Vespres'l põhjust politseid karta. Igal juhul rääkis ta kõik, mida teadis Michelist ja tema tütrest. Tüdrukust teadis ta vähem. Nähtavasti aga polevat viimane Micheli tütar, vaid armuke. Tema nimi olevat Gabrielle Bompard. Micheli tundis naine pisut lähemalt. 14 aastat tagasi olnud ta Pariisis mehe armuke. Küsimuse peale, mis on mehe tõeline nimi, prantslanna kõhkles. Seejärel aga ütles siiski nime. Michel Eyraud! Hiljem märkis Goron, et samal hetkel «olid avanenud tema silmad». Talle meenus paarike Gouffe tutvusringkonnast, kes kohtutäituri kadumispäeval oli Pariisist lahkunud. Need olid Michel Eyraud ja Gabrielle Bompard.

22. detsembril saabus Goron Pariisi tagasi. Juba enne jõulupühi sai ta ühelt oma agendilt täiendavaid andmeid Eyraud' kohta. Too oli esmajärguline suli ning seikleja. Vaatamata oma 56 eluaastale, inetule näole ja kiilaspead varjavale parukale, oli tal suur menu naiste juures. Pärit oli ta Saint Etienne'ist, kuid elas juba lapsepõlvest alates koos vanematega Hispaanias. Seepärast valdas ta ka hispaania keelt. Ta oli õppinud värvalitöökojas, kuid põgenenud sealt ja oli läinud Prantsuse ekspeditsioonikorpuse koosseisus Mehhikosse, kus deserteerus. Pärast 1869. aasta amnestiat pöördus Eyraud Prantsusmaale tagasi, abiellus jõuka naisega, laristas selle rahad läbi, jättis naise ja lapsed maha ning sõitis Lõuna-Ameerikasse. 1882. aastal pöördus Prantsusmaale tagasi, ostis enesele veinitehase, kuid peagi laostus. Pärast seda hakkas ta ühe firma kaasosanikuks, mis aga 1889. aasta juunis samuti oli pankroti lävel. Sama aasta suvest alates sai tema armukeseks Milleryst pärit tänavatüdruk Gabrielle Bompard.

Goron püüdis endale ette kujutada kuriteopilti. Eyraud oli Gouffega nähtavasti tuttav, sest viimane võis kohtutäiturina osa võtta pankrotistunud veinitehase likvideerimisest. Kindlasti teadis Eyraud ka seda, et kohtuametniku äri õitses ning et see polnud noorte naiste vastu kaugeltki ükskõikne. Võimalik, et Gabrielle oli söödaks. Nähtavasti üüris Eyraud möbleeritud korteri ja käskis armukest Gouffe sinna meelitada. Tappa võis ta lootuses saada seifivõtmed. Millal ta aga otsustas kohvri Lyoni saata ja selle Rhõne'i kaldale peita? Küsimusi kogunes hulgaliselt. Kuid Goron oli kindel, et leiab neile vastused. Gabrielle Bompard'i ja Michel Eyraud' fotod saadeti laiali. Mõlemad kuulutati tagaotsitavaiks. Eyraud' foto saadi tema endiselt naiselt Laure Bourgeois'lt. Goron saatis kirjad koos fotodega kõikidele Prantsusmaa saatkondadele, esindustele ja konsulaatidele siin- ja sealpool Atlandi ookeani, samuti pöördus ta Euroopa, Põhja- ja Lõuna-Ameerika riikide politseide poole palvega abistada tagaotsitavate tabamisel. Prantsusmaa,

114

peagi aga ka Inglismaa ja USA ajalehed avaldasid teateid Eyraud' tagaotsimise kohta.

16. jaanuari hommikul pandi Goroni lauale 8. jaanuaril New Yorgist väljasaadetud_ kiri. Lugenud saatja nime, ei uskunud Goron oma silmi. Ta võrdles käekirja käekirjaga Eyraud' paberitel ja veendus, et kirja on kirjutanud tõepoolest tagaotsitav ise. Kahekümnel leheküljel kaebas Eyraud nördinult, et teda süüdistatakse mõrvas kogu maailma ees. Ta lahkunud Pariisist rahaliste raskuste pärast. Gabrielle Bompard

laostanud ta. Mis aga puutub Gouffesse, siis tema, Eyraud, olnud alati kadunu sõber. Üksnes Gabrielle Bompard võis Gouffe tappa. «Ta võis lasta seda teha ühel oma paljudest armukestest,» kirjutas Eyraud. Goron püüdis ikka veel leida motiive, mis olid sundinud teda kirjutama niisugust kirja, kui äkitselt 18. ja 20. jaanuaril saabus Eyraud'lt veel kaks läkitust. Kuid suurim üllatus ootas Goroni 22. jaanuaril, mil talle teatati: «Ooteruumis soovib teie jutule üks külastaja. Tema nimi on Gabrielle Bompard.»

Tagaotsitav nägi välja just niisugusena, nagu teda oli kirjeldatud: väike, õrn, elegantne. Kuid tormiline elu oli jätnud selle 20-aastase naise näole oma pitseri. Goron iseloomustas teda järgmiselt: «Meelelisus ja rikutus on sellesse olendisse läbinisti imbunud.» Gabrielle Bompard'i saatis ameeriklane Georges Garanger, «suurilma tüüpiline esindaja». Viimane hakkaski kohe rääkima. Ärireisil Vancouverisse tutvunud Garanger prantsuse kommersandi Vanaerd'i ja tema tütre Berthe'iga. Ameeriklane oli armunud viimasesse kirglikult ja saanud tema armukeseks. Garanger rajas koos VanaerdMga firma ja oli vaimustunult nõus saatma äripartneri tütart Pariisi. Teel aga sai ta teada, et Vanaerd pole keegi muu kui tagaotsitav Eyraud, kel oli vaja Garangeri lahkumist, likvideerimaks firmat ja kadumaks koos rahadega. Loomulikult selgus ka, et Berthe on Gabrielle Bompard. Kuid ta armastab naist ja on veendunud, et viimane on vaid Eyraud' ohver. Eyraud on suli ning mõrvar. Eyraud oli tapnud Gouffe, Gabrielle'i kasutanud ta aga söödaks. Kurjategija üürinud Tronson-Ducoudray tänaval oma armukesele väikese korteri. 26. juulil kutsunud Gabrielle sinna Gouffe. Ja miks ka mitte? Gouffe polnud ainus, kellele Gabrielle Eyraud' käsul andus, kui viimasel polnud enam santiimigi taskus. Miks siis mitte ka Gouffe? Kuid kindlaksmääratud päeval teatanud Eyraud' naisele, et Gouffe ei saa tulla ja kohtumine jääb ära. Kui Gabrielle hilisõhtul koju läinud, leidnud ta peale Eyraud' ees veel kellegi punapea, kes pannud vaikides pintsaku selga ja lahkunud. Londoni kohver seisnud magamistoa nurgas. Järgmisel päeval teinud Eyraud ettepaneku sõita lõunasse. Kohver viidud vaksaHsse. Lyonis üürinud Eyraud rakendi, mida juhtinud ise, ja nad sõitnud Millerysse. Seal ilmunud äkitselt nende juurde punapea ja võtnud kohvri kaasa. Eyraud rääkinud suurest äritehingust ja sõitnud koos armukesega Ameerikasse.

Ameeriklane oli Gabrielle Bompard'i süütuses veendunud. Otsekohe

pärast Pariisi jõudmist veenis ta Gabrielle’i minema politseisse kõrvaldama valekahtlustust. Gabrielle Bompard kinnitas pead noogutades mehe iga sõna. «Nähtavasti arvas ta, et olen samasugune kergeusklik, nagu tema armukegi,» märkis Goron hiljem.

Goron kujutas juhtunut ette hoopis teisiti. Tema arvates oli Gabrielle Bompard juba Ameerikas taibanud, et on aeg Eyraud maha jätta ja oma nahk päästa. Et «ülestunnistus» oleks veenvam, kasutas ta ära ameeriklase. «Ülestunnistust» ennetada püüdes kirjutas Eyraud oma kirjad. Hämmastunud ameeriklase silme all Gabrielle Bompard vahistati ja viidi eeluurimisvanglasse, mida naljatades nimetati Goroni trahteriks. Goron näljutas teda, kuulas üle ööl ja päeval, saatis tema kongi oma spioone. Gabrielle viidi Tronson-Ducoudray tänavale, kus majaperenaine ta kohe ära tundis. Viimane mäletas 26. juulit ja kinnitas, et Gabrielle oli tulnud sel päeval koju varakult. Ta mäletas ka suurt kohvrit ja Gouffega sarnanevat meest, kellele avanud ukse. Goron sai teada, et 25. juulil käinud Eyraud naabruses asuva sepa juures ja käskinud sellel kohver vitstega rautada. Veebruari alguses tunnistas Gabrielle kõik üles. Ta tunnistas, et Eyraud tahtnud Gouffe paljaks röövida ja tema olnud sellest ka teadlik. Kuid vaatamata kõigele olnud ta üksnes mehe tööriist.

Voodi tema korteris oli asunud alkoovi all. Eyraud oli kinnitanud alkoovi lakke metallrõnga, millest pistis läbi konksuga nööri. 26. juulil võttis Gabrielle vastu Gouffe. Eyraud oli alkoovi eesriide taga peidus. Riietunud vaid siidnööriga vöötatud öösärki, oli Gabrielle heitnud kirest väriseva Gouffe kõrvale voodisse. Edvistades võttis Gabrielle ära vöö ja mähkis selle Gouffe kaela ümber. Samal hetkel kinnitas Eyraud vööotsad nööri külge ja tõmbas sellest. Gouffe hakkas rabelema ja karjuma. Siis kägistanud Eyraud teda kätega. Nii oli arvanud ka Lacassagne. Seejärel mähkinud mõrvar laiba vahariidesse, mässinud nööri ümber ja asetanud kohvrisse. Enese jutu järgi vapustusest liikumisvõimetu Gabrielle oli viibinud toas mitu tundi koos laibaga. Samal ajal tuhninud Eyraud oma ohvri seifi. Pöördunud ebaõnnestunud käigult tagasi, lõi maruvihane Eyraud GabrielleM ning «häbenemata mõne meetri kaugusel lamavat laipa», võttis teda. Seejärel olid viinud nad kohvri vaksalisse ja sõitnud Lyoni kaudu Millery'sse. Nad olid jätnud laiba jõe äärde, hiljem aga visanud minema ka purukspekstud kohvri. See oligi kogu lugu. Mitu korda käis Goron koos Gabrielle'iga Tronson-Ducoudray tänaval, kus leidis alkoovi-laes rõnga ja ka osa Eyraud' nöörist.

Gabrielle Bompard'i arreteerimisest saadik oli Pariis otsekui palavikus. Maja Tronson-Ducoudray tänaval käidi vaatamas tervete perekondadega. Kui uurija Dopffer saatis vahistatu kahe inspektori saatel Millerysse, suudeti üksnes ratsasalga abil tagasi tõrjuda uudishimulikke, kes kõik tahtsid näha kurjategijat. Oli isegi inimesi, kes loopisid Gabrielle'ile lilli. 10. veebruaril oli Goron

kindel, et kogu mõrvalugu on talle täiesti selge. Kui vaid üks detail kõrvale jätta. Nimelt oli ta veendunud, et Gabrielle Bompard polnud tööriist olude sunnil, vaid mõrvari aktiivne abiline.

Jälle saatis Goron kõikidesse Prantsusmaa saatkondadesse teisel pool Atlandi ookeani teated Eyraud' tagaotsimise kohta. Kirjad olid alles teel, kui viimane endast taas elumärki andis. Gabrielle Bompard'i ülestunnistus sundis teda saatma «LTntran-sigeant'i» omapoolse seletuse. Ajaleht trükkis selle ära. Oma õudses prantsuse keeles lükkas Eyraud kogu süü Gabrielle Bompard'i ja viimase_salapärase armukese kaela. Neil päevil, kui «L'Intransigeant» tõi ära kirjutise viimased osad, nägi keegi prantslane Eyraud'd Havannas. 20. mail arreteeris Kuuba politsei tagaotsitava, kes parajasti väljus lõbumajast. 24. mail olid Soudais ja Gaillard juba aurikul «La Bourgogne» teel Havannasse. Kui 30. juunil aurik «La Fayette», millel asus vahialune, Prantsusmaal randus, võttis teda vastu tohutu rahvahulk. Keegi oli kaasa võtnud papagoi, kes vahetpidamata karjus Eyraud' nime. Kui kurjategijat Pariisi viidi, rippusid sama rongi trepiastmetel ajakirjanikud. Samal päeval üürisid nutikad sullerid maja Tronson-Ducoudray tänavas, teenimaks mõrvatoa näitamisega rahvale. Kõik see kokku oli sensatsiooniahnus, madalate instinktide ilming.

16. detsembril 1890. aastal algas tragöödia lõppvaatus -— kohtuprotsess Eyraud' ja Bompard'i üle. Eyraud' olukord oli esimesest hetkest peale lootusetu. Gabrielle aga jätkas oma mängu süütu ohvrina. Tema advokaat Henri Robert kasutas ära oma kaitsealuse teadet, et juba lapsena olevat teda hüpnoosi all vägistatud. Ka antud juhul olnud ta hüpnoosi ohver. Sellest tekkis vaidlus, mille üle otsustamine tehti neuropatoloogide ülesandeks. Küsimus püstitati järgmiselt: kas on võimalik inimest hüpnotiseerida tapma? Kohtusse kutsutud neuropatoloogid ja hüpnotiseerijad tõid draama lõppvaatusse veel ühe müstilise elemendi. 20. detsembril etendus lõppes. Kell üheksa luges kohtunik ette otsuse — Eyraud mõisteti surma, Gabrielle 20 aastaks sunnitööle. 2. veebruaril 1891 Eyraud hukati. Sel ajal müüsid äritsejad tänavatel väikesi kohvrikesi seatinast laibaga. Igale oli peale kirjutatud «Gouffé afäär».

5. Valesüüdistus juudi kogukonna vastu

Gouffe juhtum juhtis üldsuse tähelepanu kohtumeditsiinile ja õpetas uut teadusharu hindama. Kuid see polnud ainus juhtum, mis soodustas kohtumeditsiini arengut ja tõi sellele tunnustust, uba 1882. aastal toimus Austria-Ungaris sensatsiooniline protsess, milles kohtumeditsiin etendas tähtsat osa. Sündmuspaigaks oli Tisza kaldal Szabolesi komitaadis asuv ngari asula Tisza-Eszlär. Viimane koosnes kolmest külast, need olid Ujfalu, Totfalu ja Ofalu. Siin elasid katoliiklased, õigeusklikud ja juudid.

117

Lihavõttepühade ajal, 1. aprillil 1882. aastal läks neljateistaastane teenijatüdruk Esther Solymossi Ujfalust Totfalusse kaupmees Kohlmayerilt värvi ostma. Esther ostis värvi ära ja kohtus tagasiteel oma vanema õe Sophiaga. Kuid koju ta tagasi ei jõudnud. Tema ema, sugulased ja perenaine otsisid tütarlast hilisõhtuni. Kui Estheri nuttev ema möödus sünagoogist, kohtas ta sünagoogiteenrit Joseph Scharfi koos abikaasaga. Soovides murest murtud naist rahustada, ütles Scharf, et tüdruk leitakse kindlasti üles. Mõni aasta tagasi olevat Nänasi külas samuti laps kaduma läinud. Tookord süüdistatud juute lapse tapmises, kuid viimane olevat hoopis ära eksinud ja peagi elusalt ning tervelt koju tulnud.

Kui aga Esther ka nädala pärast koju ei ilmunud, alustas Nagy-falu komissar Recsky laiaulatuslikke otsinguid. Kõik asjata. Mai alguses aga hakkasid külas liikuma kuulujutud, mis peagi haarasid kogu ümbruskonna. Sünagoogiteenri viieaastane poeg Samuel Scharf olevat rääkinud: «Isa kutsus Estheri majja, pesi teda, viis siis sünagoogi, kus ta tapeti. Meie vend Moritziga nägime verd alustassil.» Kust need kuulujutud algasid, ei õnnestunud kindlaks teha. Piirkonda, kuhu kuulus Tisza-Eszlär, esindas Reichstagis paadunud antisemitist Onody. Põrkamata tagasi millegi ees, kiu-sas ta juute igati taga. Hankimaks «põhjendust» juudipogrommi-dele, levitas ta juba keskajast pärit väljamõeldist rituaalmõrva-dest. Juutidel olevat jumalateenistustel tingimata tarvis kristlaste verd. Nad tapvat lapsi, et valmistada nende verest matsatainast.

Kadunud tütarlapse emale meenus hiljem, et 1. aprillil oli rääkinud Joseph Scharf Nänasist pärit lapsest, kelle kadumises süüdistatud juute. Piiratud ning umbusklikus naises tekkis kahtlus: ju siis Scharfi südametunnistus pole puhas, kui ta niisugusest asjast rääkis. Ta teatas sellest komissar Recskyle. Viimane kandis jutuajamisest ette Onodyle, kes soovitas mõnedele Tisza-Eszläri elanikele oma laste kaudu meelitada viieaastast Samuel Scharfi maiustuste abil rääkima asjust, millest lapsel enesel aimugi polnud.

19. mail saabusid Tisza-Eszläri Nyireghazast uurija Bary koos sekretäri Piczelyga, samuti sandarmid Recsky, Pay ja mõned' ratsapolitseinikud viima lõpule uurimist Joseph Scharfi asjus. Bary oli Onody poolehoidja, peale selle meeletu karjerist. Juba saabumisel Tisza-Eszläri oli ta kaljukindel, et Esther Solymossi olid tapnud juudid ja et tema ülesanne on neid seda üles tunnistama panna. Bary kuulas üle väikese Samuel Scharfi, kusjuures ta protokollis «ülestunnistuse», mida väikemees kas sunnitult või siis oma lapsefantaasiale toetudes tõepoolest tegi.

Lapse ülestunnistus oli niivõrd vastuoluline, et sellest oli .raske üldse aru saada. See aga Baryd ei seganud. Ta käskis toimetada Joseph Scharfi ja viimase neljateistaastase poja Moritzi Kallay lossi, kus asus politseinike peatuspaik.

Haritud Joseph Scharf seletas Samueli ülestunnistust kui viimasele sisendatud fantaasiat. Ka Moritz tõendas, et pole kunagi

olnud tunnistajaks venna poolt kirjeldatud sündmustele. Baryl aga oli intuitsioon, mis võimaldas tal kindlaks teha inimese nõrgad kül[ed. Talle tundus, et Moritzit kui nõrga iseloomuga noormeest võib «töödelda». 21. mail andis ta Moritzi üle sekretär Picze-lyle ja.komissar Recskyle, kes toimetasid noormehe «vajalike ülestunnistuste» saamiseks Nyireghazasse. Teel ööbisid nad komissar Recsky kodus Nagyfalus. Seal pandi Moritz kinni pimedasse kuuri ja öeldi, et seni kuni ta ei kinnita end olevat Esther Solymossi mõrva tunnistajaga sellest kuurist ei vabane. Keskööks oli läbi-pekstud Moritz nõus kõike nõutavat üles tunnistama. Piinamist nägi pealt Recsky teenija, kes sellest rääkis ka naabritele. Kuid peremehe käsul peksid politseinikud ta niivõrd läbi, et naine tõotas ööst vastu 22. maid vaikida.

Samal ööl teatas Piczely Moritzi ülestunnistusest Baryle, kes koidikul kohale sõites protokollis jutuajamise. See oli järgmine: «Minu isa, sünagoogiteener, kutsus Esther Solymossi meie majja. Meie majas _elunev kerjus juut Wollner viis tüdruku sünagoogi, paiskas ta põrandale ja võttis särgiväele. Peale mu isa ja Wollneri olid seal veel lihunik Schwartz, Buxbaum ja Braun, seejärel tulid sinna veel Adolf Jünger, Abraham Braun, Samuel Lustig, Lazar Weisstein ja Emanuel Taub. Braun ja Buxbaum hoidsid Estherit kõvasti kinni, lihunik Schwartz aga lõikas tal kõri läbi. Veri lasti voolata keedupotti. Ma nägin seda võtmeaugust... Minule hästi tuntud Esther Solymossil oli kaasas värv vanas kollases rätikus... Mu vend Samuel ei näinud midagi. Rääkisin talle sellest hiljem ...»

Bary uskus niivõrd raudselt juutide vererituaali, et ei kahelnud põrmugi Moritzi jutus. Ta käskis poisi viia Nyireghazasse ja paigutada ta kohaliku vangivalvuri Henteri majja. Henterile anti käsk hoida Moritzit suhtlemast teiste inimestega ja tuletada viimasele pidevalt meelde, et tunnistusest loobumisel pannakse ta vanglasse. Seejärel arreteeris Bary kõik tunnistuses nimetatud juudid. Viimased kinnitasid nagu ühest suust, et on absoluutselt süütud. Schwartz, Buxbaum ja Braun olid saabunud 31. märtsil Tisza-Eszläri, et saada tööle vabanenud kaevuri kohale. 1. aprillil viibisid nad kuni kella 10-ni kestval jumalateenistusel, seejärel aga lahkusid sünagoogist ega tulnud sinna enam tagasi. Kerjus Wollner oli 31. märtsil juhuslikult Scharfi öömajaline. Pärast jumalateenistust oli ta lahkunud. Joseph Scharf võttis teenistusest küll osa, kuid hiljem oli läinud ta koju. Seal oli lõunastanud ta koos oma lastega, kelle hulgas olid ka Samuel ja Moritz. Pärast teenistust oli lukustanud end sünagoogi, kuhu hiljem enam keegi sisse ei pääsenud. Scharf ei uskunud, et Moritz võis anda selliseid tunnistusi. Ka teised arreteeritud kinnitasid, et olid lahkunud sünagoogist otsekohe pärast jumalateenistust, see tähendab ajal, mil Esther Solymossi oli juba tagasiteel Torfalusse. Arreteeritute väiteid kinnitasid nende perekonnaliikmed.

Esimesed teated Tisza-Eszlarist sattusid Austria-Ungaris laialt

levinenud antisemitismi viljakale pinnasele. Ajalehed tõid ära teateid ning kommentaare. Juutide üle hakati irvitama, nende maju rüüstama, juutide teenijad lahkusid leivaisade juurest hirmust tapetud saada. Baryle saabus kirjadevool, milles väljendati vaimustust tema tegevuse kohta. Anonüümsed autorid saatsid talle isegi retsepte, mille kohaselt juudid pidavat noorte kristlannade verd taignasse segama. Bary pani retseptid uurimiskaustikusse. Politseisalgad kammisid läbi kõik sünagoogid Esther Solymossi laiba otsingul, tungiti kõikide arreteeritute keldritesse ja löödi puruks isegi nende veinivaadid.

18. juunil 1882. aastal aga toimus sündmus, millega kaasnev sensatsioon ületas varajasema. Sellel kuumal juunihommikul leidis Tisza-Dada karjus jõest naiselaiba,

kel oli vasakus käes rätt sinise värviga. Karjus teadis, et kadumise päeval oli Esther Solymossi värvi ostnud. Välkkiirelt levis teade Estheri laiba leidmise kohta.

Bary sõitis Tisza-Dadasse. Kui see on toepoolest Esther Solymossi ja ta kael on täiesti terve, siis variseb tema süüdistus kokku. Bary käsul saabusid Tisza-Dadasse kadunu ema, naabrid, sugulased, Estheri ema kinnitas, et laiba kleit on samasugune nagu tema tütrel. Kuid Bary rõõmuks teatas naine, et leitu pole siiski tema tütar. Mõned naabrid kinnitasid ema väidet. Teised aga väitsid selle olevat Estheri ja mitte kellegi teise. 19. juuni hommikul jõudsid sündmuspaigale kirurgid Trajtler ja Kiss, samuti medit-siiniüliõpilane Horvath. Neile tehti ülesandeks kindlaks teha, kas uppunu on 14-aastane tütarlaps ja kas ta võis vees olla 1. aprillist alates.

Trajtler ja Kiss kui külaarstid olid laipade lahkamisest osa võtnud ainult mõnel korral. Horvath aga polnud veel õpinguid lõpetanud. 20. juunil koostasid nad lahkamisprotokolli, milles konstateeriti järgmist: 1. Uppunu on kaheksateistkümne-kuni kahekümneaastane. Seda tõestab keha ja hammaste areng ning asjaolu, et kolju pärgõmblus oli juba kokku kasvanud. 2. Suguorganite järgi saab otsustada, et naine on juba olnud suguühtes. 3.Leitu on surnud kõige rohkem kümme päeva tagasi. Tema nahk on valge, ilma lagunemise tunnusteta. Sisikond hästi säilinud. 4. Südames ja veenides puudub veri. Surm on saabunud verevae-guse tagajärjel. 5. Nahk on väga õrn. Eriti käte ja jalgade nahk, küüned puhtad. Surnu polnud kunagi paljajalu käinud ega teinud rasket tööd.

Kõik see tõestas, et laip polnud Esther Solymossi. Esther oli 14-aastane, ta polnud verevaene, oli süütu, päevitunud, käis paljajalu ja tal olid raske tööga harjunud käed. Peale selle ei kadunud ta 10 päeva, vaid üle kahe ja poole kuu tagasi. Kõiki seda võttis Bary oma õigsuse kinnitusena. Kuid ta ei piirdunud sellega. Juutide vihkamine viis teda mõttele siduda ka Tiszast leitud laip Tisza-Eszläri juutidega. Asjaolu, et laibal oli samasugune kleit nagu Estheril ja käes rätik värviga, laskis teda oletada, et arre-teeritute

120

sõbrad on «kostümeerinud» mingi laiba Estherina, vabastamaks usukaaslasi tapmissüüdistusest. Ta haaras sellest ideest kinni anonüümkirja põhjal, milles parvemeest Smilovicsit süüdistati laibavahetuses. Kirjas väideti, et kogu loo on välja mõelnud Tisza-Eszläri elanik Amsel Vogel. Kaks tundmatut juuti olevat laiba vankriga Tisza-St. Martoni toimetanud ja Smilovicsile üle andnud. David Herschko olevat oma parvega laiba Tisza-Eszläri toimetanud. Seal olevat keegi juuditar hankinud kleidi ja kompsu värvidega. Kristlane Ignaz Mathey astunud juutidega sobingusse ja aidanud neil laipa ümber riietada.

Bary arreteeris Vogeli, Smilovicsi ja Herschko ning toimetas nad Kallay lossi. Vangistatud eitasid süüd. Siis sundis komissar Pay Vogelit liitrite kaupa vett jooma, kuni piinatav metsikust valust karjuma hakkas. Pärast seda aeti Vogelit hobusega taga, kuni ta minestunult kokku varises. Lõpuks tunnistas ohver kõik talle pealesunnitu üles. Ka Smilovics andis piinade kartusel vajalikud tunnistused. Et ta ei saanud kuidagi öelda talle laiba toonud kahe juudi nimesid, siis käskis Bary kõik Tisza-Eszläri juudid kogukonnavalitsuse ette üles rivistada ja nõudis, et Smilovics näitaks oma kaassüüdlasi. Hirmust värisev Smilovics osutaski kahele esimesele rivis — Martin Grossile ja Ignaz Kleinile. Mõlemaid peksti ja piinati_seni, kuni nad karjusid: «Käskige, mis ma pean ütlema. Ütlen koik ...» Herschkot sunniti piinamisega alla kirjutama ungarikeelsele protokollile, millest ta midagi aru ei saanud. Kristlast Matheyd küll ei vahistatud, kuid ülekuulamisel peksti keppidega tema jalataldu seni, kuni mees nõutava üles tunnistas.

Kõik see sai üldsusele teatavaks ja tekitas ägedaid vaidlusi ka välismaal. Tisza-Eszläri juhtum sai parlamendidebattide teemaks nii Budapestis kui ka Viinis. Budapesti prokuratuur oli sunnitud alustama uut juurdlust, mille tegi ülesandeks prokurör Szeiffertile. Mitmed tuntud advokaadid pakkusid arreteerituile oma teeneid. Üks niisuguseid advokaate oli ka Reichstagi saadik Karl von Eötvös.

Kui Eötvös 1882. aasta oktoobris oli juurdlusmaterjalidega tut-unud ja rääkinud mõnede arreteeritutega, veendus ta, et süüdistusel puudub toestus mõrva kohta sünagoogis, ning kõik on kokku 'abritseeritud kuulujuttude põhjal. Süüdistuse peatunnistajale, psüühiliselt haigele Moritzile olid tema tunnistused sisendatud. Ka olemasolevad «ülestunnistused» ei tähendanud midagi. Iga süüdistatu keeldub neid kordamast, kui vaid teda lakatakse punamast. Kuid Eötvösi erilist tähelepanu pälvis jõest leitud laip. Advokaat luges läbi Trajtleri, Kissi ja Horvathi koostatud proto-olli. Osa võtnud paljudest kohtuprotsessidest, oli ta tuttav Ungari ohtumeditsiini Pariisis õppinud pioneeridega. Need olid Ajtaj ja elki. Eötvös oli elanud ka Viinis ja seepärast tuttav kohtumedit-iini professori Eduard von Hoffmanni Viini koolkonnaga. Hoffmann sai tuntuks teatri põlemisel söestunud paljude meeste ja

121

naiste laipade identifitseerimisega hammaste ja luustiku iseärasuste järgi. Niisiis oli Eötvös kohtumeedikute tööga kursis. Uurides lahkamisprotokolli, küpses temas veendumus, et lahkamine on sooritatud asjatundmatult. Mis siis, kui kirurgid on eksinud ja leitu on siiski Esther Solymossi laip? Mis jääb siis järele süüdistusaktist?

Eötvös kutsus appi Budapesti kohtumeditsiiniprofessori Johannes Belki. Et viimane oli ainult 32-aastane, siis tõmbas Eötvös kaasa veel kaks patoloogi, kes pidid otsusele väärikust lisama.

novembril 1882. aastal tegi Eötvös Baryle ettepaneku laip eks-humeerida teistkordseks lahkamiseks. Bary polnud sellega nõus. Siis aga tuli prokurör Szeiffert advokaadile ootamatult appi, nõudes samuti veelkordset lahkamist. Eötvös oli kindel, et ka Szeiffert kahtleb süüdistuses. 3. detsembril 1882. aastal tehti professoritele Scheutheuerile, Mikalcovicsile ja Belkile ülesandeks laip eks-humeerida ja kontrollida, kas tegemist pole siiski Esther Soly-mossiga. Nelja nädala pärast esitasid teadlased professorile ja kohtunikule oma järeldused: 1. Leitu pole mingil juhul vanem kui 14_15-aastane. 2. Ta võis olla jões 2—3 kuud. 3. Kirurgid Trajtler ja Kiss, samuti üliõpilane Horvath on langenud asjatundmatuse ohvriks, kui väitsid, et uppunu polnud kunagi käinud paljajalu. 4. Ei tule kõne allagi, et tütarlapsel oleks kunagi olnud intiimsuhteid. 5. On täiesti võimalik, et leitu on Esther Solymossi. Peale Estheri pole piirkonnas ükski inimene kadunud. See tõsiasi kinnitab veel kord, et Estheriga oli juhtunud teadmatutel asjaoludel õnnetus ning ta oli vette kukkunud.

Bary keeldus Budapesti arstide ekspertiisiakti toimikusse lisamast. Seepärast otsustas Eötvös 1883. aasta mais laiba ülevaatusse kaasa tõmmata Austria kohtumeditsiini suurima autoriteedi, Viini professori Eduard von Hoffmanni.

6. Professor Hoffmanni ekspertiis

Eduard von Hoffmann oli sel ajal 45-aastane. Just Hoffmann muutis 19. sajandi lõpus Austria-Ungari Prantsusmaa järel kohtumeditsiini teiseks kodumaaks. Prahas olija olnud kohalike kohtumeditsiini pioneeride Maszki ja Poppeli õpilane ning alates 1865. aastast luges ta kohtumeditsiinilise patoloogia kursust Praha saksa ja tšehhi ülikoolides. 1869. aastal kutsuti Hoffmann Innsbrucki ülikooli riigimeditsiini

professori ametikohale. Seal töötas ta äärmiselt algelistes tingimustes. Polnud oma instituuti ega isegi isiklikku õpperuumi.

Innsbruckis hakkas Hoffmann tagasihoidlikult, kuid visalt võitlema laialt levinenud arvamusega, et heast meditsiinitundmisest piisab kriminalistika ülesannetega toimetulemiseks. Kuue aasta jooksul rajas ta aluse, millele toetudes tema õpilased Kratter, Dittrich,

122

Ipsen ja Meixner tõid Innsbrucki ülikoolile Austria tähtsaima kohtumeditsiinikantsi kuulsuse.

Kui Hoffmann 1875. aastal kohtumeditsiini professorina Viini suundus, oli sajandi esimesel poolel kuulsaks saanud niinimetatud Kohtumeditsiini Õppekantselei absoluutselt hooletusse jäetud. Suurivaevu võitles Hoffmann välja õiguse lahata kohtu-uurimise huvides kõik laibad, ning õiguse lahata ka siis, kui surma põhjus polnud täielikult kindlaks tehtud.

Kui Hoffmann 1883. aasta juunis asus sooritama ekspertiisi Tisza-Eszläri juhtumi kohta, ehitati parasjagu surnukambri kõrvale hoonet, mis mõne aasta pärast muutus Euroopa ja kogu maailma üliõpilastele omalaadseks Mekaks.

Asjaliku ning kuivavõitu Hoffmanni loengud sisaldasid üksnes fakte ja olid seepärast üsna üksluised. Keegi ei märganud professori erutust, kui ta 19. ja 20. juunil luges ette Trajtleri, Kissi ja Horvathi ekspertiisiakti. Viimane sisaldas just seda, mille vastu ta oli viimase viieteistkümne aasta jooksul võidelnud. Ja nimelt: iga arst ei tohi teha kohtumeditsiinilist ekspertiisi. Antud ekspertiisi järeldus kätkes endas niivõrd hirmsaid vigu, et need pidid hoiatama iga prokuröri ja kohtunikku. Hoffmann polnud kaugeltki kadestamisväärses olukorras, sest ta pidi otsustama kaudselt. Ainukesed usaldatavad andmed olid vaid Budapesti arstide hoolikalt ning asjatundlikult koostatud protokollid. Tisza-Dada arstide vead aga olid niivõrd nõmedad, nende asjatundmatus sedavõrd karjuv, et Hoffmann taipas seda laibale pilku heitmata. Tema kogemustest uppunute laipade puhul Prahas ja Viinis piisas, tõestamaks, et Tisza-Dada arstide järeldused on täielikult ekslikud ja kinnitavad üksnes, et viimastel pole kohtumeditsiinist udust aimugi.

Näiteks kas või uppunu vanuse kindlaksmääramine. Tisza-Dada kirurgid olid määranud vanust üldmulje järgi, tuginedes hammaste pealiskaudsele hindamisele ja koljuõmbluse luustumisele. Nagu Lacassagne'gi ei tundnud Hoffmann skeleti vanuselisi muutusi. Selle probleemi lahendamine oli kohtumeditsiini edasise progressi asi. Kuid tema kogemused lugesid ka midagi. Kui arstid konstateerisid, et surnu koljuõmblus kinnitab lahkunu palju küpsemat iga, siis rääkis see väide üksnes väitlejate harimatusest. Juba tuhat korda oli tõestatud, et lauba pärgõmblus kasvab kinni teisel eluaastal. Teisel ekshumatsioonil olid kinnitanud Budapesti arstid, et laibal olid kõik hambad peale tarkusehammaste. Põhi-hambad, mis ilmuvad kaheteistkümne-kolmeteistkümneaastaselt, olid täiesti välja arenenud. Järelikult pidi hukkunu olema vanem. Et aga tarkusehambad hakkavad arenema 16—17-aastaselt, laibal " eid aga polnud, siis võib järeldada, et hukkunu oli 12—17-aastane. Kuid Hoffmann ei piirdunud surnu vanuse määramisel üksnes hammastega. Ta kasutas professor Belki kirjeldust kogu skeleti kohta. Tisza-Dada tohtrid ei tulnud üldse luustiku vaatlemise mõttele. Vastavalt teadaolevatele andmetele pidid lapse

123

kõhrjad abaluud hakkama luustuma alles 14. eluaastaks. Luustumist aga laibal ei täheldatud. Ka vaagnaluud kasvavad kokku alles 16.—18. eluaasta paiku. Kannatanul nad kokku kasvanud polnud. Paljud muudki pisitundemärgid rääkisid sellest, et

uppunu oli pigem 13- kui 18-aastane. Sellest järeldas Hoffmann, et Tiszast leitud laip pidi kuuluma Esther Solymossi vanusele tütarlapsele.

Tisza-Dada arstid väitsid, et laip polnud vees üle 10 päeva viibinud. Hoffmann aga oli korduvalt kokku puutunud surnukehadega, mis olid vees olnud nädalaid ja kuid ning samal ajal säilitanud üllatava värskuse. Professor oli seda täheldanud mitte nende laipade puhul, mis kiiresti pinnale tõusid, vaid juhtudel, mil uppunud olid jäänud mingil põhjusel pikemaks ajaks vee alla. Veepinnale tõusnud laibad hakkavad õhu toimel kiiresti lagunema, kuid eriti külma voolava vee all olevad surnud säilivad hästi. Vesi ei lase siseorganeil lagunema hakata. Peale selle pleegitab vesi naha. Mõne nädala pärast eraldub naha ülakiht koos küüntega alakihist. Veri tungib säilinud õhukesest nahast läbi ja laip vere-tustub.

Kõik nood looduslikud protsessid olid Tisza-Dada arstidele tundmatu maa. Lähtudes laiba «värskusest», järeldasid nad, et surm oli saabunud vaid mõni päev tagasi. Vere puudumine hukkunu kehas ajendas neid väitma, et surm oli saabunud kehvveresuse tagajärjel. Kõige ilmekam aga oli arstide kinnitus, et hukkunu polnud kunagi füüsilist tööd teinud ega paljajalu käinud, sest õrn nahk kätel ja jalgadel võis kuuluda üksnes seltskonnadaamile. Küünteta küüneasemeid pidasid nad hoolitsetud küünteks. Budapesti professorid ei leidnud küüsi ei sõrmedel ega varvastel. Oma ekspertiisiakti lõpuosas kirjutas Hoffmann: «Kohtumeditsiinil on oma saladused. Neid tuleb uurida ning tunda. Sündmused Tisza-Dadas näivad mulle eredate näidetena, milliseid parandamatuid vigu võib kaasneda laialt levinenud hoolimatusega erialateadmiste vastu ...»

Kui Hoffmann 1883. aasta juulis andis Karl von Eötvösile üle ekspertiisijärelduse, ei väitnud ta kategooriliselt, et Tiszast leitud on Esther Solymossi. Ta vaid kinnitas, et tegemist on Estheri vanuse tütarlapsega, kes on mitu kuud olnud jões. Sel ajal oli kohtuprotsess juba alanud.

Nyireghaza kohtusaal muutus võitlustandriks mõistuse ja vihkamise vahel, objektiivse otsuse ja rumaluse vahel. Protsessil paljastati Bary meetodid. Tuli välja, et sekretär Piczeli oli endine mõrvar ning sunnitööline. Keegi ei kahelnud, et Moritz Scharfi oli sunnitud valetunnistust andma. Ei kohtupresident Kornisi eelarvamused ning printsiibitus ega saadik Onody pretsedenditud kallaletungid prokurör Szeifferti vastu suutnud varjata tõsiasja, et kogu kohtuasi oli fabritseeritud kuulduste, vale ja šantaaži abil. Keegi ei suutnud takistada Budapesti professorite esinemist kohtus tunnistajatena. Ka oli Eötvösi käes Hoffmanni ekspertiisiakt. Hoffmanni järeldused olid Karl von Eötvösi seitse tundi kestnud

124

kaitsekõne lõppakordiks. 3. augustil 1889. aastal vabastas kohus kõik kaebealused.

Hoffmann tervitas soojalt kohtuotsust, kuid talle oli tähtsam fakt, et sündmused Tisza-Eszläris tõestasid üldsusele tema võitluse õigsust ja asjaolu, et kohtumeditsiinilist otsust tegeval arstil peavad olema erialased teadmised. Väsimatult kogu oma elu töötanud Hoffmann suri 1897. aastal 60-aastaselt. Surm saabus liiga vara. Ta polnud jõudnud veel eraldada kohtumeditsiini üldarsti-teadusest ja patoloogiast, Hoffmanni õpilane Albin Haberda tundus Viini ülikooli juhtkonnale veel liiga noorena, et teda usaldada Hoffmanni tööd jätkama. Viimase järglaseks nimetati Kolisko, kes hävitas kõik selle, mida Hoffmann nii suure vaevaga oli saavutanud. Mõõn kestis kuni 1916. aastani, mil kohtumeditsiini Viini koolkonna ette astus Albin Haberda. Hoffmann aga jäi ajalukku kui väljapaistev isiksus, Viini kohtumeditsiini isa, sümbol võitluses kohtumeditsiini suveräänsuse eest.

7. Kas inimese või looma veri?

«Erilist huvi pakub see, et mul õnnestus oma seerumi abil kindlaks teha inimverd neljanädalase vanusega kuivanud inim-, hobuse- ja lehmavere füsioloogilises lahuses. See asjaolu on ilmselt eriti tähtis kohtumeditsiinile...» Nii kirjutati 1901. aastal ajakir-jas «Deutsche Medizinische Wochenschrift» inimvere kindlaksmääramise viisist. Kirjutise autori nimi oli Paul Uhlenhuth, kes töötas tookord Greifswaldi ülikooli hügieeniinstituudis assistendina.

Kirjutis ise oli lühike. Ometi oli see üks suuremaid avastusi sajandivahetuse kohtumeditsiinis.

Kohtumeditsiini pioneerid olid juba ammu otsinud vahendit, et määrata, kas plekid ja muud jäljed kuriteopaigal või kahtlusaluse esemetel on verest. Asjatundjad märkasid, et kuivanud või vana veri kaotab oma värvuse peagi. Punane värvus muutub pruuniks, seejärel kollakasroheliseks ega meenuta väliselt üldsegi verd. Kuid veri võiks olla kaudne tõend tapmise, tapmiskatse, kehavigastuste tekitamise, vägistamise, röövimise või karjavarguse kindlakstegemisel!

Juba kohtumeditsiini algaastail tehti arvukaid katseid leida meetod, mis suudaks tõestada, et ebamäärased plekid on verejäl-jed. Seoses selle probleemiga tekkis otsekohe teine. Kriminaalpolitsei ja õigusmõistmise ajaloos teati tuhandeid juhtumeid, mil kahtlus- ja süüaluste juures oli avastatud värskeid vereplekke, kuid ometi ei suudetud neid inimesi süüdi mõista. Iga kord kinnitasid kahtlusalused, et plekid on tekkinud loomaverest. Kuidas niisugust väidet ümber lükata? Kohtumeditsiin jäi enamasti ummikusse.

Kuid 7. veebruaril 1901, mil Saksamaa ja Austria kohtuarstid

lugesid umbusalduse ning lootusega ajakirjast «Deutsche Medi-zinische Wochenschrift» Uhlenhuthi kirjutist, juba osati üht verd teisest eraldada.

1853. aastal töötas tookord Austria-Ungarile alluvas Krakovis anatoom Ludwig Teichmann-Stawlarsky. Ta pani tähele, et lahustades kuivanud verd soolvee ja äädika segus, seda keemiseni kuumutades, tekivad mikroskoobi all nähtavad omapärased kristallid. Neid hakati nimetama hemokristallideks hemoglobiini järgi, mis annab verele punase värvuse. Kahjuks aga kristallid ei moodustu juhul, kui vereplekid asuvad roostetanud metallesemel või riidel, mis on kuumutatud temperatuurini 140° või üle selle. Kui kristalle ei moodustu, ei saa ikkagi kindlaks määrata, kas tegemist on verega. Vastupidistel juhtumitel aga võis kindel olla, et uuritav on nimelt veri. Teichmanni avastusest haarasid kinni kõik kohtuarstid.

Mõni aeg hiljem, 1861. aastal, töötas hollandlane van Deen välja teise meetodi juba "ammu kuivanud vere kindlaksmääramiseks. Ta kasutas ära hemoglobiini omaduse hapnikku siduda ning vabastada. Van Deen täheldas katsetes Lääne-India saarestikust pärit gujakipuu vaigu piiritusiahusega, et see muutub vere lisamisel siniseks. Seejuures piisas tillukesest verekogusest. Isegi sel juhul, kui van Deen katsetas aastaid seisnud ning värvuse kaotanud verega, värvus lahus silmapilk siniseks. Ehkki lähema kümne aasta jooksul selgus, et samasuguse reaktsiooni kutsuvad esile ka kaalium, kloor ja jood, sai van Deeni menetlus vere kindlaksmääramise oluliseks meetodiks.

Kaks aastat hiljem töötas sakslane Schönbein välja vere kindlakstegemise teise viisi. Selle järgi võis vere olemasolu avastada isegi siis, kui tema jäljed olid kõrvaldatud. Schönbein pani tähele, et hemoglobiin sisaldab fermenti, mis vesinikülihapendi toimel tekitab valget vahtu. Kui töödelda vesinikülihapendiga kahtlasi esemeid, kahtlusaluse rõivaid või kohti, kus on olnud verd, tekib kohe vaht. Aja jooksul selgus, et vesinikülihapend ei reageeri üksnes vere, vaid ka röga, sülje ja mõnikord ka roostega.

Peale selle hävitab vereplekkide liiga intensiivne töötlemine vesinikülihapendiga asitõendi. Kuid vaatamata toodud puudustele omistati Schönbeini menetlusele suurt tähtsust. Sest ta viitas vere võimalikule olemasolule jälgedes, mida hiljem võis tõestada Teichmanni või van Deeni proovide abil.

Arvestades seda, et veri koosneb punastest ja valgetest verelibledest, hakkasid uurijad vaatlema kahtlasi plekke mikroskoobi all leidmaks omapärase kujuga punaliblesid. Muidugi oli tarvis kuivanud veri enne lahustada. Selleks otstarbeks kasutati keedusoola, booraksi või kaaliumhüdroksiidi vesilahust. Tõsi, mõnikord kulus vereliblede tursutamiseks mitu päeva ja väga vana verd polnudki võimalik mikroskoobi all uurida.

1859. aastal tekkis mikroskoopilise meetodi kõrval loodusteaduses uus füüsikaline meetod, mis etendas kohtumeditsiinis erakordselt

tähtsat osa. Jutt on nimelt spektraalanalüüsist, mille avastasid sakslased Kirchhoff ja Bunsen.

Prismat läbiv valgus moodustab ekraanil vikerkaaretaolise spektri punasest kuni violetse värvitoonini. Bunsen ja Kirchhoff tegid kindlaks, et igal valgust kiirgaval ainel on isesugune spekter. 1861. aastal teatasid teadlased, et nende spektroskoobi abil saab suure täpsusega kindlaks teha kolme miljondiku grammi naatriumsoola olemasolu sellele iseloomuliku kollase spektrijoone järgi. Selgus, et igal tahkel, vedelal ja gaasilisel ainel, kui neid kuumutamise või elektrilaengu abil panna valgust kiirgama, on oma iseloomulik spekter. Nii sai võimalikuks määrata mitmesuguseid aineid nende spektri järgi. Peale helendavate ainete spektri avastasid Bunsen ja Kirchhoff niinimetatud neeldumisspektrid, mis tekivad juhul, kui hõõguva aine valgust juhiti läbi tunduvalt jahedama vedeliku või gaasi. Viimased neelasid osa valgusest ja spektrile tekkisid mustad jooned. Joonte asukoht ja omapära iseloomustavad läbivalgustatavat ainet. Lõpuks selgus, et peale silmale nähtamatu valguse on veel olemas ultraviolett- ja infrapunased kiired, mis moodustavad nähtava spektri vastavates otstes nähtamatud spektrid. Neid oli fotograafilisel teel võimalik muuta nähtavaiks. Sellel oli tundmatute ainete määramisel erakordselt suur tähtsus.

Verd sisaldavate lahuste spektraalanalüüsil selgus, et hemoglobiin tekitab spektris tumedaid neeldumisjooni ja -vööndeid, mis asuvad kindlates kohtades. Spektraalanalüüsiks piisas, kui värsket verd lisati keedusoolalahusele või vana verd töödeldi piirituse, äädika või soolhappega. Lahustid muidugi põhjustasid hemoglobiinis teatud muutusi, kuid seda sai analüüsimisel arvestada. Lõpuks õnnestus valmistada mikrospektrograaf, mida võis ühendada mikroskoobiga. See võimaldas analüüsida ka vaevumärgatavaid verejälgi.

Nii oli kohtumeditsiin sajandi lõpuks loonud endale verejälgede avastamise vahendite ja meetodite arsenali. Katsed eristada inimverd loomade omast aga jäid tulemusteta. Alates 1829. aastast kuni 1901. aastani toimus hulk ebaõnnestunud eksperimente. Orfila, Dumas, Cattaneo, Barruel, Friedberg, Misuraka, Dvorni-tšenko, Magnanini — prantslased, itaallased, jaapanlased, venelased, sakslased, austerlased — kõik nad püüdsid lahendada probleemi: eraldada inimverd loomade omast.

Hiljem püüti saavutada soovitud tulemusi vere mikroskoopilise uurimisega. Kõigil imetajatel, muidugi ka inimesel, (väljaarvatud kaamelil ja laamal) on punalibled kettakujulised. Kõigi teiste selgrooliste punalibled on ovaalsed ja rakutuumaga, mis imetajail puudub. Niisiis, kui veres leiti ümmargusi vereliblesid, kuulus veri imetajaile loomadele või inimesele, kui ovaalseid, siis aga lindudele, kaladele või teistele selgroolistele. See oli juba midagi, kuid kahjuks mitte kõik. Et õppida

eristama inimverd lehmade, hobuste, koerte, sigade ja teiste koduloomade verest, millele kahtlusalused

127

tavaliselt viitasid, püüti vereliblesid tavaliselt mõõta. See oli aga tühi töö.

1898. aastal töötas itaallane Roberto Magnanini — hilisem kohtumeditsiiniprofessor Modenas —välja spektraalanalüüsil rajaneva meetodi. Pikaajaliste katsete tulemusena tegi ta kindlaks, et inimese ja loomade hemoglobiin käitub töötlemisel kaaliumhüdroksiidiga erinevalt. Kemikaali toimel tekib eriline aine — hematiin. Too moodustub värskes inimveres 2, koera veres 6, hobuse veres 31 ja vasika veres 135 minuti pärast. Küllalt suured erinevused. Kuid see meetod sobis vaid värske vere analüüsimiseks ja seepärast jäi probleem praktiliselt lahendamata. 1901. aastal ei osanud kohtu-meditsiin veel inimverd loomade omast eraldada. Kui ilmus Paul Uhlenhuthi töö uuest meetodist, suhtusid paljud lugejad sellesse skeptiliselt — pettumusi oli olnud juba liiga palju. Mida soovitab Uhlenhuth? On see uus lootus voi seebimull, mis esimesel katsetusel lõhkeb? Aga ehk on see tõepoolest suur avastus, mis teeb lõpu abitusele ja annab kohtumeditsiini käsutusse võimsa relva?

8. Vereseerumi uurimine andis vastuse. Paul Uhlenhuth

1901. aastal sai Paul Uhlenhuth 30-aastaseks. Sõjaväearstina oli ta komandeeritud Berliini nakkushaiguste instituuti, mis oli tol ajal tuntud meditsiinikeskus.

Instituudi direktorit Robert Kochi tundsid kõik. Oma nime tegi ta surematuks tuberkuloosikepikeste avastajana. Kochi õpilasena tegi Uhlenhuth esimesi samme bakterite salapärase maailmaga tutvumisel. Ta uuris nakkushaiguste levimise põhjusi, sai teada vere hämmastavast omadusest osutada vastupanu temasse tunginud haigustekitajatele ja üldse võõrkehadele. Instituudis tutvus noor teadlane Kochi ainsa assistendi Friedrich Loeffleriga, kes hiljem avastas difteeriatekitaja. Berliinis juhtis ta suu- ja sõratove uurimise riiklikku komisjoni. Hiljem sai temast Greifswaldi ülikooli hügieenikaprofessor. 1899. aastal kutsus Loeffler Uhlenhuthi Greifswaldi endale assistendiks. Otsides Greifswaldis mikroskoobi all suu- ja sõratõve nähtamatu tekitaja vastast seerumit, märkas Uhlenhuth asjaolu, mis võimaldas tal iseseisvalt teha avastuse. Asi sai alguse vere salapäraste omaduste uurimisest, mis võimaldasid verel temasse tunginud võõrkehi kahjustada.

1890. aastal oli sakslane Emil von Behring kindlaks teinud, et vere vedelas osas, niinimetatud seerumis, tekkisid loomadel diftee-riamürgi ettevaatlikul manustamisel difteeriavastased kaitseained, mis olid väga mõjusad difteeriahaigete laste ravimisel. Sellest ajast alates hakkasid eriti saksa, prantsuse ja belgia teadlased raviseerumite otsingul teiste nakkushaiguste vastu üksteisega võistlema. Seejuures avastas belglane Bordet, et küülikutel, kelle verre oli süstitud mõni aeg lehmapiima, arenesid vereseerumis kaitsekehakesed neile võõra valgu vastu. Kui nende loomade

128

vereseerumit segati lehmapiimaga, täheldati kummalist nähtust: lehma piima valk kaseiin eraldus sellest sogase sademena.

Vere kaitsekehakesi, tänu millele eraldus sade, hakati nimetama pretsipitiinideks. Viimaste tekkimise fenomen äratas Uhlenhuthi tähelepanu. Viiskümmend aastat hiljem kirjutas teadlane: «Alustades 1900. aastal oma tööd, seadsin enesele ülesandeks kindlaks teha, kas munavalguga töödeldud loomade seerumis arenevad spetsiifilised pretsipitiinid ja kas sel viisil ei saa eraldada erinevate lindude valke.»

Uhlenhuth hakkas küülikutele manustama kanamuna valku suurtes kogustes. Loomade verest sai ta seerumi, mis isegi lahjenduses 1:100 000 sadestas kanamuna lahuses valgu, kusjuures viimane muutus värvuselt hallikaks. Kuid see seerum ei

mõjustanud mingil moel teise päritoluga valgulahuseid. Uhlenhuth kasutas katseteks mitmesuguste lindude — kajakate, pärlkanade, iibiste, tuvide, hanede, partide, kalkunite mune. Vaid sugulaslindude puhul nagu kana ja pärlkana, toimisid pretsipitiinid üht moodi mõlema liigi valgu suhtes, kuid siiski erineva intensiivsusega. Küülikuvere seerumi abil võis Uhlenhuth peagi kindlaks teha, millisele loomale kuulub analüüsitav valgulahus, mille päritolu ta ei teadnud. Iseenesest tekkis mõte: kas on erinevust kanamuna valgu ja sama linnu verevalgu vahel? Ja kas seda erinevust saab küüliku vereseerumi abil tuvastada?

Mõne nädala pärast, 1900. aasta suvel, oli Uhlenhuthil vastus käes. Kanamuna valkaine süstimise tulemusena saadud küüliku vereseerum ei mõjustanud kana verelahust. Ja vastupidi: kanavere süstimise teel saadud vereseerum ei mõjustanud munavalku. Lisades lehmaverd küülikuseerumisse, mis sadestas kanavere valku, polnud mingeid tulemusi. Järelikult pidid eksisteerima põhimõttelised erinevused erinevate liikide verevalkude vahel. Uhlenhuth kordas oma katset teiste loomade — hobuse, lamba ja sea verega. Tulemused kinnitasid järeldust.

Viiskümmend aastat hiljem kirjutas Freiburgi kuulus hügieenika- ja bakterioloogiaprofessor Uhlenhuth: «See huvitav tähelepanek oli lähtepunktiks erinevate liikide vere määramise bioloogilise meetodi väljatöötamisel.» Need sõnad ei anna edasi selle hetke erutust, mil tema ees avanes võimalus eristada inimverd looma omast ja sel viisil lahendada kohtumeditsiini üht põletavamat probleemi. Minutitki viivitamata hakkas ta katsetama. Ta süstis' küülikule eesliverd, sai tavalisel viisil seerumi ja segas selle eesli-vere seerumiga. Otsekohe algas valgu sadestumine. Kuid toosama i seerum ei mõjustanud ei lehma, kitse ega kana verd. Kui Uhlenhuth kordas katset küülikuseerumiga, mis oli saadud lehmavere süstimisega ja see sadestas üksnes lehmavere valku, teatas ta oma tulemustest professor Loefflerile. Viimane oli kohtumeditsiini probleemidega hästi kursis ja taipas otsekohe Uhlenhuthi avastuse tähtsust. Kuid ta tundis ka teaduslike avastuste salakavalust. Seepärast ei tahtnud ta uskuda paljaid sõnu ning nõudis tõestusi. Val-

mistati mitmesuguste loomade — lehma, hobuse, koera, kassi, hirve, merisea, sea, hane, kalkuni ja hiire — verelahused. Seejärel lisas Loeffler sellesse kollektsiooni inimvere lahuse. Nüüd tegi ta Uhlenhuthile ülesandeks määrata, milline neist lahustest sisaldab lehmaverd.

«Mõne minuti pärast olin ülesande lahendanud,» kirjutas Uhlen-huth aastaid hiljem. «Ainult lehmaverd sisaldanud lahus sogastus ja andis valgusademe. Samal ajal jäid teised lahused läbipaist-vaiks.»

See katse veenis Loefflerit. Ta lõi Uhlenhuthile vajalikud töötingimused ja tegi talle ülesandeks valmistada küüliku vereseerumeid, mis võimaldaksid kindlaks teha mitmesuguste liikide, eelkõige aga inimese verd. Mõne nädala pärast oli ülesanne täidetud ja Uhlenhuth võis paari minuti jooksul kindlaks teha inimverd tosina teiste hulgast. Arvukad katsed kinnitasid, et nüüd võib eristada mitte üksnes inimverd loomade omast, vaid üksteisest ka erinevate loomaliikide verd. Seerumid, mis mõjustasid sugulasliikide, nagu hobuse ja eesli verd, ei võimaldanud viimaste täpset eristamist. Ka inimese seerum mõjustas inimahvi verd nii, et nende liikide verd ei saanud eristada. Kuid erandid olid tühised võrreldes võimalusega vere kuuluvust kindlaks määrata.

1900. aasta detsembris sai Uhlenhuthi katsetest kuulda Greifswaldi ülikooli kohtumeditsiiniprofessor Otto Beumer. Ta hakkas Uhlenhuthi töös aktiivselt osalema, soovitas viimasel jätkata katseid ja püüda tõestada, et küüliku seerum mõjustab samuti ka kuivanud, palju kuid ja aastaid tagasi valatud verd. Sellega muutuks avastus

kohtumeditsiinile hindamatuks abiliseks. Beumer andis Uhlenhuthile mitu tosinat proovi vana verega, tegi ise vereplekke inimeste ja loomade verest, kuivatas neid, lahustas keedusoola-lahuses ja andis Uhlenhuthile määramiseks. Loeffler korraldas uurijale mitmesuguseid lõkse ja püüdis teda viia segadusse. Kuid kõik see oli asjata. Uhlenhuthi seerumid mõjustasid ka väga vanu vereproove, samuti neid, mis sisaldasid verd vaid tühises koguses.

Heites pilgu avastuse ajaloole, meenutas Uhlenhuth oma erutust 1901. aasta jaanuaripäevadel: «Ehkki polnud enam kahtlust, et vere määramise probleem kohtumeditsiinis on põhimõtteliselt lahendatud, ometi hoidis hiigelsuur vastutus mind tagasi juba ammu valmiskirjutatud käsikirja trükis avaldamisest. On ju sellega seotud kohtuotsused. Ja siis soovitas mu noor, mitte midagi kahtlustav naine töö publitseerimist mitte enam edasi lükata.» «Mitte midagi kahtlustav» seepärast, et naine ei teadnud August von Wassermanni töödest, kes samal ajal oli Berliinis sattunud samuti probleemi lahenduse jälgedele. Uhlenhuth pidas veel kord nõu Friedrich Loeffleriga, kes kiitis plaani heaks ja juba samal õhtul saatis kirjutise ajakirjale. «Juba nädala pärast sain korrektuuri ja peagi, 7. veebruaril 1901. aastal ilmus trükis mu töö pealkirjaga «Erinevate liikide vere määramise meetod ja inimvere olemasolu diferentsiaal-diagnostiline tõestus».»

130

9. Sadistlik mõrvar

Kohtuarstid ja kriminalistid, kellele praegu Uhlenhuthi reaktsioon on igapäevane, ei suuda ette kujutada seda erutust, millega kohtumeditsiin ja kohtud pärast mõningat kõhklemist hakkasid kasutama Paul Uhlenhuthi meetodit. Mone nädala jooksul muutus Greifswald saksa ja välismaa kohtuarstide rännakute sihtpunktiks. Meedikud tahtsid isiklikult tutvuda Uhlenhuthi katsetega. Tuli vastata arvukatele küsimustele ning töödelda vereproove, mida olid saatnud prokurörid ja uurijad palvega määrata kindlaks, kas tegemist on inim- või loomaverega. Kuid üldist huvi tekitas avastus alles siis, kui Uhlenhuth kasutas oma meetodit edukalt kriminaalasjas laste tapmise kohta Läänemeres asuval Rügeni saarel.

1901. aasta 1. juuli õhtul jäid kadunuks Rügeni kaguosas asuva Seebad-Göhreni voorimehe pojad — 8-aastane Hermann ja 6-aas-tane Peter Stubbe. Õhtusöögile nad ei ilmunud. Kui pimeduse saabudes lapsed ikka veel koju polnud tulnud, läksid isa, mõned naabrid ja sandarm neid otsima. Göhren asus metsa ääres ja Stubbe oletas, et poisid võisid mänguhoos metsa ära eksida. Valjusti laste nimesid hõigates käisid otsijad metsa läbi. Mõne tunni pärast pöördusid nad koju tagasi, otsustades järgmisel hommikul otsinguid jätkata.

Kuid 2. juulil saabus sõnum, mis pani nördima terve Rügeni. Üks otsingutest osavõtnud naaber oli leidnud tihedast võsast mõlema lapse laibad. Poiste pead olid lömastatud ja kehast eemaldatud, käed ja jalad otsast lõigatud, kõhud avatud. Mõrvar oli siseelundid metsa mööda laiali loopinud. Vanema poisi südant ei õnnestunudki üles leida. Võib-olla oli mõrvar selle kaasa võtnud. Põõsastest leiti suur verine kivi, millega lapsed oli tapetud. Kõik see tunnistas, et mõrv oli toimunud seksuaalse perverssuse pinnal. Politsei hakkas otsima tunnistajaid, kes olid näinud lapsi koos võõra inimesega. 2. juuli õhtul teatas puuviljamüüjanna, et ta oli näinud, kui 1. juuli õhtul kõnetas lapsi Baabest Rügeni saarelt pärinev tislerisell Ludwig Tessnow. Too veidrik oli kaua aega mööda Saksamaad hulkunud ja alles hiljuti saarele ilmunud. 2. juuli õhtul oli keegi kojamees Tessnowit näinud. Tema ülikond olnud üleni pruune plekke täis.

Tessnow arreteeriti. Tal oli seljas tööriietus: särk, püksid ja sinine põll. Kuid tema kapist leiti ülikond, uus kübar, samuti ka uus lips. Mõned kohad ülikonnal paistsid olevat äsja pestud, kuid särgil, kübaralindil, pintsakul, pükste ja vesti voodril oli näha vaevu kuivanud plekke. Tessnow eitas laste tapmist. Ta seletas, et kübaralint on juba ammust aega lehmaverega koos, muud plekid aga on tekkinud tisleripeitsist, millega ta iga päev kokku puutub.

Tessnowi jutt peitsist tuletas Greifswaldi uurijale meelde teist lastemõrva, mis oli toimunud 9. septembril 1898. aastal Osnabrücki lähedal Lechtingeri külas. Hannelore Heidemanni ja Else Langemeieri vanemad ootasid oma tütreid koolist lõunasöögile. Koolist

järele pärides selgus, et kumbki tütarlaps polnud sel päeval üldse koolis olnud. Vanemad ja külaelanikud otsisid metsa läbi ning leidsid põõsastest Hannelore Heidemanni laiba. Ohtu eel leiti ka teine laip. Mõrvar oli tütarlaste kehad tükeldanud ja tükid laiali loopinud. Kahtlus langes kellelegi tislerile, keda oli külas nähtud. Tema ülikond oli plekke täis. Osnabrücki politseinikud ei teadnud kohtumeditsiinist midagi, jäid rahule seletusega, et plekid olevat tekkinud tisleripeitsist, ja vabastasid mehe.

Greifswaldi uurija saatis Osnabrücki järelepärimise ja sai teada, et tisler, kes 1898. aasta septembris oli kinni peetud ja vabastatud, oli Ludwig Tessnow. Kui uurija sai need andmed, oli ta Tessnowi süüs veendunud. Seejuures meenus talle veel üks teade. Ööl vastu 12. juunit 1901 oli ühel karjamaal Göhreni lähedal tapetud kuus-seitse lammast, kellel oli sisikond välja lastud ja kehad tükkideks lõigatud. Lammaste peremees ilmus tapmispaigale liiga hilja, kuid nägi põgenevat kurjategijat ja kinnitas, et tunneb ta kokkusaamisel ära. Uurija näitas Tessnowit lammaste peremehele. Talupidaja tundis kahtlusaluse ära kõnnaku, liigutuste ja profiili järgi, mida ta vaatamata videvikule selgesti oli näinud. Tessnow aga kinnitas endiselt, et pole kunagi süütute loomade külge kätt pannud ega lapsi mõrvanud. Plekid rõivastel aga olevat peitsist, mitte verest.

23. juulil kohtus uurija pärast väsitavat ja tulemusteta ülekuulamist Greifswaldi peaprokuröri Hübschmanniga, pidas temaga nõu ja arvas, et Tessnowit on raske kuriteos paljastada. Hübschmann oli just äsja tutvunud Uhlenhuthi tööga. «Teate mis,» ütles prokurör. «Uhlenhuthi meetodi järgi saab kindlaks teha nii inimese kui ka lamba vere. Kui te leiate Tessnowi rõivastelt mõlema verd, olete otsustava barjääri ületanud. Lamba veri rõivail ja karjuse tunnistus ei jäta kahtluse varjugi, et Tessnow on veristanud lambad. Ja asitõend, et arvukad plekid riietel on inimvere plekid, paljastab tema vale lõplikult. Üle jääb üksnes seletus, et ta on nii või teisiti elajalikku mõrva segatud.»

Kui Uhlenhuth 29. juulil ja 1. augustil sai kaks pakki Tessnowi rõivaste ja verise kiviga, valitses elanikkonna hulgas ja ajalehtedes juba rahulolematus, et politsei polnud suutnud Tessnowit paljastada. Uhlenhuth sai väga hästi aru, mis tähendab ülesande edukas täitmine talle enesele ja tema inimvere diferentsiaalse diagnostika meetodile. Koos oma ainsa abilise Schirmacheriga uuris ta peaaegu sadat plekki ja plekikest. Kasutades Teichmanni ja gujakiproove, tegi ta alguses kindlaks, kas üldse on tegemist verega. Seejuures selgus, et Tessnowi töörõivastel verd polnud. Hoopis teine lugu oli ülikonnaga. Klassikalised proovid tuvastasid vere. Kust vähegi võimalik, kaapis Uhlenhuth Tessnowi ülikonna igast plekist maha väikese osakese. 5. augustil 1901 tegi Uhlenhuth oma uuringutest kokkuvõtte. Ta tõestas inimvere olemasolu kuues kohas pintsakul, seitsmes kohas pükstel, neljas kohas kübaral, ühes kohas särgil ja neljas kohas vestil. Peale selle tegi ta

132

kindlaks, ja see polnud vähem tähtis, et seitsmes kohas pintskul ja kolmes kohas pükstel oli lambaverd.

Uhlenhuthi ekspertiisi osa protsessis Tessnowi üle ja sellele surmanuhtluse määramises 1902. aasta lõpul tegi meetodi tuntuks ka väljaspool Saksamaa piire. Mõnedes teadlastes tekkinud kahtlused lükkas uurija edukalt ümber. Vead võisid tekkida üksnes oskamatusest seerumit valmistada. Uhlenhuth nõudis, et seerumit valmistataks vaid riiklikus instituudis spetsialistide kontrolli all. Ta juhtis tähelepanu sellele, et mõned ained, nagu puukoor ja nahk tekitavad seerumis sademe ka vere puudumisel. Ta oli veendunud, et niisuguseid aineid leitakse veelgi. Ja tõepoolest, kümme aastat hiljem tõestas Hamburgi ülikooli kohtumeditsiini instituudi direktor Erich Fritz, et mõned vihmamantlite immutusainetest tekitatud kahtlased plekid andsid seerumiga töödeldes eksitavaid tulemusi. Uhlenhuth kindlustas end juba algusest peale selliste vigade eest, kui nõudis, et vereplekkide kontrollimisel tuleb kontrollida ka sama materjali üht ja sama seerumit kasutades.

1904. aastal, kui Tessnow hukati, ei takistanud enam miski meetodi edukat kasutamist kogu maailma kohtumeditsiiniinstituutides.

10. 1888. aasta. Kriminalistide uus põlvkond

Uhlenhuthi avastuse eel valitses Saksamaa kohtumeditsiinis vaikus. Tõsi, kohtumeditsiiniasutuste organisatsioon saksa riikides oli parem kui paljudes teistes maades. Kuritegude paljastamisel olid prokuröride ja uurijate käsutuses erivolitustega arstid. Nende teadmiste tase sõltus teaduse arengust ja kõrgkoolist, kus nad olid saanud oma kohtumeditsiinialase ettevalmistuse. Siinkohal jäi Saksamaa Prantsusmaast ja Austria-Ungarist lootusetult maha. Saksa riikide valitsused, politsei ja ülikoolide arstiteaduskonnad ei tunnistanud kohtumeditsiini ikka veel omaette teaduseks. Ent üksnes sellele pidi kriminalistika juba lähemas tulevikus tuginema. See oligi põhjustanud pikaajalise seisaku saksa kohtumeditsiinis.

Kui professor Ungar 1888. aastal Kölnis loodusuurijate kokkutulekul esines kõnega «Kohtumeditsiini tähtsusest ja selle kohast Saksamaa kõrgkoolides», veendusid kuulajad, et senine olukord ei tohi enam kaua kesta. Ungar ise polnud kohtuarst, vaid Bonni pediaater. Ta pidi laste kahtlaste surmajuhtumite puhul sageli tegema ekspertiise. Seepärast oligi ta hakanud mõistma kohtumeditsiini tähtsust. Ungar hakkas enda algatusel pidama loenguid kohtumeditsiinist. Tal polnud ei instituuti ega laboratooriumi ja oma katseid tegi ta sõprade laboratooriumides. Juba 1883. aastal äratas Ungar tähelepanu, tõestades, et kopsude vette asetamine, mida juba ammust ajast kasutati indikaatorina, kas laps oli sündinud elusalt või surnult, ei garanteeri täielikku tõesust. Eelkõige võisid eksitada lagunemisgaasid. Täites surnult sündinud lapse

133

kopsud, tingisid gaasid kopsude ujuvuse. Sellega äratas Ungar huvi küsimuse teaduslikuks lahendamiseks.

1888. aastal oli Ungari nimi tuntud ka välismaal. Oma ettekandes teatas ta, et üksnes kahes kahekümnest Saksamaa ülikoolist lugesid kohtumeditsiinikursust koosseisulised professorid. Kümnes ülikoolis kohtumeditsiini üldse ei õpetatud, ülejäänud kaheksas lugesid kohtuarstid kursust juhuslikult, kutsetöö kõrvalt. Mitte kusagil ei korraldatud selles õppeaines eksameid ja seetõttu näis kohtumeditsiin nii arstiteaduskondade kui õigusteaduskondade üliõpilastele vähetähtsana, kasutu lisakoormana. Teaduslikud uurimisinstituudid puudusid. Kui õppeainet lugesid kohtuarstid, oli ajuti võimalik praktiliselt tegelda laipadega, mis sattusid kätte mõrva,

enesetapu või kahtlastel asjaoludel järgnenud surma tõttu. Kuid iga laiba pärast tuli võidelda patoloogidega.

80. aastatel kirjutas Ungar, millistes tingimustes olid pidanud töötama tema sugulane Casper ja professor Liman: «Räpases ning pimedas õhutamisvõimaluseta keldriruumis olid välja pandud kindlakstehtud ja tundmatute isikute laibad, mille rõivad olid sinnasamasse nööride külge üles riputatud ... Siin algasid matusetali-tused ja sageli võis näha, kuidas vaimulik pöördus matuseliste poole samas õudselt haisvas keldris, kus sooritasid oma uuringuid kohtunikud, arstid ja üliõpilased.» Alles 1886. aastal ehitati Berliinis uus surnukamber, mille idatiivas asus lahkamisruum, kus võisid töötada kõik Berliini seitse kohtuarsti. Samas tiibhoones sai professor Liman oma käsutusse mõne toa kohtumeditsiiniga tegelemiseks.

Alles 19. sajandi viimasel aastakümnel hakkas halvustav suhtumine kohtumeditsiini vastu kaduma. Paljude maade noored patoloogid mõistsid, et see ongi too uudismaa, mis pakub suuri võimalusi teaduslikuks tegevuseks. Berliinis asus vana professor Limani kohale kolmekümneaastane endine terapeut ja patoloog Fritz Strassmann, kes tegi palju, et kohtumeditsiin hakkaks etendama juhtivat osa kriminaalasjades. Veelgi suurem entusiast oli Richard Kockel, kes sai Leipzigis esimeseks «plaaniväliseks kohtumeditsiini õppejõuks». Et ta polnud kohtuarst, pidi ta hankima Saksimaa justiitsministeeriumilt loa võtta osa lahkamistest, mida kohtuarstid üsna sageli üpris oskamatult sooritasid. Kulutused «osavõtuks», mis toimusid väljaspool Leipzigi, pidi ta ise kandma.

Adolf Lesser alustas oma tegevust patoloogina Rudolf Wirchowi Berliini koolkonnas. 1886. aastal asus ta elama Breslausse ja aasta hiljem hakkas lugema kohtumeditsiini kursust Breslau ülikoolis. Königsbergis arendas tormilist tegevust Strassmanni õpilane, noor eradotsent Georg Puppe. Ta võttis osa Saksamaa Kohtumeditsiini Ühingu moodustamisest ja uue teadusharu — sotsiaalmeditsiini liitmisest ühinguga. Sotsiaalmeditsiin uuris noid meditsiiniprob-leeme, mis olid tekkinud seoses tööstusajastuga: töötraumasid, töö-võimelisust, tegeles sotsiaalkindlustuse ja pensionidega.

Halles kuuldi esmakordselt Ernst Ziemke häält, kes sai hiljem

üheks leidlikumaks kohtuarstiks. Esimesi kogemusi uppumissurma diagnostikas omandas Danzigis Karl Berg. Kõik need mehed Kockelist Bergini, Strassmannist Ziemkeni olid inimesed, kes lõid käesoleva sajandi 20.—30. aastatel saksa kohtumeditsiini. Kuid 1901. aastal oli nende võitlus kohtumeditsiini tunnustamise eest veel üsna vaevarikas. Pole juhuslik, et samal aastal alustas veel üks kohtumeditsiinipioneer, nimelt Ernst Giese oma tegevust eradot-sendina Jenas sissejuhatava loenguga teemal «Oskus eristada verd käesoleval ajastul». Uhlenhuthi avastus andis kohtumeditsiini arengule Saksamaal ennenägemata tõuke. Saksamaast eemal, eriti Prantsusmaal, soodustas võimalus eristada inimverd looma omast usku kohtumeditsiini piiramatutesse võimalustesse. Võib-olla polnud see juhus, et just Pariisis elas kohtumeditsiin mõni aasta hiljem üle skandaalse kriisi. Lacassagne märkis selle kohta järgmist: «Ajalugu meenutab meile meie teadmiste ja oskuste piiratust iga kord, kui selle unustame.»

11. Jeanne Weberi süüasi

1905. aasta 5. aprilli keskpäeval tuli Pariisi Bretonneau' hospidali noor naine. Meeleheites näitas ta kojamehele oma vaevu hingavat siniseks tõmbunud last. Lapse väljanägemisest ehmunud kojamees juhatas naise lasteosakonda ja kutsus kohe välja doktor Saillanfi. Pärast pealiskaudset ülevaatust tegi dr. Saillant kindlaks, et lapsel

võib täheldada nähtust, mis kaasneb äkilise lämbumisega. Ema, proua Charles Weber rääkis üpris imelikku lugu. Ta elas vaeses linnaosas — Goutte-d'Or'is —, psühhiaatriakliiniku ja Salpetriere'i vahel. Seal elas palju Weberite sugulasi: töölisi, voorimehi, käsitöölisi. Keskpäeval olnud proua Weber koos oma kuuekuise poja ja proua Pierre Weberiga külas sugulase Jeanne Weberi juures. Pärast lõunasööki palunud Jeanne Weber külalisi talle midagi osta, sest ta enesetunne olevat vilets. Mõlemad külalised väljusid. Väike Maurice jäi Jeanne'i juurde. Umbes viie minuti pärast naasnud proua Weber nägi oma poega Maurice'i lamamas voodil, vaht suunurkades. Jeanne Weber aga istunud voodiserval, käsi lapse rinnal särgi all. Kohe oli võtnud ema lapse oma sülle. Hirmunult oli ta jooksnud lähima arsti doktor Moocki juurde, sealt Bretonneau' haiglasse.

Saillant vaatas Maurice'i üle teistkordselt. Nüüd avastas ta lapse kaelal umbes sõrmesuuruse punaka jälje. Arst hakkas kahtlema, kas last pole viimati kägistatud. Maurice pandi lastepala-tisse. Ema jäi tema juurde. Umbes üheksa tunni pärast külastas Saillant taas patsienti. Lapse tervis oli küllalt hea. Ema oli juba rahunenud ja dr. Saillant palus teda juhtunust pikemalt rääkida. Proua Weber rääkis, et alates 2. märtsist oli Weberite perekondades lämbumissurma surnud neli last. Ja iga juhtumi juures oli ühtede või teiste asjaolude tõttu viibinud Jeanne Weber. Too Keritayst

135

pärit kolmekümneaastane naine oli elanud Pariisis ammu ja 1893. aastal abiellunud Jean Weberiga.

Alguses surid Pierre Weberi kaks tütart: Georgette ja Suzanne. Georgette oli surnud ajal, mil ema pesi pesu ja Jeanne Weber vaatas laste järele. Tüdruku lämbudes kummardunud Jeanne tema kohale ning hoidnud kätt lapse särgi all. 11. märtsil suri Suzanne, kes polnud veel kolmeaastanegi. Isa-ema tööl olles nõustus Jeanne lapsi hoidma. Tütarlapse nägu oli tõmbunud mustaks ja naabrinna oli märganud särgikraed kõrvale lükates laiba kaelal tumedat laiku. Vaestekvartali arst ei pööranud sellele mingit tähelepanu ja määras surma põhjuseks krambid. Kaks nädalat hiljem oli Jeanne külas Leon Weberi peres. Siin jäi ta üksi seitsmekuise Germai-ne'iga. Hommikul hakkas Germaine hingeldama. Samas majas elav vanaema läks lapse karjeid kuuldes tuppa ja nägi Jeanne'i süles hingeldavat last. öö jooksul tüdrukuke rahunes. Kuid 26. märtsil, kui ta taas oli jäetud Jeanne Weberi hoole alla, laps lämbus. Ka seekord nähti Jeanne'i käsi lapse kaela juures särgi all. Järgmisel päeval Germaine maeti ja sama päeva õhtul haigestus salapärasel kombel seitsmeaastane Marcel — Jeanne Weberi poeg. Mõne tunni pärast poiss suri kuuldavasti difteeria tagajärjel.

Doktor Saillant tundis Goutte-d'Or'i elanikke läbi ja lõhki. Uhe lapse elu ei maksnud seal midagi. Ka kohalikud arstid pidasid lapse surma otsekui mingiks loodusnähtuseks, mille vastu ei tasu võideldagi. Kuid proua Weberi juttu kuulates oli kummaline mõelda, kui kaugele võib ulatuda inimeste lollus! Milline nõmedus usaldada lapsi inimese hoolde, kelle käte vahel lapsed surevad!

Saillant küsis, kas proua Weberi ja tema sugulaste pähe oli tulnud üldse mõte, et nende lapsed ei hukkunud mitte salapärasel viisil, vaid sugulase käe läbi. Kas tõesti keegi seda naist ei kahtlustanud? Proua Weber vaatas arstile tuimalt otsa. Jah, mingi-sugune kahtlustus oli tekkinud, kui Germaine suri. Kuid seejärel oli surnud Jeanne'i enese poeg Marcel!

6. aprilli hommikul oli Maurice juba täie tervise juures. Sinakas varjund oli näolt kadunud. Kuid kahtlased jäljed kaelal siiski säilisid. Saillant polnud kohtuarst. Kuid ta oli veendunud, et sinised plekid kaelal olid kägistusjäljed. Maurice'i üle vaadates tuli osakonna peaarst Sevestre samale järeldusele. Weberite laste kummalistest surmajuhtumitest teatati Goutte-d'Or'i politseikomissarile. Tund aega hiljem väike

ümarjas ning ilmetute silmadega Jeanne Weber vahistati. Kaks inspektorit hakkasid uurima tunnistajatelt laste surma kõiki üksikasju.

7. aprillil sai inspektor Coiret teada, et juba 1902. aastal oli surnud Jeanne Weberi käte vahel kaks last — Lucie Alexandre ja Marcel Poyatos. Väljakutsutud arstid rääkisid surma põhjuste kohta ebamäärast juttu.

Jeanne Weberil oli peale 28. märtsil surnud seitsmeaastase Mar-celi olnud kaks mõni aasta tagasi surnud tütart. Kõik Weberid

136

tundsid talle kaasa ja tema pealetükkivaid taotlusi hoida lapsi võeti kui «rahuldamata emalikkust».

Kuid 2. märtsil 1905. aastal Pierre Weberi majas toimunust ei saanud niiviisi mõelda. Samal päeval, kui oli surnud poolteiseaastane Georgette, toodi lapse emale sõnum, mis oleks pidanud teda häirima. Kaks tundi pärast seda, kui Georgette oli jäetud Jeanne Weberi hoolde, jooksis lapse ema juurde pesumajja. naabrinaine preili Pouche. Kuulnud Georgette'i südantlõhestavat nuttu, oli preili Pouche läinud Weberite magamistuppa, kus nägrlast Jeanne Weberi süles ja jooksis sellest emale teatama. Kui preili Pouche ja ehmunud ema koju jõudsid, lamas Georgette voodil, keel suust väljas, vaht suunurkades. Jeanne oli kummardunud voodi kohale, näol kummaline eemalolekuilme. Ema oli tahtnud last sülle võtta, kuid Jeanne'i käed klammerdusid tüdruku rinna külge. Suuri vaevu oli emal õnnestunud laps enese sülle saada. Kui ema tüdruku akna alla viis, hakkas laps ühtlasemalt hingama. Arvates, et haigushoog on möödunud, andis ema lapse sugulase kätte tagasi. Preili Pouche lubas ise lapse juures olla, ema aga polnud sellega nõus ja läks pesu pesema. Polnud möödunud tundigi, kui naabrinna teda taas kutsus. Seekord leidsid nad Geor-gette'i juba surnuna. Kohaletulnud arst Ascherile näitas preili Pouche surnu kaelal laike, kuid meedik polnud pööranud neile tähelepanu. Harjunud sellega, et lapsed surevad siin tihti, ei raisanud arst aega ja pani diagnoosiks — «krambid».

Suzanne Weberi surmajuhtumit uuriv inspektor Bovet sai teada, et lapse isa oli tookord ette hoiatatud. Pärast lõunasööki läks abielupaar Weber tööle. Pierre töötas oma kodu lähedal. Nagu varem Georgette, jäeti ka Suzanne Jeanne'i järelevalve alla. Umbes kella kahe paiku jooksis naabrinaine proua Miquel Pierre'i juurde ja kutsus teda koju. Nagu Georgette, nii lamas ka mustaks tõmbunud näo, kokkusurutud lõualuude ja kõverdunud jäsemetega Suzanne voodil. Jeanne'i käed asusid lapse rinnal. Hommikul oli Suzanne'ile antud köharohtu. Kartes, et laps oli saanud ravimit ülearu, viis isa tütre akna juurde ja kui laps hakkas korralikult hingama, andis ta tüdrukukese taas sugulase kätte. Kümme minutit hiljem kutsus preili Pouche teda uuesti koju, kuid seekord oli Suzanne juba surnud. Jeanne oli sidunud lapse kaela ümber rätiku ja keelanud preili Pouche'il sidet ära võtta. Naabrinna rääkis ins-pektorile, et tal oli õnnestunud rätisõlme siiski lõdvendada, kusjuures ta nägi lapse kaelal selget kägistusjälge.

Ka seekord väljakutsutud doktor Ascher vaatas laiba pealiskaudselt üle ja pani diagnoosi — krambid.

Inspektor Bovet oli ise Goutte-d'Or'ist pärit. Ta tundis seda kanti, kus valitses mustus ja vaesus, ning teadis, kui sageli surm siin lõikuspidu pidas, kui ükskõiksed ning rumalad olid siinsed inimesed. Kui ta aga sai kuulda, mis oli juhtunud 25. ja 26. märtsil Leon Weberi tütre Germaine'iga, ei saanud ka Bovet enam millestki aru. Tüdruk oli alles äsja kopsupõletikust tervenenud, kui

137

25. märtsi hommikul tuli Jeanne Weber ja pakkus ennast lapsehoidjaks. Germaine'i ema oli just läinud turule, kui tüdruku vanaema kuulis lapse karjeid. See oli umbes

keskpäeva paiku. Vanaema jooksis tuppa, kus nägi last Jeanne'i süles. Tüdruk hingeldas. Midagi kahtlustamata, arvates, et Jeanne oli lihtsalt hooletu lapsehoidja, võttis vanaema lapse enese juurde. Siis aga pidi ta ka ise tööle minema. Selleks ajaks tuli koju Germaine'i ema. Jeanne aga palus viimast minna ostma mõningaid toiduaineid. Vaevalt oli ema jõudnud lahkuda, kui naabrid kuulsid lapse karjeid. Nad jooksid tuppa. Tüdruk hingeldas. Jeanne'i mõlemad käed olid lapse rinnal, kleidi all. Naabrid kutsusid kohale läheduses viibiva doktor Labelle'i. Arst mingeid krambi- või difteeriatunnuseid ei täheldanud, küll aga märkas nahavigastusi lapse kaelal. Et tüdruk hakkas taas normaalselt hingama, arst lahkus, lubades järgmisel päeval taas läbi astuda. Ka Jeanne Weber lahkus, kuid tuli järgmisel päeval tagasi. Germaine'i enesetunne oli hea. Doktor Labelle oli veendunud, et tüdrukut ei ähvarda mingi oht. Pärast lõunat, umbes kella 16.30 paiku palus Jeanne, nagu eelmiselgi päeval, Germaine'i ema mingit teenet osutada. Mõni minut pärast ema lahkumist kuulsid naabrid taas kisa. Kohale rutanud, nägid nad vankri kohale kummardunud Jeanne'i. Last kattis padi, selle all olid «lapsehoidja» käed. Tüdruku nägu oli sinine, silmad koopaist välja tungimas. Hirmunud naabrid jooksid otsima ema ja doktor Labelle'i. Kui nad tagasi jõudsid, oli laps surnud. Et doktor Labelle'i ei õnnestunud üles leida, tuli kohale doktor Ascher, kes kirjutas: «Surm krampide tagajärjel.»

8., 9. ja 10. aprillil kandis Bovet uurija Leydefle uurimiskäigust ette. Bovet oli kindlaks teinud, et Jeanne'i ei usaldanud mitte üksnes naabrid Pouche, Navel ja Micquel, vaid seda naist ei sallinud ka Germaine'i vanaema. Kuid pärast Jeanne Weberi poja Marceli surma antipaatia kadus. Poja surma tunnistajateks olid Jeanne Weber ise ja tema joodikust mees. Doktor Moock oli last kaks korda pealiskaudselt üle vaadanud, ta tahtis teha süsti, kuid ei jõudnud. Lapse surma põhjuseks pidas ta ajupõletikku. Isa kinnitas, et poiss hingeldanud ja tal olnud kõrge temperatuur.

Jeanne Weber vaikis ega vastanud Leydet' küsimustele. Viimane aga aimas, et siin on juhtunud midagi hirmsat: omaenese lapse mõrv püüdega vaigistada sugulaste kahtlust, et samal ajal tappa edasi.

9. aprillil lõpetas Leydet eeluurimise. Nagu inspektoridki, oli Leydet veendunud laste vägivaldses surmas. Üksnes Maurice'il oli õnnestunud seda saatust vältida. Leydet mõtiskles nende põhjuste üle, mis olid sundinud seda naist pidevalt mõrvama. Võibolla olid tema kuriteod kättemaks enda kahe lapse surma eest? Või siis kannustas naist kadedus ja vihkamine õnnelike emade vastu? Aga võib-olla ta lihtsalt nautis tapmist nagu paljud teisedki mõrvarid?

138

Oli kuidas oli, kuid Leydet pidi tõestama, et nii Georgette, Suzanne, Germaine ja Marcel olid surnud Jeanne'i käe läbi.

Leydet tegi doktor Leon Henri Thoinot'le ülesandeks uurida ellujäänud Maurice Weberit, samuti ekshumeerida ning lahata Geor-gette'i, Suzanne'i, Germaine'i ja Marceli laibad. Leydet oli veendunud, et Thoinot annab talle teaduslikult tõestatud materjali laste lämbumissurma kohta.

12. Brouardel. Thoinot ja Pariisi kohtumeditsiini koolkonna kuulsus

Thoinot oli tihedas koostöös Paul Camille Hippolyte Brouardeliga, kes alates 1877. aastast seisis Pariisi kohtumeditsiini kuulsa koolkonna eesotsas. Thoinot mäletas ka Ambroise Tardieu'd, kes aastatel 1861 — 1877 oli juhatanud kohtumeditsiini kateedrit ja tegi kuulsaks oma kohtumeditsiini koolkonna nii kodumaal kui ka mujal. Nüüd oli 47-aastane Thoinot saanud Brouardeli väärikaks järelkäijaks. Teda kutsuti sageli eksperdina kohtusse. Seal oli tal suur autoriteet.

Kui Thoinot sai ülesande, oli kohtumeditsiih juba kaheksakümmend aastat tegelnud lämbumis- ja poomissurma küsimustega. Eelkõige oli uuritiid patoloogilisi muutusi, mis kaasnevad sellise surmaga. Kolmkümmend aastat tagasi oli Tardieu neid probleeme vaaginud oma raamatus «Poomine, lämbumine ja kägistamine» ning avastanud niinimetatud Tardieu' laigud — punktikujulised verevalumid pleuras ja südames. Tardieu oli esimene, kes uuris padjaga lämmatamisest ja rinnakorvi ahendamisest põhjustatud surma.

Kõigil oli meeles sensatsioon, mille oli tekitanud Langreuter 1888. aastal, uurides laiba hingekõri ja kurku. Teadlase abiline kägistas surnut käte ja köiega, samal ajal aga registreeris Langreuter, mis toimub sel ajal neelus, hingetorus, keeles, kaelaarteri-tes ja -veenides. Veelgi rohkem olid meeles katsed, mida tegi 1904. aastal rumeenlane Minovici, tajumaks seda, mida inimene kogeb poomise ajal. Minovici tegi kindlaks, mitme sekundi pärast ja mispärast tekib kõrvades vile, teadvuskaotus, näovärvi muutus, veresoonte blokeerimine. Ta lõpetas oma katse alles siis, kui tekkis väljakannatamatu valu keelepäras, mis kestis hiljem peaaegu kaksteist päeva.

Brouardel avaldas oma raamatu 1897. aastal. Selles olid kirjas autori aastatepikkused kogemused ja järeldused hetkesurma kohta, mis võib järgneda teatud kaelanärvide vigastamisele.

Pärast nöörkägistust jääb kaelale jälg. Neil juhtudel muutub nägu lillakaks, sest lämbumisel kõik arterid ei sulgu, veenid aga kindlasti. Seepärast tekivad plekid kaelal ja väikesed verevalumid näol ning kilpnäärmes. Kätega kägistamine jätab samuti iseloomulikud jäljed: neelukõhre purunemise ja vaevumärgatavad küü-
nekriimustused.

139

Nahaaluseid verevalumeid, kuivanud kohti ja verevalumeid lihastes leidub kõige sagedamini vasemal pool hingekõri, kuhu on surunud mõrvari pöial. Veelgi eredamalt väljendub verepais peas, mille tõttu võib nägu mustaks tõmbuda. Silmad tungivad koobastest välja. Lahkamisel avastatakse sageli vere kogunemist ajju, kopsudesse, südame vasakusse poolde, samuti juba tuntud Tardieu' laike.

10. aprillil 1905 võttis Thoinot Saint-Antoine'i kliinikus vastu proua Charles Weberi, et uurida tema poega Maurice'i. Ta palus proua Weberit jutustada sündmustest, mis olid toimunud 5. aprillil Goutte-d'Or'is. Seejuures kuulis ta, et laigud Maurice'i kaelal olid aegamisi kahvatunud ja eelmisel päeval, 9. aprillil lõplikult kadunud. Kuni Thoinot tutvus arstide Saillant'i ja Sevestre'i märkmetega lapse seisukorra kohta 5. ja 6. aprillil, vaatas tema assistent läbi Maurice'i. Lõpuks vaatas ta ise poisi läbi ning dikteeris oma järelduse uurijale: Maurice on priske terve poiss. Tema kaelal pole näha mingeid vägivalla jälgi. Põhjuseks võib olla asjaolu, et «eel-datava kallaletungi» jäljed on lihtsalt kadunud. Kuid järele jääb ka võimalus, et lapse ema tunnistus pole õige ja lämbumine võis tekkida häälepaelte krambist, mida laste juures üsna sageli esineb. Bretonneau' haigla arstid oletavad, et nad leidsid kägistusjälgi, kuid meie, nagu oma järeldustes kirjutas Thoinot, niisugust oletust teha ei saa.

14. aprillil kaevati välja Georgette, Suzanne ja Germaine Weberi laibad. Thoinot leidis, et Georgette'i laip on hästi säilinud ja selle abil võib koguda vajalikke andmeid. Harjunud kindlusega alustas ta lahkamist. Töö lõpetanud, järeldas teadlane: kaelal puuduvad patoloogilised muutused ning plekid. Kaela lihastes verevalumeid ei leidu. Keelealune luu ja kaela veresooned on terved. Vasakus kopsutiivas leidub väike tuberkuloosikolle. Ülejäänud organid on terved.

Ka Suzanne'i kael oli «puhas», sellel puudusid vigastused. Kuid suures südamelihases avastati väike, kuid ilmne verevalum. Thoinot konstateeris elu ajal tekkinud kahjustust. Tema järeldus vägivaldse surma kohta oid eitav. Ei mingeid vigastusi keelealuses luus, hingekõris, ei verepaise kopsudes ega Tardieu' laike. Kõik organid olid terved.

Germaine'i laip oli eelmistest paremini säilinud. Uurimise tulemused kõlasid järgmiselt: «Kaela pealispinnal puuduvad vägivalla-jäljed. Ei mingeid hingekõri ja keele kahjustusi. Kopsudes tühine verepais. Muud organid on terved.»

Sama päeva õhtul andis Thoinot oma järeldused Leydet' kätte. Teadlane kirjeldas pealekauba, milliseid patoloogilisi muutusi avastab kohtumeditsiin kägistamise puhul. «Et aga püstitada kägistamise kohtumeditsiiniline diagnoos, peavad esinema kas või mõnedki ülaltoodud tundemärgid,» kirjutas Thoinot. Et nii Geor-gette'il kui Germaine'il niisuguseid ei leitud, siis ei saa väita, et nad on kägistatud. Suzanne'i kaelal avastati küll laik, kuid selle

põhjal oleks avantüristlik kinnitada, et Jeanne Weber oli lapse tapnud. Lahkamisel ei täheldatud patoloogilisi muutusi, mis oleksid lubanud selgitada surma põhjusi. On teada loomulikke surmajuhtumeid, mis ei jäta organitesse mingeid jälgi. Kas või lastele tüüpilised häälepaeltekrambid või pseudodifteeria. Thoinot resümeeris: «Suzanne, Georgette ja Germaine võisid olla loomuliku lämbumise ohvrid, mille tõttu ei jää organitesse patoloogilisi muutusi.»

Järgmisel hommikul lõpetas Thoinot oma aruande Marcel Weberi lahkamise kohta. Ta ei leidnud lapse kehas mingeid haiglaslikke muutusi, kägistamisjälgedest rääkimata. Järeldus oli järgmine: «Lahkamistulemused välistavad hüpoteesi vägivaldsest surmast kägistamise läbi.»

Leydet' hämmeldus pärast Thoinot' esimest ekspertiisi Marcel Weberi surma kohta muutus kahtluseks järgmiste järelduste saabumisel. Liiga suur vastuolu valitses juurdlustulemuste ja Thoinot' väidete vahel. Ehkki Leydet uskus meditsiini, järelikult ka kohtumeditsiini progressi, ometi kuulas ta 1905. aasta aprillis ja juunis veel kord kõik tunnistajad üle. Need ülekuulamised veensid teda veelgi enam, et Jeanne Weber on mõrvar. Leydet uuris veel kord Tardieu' ja Brouardeli raamatuid kägistamise kohta. 21. juulil andis ta Thoinet'le üle kõik uurimismaterjalid, et korraldada veel-kordne ekspertiis tunnistajate juuresolekul. Eriti taotles Leydet Saillant'i, Sevestre'i ja Labelle'i osavõttu. Lõpuks ta küsis, mida võib järeldada pealtnägijate visadest kinnitustest, et Jeanne Weberi käed asusid iga kord laste riiete all, nende rinnal.

Kannatamatult ootas Leydet uue uurimise tulemusi. Augusti lõpus saabus Thoinot'lt vastus. See oli üksikasjaline aruanne, kuid juba selle esimesi lehekülgi lugedes mõistis Leydet, et ta pole sammugi edasi jõudnud. Thoinot kordas oma esimest järeldust sõnasõnalt, Georgette'i surma põhjuseks oli häälepaelte kramp, Germaine'il — häälepaelte kramp, Suzanne'il — kramp, Marcelil — pseudodifteriit. Tunnistajate väited vaokujulisest jäljest kaeltel, laste violetsetest ning mustaks tõmbunud nägudest, koopast välja-tunginud silmadest lükkas Thoinot kategooriliselt tagasi kui «eba-teaduslikud». «Meditsiinilist haridust mitteomavate isikute niisugused kinnitused ei veena absoluutselt,» kirjutas ta. Thoinot puudutas küsimust laste võimalikust tapmisest Jeanne Weberi poolt kätega rinnale surudes. Kuid diletandina viitas ta üksnes Tardieu'le, kes 1870. aastal käsitles surma võimalust rõhumisel rinnakorvile krampide puhul või suures rüsinas. Tardieu täheldas neil juhtudel märke kannatanu kehal: «Lahkamisel aga ei täheldatud mingeid haavu, mis kaasnevad lämmatamisega rinnale surudes.» Thoinot märkis: ettekujutus, nagu võiks last lämmatada rinnale surudes, on avantüristlik. Tema järelduse kvintessents oli järgmine: «Oletus Georgette

Weberi vägivaldse surma kohta pole teaduslikult põhjendatud.» See kehtis ka Germaine'i, Suzanne'i ja Marceli kohta. Lõpuks kirjutas Thoinot: «Bretonneau' hospidalis
141
olid uurinud meedikud vaid Maurice'i ja nende tähelepanekud võimaldavad oletada lapse lämmatamise katset.» Kuid kõigest oli näha umbusaldust Saillanfi ja Sevestre'i vastu, sest nood polnud kohtuarstid.

Leydet võttis ekspertiisijärelduse teadmiseks. Kuidas ka Thoinot oma vaatevinklit peale ei surunud, ometi oli Leydet veendunud Jeanne Weberi süüs. Prokurör Seeligman esitas viimase vastu süüdistuse tapmises ja tapmiskatses. Kuid juba alguses toimus kohtulik arutamine uurimistulemuste ja kohtumeditsiinilise ekspertiisi järelduste vaheliste vastuolude tähe all. Olles tunnistajate seletuse mõju all, lükkas sügavalt teadusse ja progressi uskuv kohtupresident Bertholus kohtuistungi 1905. aasta detsembrist järgmise aasta jaanuarini edasi. 18. jaanuaril tegi ta professor Brouardelile ja Thoinofle ülesandeks kohtuasi ja olemasolevad järeldused läbi vaadata.

Brouardel oli sel ajal 78-aastane, poole aasta pärast ta suri. Hiljem hakati kahtlema, kas ta üldse oli enam võimeline niisuguse tööga toime tulema. Mõned süüdistasid Brouardeli, et kuulsus oli temas kriitilise meele lämmatanud.

Oli see nii või teisiti, kuid mõne päeva pärast sai kohus järelduse, millele olid alla kirjutanud Brouardel ja Thoinot. Dokument kinnitas Thoinot' arvamust kõigis üksikasjus ja lõppes järgmiselt: «Meie teadmised kohtumeditsiinist lubavad konstateerida, et kaela, suu ja nina piirkonnas pole mingeid vägivalla jälgi. Me ei või teaduslikult kinnitada hüpoteesi lämmatamisest rinnale surumise teel...»

Kui 29. jaanuaril 1906 algas protsess Jeanne Weberi üle, häirisid prokurör Seeligmani ja kohtupresident Bertholust vastuolud, kuna nad isiklikult olid veendunud kohtualuse süüs, ent uskusid sügavalt teadusesse. Nende kohal hõljus Thoinot' ja Brouardeli vari. Mis tähendasid arstide Saillanfi ja SevestreM ja LabelleM nimed Brouardeli nime kõrval? Kuidas sai lihtsaid haiglaarste võrrelda mehega, kellega oli seotud Prantsuse kohtumeditsiini kuulsus? Ja mida tähendasid teised tunnistajad, lihtinimesed Goutte-d'Or'ist? Mis jääb järele nende tunnistustest silm silma vastu Thoinot' ja kaitsjaga, kes oskavad neid inimesi nii hirmutada ja nende rumalust nõnda kasutada, et nad lõpuks hakkavad eitama seda, mida olid oma silmaga näinud?

29. jaanuari hommikul kogunes kohtuhoone väravate ette isade ja emade jõuk, kellele Goutte-d'Or'i mõrvari hüüdnime pälvinud süüalune näis lapsi õgiva põrgusigitisena. Nende instinkt nõudis kättemaksu süüpingis istuvale tuima näoga mõrvarile. Kuid oli ka kindel, et nii tänaval seisjate kui ka saalis viibijate instinkt tõuseb sama kiiresti prokuröri ja kohtu vastu, kui vaid kaitsel õnnestub Brouardeli ja Thoinot' abiga neetud mõrtsukast teha süütu tagakiusatu, oma lihased lapsed kaotanud ema. Oli selge, et niisuguse eesmärgi oli kaitse püstitanudki. Läbinud rahvamurru, sisenes saali mäitre Henri Robert, kellest Gouffe ja Gabrielle Bompard'i
142
loost alates oli saanud mõjukas isik. Robert võttis Jeanne Weberi kaitsmise enese peale. Ta polnud mees, kes oleks niisugusest sensatsioonist suutnud kõrvale jääda.

Päev hiljem läksid Seeligmani halvimad eelaimused täide.

Robert ajas süüdistuse tunnistajad, sealhulgas ka arstid segadusse, tõi esile vastuolud nende tunnistustes ja naeris välja kägis-tusjäljed. Sel foonil esitas enesekindel, üleolev ning mitte milleski kahtlev Thoinot kohtule ka oma väited.

Juba 30. jaanuari õhtul oli Seeligman sunnitud Jeanne Weberi õigeks mõistma. Esmakordselt ilmusid kohtualuse näkku mingid tunded. Ta suudles Roberfi kätt ja

hüüdis oma mehele: «Ütle, et sa tunnistad mu süütust!» Rahvahulgas toimus muutus, mida Seeligman oli oodanud. Nii naised kui ka mehed plaksutasid ning tahtsid Jeanne Weberit kätel välja kanda.

Juba ajakirja «Ühiskondliku hügieeni ja kohtumeditsiini annaalid» jaanuarinumbris ilmus Brouardeli ja Thoinot' kirjutis Jeanne Weberi kohtuasjast. Artikkel sisaldas juurdlus- ja ekspertiisiproto-kolle, samuti autorite sõnavõtte ning lõppes järgmiselt: «Kohtuasja avalikul arutamisel selgus kõik. Tunnistajate vasturääkivused ning eksimused jätsid kohtunikele ja vandemeestele nii sügava mulje, et meie järeldustel oli lihtne süüdistuse ülejäänud punkte ümber lükata ...»

Sel hetkel ei aimanud ei Brouardel ega Thoinot, et Jeanne Weberi kohtuasi alles algab ning Pariisi kohtumeditsiini ootavad katsumused, millest Brouardeli säästis vaid surm. 23. juulil 1906. aastal lahkus teadlane elavate kirjast.

13. Jeanne Weber Chambonis. 1907. aasta

1907. aasta 16. aprilli õhtul helistas paaniliselt hirmunud tütarlaps Indre'i departemangu Villedieu' kogukonna arsti Papazoglou ukse taga. Arsti küsimusele, et milleks niisugune kära, vastas tütarlaps: «Olen Chambonist. Mu nimi on Louise Bavouzet. Mu vend Auguste on väga haige. Tulge kohe.» Louise'i isal oli väike majapidamine. Ta elas oma majakeses koos kolme lapse ja Mouli-net' nimelise manulisega. Viimane oli hulkurina mõni nädal tagasi kohale ilmunud ja saanud Bavouzeflt peavarju. Küsitlenud tütarlast venna haiguse kohta, andis arst talle lahtistit, ise aga läks naabriperesse pulma.

17. aprilli varahommikul ilmus arsti juurde haige poisikese porine ning ehmunud isa. Mehe käitumisest taipas arst, et juhtunud on midagi tõsist, ning ta sõitis Chamboni. Kui arst kohale jõudis, oli 9-aastane Auguste juba surnud. Lapse voodi kõrval seisis Bavouzet' manuline, täidlane, tumedate ilmetute silmadega naine. Papazoglou märkas, et laip oli juba pestud ja rõivastatud uude särki, mille krae tihedalt lapse kaela ümbritses. «Milleks see?» küsis arst. «Ta oksendas, oli must,» vastas naine ükskõikse,

143

laisa häälega. Kuid Papazoglou nõudis, et särk ära võetaks. Seejuures torkas talle silma kaela ümbritsev punetus. Seepärast keeldus arst surma konstateerimast ja teatas juhtunust politseile. Valvekorra uurija Belleau tegi doktor Charles Audiafle ülesan-deks sõita Villedieu'sse ja kohtuarstina teha kindlaks surma põhjus. 18. aprilli õhtul saabus Audiat pärale. Lapse laip asus juba kalmistu kabelis, kuhu Audiat laskis kohale toimetada mõne laua ja alustas improviseeritud alusel lahkamist. Arst märkas otsekohe kaelal veidraid märke, mis võisid tekkida kägistamise tagajärjel. Kuid joon oli täpselt krae ülemise serva kohal ja see pisut kõigutas tema veendumust. Ta oli lugenud, et krae surve võis pärast surma tekitada poomisjäljega sarnaneva jälje. Kuulnud Auguste'i haigusest, otsustas arst, et laps oli surnud loomulikku surma. Doktor Audiat teatas: «Lapse surm on loomulik. See juhtus nähtavasti krampide tagajärjel, mida põhjustas ajukelme ärritus. Juba paar nädalat oli poiss kurtnud peavalu.»

19. aprillil sängitati Auguste Bavouzet' kõhetu keha mulda. Lapse kirstu kõrval seisis tuimailmeline proua Moulinet.

Keegi ei märganud, et Auguste'i vanem õde Germaine seisis matuste ajal pisut eemal. Ta ei usaldanud seda võõrast naist, kes oli nende majja tunginud ja magas nüüd kadunud ema voodis. Järgnevatel päevadel vaatas tüdruk üle koti, milles proua Moulinet oma asju hoidis. Sealjuures leidis Germaine pataka 1906. aasta ajalehtede

väljalõikeid, milles räägiti Jeanne Weberi kohtuprotsessist. Seal oli ka kaebealuse portree. Tüdruk taipas, et Moulinet ongi Jeanne Weber. Peitnud väljalõiked põlle alla, jooksis Germaine Villedieu'sse, viskas paberid sandarmiinspektor Auphand'i lauale ja lalises: «See on tema. Tema kägistas Auguste'i.»

23. aprillil hakkas uurija Belleau tegutsema. Ta käskis doktor Audiat'1 oma eelmist järeldust kontrollida. Samal ajal tegi ta teisele arstile, patoloog-anatoom Frederic Bruneau'le ülesandeks laip ekshumeerida. Juba teist korda muudeti kalmistu nigel kabel lah-kamiskambriks. Kui uurija Belleau järgmisel päeval teistkordse lahkamise protokolli käes hoidis, muutus pilt selgemaks. Bruneau konstateeris (sellega nõustus ka Audiat) kahe ja poole sentimeetri laiust poomisjälge. Kõige nõrgemalt oli see väljendunud taga. Allpool kõrisõlme oli näha kriimustusi, mida võisid tekitada sõrmeküüned. Jälje nahk oli kuiv nagu pärgament. Verevalumid hingekõris ja lihastes lükkasid kõrvale Audiat' oletuse, nagu oleks vööt tekkinud särgikraest. Süda oli tulvil verd. Jäljed lapse kaelal viitasid kägistamisele, milleks oli kasutatud ümber kaela pandud ja eest kinnisõlmitud riidetükki. Niiviisi oli võimalik seletada kriimustusi kõril ja nõrgalt väljendunud poomisjälge kaela kuklaosal. See seletas ka esialgset viga järelduses seoses kraega. Kumbki arst ei leidnud mingit loomuliku surma põhjust.

4. mail arreteerisid sandarmid Jeanne Weber-Moulinet' ja viisid ta Bourges'i. Järgmisel päeval teatasid Pariisi ajalehed «Goutte-d'Or'i mõrvari» taasvangistamisest. 1906. aasta juunis oli Jeanne

144

Weber ühel ööl Goutte-d'Or'ist lahkunud, sest õigeksmõistmisele vaatamata teda ei usaldatud. Kõik peitsid oma lapsi tema eest. Ajalehed küsisid: «Mida tähendavad sündmused Chambonis? Kas seda, et 30. jaanuaril mõistis Pariisi kohus õigeks mõrvari? Kas seda, et professor Brouardel ja Thoinot andsid kurjategijale uue tapmisvõimaluse? Või seda, et kogenud ning ülistatud Henri Robert saavutas 1906. aastal võidu mitte kuriteo, vaid õigusemõistmise üle?»

Polnud vaja olla eriti läbinägelik, ennustamaks, et auahne Robert laseb käiku kõik, tõestades, et ta oli võidelnud üksnes õigluse eest. Juba 8. mail teatas Robert, et hakkab Jeanne Weberi advokaadiks. 11. mail soovitas ta väljakutsuvalt uurijal Belleau'l mitte eriti loota provintsiarstide ekspertiisile. Ta nõudis, et Brouardeli järeltulija Leon Thoinot volitataks kindlaks tegema Auguste Bavouzet' surma põhjust. 17. mail kordas ta oma nõudmist, mida toetasid ka ajalehed.

Uurija Belleau püüdis igati vältida pealinna survet. Ometi ta teadis, et peab ikkagi alistuma, või siis satub üldsuse hukkamõistu alla, kui annab Jeanne Weberi kohtu alla, võtmata vastu prantsuse kohtumeditsiini kõrgeima instantsi pakutud abi. Juuni alguses Belleau alistus. Tõsi küll, ekshumatsioonist ta keeldus, kuid saatis Audiat' ja Burneau' järeldused Thoinofle, taibates, et see on vaid täieliku kapitulatsiooni algus.

Niisiis ilmus Thoinot taas areenile. Ta seisis valiku ees. Kas objektiivselt Chateauroux' arstide järeldus läbi vaadata ja selle õigsuse korral tunnistada, et ka Pariisi kohtumeditsiini kuulus koolkond võib eksida, või siis tõestada oma õigsust ja teaduse vääramatust.

1. juulil saatis Thoinot uurijale kirja, milles teatas, et Audiat' ja Bruneau' ekspertiisijäreldus on liiga diletantlik. Oma seisukoha võib ta välja öelda vaid siis, kui teda lubatakse laip ekshumeerida. Juhtus see, mida Belleau ette oli näinud. Ning ta alistus Thoinot' autoriteedi ja võimu ees.

27. juulil saabus Thoinot koos oma assistendi Soquefga Ville-dieu'sse. Audiat ja Bruneau keeldusid lahkamisest tunnistajatena osa võtmast, sest «on mõttetu kolmekuisest lagunenud laibast otsida jälgi, mida meie nägime kohe pärast surma».

Kellele on tarvis, et korduks samasugune etendus kui Pariisis, sest see, mida arstid Saillant ja Sevestre oma silmaga olid näinud, ei mänginud mingit rolli?

5. augustil andis Thoinot kohtule üle oma ekspertiisiakti. Ta oli sunnitud tunnistama, et «lagunemisprotsess oli tugevasti laiba kaelakudesid muutnud». See tähendas, et otsustada küsimust, kas tegemist oli kägistamisega, polnud võimalik. Thoinot nentis, et arstid Audiat ja Bruneau olid lahanud oskamatult ja seepärast tuleb nende kohtumeditsiinilises järelduses kahelda. Nad polevat küllalt sügavalt uurinud poomisjälje alust kude, otsustamaks verevalumite üle. See aga tõestab, et nende järeldus kägistamise kohta pole tõestatud. Audiat' ja Bruneau' ebakompetentsus polevat või-

maldanud neil kindlaks teha lapse surma tõelist põhjust. Nad olid kinnitanud, et ei leidnud siseelunditest midagi, mis oleks võinud surma põhjustada. Tegelikult aga jätsid nad seedetrakti lahkamata ega polevat näinud seepärast surma tõelist põhjust. Thoinot kirjutas: «Laiba täielikul lahkamisel leidsime soolestikust niinimetatud Peyer' laike, mis lubab eeldada, et surma põhjustas kõhu-tüüfus. Seepärast ei saa vägivaldne surm üldse kõne alla tulla.»

Lugenud järeldust, nördis Belleau hirmsasti. Selles püüti tema arste avalikult diskrediteerida ja iga hinna eest loomuliku surma põhjust leida. Villedieu'st jõudsid temani kuuldused, et doktor Soquet olevat lahkamise ajal kogemata peensoolde lõiganud ja seejuures sattunud väikesele plekikesele, mida siis pidas Peyer' laiguks. Belleau kutsus Audiat' ja Bruneau' enese juurde ja palus seda kommenteerida. Arstid selgitasid, et kägistusjälje olemasolu korral polnud enam vaja iga soolt lahata. Soolte kompamisega tegid nad kindlaks, et nii äkiline surm ei saanud olla põhjustatud mingist haigusest. Mis puutub Peyer' laikudesse, siis oleks hea, kui ka Thoinot muretseks enesele Viberfi õpiku, kus on kirjutatud järgmist: «Tähtis on teada, et lastel võib peaaegu alati leida palju valgeid laigukesi, mis väliselt meenutavad Peyer' laiku. Nende olemasolu ei tõesta veel haigestumist kõhutüüfusesse.» Kuid Thoinot leidis teise tsitaadi Viberfi raamatust, kus öeldi, et kui Peyer' laigud on paisekujulised, siis võib oletada tüüfust. Ja just nimelt niisuguse laigu nad laibast olid leidnudki.

Belleau oli endiselt veendunud, et Jeanne Weber on süüdi ja Thoinot vaid päästab oma mainet. Augusti lõpus tegi uurija ettepaneku kolmele silmapaistvale kohtuarstile ja patoloogile öelda oma arvamus asja kohta. Need olid professorid Lande Bordeau'st, Brissaud Pariisist ja Mairet Montpellier'st.

Teadlased avaldasid oma arvamuse laipa nägemata. Nad toetusid oma järeldustes ühelt poolt Thoinofle, teiselt poolt Audiafle ja Bruneau'le, kuid toetasid Thoinofd. 1907. aasta detsembris Belleau alistus.

Jeanne Weber vabastati. Ajalehed kirjutasid sel puhul sarkastiliselt: «Jeanne Weber on vabaduses, härrad Thoinot ja Soquet samuti.» Kuid mida need paljad sõnad lugesid? 13. jaanuaril 1908 tuli Pariisi Kohtumeditsiini Selts kokku ära kuulama Henri Roberfi kõnet Jeanne Weberi kohtuasjast. Robert võidutses. Tema kõne oli Audiaf ja Bruneau' rumaluse kirglik hukkamõist ning Thoinof, Lande'i, Brissaud' ja Mairet' saavutuste ülistamine. «Viimaste järeldus oli igas punktis Thoinof ja Soquef ekspertiisi õigsuse esmaklassiline kinnitus,» märkis Robert. «Jeanne Weber on pärast kaheksakuist viibimist eeluurimisvanglas taas vaba. Nüüd te teate, kes vastutavad tema vangistuse eest.»

Thoinot tegi taoliste vigade ärahoidmiseks ettepaneku muuta kohtumeditsiinilise ekspertiisi reegleid. Nõuti Audiaf ja Bruneau' karistamist. Seltsi president kinnitas: «Me teeme Jeanne Weberi sensatsioonilisest kohtuasjast oma järeldused.» Mitte keegi kohalviibijaist

146

ei aimanud, et Weberi asjas on see neil viimane triumfi-tund Vaid neli kuud puudus päevast, mil nad pidid oma juubeldamist kibedasti kahetsema.

14. Jeanne Weberi lõpp

See oli nagu välk selgest taevast. 9. mail 1908 teatasid Pariisi ajalehtede pealkirjad: «Morv Commercys! Trahteripidaja Poirof poeg kägistatud! Jeanne Weber tabati kuriteopaigale»

See oli midagi arusaamatut. Meenus kõik, nii vihkamine mõrvari kui ka kahtlus teaduslike ekspertiiside, samuti kaastunne kaks korda süütult kannatanu vastu. Kui aga ajalehed räägivad õigust, mis jääb siis järele teadusest ja tema võidukäigust? Mis saab usust teaduse jõusse ja vääramatusse?

Samal ajal olid Nancy' ülikooli kohtumeditsiini dekaan professor Parisot, tema poeg Jacques ja doktor Thierry Commercy' haiglas kummardunud seitsmeaastase Marcel Poirof laiba kohale. Nende selja taga seisis Saint Michieli uurija Rollin. Ta oli täis otsustavust mitte lasta korduda uurija Belleau' vigu ega anda Thoinofle väikseimatki võimalust enese väljakeerutamiseks.

Täpselt kuusteist tundi tagasi, 8. mai õhtul oli Commercysse saabunud krohvija Emile Bouchery oma ilmetu ümara naisega, kes paistis väga lapsi armastavat. Nad asusid elama Paroisse'i tänavale Poirof trahterisse. Õhtul läks Emile tööle. Tema naine mängis trahteripidaja Poirof poja Marceliga. Magamamineku eel palus ta Poirof d, et selle poeg Marcel heidaks ööseks tema mehe voodisse, sest ta kartvat väga üksindust.

Poirot oli muretult nõus. Umbes kell 22 kuulis teise korruse alaline elanik lapse karjumist. Ta kutsus kohale Poirof. Sedamaid läksid nad proua Bouchery tuppa, kus nende silme ees avanes hirmus pilt. Sinise näoga Marcel lebas hingetult voodis. Tema suust voolas verd. Lapse kõrval lamas uue üürniku naine, kelle käed ja särk olid verised. Voodi all vedelesid verised käterätikud.

Mõne minuti pärast saabus doktor Guichard, kuid oli juba hilja. Marcel oli surnud. Kaelal võis selgesti näha muljumisjälgi. Laps oli hammustanud keelde, mis tekitaski verejooksu. Lapse verest määrdunud mõrvar teatas rahumeeli, et tema pole süüdi ega tea midagi. Saint-Michielist kohalesaabunud sandarmid leidsid naise asjade hulgast Henri Roberfi kirja. See oli adresseeritud Jeanne Weberile Bourges'i vanglasse ja dateeritud 1907. aasta detsembriga. Robert õnnitles teda peatse vabanemise puhul. Niisama juhmilt, nagu ta oma süütustki kinnitas, tunnistas proua Bouchery, et ta nimi on Jeanne Weber.

Lapse laip toimetati valve all haiglasse. Uurija käskis last pildistada samas hirmsas seisundis, nagu ta oli avastamishetkel. «Ükski Thoinot ei suuda mul kuriteo jälgi katta,» ütles Rollin. Seejärel kutsus ta telegrammiga kohale Nancy professori Parisot’.

147

9. mai hommikul alustas Parisot lahkamist. Iga lõiget pildistati. Järeldus oli üksainus: poomisjoon ümbritses kogu kaela. Eriti selge oli see küljelt, ähmasem lõua all. Kaelal ja näol leidus hulgaliselt küünejälgi ning väikesi siniseid plekke. Keelel olid lapse hambajäljed. Rollin kutsus Commercysse ka Nancy ülikooli pato-loogiaprofessori Micheli, kes jõudis kohale 11. mai õhtul. Vahepeal aga püüdis Rollin telefoni ja telegraafi teel selgitada Jeanne Weberi rännakuid alates 1907. aasta detsembrist.

Alguses oli Jeanne Weber elanud Faucombault' öömajas. Seejärel võttis tema süütuses kindel olev Lastekaitse Seltsi president George Bonjeau Weberi tööle Orgeville'i lastekodusse hoidjana. Nüüd tunnistas president, et see «ebaõiglaselt

kannatanu» oli püüdnud juba mõne päeva pärast üht haiget last kägistada. Ta vallandati otsekohe. Bonjeau ei teatanud juhtumist võimudele vaid seepärast, et ennast mitte naeruväärsesse olukorda asetada. 1908. aasta märtsis Jeanne Weber arreteeriti hulkurluse pärast. Vahistamisel teatas ta, et ta on sama Jeanne Weber, kes Goutte d'or'is lapsi oli tapnud. Politseiprefekt Lepine'i ees aga loobus ta oma tunnistusest ja teatas, et oli valetanud üksnes soovist vanglas peavarju saada. Lepine käskis neuropatoloog Toulouse'il naise psüühilist seisundit kontrollida. Arst leidis ta olevat täielikult terve. 1908. aasta aprillis ilmus Jeanne Weber Bar-le-Duc'sse, kust lõpuks Emile Boucheryga lahkus.

Kui professorid Michel ja Parisot 12. mail oma töö lõpetasid, seisid sajad inimesed haigla väravate juures. Ühises ekspertiisiaktis konstateerisid arstid järgmist: «Surm saabus kägistamise tagajärjel taskurätikuga, mis oli keeratud ümber kaela ja lõua alt kinni tõmmatud.»

Kogu Prantsusmaal tõusis nördimuslaine, käisid ägedad vaidlused. Kuidas sai juhtuda, et Pariisi kohtumeditsiini au ning uhkus -ei suutnud vähemalt viiel korral avastada vägivallajälgi ja soodustas sellega edasisi mõrvu? Millega seda seletada?

Thoinot’lt ja kohtumeditsiini Pariisi koolkonnalt ei järgnenud mingit vastust, mingit vigade ülestunnistust. Thoinot ja mõned tema kolleegid jätkasid visalt eneseõigustamist. Nüüd pöördusid nad abi saamiseks psühhiaatrite poole.

Jeanne Weberit ei antud kohtu alla ka seekord. 25. oktoobril 1908. aastal tunnistas Pariisi psühhiaater Lataue ta süüdimatuks, milles mängis kaasa ka tollesama Thoinot' käsi. Weber paigutati Marcevalle'i hullumajja, kus ta kaks aastat hiljem end iseenese kätega ära kägistas. Ja võib-olla tundis ta surres samasugust naudingut, mis eeldatavasti oli tema mõrvade tõukejõuks. Thoinot'1 ja Roberfil oli julgust (häbematust) kinnitada, et ta oli sooritanud vaid ühe, Commercy mõrva. Ebatavaline kõmu Pariisi ja Cham-boni mõrvade ümber mõjunud talle hüpnotiseerivalt ja siis lõpuks sooritanudki ta selle, milles teda asjatult oli süüdistatud.

Sel ajal, kui vaimustus kohtumeditsiini Pariisi koolkonna suuruse ja eksimatuse üle oli kõrgpunkti jõudnud, oli Jeanne Weberi

148

kriminaalasi hoiatuseks ning õpetas kõiki, kes tahtsid olla objektiivsed, arvestama kohtumeditsiini võimalusi. Selgus, et paljud kuriteojäljed võivad lahkamisel ka kogenud silmale märkamatuks jääda. Pikemat aega pärast surma tehtud ekshumatsioonid ja lah-kamised võivad olla saatuslike tagajärgedega. See juhtum kutsus üles tagasihoidlikkusele, ettevaatusele, pani mõistma tõika, et kohtumeditsiin pole kutsutud ega seatud lahendama kriminaalasjade uurimise küsimusi. Alati ei saa selle sõnale liiga suurt tähtsust omistada, sest sel on uurimisel vaid abistav roll.

Mis Brouardelile ja Thoinofle paistis nende järelduste kindla alusena, oli tegelikult vaid kohtumeedikute paljude põlvkondade edasiste lämbumissurma-alaste uuringute vundament.

Kohtuarstide uued põlvkonnad uurivad protsesse, mis toimuvad inimorganismis lämbumise ajal. Vere keemilise koostise muutumine, ainevahetuse muutumine, uute keemiliste ainete teke, kahjustused ajus, maksas ja südames — kõik see jätab viiskümmend aastat hiljem Brouardeli ja Thoinot' ettekujutused kaugele seljataha.

Uurijate uute põlvkondade töö nendib seda kurba tõika, et laste kägistamisel jääb nende kaela ja kurgu elastsuse tõttu vähe jälgi ning needki kaovad kiiresti. Sai teatavaks, et sageli ei õnnestu leida jälgi lämmatamisel rinnakorvile surumisega, millest Brouar-delil ja Thoinot'1 polnud aimugi.

Kasutades histoloogia edusamme, uurisid teadlaste uued põlvkonnad mikroskoobi all väiksemaidki muutusi, mis toimuvad kudedes lämbumise korral. Ungarlane Orsos

uuris rasva lahustumise protsessi väikestes rasvarakkudes poomisjoone all. Jaapanlased Kuboiwa ja Ogata õppisid värvimise abil eraldama vigastamata kudesid poomisjoone all olevatest kudedest. Võib ju poomisjoon kägistamisel pehme esemega (näiteks salliga) olla peaaegu märkamatu. Saksa teadlase Walcheri ja lõuna-aafriklase Mackintoshi töödes uuriti kudede peeneimat kihistust ja kirjeldati kaela lümfi-sõlmede, veresoonte õhukeste seinte ja närvirakkude histoloogilist analüüsi.

Õige meetodi otsinguil, kuidas eraldada enesetappu seda imiteerivast mõrvast, etendasid suurt osa sakslase Bergi süljeuurimised ja katsed fosfaatidega, ainetega, mida kiirel kägistamisel eraldavad maks ia. põrn, suurendades niiviisi nende ainete hulka veres. Kui poomisel või lämmatamisel avastati fosfatiidide kõrgendatud sisaldust kogu kehas, välja arvatud pea, siis oli tegemist enesetapuga. Kaela veresoonte kokkusurumine ei lase fosfatiide pähe tungida. Poomisel pärast seda, kui surm on juba saabunud, niisugust nähtust ei täheldata.

Lühidalt öeldes, ilmus terve tõendite arsenal, millest Brouardel ja Thoinot ei võinud isegi und näha. Kuid ometi ei piisa alati neistki. Ei tohi unustada üleskutset olla ülimalt ettevaatlik. Just niisuguse üleskutse püstitaski kohtumeditsiini ajaloos Jeanne Weberi lugu.

15. Crippeni kriminaalasi. London 1910. aastal

Hawley Harwley Crippeni kriminaalasjal olid kõik eeldused sattuda klassikalise näitena kriminalistika ajalukku. Mõrvari romantiline põgenemine poisikeseks ümberrõivastatud armukesega tekitas samasugust huvi nagu asjaolugi, et Crippen oli arreteeritud auriku «Montrose» pardal tänu uuele leiutisele — traadita telegraafile. Kuid selle seiklusrikka fassaadi taga peitus asjaolu, mille pärast Crippeni kriminaalasi avaldas suurt mõju kohtumeditsiini arengule Inglismaal.

Crippeni kriminaalasi algas 30. juunil 1910. aastal, kui Scot-land Yardi poole pöördus Nashi-nimeline mees ja palus otsida oma näitlejannast sõbratari, kes 1. veebruaril oli jäänud jäljetult kadunuks. Tema lavanimed olid Cora Turner ja Belle Ellmore, tegelik nimi aga Cora Crippen. Ta oli ameerika arsti, patentravi-mite firma «Munyon Remedies» ja hambaravifirma «Tooth Specia-lists» esindaja Crippeni naine.

Nash jutustas peainspektor Walter Dew'le järgmise loo. Crip-penil on Londoni põhjaosas Hilldrop Crescentil nr. 39 väike maja. 31. jaanuaril võtsid nad siin vastu oma sõpru, näitlejaid Marti-nellisid. Viimased olid lahkunud kell 1.30 öösel. Sellest ajast alates pole Cora Crippenit enam nähtud. Nash kirjeldas teda kui elurõõmsat ning tervet 35-aastast naist. 3. veebruaril oli ühing «Music Hall Ladies Guild», mille liige oli ka Cora Crippen, saanud temalt kaks kirja. Neis teatas Cora, et peab ühe oma lähedase sugulase haiguse pärast Kaliforniasse sõitma. Ehkki allkirjad olid ehtsad, oli kirjad kirjutanud keegi võõras. Martinellid ja teised Cora sõbrad pöördusid seletuse saamiseks Crippeni poole, kuid selgituste asemel ilmus viimane ballile koos oma sekretäri Ethel Le Neve'iga. Kõik panid tähele, et noor naine kandis Cora ehteid ja karusnahku. 12. märtsil aga asus Ethel elama juba Crippeni majja. Kümme päeva hiljem teatas Crippen sõpradele, et tema naine on surnud Los Angeleses kopsupõletikku.

8. juulil läks peainspektor Dew Hilldrop Crescentile. Kodus oli vaid umbes 20-aastane sümpaatne Ethel Le Neve. Crippen töötas Oxford Streetil. Sealt Dew ta leidiski. Inspektori ees seisis umbes 50-aastane väikest kasvu lopsakate vurrudega mees, kelle pungis silmi varjasid kuldraamidega prillid. Täiesti rahulikult teatas ta

inspektorile: «Arvan, et parem on avaldada kogu tõde. Lugu, mida ma rääkisin oma naise surma kohta, on vale. Minu teada on ta elus.» Edasi jutustas ta, et naine oli jätnud ta ühe rikkama mehe pärast maha. Surmaloo oli ta välja mõelnud sellepärast, et kartis mahajäetud mehe halba kuulsust.

Crippen rääkis meelsasti oma elust. Üksikasjadest oli Dew kuulnud juba tema tuttavatelt. Crippen oli pärit Michiganist, diplomi sai New Yorgis, töötas arstina Detroidis, Santiagos, Philadelphias. 1892. aastal oli ta abiellunud kaunitariga, kes nimetas end Cora

Turneriks või Belle Ellmore'iks; tema tegelik nimi aga oli Kunigunde Mackamotski. Cora hääl polnud suurem asi, kuid kirg teatri järele seda suurem. Temasse armunud Crippen maksis arvutute laulmistundide eest ja kolis Londonisse, sest Cora lootis Inglismaa pealinnas teha karjääri kiiremini kui New Yorgis. Kuid ka Londonis ei jõudnud ta kaugemale mõnest etteastest odavas kabarees. Loomult tasakaalutuna oli ta valanud viha Crippeni peale. Tal oli kahtlasi austajaid, ta sundis Crippenit tegelema majapidamisega ja ümmardama neidsamu sõpru. Crippen talunud seda sõna-lausumatult. Viimasel ajal oli Cora hakanud sõbrustama ameeriklase Milleriga.

Niisugune oli eellugu. Crippen kutsus inspektor Dew majja Hilldrop Crescentil ja pakkus oma abi naise otsimisel. Crippeni jutustus rahuldas Dew'd. Ta koostas protokolli ja kavatses sellega loo lõpetada. Protokolli koostamisel aga selgus, et vaja on täpsustada veel mõningaid asjaolusid. Kui ta 11. juulil Oxford Stree-tile suundus, teatati talle, et 9. juulil oli Crippen ootamatult Londonist lahkunud. Dew läks otsekohe Hilldrop Crescentile, kust leidis ees tühja maja. Koos Crippeniga oli kadunud ka Ethel Le Neve. Alles nüüd tekkis Dew'1 kahtlus ja ta korraldas majas hoolika läbiotsimise. 13. juulil leidis Dew keldris koha, kus tellis-põrand oli paljandunud. Tõstnud tellised üles, nägi ta all verist pundart. Need olid kehaosad, millest polnud võimalik eraldada ei pead, käsi ega jalgu, kuid oli riidetükke, nende seas daami öösärk.

Järgmisel päeval saabus Hilldrop Crescentile leidu uurima kirurg ning patoloog Augustus Joseph Pepper.

Selle ajastu briti kohtumeditsiin erines paljuski mandririikide omast. Briti kohtumeditsiini häll oli Sotimaa. 18. sajandi lõpus hakkas Edinburghi ülikooli professor Andrew Duncan-vanem austerlaste eeskujul pidama loenguid kohtumeditsiinist. 1807. aastal määrati ta poeg kuninga dekreediga kohtumeditsiini professoriks. Õppeaine oli Sotimaal nii uudne, et parlamendisaadikud ja Edinburghi linnanõukogu pidasid kateedri loomist valitsuse ekstravagantseks sammuks. Nende arvates tahtis valitsus sellega näidata, et võib enesele lubada, mida tahab. Duncan avas tee, mida mööda hakkasid käima Christison, Traill, Henry Littlejohn ja tema poeg Harvey Littlejohn. Inglismaa meditsiinikoolid pöörasid tähelepanu kohtumeditsiini küsimustele tunduvalt hiljem. Guy' hospidali meditsiinikool Londonis, millega on seotud Ryan ja John Gordon Smithide nimed, ennetas teisi Inglismaa koole, kui 1844. aastal määras 25-aastase kirurgi Alfred Swaine Taylori kohtumeditsiini õppejõuks. Viimane oli õppinud Prantsusmaal. Tema kaheköiteline «Kohtumeditsiini teooria ja praktika» oli esimene tähelepanuväärne teos selles valdkonnas. Tänu temale sai Inglismaa ettekujutuse kohtumeditsiini euroopalikust süsteemist. Kuid samal ajal soodustas just Taylor ise 1859. aastal oma vea tõttu doktor Smethursti mürgitamisprotsessis Inglismaa üldsuse

usaldamatust justiitsi, politsei ja samuti uue teaduse vastu. Seda usaldamatust õhkus veel isegi 20. sajandi alguses. See oli asjaolu, miks peaaegu ükski patoloog ei tahtnud

kohtumeditsiiniproblee-midega tegelda. Peamine põhjus oli Suurbritannias, välja arvatud Sotimaa, sajandite jooksul kujunenud juurdlussüsteem äkiliste ja salapäraste surmajuhtumite korral.

Kui mandril teostas niisugustel juhtumitel uurimist politsei, riigiarstid, kohtuarstid, siis Inglismaal kuulus jäme ots vana traditsiooni kohaselt koronerile. Koroner oli vabalt valitud isik, kes koos vandemeestega viis läbi ühiskondlikku juurdlust kahtlaste ja äkiliste surmajuhtumite korral. Vandemehi ei tohtinud olla alla seitsme ega üle üheteistkümne. Ennemuistsetel aegadel nimetas koronerid inglise kuningas. Ametimehe ülesanne oli jälgida, et kohtualuste ja enesetapjate varandus läheks kuningale. Aja jooksul koroneri ametikohustused muutusid. Temast sai vägivaldsete ja äkiliste surmajuhtumite uurimise kontrollorgan. Seadus ei nõudnud neilt mingit eriharidust, küll aga ausust. Koronerid ja vandemehed olid juba mäletamatutest aegadest teinud otsuseid surma põhjuste kohta, omamata mingeid meditsiinilisi teadmisi, piirdudes vaid laiba ülevaatuse ja tunnistajate küsitlusega. Kui koroner pidas vajalikuks arstiga nõu pidada, pöördus ta esimese ettejuhtuva arsti poole. Kohtumeditsiini areng Euroopas jättis koroneride süsteemi kõrvale. See oli ebatäiuslik ka seepärast, et kuni 1873. aastani Inglismaal surmajuhtumeid üldse ei registreeritud. Seadus sünni ja surma registreerimise kohta ilmus alles 1874. aastal. Kuid see polnud veel kõik. Koroneride süsteemi puudulikkust kritiseeriti juba 19. sajandi teisel poolel. Kuid ka sajandi lõpul ei uurinud koronerid meditsiinialase oskamatuse ja formaalse registreerimise pärast kümneid tuhandeid surmajuhtumeid. Kontrollimisega tehti 1899. aastal kindlaks, et registreerimata surmajuhtumite hulgas oli mõrvaga tegu 127 korral. 1893. ja 1910. aastate spetsiaalsed kontrollkomisjonid tuvastasid, et «olemasolev kord surnute läbivaatusel loob tingimused kuritegude varjamiseks». Kuid võrreldes mandririikidega oli inglise koroneride süsteemil üks teatud eelis. Teated äkilistest ning ootamatutest surmajuhtumitest ja nende uurimisest ei sattunud vahetult politsei kätte ja seepärast ei langenud kuriteod ajakirjanduse saagiks. Kuid mida enam Euroopa kohtumeditsiin arenes, seda ilmsemaks sai, et koronerid peavad tundma arstiteadust, patoloogiat või siis peab neil olema õigus ning kohustus kahtlaste surmajuhtumite korral kohale kutsuda patoloog. Vägivaldse surma tunnused olid neile seitsme pitseriga suletud teadus. Peale muu valitses arvamus laiba lahkamisest kui «kontrollimatust mõrvaorgiast», mida süvendas veelgi Inglismaa arvukais surnukambreis valitsev õudne olustik. Juba oli saabunud 20. sajand, kuid vaid väike hulk koro-nere kutsus kohale patolooge surma põhjusi kindlaks määrama. See vähemus mõistis, et arsti juuresolek pole tähtis üksnes mõr-vajuhtumite korral, vaid ka siis, kui oli vaja otsustada elu- ja sot

siaalkindlustuse küsimusi. 1903. aastal nõudis Londoni linnavalitsus, et suurtes haiglates oleks alati valvepatoloog, kes koroneri nõudmisel võiks iga kell asuda lahkama. Kuid enamik neist patoloogidest tundis kohtumeditsiini vaid pealiskaudselt.

Erandi moodustasid vaid kolm meest. Need olid Londoni Pad-dingtoni linnaosa St. Mary hospidali juhtivad arstid, kes olid uurinud alguses patoloogiat, seejärel kohtupatoloogiat ja mürkide analüüsi. Need olid doktorid A. Luff, W. Willcox ja A. Pepper.

Kuid võimaluse eest rakendada oma teadmisi polnud nad tänu võlgu mitte koroneridele, vaid Scotland Yardile. Aegade jooksul olid koronerid kuriteost teada saamisel teinud kohtutele ülesandeks kurjategija tagaotsimise. Sageli töötasid koronerid ja rahukohtunikud paralleelselt, üksteist segades, kusjuures kohtumeditsiin polnud veel muutunud nende töö lahutamatuks osaks. 19. sajandi viimasel veerandil veendusid Scotland Yard ja selle kõrgemalseisev organ — siseasjade riigisekretariaat

(vastas siseministeeriumile) —, samuti juristid, et keerukates juhtumites, mida Scotland Yard uuris, ei saa kohtumeditsiini abita tõendusmaterjali piisavalt koguda. Kuid kellelgi ei tulnud mõttesse avada ülikoolides kohtumeditsiiniteaduskondi, nagu seda oli tehtud mujal Euroopas. Siseministeerium hakkas lihtsalt otsima patolooge ja keemikuid, kes oleksid vajaduse korral võimelised vastavaid uuringuid tegema. Neid mehi hakati nimetama siseministeeriumi patoloog-analüütikuteks. Tänu mitmete mõrva juhtumite edukale lahendamisele tõusid esile Luff, Willcox, eelkõige aga Pepper.

Just Pepperil õnnestus 1901. aastal Moati farmis Essexis identifitseerida mõrvaohver Camilla Holland. Laip oli kraavis olnud kolm aastat. Avastanud naise kehal vägivallajälgi, tõestas Pepper, et tegemist on just mõrvaga, mitte enesetapuga, nagu väitis tapja. Üldsust rabas veel kaks sensatsiooni: Druce' ja Devereux' kriminaalasjad. Pepperi puhas ning hoolikas töö lõi esimese mõra patoloogide, eriti aga kohtupatoloogide vastase usaldamatuse müüri. 1908. aastal pani Pepper maha St. Mary hospidali pea-patoloogi ameti, andes selle üle oma õpilasele Bernard Spils-buryle. Ise jäi ta endiselt siseministeeriumi patoloogiks.

Umbes niisugune oli Inglise kohtumeditsiini olukord, kui Pepper 1910. aasta 14. juuli hommikul tuli Hilldrop Crescentil asuvasse majja üle vaatama leitud inimjäänuseid. Ta taipas kohe, et niiviisi võis laipa moonutada vaid anatoomiat hästi tundev inimene. Mõrvar polnud mitte üksnes eraldanud pea ja jäsemed, vaid ohvri kehast ka luud, mille oli siis hävitanud või peitnud mujale, segamaks identifitseerimist luude järgi. Kõik kehaosad, mille järgi olnuks võimalik kindlaks määrata ohvri sugu, olid eemaldatud, kadunud oli ka osa lihastest ja nahast. Pepper käskis jäänused august korralikult välja võtta ja toimetada Islingtoni surnukambrisse. 15. juulil alustas ta hoolikat tundidepikkust ülevaatust. Laiba jäänuste hulgast leidis ta öösärgitükke, mille kaelusel oli

153

säilinud firma etikett: «Johnes Brothers Holloway». See teataval määral paljastav leid äratas Pepperis lootust, et oma ettenägelikkusele vaatamata võis mõrvar veel teisigi tähelepanematusi lubada. Kehaosade seisukorrast lähtudes võis oletada, et need polnud keldri põranda all olnud üle kaheksa nädala. Leitud siseorganid (süda, kopsud, söögitoru, magu, maks, neerud ja kõhunääre) olid orgaaniliselt terved. Pepper andis Willcoxile proove, määramaks, kas need ei sisalda mürki. See oli kõik. Otsustades leitud juuste ja öösärgi järgi, oli tegemist naisega. Kuid niisugused järeldused polnud veel tõestus.

15. juuli hommikul võttis juurdluse juhtimise üle Richard Muir, kellega tutvusime daktüloskoopia ajalugu käsitledes.

Karm ning järjekindel Muir ootas kannatamatult tulemusi. Ta taipas suurepäraselt, et see kuritegu ei saa kunagi Crippeni kriminaalasjaks, kui ta ei tee kindlaks, et keldrist leitud jäänused kuuluvad Cora Crippenile.

Cora sõbrannad kinnitasid, et öösärk kuulus Cora Crippenile. Kuid see polnud veel piisav tõend. 15. juuli õhtul ei võinud Pepper veel millegagi Muiri aidata. Alles pärast edasist hoolikat tööd õnnestus tal leida tükk nahka mõõtmetega 14X18 cm, mille serv oli kaetud nähtavasti häbemekarvadega. Niisiis võis see olla kõhu alaosast pärit nahatükk. Pepperit huvitas eriti veider moodustis nahapinnal. See võis olla tekkinud surmajärgsest kortsust, kuid osa moodustisest meenutas aastaid kirurgina töötanud Pepperile armi. Muir kuulas otsekohe Cora sõbrad üle. Selgus, et naisele olevat tehtud New Yorgis operatsioon, mille käigus eemaldati emakas. Selleks ajaks oli Scotland Yard juba avaldanud Crippeni ja Ethel Le Neve'i isikukirjeldused ning kuulutanud nad tagaotsi-tavaiks. Scotland Yardi avaldus anti edasi kõikidele laevadele. See sattus

ka inglise reisiauriku «Montrose'i» kapteni Kendalli kätte, kes 20. juulil oli Antverpenis peale võtnud härra John Philo Robinsoni koos poja Johniga.

Järgmisel päeval pani Kendall tähele, et Robinsoni pojal on naiselikud maneerid. Veelgi enam. Aja jooksul märkas kapten, et nende omavaheline käitumine meenutab pigem armunute suhteid kui isa ja poja omi. Ta teatas oma kahtlustest telegraafi teel reederile Inglismaal. 23. juulil istusid peainspektor Dew ja seersant Mitchell kiirekäigulisele aurikule «Laurentic». 31. juulil jõudsid nad «Montrose'ile» Quebecis järele ja vahistasid Robinsonid. 10. augustil toodi mõlemad Londonisse. Selle ajani oli Pepper uurinud «patoloogilist jälge», mis lõpuks võimaldaski laipa identifitseerida.

Kolm nädalat uuris Pepper nahatükki. On see tükk kõhu alaosast? Vastab see arm armile, mis jääb pärast niisugust operatsiooni, millest rääkisid tunnistajad? Nendele küsimustele oli raske vastata ja Pepper kutsus appi oma endise õpilase Spilsbury. 1889. aastal oli see Pepperi soovitusel pühendunud kudede ja eriti armide mikroskoopilisele uurimisele. Armid kui identifitseerimisvahendid

154

ja varasemate vigastuste tunnusmärgid olid huvitanud juba Devergie'd. Viimane oli teinud ettepaneku vajutada või siis taguda nahka, mille järel punakakstõmbunud nahal võis avastada armide valgeid vööte. Devergie uuris ka probleemi, kuidas eristada haigusest põhjustatud arme vigastuste tagajärjel tekkinuist. Kuid nende küsimuste põhjalikum uurimine sai võimalikuks alles täiuslikumate histoloogiliste meetodite ilmumisega. See uurimisala oli alles lapsekingades, kui Pepper ja Spilsbury keldrist leitud nahatükki uurisid. Pärast pikka aega nõudnud prepareerimist, mikroskoobiga vaatlemist ja võrdlemist normaalse kõhunahaga õnnestus Spilsburyl tõestada, et tegemist on tõepoolest kõhu alaosast pärineva tükiga. Nüüd muutus otsustavaks arm. Esimesel pilgul kujutas see endast hobuserauakujulist moodustist. Kuid uurimisel mikroskoobi all tundus, et hobuseraua mõlemad pooled pole sama päritoluga. Uks pool oli keldris moodustunud naha-volt. Siin oli nahal normaalne struktuur. Võis näha karvajuuri ja eelkõige rasunäärmeid, mida operatsioonijärgsetes armides ci leidu. Teine kümnesentimeetrine armipool erines esimesest tunduvalt. See oli kahvatu kitsas triip, mis allapoole suundudes pisut laienes. Niisugust laienemist tuleb operatsiooniarmide juures sageli ette. Ta tekib siseelundite survel. Operatsiooniarmi olemasolust rääkis ka järgmine tõik. Kahel pool armi olid normaalsed rasunäärmed ja karvajuured, mis aga keskel puudusid. See on kirurgilise lõike tüüpiline tunnus. Pepper teadis, et armi moodustumisel muutuvad õmblusjäljed sageli vaevumärgatavaiks või siis kaovad sootuks. Tõepoolest, Spilsbury avastas need vaid mikroskoobi abil. Pärast peaaegu kaheksa nädalat kestnud tööd veendusid Pepper ja Spilsbury, et uuritav nahatükk oli pärit kõhu alaosast ning arm vastab oma kujult ja asendilt emakaeemaldamise operatsiooni armile.

Kuni Pepper ja Spilsbury visalt oma probleemi lahendasid, ei kaotanud asjata aega ka Willcox ja Luff. 20. augustil tegi Willcox kindlaks, et leitud laiba osad sisaldavad surmava koguse taime-mürki giostsiini. Scotland Yardi töötajad tegid otsekohe kindlaks, et 17. või 18. jaanuaril oli Crippen ostnud firmalt «Lewis & Bor-rows» 5 grammi giostsiini — koguse, mida oma arstipraktikas tal vaja ei läinud. Edasi selgus, et Crippeni majas oli kaks öösärki, mis sarnanesid keldrist leituga. 1909. aasta jaanuaris oli firma «Johnes Brothers» müünud Crippenile kolm niisugust öösärki. 15. septembril sulgus tõendusmaterjalide ring. See oli valminud kohtuarstide ja kriminalistide ühiste pingutustega.

Crippeni kaitsja Arthur Newton oli oma aja üks autumaid Londoni advokaate. Tema arvates võimaldasid süüdistuse tõestusmaterjalid kaitsel kinnitada, et Crippeni keldrist leitud laibajää-nused pole Cora omad ja olid asunud seal juba enne, kui Crippen oli

maja 1905. aasta lõpul ostnud. Newton oli veendunud niisuguse kaitsetaktika õigsuses, sest ei tema ega ka teine kaitse advokaat Alfred Tobin uskunud kohtumeditsiini võimalustesse.

Tobin oli veendunud, et tal õnnestub ekspertide abiga tõestusmaterjalid ümber lükata või siis vandemeestes Pepperi ja Spils-bury tunnistuse vastu umbusku äratada, et vandemehed ei omistaks tähtsust identifitseerimisele armi abil. Niisiis lootis ta selle protsessi võita.

Newton oli tuttav Londoni hospidali patoloogiainstituudi direktori Hubert Maitland Turnbulli ja tema assistendi Walliga. Arvestades seda, et Londoni hospidali patoloogid ei sallinud oma kuul-' said ametivendi St. Mary hospidalist, tegi ta oma tuttavatele ettepaneku vaadelda armiga nahatükki, mis kuuluvat Cora Crippenile. Newton lootis, et Turnbull ja Wall ütlevad välja oma mitte millekski kohustava arvamuse, mis ei lange ühte Pepperi ja Spilsbury omaga. Seejärel kavatses ta neid selle konstateerimisel «püüda», nii et nad sellest enam taganeda ei saa ja siis mõlemad mehed kohtusse ekspertidena välja kutsuda.

9. septembril vaatasid mõlemad arstid nahatükki. Pärast pealiskaudset vaatlust ütlesid nad Newtonile, et see nahatükk on pärit hoopis puusalt, kusjuures tegemist pole mitte armi vaid voldiga. Newton veenis neid esitama arvamust kirjalikult, mida olevat vaja talle kaitse ülesehitusel. Kui Turnbull Newtoni tõelisi plaane taipas, sai ta aru oma sissekukkumisest. 17. oktoobril, päev enne protsessi algust, palus Turnbull luba nahatükki mikroskoopiliselt uurida ja märkas ehmunult oma eksimust. Kuid oli juba hilja. Ta otsustas jääda oma esimese kinnituse juurde, sest ei soovinud, nagu omal ajal Thoinofgi, viga üles tunnistades oma reputatsiooni määrida.

Kui 18. oktoobril algas kohus Crippeni üle, ei teadnud keegi, et protsessi kangelaseks saab Bernard Spilsbury. 19. oktoobril esinesid süüdistuse tunnistajatena Pepper ja Spilsbury. Nad näitasid konserveeritud nahatükki.

21. oktoobril tulid kohtusse Turnbull ja Wall ümber lükkama kolleegide tunnistust. Nende seisukoht oli järgmine: 1. demonstreeritav nahatükk pole pärit kõhu alaosast. Sellel puuduvad kõõlused, mis selles kõhu osas ühendavad rinnast vaagnasse vertikaalselt suunduvaid lihaseid. Ei täheldata ka alba joont, mis peaks ulatuma kuni häbemeni. 2. Eeldatav õmblus pole üldse õmblus, sest selles puuduvad nõelajäljed. Seevastu võib seal täheldada rasunäärmeid, mida üheski armis pole. Järelikult on tegemist nahavoldiga, mis on tekkinud jaki kandmisel. Kaitsja Tobin lisas, et Pepper oli uuringute ajal teadlik emakaoperatsioonist. Leitud «arm» on üksnes eelarvamuste vili.

Öeldes seda oli Tobin veendunud, et lahkarvamus ekspertide vahel tekitab vandemeestes kahtlusi. Tema veendumus süvenes veelgi, kui Pepper teatas, et edasi kõneleb tema õpilane, kes on teinud mikroskoopilisi uurimisi. Kes see Spilsbury niisugune on? Mis loeb vandemeestele noore ning täiesti tundmatu mehe sõnavõtt!

20. ja 21. oktoobril esines Spilsbury Oid Bailey kohtus süüdistuse

tunnistajana. Pikakasvuline, sihvakas usaldustäratava näoga 33-aastane mees sarnanes küll kõige vähem inimesega, kes suurema osa ajast viibib surnukambrites laipade keskel. Hoolikalt riietatud, nelk nööpaugus, puhtas meeldivas hääles veendumus — nii seisis ta kohtunike, kaitsjate ja vandemeeste ees.

Nooruses ei paistnud Spilsbury andekus silma. Ta oli hakanud meditsiini õppima juhuslikult ja valmistus töötama arstina. Kinnine ning seltsimatu, ilma eriliste huvide ja võimeteta — nii tunti teda ülikooliaastail. Siis aga otsustas ta Pepperi loengutel ja praktikumidel, et arstiks ta küll ei hakka. Ta huvitus patoloogiast ja histoloogiast.

Alates 1902. aastast innustus ta nii kirglikult patoloogilistest ja histoloogilistest uuringutest, et ei läinud isegi lõpueksamitele. Alles 28-aastaselt andis ta eksamid ära. Samal ajal, kui tema eakaaslased juba ammu arstidena töötasid, tuhnis ta surnukambrites ja laboratooriumides, uurides muutusi kudedes, mille saladused jäid suletuiks isegi ta õpetaja Pepperi ees.

Nagu tulevik näitas, Spilsburyst kohtumeditsiinile uusi teid rajavat novaatorit ei saanud. Ta oli erakordselt terava pilguga praktik, kes hämmastava osavusega lahkas laipu, ja juba 1910. aastal kuulus mehena, kes avastas osavalt patoloogilisi muudatusi, mida teised isegi mikroskoobi all ei märganud. Mitte mingil juhul ei saanud teda nimetada erakordseks ja laia haardega inimeseks. Kuid tolleaegne inglise kohtumeditsiin vajas just niisugust meest, kelles on ühendatud väljapaistev patoloog koos selge väljendusoskuse ja ümbritsevais usaldust äratava välimusega. Niisugune isiksus pidi avaldama mõju kohtunikele ja vandemeestele. Advokaat Tobin taipas esimesena, milline veenmisjõud õhkub Spilsbury tunnistustest, ja ta juhtis juuresolijate tähelepanu asjaolule, et Spilsbury on Pepperi õpilane, kes loomulikult toetab oma õpetaja arvamust. Vastuseks kõlas: «Sellel tõsiasjal, et ma töötasin koos doktor Pepperiga, pole midagi ühist arvamusega, mida siin väljendan. See, et ma olin lugenud ajalehtedest Belle Ellmore’i (Cora Crippeni) operatsioonist, ei mõjustanud minu järeldusi vähimalgi määral. Mul on sõltumatu positsioon ja ma vastutan täielikult järelduste eest, mis tulenevad minu isiklikest uuringutest.»

Seejärel purustas Spilsbury samm-sammult Turnbulli ja Walli väited. Ta sõnas, et kaitse eksperdid peaksid teadma, et kõõlused ei tungi nahka, vaid asuvad just neis lihastes, mis tapja oli välja lõiganud. Alba joon näitab üksnes, kuskohas naha all asuvad erinevate kõhulihaste vahel teatud kõõlusmoodustised. Antud juhul on vastavad lihased ja kõõlused eemaldatud. Mis aga puutub eriti tüüpilistesse aponeurooside kõõlustesse, mida Turnbull ja Wall ei suutnud avastada, siis võib ta neid ekspertidele näidata. Spilsbury tõstis pintsetiga kõõluse ja näitas seda vandemeestele.

Vapustatud kohtunik lord Alverstone kummardas ettepoole. Ta küsis Turnbullilt, mis too selle peale kostab. Turnbull püüdis

hakata keerutama. Kuid Alverstone nõudis rangelt: «Vastake otseselt mu küsimusele. Kas te näete kõõlust või mitte?» Väljapääsu leidmata pomises Turnbull: «Jah.»

Ka Wall ei leidnud mingit ettekäänet ja oli sunnitud muutma oma arvamust nahatüki paiknemise kohta. «Minu arvates on see kõhunahk,» ütles ta vaikselt.

Kuid nad ei nõustunud ikka veel, et nahal on arm. Rahulikult ning külmalt väitis Spilsbury: «Mul on kaasas kõik mikroskoopilised preparaadid. Käsin kohe mikroskoobi sisse tuua.» Toodi mikroskoop ja Spilsbury seletas tema ümber tunglevatele vandemeestele kõike, mida nad preparaadis nägid. Turnbullil rohkem argumente polnud. Ta hakkas otsima väljapääsu kallaletungides Spilsburyle. Ei tohtivat usaldada noori mehi, kes isegi mikroskoobiga ei oska nagu kord ja kohus ümber-käia. Kuid Muir pani ta vaikima, kutsudes esile juuresolijate aplausi: «Jutt pole inimestest, kes mikroskoobist midagi ei taipa. Jutt on niisugustest meestest nagu härra Spilsbury.»

Pärast kakskümmend seitse minutit kestnud nõupidamist tunnistasid vandemehed 22. oktoobril kohtualuse süüdi. Neli nädalat hiljem, 23. novembril Crippen poodi. Spilsbury tunnistused ei saanud üksnes ajakirjanduse teemaks, vaid kutsusid ka Inglis-maal esile järsu pöörde avalikkuse suhtumises kohtumeditsiini. See pani aluse uuele

ajastule kohtupatoloogias, mis kolme aastakümne jooksul oli nii heas kui halvas seotud legendaarseks muutunud Bernard Spilsbury nimega.

16. Uputamine vägivalla tundemärkideta

Peaaegu kolm aastat hiljem 1915. aasta 15. jaanuari õhtul vaatas inglise kriminaalpolitsei inspektor Arthur Fowler Neil läbi teadaandeid, mida Scotland Yardist saadeti politseijaoskondadele. Neil töötas tookord Kentishtowni jaoskonnas. Dokumentide hulgas oli leht pealkirjaga «Kahtlane surmajuhtum — võtta teadmiseks». Samas olid lisatud ka ajalehtede väljalõiked. Nädalaleht «The News of the World» teatas: «Täna tegi koroner Islingtonis kindlaks kurva seiga: on leitud Hollowayst pärit 38-aastase Margaret Elizabeth Lloydi laip. Abikaasa teatas, et nad olid äsja Bathis abiellunud. Londonisse saabunud, oli naine hakanud kaebama peavalu ... Mees oli viinud ta arsti juurde. Järgmisel päeval, oma surmapäeval, tundnud haige end paremini. Umbes kell 19.30 õhtul teatanud naine reipalt, et tahab vanni minna. Mees oli läinud jalutama ... Ta oli olnud kindel, et kui ta jalutuskäigult naaseb, on naine juba elutoas. Seal teda leidmata, oli mees pöördunud korteriperenaise poole. Mõlemad olid läinud vannituppa. Seal oli pime. Süüdanud gaasitule, oli ta näinud oma naist elutult kolmveerandi ulatuses täidetud vannis. Eelmisel päeval

kadunut ravinud doktor Bates tuvastas uppumissurma. Naisel oli gripp. Gripist ja kuumast vannist oli ta ilmselt minestanud ...»

Teade oli värskes ajalehes. Juurdlus oli toimunud 22. detsembril 1914. aastal. Maja, kus juhtum aset leidis, asus Neili piirkonnas Highgate'is Bismarck Roadil nr. 14.

Teine ajalehesõnum kandis 1913. aasta 14. detsembri kuupäeva ja teatas koroneri poolt Blackpoolis teostatud juurdlusest 13. detsembril. «Noore naise ootamatu surm. Uppus haigushoo tagajärjel kuumas vannis. Proua Smith Porthsmouthist suri ootamatult ühes pansionaadis Blackpoolis. Mees oli tutvunud temaga kolm kuud tagasi ja nad olid abiellunud kuus nädalat enne kurba sündmust. Mõlemad olid saabunud Blackpooli eelmisel kolmapäeval ja üürinud Regent Roadil nr. 16 mõne toa. Teel hakkas naine kurtma peavalu. Et ka saabumisel oli ta tervis veel halb, mindi arsti juurde. Ööl vastu laupäeva oli naine kuuma vanni läinud. Kui mees teda hüüdis, naine ei vastanud. Läinud vannituppa, nägi mees abikaasat vannis surnult lamamas. Proua Smithi ravinud doktor Billing arvab, et kuum vesi tekitas südameataki või minestuse, mis põhjustaski uppumise.» Peale ajaleheväljalõigete oli lisatud juurde veel kiri Blackpooli pansioniomanikult Joseph Cross-leylt. Ta leidnud aasta hiljem ajalehest «The News of the World» kirjutise Margaret Elizabeth Lloydi saatusest. Nüüd soovitas ta politseil huvi tunda, kas pole mingit seost juhtumite vahel High-gate'is ja Blackpoolis.

Kokkulangevad asjaolud torkasid tõepoolest silma ja Neil otsustas asja käsile võtta. Järgmisel päeval suundus ta Bismarck Roadile majja nr. 14. Maja kuulus proua Blatchile. Magamistuba asus ülemisel, vannituba teisel korrusel. Majaperenaine jutustas, et 17. detsembril oli Lloyd üürinud magamistoa vanni- ja elutoa kasutamise õigusega. Talle torganud silma, et kauba tegemise ajal oli Lloyd uurinud tähelepanelikult vannituba. Lloyd olevat umbes 40-aastane turske mees, nägu tavaline, pilk terav. 17. detsembri õhtul küsinud üürnik, kuidas arsti välja kutsuda, sest naisel olevat halb. Proua Blatch juhatanud ta doktor Batesi juurde. Järgmisel päeval olnud proua Lloydil parem. Pärast lõunat tellinud ta vanni, mis olnud valmis kella 19.30 paiku. Proua Blatch 1 ainud kööki. Moni aeg hiljem kuulnud ta vannitoast

veesolinat. Seejärel kuuldunud elutoast harmooniumimuusikat. Mängida võis üksnes härra_ Lloyd, kes oli jäänud naise vannisoleku ajaks elutuppa. Veel mõne aja pärast kostnud uksekell. See oli Lloyd. Ta käinud õhtusöögiks tomateid ostmas, kuid unustanud võtme. Ka küsinud ta, kas naine on elutoas. Et aga elutuba olnud tühi, läinud ta trepist üles. Mõne minuti pärast kutsunud ta perenaist appi. Kui proua Blatch oli üles jõudnud, tõstnud Lloyd naise pead veest ja hüüdnud, et on vaja otsekohe doktor Bates -kohale kutsuda. Kuid arst ei saanud enam millegagi aidata. Proua Lloyd oli surnud. Lloyd matnud naise ja sõitnud ära. Kuhu?

Seda proua Blatch ei teadnud.

Neil vaatas vannitoa üle. Vanni põhja pikkus oli 1,25 m. Ülemise serva pikkus 1,65 m. Kuidas võis täiskasvanud inimene niisuguses vannis uppuda? Seejärel läks Neil doktor Batesi jutule. Arst kinnitas, et oli proua Lloydi ravinud. Vastuvõtul olevat naine istunud osavõtmatult, seletusi andnud mees. Bates täheldanud tal palavikku ja kirjutanud välja palavikuvastast ravimit. Kui teda 18. detsembril välja kutsutud, olnud juba hilja. Ilma igasuguse kahtluseta oli proua Lloyd uppunud. Neil uuris ettevaatlikult, kas arst ei pannud surnu kehal tähele mingeid vägivallamärke. Bates raputas pead. Kui ta koroneri ülesandel oli lahanud, näinud ta ülalpool vasakut küünarnukki väikest vigastust. Kuid ta ei saavat kinnitada, et see viitaks vägivallale. Vigastus võis tekkida südameatakiga kaasneva krambi toimel. Surma põhjuseks oli arst märkinud õnnetusjuhtumi. Rohkem ei osanud Bates midagi lisada. Ja siiski olevat torganud talle silma üks asi: Lloyd ei paistnud üldse kurb olevat. Ta oli tellinud kõige odavama kirstu. Neil palus Batesit teatada otsekohe, kui midagi Lloydist kuuleb.

Lahkunud arsti korterist, kohtus inspektor kriminaalpolitsei seersandi Dennisoniga. Kuulnud, et Neil tunneb huvi Lloydi juhtumi vastu, rääkis seersant huvitava loo. Seersandil oli High-gate'i tänaval tuttav pansionipidaja preili Lokke. Algul tahtnud Lloyd tema juurde elama asuda ja vaadanud kõik ruumid üle. Seejuures olevat teda eriti huvitanud just vann. See aga tundunud mehele liiga väike ja ta pärinud üha, kas selles vannis ikka saab «vabalt lamada». Lloydi käitumine polevat preili Lõkkele meeldinud ja ta juhatanud külalise välja.

Neil käskis oma alluval Lloyd üles otsida. Juba järgmisel päeval hakkasid otsitava kohta andmed saabuma. Pärandusasjade kontorist leiti Margaret Elizabeth Lloydi testament, mis oli koostatud 18. detsembril, kolm tundi enne surma. Ainsaks pärijaks oli nimetatud Georges Joseph Lloyd. Samal päeval oli proua Lloyd käinud koos mehega pangas, kust oli võtnud välja kogu oma raha. Teises teates räägiti, et jaanuari algul olnud Lloyd Uxbridge Roadil advokaat W. T. Daviesi juures ja andnud talle üle naise testamendi edasiseks vormistamiseks.

Kaks päeva pärast selle teate saamist kutsus doktor Bates Neili enese juurde. Arst näitas inspektorile Bristolis asuva «Yorkshire Insurance Company» arupärimist. Seltsi huvitas õnnetusjuhtum proua Lloydiga. 4. detsembril oli proua Lloyd, tookord veel Margaret Elizabeth Lofty, kindlustanud oma elu 700 naelsterlingi eest, mis tema surma korral pidi kuuluma väljamaksmisele pärijale. Neil palus arsti vastusega pisut viivitada, sest oli kindel, et on sattunud kurjategija jälgedele.

Samal päeval saatis inspektor Blackpooli kriminaalpolitseisse teate asja kohta ja palus läbi viia täiendava uurimise. Juba 21. jaanuaril saabus Blackpoolist vastus, milles leiduvast informatsioonist polnud Neil osanud isegi und näha. 10. detsembri õhtul 1913. a. saabunud Blackpoolis Regent Roadil asuvasse

Crossley pansionisse Portsmouthist Georges Joseph Smith koos oma täidlase võluva 25-aastase naise Alice'iga (neiunimi Burnham). Smith tahtnud algul peatuda teises pansionis, kuid kuna seal polnud vanni, siis sõitnud nad Crossley juurde. Enne kui ta toa üüris, oli ta vaadanud üle vanni, mis asus köögi kohal teisel korrusel. Sama päeva hilisõhtul oli Smith palunud kutsuda arsti, sest tema naisel hakanud pea valutama. Läbivaatuse ajal oli arst Georges Billing kuulnud haige südames süütut kahinat. Ta oli kirjutanud välja pisut heroiini ja kofeiini. Järgmisel päeval nägi proua Smith välja täiesti tervena ja käis koos mehega linnas pikemal jalutuskäigul. Kell 18 oli ta tellinud vanni. Kella 20 paiku läksid Smithid magamistuppa, Crossleyde abielupaar aga askeldanud veel köögis. Peagi märganud nad laenurgas märga laiku. Nad just parajasti arutanud selle üle, kui kõlas uksekell. See oli Smith, kes käinud hommikusöögiks toidukraami toomas. Kui Crossley näitas talle laiku laes, jooksnud mees vannituppa. Samas kõlanud ta karjed: «Kutsuge arst! Kutsuge doktor Billing! . .. Tema teab!» Mõne minuti pärast saabunud Billing. Ta oli leidnud Smithi hoidmas naise pead vee kohal. Vesi ulatunud naise rinnani. Et proua Smith oli väga raske, suutnud Billing ja Smith teda vaevu vannist välja tirida ja põrandale asetada. Billing polevat leidnud mingeid vägivallatundemärke ega pööranud ka ülevaatusele erilist tähelepanu. Hiljem ei suutnud arst isegi meenutada, millises asendis oli naine vannis lamanud. Ka koroner kiirustas, sest tal oli vaja uurida veel üht surmajuhtumit. Ta vaid konstateeris: «Südamerabandus vannis, lämbus, õnnetusjuhtum.» Smith kauples Crossleyga tasu eest tekitatud kahju pärast ja kadus.

Blackpooli politsei ei teadnud Smithi asupaika, kuid see-eest teatas üksikasju tema abiellumisest Alice Burnhamiga. Smith oli tutvunud Alice'iga Southseas, kus neiu töötas haigetalitajana ühe vanahärra juures. Tal olnud vaid 27 naela, kuid pärast tutvumist Smithiga andnud ta oma isale Charles Burnhamile laenuks 100 naela. Peagi Smith ja Alice kihlusid. Nad abiellusid 30. oktoobril Southsea's. Päev enne pulmi kindlustas pruut oma elu 500 naela eest. Kohe pärast pulmi nõudis Smith äialt võla koos protsentidega tagasi. Kui suur oli Smithi mõju oma naisele, selgub tõsiasjast, et viimane oli ähvardanud isa kohtuga, kui see raha ei tagasta. 8. detsembril, kaks päeva enne pulmareisi, tegi Alice testamendi oma mehe nimele. Neli päeva hiljem lamas ta juba surnult Crossley pansioni vannis.

23. jaanuaril teatas inspektor Neil Avaliku Süüdistusameti direktorile söör Charles Mathewsile, et Lloyd ja Smith on tema sügava veendumuse kohaselt üks ning sama mees; mees, kes päranduse saamise eesmärgil teatud viisil tapab oma naisi. «Ma ei usu, et mees võis tappa kaks oma naist vannis. Kogu oma elu jooksul pole ma kordagi niisugustest mõrvadest kuulnud,» vaid-

161

les Mathews vastu. Kuid ometi lubas ta Neilil jätkata juurdlust ja võimaluse korral Lloyd arreteerida.

Tunni aja pärast oli Neil juba doktor Batesi juures ja palus tal Yorkshire'i kindlustusseltsile välja saata vastav dokument proua Lloydi surma kohta. Ta arvestas sellega, et Lloyd alias Smith võtab ühenduse testamenditäitja advokaat Daviesiga niipea, kui kuuleb, et kindlustuskompanii on nõus talle raha välja maksma. Daviesi büroo võeti pideva valve alla. 1. veebruaril lähenes büroo uksele mees, kelle välimus klappis Lloydi ja Smithi omaga. Neil astus tema juurde: «Kas te olete Georges Lloyd?» — «Jah.» — «Kas sama Lloyd, kelle naine uppus ööl vastu 18. detsembrit Highgate'is Bismarck Roadil?» — «Jah.» — «Mul on alust eeldada, et te olete ka Georges Smith, kelle naine 1913. aastal uppus vannis Blackpoolis mõni nädal pärast abiellumist.» — «Smith? Ma ei tunne ühtegi Smithi.» — «Olen sunnitud teid valetunnistuse andmise pärast arreteerima.»

Vahistatu pööras järsult Neili poole oma kondise näo ja ütles: «oo ... kui te sellepärast niisugust teatrit teete, siis võin teile öelda, et olen tõepoolest Smith.»

Neil taipas, mis tema vestluskaaslase hinges toimub. Mõrvar kartis paljastamist ja oli nõus väikest seaduserikkumist üles tunnistama. Tähendab, esimene ülesanne oli täidetud, Lloyd-Smith valetunnistuse pärast arreteeritud. Söör Charles Mathews oli imestunud. Bernard Spilsburyle anti ülesanne selgitada salapärast juhtumit meditsiinilisest seisukohast.

Spilsbury oli juba 37-aastane ja pärast Pepperi erruminekut saanud William Willcoxi järel siseministeeriumi teiseks patoloogiks. Kuna viimane üha enam toksikoloogiale spetsialiseerus, jäi Spilsbury kanda põhiraskus patoloogia alal. Ta elas Londonis majas, kus võis igal ajal lahata. Ülemise korruse üks akendest helendas kuni hilisööni. Seal asus väike eralaboratoorium. Perekond teda peaaegu ei näinudki. Ta töötas mitte üksnes ministeeriumi ja Londoni koroneride patoloogina, vaid ka otsestes sidemetes kriminaalpolitseiga, püüdes niiviisi oma tööd kuriteopaigale lähendada. Ta tõestas Scotland Yardi töötajaile, et kohtuarsti viibimine kuriteopaigal on hädavajalik.

4. veebruaril võttis Spilsbury osa Margaret Elizabeth Lloydi laiba ekshumatsioonist. Ta pidi kindlaks tegema, kas naine uppus või oli uputatud. Probleem «uppus või uputatud» on kohtumeditsiini vanemaid probleeme. Mõistet «uppus» oli püüdnud määratleda juba 2. sajandil m.a.j. Galenos. Eeldades, et uppunu sureb suure hulga vee allaneelamise pärast, pidas ta niisuguse surma põhjuseks tugevasti suurenenud magu. 1630. aastal seletas anatoom Sylvius, et uppumissurm on tingitud vee tungimisest kopsudesse, kuid ta naerdi välja. Eksiarvamus kestis kuni 18. sajandini, mil patoloog Morgagni koerte ja kassidega katsetades tõestas, et uppunud looma kopsud sisaldavad tõepoolest veega sarnanevat vahutavat vedelikku. Kuid 1892. aastal üritas söakas prantslane

162

Cuvillier iseenesega katseid sooritades Morgagni väiteid kummutada. 1915. aastaks oli uppumissurma mehhanism prantslase Brouardeli, austerlaste Hoffmanni, Paltaufi, Wachholzi ja Horosz-kiewiczi, itaallase Carrara, soomlase Fagerlundi ja sakslase Revenstorfi tööde tulemusena selgunud. Just Revenstorf püüdis arvukate katsetega selgitada, mille poolest erineb uppumine suplemisel vägivaldsest uputamisest. Seoses sellega püstitati taas juba muistsete hiinlaste poolt tõstatatud küsimus: kuidas kindlaks teha, kas inimene on sattunud vette elusalt või surnult?

Uppumise välistunnused on vaht suu ja nina juures, kananahk ihul; sisetunnused eelkõige kopsude täielik õhuga täitumine, nii et kopsud meenutavad õhupalle. Selle nähtuse põhjuste üle käisid veel vaidlused. Austerlane Paltauf tegi Prahas kindlaks veel verevalumid pleura all, mis olid tingitud nähtavasti kopsualveoolide lõhkemisest. Hingetoru ja bronhid olid täidetud vahuga.

Kõige tähtsam oli teada kolme momenti:

Vesi või muu vedelik, milles inimene upub, satub kopsu ja kopsuveenide kaudu südame vasakusse kotta. Siia jääb vedelik peatuma, sest surma tõttu katkeb vereringe. Südames sisaldab veri suurel hulgal vedelikku. Vere lahjenemise korral võib kinnitada, et inimene on uppunud, sattudes vette elusalt. Brouardel püüdis võrrelda vereliblede hulka kummaski südamekojas ja sel viisil kindlaks teha, kas veri vasakus kojas on lahjenenud.

Vees leidub alati taimse ja loomse päritoluga mikroorganisme, eelkõige vetikaid. Enne 1904. aastat leidis saksa teadlane Revenstorf 95%-1 uppunuist kopsudest mikroorganismide lubi-skelette. Tõsi, hiljem selgus, et mikroorganismid ja vesi tungivad ka surnult vette sattunute kopsudesse. Kuid nad ei jõua kopsudesse sügavale.

Niisiis, kui kopsusügavustest leitakse mikroorganisme, võib kindlalt väita, et inimene oli sattunud vette elusalt.

Vett leidub ka uppunute maos. Peale vetikate leitakse maost vee, vahu ja õhu segu, mis tekib kõhulihaste kramplike liigutuste ja läkastamise tagajärjel. Vesi võib tungida makku ka siis, kui inimene on sattunud vette juba surnult. Kuid elavalt vette sattu-nuil ulatub vesi kaugemale, kuni kaksteistsõrmikuni. Pärast seda, kui soomlane Fagerlund 1890. aastal Helsingforsis (Helsingis) sellele järeldusele oli tulnud, leidis see tõsiasi kõikjal kinnitust.

Niisiis oli leitud mitmeid meetodeid, määramaks surmapõhjust vees. Tõsi küll, meetodid kehtisid nende surmajuhtumite juurdlemisel, mis olid toimunud suhteliselt hiljuti. Hoopis raskem oli kindlaks teha, kas inimene oli vette paisatud vägivaldselt. Kui uputamisele oli eelnenud mõrv, siis võis vigastusi uurides seda ka tõestada. Kuid vägivaldne uputamine seadis uurija ette hulga küsimusi. Probleemi lahendamist lihtsustas vaid üksainus tegur: ohver kaitseb ennast. Järelikult pidid kannatanu kehale jääma mingid jäljed. Tõsi, ka enesetapjad võisid viimasel hetkel püüda end päästa ja rabeldes end vigastada. Tihti oli juurdlus niisugustel puhkudel võimetu. Abistada võis üksnes toimunu ja põhjuste uuri-

163

mine. Igal juhul otsiti uppumise korral eelkõige vägivallatun-nuseid.

Kui Spilsbury vaatas üle Lloyd-Smithi viimase ohvri laipa, otsis ka tema hoolikalt mingisuguseid vägivalla jälgi. Kuid asjata. Peale mittemidagiütleva sinise pleki küünarnukil, millest oli juba rääkinud doktor Bates, leidis ta vaid kaks väikest verevalumit vasaku käe siseküljel. Palja silmaga polnud need nähtavad ja seda enam ei saanud neid võtta vägivallamärkidena. Spilsbury uuris kõike, mis võis põhjustada ootamatut muutust vereringes ning surma. Ei mingeid tulemusi. Igaks juhuks uuris ta ka siseelundeid, kas need ei sisalda mürki. Teisest küljest leidis ta tunnuseid, mis rääkisid, et surm oli saabunud peaaegu silmapilkselt. Laip maeti uuesti, Spilsbury aga murdis pead, kuidas küll võib isimest ilma mingite vägivalla tunnusteta vannis uputada. Neiliga hüvasti jättes palus ta enesele tuua katseteks vann, millest oli leitud Margaret Elizabeth Lloydi laip. Juba samal päeval toodi vann Kentishtowni politseijaoskonda.

Inspektor Neil ja Spilsbury olid püüdnud ekshumatsiooni võimalikult märkamatult korraldada, kuid viimasel ajal käisid reporterid lausa Spilsbury kannul. 5. veebruaril teatasid ajalehed saladuskatte all toimunud laibavaatlusest Islingtonis. 7. veebruaril aga pasundasid kõik Londoni ja Blackpooli ajalehed kahest mõrvast vannis. Suured pealkirjad «Pruudid vannis» lükkasid tahaplaanile isegi Esimese maailmasõja rindeteated. 8. veebruari õhtul sai Neil kirja Kenti krahvkonnas paiknevast väikesest Herne Bay kuurortlinnast. Lugenud ajalehesõnumeid, otsustas kohalik politseiülem saata Neilile raporti nende linnas 13. juulil 1912 toimunud surmajuhtumi kohta, mis sarnanes ülalkirjeldatuile.

20. mail 1912. aastal oli keegi Henry Williamsi nimeline härra üürinud endale ja naisele väikese maja High Streetil. 7 nädalat hiljem, 9. juulil ostnud Williams vanni, teatades seejuures müüjale, et tema naine nõuab vanni. Järgmisel päeval tulnud Williams koos naisega doktor Frenchi juurde. Ta jutustanud, et naisel olnud langetõvehoog. Naine aga kurtnud vaid peavalu. French kirjutanud talle välja broomi. 12. juuli südaööl kutsutud French välja High Streetile. Williams teatanud, et naisel olnud taas tõve-hoog. Oli väga palav ja French arvanud, et just kuumus põhjustaski hoo.

Järgmisel päeval kella kolme paiku külastanud arst Bessie Wil-liamsit, kes olnud täie tervise juures. Seepärast olnud ta väga imestunud, kui teda 13. juuli hommikul

kella 8 paiku taas välja kutsuti. Sedelil olid Williamsi sõnad: «Kas te saate kohe tulla? Kardan, et mu naine on surnud.» French oli leidnud Bessie Williamsi selili vannis lamamas. Tema pea olnud vee all. Parem käsi hoidnud seebitükki. Tema jalad olnud üles sirutatud nii, et pöiad asunud vanniääre kohal. French oli asetanud naise põrandale ja oli püüdnud teha kunstlikku hingamist. See aga olnud asjatu. Bessie Williams oli surnud. French ei leidnud mingeid vägivallamärke.

164

Koroner, Doverist pärit advokaat, piirdunud põgusa ülevaatusega ja Frenchi teatega, et hukkunu oli põdenud langetõbe, oli konstateerinud: «Surm õnnetusjuhtumi läbi. Uppus vannis langetõvehoo ajal.»

Kirja saabumisel valmistus Neil sõitma Blackpooli, valmistamaks ette Alice Smithi lahkamist. Seepärast andis ta korralduse saata Herne Baysse mõned Smith-Lloydi fotod ja palus neid näidata kõigile, kes olid kokku puutunud Williamsiga. 10. veebruaril saabusid Neil ja Spilsbury Blackpooli. Püüdes vältida lehemehi, töötas Spilsbury öösel.

Alice'i laip oli tugevasti lagunenud. Kuid Spilsbury võis teha siiski mõningaid järeldusi. Ei mingeid vägivallajälgi ja vaid tähtsusetud vihjed uppumisele. Surm oli saabunud veelgi kiiremini kui Margaret Elizabeth Lloydi puhul. Ta avastas vaid südamekläpi väikese rikke, mis tavaliselt tekib liigestereuma tagajärjel. See aga oli nii tähtsusetu, et inimest võis pidada absoluutselt terveks.

Veelgi rohkem kui varem huvitas Spilsburyt küsimus, kuidas võib uputada inimest, jätmata jälgi vägivallast. Ta mõõtis hoolikalt kannatanu keha ja palus ka Blackpooli vanni Kentishtowni jaoskonda toimetada. Blackpooli politseivalitsuses teatati^ Neilile, et teda kutsub välja London. Herne Bayst oli saabunud sõnum, et Williams on nähtavasti Smith alias Lloyd — kõik tunnistajad olid ta kohe ära tundnud.

Alguses saatis Neil Kenti rannikule oma kaks kaastöölist. Ja kui ta 18. veebruaril ise sinna saabus, olid asjaolud seoses kolmanda mõrvaga juba selgunud. Selle eellugu ei erinenud millegi poolest mõlemast eelnevast. Ainult naisel puudus elukindlustus. Kuid sedapuhku polnud viimast Williams-Smith-Lloydile vajagi — naine oli küllalt rikas. 1910. aasta suvel oli mees tutvunud Bristoli eeslinnas Cliftonis kolmekümneaastase Bessie Mundyga. Isa oli pärandanud tütrele 2700 naela, mida kontrollisid sugulased. Bessiel polnud õigust varandust puutuda ja ta sai iga kuu protsentidest 8 naela. Ülejäänud protsendisumma jäi mustadeks päevadeks.

1910. aastal moodustas ülejääk 138 naela ja oli iga hetk Bessie käsutuses. Kogu kapital aga pidi pärast tema surma minema pärijale. 26. augustil 1910. aastal Williams ja Bessie Mundy abiellusid. Pulmapäeval võttis noorik oma 138 naela välja. Saanud raha kätte, Williams kadus. Ta kirjutas vaid naisele kirja, et see on nakatanud teda suguhaigusesse ja seepärast ei taha ta enam Bessie^ nähagi. Bessie ei taibanud juhtunust midagi. 1912. aasta veebruaris asus ta elama Westonsuper-Mare'i pansionisse. Siin oli ta kohanud juhuslikult tänaval oma meest. Arusaamatu küll, kuid naine oli andestanud mehele kõik ja läinud temaga Herne Baysse. 2. juulil nõudis Williams õiendit, kas naise varandus saab tema omaks tõesti alles pärast viimase surma. Vastus kõlas jaatavalt. Kuus päeva hiljem määras Bessie Williamsi oma pärijaks.

Bessie Williamsi laip kaevati välja ja toimetati surnukambrisse. Vaatamata lagunemisele, täheldas Spilsbury üht uppumissurma

165

sümptomit — kananahka. Ülejäänud tundemärgid rääkisid silmapilkselt saabunud surmast. Hästi säilinud süda ja muud vereringe-organid olid terved. Taas polnud

märgata ei vägivalla, mürgi ega võitluse tundemärke. Hoolikalt keha mõõtnud, palus Spilsbury toimetada Londonisse vanni, kus oli leidnud oma otsa Bessie.

Neili abilised sõitsid vahetpidamata ringi, et teha kindlaks, kes too Williams-Smith-Lloyd on, kust on ta pärit ja kas ei leidu veel mõnd tema ohvrit. Lõpuks selgus, et mehe tegelik nimi on Georges Joseph Smith. Ta oli sündinud 1878. aastal kindlustusagendi perekonnas ja viibinud üheksa aastat paranduskoloonias kui petis ning varas. Järk-järgult tehti kindlaks naised, kellelt ta oli kõik nende säästud välja pressinud ja siis kadunud. Nähtavasti just need Bessy Mundy 2700 naela tõukasid teda mõrvale, sest muud teed nende kättesaamiseks üle ei jäänud. Kuid ometi ei piisanud Neili kogutud materjalist, seletamaks, kuidas mees oli tapnud. Polnud ühtki inimest, kes kohtu ees võinuks öelda: see mees on mõrvar. Kui aga polnud mõrva tunnistajaid, siis tuli äärmisel juhul kohtule seletada, kuidas oli Smithil õnnestunud oma ohvrid uputada, jätmata mingeid vägivallajälgi. Mitte ükski kohus ei langeta otsust Smithi üle enne, kui on saanud rahuldava vastuse sellele küsimusele.

Iga päev tuli Spilsbury Kentishtowni jaoskonda, kus asusid vannid. Hiljem leiti tema paberite hulgast jooniseid ja skeeme, mille abil Spilsbury püüdis ette kujutada naiste hukkumist.

Lahendus leiti märtsi algul, kui Spilsbury uuris veel kord läbi kõik Bessie Williamsi taolise naise keha asendid, eeldades seejuures, et tegemist oli tõepoolest tõvehooga. Smithi esimese ohvri kasv oli 1,7 m, vann aga kõigest 1,5 m. Langetõvehoo esimeses staadiumis sirutub kogu keha välja. Seejuures ei satu pea mingil moel vee alla. Vastupidi. Arvestades naise kasvu ja vanni pikkust, võib oletada, et keha ülaosa tõuseb mööda veerjat vanniserva ja väljub veest. Langetõvehoo järgmisel etapil hakkavad jäsemed ägedalt liikuma, tõmbuma kõverasse ja taas sirutuma. Jällegi on raske ette kujutada, kuidas vannis istuv inimene võib seejuures vee alla sattuda. Niisugust võimalust võib mõningal määral eeldada tõvehoo kolmandal etapil, kui kogu keha täielikult lõdvestub. Kuid ka siin tekitasid kahtlust vanni ja kannatanu keha mõõtmed. Kui arvestada doktor Frenchi tunnistust, oli hukkunu keha asunud vee all, jalad aga vanni serval. Spilsbury ei suutnud kuidagi mõista, mismoodi oli Bessie Williams sattunud niisugusesse asendisse. Ja siis äkitselt Spilsbury taipas, milles on asi.

Võimalik oli ainult üks: seistes vanni jalutsis, haaras mänglev Williams äkitselt mitte midagi kahtlustaval naisel jalgadest ja tõstis need järsu liigutusega üles. Otsekohe sattus pea vee alla. Ninna ja suhu tungiv vesi kutsus esile soki, mille tõttu kadus teadvus. Seepärast ei mingeid võitlusjälgi ja nõrgalt väljendunud uppumis- ja lämbumistunnused.

Spilsbury ruttas oma kabinetti ja hakkas uurima kirjandust äkk

uppumiste kohta. Peaaegu mitte keegi polnud selle probleemiga tegelnud. Ei olnud teada, kas ootamatult ninna ja suhu sattunud vesi avaldab mingit mõju südamele ja närvisüsteemile. Oli vaid üksikuid tähelepanekuid. Spilsbury oli kindel, et on ülesande lahendanud.

Sellest kuulda saanud Neil kutsus kohale mõned naisujujad, kes kasvu ja raskuse poolest vastasid Smithi ohvritele. Ta otsustas teha eksperimendi. Kõigis kolmes vannis uuriti läbi kõikvõimalikud istumis- ja lamamisasendid, mille puhul võis jõuga naise pead ja keha ülaosa vee alla vajutada. Võitluse ja vastupanuta seda teha ei õnnestunud. Isegi ootamatu vägivaldne pea vee alla vajutamine kutsus esile ohvri silmapilkse reageeringu — ta haaras kinni vanniäärest või kallaletungijast. Kui aga Neil haaras naisel jalgadest ja ootamatult enese poole tõmbas, libises ülakeha ja pea vee alla ning käed ei jõudnud kusagilt kinni haarata. Hetk hiljem märkas Neil

õudusega, et tema katsealune ei liiguta enam. Ta haaras noore naise veest ja sattus meeleheitesse, kui märkas, et see on teadvuseta. Tervelt pool tundi mässasid Neil, politseiseersant ja arst, enne kui naine toibus. Meelemärkusele tulnud, rääkis katsealune, et mäletab vaid ninasse tungiva vee kohinat. Ja rohkem ei midagi. Ehkki ta oli oodanud kallaletungi ning oli väljapaistev ujuja ja sukelduja — millised tohutud eelised Smithi ohvrite ees! —, ometi sai temagi šoki. Neil katkestas otsekohe eksperimendid, sest need võisid lõppeda kurvalt. Niisuguse hinnaga tõestati Spilsbury väite õigsus.

22. juunil 1915. aastal seisis Georges Joseph Smith Oid Bailey kohtu ees. Veel kunagi varem polnud see vana hoone näinud sellist naiste trügimist. Need olid samasugused armujanused hädavaresed, kelle hulgast Smith oma ohvrid oli valinud. Kahekümne-minutilisest nõupidamisest piisas kaasistujatele tema süüditunnistamiseks ja kohtunik Scrutton teatas: «Surmanuhtlus poomise läbi.»

Esimese maailmasõja sündmused ei lasknud teiste maade kohtuarstidel heita pilku Smithi kriminaalasja ebatavalistesse asjaoludesse. Seevastu pärast sõda huvitusid sellest paljud asjatundjad. Tekkis uus meditsiini-, eriti aga kohtumeditsiiniharu, mis hakkas uurima närvisüsteemi füsioloogia saladusi, mis võimaldaks mõista või vähemalt oletada ootamatut surma esilekutsuvate när-vireflekside olemasolu. See oli veider näo või silmanärvide seos hingamiskeskuse ja veresoontekeskuse vahel. Äkiline surm saabus just nende alade ärritamise tulemusena.

Oli avastatud seletamatu sõltuvus kuulmisorganitele mõjuvate ärrituste ja surmajuhtumite vahel vees. Üldiselt oli selleks ajaks juba rohkem võimalusi selgitada, kas kannatanu oli uppunud või uputatud. Vetikate olemasolu bronhides ei tõestanud veel, et inimene oli sattunud vette elusalt ja seal uppunud. Kiirevoolulises* vees tungisid vetikad isegi vette sattunud surnu kopsualveooli-desse. Alles leides vetikaid südamest või maksast, võis kinnitada, et inimene oli sattunud vette elusalt ja seal uppunud.

167

Uurides probleemi vere lahjenemise kohta vasakus südamekojas, olid mikrokeemia ja füüsikalise keemia abil leitud uued meetodid. Ühe uue võtte leiutas sel alal New Yorgi meditsiini peainspektor keemik ja toksikoloog Alexander Gettler. Ta uuris merevees uppunute südame vasakus kojas sisalduva vere soolsust ja tegi kindlaks, et veri sisaldab seal soola normaalsest rohkem. Magevees uppunuil oli veresoolsus normaalsest väiksem. Tema meetodit Vanas Maailmas ei tuntud.

Kuidas ka Euroopas Gettleri meetodisse ei suhtutud, ometi juhtis uurija eurooplaste tähelepanu asjaolule, et Atlandi ookeani taga on esile kerkinud mehed, kes panevad aluse Ameerika kohtumeditsiinile.

17. 1922. aasta. Kohtumeditsiin USA-s

Ameerika ajakirjanikud nimetavad aastakümmet pärast Esimest maailmasõda sageli seadusetuse aastakümneks. Selle kümne aasta jooksul pandi USA-s toime hulk kuritegusid, mida lehemehed hakkasid nimetama «sajandi kuritegudeks».

Üks niisugune kuritegu leidis aset 16. septembril 1922. Vaevalt võib ette kujutada mõrvajuurdlust, mis nii ilmekalt iseloomustaks seisundit, milles viibis, või ameeriklase William Ricketi sõnade järgi tukkus Ameerika Ühendriikide kohtumeditsün.

Sel septembripäeval jalutas noor tööline Raymond Schneider oma viieteistaastase sõbratari Pearl Bahmeriga kitsal puudest palistatud tänaval. Oli kell 9.30. Äkitselt märkas Pearl murul liikumatult lamavaid inimesi. Schneider taipas, et mõlemad olid

surnud. Noored jooksid lähemasse majja, mille peremees helistas politseile. Sündmuskohale saabus politseinik Edward Carrigan koos James Curraniga.

Nende ees avanes järgmine pilt. Mees lamas selili. Seljas oli tal must kinninööbitud vaimulikusutaan. Nägu oli mütsiga korralikult kaetud. Tõstnud mütsi üles, nägid politseinikud prillide taga suletud silmi. Mehe kõverdatud paremal käel lamas noor naine, kelle nägu kattis villane sall. Laipade kõrval vedeles hulgaliselt paberilehti. Need olid naise käega kirjutatud kirjad. Sealtsamast leiti ka nimekaart, millele oli trükitud: «Reverend Edward W. Hall, Church of Saint John the Evangelist, New Brunswick, New Jersey.»

Politseinikud hakkasid just kirju lugema, kui New Brunswickist saabus kohale jõuk uudishimulikke. Mehed, naised ja lapsed tallasid kinni kõik jäljed, mis võisid juurdlust abistada, politseinikud aga ei võtnud midagi ette, takistamaks seda. Nimekaart käis käest kätte. Kui sellel ka olid mõrvari sõrmejäljed, siis nüüd polnud neid enam võimalik avastada. Aeg-ajalt tõsteti mütsi ja salli nägudelt, veendumaks, et need on tõepoolest kohaliku kiriku pastor Edward Hall ja püha Johni kiriku köstri naine Eleanor Mills. Viimasel oli kaks last ja ta oli laulnud kirikukooris.

Kui saabus teade juhtunu kohta, pidi korrapidaja politseileit-nant Dwyer lahendama erakordse probleemi. New Brunswick kuulus New Jersey osariigi Middlesexi piirkonda ja piirnes Somer-seti piirkonnaga. Koht, kus laibad asusid, oli 100 meetrit piirist lääne pool, see tähendab Somerseti territooriumil. Niisiis oli juurdlus naaberpiirkonna prokuratuuri ja politsei asi. Pärast järelemõtlemist võttis Dwyer ühenduse oma prokuröri Joseph Strickeriga ja kandis olukorrast ette. Arvestades, et mõrva uurimine toob Middlesexile vaid kulutusi ja sellega seoses maksude suurenemist, astus Stricker omakorda ühendusse Somerseti prokuröri Azariah Beekmaniga ja nõudis, et see võtaks uurimise enda peale. Korrapidajale aga andis ta käsu oma politseinikud tagasi kutsuda.

Kaks tundi pärast laipade avastamist saabus sündmuskohale Somerseti kriminaalpolitsei ülem Georges Totten, šerif Conkling ja arst William Long. Viimane kui raviarst oli vaid üksikuil juhtumeil koroneri ülesandel laipu lahanud.

Inglased olid koroneride süsteemi ka Ameerikasse toonud. Piirkonna koroner valiti paljudeks aastateks ja nagu Inglismaalgi oli tema ülesanne juurelda igat kahtlast surmajuhtumit, koos mõnede valitud vandemeestega kuulata üle tunnistajaid ja teha kindlaks surma põhjus. Keegi ei nõudnud temalt meditsiinilisi või juriidilisi teadmisi. Üsna harva pöördus koroner abi saamiseks arsti poole, makstes talle laiba lahkamise eest 20, kui aga laip oli väga lagunenud, siis 40 dollarit.

Totten ei leidnud Somerseti koroneri üles ja sõitis kohale arst Longiga. Sündmuskohal ajas ta uudishimulikud laipade juurest eemale ja vaatas surnud üle. Eleanor Millsil oli kõri läbi lõigatud. Muule Totten tähelepanu ei pööranud. Hallil oli parema oimu kohal väike haav, mis meenutas kuuli sissetungimise ava. Serif leidis ka padrunikesta, mis ime läbi polnud uudishimulike saagiks langenud. Totten võttis üles nimekaardi ja käskis šerifil kirjad ja padrunikestad kokku korjata. Ta luges ühest kirjast: «Tean, et on olemas palju ilusamaid neidusid, kuid mind see ei häiri. Tunnen suurt õnne suhtlemisest õilsa inimesega ja sügavast, tõelisest, igavesest armastusest. Minu süda ja mu elu kuuluvad talle. Nii ihu kui ka hingega kuulun talle igavesti . ..»

Doktor Long piirdus tõsiasja konstateerimisega, et Eleanori kõrihaavale olid ilmunud juba vaglad. Järelikult oli ta tapetud päev või paar tagasi. Arst haava üle ei vaadanud ega püüdnud avastada muid jälgi, mis võinuksid juurdlust abistada. Selle

asemel käskis ta matusebüroo omanikul Samuel Sutphenil laibad Somersetti toimetada.

Minnes laipadele järele, leidis Sutphen eest kamba päevavar-gaid ja paar tosinat reporterit. Peaaegu kõik tundsid pastor Halli ning teadsid, et ta oli 1911. aastal abiellunud Frances Nõel Ste-vensiga. Too üsna inetu naine oli temast seitse aastat vanem, kuid see-eest New Brunswicki kõige mõjukama perekonna ainuke tütar. Stevensitest rääkides nimetati neid ikka Stevensite klanniks. Ja

169

nüüd lamas Frances Nõel Stevensi mees, püha Johni kiriku pastor, surnult oma salaarmukese, sama kiriku köstri naise kaisus. Sündmus oli otsekui loodud väikese provintsilinna keelepeksjatele ning sensatsioonijanustele variseridele.

Kui Sutphen hakkas pastorit Somersetis lahti riietama, kukkus põrandale kuul. Keegi polnud seda varem otsinud. Nööpides lahti särgikätiseid, märkas Sutphen pastori paremal käel siniseid plekke. Nendele polnud doktor Long mingit tähelepanu pööranud. Elea-nor Millsi näol avastas Sutphen kuuli sisenemisava. Järelikult polnud naisel üksnes terariista, vaid ka tulirelva haav. Kuid polnud surnumatja asi oma pead selle kallal murda, seda enam, et Long oli käskinud Halli laiba New Brunswicki viia, kuna Steven-site klanni advokaat, endine senaator Florence oli andnud prokurörile mõista, et ka tema huvides on asi kinni mätsida ja pastori laip Stevensitele saata.

Kell seitse õhtul tuli kohale New Brunswicki matusebüroo omanik John Hubbard ja tõstis laiba oma vankrile. Eleanor Millsi laip jäi Sutpheni juurde. Järgmisel hommikul tuli Long Sutpheni kontorisse ja teatas, et ka naise laip tuleb saata New Brunswicki. Ste-vensite advokaat arvas nähtavasti, et pastor Halliga seotud skandaali summutada pole enam vaja. Sutphen oli harjunud,_et prokurörid ja koronerid pidasid silmas isiklikke huve, kui kone alla tulid surnute mõjukad sugulased, kellest võis sõltuda taasvali-mine nende ametikohtadele. Ja ometi imestas ta, kui doktor Long lõikas lõhki Eleanor Millsi kõhu, avas emaka, ja siis taas kinni õmbles.

Peagi tuli Hubbard ja viis Eleanor Millsi laiba New Brunswicki. Hubbard oli samal ajal ka Middlesexi koroner. Juba mäle-tamatutest aegadest oli Ameerikas komme valida matusebüroode omanikke koronerideks, sest «see amet sobib mehele, kel on laipadega tegemist». Naeratades ütles Hubbard, et laibad juba lagunevad ja «igatsevad mulla alla». Kui Hubbard oli jõudnud laibaga New Brunswicki, ootas teda tema kontoris Middlesexi arst Cronk, kes ulatas talle loa mõlema matmiseks. Hubbard taipas: Steven-sid ei taha juurdlust ega lahkamist, ja ta ei vaielnud vastu. Hubbard arvestas, et Halli matused kujunevad viimaste aastate kalleimaks. Kui ta hakkab nõudma juurdlust, võidakse matusetelli-mus tühistada ja ta jääb ilusast rahast ilma. Vaikides vaatas ta pealt, kuidas Cronk avas õmbluse Eleanor Millsi kõhul ja vaatas emaka üle. Ekssenaator Florence tundvat huvi, kas naine oli rase. Seejärel andis ta mõlemad laibad koronerile üle ja see hakkas kadunukesi muldasängitamiseks ette valmistama.

Esmaspäeval 18. septembril maeti Hall pidulikult Brooklynis Greenwoodi kalmistul Stevensite platsile. Tema lesk käis väärikalt kirstu järel. Eleanor Millsi matused järgmisel päeval polnud nii luksuslikud. Peale tema surmkõhna mehe James Millsi ja kuueteistaastase tütre Charlotte'i võis muldasängitamisel näha üksnes ajalehemehi.

170

Kuid mõrva erilised asjaolud tekitasid suurt huvi mitte üksnes New Jerseys vaid ka New Yorgis. Köitsid ju publiku tähelepanu armusidemed pastori ja köstri naise vahel, visiitkaart ja armastuskirjad, mis tõotasid mõndagi pikantset.

Ajakirjanduse surve oli niivõrd tugev, et prokurör Beekman püüdis sellest ebameeldivast loost lahti saada. Ta püstitas järgmise versiooni: tapetute kehad

lamasid korralikult kõrvuti, sellest aga peaks igaüks taipama, et nad olid tapetud Middlesexis ja viidud seejärel Russey Lane'ile. Ning ta saatis kogu juurdlusmaterjali Strickerile New Brunswicki. Kuid New Jersey osariigi ülemkohtunik tegi juurdluse ülesandeks Somerseti prokurörile. Selleks ajaks aga jõudis prokurör Stricker veendumusele, et just tema isiklikult peab hakkama mõrvalugu uurima. Lähenesid uued valimised ja Stricker kartis patustada oma karjääri vastu, kui laseb käest nii sensatsioonilise kuriteo. Ning ta asus iseseisvalt asja uurima. Nii tekkis võistlus kahe prokuröri vahel, millega kaasnes hulk korduvaid ülekuulamisi ja mis 12 päeva hiljem ummikusse jooksis.

Mõne aasta pärast hakkas kuritöö tasapisi ununema nii Somersetis kui ka New Brunswickis. Ja äkitselt 1926. aasta juulis ilmus «Daily Mirroris» muusikariistade häälestaja Arthur Riehli sensatsiooniline teade. Kümme kuud tagasi oli ta abiellunud Frances Nõel Halli endise teenijatüdruku Louise Geistiga. Juulis nõudis Riehl lahutust ja teatas seoses sellega, et Edward Halli ja Eleanor Millsi tapmise oli organiseerinud Stevensite perekond. Louise oli tapmisest teadlik ja Stevensid olid maksnud talle vaikimis-tasu. 14. septembril 1922. aastal oli Louise sõitnud koos proua Halli ja selle venna Willie Stevensiga Russey Lane'ile ja viibinud tapmise juures. «Daily. Mirrori» peatoimetaja Phil Payne teatas, et ta teab veel teisigi mõrvatunnistajate äraostmise juhtumeid, ja nõudis, et New Jersey osariigi kuberner hakkaks selle mõrvaga taas tegelema. Ka teised ajalehed haarasid teemast kinni. Üldsuse survel alustati uurimist uuesti. See tehti ülesandeks advokaat Alexander Simpsonile.

Kui pisike auahne mehike Simpson 2. augustil Somerseti saabus, leidis ta eest õudse korralageduse. Suurem osa 1922. aastal kogutud materjalidest oli kadunud. Somerseti surnud prokuröri vend Markus Beekman oli 1922. aastal püüdnud tunnistajate üle-kuulamisprotokolle «Daily Mirrorile» maha müüa. Beekman olnud need kusagilt ümbrikust leidnud ja otsustanud omastada. Halli nimekaart oli kadunud — selle olevat saanud mingisugune dak-tüloskoopiaekspert. Simpson hakkas otsima ja lõpuks leidis kaardi ühe ajalehe arhiivist. Dokumentide originaale laipade lahkamise kohta ei õnnestunudki leida.

Simpsoni esimene samm oli ekshumatsioon. Inglise ajakirjanik Pieter Robertson kirjutas hiljem: «Simpson uskus tõsiselt, et laipade lahkamine annab talle võtme selle sasipuntra harutamiseks. Võtit ta ei leidnud. Ta sai vaid kinnituse, et 1922. aastal olid arstid

171

täitnud oma ülesande pinnapealselt ning oskamatult». Simpson tegi lahkamise ülesandeks New Yorgi arstile Otto Schultzele, keda austati ning vihati seepärast, et ta astus välja koroneride süsteemi vastu. New Yorgi advokatuur kasutas teda kui assistenti meditsiinilistes küsimustes. Oktoobri lõpus vaatas ta Brooklynis üle Halli jäänused. 28. oktoobril vaatas ta ühes New Brunswicki garaažis üle selle, mis oli järele jäänud Eleanor Millsist.

Kui Simpson pärast ägedaid vaidlusi 5. novembril siiski alustas kohtuasja Frances Nõel Halli ja tema venna vastu, esines Schultze süüdistuse tunnistajana.

Ta jutustas Eleanor Millsi laiba lahkamisest. Laibalt oli välja lõigatud hingekõri ülemine osa, neel ja keel. Tähendab, puudusid organid, millega lauldakse. Simpson kutsus tunnistajatena välja Longi ja Cronki. «Miks te seda tõsiasja 1922. aastal kindlaks ei teinud?» küsis ta. «Sest see võinuks osutada kurjategijale, kes vihkas Eleanor Millsi, arvates, et naine võlus Halli oma lauluga.» Lõpuks tunnistasid arstid, et nad üldse ei vaadanudki tapetu suhu.

Kõik see rõhutas veel kord kohtumeditsiinilise mõtlemise lünklikkust, täielikku ettekujutuse puudumist sellest, kui suur tähtsus on kohtumeditsiinil ja selle koostööl politseiga.

Simpsonil ei õnnestunud midagi tõestada. 3. detsembril tunnistasid vandemehed kohtualused süütuteks. Halli ja Millsi mõrvamine jäi, nagu paljud teisedki Ameerikas sooritatud kuriteod, avastamata. See sündmus on ere näide, millisel tasemel oli kriminalistika, sealhulgas ka kohtumeditsiin, Ameerika Ühendriikides sajandi kolmandal aastakümnel.

18. Koroneride süsteem USA-s kui kohtumeditsiini arengu tõkestaja

Samal, 1926. aastal, kui nii kuulsusetult lõppes uurimine Halli ja Millsi mõrva asjas, koostas ameeriklane Ward MacNeal Teaduslike Uuringute Rahvusliku Nõukogu ülesandel ettekannet koroneride süsteemi kohta New Yorgis. Kõik see, mida MacNeal võis New Yorgi koroneride süsteemi kohta öelda, kehtis täiel määral kogu maal. Ja mida rohkem idarannikust eemale, seda kurvemaks pilt muutus. Kui koroneride süsteem tekitas rahulolematust ja kriitikat Inglismaal, kus korda oli palju rohkem, siis Põhja-Ameeri-kas oli see süsteem oma stiihilise arengu käigus muutunud avantürismi areeniks. Inimese surma põhjuse kindlaksmääramine tunnistajate küsitlusega jõudis groteskini välja. Sajast kahtlasest surmajuhtumist, mida koronerid 1868. kuni 1890. aastani New Yorgis uurisid, lahati laibad ainult 8 juhul. Et lahkamist ei sooritanud patoloogid (kohtuarste polnud olemaski), siis olid järeldused tihti ebaõiged. Koroneridena töötavad matusebüroode omanikud vältisid lahkamisi, sest nad pidasid eelkõige silmas omakasu. Koroneride järeldused sisaldasid tihtipeale tõelisi mõraseid pärle, näi

teks: «Suri püstolihaava tõttu. Mis viisil, pole teada, sest keegi ei tulistanud.» New Yorgis aastatel 1898—1915 valitud koroneride hulgas oli kaheksa kalmistutöötajat, seitse elukutselist poliitikut, kuus kinnisvaradega kaubitsejat, kaks habemeajajat, kaks plekk-seppa, üks lihunik, üks piimamees, kaks baaripidajat jne. Arstid, keda koronerid haruharva kasutasid, olid kas joodikud või siis võhikud. Brooklyni koroneridest räägiti, et nad maksid selle eest, et peaaegu iga päev Brooklyni ja Queensi vahel Newton Creekis ujuvaid laipu tõmmataks Brooklyni kaldale. Sest iga läbivaatuse eest sai koroner 12—50 dollarit.

Niisugused nähtused tekitasid 1877. aastal Bostoni elanikkonnas säärast nördimust, et koroneridest oldi sunnitud loobuma. Nende asemele määras kuberner seitsmeks aastaks meditsiiniins-pektorid, kes pidid olema patoloogid ja kahtlaste juhtumite puhul lahkama iga surnut. Kuna üldsus oli nagu Inglismaalgi häälestatud lahkamiste vastu, siis võis meditsiiniinspektor seda teha üksnes prokuröri loal. Niiviisi hakkasid kõik kahtlased surmajuhtumid aegamisi alluma eriteadlaste kontrollile. Sammu tähtsusest annab tunnistust paljude mõrvade avastamine, mis varem jäid avastamata.

Üks väljapaistvamaid meditsiiniinspektoreid oli doktor Georges Burgess Magrath. Ta asus Bostonis tööle 1906. aastal. Magrath oli ekstsentrik, suurepärane näitleja. Pikakasvuline soliidne punapea vahetas hiljem oma juuksed samavärvilise paruka vastu. Kogu linnas teati tema musti näitlejalipse, heledaid veste ja rohekaid ülikondi. Ta elas Boylston Streetil oma kontori pealses poissmehekorteris. Magrath sõi vaid kord päevas, kuid see-eest põhjalikult. Ta kinnitas, et on kuulanud kõiki sümfooniakontserte kogu Massachusettsis. Magrath sõitis oma vana «Fordiga», millele oli kinnitanud kellukese nagu tuletõrjeautole. Kui Magrath sõitis

sündmuskohale või laipa üle vaatama, kuulutas kelluke sellest kogu ümbruskonnale. Kellukesel oli ka oma mõte. «Bill, me peame inimestele mõju avaldama. See aitab, see aitab,» kinnitas ta oma assistendile toksikoloog William Boosile. Kui jätta mängust välja juba unustusse vajunud ameeriklaste String-Hami ja Romain Becki nimed, kes aastatel 1815—1823 püüdsid New Yorgis asjatult õpetada euroopalikku kohtumeditsiini, siis oli Magrath Ameerikas esimene euroopaliku kohtumeditsiini meetodeid kasutav ametnik. Seejuures arvas ta, et kohtumeditsiin peab toetuma mitte üksnes patoloogiale, vaid kõikidele loodusteadustele. Oma märkmikku kirjutas ta järgmise mõtte: «Kui seadus nõuab, et sa pead üles astuma tunnistajana, jää alati teaduseinimeseks. Sinu ülesanne pole kätte maksta ohvri eest, päästa süütut või hävitada süüdlast. Sinu ülesanne on üksnes oma teadmiste raamides järeldusi teha.»

Vaatamata uue süsteemi hämmastavatele edusammudele Massachusettsis läks veel palju aega, enne kui 1915. aastal asendati New Yorgis koronerid meditsiiniinspektoritega. 1914. aastal sai

New Yorgi linnapeaks John Purroy Mitchell, kes püüdes kõrvaldada eelmise linnavalitsuse vigu, võttis ette mõningaid reforme. Mitchell andis oma ametnikule Wallsteinile ülesande uurida New Yorgi koroneride süsteemi. Wallsteini ettekandes oli öeldud: «New Yorgi koronerid ühendavad endas poliitilise võimu, andetuse ja vastutustundetuse. Kalmistutöötajate avaldustest ilmneb, kuidas nad laipa üle vaatavad. Üle viie minuti kestev ülevaatus on harukordselt harva esinev nähtus ... Piirkonnas, kus tegutsevad New Yorgi koronerid, võib ilma igasuguse riskita toime panna lapse-mõrva või mürgitamist...»

1. juulist 1915. a. kaotati koroneride ametikohad ja seati sisse meditsiini peainspektori ametikoht. Viimane toetus oma töös arvukatele assistentidele. Nii šeff kui ka tema kaastöölised pidid olema kogemustega patoloogid, oskama mikroskopeerimist ja vereana-lüüsi. Nad olid kohustatud uurima kõiki surmajuhtumeid, mis järgnesid «kriminaalsele jõukatsumisele, õnnetusjuhtumitele ja enesetapule» ning kõigile «varem tervete inimeste või arsti poole mitte-pöördunud inimeste äkksurma juhtumitele». Peainspektor pidi ise otsustama, kas on vaja lahata, vajaduse korral ise lahkama ja teatama prokurörile kõikidest vägivaldse surma juhtumitest.

New Yorgi koronerid püüdsid säilitada oma ametikohti. Nad väitsid, et meditsiiniinspektorite süsteem muudab linna «arstide tapamajaks». Koronerid said juurde uut indu, kui 1917. aastal valiti Mitchelli asemele linnapeaks John Haylan, kes püüdis 1915. aasta seadust «unustada». Kuid üldsus nõudis seaduse elluviimist ja Haylan pidi vastu tahtmist määrama peainspektoriks doktor Charles Norrise, ühe vähestest New Yorgi arstidest, kel oli selle ametikoha jaoks vastavaid teadmisi.

Norris oli mees, kes esimesena Uues Maailmas rajas kohtumeditsiini arengule kindla vundamendi. Too üle saja kilogrammi kaaluv tumedasilmne ja kikkhabemega hiiglane sündis 1867. aastal Hobokenis. Ta oli õppinud meditsiini Columbia ülikoolis, seejärel viibinud Euroopas, kus õppis kaks semestrit Kieli ülikoolis ja talvesemestri Göttingenis. Kuni 1894. aastani töötas Norris Berliinis patoloogia korüfee Wirchowi juures. 1894. kuni 1896. aastani töötas ta Viinis Eduard von Hoffmanni ja Kolisko käe all, õppides niiviisi Euroopa kohtumeditsiini selle algallikatest. 1904.— 1918. aastani töötas ta New Yorgis patoloogiaprofessorina ja juhatas hospidalis keemia-bakterioloogialaboratooriumi. Ta oli jõukas ning sõltumatu mees. Asudes New Yorgi meditsiini peainspektori kohale, hellitas ta lootust rakendada Viinist kaasatoodud ideid. Raskusi tema teel oli enam kui küllalt. Laboratooriumide loomisel polnud tal kahju ka oma rahast. Andeka organisaatorina rajas ta Manhattanil ööpäev läbi töötava

keskbüroo. Brooklynis asus büroo filiaal. Noored patoloogid töötasid New Yorgi surnukambrites Manhattanil, Brooklynis, Bronxis, Queensis ja Richmondis. Nad olid alati valmis sõitma kõikjale, kus oli avastatud surmajuhtum.

Üks paremaid kaastöötajaid, keda Norrisel õnnestus enese

juurde tööle meelitada, oli Alexander Oscar Gettler. Gettler oli sündinud 1883. aastal Viinis ja saabunud 5-aastase poisikesena New Yorki. Et saada raha õppimiseks keemiateaduskonnas, oli ta öösiti teeninud praamil piletimüüjana. Nüüd töötas ta keemikuna Norrise laboratooriumis, tegeldes innukalt biokeemia ja toksikoloogiaga.

Alates 1918. aastast tuli Norrise kontorisse igal aastal 15 000— 20 000 teadet kahtlaste surmajuhtumite kohta. Koos oma assistentidega lahkas Norris igal aastal 4000—6000 laipa. Aasta jooksul kontrolliti kuni 7000 vägivaldse surma juhtumit: 338 mahalaskmist, 120 kägistamist, 623 gaasimürgitust, 446 uputamist, 326 surma tulekahju läbi. Meenutades Viini, võrdles ta tahtmatult Viini spetsialistide piiratud võimalusi selle vooluga, mis tormas tema peale New Yorgis. Ta kahetses, et kogu see ammendamatu materjal tuleb kasuks vaid tema vähestele kolleegidele. Tõsi küll, Norris oli tihedas koostöös New Yorgi kõrgkoolide arstiteaduskondadega. Need olid tookord Ameerika meditsiini alustugedeks, mis peagi muutusid sõltumatuteks ja vahetasid õpilase rolli õpetaja omaga. Kuid kohtumeditsiini arendamiseks, kohtuarstide ettevalmistamiseks, kes oleksid kogu maal võimelised jätkama Norrise tööd, ei leitud võimalusi ega peetud seda vajalikukski.

Ühes jutuajamises ajakirjanikega lausus Norris kibedusega:

«Meie maal on rohkem intelligentsi ja kultuuri kui kusagil mujal maailmas. Meil valitseb ettevõtlikkuse vaim, mida Vana Maailm võib üksnes kadestada. Kuid ometi oleme harimatud! Me nimetame end vabadeks, kuid oleme vabad üksnes selleks, et olla vabatahtlikult eeslid ... See on küll naljakas, kuid me oleme lühinägelikud ning rumalad ... Igas suures linnas ja igas osariigis peaksid töötama meditsiiniinspektorid. Me peaksime otsekohe alustama noorte arstide ettevalmistust, kes pühendaksid oma elu sellele tööle . . .» Norris väitis, et raviarstid, isegi patoloogid ei saa olla head meditsiiniinspektorid. «New Yorgi meditsiiniinspek-tori ametikohta taotlev arst peaks sooritama range eksami. Enne assistendiks saamist peab noor arst tegema vähemalt viiskümmend lahkamist. Kuid assistent lahendab alguses vaid vähetähtsaid ülesandeid. Võrrelge teda siis veel lihtsa raviarstiga . . .»

Alles aasta enne surma, 1934. aastal, õnnestus Norrisel New Yorgi ülikooli juures asuvas meditsiinikolledžis luua midagi kohtumeditsiini osakonna taolist. Kuid tol ajal New Yorgis meditsii-niinspektorina töötav Euroopa arst Kurt Lande kirjutas, et 1935. aastal oli kohtumeditsiini vastu huvi tundnud vaid kaks üliõpilast, järgmisel aastal üksainus tudeng. Ja kust seda huvi oligi ammutada? Keda võis kohtumeditsiin huvitada, kui peale Bostoni ja New Yorgi polnud kogu ääretul maal ühtki vastavat asutust, mingit karjäärivõimalust?

Kui Norris 1934. aasta septembris südameataki tagajärjel 67. eluaastal suri, töötasid meditsiiniinspektorid üksnes New Yorgis, Bostonis ja Newarkis. 1932. aastal alustas Harwardi üli-

kool kohtumeditsiiniinstituudi ehitamist. Nagu varemgi, olid suuremas osas USA-s ametis ikka veel koronerid.

Kuid Vanas Maailmas arenes kohtumeditsiin omasoodu edasi.

19. Laskevigastuste probleem tulistamisel kaugelt ja lähedalt. Edinburgh 17. märtsil 1926. aastal

Merrettide koduabiline Henriette Sutherland oli toimetamas parajasti köögis, kui ta äkitselt kuulis lasku. Kell oli 9.30 hommikul. Pisut enne seda oli ta käinud elutoas kaminat kohendamas ja näinud, et perenaine Bertha Merrett istus laua taga ja kirjutas kirja, tema poeg Donald lehitses toa teises otsas tugitoolis mingit raamatut. Avanud köögiukse, nägi koduabiline lävel 18-aastast Donaldit. Ilma erilise erutuseta lausus see: «Rita, ema laskis enese maha. Ma raiskasin ta raha ära ja ta elas seda raskelt üle.»

Kui nad tuppa astusid, lamas Bertha Merrett põrandal. Veri voolas peahaavast. Tool, millel ta oli istunud, oli ümber kukkunud. Koduabiline jooksis telefoni juurde. Varsti saabusid konstaablid Middlemiss ja Izatt ning kiirabi. Nähes, et naine on veel elus, viidi ta haiglasse. Middlemiss ja Izatt kuulusid nende arvukate politseinike hulka, kel 1926. aastal polnud veel aimugi sündmuskoha kaitsmise tähtsusest. Hiljem ei osanud nad isegi jutustada, millises asendis oli kannatanu lamanud. Püstoli asukoha suhtes andsid nad otse vastukäivaid tunnistusi. Middlemiss võttis relva oma kätte, kuid ei mäletanud hiljem, kas see oli lebanud põrandal või kusagil mujal. Laual oli Bertha Merretti kiri, mis kahtlemata väljendas tema mõtteid ja meeleolu. Alles koridoris, kui haavatu oli juba ära viidud, küsis Middlemiss Donaldilt, mis tema emaga oli juhtunud. «Rahalised ebameeldivused,» piirdus poeg lakoonilise vastusega. Et Sotimaal oli enesetapp kohtulik sündmus, siis ilmus mõne aja pärast Merrettide korterisse kriminaalpolitsei inspektor Fleming. Ka tema ei hoolinud jälgede säilitamisest ega pööranud tähelepanu Bertha Merretti kirjale, vaid rahuldus sellega, et avastas kirjutuslaua laekast kirja, milles pank teatas, et Bertha Merretti arve on suletud. Sellega Fleming enesetapu põhjusi seletaski. Ta käskis asetada haavatu trellitatud palatisse, sest paranemise korral ootas teda kohus.

Samal ajal uurisid haavatut kaks arsti — Bell ja Holcombe. Kuuli sissetungiava asus parema kõrva taga. Röntgenipilt näitas ka koljusse takerdanud kuuli. Opereerida polnud võimalik. Seepärast hakkasid arstid tegelema haavaga. Järgmisel päeval tuli Bertha Merrett meelemärkusele ja küsis, mis on temaga juhtunud. Et enesetapjatega oli keelatud juhtunust rääkida, vastati talle: «Väike õnnetusjuhtum.» Kuid naine ei piirdunud sellega. Ta rääkis doktor Holcombe'ile: «Ma istusin ja kirjutasin kirja. Minu juurde astus mu poeg Donald. Palusin teda mind mitte segada. Sel hetkel kõlas lask. Mis hiljem juhtus, seda ma ei mäleta.»

176

Kannatanu jutustus tundus arstile kummalisena. Ta rääkis sellest inspektor Flemingile ja küsis, kas on tõsi, et juhtunut peetakse enesetapukatseks. Proua Merretti seisund on niivõrd lootusetu, et varsti ei saa temalt enam midagi küsida. Kuid Fleming ei võtnud midagi ette. Oma sõbrannale Bertha Hillile, kes teda haiglas külastas, rääkis haavatu: «See polnud mingi õnnetusjuhtum. Kirjutasin kirja härra Andersonile, kui keegi mind tulistas.» «Aga kas sul oli püstol käes?» küsis Bertha Hill. «Ei,» vastas haavatu.

24. märtsil tuli haiglasse kannatanu õde Eliza Penn. Haige rääkis talle: «Istusin laua taga, kui äkitselt mu peas toimus plahvatus, otsekui oleks Donald mind tulistanud.» Seejärel palus ta õde Donaldi eest hoolitseda. 1. aprilli varahommikul Bertha Merrett suri.

Kui Eliza Penn hakkas «Donaldi eest hoolitsema», oli ta hinge põhjani vapustatud. Vaevalt oli ema viidud haiglasse, kui Donald oli koju toonud kabareetantsijatari. Igal öösel oli ta roninud oma toa aknast välja ja alles hommikul tagasi ilmunud. Ka ostis Donald enesele suure mootorratta ja kihutas kahe tütarlapsega Londonisse. Ema saatus huvitas teda vaid niivõrd, kas ema on veel elus või juba surnud. Elutoa

põrandalt leidis Eliza Penn pad-runikesta, mida Fleming polnud märganud. Donaldi toas oli karp 38-kaliibriste padrunitega. Tädi küsimusele vastas Donald, et ta ostnud kunagi küülikute laskmiseks püstoli, kuid ema võtnud selle ta käest ära.

Eliza Pennile polnud kunagi meeldinud õe kasvatusmeetodid. Kuid ta tundis õele kaasa. 1907. aastal oli õde abiellunud seikleja John Alfred Merrettiga, kes jättis ta koos pojaga maha. Nüüd sai Eliza Penn kuulda, et juba mitu kuud ei käi õepoeg kolledžis, vaid kohtub kabareetantsijatari Betti Cristiyga, kellele teeb hinnalisi kingitusi. Nähtavasti ei teadnud Bertha Merrett sellest midagi. Eliza Penn murdis pead, kust küll noormees selleks raha võtab. Vastus tuli peagi.

Bertha Merretti testamendist selgus, et kogu tema väike varandus, mille valitsemine oli tehtud hooldaja ülesandeks, oli määratud Donaldile. Hooldaja aga teatas, et veidi enne ema surma oli Donald võtnud pangast välja raha tšekiga, millel oli ema võltsitud allkiri. 15. märtsil teatas pank Bertha Merrettile, et tema jooksev arve (457 naela) on ammendatud. Nähtavasti sattus kiri Donaldi kätte, kes taipas, et rohkem enam petta ei saa. Eliza Penn kahtlustas, et Donald oli oma ema mõrvanud, lavastades enesetapu.

1926. aasta sügiseks oli kogunenud hulk fakte, mis võimaldasid Donaldit kahtlustada oma ema mõrvas ja fiskaalprokurör (Sotimaa peaprokurör) algatas kohtuasja. 29. novembril Donald arreteeriti süüdistatuna tšekkide võltsimises ja ema mõrvas.

Niisugune oli eellugu hetkeni, mil asjasse sekkus kohtumeditsiin.

20. Spilsbury viga

Kuulihaavade probleem huvitas kohtumeditsiini juba Devergie' ajast alates. Seda uuriti komplekselt koos vigastustega nüri- ja terarelvadest, torkest ja tõukest. Uurimine oli kontsentreeritud põhiprobleemidele. Tuli kindlaks teha, kas lasuvigastus oli surmav ja millistel asjaoludel surmav. Edasi tuli määrata kuuli sise-nemis- ja väljumisavad ning nendevahelised erinevused. Sondee-riti haava, sest see võimaldas teatud asjaoludel kindlaks määrata tulistamiskoha. Ka uuriti, kas haava järgi saab kindlaks teha, kui kaugelt on tulistatud. Üsna pea selgus, et kuulihaava uurides saab vastata küsimusele, kas tegemist on mõrva või enesetapuga. Selleks oli vaja selgitada, kas lask toimus kaugelt, lähedalt või vahetust lähedusest. Enesetapp oli välistatud, kui lask toimus kaugusest, kuhu enesetapja ei küündinud.

Iga lasu korral tungib rauast välja leek, mille toime järgi saab otsustada relva liigi ja laengu tugevuse üle. Kui lask toimub 30 cm kauguselt, siis on rõivad, juuksed ja nahk kõrbenud. Kuid Eduard von Hoffmann Viinist teadis oma kogemuste põhjal, et sel puhul tuli olla väga ettevaatlik. Kümneid aastaid oli naha värvuse muutust haava juures peetud põletuseks, järelikult lähilasu tunnuseks. Hoffmann aga tõestas, et iga nahasse tungiv laeng tõmbab naha pealmise kihi haava sisse, mis tekitab haavaservade tumenemise, kusjuures nähtust täheldatakse ka kaugelt sooritatud lasu puhul. Tardieu, Brouardel, Strassmann ja Hoffmann oskasid üksnes lõhna järgi määrata, kas lask on toimunud lähedalt. Suuremat tähelepanu tuli pöörata teisele tunnusele. Lasu ajal tungivad koos kuuliga välja põlemata jäänud püssirohuosakesed. Kui lask toimub lähedalt, siis võib neid leida nahalt või naha seest. Kuni 50 cm kauguselt sooritatud lasu puhul on need veel hästi nähtavad.

Sama tähtsad on suitsujäljed. Olenevalt relvaraua kaugusest on suitsujäljed erinevad: kas keegli- või seenekujulised. Igal juhul langeb suitsu kuuli sissetungiava ümbrusse. Eriti selgelt on see eristatav, kui lask on toimunud 2—12 cm kauguselt. Neil juhtudel, kui relvasuue puudutab vahetult nahka, võib püssirohtu ja suitsu leida otse haavast.

Suitsuta püssirohu leiutamisega ja püroksüliinlaengute valmistamisega tekkisid uued probleemid. Leegijälgi enam peaaegu ei jäänud. Ka muud jäljed ei kujunenud enam nii selgelt.

Kui Edinburgh'i fiskaalprokurör William Horn algatas 1926. aasta sügisel kriminaalasja Donald Merretti vastu, keda süüdistati oma ema tapmises, kohtumeditsiin alles otsis uusi meetodeid lasukauguse kindlakstegemiseks. Veel oli käibel suur hulk vanu relvaliike ja laskemoona. Kuid iga päevaga suurenes uute püs-side, püstolite ja revolvrite hulk, mille padrunid olid täidetud suitsuta püssirohuga. Tuli välja töötada uued meetodid, mis käiksid uute relvade kohta.

Tegeldes Bertha Merretti surmajuhtumiga, taipas William Horn, et tal pole mingeid kaalukaid tõendeid, mis viitaksid mõrvale. Kuriteo ainus tunnistaja oli süüdistatav ise. Inspektor Fleming jättis kasutamata võimaluse üle kuulata kannatanu ja tema seletusi protokollida. Nii olid Horni käsutuses üksnes arstide ja sugulaste seletused. Kuid ükski neist polnud kohtus täisväärtuslik tunnistaja. Oli küll veenvaid pidepunkte, mis andsid võimaluse tunnistada Donaldi süüd, kuid need polnud mitte otsesed, vaid kaudsed tõendid. Aga ka siin väljendus Flemingi ja politseikons-taablite lohakus. Kõige hullem oli see, et kadunud oli Bertha Merretti lõpetamata kiri. Võimalik, et selle sisust jätkunuks küllalt, tõendamaks, kas ta oli mõelnud enesetapule või mitte. Horn nägi ainsa väljapääsuna kohtumeditsiini abi. Võib-olla õnnestub tõestada, et niisugust lasku on ise võimatu sooritada.

Horni materjalide hulgas oli vähe lootustandvaid dokumente. Asi oli selles, et pärast kannatanu surma lahkas laiba Edinburghi ülikooli professor Harwey Littlejohn. Tema protokollis seisis: «Kannatanu parema kõrva taga asub meditsiiniliselt töödeldud kuuli sisenemisava. Haav kulgeb pisut üles, ulatudes sirgelt edasi. Kahe kuni kahe ja poole sentimeetri järel on kuul jäänud kinni koljupõhimikku. Surma põhjustas arenev ajukelmepõletik. «Kuid otsustav oli järgmine väide: «Ei õnnestunud kindlaks teha, kui kaugelt oli lask toimunud. Mis puutub kuulihaava suunda, siis võib eeldada enesetappu.»

1926. aastal oli Harwey Littlejohn Šotimaa autoriteetseim kohtuarst. Alates 1906. aastast oli ta võib-olla kogu Suurbritannia kõige väljapaistvama kohtumeditsiini kateedri juhataja ja oma kuulsa isa Henry Littlejohni ametipärija. Horn ei teadnud, et kuulnud Donaldi eluviisidest, vaevles Littlejohn hingepiinades, kas ta on ikka teinud õigeid järeldusi. Kahtlused süvenesid juulis, kui Littlejohn kohtus Bertha Merretti ravinud arstide Belli ja Holcombe'iga. Kumbki neist enesetappu ei uskunud. Nad kinnitasid, et Merretti saabumisel haiglasse polnud tema haaval mingeid suitsu- ega püssirohujälgi. Arstid tundsid neid jälgi, kuna neil mõlemal oli tegemist olnud enesetapjatega. Littlejohn tundis, et oma 65. eluaastal on ta teinud vea, mille eest oli pidevalt hoiatanud oma üliõpilasi. Littlejohn oli olnud enesetapus niivõrd veendunud, et aprillis ei tulnud tal pähegi rääkida arstidega jälgedest haava ümber. Haigusest vaevatuna nägi ta oma veas vanaduse tundemärki ega leidnud lahendust, kuidas oma möödalaskmist parandada.

Kahekümne aasta jooksul oli Littlejohn näinud vähemalt viitkümmet enesetapjat, kes olid kasutanud tulirelva. Kuid ta ise, nagu enamik tema põlvkonna kohtuarstidest, polnud relva uurinud. Tulirelvaekspertiise ei peetud pikka aega kohtumeditsiini valdkonda kuuluvateks, nendega tegelesid relvameistrid. Ja alles kohtuarstide noor põlvkond hakkas Esimesest maailmasõjast alates tegelema tulirelvade uurimisega. Uks niisugune mees oli ka

Littlejohni õpilane Sydney Smith. Too Uus-Meremaalt pärit ettevõtlik, kuid vaene noormees saabus 1908. aastal Edinburghi, kus hakkas õppima arstiteadust. Tänu juhusele sai ta Littlejohni assistendiks, see tähendab kohtuarstiks.

Alates 1917. aastast juhatas Sydney Smith Kairo kohtumedit-siiniinstituuti.

1926. aastal oli sel energilisel teadlasel laboratoorium, millist polnud ei Inglismaal ega Sotimaal. Pealegi oli tal juba rohkem kogemusi kui Littlejohnil endal. 1926. aasta suvepuhkuse veetis Smith Edinburghis, kus külastas Littlejohni viimase poissmehe-korteris. Littlejohn ei suutnud unustada Bertha Merretti surmajuhtumit ja rääkis sellest Smithile. Too pakkus otsekohe välja probleemi lahenduse.

Smithi kui relvaspetsialistiga kohtume me veel edaspidigi. Siin tuleb vaid öelda, et Egiptuses oli tal palju tegemist mõrvade, mõrvakatsete ja enesetappudega, mis olid sooritatud mitmesuguste vanade või uute relvadega. 1925. aastal ilmus.tema raamat «Koh-tumeditsiin ja toksikoloogia», mis tekitas asjatundjates suurt huvi, sest seal valgustati kohtumeditsiini seisukohalt tuli- ja muude relvadega seotud küsimusi. Kui oli vaja kindlaks teha, millisest kaugusest on sooritatud lask, korraldas ta katselise tulistamise sama relva ja samasuguste padrunitega, millega oli mõrvatud. Märklauaks kasutas Smith inimnahka, mida hankis Kairo kirurgiakliinikust. Nende võrdluslaskude põhjal võis ta kindlaks teha, kas tulistatud oli kaugelt või lähedalt, kas tegemist on mõrva või enesetapuga. Kogemused olid Smithi õpetanud kasutama sama relva ja samasuguseid padruneid, millega oli korda saadetud mõrv. Revolvri puhul soovitas teadlane kasutada ka trumli sama sektorit, kust oli läkitatud surmatoov kuul.

Smith küsis Littlejohnilt, kas Donald Merretti relv ja padrunid on alles. Saanud jaatava vastuse, ütles Smith: «Kahtlustan mõrva. Miks te ei korralda eksperimenti mõrvariistaga? Kontrollige, kas lähilasud jätavad nahale jälgi . . .»

Smith sõitis Kairosse tagasi. Pärast mõningaid kõhklusi otsustas Littlejohn nõuannet kuulda võtta. 6. augustil hakkas ta katsetama. Merretti revolver oli odav Hispaania relv. Alguses tulistas teadlane märga paberit 1,25; 2,5; 7,5; 15; 22,5 ja 30 cm kau-guselt. 1,5 kuni 7,5 cm kauguselt lastes oli näha ilmseid tahma-ja püssirohujälgi. 22,5 cm alates jäid jäljed vähemärgatavaiks. Padrunites oli halb suitsuta püssirohi, seepärast võis jälgi näha palja silmaga. Littlejohn pesi oma paberilehti ja nägi, et osa jälgedest kadus pesus kergesti, osa aga jäi. Neid õnnestus eemaldada suuri vaevu alles mitme päeva pärast. Donald Merretti relva lähilasu jälgi nägid ka kogenud arstid, kel oli korduvalt enese-, tapjatega tegemist olnud.

18. augustil teatas Littlejohn fiskaalprokurörile oma katsetest ja tunnistas üles, et aprillis polnud ta seda probleemi uurinud küllalt tõsiselt ja on nüüd veendunud, et enesetapu versioon on

välistatud. Donald Merrett oli tapnud oma ema, kui see laua kohale kummardunult kirja kirjutas. Nähtavasti lähenes Donald emale selja tagant paremalt poolt ja tulistas. Niiviisi saab seletada ka kuuli suunda alt üles.

Horn nägi ette, et Littlejohni muutunud järeldus tekitab tema vastu usaldamatust. Seepärast tegi prokurör ettepaneku tõmmata kaasa veel üks ekspert, Glasgow' ülikooli kohtumeditsiini professor John Glaister. 8. detsembril saabus kohtuarstide nooremasse põlvkonda kuuluv Glaister Edinburghi. Koos Littlejohniga korraldasid nad uue katse. Peale paberi kasutati ka inimese nahka, mis võeti äsjaamputeeritud jalalt. Tulemused olid samasugused või siis veelgi veenvamad. Inimese nahalt polnud võimalik kõiki tahma ja püssirohujälgi täielikult eemaldada. 10. detsembril saatis Glaister fiskaalprokurörile oma järelduse. Mõne päeva pärast andis oma lõpliku järelduse üle ka Littlejohn.

Ekspertiisiakti kirjutamise ajal sai Littlejohn teada, et Donald Merretti kaitsjal oli õnnestunud kutsuda eksperdiks Bernard Spilsbury. Inglismaal üksnes süüdistuse patoloogina esinenud Spilsburyl avanes niisiis võimalus Sotimaal olla kaitse ekspert. Järelikult oli ta otsustanud kõik Littlejohni väited ümber lükata. Kurb väljavaade haigele ning eneses kahtlevale, kuid oma üritusele täielikult andunud mehele! Kohtumine kõige kardetavama ja autoriteetsema vastasega. Võib-olla on see tema elu viimane heitlus?

1. veebruaril 1927. aastal algas Edinburghi ülemkohtus kohtuprotsess Donald Merretti üle. Kohtunik oli lord Alness, vande-mehi kuus naist ja üheksa meest. Kui pikakasvuline ning laiaõlgne kena välimusega Donald Merrett süüpinki ilmus, jäi temast mulje kui rahulikust mehest, keda toimuv etendus suurt ei huvita. Nagu polekski küsimus tema elus või surmas. 1. kuni 3. veebruarini esinesid süüdistuse tunnistajad alates inspektor Flemingist ja Eliza Pennist doktorite Belli ja Holcombe'ini. Flemingi tunnistus sarnanes rohkem süüdistatava kaitsmisega. Seda, mida Eliza Penn, Bertha Hill, doktorid Bell ja Holcombe rääkisid, ei võetud tõsiselt arvesse. Merretti kaitsja Aitchison püüdis visalt ning jonnakalt arstide tunnistust haava iseloomust pea peale pöörata. Kuid viimased ei alistunud. Muidugi, nad pole kohtuarstid, kuid see-eest kirurgid. Ükski kohtuarst polnud näinud haava esimestel päevadel pärast haavatasaamist. Pole nende süü, et sündmuskohale ei olnud saadetud kohtuarsti. Haav veritses ja seda tuli tingimata puhastada. Ja nad väitsid kategooriliselt, et oleksid lähilasu jälgi märganud.

3. veebruaril saabus otsustav hetk. Süüdistuse peatunnistajana esines Littlejohn. Eksperdi enesetunne oli vilets. Kuid juba tema esimestest sõnadest selgus, et tal piisab jõudu oma arvamuse kaitsmiseks. Teadlane seletas üksikasjalikult, kuidas olid toimunud katsed ja milliste tulemuste ning järeldusteni nad olid jõudnud.

Aitchison kirjutas üles iga tema sõna. Advokaadi ees seisid

181

kohtumeditsiiniraamatud, nende seas ka Littlejohni album «Kohtu-meditsiin» ja Sydney Smithi «Kohtumeditsiin ja toksikoloogia». Aitchison oli kirjandusega varem tutvunud, et olla Spilsbury esinemiseks valmis.

Seejärel hakkas advokaat ristküsitlema Littlejohni. Ta küsis,, kas Littlejohn on kirjutanud eessõna Smithi raamatule. «Jah,»-järgnes vastus.

Kas Littlejohn kiidab selle teose heaks?

Muidugi.

Seejärel luges kaitsja ette: «Ekspert peab silmas pidama, et automaatrelvade padrunid on täidetud suitsuta püssirohuga ning põletusjälgede ning tahma puudumine lähedalt tulistamisel ei välista enesetapu võimalust.» Littlejohnil oli selle rünnaku tõrjumine hõlpus. Ta palus edasi lugeda. Sest edasi kirjutas Sydney Smith, et tõde peab aitama välja selgitada üksnes eksperiment lasu sooritanud relva ja vastavate padrunitega. Ja tema on kor-raldanudki katsed, mille käigus selgus, et niinimetatud suitsuta püssirohi Merretti padrunites jätab selged jäljed.

Seejärel küsis Aitchison, kuidas on lugu suitsuta püssirohu jälgede pesemisega. Ega tunnistaja pole vastu, kui ta tsiteerib professor Littlejohni raamatut «Kohtumeditsiin», mis on välja antud 1925. aastal? 120. leheküljel toob Littlejohn ära pildi kuuli sisenemishaavast enne ja pärast haava puhastamist. Sealjuures kirjutab autor: «Püssirohusuitsu tahma võib käsnaga ära pesta.» Kas Littlejohn on ka praegu samal arvamusel? Loomulikult, Littlejohn ei tagane oma arvamusest. Ta palub vaid veel edasi lugeda. Seal on öeldud, et tahm on pestav, kuid see-eest pole võimalik eemaldada püssirohtu, nagu on näha illustratsioonil lk. 120.

Aitchison püüdis iga hinna eest saada Littlejohnilt tunnistust, et jäljed kaovad verejooksu või mõne muu asjaolu toimel, kuid tema püüdlused olid asjatud. Littlejohn seisis visalt oma ürituse eest. Lõpuks jättis kaitsja tunnistaja rahule.

Glaister kinnitas Littlejohni väiteid. Nüüd olenes kõik Spils-buryst. Mida oli ette valmistanud tema? Kas tal õnnestub vannutatud mehi veenda, nagu paljudel protsessidel Inglismaal?

7. veebruaril, pärast mõnda päeva, mil arutati Merretti raharaiskamise asju, esines tunnistajana Spilsbury.

Viiekümneaastane Spilsbury oli harjunud end pidama eksimatuks, keda vandemehed piiritult usaldavad. Alates 1922. aastast olid tema teadmised pärast 5000 laiba lahkamist veelgi rikastunud. Ja ometi oli 1925. aasta tema kriisiaasta.

1924. aasta detsembris kadus jäljetult 23-aastane Londoni stenografist Elsie Cameron. Teati vaid, et ta kavatsenud külastada oma peigmeest Norman Thorne'i. Viimasel oli Sussexi krahvkonnas Crowborough's väike linnufarm. Mees kinnitas, et polnud Elsie't näinud. Kuid nädal hiljem leiti linnufarmist pea ja jalgadeta laip. Thorne tunnistas üles, et oli Elsie' laiba tükeldanud

182

ning matnud. Tütarlaps sõitnud tema juurde, et sundida meest abielluma. Thorne keeldus. Kui ta aga sõitnud teise tütarlapse juurde, jäänud Elsie tema tuppa. Tagasi tulles avastanud Thorne katusetala küljes rippuva neiu laiba. Kartes mõrvakahtlustest, mattis ta laiba linnufarmi.

Spilsbury vaatas surnukeha üle ja leidis arvukaid vigastusi. Kaela piirkonnas oli näha küll loomulikke nahavolte, kuid mitte poomisjälgi. Olukord oli talle nii selge, et ta ei teinud mingeid mikroskoopilisi uuringuid. Järeldus oli järgmine: tütarlast peksti ja ta oli surnud šoki tagajärjel. Thorne'i väide tütarlapse poomise kohta oli vale. Thorne'i kaitsja Gurtis Bennett kutsus välja hulga teisi patolooge. Nende hulgas olid ka kaua aega kohtu-patoloogina töötanud iirlane Robert Bronte ja patoloog David Nabarro.

Veebruari keskel uurisid Bronte ja Nabarro veel kord Elsie Cameroni ekshumifitseeritud laipa, tegid preparaate kaela piirkonnast, uurisid neid mikroskoobiga ja teatasid, et histoloogilised andmed kinnitavad poomist. Nad ei vaielnud vastu vigastuste elupuhusele päritolule Elsie Cameroni kehal ega eitanud, et vigastused võisid olla surma põhjuseks. Nad arvasid, et tütarlaps oli teinud poomiskatse, äratamaks Thorne'is südametunnistust. Viimane võis nööri läbi lõigata ja surija voodisse kanda, mille juures tekkisidki vigastused. Seejärel valmistas Spilsbury ise histoloogilised preparaadid ja teatas kohtule, et nii vana materjali põhjal on histoloogilised uuringud kasutud. Tema väite kohaselt polnud niiske muld jätnud tilkagi verd Elsie Cameroni naharak-kudesse, ning Bronte ja Nabarro on pidanud nahanäärmeid verevalumiteks.

Võib-olla oli Spilsburyl õigus. Ta tundis muudatusi laipade koe-rakkudes, mis olid juba kuid mullas olnud. Tavaliste patoloogide kogemused piirdusid üksnes äsjasurnute lahkamisega. Spilsbury arvamus tugines kohtupatoloogide eriuuringutele. Oli uuritud nii kahjustusi, mida tekitab poodav surmaheitluses ise, samuti kahjustusi, mis tekivad poodu ettevaatamatu mahavõtmisega. Uuriti ka jälgi, mida jätab talale poomisnöör. Thorne'i maja katusetala-delt neid leida ei õnnestunud. Niisiis oli Spilsbury mööda lasknud vaid selles, et lootes oma visuaalsele järeldusele, ei teinud ta laiba esmasel ülevaatusel histoloogilisi uuringuid.

Thorne'i protsessis ütles kohtunik vandemeestele: Spilsbury arvamus on kaalukam ja seda tuleb toetada. Vandemehed tunnistasid Thorne'i süüdi ja ta hukati. Kuid juba enne seda oli Spilsbury autoriteet kõikuma hakanud. Protsessil hüüdis Thorne'i kaitsja

kohtule: «Kas siis teisi arvamusi peale söör Bernard Spilsbury arvamuse ei tohigi enam olla? Kui palju traagilisi vigu võib teha kohus, kui ta loodab ainult ühe inimese arvamusele! Ühte inimesse võib uskuda, kuid see ei väldi vigu.»

Kui Spilsbury saabus Edinburghi, jättis ta väga enesekindla mehe mulje. Kõik pilgud olid suunatud kaitse tunnistaja Spils-

183

bury poole, kui see enesekindlalt ning lahutamata nelgiga nööpaugus kohtusse ilmus.

Kuulnud Edinburghis sooritatud eksperimentidest, asus ka tema katsetama. Sel eesmärgil kutsus ta välja kogu maailma tuntud relvaspetsialisti Robert Churchilli.

Spilsbury alustas: «Eksperimendid toimusid automaatrelvaga, mis on tüübilt väga lähedane sellele püstolile, millest antud juhul oli toimunud lask. Meil oli selle püstoli kirjeldus ja me valisime relva, mille raua pikkus ja kaliiber viimasele täiesti vastasid. Valisime ka kõige sarnasemad padrunid.»

Enamik kohalviibijaist olid niivõrd võlutud Spilsbury legendaarsest kujust, et nad ei märganudki, et juba üksnes need sõnad pöörasid pea peale kõik, mida ta edaspidi kavatses öelda. Sest Spilsbury ja Churchilli eksperimentides kasutatud relval oli vaid ligikaudne sarnasus Merretti püstoliga ja sellepärast see katseteks ei sobinud. Sama võis öelda ka padrunite kohta. Kuid kes seda teadiski. Kõik kuulasid hinge kinni pidades Spilsbury jutustust oma katsetest, mis andsid Littlejohni omadega võrreldes täiesti vastupidiseid tulemusi.

Ka Spilsbury ja Churchill tulistasid alguses paberit ja seejärel inimese nahka. Nad avastasid sihtmärkidel tühises koguses tahma ja püssirohtu, mis tuli pestes kergesti maha ega olnud paljale silmale enam märgatav. Spilsbury arvas, et verejooksust ja haava puhastamisest piisas kõikide jälgede kaotamiseks. Pealegi võisid need tühised jäljed kaduda juba Bertha Merretti sõidutamisel haiglasse.

Spilsbury tegi samu katseid Edinburghis ka Merretti püstoliga. Tõsi küll, padrunid olid samad, mis Londonis ja inimnahasse ta ka ei tulistanud.

Igale tähelepanelikumale kuulajale pidanuks Edinburghi katsetest rääkides torkama silma Spilsbury väide, et tahma- ja püssi-rohujäljed olid siin rohkem märgatavad kui



TÄÖÄMÄ

Londonis. Niisiis andis originaalrelva kasutamine (ilma originaalpadruniteta) hoopis teise tulemuse. Kuid Spilsbury kinnitas, et katsejälgede kõrvaldamine õnnestus Edinburghis sama ladusalt kui Londoniski.

«Kas te väidate, et katsed Edinburghis kinnitasid neid järeldusi, mis olid tehtud Londonis?» küsis Aitchison.

«Mu järeldusi nad ei muutnud,» kõlas vastus.

Prokurör märkas Spilsbury eksperimentide pinnapealsust. Rist-küsitluse abil püüdis ta tõestada vasturääkivusi tunnistuses. Ta küsis Spilsburylt, kas too ei arva, et niisuguseid katseid tuleb teha üksnes selle relva ja nende padrunitega, millega oli kuritegu korda saadetud. Vastus oli jaatav.

Prokurör meenutas, et Spilsbury katsed inimese nahaga toimusid Londonis teise relva ja teistsuguste padrunitega. Samal ajal aga kasutas Littlejohn Merretti relva ja padruneid. Spilsbury kinnitas väite õigsust. Siis küsis prokurör, kas poleks õigem toetuda Littlejohni ekspertiisi järeldustele. «Ei,» vastas Spilsbury

pikemalt mõtlemata. Ainuke, mida prokurör suutis temalt välja pigistada, oli tunnistus, et ka Littlejohni katsete tulemusi võib vaatluse alla võtta.

Kuid see Spilsbury ütlus libises vandemeeste kõrvust mööda. Nad olid juba valmis oma otsuse rajama kohturingkondade suurima autoriteedi Spilsbury tunnistusele. Aitchison tabas selle ära.

«Mul ei tarvitse meenutadagi, et selles kohtuasjas abistas meid kõige kogenum kohtuarst söör Bernard Spilsbury. Ma ei taha eitada, et professor Littlejohn ja professor Glaister on suured spetsialistid. Kuid hetkegi kõhklemata ütlen ma, et ei Suurbritannias ega ka Euroopas ole kohtumeditsiini alal söör Bernard Spils-buryga võrdset nime. On selge, et meditsiiniline järeldus täielikult ning tervenisti räägib kaebealuse kasuks!» hüüdis Aitchison vandemeestele.

8. veebruaril tunnistas kohus Merretti süüdi vekslite võltsimises, kuid lükkas tagasi süüdistuse tapmises.

Kui Sydney Smith kuulis Kairos kohtuotsusest, ütles ta: «Me veel kuuleme noorest Merrettist.» Kuid Littlejohnile polnud antud temast kuulda. 1927. aasta augustis teadlane suri. Sydney Smith lahkus Egiptusest ja asus oma õpetaja ametikohale. Ka Spilsbury ei elanud päevani, mis oleks kinnitanud tema eksimust. 19. detsembril 1947. aastal leiti seitsmekümneaastane Spilsbury surnult Londoni ülikooli kolledži laboratooriumis. Ta oli end gaasiga mürgitanud. Elanud üle isikliku tragöödia ja kaks tõsist haigus-hoogu ning ette aimates peatset töövõime kaotust, valis ta vabatahtliku surma.

Seitse aastat hiljem, 16. veebruaril 1954 leiti Kölni lähedalt metsast mehe laip, kes oli pärast sõda koos Briti vägedega saabunud Lääne-Saksamaale. Ta oli kasutanud oma sõjaväelist seisundit igasuguste ebaseaduslike tehingute sooritamiseks. Sõbrad tundsid teda Ronald Chesney nime all. Ta tegelik nimi oli Donald Merrett. Kandnud karistuse tšekkide võltsimise eest, sai ta isalt päranduseks 50 000 naela ja võttis nimeks Chesney. Keegi 17-aas-tane tütarlaps läks talle mehele ja tal õnnestus Merrettilt saada isiklikeks kuludeks kuni surmani 8400 naela. Ülejäänud raha lõi Chesney paari aastaga läbi ja hakkas seejärel šantažeerima, varastama ning petma. Kord istus ta vangis, kord hulkus ringi vabaduses. Sõja ajal oli ta sõjalaevastikus, kasutades laeva, kus teenis, salakaubaveoks. Olles 1950. aastal Lääne-Saksamaal, meenus talle raha, mille oli kunagi naisele jätnud. Too pidas Ealingis koos emaga vanadekodu. 1954. aasta veebruaris otsustas Merrett-Chesney varanduse omastamise eesmärgil oma naise tappa. Ta külastas teda ja pöördus Lääne-Saksamaale tagasi, et juba järgmisel päeval võltsitud passiga Inglismaale sõita. Salaja hiilis ta vanadekodusse, kus uputas oma naise vannis. Ootamatult ämma kohates tappis ta pärast võitlust ka tema. Veriste rõivaste ja kriimustatud kätega Merrett lendas Kölni tagasi. Kuid naabrid olid näinud pikakasvulist tüsedat musta habemega meest. Mõne

päeva pärast oli Scotland Yard juba tema jälgedel. Taibanud, et seekord enam välja keerutada ei õnnestu, laskis ta enese maha. Kuid enne seda ütles ta ühele sõbratarile oma tõelise nime ja tunnistas üles ema tapmise.

Merretti ootamatu lõpp meenutas kohtuarstidele 1927. aasta kohtuprotsessi. Hakati sügavamalt uurima tulirelvadest põhjustatud kahjustuste probleeme ja saadi juurde uusi kogemusi. Kui Grazi kohtuarst Julius Kratter 1912. aastal avaldas oma «Kohtu-meditsiini õpiku», räägiti seal kuulihaavadest vaid 6 leheküljel. Raamatu kogumaht oli 608 lehekülge. Viiskümmend aastat hiljem võinuks teadmisi sellelt alalt kokku võtta eraldi raamatuna. Sest mis tahes organite lasuvigastused võivad põhjustada surma. Kui varem peeti vaieldamatult surmavaiks ainult südamehaavu, vigastusi pea mõningates piirkondades, kõhus ja kopsudes, siis närvisüsteemi tundmaõppimine

näitas, et ka vegetatiivse närvisüsteemi puutehaavad võivad tekitada surmaga lõppeva soki. Ammu on möödas ajad, mil kuulihaavu vaadati üle palja silmaga. Nüüd kasutatakse selleks otstarbeks spektroskoopilisi, keemilisi ja bioloogilisi analüüse. Nende probleemide uurimisele pühendasid prantsuse teadlased Herissel, Hausser, Grillon ja Piedelievre, sakslased Mueller, Elbel, Schoentag ja Krauland, vene teadlased Moltšakov ja Skopin palju aastaid.

21. Teaduse saavutused kriminalistika teenistusse. Leipzig, 1929. aasta

1929. aasta lõpuks tegi suurimaid edusamme kohtumeditsiin Saksamaal.

Sakslased mõistsid Merretti kriminaalasjast, kuivõrd vajalik on sündmuskoha ülevaatusel kohtuarstide ja politsei koostöö. Eriti võitles selle eest Richard Kockel. Veel taotles ta, et kohtuarstidega töötaksid koos loodus- ja tehnikateadlased. Laialdased teadmised võimaldasid Kockelil ületada puhtmeditsiini piirid. Kohtumeditsiini uus tehnika lubas tegelda uurimistega alates tulirelvadest, tolmujälgedest, kõige mitmesugusematest bioloogilistest jälgedest kuni kangakiudude ja käekirjade võrdlemiseni. Nagu omal ajal Austria-Ungaris, kus oli käinud võitlus patoloogiaga piirduvate palju entsüklopeedilisemate teadmistega kohtuarstide ja toksikoloogiat ning psühhiaatriat tundvate kolleegide vahel, nii võitles ka Kockel moodsa kohtumeditsiini eest, mis kasutaks ära loodus- ja tehnikateaduste kõiki saavutusi.

Kockelil oli vastaseid, kes tahtsid suruda kohtumeditsiini traditsioonilistesse raamidesse. Kuid tal leidus ka palju pooldajaid ning järgijaid. Kockel oli veendunud, et tulevik kuulub temale isegi siis, kui loodusteaduslikud ja tehnilised meetodid muutuvad iseseisvateks distsipliinideks. Tõsi, see aeg oli veel kaugel.

Mis puutub kriminaalpolitseiga tiheda koostöö teistesse tahku-

186

desse, siis lausus Kockel põhjendatult Ülesaksamaalisel Kohtu- ja Sotsiaalmeditsiini Seltsi 16. istungjärgul 1927. aasta septembris järgmist: «Te teate, et politsei mõju kõigisse juuraga seotud küsimustesse kasvab. Politsei on muutunud teguriks, millega tuleb .arvestada. Ma arvan, et tingimata on tarvis politseiga saavutada kokkulepe meie kaasatõmbamiseks tähtsate asitõendite kogumisel ...» Kockeli idee viidi ellu ja 30. aastatel muutus kohtuarstide juuresolek mõrvapaigal tavaliseks nähtuseks. Kockeli poolehoidja oli ka Berliini kohtuarst professor Kurt Strauch. Viimane oli kahe maailmasõja vahel Berliini kriminaalpolitsei populaarseim isik, kes oli suutnud veenda kriminaalpolitsei nõunikku Ernst Gennatit selles, et kohtuarstide koht pole üksnes surnukambrites ja laboratooriumides, vaid otse «rindel». Ehkki professor Strauch eelistas vana pintsakut rohkem kui valget kitlit ja töötas nagu Spilsburygi kõige robustsemate instrumentidega, tutvustas ta kohtumeditsiini kõigile, isegi kriminaalpolitsei reatöötajaile. Sama võib öelda ka palju noorema, kuid sügavalt haritud Waldemar Weimanni kohta, kes 1930. aastal valmistas arstikohvri Berliini mõrvajuurdlus-komisjoni valveauto jaoks. Kohvrisse olid läbimõeldult paigutatud kõik kohtuarstile sündmuspaigal ülevaatuseks vajalikud esemed.

Niisugune oli olukord, mil leidsid aset sündmused, mis said alguse 30. novembril 1929. aastal. Keskpäeval tuli Leipzigi ülikooli kohtumeditsiini instituuti kindlustusseltsi «Nordstern» esindaja. Ta palus Kockelilt vastuvõttu väga tähtsa ning edasilükkamatu asja pärast. Jutuajamises rääkis esindaja järgmist: Süd-friedhofi kalmistu kabelis asub laip, mis maetakse tunni aja pärast. Dokumendid kinnitavad, et see on 1903. aastal sündinud Leipzigi kaupmees Erich Tetzner. Regensburgi politsei

ja prokuratuuri andmeist oli selgunud, et 27. novembril oli Tetzner oma rohelise «Opeliga» sõitnud vastu posti. Auto süttis. Tetzneri põlenud laip leiti rooli tagant. Prokuratuur lubas laiba maha matta.

See oli eellugu.

Kindlustusseltsi erutav probleem seisnes selles, et Tetzner oli end õnnetusjuhtumite vastu kindlustanud mitte üksnes «Nord-sternis», vaid ka «Vaterländische» seltsis ja «Allianzis», pealegi erakordselt suure summa — 145 000 marga eest. Kindlustuslepingud olid sõlmitud alles mõni nädal tagasi. Lesk Emma Tetzner nõudis otsekohe pärast mehe surma kindlustussummad välja. Niisugune asi tekitas kindlustusseltsis loomulikult kahtlusi. Kindlustusseltsi esindaja arvas, et välistatud pole südamehaigus, mis võis põhjustada Tetzneri surma. Eeldada võis ka enesetappu. Nii või teisiti, kuid selts sai leselt nõusoleku laiba lahkamiseks. Ja nüüd palus esindaja «Nordsterni» ülesandel Kockelil laip lahata. Laipa Kockeli instituuti toimetada polnud võimalik. Lahata tuli kalmistu kabelis.

Nii nagu enamikel kohtuarstidel, oli ka Kockelil kauase töö käigus arenenud mingi intuitsioon. Otsekohe läks ta koos oma külalisega Südfriedhofi kalmistule. Kirstus lamas, nagu ta hiljem

187

kirjutas, «tugevasti söestunud torso, millele lisandusid selgroo kaelaosale kinnitunud kolp, mõlema puusa ülaosad, parema puu-saliikme alaosa ja käetüükad. Peale selle oli säilinud rusikasuu-rune ajutükk. Pea ülemine osa puudus, seepärast polnud ka juukseid. Kuigi laiba lahkamine oli perspektiivitu, sai see siiski tehtud. Lihtne oli kindlaks teha, et laip kuulus mehele.»

Ajutükk oli hämmastavalt värske. Alguses ei suutnud Kockel seda kuidagi seletada. Suuõõnes, kõris ja hingetoru säilinud osas tahma leida ei õnnestunud. Südames oli pisut tardunud verd. Parema kopsutiiva alumine osa oli hästi säilinud. Kockel võttis nii südamest kui ka kopsust vereproovid. Säilinud luud olid erakordselt haprad ja meenutasid ehituselt naise omi. See äratas Kockelis kahtlusi. Tema imestus kasvas, kui ta oli saaginud läbi vasaku õla säilinud liigese. Ta avastas seal tüki krõmpsluud, mille olemasolu tõestas, et mees pidi olema noorem kui kahekümneaastane, sest kahekümnendaks, hiljemalt kahekümne kolmandaks eluaastaks krõmpsluu kaob. Kockel küsis veel kord, kui vana oli Tetzner. «Kakskümmend kuus,» kõlas vastus.

Kuid milline oli olnud tema kehaehitus? Kindlustusagent vaatas oma paberitesse ja vastas: «Tugeva kehaehitusega, pikkus 170 cm, laiaõlgne, jässakas, pisut täidlane.»

Kui Kockel tagaukse kaudu kabelist oli lahkumas, kostsid sissekäigu juurest juba matuseliste summutatud hääled. Minnes läbi kalmistu värava poole, meenus Kockelile tahtmatult juhtum, millega polnud tegelenud mitte üksnes Fulda kriminaalpolitsei, vaid ka Jena ülikooli kohtumeditsiini instituudi direktor professor Ernst Giese. 1. jaanuaril 1928. aastal oli 32-aastane Fulda kaupmees Heinrich Alberding sõitnud Frankfurti teatrisse, olles enne naisega hüvasti jätnud. Koju ta enam tagasi ei pöördunud. Veebruari alguses sai Fulda kriminaalpolitsei Regensburgis postitatud kirja. Kiri oli Alberdingilt. Selles oli öeldud, et ta viskab kirja aknast välja lootuses, et keegi selle edasi toimetab. Teda hoidvat vangis tema kaks konkurenti, keda ta oli oopiumikaubitsemise pärast paljastanud. Nad olid tabanud ta teel Frankfurti. Kui keegi kunagi leiab tema laiba, siis harutagu ta lahti pintsaku_ parema varruka vooder. Võib-olla õnnestub niiviisi edasi anda mõningaid andmeid kurjategijate kohta. Seitse kuud hiljem, 23. augustil 1928. aastal leiti Saalfeldi lähedal võsast mehe luukere. Kolba järgi võis arvata, et ta oli maha lastud. Sõrmes oli laulatussõrmus graveeringuga «M. T. 1920», vestitaskus kell, millele oli graveeritud «H. Alberding, Fulda». Pintsaku parema varruka voodri alt leiti Alberdingi käega kirjutatud sedel:

«Asun oma viimsele teele. Kui minuga midagi juhtub, palun otsekohe teatada Fulda kriminaalpolitseisse. Minu aadress: Heinrich Alberding, Fulda, Mark-strasse 24.»

Kuulnud oma mehe surmast, esitas Alberdingi lesk otsekohe kahele kindlustusseltsile nõude maksta välja mehe kindlustussumma, 60 000 marka. Sel ajal uuris professor Giese leitud laipa

188

oma instituudis. Selgroo arengustaadiumist lähtudes tegi ta kindlaks, et leitud mees on 20, kõige rohkem 22 aastat vana. Samal ajal tõestas Göttingeni anatoom professor Stadtmüller uut meetodit kasutades samuti, et tegemist pole Alberdingi laibaga. Ta kasutas Alberdingi fotot, valmistamaks läbipaistval paberil tema kolju-kuju naturaalsuuruses ja asetas sellele leitud kolju joonise. Erinevused kolju ehituses olid veenvad.

Ehkki Alberdingi poldud veel leitud, ei kahelnud keegi, et kindlustussumma saamise eesmärgil oli ta tapnud kellegi teise.

1934. aastal leiti Alberding Fuldas oma magamistoast voodi alt, kui ta oli salaja naisele küllatulnud. 1935. aastal mõisteti talle surmanuhtlus. Tapetut aga ei õnnestunudki identifitseerida.

Sellest 1929. aastal veel avastamata loost Kockel mõtleski. Lahkunud kalmistult, küsis ta kindlustusagendilt ootamatult, kas too on kindel, et kannatanu on tõesti Tetzner. Agent ei saanud alguses küsimusest isegi aru. Kas siis Kockel kahtleb selles?

Selleks ajaks oli kohtumeditsiin juba saja aasta jooksul uurinud põletamiste ja tulesurma mitmesuguseid vorme. Mineviku üks sensatsioonilisemaid sündmusi oli krahvinna Görlitzi surm Darm-stadtis. 13. juunil 1847. aastal leiti ta oma ruumides põlenult. Peale Hesseni arsti Graffi tegeles salapärase juhtumiga ka kuulus Giesseni keemik Justus Liebig. Juhtum tekitas diskussiooni enesepõletamise võimalikkusest. Selle all mõisteti väljahingatava õhu süttimist pärast alkohoolsete jookide pruukimist. Niisugune ettekujutus oli muistse kohtumeditsiini üks legende. Ehkki Liebig heitis selle võimaluse kõrvale, ei suutnud ei tema ega ükski ekspert teaduslikult toestada, et teener oli krahvinna kägistanud, pärast aga kuriteojälgede varjamiseks süüdanud. Alles teenri ülestunnistus selgitas kuriteo.

Paljude inimeste traagiline hukkumine tulekahjus Viini teatris 1882. aastal andis Eduard von Hoffmannile ajendi uurida põlenud inimeste isikusamastamise, eriti aga tulevigastuste probleeme. Sellest ajast pealejuli kohtumeditsiinil üha sagedamini tegelda tulest põhjustatud õnnetusjuhtumite ekspertiisiga sotsiaalkindlus-tusasutuste jaoks, samuti kuritegude juurdlemisel. Rohkenes ekspertiiside arv, mille abil püüti tuvastada mõrvu põletamise läbi, samuti juhuslikke hukkumisi tules. Tuli ette ka juhtumeid, mil mõrvar oli kuriteo varjamiseks laiba põletanud. Uurimiste peamine ülesanne oli leida võimalus eristada kõiki neid tulesurma-variante.

Tehti kindlaks, et elusalt tulle sattunud inimene hingab sisse tahma, mida leidub kurgus, bronhides, alveoolides. Veelgi tähtsam oli see, et põlemisel tungib kopsude kaudu verre vingugaas.

Tohutu õnnetusjuhtumite ja enesetapmiste hulk 19. sajandil seoses karmu sisaldava valgustusgaasi sisseseadmisega õpetas kohtumeditsiini määrama vingugaasi jälgi kannatanute veres. Vingugaasi ja hemoglobiini vahel on ebatavaline «tõmbejõud». See on tunduvalt tugevam, kui hemoglobiini' side eluks vajaliku

189

hapnikuga. Kui vingugaas mõjustab organismi küllalt kaua, tõrjub ta hapniku hemoglobiinist välja ja lämmatab niiviisi organismi. Sellel nähtusel põhineb ka kohtumeditsiini meetod, mille abil määratakse vingugaasi sisaldust veres. Karmust küllastatud hemoglobiini punane värv on palju püsivam kui hapnikuga küllastunult.

Verd teatud kemikaalidega töödeldes võis kindlaks teha, et vingugaasi sisaldav veri jäi erepunaseks, samal ajal aga muutus hapnikuga küllastunud veri kiiresti pruuniks.

Veelgi suurema tähtsuse omandas vere spektraalanalüüs, mis andis alati eksimatu tulemuse. Kuid sel puhul pidi olema vingugaasi veres vähemalt 20%. 1921. aastal õnnestus austerlasel W. Scwarzacheril spektrofotomeetria abil määrata ka palju väiksemat vingugaasi protsenti veres.

Kõik need uuringud olid alles pooleli, kui Kockel 1929. aasta 30. novembril oma instituuti tagasi jõudis. Otsekohe hakkas ta uurima laiba südamest võetud verd. Kõik keemilised ja spektro-skoopilised meetodid eitasid karmu olemasolu. Kockel oli kindel, et tema kahtlused on õiged. Südfriedhofi kalmistule polnud maetud Erich Tetzner. Et hingamisteedes puudus tahm ja veres vingugaas, pidi põlevas autos järelikult olema juba varem surnud mees. Võib-olla oli Tetzner tapnud kindlustussumma saamiseks kellegi oma autos?

Et veel kord oma kahtluste õigsuses veenduda, .otsustas Kockel võtta käsile veel ühe kohtumeditsiini tahu, mis 30. aastatel muutus paljudele kohtuarstidele sihikindlaks uurimismeetodiks. Uurimise eesmärk oli selgitada erinevusi elupuhuste vigastuste ja surmajärgsete vigastuste vahel. Mikroskoobi all kannatanu kopsu prepareerides märkas Kockel, et kopsu alveoolid olid täidetud läbipaistvate piklike tilkadega. Teiste sõnadega, see oli kopsu veresoonte rasvaummistus. Juba palju aastaid tagasi olid kirurgid ja patoloogid täheldanud, et luumurrete, koljuvigastuste, mõnituste ja isegi närvivapustuste korral tungib rasv rasvkudedest veresoontesse. Koos verega satub see südame vasakusse vatsakesse, sealt aga edasi kopsudesse. Toimub väikeste kopsuveresoonte tromboos, millega kaasnevad häired vereringes ja võib järgneda surm. Kui vereringe osutub küllalt tugevaks, siis toimetab veri rasvaosakesi ka neerudesse ja ajju. Kogu protsess kestab mõne minuti ja on alati vägivallast põhjustatud.

Nii jõudis Kockel lõplikult järeldusele, et kannatanu oli tapetud juba enne põlemist. Ta otsustas sellest viivitamatult Leipzigi politseisse teatada. Töötas ta ju alati tihedas kontaktis politseiga.

Õhtu eel läks Kockel Leipzigi kriminaalpolitsei ülema asetäitja kriminaalnõunik von Kriegerni juurde. Ta teatas järgmist: 1. Kannatanu pole Tetzner. 2. Tundmatu on tapetud ja siis põletatud. 3. Tapja on nähtavasti kindlustussummat ihaldav Tetzner. 4. Võimalus, et mõned kehaosad (pea ülaosa ja jalad), mida sündmuspaigast ei avastatud, hävisid tules, on välistatud. Osa peast on nähtavasti eemaldatud seepärast, et seal leidus vägivalla jälgi.

190

Teised kehaosad võis mõrvar eraldada eesmärgil kaotada tundemärgid, mis võiksid kinnitada, et tegemist pole Tetzneriga. Võibolla olnuks neid võimalik avastada, kui kohtuarst viibinuks sündmuskohal. Igal juhul tuleb veel kord hoolikalt kogu sündmuspaik üle vaadata, et leida puuduvad kehaosad. 5. Nähtavasti peidab Tetzner end kusagil ja püüab naisega ühendusse astuda.

Kuulanud ära Kockeli järeldused, käskis von Kriegern juba samal ööl hakata Emma Tetzneri korterit jälgima. Kuulnud 1. detsembril, et Emma Tetzner kasutab sageli naabrite telefoni, käskis ta kontrollida kõiki selle telefoniga peetud kõnesid. Samal ajal ei avastanud sündmuskohale saadetud operatiivgrupp midagi. See tõi kaasa üksnes sandarmeeriakomissari Pfeifferi tunnistuse. Esimesena sündmuspaigale saabunud komissar oli leidnud pooleteise meetri kaugusel autost hästisäilinud ajutüki.

Mõne aja pärast sai von Kriegern teate Ingolstadti politseist. Alates 22. novembrist lamas selle linna haiglas abimeister Alois Ortner, kes jutustas, et kui ta 21. novembril oli astunud mööda teed Ingolstadti poole, peatus tema juures roheline «Opel». Juht oli

lubanud teda lahkelt linna viia. Enne linna jõudmist aga palunud juht noormeest auto alla ronida ja paar polti kinni keerata, sest all midagi logisevat. Kui Ortner auto alt välja ronis, tabasid teda löögid: üks pähe, teine selga. Kuid tal oli õnnestunud üles tõusta. Kallaletungija oli toosama lahke autojuht. Ortner hakkas end kaitsma, pärast aga põgenes metsa. Kuna jutt oli rohelise «Opeli» juhist, siis arvas von Kriegern, et see võis olla Tetzner. Võib-olla oli ta valinud ohvriks algul Ortneri?

4. detsembril kell 8 hommikul kutsuti naabrite telefoni kaudu välja Emma Tetzner. Helistaja oli keegi Sranelli Strassburgist. Telefoni kontrolliv politseiametnik lülitus kõnelusse ja ütles, et proua Tetznerit pole praegu kodus, ta tuleb tagasi alles kella 6 ajal ojitul. Kone oli võetud Strassburgi peapostkontorist. Kriminaalnõunik von Kriegern lendas ise erilennukiga Strassburgi. Ta jõudis kohale õigel ajal ja vahistas Sranelli, kui see umbes kella kuue paiku läks kaugkõnede kabiini. Ootamatusest hämmeldunud vahistatu tunnistas kohe üles, et tema ongi Tetzner. 1929. aasta septembris oli tal tekkinud plaan, kuidas suurt summat kindlustusseltsidest kätte saada. Ta otsustas avariid lavastades oma autos kellegi võõra ära põletada. Pärast abiellumist 1927. aastal oli tal Oschatzis kohvik. Kuid unistus rikkaks saada ei täitunud.

1929. aastal müüs ta kohviku ja kolis koos naisega Leipzigi, raiskas seal ära suurema summa raha ning mõtles välja pettuse-plaani kindlustuse abil. Kindlustanud oma elu korraga mitmes kindlustusseltsis, hakkas ta otsima ohvrit. Tetzner tunnistas üles, et 21. novembril oli ta Ortneri autosse meelitanud, et teda tappa. Minnes 28. novembril uut ohvrit otsima, oli ta naist põhjalikult instrueerinud. Kui plaan seekord õnnestub, saab naine telegrammi ohvri rõivaste kirjeldusega, et hiljem need -oma mehe riieteks tunnistada. Seejärel pidi naine kindlustussumma välja võtma.

191

Aeg-ajalt pidi ta naisele võõra nime all helistama ja hiljem kindlaks määrama kohtumise välismaal. 27. novembril nägi ta Regens-burgi teel linna suunas minevat meest. Tema välimus Tetzneri omaga ei sarnanenud. Mees oli habras ja Tetznerist palju noorem. Kuid pärast nurjumist Ortneriga eelistas ta, et ohver oleks temast nõrgem. Teel Regensburgi noormees uinus. Tetzner sõitis ettevaatlikult kilomeetriposti vastu, kallas auto bensiiniga üle ja süütas siis. Kui auto hakkas heledalt leegitsema, põgenes ta.

Von Kriegern arutas ülestunnistust Kockeliga, kes kinnitas, et see on vale. Tundmatu oli surnud juba enne põlemist. Seda kinnitavad mitte üksnes meditsiinilised andmed, vaid ka uurimine. Kuidas oli kannatanu rooli taha sattunud?

Von Kriegern kuulas Tetznerit üle üha uuesti. Kuid alles 1930. aasta aprillis, kui Tetznerit tutvustati Kockeli ekspertiisiandme-tega, muutis kurjategija oma esialgseid ütlusi. Nähtavasti järeldas Tetzner, et ekspertiisis on kaalukaid tõendeid tema vastu, ja mai alguses palus ta end uurija juurde viia. «Minu varasemad ülestunnistused pole õiged,» teatas ta. Öösel olevat ta kogemata noormehele otsa sõitnud. Ta tõstnud teadvusetu oma autosse, kus see oli peagi hinge heitnud. Siis olevat turgatanud talle mõte kasutada noormehe laipa oma plaani teostamiseks. Asetanud surnu rooli taha, oli ta süüdanud auto.

Uus ülestunnistus oli kahtlemata paremini läbi mõeldud. See seletas mõningaid vastuolusid tema esimeses ülestunnistuses ja võttis temalt süüdistuse ettekavatsetud mõrvas. Sest jalakäijale otsaajamine ja ettekavatsetud mõrv on kaks ise asja.

Pisut hämmeldunud Leipzigi prokuratuur pöördus Kockelile teatamata Erlangeni kohtumeditsiini instituudi direktori Hans Molitori poole, paludes temalt arvamust kogu asja kohta. Kuriteoga lähemalt tutvumata, hingamiselundeid ja verd uurimata, järeldas Molitor, et Tetzneri esimene ülestunnistus vastab tegelikkusele rohkem.

Loost kuulnud Koekel läks marru. Kolm aastat hiljem kirjutas ta: «Niisuguse arvamuse vastu peab võitlema, sest sellise keerulise asja üle otsustamine peab rajanema kõikide asjaolude hoolikamale tundmaõppimisele. Selleks tuleb kasutada laiba kõikide olemasolevate osade, kõikide meditsiini saavutuste ja sündmuskoha uurimise tulemusi, nagu teevad seda tänapäeva saksa kohtuarstid ...»

17. märtsil 1931. aastal algas Regensburgis kohtuprotsess Erich ja Emma Tetzneri üle. «Süüdistatav põletas tema poolt varem tapetud inimese, kellelt ta oli eraldanud jäsemed ja osa peast. Tõenäoliselt hukkus see inimene niisugustel asjaoludel, mis süüdistavad Tetznerit hoopis rängemini kui elava inimese põletamine.» Mõni päev hiljem mõistis kohus Tetzneri surma. Pärast armuandmispalve tagasilükkamist andis Tetzner hoopis tõepärasema ülestunnistuse. Tetzner oli noormehe peale võtnud juba Reichenbachis. Natuke enne Nürnbergi oli nooruk kaevanud, et tal

192

on külm. Tetzner oli andnud talle teki. Kui noormees oli end tekki mähkinud, kägistas Tetzner ta. Ka selles südamepuistamises polnud veel täit tõtt. Kuid kurjategija lõpetas sõnadega: «Professor Kockelil on absoluutselt õigus. Sellest mõtlesin ma kogu protsessi jooksul.»

19. jaanuaril 1934. aastal kustutas kopsuvähk Kockeli eluküünla. Sel ajal töötas kohtumeditsiin veelgi pingelisemalt kui kunagi, et leida kindlaid määramismeetodeid selle selgitamiseks, kas põlenud inimene on sattunud tulle elusalt või juba surnult. Selgus, et vingugaas võib sattuda verre ka läbi naha. Kindel tõend oli üksnes vingugaasi olemasolu südames asuvas veres. Tänu austerlase Breiteneckeri töödele täiustati aastatel 1936—1937 vingugaasi määramise meetodit veres spektrofotomeetria abil. Sellega loodi võimalus eristada õnnetusjuhtumit tapmisest. Aastatel 1941— 1943 töötasid rootslane Wolff ja ameeriklane Gettler välja väga tundlikud keemilised meetodid. Wolffi meetodi abil võis määrata vingugaasi olemasolu isegi kuivanud veretilgas. Teise maailma-sõja-aegsed pommitamised andsid juurde uusi teadmisi. Selgus, et tahm tungib ka surnutel sügavale bronhidesse, kuid mitte kunagi alveoolidesse. Kui alveoolidest leitakse tahma, siis tähendab see, et inimene hingas, et ta oli sattunud tulle elusalt. Aastate jooksul tegi kohtumeditsiin kindlaks, millised kahjustused võisid põhjustada surma ja missugused neist võisid olla avastatavad pärast laiba põlemist.

Jätkati ka selle uurimist, kas rasvaemboolia võib tunnistada enne surma kasutatud vägivallast. Teadlased korraldasid üha uusi katseid, õppimaks eristama tõelist embooliat rasva tungimisest veresoontesse kõrgtemperatuuri toimel. Enne surma kasutatud vägivalla tõepäraseks tunnuseks osutus kopsude kapillaar-soonte, ajuolluse ja maksa tromboos.

Kolmkümmend aastat pärast Kockeli surma otsis kohtumeditsiin ikka veel elupuhuste ja surmajärgsete vigastuste eristamise meetodeid. Nüüd uuriti sidekoe seisukorda, seda, mis annab nendele kudedele elastsuse. Elastsed koed purunevad rohkem siis, kui inimene veel hingab enne kui hukub tules.

Kohtumeditsiini ees avanes uusi perspektiive ja kerkis uusi kahtlusi. Väga kergesti võib teha vigu, mida saab vältida üksnes ettevaatuse, täpsuse ja kõikide meditsiinialaste ning muude uuringute abil.

22. Töö kompleksmeetodit iseloomustab loodusteaduste ja tehnika saavutuste igakülgne kasutamine

Järgneva kümne aasta jooksul valis kohtumeditsiin üha sagedamini «entsüklopeedilise» töömeetodi, mille eest olid võidelnud Koekel ja tema

mõttekaaslased. Kuid vaevalt leidub teist nii ilmekat näidet patoloogide, arstide, loodusteadlaste ja tehnikateadlaste

tihedast koostööst loodusteaduste ja tehnika kasutamisel, kui oli see lapsemõrva juurdlemisel šoti linnas Aberdeenis.

Draama hargnes Urquarth Roadil asuvas kolmekorruselises majas, milles kujunenud väikekodanlik elulaad oli mõjutanud ka tema elanikke.

Trepikoja mõlemas küljes paiknesid korterid, mis koosnesid köögist ja magamistoast. Tualettruum asus peasissekäigu juures. Õuel olid teineteise külge ehitatud pesumaja ja kivisöekuur.

1934. aasta 20. aprilli keskpäeval kadus sellest majast John ja Agnes Priestly 8-aastane tütar Helen. Perekond elas teisel korrusel, trepist paremal. Kell 12.15 oli Helen tulnud koolist. Umbes kella ühe paiku oli söönud ta koos emaga lõunat. Kell 13.30 läks ta Urquart Roadi ja Hunter Place'i nurgal asuvast kauplusest leiba tooma. Sinna oli mõne minuti tee. Kui Helenit kell 13.50 ikka veel tagasi polnud, aga pärastlõunane õppetöö koolis oli juba alanud, muutus Agnes Priestly rahutuks ja jooksis kauplusse. Seal öeldi, et Helen oli ostnud leiva, saanud kassatšeki ja lahkunud. Lootes, et tüdruk on vahepeal tagasi jõudnud, ruttas ema koju. Kuid Helenit polnud keegi näinud. Teatanud juhtunust mehele ja mõnele tuttavale, läks Agnes Priestly politseisse.

Kell viis õhtul jõudis teade lapse kadumisest kriminaalpolitsei inspektori Taylori kätte, kes koostas Heleni isikukirjelduse. Tüdrukul oli seljas olnud saržkleidike, sinine kampsun, must alusseelik, jalas mustad sukad ja tumesinised püksikesed, peas mereroheline müts. Esimesel katsel leida last sattus Taylor kokku Heleni kooli-kaaslase Richard Suttoniga, kes olevat näinud Helenit keskpäeval mingisuguse hulgusega. Alguses läksidki otsingud vales suunas, siis aga tunnistas Richard üles oma vale. Kuid Taylor ei lasknud silmist maja Urquarth Roadil. Mõned konstaablid otsisid läbi pesuköögi ja söekuuri. Heleni isa ja ema sõitsid lapse otsinguil politseiautoga läbi kogu ümbruskonna. Neid vahetasid välja naabrid. Öö vastu 21. aprilli oli külm ning vihmane. Kuid otsingud ei lakanud. Aeg-ajalt tuli mõni naaber koju end teejoomisega pisut soojendama. Sealjuures käisid mõned ka alumise korruse tualettruumis. Kell 4.30, kui juba hakkas koitma, tuli koju alumisel korrusel trepist vasakul elav William Topp. Pool tundi hiljem koju jõudnud Priestlyde naaber Porter märkas trepinurgas kotti. Ta astus koti juurde, kompas seda ja karjatas üle kogu maja. Kotis oli surnud Helen Priestly.

25 minuti pärast jõudis majja inspektor Taylor, superintendent Gordon, konstaablid Cole ja Westland, samuti doktor Robert Richards. Viimane oli Aberdeeni politseiarst ja luges ühtlasi ülikoolis kohtumeditsiini. Kitsas trepimade oli inimesi täis. Kons-taablid pidid juuresolijaid eemale tõrjuma, et Richards saaks kotti avada. Otsekohe torkas Richardsile silma, et kott oli absoluutselt kuiv. Arvestades vihmast ilma, ei saadud seda väljast sisse tuua. Pärast koti pildistamist võttis Richards sellest välja väikese laiba. Helen lamas paremal küljel. Juba pärast põgusat ülevaatust taipas

Richards, et juhtunud oli midagi hirmsat. «Laps on vägistatud,» sosistas ta Gordonile. Alusseelikul oli peale vere ka mingisuguseid kollaseid plekke, mille päritolu ei saanud esialgu kindlaks teha. Keha oli juba kangestunud. Koolnulaigud asetsesid vasaku puusa välimisel ja parema puusa sisemisel küljel. Järelikult oli Helen varem lamanud vasakul küljel ja alles hiljem teises asendis. Tema vasakus käes oli

kauplusest saadud kassatšekk. Lapse hammaste küljes olid söetükikesed. Söepuru leidus ka juustes. Huultele oli kleepunud söetolmuga segunenud okse.

Umbes kella 6 paiku viidi Helen Aberdeeni politsei surnukambrisse. Gordon ja Taylor jäid majja. Nad hakkasid uurima, mil viisil oli sattunud kott ajavahemikul kell 4.30 kuni 5.00 trepimademele. Keegi majas polnud kuulnud välisukse avanemist. Maja ees polnud liiklus lakanud. Kell 4.30 hakkasid töölised maja lähedal kanalit puhastama. Kell 4.45 väljus naabermajast piimamees. Keegi polnud näinud, et mõni mees või naine oleks kotti kandnud. Uha rohkem süüvis mõte, et lapse laip oli asunud majas seni, kuni avanes sobiv hetk selle asetamiseks trepile.

Richardsi märkus, et laps on vägistatud, ajendas otsima kurjategijat meeste hulgast. Hommikul asus Taylor ettevaatlikult kontrollima selle maja mehi. Peale Priestly elas majas veel viis meest. Topp ja Donald elasid oma naistega esimesel korrusel. Mitchell, Coull ja Hunt ülemistel korrustel. Keskpäeval tuli Taylori juurde katuseparandaja Monroe ja teatas, et töötades 20. aprillil naabermajas, oli ta kuulnud kella kahe paiku lapse hirmukarjet. See teade veenas Taylori lõplikult, et mõrv on pandud toime samas majas, kus elavad Priestlyd.

Fiskaalprokurör tegi Aberdeeni ülikooli patoloogiaprofessorile Theodore Shennanile ülesandeks lapse laip lahata. Richards assisteeris. Tuli kindlaks teha Heleni surma põhjus ja aeg. Kas surma oli põhjustanud vägistamine? Surma aega oli suhteliselt lihtne kindlaks määrata. Lapse magu oli seedimata toitu täis. Vaid väike osa sellest oli läinud kaksteistsõrmiksoolde. Soolestiku lüm-fisooned olid alles hakanud laienema. Shennan järeldas, et tüdruk on tapetud tund aega pärast lõunasööki!' Kuna Helen oli lõunas-tanud kella ühe ajal, saabus surm umbes kella kahe paiku.

Tüdruku kopsud näidustasid lämmatamist. Kaela nahal leidus ohtrasti kriimustusi ja siniseid laike, millest võis järeldada, et teda oli kägistatud kätega. Sügaval bronhides leidis Shennan okset, mis samuti võis põhjustada lämbumise. Paljastanud kilpnäärme, nägi patoloog, et see oli tugevasti suurenenud. Järelikult oli tüdruk vastuvõtlik nakkustele ja teistele välismõjudele. Niisugused lapsed minestavad kergesti, väikseimgi šokk võib neid viia teadvuse kaotusele. Tüdruku suguelundite ülevaatusel ilmnes ootamatus. Need olid niisuguses seisukorras, mida kumbki arst polnud varem vägistamise juhtudel näinud. Äge verejooks tupest ja pärasoolest oli määrinud puusad ja kombinee alumise osa. Mõlemale arstile jäi mulje, et tüdruku suguelundeid on vigasta-

tud mingi kõva esemega. Tupe tagasein oli purustatud, sealt läks ava pärasoolde. Niisugune vigastus võis olla tekitatud ainult mingi esemega. Nii Shennan kui ka Richards tundsid meeste sugu-perverssuste mitmesuguseid vorme, mis võisid põhjustada selliseid elajalikke jälkusi. Kuid kuriteo üldpilt tundus neile ebatavaliselt veidrana. Nad hakkasid lapse kehalt ning riietelt otsima sperma jälgi.

Kohtumeditsiin oli spermat uurinud juba ammu. 1851. aastal sündinud prantslane Albert Florence töötas välja spermajälgede uurimise esimesed võtted. Need põhinesid sperma töötlemisel kaaliumjodiidi kontsentreeritud lahusega, mille puhul moodustusid nõeljad ja rombikujulised kristallid. Pärast kvartslampide ultraviolettkiirguse avastamist selgus, et kiiritamise korral hakkavad spermaplekid sinakalt helenduma. Aja jooksul aga ilmnes, et samasugust nähtust tekitavad ka mitmed ' teised ained, näiteks tärklis. Seepärast tuleb niiviisi fluorestseeruvaid aineid täiendavalt analüüsida. Otsustavaks oli seemnerakkude avastamine mikroskoobi all. Seemnerakke võib leida kannatanust isegi kaks-kolm päeva pärast surma, mõnikord isegi mone nädala möödumisel.

Shennan ja Richards asusid uurima nii kvartslambi kui ka mikroskoobiga. Nad ei avastanud midagi. Otsides seletust, meenus Shennanile juhtum mõned aastad tagasi. Püüdes varjata tütarlapse tapmist, oli üks naine vägistamist lavastades vigastanud lapse suguelundeid, et kurjategijat hakataks otsima meeste hulgast. Heleni loos vapustas see, et vigastused olid tekitatud lapse eluajal. Haavade ümber täheldati tugevat verevalumit kudedesse, see polnud surmajärgselt võimalik. Ka olid haavad tekitatud vahetult enne surma. Niisugusele järeldusele tuli Shennan pärast vigastatud kudede uurimist mikroskoobi all.

Üha uuesti oma uuringute tulemusi analüüsides, hakkas Shennanile ja Richardsile silma tõsiasi, et lapse alusseelik oli uriinist märg. Kägistamisega aga kaasneb sageli tahtmatu uriinivool. Uriini ei avastatud üksnes alusseeliku rebitud ja üleskäändunud osas. Sinna polnud voolanud ka verd. See lubas mõninga tõenäosusega eeldada, et kägistamisega kaasnenud tahtmatu uriinivool toimus enne pesu puruksrebimist ja tüdruku suguelundite vigastamist.

23. ja 24. aprillil koostasid Shennan ja Richards kaks protokolli. Nende järeldustest oli olulisem küllalt täpne surmaaeg ja see, et mõrvar ei pidanud olema tingimata mees. Selleks ajaks oli super-intendent Gordonil ja inspektor Tayloril majaelanikest üsna hea ülevaade. Üksteise järel olid nad sunnitud eeldatavate mõrvarite nimekirjast kustutama kõik maja mehed. Vaid üht meest ja tema perekonda polnud kogu selle aja jooksul näha. Nad ei võtnud osa ka tüdruku otsimisest. See oli juuksur Alexander Donald, kes elas koos oma 38-aastase naise Jeannie ja 10-aastase tütrega esimesel korrusel trepist paremal. Naabrid olid öösel kella 4 ja 5 ajal näinud valgust Donaldi köögis. Just sel ajal leiti kott Helen

Priestly laibaga. Alexander Donald oli tulnud oma korteri uksele alles kell 6.30 hommikul. Osavõtmatu näoga küsinud ta konstaablilt, mis uudist. «Nad leidsid ta kotist,» vastanud politseinik. Pärast seda oli Donald taas oma korteri ukse sulgenud.

Donald oli sõnakehv, üksnes oma tööga tegelev mees, kuid mis see antud juhul ikka tähendas. Kinnistes natuurides võivad sageli peituda kõige jälgimad pahed. Donaldi naine oli varem hotellis kokana töötanud. Ta oli tasakaalutu, skandaalse iseloomuga naine. Räägiti, et hotellis töötades olevat ta kord peremehe kõikide kanade kaelad kahekorra keeranud, sest peremees teinud talle märkuse. See keskmist kasvu suurte tugevate kätega naine oli sama kinnine nagu meeski. Ta elas vaid oma tütrele Jeanniele. Ema saatis tütre balletikooli, õmbles lapsele lugematu hulga balli-kleite, milles tüdruk kontsertidel esines. Naabritega Jeannie Donald peaaegu ei rääkinud, Priestlyd isegi ei teretanud.

24. aprillil külastas Taylor Alexander Donaldit. Kasutades naise äraolekut, kuulas inspektor korteriperemehe üle. Võib-olla johtuvalt oma piiratusest jutustas Donald lõpuks sellest, mis äratas Tayloris esimese kahtluse. Taylor päris öö kohta vastu 21. aprilli. Ta tahtis kuulda, kas Donaldid tõesti polnud kuulnud kära trepil. «Miks ei kuulnud,» vastas Donald. Nad kuulnud kära isegi voodisse. Naine olevat teda palunud järele uurida, mis seal toimub. Tema aga polevat viitsinud tõusta. Siis öelnud naine: «Kuule, see on proua Jossi hääl. Ta karjub, et tüdruk on vägistatud ...» Kuid ka pärast seda polevat Donald end liigutanud. «Mis mõtet on sinna minna,» porisenud ta.

See oli kõik. Kuid Donaldi naise sõnad: «Kuule, see on proua Jossi hääl. Ta karjub, et tüdruk on vägistatud. ..» ei andnud Taylorile rahu. Ajal, millest siin jutt, oli seisnud ta superintendent Gordoni lähedal, kui Richards sosistas, et laps on vägistatud. Mitte keegi teine neid sonu ei kuulnud. Keegi ei võinud karjuda: «Tüdruk on vägistatud ...» ja keegi seda ei teinudki. Kust oli Donaldi naine lapse seisukorrast teadlik? Kuulnud 24. aprillil, et kuriteo võis sooritada naine, hakkas ta kahtlustama Jeannie Donaldit.

24. aprilli hommikul helistasid superintendent Gordon, inspektor Taylor ja konstaabel Westland Donaldi korteri ukse taga. Jeannie Donald oli üksi kodus. Gordon teatas, et jutuajamine tuleb tavaline. Kuid vestlus muutus kolmteist tundi kestnud ülekuulamiseks. Kogu selle aja jooksul jäi Jeannie Donald ükskõikseks ning külmavereliseks. Ta vastas pikemalt mõtlemata ja rääkis, et 20. aprilli hommikul läinud ta turule, kust ostnud apelsine ja mune. Seejärel läinud ta proua Raggi Morrisoni kangakauplusse. Koju tagasi pöördudes näinud ta Urquarth Roadi nurgal naistesumma, kelle hulgas olnud ka tuttav proua Priestly. Peatumatult läinud Jeannie Donald koju. Kodus hakanud ta triikima. Kell olnud umbes veerand kolm. Alles pärast triikimist kella nelja paiku kuulnud ta tütrelt, et Helen on kadunud. Kell 17.20 läinud ta tütrega

proovile. Seal viibinud nad kuni kella 23-ni. Kodus heitnud kohe magama.

Superintendent käskis seersandil kõike seda kontrollida. Sealjuures ilmnes üksikasju, mis panid naise tunnistuse kahtluse alla. Näiteks 20. aprillil olid apelsinidel ja munadel hoopis teised hinnad. Proua Donaldi nimetatud hinnad kehtisid eelmisel nädalal. Proua Morrisoni kauplus oli väidetud ajal hoopis suletud. See, et nuttev proua Priestly oli seisnud naistega tänavanurgal, oli õige. Kuid ei Priestly ega teised naised mäletanud, et Jeannie Donald neist möödus. Ta võis neid hästi näha ka oma korteri aknast.

Gordon otsustas Donaldi korteri üle vaadata. Taylor ja konstaabel alustasid köögist. Põrand kraanikausi all oli kaetud linoleumiga. Sellel olid suure söekasti jalgade jäljed. Kuid Jeannie Donald kinnitas, et temal kasti pole. Tütar aga lobises välja, et kast oli seal alati seisnud. Et Heleni laibalt oli leitud söepuru ja tuhka, süvendas see kahtlusi veelgi. Peale selle avastati köögilaua juures linoleumilt kahtlasi plekke. Kohalekutsutud doktor Richards tegi kohapeal proovi, kindlaks määramaks verd. Vastus oli positiivne, kuid Richards väitis, et lõppjärelduse saab teha alles pärast laboratoorseid uuringuid. Kogutud andmetest piisas Gordonile mõlema Donaldi arreteerimiseks. «Mina seda ei teinud,» lausus 25. aprilli öösel Jeannie Donald vahistamisel rahulikult.

26. aprilli hommikul tegi Richards laboratooriumis kindlaks, et avastatud plekid verd ei sisalda. Kuid muud asjaolud võimaldasid Donaldeid vahi all hoida. Alexander Donald vabastati peagi. Selgus, et kogu 20. aprilli oli ta viibinud tööl ega saanud mõrvast osa võtta. Jeannie Donald jäi vanglasse. Kuna ta mõrva üles ei tunnistanud, olemasolevaid süütõendeid aga oli ebapiisavalt, siis pöördus fiskaalprokurör professor Sydney Smithi poole Edinburghi. Ta palus Smithi kasutada kõiki meditsiini ja loodusteaduste saavutusi, et välja selgitada Helen Priestly mõrva asjaolud.

Kuue aasta jooksul, mil Sydney Smith juhatas kohtumeditsiini kateedrit Edinburghis, oli tema kuulsus levinud kaugele väljapoole Sotimaad. Ta oli üks neist, kes küll austas Spilsbury teeneid, kuid astus välja tema legendaarse autoriteedi mõju vastu. Alles 1930. aasta novembris oli Spilsbury saabunud Jersey saarel toimunud kohtuprotsessilt. Seal oli arst Avarne'i süüdistatud selles, et ta tegi ühe hotelli omaniku armukesele abordi. Süüdistatav väitis, et laps oli surnud emaihus ja operatsioon möödapääsmatu. Spilsbury esines süüdistuse eksperdina. Uurinud koepreparaate, kinnitas ta, et laps oli olnud sündides elus. Smith ja üks Londoni juhtivamaid günekolooge Alec Burne tõestasid, et Spilsbury oli eksinud. Avarne mõisteti õigeks. Koduteel ei vahetanud Spilsbury Smithiga sõnakestki. Vastupidiselt Smithile ei tahtnud Spilsbury tunnistada, et ka kohtuarstid võivad tavaliste inimeste kombel eksida.

30. aprillil saabus Smith Aberdeeni. Helen Priestly oli selleks

ajaks juba maetud. Kuid vestelnud üksikasjaliselt Gordoni, Shen-nani ja Richardsiga ning uurinud preparaate mikroskoobiga, nõustus Smith Shennaniga, et antud juhul ei saa rääkida vägistamisest selle sõna toelises mõttes. Üks esimesel pilgul vähetähtis asi Gordoni juurdluses ajendas Smithi püstitama uut versiooni. 20. aprillil sai Gordon teada, et Helen Priestly oli andnud Jeannie Donaldile hüüdnime — Kookospähkel. Donaldi korterist mööda joostes õrritas tüdruk sageli: «Kookospähkel, Kookospähkel!» Sydney Smithi versioon oli järgmine. 20. aprilli keskpäeval kauplu-sest tagasi tulles hüüdis tüdruk taas: «Kookospähkel!» Juhuslikult ukse juures viibinud Jeannie Donald avas ukse ja tõmbas lapse oma korterisse. Võib-olla polekski_midagi juhtunud, ta oleks tüdrukut ainult pisut raputanud — ja kõik. Kuid kilpnäärmehaige laps minestas. Arvates, et laps on surnud ja teda peetakse tapjaks, hakkas naine otsima tekkinud olukorrast väljapääsu. Seejuures tekkis temas mote lavastada vägistamine. Ta tõmbas lapse kleidi üles, kiskus püksid puruks ja torkas mingi köögiriista käepideme tüdruku kehasse. Valust tuli laps meelemärkusele. Ta karjatas. See oligi kisa, mida katusekatja oli kuulnud. Nüüd sattus Jeannie Donald paanikasse. Leidmata muud väljapääsu peale tapmise, hakkas ta last kägistama. Seejuures pole selge, kas Helen oli lämbunud sissehingatud oksest või kägistati ta. Seejärel peitis Jeannie Donald surnud Heleni söekasti. Öösel, kui mees ja tütar maga-sid, toppis ta laiba kotti ja tassis selleks sobivat hetke kasutades trepimademele.

Smithi versioon klappis juurdlusmaterjalidega. Kuid oli vaja kaalukaid tõendeid. Kui Sydney Smithil õnnestuks tõestada, et Helen Priestly oli viibinud 20. aprilli keskpäeval teatud aja Donaldi korteris, on ülesanne lahendatud. Selleks oli tarvis kor-terist leida mingi tüdrukule kuuluv ese. Et aga Jeannie Donaldil jäi küllaldaselt aega korteri hoolikaks koristamiseks, oli selleks vähe lootust. Seda tähtsamaks osutusid Jeannie Donaldi poolt märkamatuks jäänud jälgede otsingud. Nendeks jälgedeks võisid olla lapse veri, oksejäänused, juuksed ja võib-olla ka riidekiud. Võib-olla aitab kott, milles Helen leiti, jõuda omaniku jälgedele? Kuid oma suurima lootuse rajas Smith asjaolule, millele polnud Aberdeenis keegi mõelnudki. Vigastus, mis ühendas tupe pärasoolega, pidi vere nakatama bakteritega. Tuntakse üsna palju soo-lebaktereid. Aga võib-olla avastatakse antud juhul mingi haruldane bakteriliik?

Eeldades Jeannie Donaldit mõrvarina, oli Smith kindel, et ta pidi pühkima ära põrandale sattunud vere. Niisiis võib mõnelt põrandalapilt leida soolebaktereid.

Hiljem teatas Smith järgmist: «Me ei leidnud ei lapse esemeid ega eset, millega teda vigastati. Ahjust prügi hulgast leidsime paberitüki, mis struktuurilt ja mikroskoopiliselt koostiselt sarnanes kassatšekiga. Roheline joon paberitükil oli jätk tšekil olevale rohelisele joonele. Kott oli džuudist, pealkirjaga «Boss». Tegime kind-

laks, et sellega oli toodud Kanadast teravilja. Oli võimalik jälgida selle teed Londonisse, sealt Glasgow'sse ja edasi Aberdeeni. Nähtavasti oli koti ostnud keegi proua Donaldi venna naabruses elav talupoeg. Selgus, et vend oli proua Donaldile sageli kottidega kartuleid toonud. Kuid ka see polnud veel tõend ... Koti seest leid-sime umbes kaks peotäit söepuru. Seda ja söepuru proove maja kõikidest korteritest uuriti mikroskoopiliselt ning võrreldi. Ma saatsin proovid mäemuuseumi, uurimiseks röntgenikiirtega. Seal proovid tuhastati ja tuhka uuriti spektraalanalüütiliselt ja mikro-skoopiliselt, eesmärgiga teha kindlaks keemilised elemendid või muud koostisosad, mis oleksid tüüpilised Donaldite majapidamisele. Kuid tulemusi polnud mingisuguseid.»

Juba Lacassagne'i ajast peale oli kohtumeditsiin püüdnud lõplikult lahendada juuste uurimise, nende võrdlemise ja identifitseerimise probleeme juuste abil. Leiti mitmesuguseid võimalusi juuste uurimiseks mikroskoobi abil ja keemiliselt.

1934. aasta kevadel polnud probleem veel lahendatud, sest ühe inimese peas on mitmesuguse struktuuriga juukseid. Oli õpitud vaid juukseid eristama loomakarvadest ja lastejuukseid täiskasvanute omadest. Suhteliselt kindlalt võis identifitseerida inimesi, kelle juuksed olid ebatavalised või keemiliselt mõjustatavad. Kuumlokkimine andis juustele spiraali kuju. See võis olla tähtis naiste juuste identifitseerimisel. John Glaister pühendas palju aastaid juuste kohtumeditsiinilistele uuringutele ja avaldas 1931. aastal mahuka teose oma uurimistulemuste kohta.

Sydney Smithi käsul saadeti kõik kotist ja Donaldite korterist leitud juuksed Glasgow'sse. Jeannie Donaldile anti vanglas uus juuksehari. Niiviisi saadi märkamatult tema juukseproovid. 30. mail tuli ekshumeerida Helen Priestly laip, sest Glaisteril oli vaja ka tema juukseid. Ka Smith ise uuris saadud juuksekarvu. Oma mälestustes kirjutas ta: «Kotis leidunud juuksed ei saanud kuuluda lapsele. Need olid jämedamad, teist värvi, ebakorrapärase kontuuriga. Pealegi oli neid lokitud. Nii palju kui mina võisin otsustada, langesid kotis leitud juuksed pisimate detailideni kokku proua Donaldi omadega . . .»

Samal ajal uuris Smith kõiki Donaldi korterist leitudpõranda-lappe. Kogu mai kestel jätkusid korteris läbiotsimised. Tõsteti üles osa põrandast, lõigati välja linoleumitükke, võeti ära kõik luuad, põrandalapid, ämbrid, majapidamisnõud, harjad, madratsid, tekid, köögikäterätikud, hambaharjad, uuriti kraanikausi äravoolutoru.

«Lapid olid tehtud enamasti tavalisest riidest,» jätkas Sydney Smith. «Nendel leidus juuksekarvu, igale majale omastest rõivastest, vaipadest ja mujalt pärit niidijuppe. Lappidel ja kotist võetud proovides leidus mitmesuguseid villa-, lina- ja džuudikiude. Kokku avastasime umbes kakssada erinevat tüüpi kiuduja võrdlesime neid Donaldi korterist leitud materjaliga. Me võrdlesime nende pikkust, jämedust ja kuju, kiudude rakkude ehitust, värvainete koostist, kasutades seejuures spektraalanalüüsi ja keemilisi

200

reaktiive. Kotist leitud 25 erinevat kiudu olid samased korterist võetud lappidel leiduvatega. Võrdluseks võeti lapi teistest korteritest, kuid võrdlus nendega andis peaaegu sajaprotsendiliselt eitava vastuse ...»

Vigadest hoidumiseks kasutas Smith pidevalt Bradfordi teks-tiililaboratooriumi juhataja Joseph Barri abi. Juuni lõpus olid Smith ja tema kaastöötajad veendunud, et on sattunud õigetele jälgedele. Kiudude võrdlemise teel olid nad kindlaks teinud seose ohvri ja Donaldi korteri vahel.

Selleks ajaks leidis kinnitust ka Smithi peamine oletus: saadi kaalukaid tõendeid soolebakterite uurimisel. Jäämata lootma oma teadmistele bakterioloogia alal, saatis Smith kogu Helen Priestly verejälgedega pesu Edinburghi ülikooli bakterioloogiaprofessorile Thomas Jones Mackie'le. 46-aastane kogenud mikrobioloog Mackie asus suure huviga asja kallale. Saadud materjalist valmistatud proovid viidi toitekeskkonda. Peagi selgus, et Smithil on õigus: Heleni veri sisaldas soolebaktereid. Kuid otsustavaks kujunes see, et tüdruku soolebakterite hulgast oli avastanud Mackie erakordselt haruldase liigi. Varasematel aastatel oli ta teaduslikel eesmärkidel saja viiekümnel korral kasvatanud soolebaktereid, kuid polnud veel kunagi niisugust liiki kohanud. Teine otsustav sündmus oli samasuguse bakteri avastamine Jeannie Donaldi põranda-lapil. Samal ajal tema isiklikel esemetel niisuguseid baktereid polnud.

Kui Smith sai 22. juunil Mackie'lt teate, oli tal selge, et seos tapetu ja mõrvapaiga vahel on ümberlükkamatult tõestatud.

16. juulil andis Jeannie Donald Edinburghi kohtu ees vastust. Kogu asja arutamise ajal istus ta süüpingis ükskõikse näoga. Ainult kaks korda võis tema näol märgata erutust. Esimene kord siis, kui tema tütart tunnistajana üle kuulati. Teine kord siis, kui ta Helen Priestly mõrvamises süüdi tunnistati ja surma mõisteti. Surmanuhtlus asendati eluaegse vangistusega, kuid kümme aastat hiljem mõrvar vabastati.

Jeannie Donaldi kriminaalasi jääb algusest lõpuni klassikaliseks näiteks teest, mida mööda kohtumeditsiin viimasel aastakümnel enne Teist maailmasõda edasi liikus. Kohtumeditsiin väljus patoloogia, toksikoloogia, kohtupsühhiaatria ja sotsiaal-medit-siini raamest, haaras kaasa keemia, füüsika, mikrobioloogia ja põimus tihedalt kriminalistikaga. Selle ajastu kõige mitmekülgsem kohtumeedik Sydney Smith tegi esimese sammu sellel teel. Nagu me käesoleva raamatu järgmisest osast näeme, avanesid kriminalistika ees uued võimalused mitte üksnes kohtumeditsiini, vaid ka igat liiki keemilisi ja tehnilisi laboratooriume kasutades. Ja ka kohtumeditsiini raamides tõusis toksikoloogia ja vere uurimine niisugusele tasemele, mis oli kättesaadav üksnes selle ala spetsialistidele.

Toksikoloogiat paljudest keemikutest paremini tundev ja täiuslikult kohtuballistikat valdav Sydney Smith tundis, et meditsiini

tormiline areng annab kohtumeditsiinile palju uusi meetodeid ja loob uusi probleeme, mis nõuavad põhiliste meditsiiniharude ja nendega piirnevate alade spetsialistide tihedat koostööd. Varsti pole enam keegi võimeline valdama tervet meditsiini, rääkimata loodusteaduslikest ja tehnilistest meetoditest. Ta pidas kohtuarsti ülesandeks koordineerida kitsaste erialade spetsialistide jõupingutusi kriminalistika probleemide lahendamisel.

23. Vere hüübimine surmajärgselt

Kui talupoeg Sidney Tiffin 1949. aasta 21. oktoobril teibaga paati tõugates läbis soostunud veekogu Essexis Tillinghami lähedal, polnud tal aimugi, et tänu temale põrkab politsei kokku ebatavalise kriminaalasjaga. Teise maailmasõja järgsel meditsiini hoogsa arengu perioodil on see kriminaalasi näide, milliseid ras-kestilahendatavaid probleeme seadis see aeg kohtumeditsiini ette.

Äkitselt sattus Tiffini pilk Black Riveri lisajões ujuvale veidrale esemele. See oli suur tekki mähitud komps. Paki lahti harutanud, nägi Tiffin õudusega peata ja jalgadeta inimkeha. Laibal oli seljas siidsärk ja siniste pükste jäänused.

Tund aega hiljem kuulis leiust Essexi politsei superintendent Totterdell, kes pöördus abipalvega Scotland Yardi poole. Sealt saabus Tillinghami superintendent MacDougall. Leitud laip viidi Chelmsfordi surnukambrisse. MacDougall palus Londonist välja saata kohtuarsti. Seejärel läks ta sohu laiba pead ja jalgu otsima. Läbimärjalt pöördus ta tühjade kätega Chelmsfordi tagasi. Seal oli kohtuarst Francis Camps juba tööle asunud. Camps kuulus nende väheste kohtuarstide hulka, kes jätkasid Spilsbury tööd. Sel ajal oli nende seas tuntuim Keith Simpson. Kõhn, närviline, erakordselt liikuv ning vastuvõtlik Guy hospidali meditsiinikooli koh-tumeditsiini dotsent ja Londoni ülikooli professor Simpson oli saanud kuulsaks tänu osavõtule mitme keeruka kuriteo avastamisest. Simpson koges veel Spilsbury autoriteedi mõju. Nagu Spilsbury, töötas ka tema tihedas kontaktis politseiga. Ta võitles kohtumedit-siiniinstituutide loomise eest, mida Londonis ikka veel polnud. 1942. aastal hakkas ta Guy hospidalis ühes väikeses toas, mille talle oli loovutanud keemik ja toksikoloog Ryffel, looma oma instituuti. Tema poolehoidjad olid Londoni

hospidali kohtumeditsiini dotsent Francis Camps ja Londoni tuntud kohtuarst Donald Deare.

Piipu suitsetav rahulik ning soliidne Camps rääkis MacDougal-lile uuringute esimestest tulemustest. Keha kuulus umbes 100 kg kaaluvale 170 cm pikkusele mehele. Naha ja küünte järgi otsustades oli laip vees olnud vähemalt kolm nädalat. Vette oli ta sattunud umbes 48 tundi pärast surma. Rinnal võis näha kuut torkehaava. Peale selle avastas arst laibal arvukaid surmajärgseid luu-murde. Camps tegi ettepaneku saata nahk sormeotstelt kiires korras Scotland Yardi daktüloskoopiaosakonda peainspektor Cherril-

Iile. Superintendent Totterdell sõitiski Londonisse, Camps aga lõpetas vahepeal oma töö. Tänu glütseriinisüstidele õnnestus Cherrillil saada identifitseerimiseks vajalikud selged sõrmejäljed. Nende abil _selgus, et kadunu nimi oli Stanley Setty, kes 1928. aastal oli voltspankroti pärast süüdi mõistetud. 47-aastane Setty pärines Bagdadist. Varem oli ta nimi olnud Sulman Seti. Londonisse oli ta saabunud koos oma vaibakaupmeestest vanematega 1903. aastal. Viimastel aastatel oli Setty Warren Streeti turul müünud pruugitud autosid ning selle kõrval sooritanud valgustkartvaid tehinguid. Arvati, et ta oli müünud võltsitud bensiini-talonge ja vanu lennukeid Lähis-Ida riikidele.

Alates 4. oktoobrist oli Setty, keda Warren Streeti turul kõik tundsid, kadunud nagu vits vette. Järgmisel päeval teatas ta õde, kelle perega oli Setty üürinud noobli korteri Lancaster Gate'il, politseisse venna kadumisest. 4. oktoobril oli Setty müünud auto ja vahetanud «Yorkshire Penny» pangas tšeki tuhandele naelale, saades vastu kakssada viienaelalist rahatähte. Kadunu otsimisega tegeleval peainspektor Jamiesonil õnnestus pangatähtede numbrid kindlaks teha. 5. oktoobri hommikul seisis Setty auto tema garaaži ees Cambridge Terrace Newsis. Süütevõti oli ees. Rohkem polnud Settyst mingeid jälgi. Alates 6. oktoobrist levitasid Londoni ajalehed tema kadumise põhjuste kohta igasuguseid kuulujutte.

22. oktoobril kuulujutud lõppesid. Setty oli leitud. Tekkis aga küsimus, kuidas oli sattunud Setty laip Essexi sohu?

Samal õhtul saadeti Setty laip Campsi korraldusel Londoni ülikooli meditsiinikooli. Lahkamisel ilmnes, et tapariistana oli kasutatud vähemalt 10 cm pikkust kahepoolse teraga külmrelva. Haavadel oli veider kuju, nagu oleks Setty't pistodaga raiudes siia-sinna veeretatud. Üks löök oli läbistanud vasaku kopsutiiva ja tekitanud nähtavasti tugeva, surma põhjustanud verejooksu. Hämmastas, et Setty käed olid terved. Võitluses saavad vigastada eelkõige käed. Jalad ja pea olid ära saetud peene vigaste hammastega saega. Camps pöördus abipalvega anatoom Dixon Boydi poole. Alles röntgenvõtete abil õnnestus kindlaks teha kõik luumurrud: roided, häbemeluu, samuti ristluu olid murdunud. Kõik murrud olid surmajärgsed ja põhjustatud nähtavasti kukkumisest suurest kõrgusest.

23. oktoobri hommikul ütles Camps superintendent MacDougallile: «Luumurrud meenutavad neid, mida mul oli juhus näha sõja ajal lendurite ja langevarjurite lahkamisel, kelle langevari polnud avanenud ja kes olid kukkunud vette. See kõlab küll fantastilisena, kuid kas ei püütud seekord laibast lennuki abil vaba-neda ...» MacDougall kandis sellest ette oma ülemusele peasuperintendent Beveridge'ile, kes haaras Campsi ideest ja käskis Mac-Dougalli koguda andmeid kõikide Lääne-Inglismaa lennuväljade kohta. Juba järgmisel päeval, 24. oktoobril, saabus sõnum Elstreest Hartfordshire'i eralennuväljalt. 5. oktoobril, see tähendab päev pärast Setty kadumist, oli Londonist pärit noormees Donald

Hume laenutanud sportlennuki «Auster», lendamaks lõunasse. Hume'i tunti Elstrees endise sõjaväelendurina. Eelmisel aastal oli ta sageli lennukit kasutanud. Lennuvälja valvur Davey mäletas, et Hume oli autost välja võtnud ja lennukisse kandnud kaks suurt kompsu. Suurema oli ta asetanud teise piloodi istmele. Võtnud kaasa laiba ümbert lahtiharutatud teki ja nööri, sõitis MacDou-gall otsekohe Elstreesse. Tekki valvur ära ei tundnud. Kuid nööri ta mäletas. Lennuki ülevaatusel avastas MacDougall teise piloodi istme alt vereplekke.

Beveridge korraldas Donald Hume'i jälitamise ja käskis selgitada, mida oli teinud kahtlusalune alates 4. oktoobrist. See andis märkimisväärseid tulemusi. 5. oktoobri õhtul kella 17 ajal oli Hume Elstreest välja lennanud. Vastupidiselt tavale, jättis ta oma lemmikkoera Tony seekord autosse. Ta öelnud, et saabub tagasi enne päikeseloojangut. Tegelikult ta tagasi ei jõudnud, vaid maandus Southendis pimedas kella 18.30 ajal. Elstrees ei peetud Hume'i kindlakäeliseks lenduriks, eriti abitult lendas ta pimedas. Seepärast ei imestanud keegi, kui ta saabus tagasi alles järgmisel päeval. Silma oli torganud vaid see, et ta jättis kogu ööks ja pooleks järgmiseks päevaks autosse koera, keda väga hoidis. Kella 19.30 ajal sõitis Hume Southendist taksoga Londonisse. Järgmisel hommikul saabus ta taksoga Elstreesse auto ja koera järele. Seejuures rääkis ta, et toob õhtul lennuki Southendist ära. Umbes kell 15.30 jõudis ta Southendi. Selle lennuvälja peainsener Yeoman oli näinud, kuidas Hume tassis lennukisse sõjaväetekki mähitud raske kompsu, asetas selle teise piloodi istmele ja lendas ära. Kolme tunni pärast oli ta maandunud Gravesendis. Ta öelnud, et eksis ära. Järgmisel päeval helistas ta Elstree lennuväljale ja palus lennuki Gravesendist ära tuua.

Kõik see tundus kahtlasena. Kas Hume oli Setty mõrvasse segatud? Võib-olla meelitas ta Setty oma korterisse, tappis seal, mähkis laiba tekki ja heitis siis lennukist sohu? Andmed Hume'i mineviku ja eluviiside kohta süvendasid kahtlusi. Pealegi olid Donald Hume ja Setty tuttavad.

Nagu öeldud, süvendas kahtlusi ka Hume'i elulugu. Ta oli 30-aastane, ühe õpetajanna vallaslaps, kes oli üles kasvanud lastekodus. Lapsepõlvest peale oli ta kannatanud alaväärsuskompleksi all. Hume arvas, et tal on õigus ühiskonnale kätte maksta, võtta sellelt kõik midagi vastu andmata. Juba 17-aastaselt ärandas ta autosid, ajas neid puruks ning jättis teele. Seiklusihas astus ta 1939. aastal võltsitud dokumentidega kuninglikku õhuväkke. Tõsi, kuu aja pärast ta vabastati sealt. Põhjus oli põetud menin-giit. Kuid juba varem polnud Hume võimeline piloteerima või olema pardalaskur. Hiljem äritses ta mustal turul džinniga lahjendatud meditsiinilise piiritusega, mida müüs ehtsa inglise džinni pähe. Kui piiritusevarud olid ammendatud, hakkas ta Napier' lennukitehastes tööle õhuhäiret teadustava diktorina.

Kord oli andnud ta valehäire. Ja kui kogu personal varjendis kükitas, varastas ta tühjaks söökla.

Hankinud viie naela eest lendurivormi, ilmus ta 1942. aastal mitmetesse sõjaväe lennukitöökodadesse, sai sealt võltsitud dokumentide abil tagavaraosi, mida hiljem maha müüs. Ta peeti kinni, kuid Oid Bailey heasüdamlik kohtunik karistas teda vaid tingimisi kahe aastaga. Hume kasutas osavasti ära raskeid sõja- ja sõjajärgseid aastaid. Ta valmistas röstreid ja muid elektririistu, avas Londonis ja teistes linnades töökodasid. Meest kahtlustati riisumises. Ta kandis noobleid ülikondi ja sõitis parimate autodega. Sageli käis luksuslikes ööklubides, kolis kahekorruselisse kuuetoalisse korterisse ja abiellus ühe pangaametniku elegantse tütre Cynthiaga. Naine ei pärinud, kust kõik need rahad tulevad. 1947. aastal, kui rasked ajad olid juba seljataha jäänud ja elu hakkas minema tavalistesse roobastesse, oli Hume'il taas vesi

ahjus. Sel ajal oli ta tutvunud Settyga. Et harjunud eluviisi jätkata, võttis ta käealusena osa tolle tumedatest tehingutest. Tehti kindlaks, et Hume oli toimetanud vanu sõjalennukeid Setty ülesandel Põhja-Aafrikasse.

Õnnestus üles leida taksojuht, kes oli viinud Hume'i 5. oktoobri õhtul Southendist Londonisse. Talle oli makstud viienaelasega, mis oli autojuhil veel alles. Selle seerianumber langes kokku pangatähe numbriga, mille Setty oli enne oma kadumist pangast saanud.

27. oktoobri varahommikul arreteeriti Hume tema korteris. Hume oli tugev tihedate mustade juuste, naeruselt kergitatud suunurkade ja külmade silmadega noormees. Peasuperintendent Beveridge kirjutas hiljem: «On ebameeldiv ja hirmus, kui sind vahistatakse raske kuriteo eest ja viiakse politseijaoskonda. Olen näinud, kuidas ka kõige ülbemad inimesed kaotavad seejuures enesevalitsuse. Kuid Hume oli absoluutselt rahulik .. .»

Pärast esimesi katseid kõike eitada ütles Hume lõpuks: «Hüva, ma tundsin teda.» Jah, ta oli laadinud kompsud lennukisse. Ta on nõus kõigest rääkima. Protokoll kõlas järgmiselt: «Olen abielus. Elan koos oma naise Cynthia ja kolmeaastase pojaga Golders Greenil. Sõja ajal teenisin 18 kuud kuninglikus lennuväes, mul on lenduriload ja juba üheksa kuud olen lennuklubi liige. Viimastel aastatel olin sidemes Warren Streeti autokaupmeestega. Seal tutvusin härra Salvadoriga. Rääkisin paljudele, et oskan lennata. Kord küsiti mult, kas võiksin viia lennukiga reisijaid Itaaliasse või Belgiasse.» Edasi jätkas Hume, et 30. septembril, kui ta viibis Salvadori büroos, olid pöördunud tema poole kaks meest — Mac ja Gree. Hume kirjeldas mõlemaid üksikasjaliselt. Mac oli küsinud, kas Hume ei tahaks pisut teenida. Hume oli nõus ja andis Macile oma telefoninumbri. Pühapäeval 2. oktoobril oli helistanud Mac ja küsinud, kas ta saaks lennukit üürida., Hume oli taas nõus. Kolm päeva hiljem, 5. oktoobril oli Mac helistanud jälle ja öelnud, et Hume oleks lennusõiduks valmis ja et tema, Mac, tuleb Hume'i

205

juurde. Hume telliski lennuki ja üüris auto Elstreesse sõiduks. Lõuna paiku olid tulnud Hume'i korterisse Mac, Gree ja Roy nimeline tundmatu mees. Viimased olid kandnud kahte kompsu. Mac rääkis midagi bensiinitalongide võltsimise šriftist, mis olevat kompsudesse pakitud. Hume pidi need lennukilt merre heitma. Seejuures hoidnud Mac käes püstolit. Hume oli saanud kuus viie-naelalist raha. Ülejäänud 50 naela pidi talle antama õhtul kell 20. Hume kirjeldas kompsude mõõtmeid. Kõik klappis. Pakid oli Hume asetanud köögi taga asuvasse söehoidlasse. Umbes kell 15.30 oli ta tassinud need autosse ja sõitnud koos koeraga lennuväljale. Ka edasine jutt klappis teadetega Elstreest. Uudis oli vaid teade, et ta oli juhtinud lennuki 300 m kõrgusele ja umbes nelja või viie miili kaugusel Southendist heitnud kompsud üle parda. Et ta lennukit üürides oli nimetanud maandumispaigaks Southendi, siis seal ta maanduski ja sõitis taksoga Londonisse. Autojuhile maksnud ta ühe Maci käest saadud viienaelasega. Oma maja ukse ees oli ta kohtunud ootamatult Maciga. Olles rahulolematu Hume'i hilise kojujõudmisega oli see nõudnud, et Hume samal ööl viskaks lennukist veel ühe paki. Lõpuks olid nad jõudnud kokkuleppele, et Hume teeb seda järgmisel päeval.

Komps olevat asunud teisel tänavaserval pargitud autos. Mac ja Roy olid kandnud paki Hume'i korterisse ja paigutanud söehoidlasse. Hume jätkas oma juttu: «Järgmisel päeval umbes kella 11 ajal tassisin kompsu garaažitöölise abiga autosse. Kui me seda trepist alla kandsime, oleks selles nagu midagi loksunud. Mõtlesin, kas see pole äkitselt inimene? Hommikul lugesin, et Setty on kadunud. Ja siis turgatas mul äkitselt

mõte: kas see polnudki Setty? Komps oli mähitud sõjaväetekki ja nööriga kokku köidetud.»

Hume'i ülejäänud jutt klappis samuti Southendis, Gravesendis ja Elstrees kuulduga. Uudiseks olid vaid üksikasjad, kuidas Hume oli laadungi lennukist välja heitnud. 7. oktoobri hommikul sai Hume ajalehtedest teada Settyl olnud pangatähtede numbrid. Oma ehmatuseks avastas ta, et saadud rahadel on just sellised seerianumbrid. Oma tunnistuse lõpetas ta järgmiselt: «23. oktoobril lugesin ma, et Essexis on leitud osa Setty laibast. Peagi helises telefon... Roy küsis, kas olen juba ajalehti lugenud? Ta ähvardas: «Loodan, et sa lobisema ei hakka! Sul on naine ja laps.» Sellest ajast peale pole ma neist meestest midagi kuulnud.»

Vaatamata Hume'i «ülestunnistusele», mis langes uurimise andmetega täpselt kokku, ei usaldanud Beveridge ja MacDougall teda põrmugi. Kuid neil jäi üle veel kord nõuda täpset isikukirjel-dust kolme tundmatu kohta. Hume kirjeldas neid üksikasjaliselt ja soovitas neid otsida Warren Streetilt.

Hume jäi arestikambri. Jamieson ja terve hulk politseinikke hakkas juba samal päeval Maci, Greed ja Royd otsima. Salvadori ütles, et pole kunagi näinud selliseid mehi. Kogu Warren Streeti kvartalis ei teadnud keegi, kes nad niisugused on. Kõikide baaride

206

ja ööklubide kontrollimine, kus tumedad isikud tavaliselt oma aega veedavad, ei andnud mingeid tulemusi. MacDougall järeldas, et pole ühtki maci, greed ega royd, vaid need on lihtsalt Hume'i poolt nutikalt välja mõeldud isikud.

Mõned politseinikud asusid Hume'i korterisse ettekäändel kaitsta Cynthiat salapäraste tundmatute eest. Nad tegid kõik, avastamaks Setty sõrmejälgi. Politseinikud küsitlesid kõiki, kes 4.-6. oktoobrini olid viibinud Hume'i majas või kohtunud temaga. Setty jälgi nad ei leidnud. Cynthia teatas, et pole Settyt kunagi majas näinud ega märganud ka 4. ja 5. oktoobril midagi erilist. 5. oktoobril oli ta olnud koos lapsega kogu aeg ülemisel korrusel ja oli viinud poisi lõuna paiku haiglasse. 6. oktoobril oli ta peaaegu kogu päeva haiglas. Ja üldse polevat ta kunagi mehe käikude vastu huvi tundnud. Vaevalt võis tema majas tappa, laipa tükeldada ja pakkida, ilma et ta seda poleks märganud. Setty fotot näidati kõikidele naabritele. Keegi ei mäletanud, et niisugune mees oleks tulnud Hume'i koju. Tõsi, mitte keegi polnud näinud ka Maci, Greed ja Royd. Siis aga sattus Jamieson esimesele niidiotsale. Ta avastas uue tunnistaja — proua Stride'i, majaabilise, kes kolmapäeviti Hume'i korterit koristas. 5. oktoobril oli tulnud ta nagu tavaliselt Hume'i korterisse. Hume ütelnud, et andis vaiba puhastusse ning värvimisele. Peremees tahtnud ka kõikides tubades põrandat üle kaapida. Seejärel oli palunud ta proua Stride'i osta uued koristuslapid, sest vanad olevat juba kulunud. Pärast seda läinud Hume tunniks ajaks kööki, tulnud sealt kahfe raske kompsuga ja lahkunud korterist. Proua Stride polnud näinud ühtki meest, kes Hume kinnituse järgi olid toonud kompsud tema majja.

Leiti üles ka tööline Stadden, kes 6. oktoobril oli kaapinud üle Hume'i korteri põrandad. Stadden oli alustanud keskpäeval. Varsti oli Hume teda palunud aidata autosse tassida suurt pakki. Hume oli proovinud seda ise kanda. Et aga komps oli olnud raske, siis trepist kaugemale ta ei jõudnudki. Hume oli käskinud pakki võtta üksnes nöörist, millega see kinni oli seotud. Vahemaa lühendamiseks tuli auto otse treppi ajada. Otsekui oleks ta kartnud Stadde-nit pakiga üksi trepile jätta, oli Hume käskinud töölisel auto kohale tuua.

Muid süüdistusmaterjale MacDougallil ja Jamiesonil hankida ei õnnestunud. Kuid ka sellest piisas, kinnitamaks kahtlust, et Hume ise oli tapnud Setty ja poeb nüüd hästi väljamõeldud loo taha.

29. oktoobril anti Francis Campsile ülesanne vaadata üle Hume'i korter, eesmärgiga leida verejälgi ja saagimisel tekkinud kondipuru. Osa tööst võttis enda peale Scotland Yardi kohtuekspertiisi laboratooriumi direktor Henry Smith Holden. Selle laboratooriumi ajaloost ja tema kokkupuudetest kohtumeditsiiniga räägime edaspidi. Praegu piisab sellest, et Holden oli keemik ja tal olid suured kogemused vere kohtumeditsiinilisel uurimisel.

Alates Uhlenhuthist oli vere uurimine tekitanud kohtumeditsiinis palju probleeme, nii et oli tekkinud isegi uus kohtumeditsiini haru — kohtuseroloogia. Väga tähtsaks kujunes avastus, et veri võib olla vere vaenlane, s. t: eksisteerivad veregrupid. Vere liigitamine A, B, AB ja 0 gruppi, samuti vere paljude omaduste avastamine oli kohtumeditsiinis tähtis asjaolu. Põhiliseks jäi mõrvatu veregrupi kindlakstegemine. Setty lahkamisel selgus, et tal oli 0-grupi veri.

Holden ja Camps vaatasid Hume'i korteri hoolikalt üle. Holden avastas puhastatud ja värvitud vaibal 20X33 cm suuruse pleki. See oli vereplekk. Kuid pärast vaiba puhastamist ning värvimist polnud võimalik enam veregruppi määrata. Teisi jälgi leidis Holden toalävelt parketiliistudelt. Nende järgi õnnestus kindlaks teha, et see oli inimveri. Verejälgi avastati ka esiku linoleumilt. Vererada jätkus elutoast söögituppa. Söögitoa põrand oli alles äsja üle kaabitud ja seal polnud mingeid jälgi. Kuid see-eest leidus verd parketiliistude vahel. Kuues praos leiti 0-grupi verd. Köögis ja söehoidlas mingeid jälgi polnud, seinal trepi juures ja vannitoa põrandal olid jäljed nii tähtsusetud, et ei õnnestunud kindlaks teha, kas seal üldse oli tegemist verega.

Kahtlemata oli korteri esimesel korrusel valatud palju verd ja tehtud kõik selle kõrvaldamiseks. Siledalt köögipõrandalt ja söe-hoidlast oligi õnnestunud jäljed kõrvaldada, kuid vaatamata ponnistusele olid need esiku linoleumile siiski jäänud. Siit võis järeldada, et varem olid vereloigud ja -plekid olnud tunduvalt suuremad.

Camps ja Holden püüdsid võimalikku vere hulka kindlaks määrata söögitoa põranda alt leitud hüübinud vere hulga järgi. Nad kallasid samasugusele põrandale, nagu oli Hume'i söögitoas, pool liitrit värsket verd ja kontrollisid teatud ajavahemike järgi, kui palju oli verd läbi põranda valgunud. Seejuures ei arvestatud seda vere hulka, mis oli sattunud elutoa vaibale, esiku põrandale ja vannituppa. Kõik see pööras pea peale Hume'i seletused vere juhuslikust sattumisest nendesse kohtadesse näiteks ninavere-jooksu tõttu. Camps uuris ka tekki, millesse oli mähitud Setty keha. Tekk laskis sellele kallatud vere takistamatult läbi.

Kui üldse oli mingisugune seletus verejälgede kohta Hume'i korteris, siis üksnes see, et veri oli voolanud neist kompsudest, mis olevat toodud korterisse. Kui aga eeldada, et nii palju verd valgus läbi pakendi, siis pidanuks tekk olema üleni verine. Sellest polnud lausunud Hume sõnagi. Seda polnud märganud ka proua Stride ega Stadden. Edasi tuli oletada, et komps oli asetsenud kord elutoas, kord esikus ja siis söögitoas. Ka sellest polnud Hume ülekuulamisel sõnagi rääkinud. Tuhat korda tõenäolisem oli eeldus, et Hume oli tapnud Setty oma korteris, jättes kõikjale verejälgi, tassides rasket keha läbi esiku, söögitoa ja köögi.

Beveridge kahtlustas, et esimese ülekuulamise ajal, kui neil veel verejälgedest aimugi polnud, oli Hume taibanud, et politseil on

hais ninas, ja püstitanud selle järgi oma versiooni. Seepärast otsustati kogu verejälgedesse puutuvat hoida saladuses, et mitte anda Hume'ile võimalust välja mõelda seletust. Ainus võimalus tabada teda vasturääkivustelt oli talle teatada korteris avastatud verejälgedest võimalikult ootamatult.

Humphreys küsis Campsilt ja Holdenilt, kas verejälgede järgi saab kindlaks teha, et mõrv oli toimunud üksnes Hume'i korteris ja mitte kusagil mujal. Kas teadus vere hüübimisest saab siin kaasa aidata? Tema olevat ühest kohtumeditsiiniraamatust lugenud, et laibaveri kaotab hüübimisvõime. Kas on võimalik, et kompsust, kus asus moni aeg tagasi tapetud inimene, võis Hume'i söögitoa põranda alla valgunud veri hüübida? Vastavalt Hume'i tunnistusele oli komps toodud tema majja 10—12 tundi pärast mõrva. Järelikult oli laiba veri juba kaotanud hüübimisvõime. Kas see toestab, et Hume'i versioon on väljamõeldis ja põranda all hüübinud veri kinnitab Setty mõrvamist Hume'i korteris?

Paar-kolmkümmend aastat varem võinuksid Camps ja Holden puhta südametunnistusega öelda, et see tõsiasi kinnitab Hume'i süüd. Aastatel 1935—1938 väitsid sakslane Walcher ja prantslane Piedelievre, samuti ka teised teadlased, et mõni tund pärast surma kaotab laiba veri hüübimisvõime. Kuid see, mis tookord näis lihtsa ning selgena, tekitas 1949. aastal suuri kahtlusi. Uute uuringute tulemusena lükati ümber varajasemad ettekujutused vere hüübimisest. Inimkeha bioloogiliste ja keemiliste protsesside hoolikad uuringud näitasid, et vere hüübimine on ka elava inimese juures paljude tundmatute teguritega keerukas protsess. Saksa juhtivaid kohtuarste Berthold Mueller kurtis 1953. aastal: «Meie teadmiste laienemisega muutuvad need protsessid pigem mõistatuslikumaks kui selgemaks.»

Kuid veelgi keerukam oli laiba vere hüübimise probleem. Pärast pikale haigusele järgnenud surma leiti laibas nii vedelat kui ka hüübinud verd. Äkilise, see tähendab vägivaldse surma korral oli veri laibas reeglipäraselt vedel. 1897. aastal kirjutas Brouardel, et poodute veri hüübib esimesel tunnil pärast surma, pärast aga muutub taas vedelaks. Üksvahe see unustati, kuid pärast Teist maailmasõda avastati nähtus uuesti ja hakati uurima selle paljusid keerukaid üksikasju. Saksa teadlased Schleyer, Berg, Klein, nõukogude teadlased Judin, Bagdassarov ja Guljajev avastasid palju uusi tõiku. 1930-ndatel aastatel uuriti Nõukogude Liidus verd intensiivselt. Teadlased õppisid kasutama vereülekandeks laibaverd. Ja need ülekanded õnnestusid suurepäraselt.

Selgus, et äkitselt surnud inimese veri enamikul juhtudel tõepoolest mingi aja jooksul hüübib, seejärel aga vedeldub taas. Igal juhul on laibaverel väiksem soodumus hüübida kui elava inimese verel. Kuid protsesside seaduspärasust ei õnnestunud kindlaks teha. Nõukogude teadlaste tähelepanekute järgi võis laiba hüübinud vere vedeldumine toimuda 30 minuti jooksul, kuid mõnedel juhtudel isegi kolme päeva jooksul. Vere hüübimus sõltus kõigi

eelduste kohaselt sellest, millises kehaosas veri asus. Seda mõjustasid rohkearvulised füüsikalised ja bioloogilised protsessid, mis toimusid enne ja pärast surma, samuti surma ajal, ning johtusid iga surmajuhtumi korral erinevast. Polnud teada, miks äkksurma korral südame veri hüübib, pikaldase surma korral aga jääb vedelaks. Seda nähtust püüti mitmeti seletada. Arvati, et hüübimist takistab süsihappe üliküllus. Lämbumise korral ei hüübivat veri hapnikupuuduse tõttu. Äkilise surma korral mõned biokeemilised protsessid ei katkevat, kuna aeglase surma puhul katkevat nad juba enne surma. Saksa teadlane Klein tegi katsete põhjal kindlaks, et veri säilitab hüübimisvõime kaks tundi pärast surma. Nõukogude teadlaste andmete põhjal aga säilitas veri hüübimisvõime viis, kuus ja enamgi päeva. Ilmselt olid mõlemad väited õiged, sest uurimisi tehti erinevates tingimustes. Sakslane Schleyer tegi kindlaks, et perifeersel, s. t. keha välimiste piirkondade verel on hoopis teistsugused hüübimisomadused. Oma tähelepanekuist järeldas ta, et äkksurma puhul ei hüübi ka

hüübimisvõimeline veri. Temale vastupidiselt pidas sakslane Berg tõestatuks, et alguses veri hüübib, siis aga vedeldub taas. Kõik need olid esialgsed järeldused. Kohtuarstid ja seroloogid otsisid võimalusi avastada vere hüübimise saladusi.

Sel ajal, kui Camps ja Holden tegelesid küsimusega, kas vere hüübimise teooria alusel saab HumeM süüdistada, polnud veel paljutki ülaltoodust teada. Kuid mõlemad mehed teadsid inglase MacFarlande'i ja Nõukogude teadlaste uuringute tulemusi. Nad proovisid praktikas järele, millest nad lugenud olid. Kirjanduses kinnitati üksmeelselt, et äkksurma puhul jääb veri vedelaks või siis muutub taas vedelaks. Kõik see võimaldas Hume'il leida seletuse, miks tema korterist leiti Setty verd. Ja ehkki paljud uurimused rääkisid sellest, et laiba veri säilitab hüübimisvõime ainult esimestel tundidel pärast surma, mis kinnitas Hume'i süüd — selles Camps ja Holden kumbki ei kahelnud —, oli selge, et sellise argumendiga pole mõtet kohtus välja tulla. Iga kogenud kaitsja kasutab selle küsimuse lõpliku lahenduse puudumise ära ja lükkab kohtuarstide väited ümber.

18., 19., ja 20. jaanuaril esines Christmas Humphreys Oid Bai-leys Donald Hume'i süüdistajana. Ta süüdistas Hume'i selles, et see 4. oktoobril või ööl vastu 5. oktoobrit oli tapnud oma korteris Stanley Setty, tükeldanud laiba, pakkinud sisse selle osad ja heitnud need 6. oktoobril lennukist alla. «Tänu paksudele mustadele juustele ja ümmargusele näole näis Hume olevat noorem kui kolmkümmend aastat,» kirjeldas kaebealust inglise ajakirjanik John Williams. «Ja ehkki tema silmade külm ilme oli neil päevil pehmenenud, rääkisid tema suu ja tihe kulmujoon julmusest ning kindlameelsusest.» Peagi demonstreeris Hume tõepoolest oma vankumatust ja kujutlusvõime ulatust. Kolme päeva jooksul kutsus Humphreys välja oma tunnistajad alates Elstree lennuvälja valvurist ja proua StrideMst ning lõpetades mitmete

210

Warren Streeti tegelastega. Viimased eitasid Maci, Gree ja Roy olemasolu. Kuid süüdistuse peamine trump oli kahtlemata Francis Campsi ja Henry Hoideni ilmumine kohtusse ning nende poolt tehtud verejälgede uuringud. See oli absoluutne ootamatus. «Hume istus süüpingis, käed rinnatisel,» kirjutas John Williams. «Ta oli keskendunud nagu alati, kuid temas oli tunda sisemist pinget. See oli süüdistuse triumf...» Kuid ka süüdistaja polnud vähem pingul. Ta tundis otsustava hetke raskust. Kas Hume'il õnnestub sündmusi niiviisi kujutada, et vereplekid leiavad seletuse, tema ise aga jääb Setty tapmisest kõrvale?

Humphreysil, Campsil ja Holdenil ei tulnud kaua oodata, veendumaks, et see trikk Hume'il tõepoolest õnnestub. Kui kaitsja Levy palus teda kõike selgitada, kordas Hume alguses kogu loo kuni 5. oktoobri õhtuni, mil Mac, Gree ja Roy olid paigutanud suure kompsu söehoidlasse. Seni polnud ta oma tunnistuses veel midagi muutnud, kuid ainult seni.

«Mida te kompsuga tegite?» küsis kaitsja. «Kui need mehed olid lahkunud, mida te sellega tegite?»

«Ma läksin söehoidlasse, et panna komps seina äärde,» vastas Hume. «Kui ma selle üles tõstsin, kostus mingisugune vulksu-mine ja ma nägin maas vereloiku.»

Humphreys sulges hetkeks silmad, siis kummardus ette, laskmata kõrvust mööda ainsatki sona, midagi, millest võiks kinni haarata. Rahulikult ning külmavereliselt jutustas Hume, et sel hetkel oli ta kangestunud hirmust. Ta olevat leidnud verd ka elutoast, kus komps oli alguses asetsenud, ja pühkinud selle ära. Järgmisel hommikul oli ta püüdnud kompsu majast välja viia. Ta oli tassinud selle alguses köögilaua juurde, hiljem aga söögituppa. Seejuures oli pakend lahti pudenenud ja põrandale voolas veri, mis valgus ka koridori. Ta olevat pühkinud vere ära, mässinud kandami kinni ja pakkinud selle tekki. Seejärel oli ta pesnud vere-jäljed. Kui tööline oli tulnud põrandat

kaapima, palunud ta mehel aidata kandamit autosse tassida. Seejärel järgnes juba tuntud lugu sõidust Southendi lennuväljale.

Humphreys haistis kainelt väljamõeldud valet. Erutatult püüdis ta viia Hume'i vasturääkivusteni ristküsimuste abil. Asjata. Prokurör kasutas ainsat lünka HumeM seletuses: kuidas oli sattunud veri elutoa vaibale. Kuid Hume'i ei viinud miski segadusse. Ta kinnitas ükskõikselt, et ei taipa seda isegi. Kas siis teistes korterites pole vaibal verejälgi, mille päritolu ei oska keegi seletada? Nagu tema aru saab, pole üldse selge, kas seal üldse on inimveri. Igal juhul pole Camps ega Holden rääkinud sellest sõnakestki. Iga tema sõna veenas Humphreysi, et mees valetab. Kuid prokurör ei suutnud teda valelt paljastada. Ka Camps ja Holden ei suutnud prokuröri aidata. Lõpetanud ristküsitluse, mõistis Humphreys, et on kaotanud. Kõik järgnev ei mänginud enam tähtsat rolli. Advokaat esitles mõningaid tunnistajaid Pariisist, kes tundsid Maci, Greed ja Royd. Eriti tähtis polnud ka Donald Teare'i

211

tunnistus, et luid võib saagida ka naabrite tähelepanu äratamata. Kõik see'oli teisejärguline. Ühe korrespondendi sõnade järgi oli otsustav see, et «ainus tõend, tapetu veri, ei toonud loosse selgust».

Kuuendal kohtupäeval, 23. jaanuaril, läksid vandemehed nõu pidama. Saali tagasi pöördunud, teatas esindaja, et nad ei jõudnud üksmeelsele otsusele. Rääkija häälest kostus veendumus Hume'i süüs. Teda aga ei suudetud valetamises paljastada. Humphreys nõudis uue kohtukoosseisu määramist, ehkki ta muud tulemust polnud oodanudki. Kuid prokurör otsustas, et Hume'i ei tohi lasta vastutusest kõrvale hiilida. Kasutades tema tunnistust, et kompsust oli voolanud verd, süüdistas prokurör süüalust mõrva varjamises. Küsimusele, kas ta peab end süüdlaseks mõrva varjamisele kaasaaitamises, oli Hume sunnitud vastama jaatavalt. Kohtunik Sellers mõistis talle 12 aastat sunnitööd. Järgmisel päeval saadeti Hume Dartmoori.

«Kogu Inglismaa teadis, et Hume valetas enda pea päästmiseks,» kirjutas hiljem «Sunday Pictoriali» korrespondent Victor Sims. Kinnitati, et Camps ja Holden suutnuksid tõestada Hume'i süüd, kui teadus oleks andnud nende käsutusse kindlama tugipunkti. Mõnikord rääkis Camps kibedusega kohtumeditsiini piiratud võimalustest ka sada aastat pärast selle tekkimist. Eriti selgelt kõlas see mõte Londoni kohtuarstide seltsis peetud referaadis 23. novembril 1950. aastal, kui ta rääkis Hume'i kriminaalasjast. Hoolimata teadlase objektiivsusest, ilmnes kõnest tema kindel veendumus Hume'i süüs ja oma jõuetuse tunnistamine. Lõpuks sõnas ta: «Küsimus, kes tappis Setty, ongi jäänud vaid mõtiskluste teemaks.» Sel hetkel ei teadnud ta, et mõne aasta pärast on kriminalistika ajaloo üks küünilisemaid ülestunnistusi avalikkuse tähelepanu keskpunktis ja lõpuks selgub, kes oli tapnud Setty.

1. veebruaril 1958. aastal vabastati Hume Dartmoorist enne tähtaega. 1. juunil samal aastal kuulutas nädalaleht «Sunday Pictorial»: «Donald Hume'i sensatsiooniline ülestunnistus: «Mina tapsin Setty ja pääsesin surmanuhtlusest!»» Seda oli raske uskuda, kuid nii see oli. Soovimata töötada ning juhindudes künismist ja kasuahnusest, müüs Hume ajalehele 2000 naela eest Stanley Setty tõelise mõrvaloo. Ta teadis hästi, et mitte ükski Inglise kohus ei hakka tema üle kohut mõistma kuriteo eest, mida kord juba oli arutatud.

Enne avaldamist hoolikalt kontrollitud Hume'i ülestunnistus kinnitas seda kuriteopilti, mida pärast kohtumeditsiinilist ja kri-minalistikaekspertiisi olid ette kujutanud uurijad. Pärast sõjajärgsete äritehingute luhtumist oli Hume'ist saanud Setty tumedate tehingute kompanjon. Ta oli varastanud autosid ja toimetanud relvi välismaale. Setty oli maksnud talle hästi, kuid suhtunud temasse kui ebardisse ning kiidukukke. 1949. aastal tõusis Hume'i viha oma üleoleva tööandja vastu haripunkti.

Kui Setty 4. oktoobril salaja Hume'i külastas, et anda talle uut ülesannet, läksid nad tülli. Vihahoos haaras Hume pistoda ja torkas selle Setty rinda.

212

Jõudmata end kaitsta, kukkus Setty vaibale. Siin Hume ta tappiski. Kõik see oli toimunud mõne minuti jooksul. Isegi kardinad olid avatud. Seejärel tiris Hume raske laiba läbi esiku söögituppa, sealt kööki ja lõpuks söehoidlasse, kuhu tema naine hiirtehirmust kunagi jalga ei tõstnud. Seejuures valgus elutoa põrandale ja vaibale palju verd. Hoolikalt pühkis Hume vere ära ja püüdis puhastada ka vaipa, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Seejärel pühkis ta üle kõik esemed, mida Setty võis puudutada, hävitades niiviisi sõrmejäljed. Siis läks ta välja, istus Setty «Citroeni» ning viis selle Cambridge Terrace Newsi. Seal võttis ta takso, sõitis osa teed sellega ja pöördus siis jalgsi koju. Keegi tema kojujõudmist ei näinud. Öösel lõikas ta kööginoa ja vana sae abil Setty pea ja jalad otsast. See võttis vähem aega, kui ta oli arvanud. Pea oli asetanud ta Heinzi vabriku tühja konservipurki, jalad karpi, keha ümber aga mässinud algul vildi ja siis teki.

Kui koduabiline proua Stride järgmisel päeval kohale jõudis, oli Hume'il töö juba tehtud. Köök ja söehoidla olid hoolikalt koristatud, vaip antud puhastusse ja värvimisele, põrand aga kästud üle kaapida. Pakkidest ega kompsudest verd ei tilkunud. Et tal oli vähe aega, ei heitnud ta laipa kuigi kaugele. Selle vea tõttu ujus laip Essexi rannikule. Kolme nädalat enne vahistamist kasutas Hume korteri edasiseks puhastamiseks. Lõpuks oli ta arvanud, et on kõrvaldanud kõik mõrvajäljed. Alles pärast seda, kui avaldati Setty raha numbrid, taipas Hume, et tal ei õnnestu vahistamisest kõrvale hiilida. Siis mõtleski ta välja oma esimese versiooni — loo Macist, Greest ja Royst. Verejälgede avastamine oli talle hirmus ootamatus. Kuid see oli sundinud teda järge välja mõtlema. «Aga kui see mul siiski ei õnnestu?» oli ta endalt küsinud.

Selle enneolematult küünilise ülestunnistuse avaldamise ajal oli Hume juba Inglismaalt lahkunud. Ta ilmus lagedale Zürichis Kanada lenduri Birdina. 1959. aastal tabati ta pangaröövilt kus oli h aavanud kassapidajat ning tulistanud taksojuhti. Kohus mõistis talle eluaegse vanglakaristuse.

Hume'i ülestunnistus 1958. aasta juunis andis tagantjärele õiguse Humphreysile, Beveridge'ile ja teistele. Ka Campsile ja Holdenile oli see tähtis, sest kinnitas nende uuringute ja järelduste õigsust.

24. Kohtumeditsiin kogu maailmas

1840. aastal avaldas üks maailma esimesi kohtumeditsiiniaja-kirju «Henke's Zeitschrift für die Staatsarzneikunde» end kohtumeditsiinile pühendanud isikute nimekirja. Seal oli kakskümmend kaks nime: prantslased, sakslased, itaallased, austerlased ja šotlased. Kõik nad elasid Euroopas, selle ajastu teaduskeskuses. Sada aastat hiljem avaldasid mitmed kohtumeditsiiniajakirjad taas uusi nimekirju, milles nad püüdsid loendada maailma kohtumeditsiiniinstituute

213

ja kohtumeedikuid. Kuid see neil enam ei õnnestunud. Nimekirjades oli tuhandeid nimesid ja see maailm ei piirdunud enam Euroopaga vaid haaras kõiki mandreid. Ehkki riikides, kus kohtumeditsiin oli sündinud, teostati põhimine osa kõikidest uuringutest ja praktilistest töödest, ehkki Pariis, Lyon, Lille, Berliin, Leipzig, München, Heidelberg, Köln, Erlangen, Hamburg, Viin, Graz, Innsbruck, Milano, Rooma, Napoli, Palermo, Edinburgh, Glasgow olid endiselt kohtumeditsiini

rahvusvahelised keskused, ometi olid nad vaid kohtuarstide suure armee üks osa. Viimasel ajal oli ka Euroopas tekkinud palju uusi kohtumeditsiini-keskusi, mis paistsid silma hoopis moodsamate vaadete ja varustatusega. Need asuvad Zürichis, Baselis, Bernis ja Genfis, samuti Brüsselis, Liege'is, Madriidis, Valencias, Barcelonas, Ateenas, Ljubljanas, Bukarestis, Budapestis, Krakovis, Lodzis, Helsingis, Kopenhaagenis, Oslos, Stokholmis, Moskvas, Leningradis, Londonis ja Leedsis. Kohtumeditsiini tõelisest arengust saab pildi üksnes siis, kui heita pilk teiste mandrite kohtumeditsiiniinstituutidele Teheranis, Pekingis, Sanghais, Tokios, Fukushimas, Hiroshimas, Hokkaidos, Osakas, Nagasakis, Brisbane'is, Oaklandis, Manilas, Kairos, Johannesburgis. Tuleks heita pilk ka Lõuna-Ameerikasse Buenos-Airesesse, La Platasse, Montevideosse, Santiagosse, Caracasesse, Bogotasse, Sao Paulosse, Rio de Janeirosse, Belo Höri-zontesse, Santa Catarinesse. Me pilk peaks jõudma ka Quebecki ja Montreali ja lõpuks Bostoni, Clevelandi, New Yorki, Baltimore'!, San-Franciscosse ja Los Angelesi.

Kuid ikka veel kujutab USA endast erandit. Täpselt kolmkümmend aastat pärast Charles Norrise surma on kestnud võitlus meditsiiniinspektorite ja koroneride süsteemi vahel. See on võitlus kriminalistidele vajaliku kohtumeditsiini ja arvamuse vahel, et iga arst võib teha ekspertiisi. Ainult seitse osariiki on kehtestanud New Yorgis tuhat korda äraproovitud kohtuinspektorite süsteemi. Vaid viis osariiki on tühistanud koroneride valitavuse ja neli võtnud vastu seaduse, et koroner peab olema arst. Valdavalt esindavad osariikides kohtumeditsiini koronerid.

Veel 1950. aastal oli Visconsini 70 koronerist 33 matusebüroo omanikud samuti nagu «korralageduse aastakümnelgi». Ja ometi polnud koronerid enam niisugused, nagu varem. Norrise järgijate kasvav mõju sundis teostama reforme koroneride süsteemis. Mõned koronerid said tõelisteks kohtuarstideks. Näiteks Henry Turkel ei tundnud kohtumeditsiini põrmugi halvemini kui tema ametivennad Vanas Maailmas. Sama võib öelda ka Los Angelesi koroneri, samuti Conzalesi või Helperni kohta New Yorgis. Viimased pidasid loenguid ka arstiteaduskonna üliõpilastele. Sellesse kategooriasse kuuluvad ka San Francisco ja Los Angelesi endised koronerid Newbarr, Myers ja Carr, kes alustasid kohtumeditsiini õpetamist Kalifornia ülikoolides. Harwardi ülikooli juures asuva kohtumedit-siiniinstituudi rajaja Allan Moritz õpetas kohtupatoloogiat Clevelandi ülikoolis koos koroner S. R. Gerberiga. Richard Ford jätkas

214

Moritzi üritust ja kutsus Bostonis iga kuu kokku politseinikke demonstreerimaks neile kohtumeditsiini tähtsust. Samu eesmärke taotlesid Baltimore'is Russell Fischer ja Long Islandis Theo Curphy. Nad teadsid, et nende maa ei kopeeri Vana Maailma kohtumeditsiini, vaid sammub oma teed mööda. Sellele maale omase optimismiga uskusid nad, et USA kohtumeditsiin annab varem või hiljem oma panuse teaduse arengusse samuti, nagu suureneb aasta-aastalt Ameerika üldmeditsiini panus.

Saja aasta jooksul on kohtumeditsiin saanud ülemaailmseks teaduseks. Kuid see on vaid küsimuse üks külg. Oma sünnihetkest peale on ta õppinud võitlema ja muutuma — see on teine külg. Terve epohhi vältel võitles kohtumeditsiin, tõestamaks oma «emale» — meditsiinile, et tal on teine sisu ning teised eesmärgid: olla sild meditsiini ja kriminalistika vahel. Järgmisel epohhil lülitas ta edukalt endasse meditsiini ja loodusteadused, lõpuks isegi tehnika. Ta arendas neid edasi kriminalistika ülesannete valgusel. Kuid sajandi keskel andis kriminalistika kohtumeditsiinile uusi ülesandeid, midai ei saanud võrrelda millegi eelnevaga. Kriminalistika nõudis niivõrd avaraid teadmisi meditsiinis, loodusteadustes ja tehnikas, et tundus — niisugused nõudmised purustavad kohtumeditsiini raamid. Jeannie Donaldi ja Hume'i kriminaalasjad, mille

uurimisega kaasnes paljude teadusharude rakendamine, tõid kaasa ka kahtlusi olemasolevate teadmiste ebapiisavuse kohta ja demonstreerisid kohtumeditsiini taset. Üha rohkem püüdis kohtumeditsiin koordineerida erinevate teadusharude tegevust kriminalistika huvides nii, nagu seda 1934. aastal oli soovitanud Sydney Smith. Taanlane Knut Sand valis õige tee, kui lõi Kopenhaageni kohtumeditsiiniinstituudi juurde «suure kohtumeditsiini nõukogu», kuhu kuulusid kõikide meditsiiniharude ja loodusteaduste esindajad. Iga kord, kui tuli tegemist teha raske kriminalistika-probleemiga, kogunes kokku nõukogu Sandi eesistumisel.

III «AVASTAGE MÜRGI SALADUS!» EHK KOHTU-TOKSIKOLOOGIA EDU JA EKSIMUSED

1. Algkujutlus toksikoloogiast. Marie Laîarge'i kohtuasi

1840. aasta alguses tundsid vaid vähesed 20-aastast Marie Lafarge'i. Kuid rnõne kuu pärast oli tema nimi tuntud mitte üksnes Pariisis, Londonis, Viinis, Roomas, vaid ka Peterburis ja New Yorgis. Maailm kuulis temast kui oma mehe Charles Laîarge'i mürgitajast.

Miks sai see surm Prantsusmaa vähetuntud Le Glandier' provintsis kuulsaks üle kogu maailma? Võib-olla mängis rolli salapärasus, mis oli põimunud selle noore naise ümber, kelle oli toonud Pariisist Le Glandier'sse Charles Lafarge? Võib-olla selle-pärast, et juba ammustest aegadest suhtuti mürgitajatesse kui nõidadesse? Vist mitte. Arvatavasti seepärast, et Marie Lafarge'i protsessi tõttu tutvus maailm uue teadusharu — toksikoloogiaga. Kuuldi esmakordselt, et kohtu ees võivad esineda arstid ja keemi-kud, kes püüavad avastada tapva mürgi saladusi. Uus teadus, mis oli tegelikult hoogsalt areneva üldkeemia sünnitis, tundus olevat sama salapärane nagu tema uurimisobjektki — surmavalt ohtlik aine. Mõrva asjaolude psühholoogiline taust ja mõrvari isiksus naelutasid kõikide pilgud uuele teadusele. Ja pole imestada, et kohtu ja kõigi vaidluste tähelepanu keskpunktiks Marie Lafarge'i kohtuasjas sai just toksikoloogia.

Kuid alustada tuleb järjekorras. 30-aastane lihtsameelne Charles Lafarge oli metallivalaja poeg. Tema isa oli ehitanud endise kloostri maale oma sulatusahjud ja kogunud väikese kapitali. Pärast isa surma abiellus Charles jõuka härra de Beaufort'i tütrega, kelle kaasavara kasutas ta oma ettevõtte laiendamiseks. Peagi aga ta naine suri. Alates 1839. aastast valukoda enam ei töötanud. Charles'i hakkasid kimbutama võlausaldajad. Ainsat väljapääsuteed nägi noormees abiellumises rikka neiuga. Seepä-rast tegi ta Pariisi abieluvahetalitajale ülesandeks leida rikas pruut. Nagu tema enese olemus, nii polnud ka tema abiellumise meetod just korrektsemate killast. Lafarge propageeris end kui töösturit ja provintsi lossiomanikku. 1839. aasta augustis lõi ta sidemed Marie Capelle'i kasuvanematega.

Marie Fortunée Capelle oli vaese, kuid haiglaselt uhke ning auahne koloneli tütar. Tema isa oli teeninud omal ajal Napoleoni armees. Pärast koloneli ja tema naise surma koolitasid tüdruku jõukad, kuid kaugeltki mitte rikkad kasuvanemad last parimates

koolides, kus ta õppis koos rikaste aristokraatide tütardega. Pärinud isalt haiglase eneseuhkuse ning auahnuse, esines ta rikaste ning kuulsate vanemate lapsena. Pärast

ikooli lõpetamist elas ta oma väljamõeldud maailmas edasi. Kuna ta oli Pariisis hiilgava partii tegemiseks liiga inetu ning vaene, siis jälgis ta üha kasvava kadedusega, kuidas sõbratarid abiellusid aadlikega ja sõitsid ära oma lossidesse. Enne Charles Lafarge'i ilmumist oli ta saatnud oma koolisõbratari vikont de Leautaud' lossi. Sõbratar oli lossi-omanikuga kihlunud. Lossis viibimise ajal olid kadunud pruudi ehted ja vikont palus Sûreté ülemat Allard'i seda asja uurida. Allard jõudis järeldusele, et varastada võis üksnes Marie Capelle. Vikontile tundus see aga võimatuna. Ta ei lubanud Allard'il Marie'd arreteerida ja lubas viimasel Pariisi sõita. Seal teatasid kasuvanemad, et silmapiirile on jõudnud rikas kosilane.

Kui Marie Charles Lafarge'i nägi, tundus see talle vastikuna. Kuid teadmine, et mehel on isiklik loss, sundis teda oma tundeid alla suruma. Ta oli kõhklematult nõus abielluma. Kohe pärast laulatust lahkus abielupaar Pariisist. Marie'ga oli kaasas tema toaneitsi Clémentine. Teel Le Glandier'sse unistas Marie, kuidas ta ometi kord lossi perenaiseks saab ja võib oma sõbratare külla kutsuda.

Pettumus oli piiritu. Le Glandier' nukker maastik, porised tänavad, lossi asemel sünge poollagunenud rottidest kubisev rõske klooster. Oma ebakultuursusega vastikud uued hõimlased võtsid pariisitari umbusklikult vastu. Oodatava rikkuse asemel langes tema õlule võlakoorem. Esimesel ööl pärast saabumist La Glandier'sse sulges Marie end koos Clémentine'iga ühte ebamugavasse magamistuppa ja kirjutas mehele kirja nõudmisega abielu otsekohe lahutada. Kui mees sellega nõus pole, võtab ta arseeni. Kiri oli tema unistuse ja tegelikkuse kokkupõrke tagajärg. Kuid aja jooksul Marie rahunes. Lafarge oli nõus kõigega, kuid mitte lahutusega. Ta lubas Marie'le taastada maja, osta talle ratsahobuse ja palgata teenrid.

Peagi kirjutas Marie oma kasuvanematele ja sõbrataridele kirju, mis pannuksid imestama kõiki, kes tegelikku olukorda oleksid tundnud. Ta kiitles Le Glandier's leitud õnnega. Paistis, nagu oleks ta rahunenud ja jätkanud pettust ning enesepettust. Ootamatult kandis ta Lafarge'i nimele osa oma väikesest kapitalist, ja kirjutas soovituskirju, millega mees sõitis Pariisi hankima raha oma laostunud majapidamise taastamiseks. Enne mehe ärasõitu 1839. aasta detsembris kirjutas Marie ootamatult ja ilma nähtava põhjuseta testamendi, pärandades kogu oma raha mehele. Ta nõudis, et mees talitaks samuti. Lafarge täitis tema soovi, kuid koostas samal ajal salaja teise testamendi, milles pärandas oma vara emale.

Sel ajal, kui Charles viibis Pariisis, kirjutas Marie talle kirglikke armastuskirju. Armastuse märgiks saatis ta mehele oma portree, mille oli maalinud nende juures elav noor kunstnik Anna

217

Brun. Ka palus Marie ämma küpsetada Charles'i jaoks jõulu-kooki, et mees ei jääks Pariisis ilma kodustest maiustustest. Oma kirjas teatas ta mehele, et saadab jõuluks koogi ja samal ajal sööb siira sõpruse märgiks samasugust kooki.

18. detsembril saabus Charles Lafarge'ile hotelli «L'Univers» pakk. Kuid selles polnud ema küpsetatud kook, vaid suur tort. Lafarge sõi erilise isuta ühe tüki. Varsti algas tal hirmus kõhuvalu, oksendamine ja kõhulahtisus. Tundes lõputut väsimust, lesis ta terve päeva voodis. Et sel ajal oli koolera tavaline haigus, siis esimeste arvatavate kooleranähtude korral ei tahtnud Lafarge arsti poole pöörduda. Tordi viskas ta lihtsalt minema.

3. jaanuaril sõitis ikka veel nõrk ning haige Charles koju. Saadud 28 000 franki ja lootus, et ta saab tasuda kõige pakilisemad võlad, viisid ta mõtted oma hädadelt kõrvale. Marie võttis teda südamlikult vastu, andis talle metslinnupraadi ja trüfleid. Kohe pärast sööki kordusid taas samad haigusnähud nagu Pariisiski. Kõhus oli meeletu valu, ajas oksendama. Öösel kutsuti koduarst Bardou, kes diagnoosis koolera.

Arst ei kahtlustanud midagi, kui Marie palus tal välja kirjutada hiirte hävitamiseks arseeni.
Järgmisel päeval muutus Lafarge'i tervis veelgi halvemaks. Ta ei suutnud enam käia, kogu aeg vaevas õudne janu, kuid igasugune jook kutsus esile vaid oksendamise. Kõik perekonnaliikmed ja paljud sugulased tulid haigevoodi juurde. Marie andis mehele ravimeid ja juua. Eriti sageli andis ta mehele ravimit, mida ise sageli pruukivat ja kandvat kaasas väikeses malahhiitkarbis. Ehkki Lafarge'i jõud oli lõpukorral, ei kahtlustanud keegi midagi. 10. jaanuaril kutsuti teine arst — Massénat. Ka tema arvas, et haigel on koolera. Arst käskis organismi tugevdamiseks anda hai-gele mune piimaga. Kui Marie jooki valmistas, nägi kunstnik Anna Brun, et ta lisas sinna malahhiitkarbist mingit pulbrit. Marie seletas Brunile, et see on suhkur. Pärast seda, kui haige mõne sõõmu oli joonud, võttis Anna Brun klaasi ja nägi piima peal hõljumas mingeid valgeid helbeid. Talle tundus veider, et suhkur piima sees ei lahustu.
Midagi eriti kahtlustamata, näitas kunstnik jooki doktor Bar-dou'le. Too proovis helbeid keelega, tundis sööbivat maitset, kuid arvas, et see aine on nähtavasti laest langenud lubjast. Seletus tundus Anna Brunile imelikuna ja ta peitis piimaklaasi kappi. Sellest hetkest alates hakkas ta igal võimalikul juhul Marie'd jälgima. Peagi märkas ta, et Marie lisab Charles'i ema keedetud suppi mingit valget pulbrit. Pärast esimest suutäit karjatas haige: «Marie, mida sa mulle annad? Supp põletab nagu tuli!» Anna Brun peitis ära ka supi ülejäägi ja lõpuks jagas ka oma kahtlusi ema, õdede ja onutütar Emmaga, kes ainukesena perest Marie'ga sõbrustas.
12. jaanuari õhtul möllas Le Glandier' vanade müüride taga torm. Ulgusid hundid. Vihma valas nagu oavarrest. Raske on kujutada ette meeleolu, mis valitses vanas majas, kui hirmule haige
218
elu pärast lisandus kahtlus, et ta on omaenese naise ohver. Lafarge'i ema istus koos tütardega haigetoas, Emma aga lippas Marie juurde jutustama talle rumalast kahtlustusest. Kahtlustus aga paisus, kui Lafarge'i teener Denis rääkis, et 5. jaanuaril saatnud Marie aednik Alfredi, 8. jaanuaril aga teda ennast Lubersaci ostma apteeker Eyssartier'lt rotimürki. Alfredile andnud ta doktor Bardou' retsepti. Tema ise aga toonud ilma retseptita 64 graani arseeni. Mürgi andnud ta Marie'le. Lafarge'i ema laskus poja voodi ette põlvili ja palus teda mitte midagi naise käest vastu võtta.
Ainuke, kes keset hirmu ja kahtlusi enesevalitsemist ei kaotanud, oli Marie Lafarge. Püstipäi astus ta haigetuppa ja käskis aednik Alfredi kohale kutsuda. See kinnitas, et Marie oli andnud talle tema enese ja Denise ostetud arseeni hiiremürgi valmista-miseks. Seda ta oli ka teinud. Kahtlustused hajusid. Kui aga Lafarge'i ode Amena järgmisel päeval nägi Marie valmistatud suhkruvees taas sadet, ärkasid kahtlustused uue jõuga. Ööl vastu 14. jaanuari külastas Lafarge'i uus arst doktor Lespinasse. Hai-gussümptoomid veensid teda, et tegemist on arseenimürgitusega. Kuid oli juba hilja. Haiget polnud enam võimalik päästa. 14. jaanuari koidikul Charles Lafarge suri.
Le Glandier'd haaranud ärevust on võimatu kirjeldada. Kuid üksnes Marie Lafarge säilitas rahu ning väärikuse. Sel ajal, kui kõikjal levis kuuldus, et Marie on oma mehe mürgitanud, valmistas ta enesele koos Clementine'iga leinarõivaid. Üleni musta rõi-vastunud, pannud korda oma paberid, saatis ta Lafarge'i notarile testamendi. (Ta ei teadnud, et see ei kehti). Onutütar Emma oli ainuke, kes tahtis ja sai võimaluse Marie'ga kohtuda. Kahtlustes piinlev tütarlaps rääkis, et Marie' mehevend oli sõitnud Brives'i teatama mürgitamisest politseisse ja rahukohtusse. Ikka veel Marie' vastu sümpaatiat tundes, kuid samal ajal kaheldes, kas süüdistustes ikka leidub tõetera, peitis Emma ära malahhiitkarbi. Sest kui seal on tõepoolest arseen, siis võidaks seda

kasutada Marie' vastu. Ta tegi seda mõtlematult, armastusest Marie' vastu. Samal ajal kaevas paanikast haaratud Alfred arseeni ülejäägi maasse.

Niisugune oli olukord, kui Brives'i rahukohtunik Moran koos oma sekretäri Vicant'i ja kolme sandarmiga 15. jaanuaril Le Glan-dier'sse saabus. Marie Lafarge esines kohtuniku ees nii sügavas leinas, et esimesel hetkel haaras ametimeest kaastunne. Vastumeelselt kuulas ta perekonna kaebusi ja kogus mehhaaniliselt kokku Anna Bruni kogutud süütõendid: piima, supi, suhkruvee ja haige okse. Pärast lühiajalist ülekuulamist näitas Alfred koha, kuhu ta oli matnud arseeni. Lisaks tunnistas Alfred, et esimest korda oli ta saanud Marie' käest arseeni pasta valmistamiseks mitte 5. jaanuaril, nagu ta varem oli rääkinud, vaid detsembri keskel pärast Marie' käiku Lubersaci. Rotid aga ei tahtnud pastat süüa ja see on senini mööda kogu maja laiali. Moran käskis pasta kokku koguda ja saatis ühe sandarmi apteeker Eyssartier'd üle kuulama. Sandarm pöördus tagasi sõnumiga, mis sundis Morani oma

suhtumist Marie Lafarge'i muutma. Tehti kindlaks, et 12. detsembril, enne tordi saatmist Pariisi, oli Marie ostnud suurema koguse arseeni. 2. jaanuaril oli Marie taas tulnud Lubersaci ostma arseeni «rottide vastu». Just enne Lafarge'i naasmist Pariisist.

Moran kutsus enese juurde haige raviarstid ja käskis neil laip lahata ning surma põhjus kindlaks teha. Seejuures ütles ta, et teab mürgi avastamise võimalusi mitte üksnes toidus, vaid ka laibas. Sel alal olid suuri edusamme teinud Pariisi professorid Devergie ja Orfila. Moran küsis arstidelt, kas nad on asjaga kursis ja võimelised keemiliste meetodite abil avastama laibas mürki. Bardou, Massenat ja Lespinasse polnud Pariisi professorite saavutustest midagi kuulnud, kuid oma upsakuses ei tahtnud nad tunnistada mahajäämust. Omavahel nõu pidanud, nõustusid nad tegema vajalikke uuringuid. Nad tahtsid vaid appi võtta kolleegid Lafosse'i ja d'Albay, kuna viimastel olevat keemias suuremaid kogemusi.

2. Milline oli teadus mürkidest 19. sajandil? Marshi aparaat

Pöördume natuke tagasi ja vaatleme, kui kaugele oli sel ajaloolisel hetkel toksikoloogia arenenud.

«Avastage mürgi saladus, avaldage see, ja mürgitaja puuakse üles!» oli hüüdnud sada aastat tagasi Londoni kriminaalpolitsei looja Henry Fielding. Ta lausus need sõnad siis, kui naabrid süüdistasid üht leske oma mehe mürgitamises. Kuid lese korterist mürki ei leitud ega suudetud ka tõestada, et ta üldse mürki oli hankinud. Jäi üle vaid üks võimalus: avastada mürk tema mehe laibas. Kuid mitte ükski arst, kelle poole Fielding pöördus, polnud selleks võimeline.

Oli möödunud kolmkümmend aastat ajast, mil tuntud hollandi arst Hermann Boerhaave väitis, et põledes või aurudes «on igal mürgil tüüpiline lõhn.» Ta tegi ettepaneku asetada aine, milles oletatavasti on mürki, hõõguvatele sütele ja siis kontrollida lõhna. Boerhaave oli esimene, kes püüdis avastada mürki keemiliste meetoditega. Enne teda tegid niisuguseid katseid üksnes mõned kohtuarstid laiba lahkamisel. Nood olid veel kaugel 19. ja 20. sajandi kurbadest kogemustest, mis näitasid, et laiba ülevaatusel on mürgitamist peaaegu võimatu tuvastada.

Juba antiik-Rooma ajast peale oli arstidel üksnes ähmane pilt mürgistuse sümptoomidest. Mürgitamiseks loeti seda, kui kehal oli «sinakasmust varjund või plekid» ehk siis «paha lehk». Ka tavalisi koolnulaike peeti mürgituse tundemärkideks. Valitses ebausk, et mürgitatu süda tules ei põle.

Juba muistsest ajast peale läbib ajalugu juhuslike ja tahtlike mürgitamiste laine. Nii Aristoteles kui ka Celsus olid tundnud mitmeid mürgitaimi, näiteks mürkputke, koerapöörirohtu. Kuid

kõige paremini tundsid nad arseeni, mis järgmiste sajandite jooksul omandas mürkide mürgi kuulsuse. Ehkki ka antimon, elavhõbe ja fosfor külvasid ohtrasti surma, muutus ometi araabia alkeemiku Geberi 8. sajandil avastatud lõhnata ja maitseta arseenian-hüdriid pretsedendituks surmariistaks. Kui palju selle abil sooritatud mõrvu jäi saladusse! Mürgitamised 14. sajandi Prantsusmaa kuningakojas ja aadlilossides, renessansiajastu Itaalia vürstide hulgas ja paavstipalees olid igapäevased. Inimeste mälestustes püsisid kaua sellised mürgitajad nagu paavst Alexander VI Bor-gia ja tema poeg Cesare, samuti 17. sajandil elanud õudne isiksus — Teofania di Adamo, kes tappis oma «Aqua Tofana» (arseenilahuse) abil ja müüs seda surmajooki paljudele mõrvaritele.

Kõik teadsid, et arseenil pole lõhna ega maitset ning seda on lihtne toidusse segada. Peaaegu kõik teadsid, et arseenimürgituse tundemärgid uhtuvad tol ajal laialt levinenud nakkushaiguse — koolera omadega. Politsei ja kohus polnud võimelised mürgitamist tuvastama. Üksnes kurjategija ise võis ennast ära anda, kui hankis mürki liiga avalikult või mürgitas tunnistajate juuresolekul.

19. sajandi alguses oletas Berliini füüsik Georg Adolph Welper, et arseenimürgitusse surnud inimese laip ei lagune. Königsbergi ülikooli meditsiini ja kohtumeditsiini professor 1779. aastast Johann Daniel Metzger pidas siniseid laike (loomulikud koolnu-laigud) laiba nahal arseenimürgituse tundemärkideks. Ja ometi just sel ajal hakkasid toksikoloogia arengut mõjustama loodusteadus ja eriti keemia.

Umbes 1775. aastal tegi Rootsis Köpingi linna apteeker Carl Wilhelm Scheele esimese põhjapaneva avastuse. Ta märkas, et valge arseen muutub arseenhappe anhüdriidiks kloori või kuningvee lisamisel. Reageerides tsingiga, tekkis äärmiselt mürgine küüslaugu lõhnaga gaas — arseenvesinik, mis edaspidi etendas toksikoloogias tähtsat osa. Kümme aastat hiljem avastas homöopaatia rajaja Samuel Hahnemann, et kahtlastes vedelikes, järelikult ka mürgitatu maosisaldises tekitab arseen kollase sademe, kui sellele lisada pisut soolhapet ja väävelvesinikku. Nii muutus väävelvesinik anorgaaniliste mürkide reaktiiviks.

1787. aastal puutus toosama Johann Metzger, kes laibalaikude suhtes rängalt oli eksinud, kokku tähelepanuväärse nähtusega. Kord kuumutas ta sütel ainet, milles kahtlustas arseeni olemasolu. Hoides tekkivate aurude kohal vaskplaati, märkas ta, et sellele sadestub valge arseenhappe anhüdriid. Kui seda panna katseklaasi, lisada puusütt ja kuumutada katseklaasi, kuni süsi hõõguma hakkab, muutuvad sütt läbivad anhüdriidi aurud taas arseeniks, mis sadestub katseklaasi külmemate seinte vastu mustade või mustjaspruunide metalsete laikudena.

1806. aastal üritas Berliini meditsiinikolleegiumi assessor Valentin Rose avastada arseenipreparaatide olemasolu inimeses juhul, kui maosisaldises seda enam ei leidunud. Rose lõikas mürgitatu mao tükkideks ja keetis neid destilleeritud vees. Hiljem filtreeris

ilmusid katseklaasi seintele metalsed laigud.

Toksikoloogia edasine arengutee viib meid Saksamaalt Prantsusmaale. Siin omandas Mathieu Joseph Bönaventure Orfila oma katsete ja avastustega sellise kuulsuse, et teda peetakse tänini toksikoloogia rajajaks. Kui 26-aastane Orfila 1813. aastal oli avaldanud oma kaheköitelise «Mürgid ja üldtoksikoloogia» esimese osa,

pöörasid kõik Euroopa arstid, juristid ja politseinikud, kel oli tulnud tegelda mürkidega, oma pilgud tema poole. Oli ju tegemist esimese rahvusvaheliselt tähtsa raamatuga, milles leidis kajastamist kõik teadaolev mürkidest.

1787. aastal Minorca saarel sündinud Orfila pidi isa tahtmist mööda saama Hispaania kaubalaevastiku teenistujaks. Kuid juba nooruses tundis ta huvi keemia ja meditsiini vastu. Algul õppis ta Valencias, hiljem Barcelonas. õppides iseseisvalt tundma Lavoisier' ja Berthollet' töid, ületas ta varsti teadmistelt oma õpetajad, kes korrutasid ikka veel vananenud teese maailma neljast põhi-elemendist: tulest, mullast, õhust ja veest. Enda täiendamiseks siirdus ta Pariisi. 1811. aastal sai Orfila Pariisis meditsiinidoktoriks. Oma korteris Rue Croix des Petits Champs'il sisustas ta laboratooriumi ja hakkas seal tegelema mürkidega. 24-aastaselt korraldas ta erakursuse mürkide tundmaõppimiseks. Kursused olid tänu loonikatsetele sensatsioonilised. Sensatsiooni tekitas ka tema ülalnimetatud raamat, mille teine osa ilmus 1815. aastal. Kaks aastat hiljem anti välja tema teine raamat «Rakenduskeemia elemendid meditsiinis ja kunstis». 1819. aastal oli Orfila juba Pariisi ülikooli meditsiinilise (hiljem kohtumeditsiinilise) keemia professor. Aastatel 1821—1823 ilmus tema kolmas teos — «Kohtumedit-siin». Sellest ajast peale peeti teda mürkide alal Euroopa parimaks eksperdiks. 1831. aastal sai temast Pariisi ülikooli arstiteaduskonna dekaan.

Suur osa Orfila uurimustest on pühendatud arseenipreparaatidele. Ta katsetas läbi kõik, mis oli Prantsusmaal või mujal neist teada. Koertega katsetades tõestas ta, et arseen tungib maost ja soolestikust maksa, põrna, neerudesse ja isegi närvidesse. Niisiis, kui maost ei õnnestu mürki avastada, tuleb seda otsida mujalt. Orfila täiustas Valentin Rose meetodit. Ta töötles lämmastikhappega inimese või loomade kudesid, kuni need söestusid. Mida enam lagunes mürki sisaldav aine, seda kergem oli tõestada arseeni-preparaadi olemasolu. See kehtis ka mao- ja soolesisaldiste kohta, milles võis olla nii palju valk- ja rasvaineid, et näiteks Hahnemanni meetodiga polnud võimalik arseeni avastada. Pealegi on sapieritises substantsi, mis väävelvesiniku toimel annab ammoniaagis lahustuva kollase sademe, ilma et arseeniühendeid tarvitseks üldse olla.

222

Nii toksikoloogid kui ka kohtumeditsiini saatsid kord paisuvad, kord kahanevad vigadelained. Orfila nõudis, et arseeniühendite tõestamiseks peab iga kollast sadet, hoolimata sellest, kas see ammoniaagis lahustub või mitte, täiendavalt kontrollima. Ta pidas arseeni olemasolu tõestatuks üksnes siis, kui kollane sade annab kuumas kolvis metalseid laike, mis reaktiividega töödeldes andsid tõestuse, et tegemist on tõepoolest arseeniga.

Suurtest saavutustest hoolimata põrkas Orfila ometi ületamatutele takistustele ning lahendamatutele probleemidele. Mõnede loomade puhul, kellele ta oma õpilaste juuresolekul oli sisse söötnud arseeni, ei õnnestunud ometi kusagilt mürki avastada. Miks? Milles oli põhjus? Kas mürk muundus organismis või siis väljus okse ja väljaheidete kaudu peaaegu täielikult, nii et olemasolevate meetoditega polnud tema jälgi võimalik avastada? Järelikult oli vaja leida uusi uurimismeetodeid, mis oleksid võimaldanud leida ka pisimaid mürgikoguseid.

Sellele meetodile sattus Londoni lähedal asuva Woolwichi Briti Kuningliku Arsenali keemik James Marsh.

1832. aastal tuli 42-aastasel James Marshil tegelda ühe tahtliku mürgitamise juhtumiga. Woolwichi lähedal Plumsteadis oli surnud kummalisel kombel jõukas farmer George Bodle. Surmale oli eelnenud oksendamine, kõhulahtisus, nõrkus, kõhuvalu. Esimesed haigustunnused ilmnesid varsti pärast hommikust kohvijoomist. Ka tema naisel, tütrel, kurttummal tütretütrel ja teenijatüdrukul Sophia Tayloril oli kõhuvalu, mis aga peagi möödus.

Rahukohtunikul Slace'il ja kohalikult konstaablil Morrisel tekkis kohe kahtlus. Nad tundsid seda perekonda. 80-aastane Bodle türanniseeris oma kodakondseid. Tema poeg John Bodle (keskmine John) töötas talus sulasena ja ootas pikisilmi vanaäti surma. Kadunu pojapoeg noor John oli alatises rahahädas päevavaras.

Kui teenija Sophia Taylor seletas, et vana Bodle'i haiguspäeva hommikul oli ilmunud noor John ootamatult farmi ja avaldanud soovi (seda polnud varem kunagi juhtunud) ise kaevust kohvivett tuua, süvenesid rahukohtuniku kahtlused veelgi. Need aga muutusid veendumuseks, kui Slace'ile räägiti noore Johni jutuajamisest oma emaga. «Parem kui vanamees sureks,» oli öelnud noor John. «Siis saaksime aastas paar tuhat naela.» Peagi selgus, et eelmisel päeval oli noor John kaks korda apteegist ostnud arseeni «hiirte hävitamiseks».

Slace käskis kohvikannu sisse pakkida ja kirurg Butleril laip lahata. Kohvi ja vana Bodle'i siseorganid andis ta uurida James Marshile. Vastu tahtmist asus viimane tööle. Ta uuris Saksamaal väljatöötatud arseenipreparaatide avastamise meetodeid. Kohvi ja maosisaldist töödeldes sai Marsh ammoniaagilahuses lahustuva kollase sademe. Tal õnnestus tõestada tahtlikku mürgitamist ja noort Johni süüdistati mõrvas. Kuid kohtuprotsessi ajal Madi-stone'is, mis algas 12. detsembril 1832. aastal, võidutses meile juba

223

teadaolev avalikkuse usaldamatus politsei ja teaduslike tõestuste vastu.

Vandemeestele olid «kollane sade», «väävelvesinik» ja «ammoniaak» salapärased ning segased asjad, millest oli tunda otsekui põrguköögi hõngu. Nad tahtsid arseeni «näha». Pealtvaatajate hüsteeriliste kiiduavalduste saatel mõistsid nad kohtualuse õigeks. Kümme aastat hiljem tunnistas pettuste ja väljapressimiste eest seitsmeks aastaks vangi mõistetud noor John end vanaisa tapmises süüdi. Kuid kohtuotsusest nördinud James Marsh hakkas juba 1833. aastal otsima meetodit, mille abil oleks võimalik tõestada arseeniühendite olemasolu.

Arsenali raamatukogus sattus Marshi kätte Köpingi apteekri Carl Wilhelm Scheele töö ning ta tutvus arseenvesiniku tekkimise protsessiga. Marshi järeldused olid hämmastavalt lihtsad. Kui arseeni sisaldavale vedelikule lisada väävel- või soolhapet tsingi manulusel, hakkab eralduma vesinik. Arseen ühineb vesinikuga, tekitades niiviisi arseenvesiniku, mis eraldub gaasina. Juhtides viimast läbi kuuma toru, laguneb see vesinikuks ja arseeniks, mida aga on võimalik koguda ja kindlaks määrata.

Marsh valmistas kaarekujulise klaastoru, mille üks ots oli avatud, teine aga lõppes teravatipulise pulverisaatoriga. Sinna kinnitas ta tsingitüki, teise otsa aga kallas hapestatud uuritava vedeliku.

Kui vedelik jõudis tsingini, piisas vaid tillukesest arseenanhüdriidi kogusest, tekitamaks arseenvesinikku, mis väljus torust pulverisaatori kaudu. Marsh süütas tekkinud gaasi, hoides selle kohal külma portselantassi. Arseen sadestus portselanil mustade laikudena. Meetod oli niivõrd tundlik, et ka vedelikus lahustunud tühine arseenanhüdriidi kogus tekitas portselanil palja silmaga nähtavad laigud.

Kui Marsh 1836. aasta oktoobris avaldas («Edinburgh Philosop-hical Journal») kirjutise oma leiutisest, ei aimanud ta, et arseeni avastamise meetodi autorina on ta muutnud oma nime surematuks. Vaatamata oma kõrkusele ja auahnusele oli Orfila ometi nii objektiivne, et tunnistas esimesena Marshi aparaadi suurt tähtsust. Pariisis puhkes võistlus arseenanhüdriidi uute saladuste avastamiseks Marshi aparaadi abil. Arstid ja keemikud Devergie, Olivier, Barruel ja Raspail konkureerisid Orfilaga, kellel esimesena õnnestus kõrvaldada mõningad raskused Marshi aparaadi kasutamisel mao, maksa, põrna ja teiste organite ekstraktide uurimisel. Nendest

organitest valmistatud ekstraktid, sisaldades valke, rasva ja muid aineid, vahutasid ning pärssisid gaasi teket. Orfila täiustas meetodit orgaaniliste ainete lagundamisega lämmastik-happe abil.

Kui 1838. aastal selgus, et Marshi aparaat näitab arseeni olemasolu ka siis, kui uuritavas aines seda üldse pole, muutusid Pariisi keemikud rahutuks. Raspail ja Orfila leidsid sellele nähtusele peagi seletuse. Nad tegid kindlaks, et nii tsink kui ka

224

väävelhape, mida nad kasutasid, sisaldasid arseeni. Viimase erakordselt laialdane levik looduses, mis edaspidi nii mõnigi kord toksikolooge ummikusse ajas, andis endast märku esimest korda. Järelikult tuli esmalt kindlaks määrata, kas reaktiivid ise ei sisalda arseeni, sest muidu võis tekkida saatuslik viga. Tuli üle elada veel palju dramaatilisi hetki, kui Marshi aparaat näitas arseeni olemasolu seal, kus teda kõige vähem arvati olevat. Keemik Couerbe uuris laipade luid, kus arseeni ei tohtinud olla, kuid avastas seda ometi. Ta avaldas spetsialiste häiriva arvamuse, et arseen on looduses niivõrd levinud, et ka inimeses leidub seda teatav hulk. Orfila nõustus sellega. Jutt oli ju arseenijälgedest luudes, mis ei mõjustanud mürgi avastamist teistes organites ja kudedes. Kas aga arseen oli luude looduslik koostisosa või ilmus see sinna surmajärgsete protsesside tõttu?

Vähem probleeme ei tekitanud ka mulla arseenisisalduse uurimine. Marshi aparaat kinnitas, et paljudes kohtades sisaldab arseeni muld, eelkõige aga Pariisi kalmistutel. Kui aga kalmistu muld sisaldab arseeni, kas ei või see siis sealt laipa sattuda ja mürgituskahtlusest tingitud ekshumatsiooni korral põhjustada valesid järeldusi? Kas ei loo mürgitajate avastamiseks loodud Marshi aparaat niiviisi üha uusi eksimusi? Kas see ei anna mõrvaritele ja nende advokaatidele võimaluse vaielda toksikoloogilise ekspertiisi õigsuse vastu?

Orfila asus seda probleemi lahendama kogu oma energia ja teadmistega. Ta uuris laipade luid ja veendus Courbe väite õigsuses. Niisiis oli olemas nõndanimetatud «looduslik» arseen. Kuid kas see on organismi koostisosa?

Orfila hankis Somme'i departemangust, kus muld sisaldas arseeni, laibaluid ja tegi arvukaid katseid. Ka uuris ta kalmistute mulda. Uuringute tulemusena avastas Orfila arseeni Montpar-nasse'i kalmistul ja põldudel, kuhu oli külvatud arseenanhüdrii-diga puhitud nisu. Kuid kõikjal oli arseen muundunud vees lahustumatuks ühendiks ja vaevalt võis ta niiskest kalmistumullast laipadesse tungida, eriti veel siis, kui kirst on terve. Kust võis Orfila teada, et ka sada aastat hiljem pole see probleem veel lõplikult lahendatud. Kuid ta soovitas looduse mõistatusi arvestades igal juhul uurida ka hauda ümbritsevat mulda.

Nii kaugele oli arenenud toksikoloogia 16. jaanuariks 1840. aastal, kui rahukohtunik Moran andis korralduse uurida, kas kaks päeva tagasi surnud Charles Lafarge'i laibas leidub arseeni.

Oli saabunud tund, mil Marshi avastus sai maailmakuulsaks, toksikoloogia aga jõudis maailma üldsuse teadvusesse.

225

3. Mürgi avastamise meetodid kannatanu kehas. Orfila

Arhiivides pole säilinud andmeid, millest oleks näha, kuidas arstid d'Albay, Massénat, Bardou, Lafosse ja Lespinasse asusid Brives'is mürki otsima. Kuid ettekanne, mille nad esitasid 22. jaanuaril uurijale, valgustab kogu lugu.

Arstid piirdusid sellega, et lõikasid välja laiba mao ja sidusid selle mõlemad otsad kinni jämeda nööriga, et maosisaldis välja ei valguks. Laip maeti Reynaci kalmistule. Peale mao uurisid arstid asitõendeid, mis Moran oli hankinud Le Glandier'st.

Ehkki James Marshi avastusest oli möödunud juba neli aastat, polnud teade sellest veel Prantsusmaa provintsidesse jõudnud. Kõik, mida arstidel vanadest raamatutest arseeni kohta leida oli õnnestunud, oli aastakümneid tagasi väljatöötatud Hahnemanni ja Rose meetodid.

Piima, suppi ja suhkruvette lisatud väävelvesiniklahus moodustas ammoniaagis lahustuva kollase sademe. Arstid järeldasid, et nendes leidub suur kogus arseeni. Lespinasse ja Massénat töötlesid osa maosisaldisest ja tükeldatud maost lämmastikhappega, lisasid saadud lahusele väävelvesinikku ja said taas kollase sademe. Nad asetasid selle koos puidusöega katseklaasi ja hakkasid kuumutama. Nende aruanne selle katse kohta lõppes järgmiselt: «... toimus plahvatus, sest ettevaatamatusest oli katseklaas hermeetiliselt suletud ja me ei saanud mingeid tulemusi.» Ja ometi kinnitasid nad, et maosisaldis ja magu ise «näitasid arseenhapet» ja «Charles Lafarge'i surm saabus arseenhappega mürgitamise tulemusena». Rotipasta ja aednik Alfredi poolt peidetud arseeni-ühendi uurimise tulemus oli ootamatu. Kummalgi juhul arseeni ei avastatud. See oli küll valge, kuid täiesti kahjutu kaustiline sooda.

Uurijal oli niivõrd palju põhjusi Marie Lafarge'i kahtlustada, et arstide ettekanne veenas teda naise süüs, eriti aga arseeni puudumine rotipastas. Iseenesest tekkis oletus, et Marie Lafarge oli kasutanud arseeni mehe mürgitamiseks, mitte midagi kahtlustavale aednikule andnud aga rotimürgi segamiseks kaustilist soodat. Lespinasse kuumutas osa karbist leitud pulbrit sütel. Tekkis terav küüslaugulehk — karbis oli arseen.

25. jaanuaril tulid Le Glandier'sse sandarmid ja viisid Marie ja tema teenija Clementine'i Brives'i vanglasse. Järgmisel päeval olid kõik ajalehed täis sõnumeid tahtlikust mürgitamisest Le Glan-dier's. Marie' kasuvanemad palkasid Pariisi kuulsaima advokaadi maître Paillet, et see kaitseks Marie'd kõiki vahendeid kasutades.

Kuid enne Paillet tööleasumist põrgati veel ühele ootamatusele. Lugedes ajalehti, meenus vikont de Leautaud'le briljantide kadumine lossist. Nüüd ei tundnud Sûreté ülema Allard'i kahtlus talle enam üldsegi nii alusetuna. Ta nõudis Le Glandier' lossi läbiotsimist ja sealt leitigi kadunud briljandid.

Kuid Marie kinnitas, et sõbratar oli andnud talle briljandid edasimüümiseks ise, vabanemaks saadud raha eest Gavé nimelise salaarmukese väljapressimisest. Ka see lugu oli üks neist väljamõeldistest, mis olid saanud tema lahutamatuteks kaaslasteks, teiseks iseloomuks. Käisid veel ettevalmistused mehe mõrva protsessiks, kui ta juuli alguses astus Brives'i kohtu ette süüdistatuna varguses. Kuid ta teeskles nii osavasti süütut kannatajat, et paljud ajalehed asusid tema poolele ja süüdistasid kõiges de Leau-taud'd. See sündmus, mis tegelikult ei etendanud suurt rolli, muutis Laîarge'i süüasja tuntuks ka väljaspool Prantsusmaad juba ammu enne mõrvaprotsessi. Tulle'is, kus kohus pidi toimuma, olid kõik toad võõrastemajades kinni pandud. Kogu Euroopast saabusid kohale ajakirjanikud ja uudishimulikud kuulma-nägema, kuidas Marie Lafarge'i üle kohut mõistetakse.

1840. aasta kuumal päikesepaistelisel 3. septembril piiras uudishimulike rünnakute tagasitõrjumiseks terve kompanii sõdureid kohtuhoone ümber. Need, kellel oli õnnestunud saali pääseda, vaatlesid huviga süüpingis istujat, kes kuumusest hoolimata oli rõivastunud üleni musta. Esimesel pilgul sisendas kohtualune vaatlejaile püha süütuse mulje, nii et saalisviibijad jagunesid kahte leeri.

Prokurör Decous' kõnes rullus lahti kogu draama. Motiivid, mis olid ajendanud Marie Lafarge'i oma meest tapma, olid prokurörile selged nagu allikavesi. Juba Pariisis eemaletõukavana tundunud mees muutus Marie'le lausa väljakannatamatuks, kui ta oli tutvunud mehe majapidamisega Le Glandier's. Kui ta ei tahtnud virelda kogu elu, pidi ta mehest vabanema. Marie hakkas mõrva ette valmistama kohe. Ta ilmutas mehe ja selle omaste ees üha kasvavat armastust, et surma puhul teda kahtlustama ei hakataks. Osav ratsukäik oli mõlemapoolne testament. Pärast Charles'i surma tahtis ta muuta Le Glandier' jõukaks mõisaks ja siis enesele sobiv mees välja valida.

Charles'i sõiduga Pariisi avanes võimalus esimese hoobi andmiseks. Lafarge'i ema küpsetatud koogi asendas Marie mürgitatud koogiga ja saatis selle Pariisi. Koogi sissepakkimisest oli võtnud peale Marie' osa.vaid Clémentine, kes aga oli oma emanda ustav teenija. Haigestumiseks oli piisanud vaid tordi maitsmisest, kusjuures haiguse sümptoomid sarnanesid arseenimürgituse omadega. Kahjuks visati kook ära.

Mõrvakatse Pariisis ebaõnnestus, sest Lafarge oli söönud kooki liiga vähe. Seejärel oli süüalune püüdnud taas arseeni muretseda, kuid tagajärjetult. Tõsi, ülejäänud arseenist piisas koju tagasipöördunud mehe lõunasöögi mürgitamiseks, nii et see kohe haigestus. 4. jaanuaril oli õnnestunud naisel hankida retsept nelja graani arseeni hankimiseks, mõni päev hiljem aga tõi teener Denis talle veelgi suurema koguse mürki. Marie käskis aednikul kaustilisest soodast valmistada rotimürki, tegeliku mürgi aga asetas ta oma malahhiitkarpi, mida kandis pidevalt endaga kaasas. Sealt puis-

227

tas ta arseeni mehe jooki, kuni see kümme päeva hiljem oli surnud, «õnneks tuli uurimisele appi keemiateadus, mis avastas ohvris mürgi ning tõi ilmsiks kuriteo,» ütles prokurör Decous lõpuks. «On saabunud uus ajastu, mil kuritegu ei jää karistamata. Selle uue ajastu esindajad, Brives'i arstid, astuvad härrade kohtunike ja vandemeeste ette ning aitavad õiglusel võidule pääseda.»

Vaatamata prokuröri nendele sõnadele Marie Laîarge'i kohtuasi polekski võib-olla muutunud dramaatiliseks toksikoloogia esietenduseks, kui juhus ei oleks etendanud oma saatuslikku osa. Nimelt oli Marie' kaitsja maître Paillet ühtlasi ka «toksikoloogia kuninga» Orfila advokaat.

Paillet taipas kohe, et tema kaitsealuse vastu leidub hulgaliselt süütõendeid. Kuid suurim hädaoht peitus selles, et Charles Laîarge'i kehast võidi leida mürki. Kui kohtunikke ja vandemehi õnnestub veenda mürgi olemasolus, jääb vähe lootusi Marie Laîarge'i õigeksmõistmiseks. Kui aga õnnestub kõigutada veendumust mürgi leidumise kohta laibas, võib kaitsealune veel pääseda.

Vaevalt oli Paillet saanud andmed keemiliste uuringute kohta Brives'is, kui ta pöördus nõu saamiseks Orfila poole. Ja Orfila aitaski teda provintsiarstide vastu relvastuda.

Brives'i arstide vähesed teadmised ja lohakus ilmnesid nende ekspertiisiakti igast reast. Ammoniaagis lahustuv kollane sade? Orfila viis Paillet' oma laboratooriumi ja näitas talle kollaseid sademeid, kus polnud arseenist jälgegi. Teadlane tõestas advokaadile, et ka metalsed laigud ei tõenda veel midagi, kui neid edasi ei uurita. Brives'is oli lõhkenud kolb enne, kui arseenilaigud jõudsid moodustuda. Kes julgeb sellisel korral kinnitada arseeni olemasolu? Niisugust asja oleks võinud juhtuda enne Marshi aparaadi leiutamist! Kuid nüüd, 1840. aastal, on äärmine jultumus püüda tõestada arseeni olemasolu, teadmata midagi Marshi aparaadist. Seejärel pani Orfila oma kriitika Brives'i arstide uuringute kohta kirja ja andis selle dokumendi Paillet'le.

Nii oli Paillet valmistunud kohtumiseks arstide d'Albay ja Massénat'ga, kes 3. septembril 1840 tutvustasid kohtule oma uuringuid. Alles hiljuti oli kaitsja juhuslikult leidnud tunnistaja, kes oli näinud, kui hooletult käisid Brives'i arstid ümber Laîarge'i laiba uurimismaterjalidega. Nad ei pidanud isegi vajalikuks hoida koolnu magu puhtas nõus. Enne uurimise algust oli seda hoitud mitu päeva lihtsalt lauasahtlis.

D'Albay ja Massénat ei saanud kaua nautida publiku tähelepanu, kes võpatades kuulas, kuidas laibalt oli eemaldatud magu ja sealt mürki leitud.

Paillet kuulas neid mõnuldes. Vaevalt jõudsid nad oma ettekande lõpetada, kui advokaat püsti tõusis ja hakkas ootamatusest tulbastunud arste küsimustega üle külvama. Kas nad on Orfilast midagi kuulnud? Loomulikult, nad on Orfila teoseid muidugi lugenud. Kuid milliseid? Kas neid, mis olid ilmunud 20 aastat tagasi? Võib-olla härrad arstid ei tea, et selle aja jooksul on paljugi

228

muutunud? Võib-olla on härrad kunagi kuulnud James Marshist ja tema aparaadist, mille abil selgitatakse arseeni olemasolu?

Kohtunikud, vandemehed ja publik vaatasid hämmastunult kahvatut Massenat'd, kui too tunnistas, et Marshi nimi on talle võõras. Nüüd luges Paillet ette Orfila kirja, milles teadlane süüdistas Brives'i arste nõmeduses ja lohakuses. Paillet nõudis Orfila väljakutsumist kohtusse.

Hetk valitses saalis hauavaikus, seejärel mürises aplaus. Kohtu eesistuja de Barny suutis suuri vaevu korra jalule seada. Täituski see, mida prokurör Decous oli ennustanud: kohtuprotsessi keskseks küsimuseks sai mürgitamise teadusliku tõestamise probleem, tõsi küll, pisut teises plaanis. Kahvatu ning erutatud Decous tegi ettepaneku kuulutada välja vaheaeg. Pärast seda oli ta end juba kogunud ja teatas, et süüdistav pool ei kahtle põrmugi Marie Lafarge'i süüs ega vaidle vastu keemilistele uuringutele Orfila ja Marshi meetodite järgi. Kuid süüdistus ei pea Pariisi teadlase tülitamist vajalikuks. Prokurör kutsus Limogenist kohale apteekrid Dubois'd (isa ja poja) ja keemiku Dupuytreni, kes olid nõus katsetama uute meetodite kohaselt.

Paillet' protest lükati tagasi. Ta nõudis taas Orfila kohalekut-sumist. Provints oli end juba nõrgast küljest näidanud. Kuid kohus nõustus prokuröri ettepanekuga.

Protsess kestis edasi. Kõikide tähelepanu oli koondunud keemilistele uuringutele. Kohalviibijad ootasid kannatamatult uute katsete tulemusi.

Mõlemad Dubois'd ja Dupuytren ilmusid kohtusaali alles 5. septembril. Nagu üks ajaleht kirjutas, ei kahelnud nende sisseastumisel keegi, et «nad tõid endaga kaasa sensatsiooni». Esimesena astus ette Dubois-seenior ja andis kohtule üle poole uuritavast materjalist «juhtumiks, kui nõutakse täiendavaid uuringuid». Seejärel esitas ta oma aruande. Uurijate tähelepanu oli keskendunud maole ja selle sisaldisele. Dubois pidas maha terve loengu Marshi aparaadist. Ta kiitis selle omadusi, kuid ei hinganudki, et nad olid valmistanud aparaadi ise ja olid kasutanud seda esmakordselt, omamata mingeid kogemusi.

Pärast niisugust sissejuhatust pöördus Dubois pidulikult ja paljutähendavalt vandemeeste poole: «Me kasutasime mitmesuguseid võtteid, peamiselt neid, millele osutab oma teoses Orfila.» Seejärel jutustas ta üksikasjalikult katse käigust ning lõpetas pidulikult: «Me jõudsime järeldusele, et meile antud materjalis pole kübetki arseeni!»

Kohtuprotokollis seisab: «Viimased sõnad tekitasid auditooriumis kirjeldamatu elevuse... Madam Lafarge tõusis oma kohalt, ristas käed ja pööras pilgu taeva poole. «Virgatsid kihutasid uurimistulemuste teatega lähemasse telegraafijaama Bordeaux'sse! Kõikide ajalehtede pealkirjad olid pühendatud toksikoloogiale. Paillet nuttis «rõõmust ning triumfist».

Kuid tema triumf oli enneaegne. Ehkki see kõik tuli prokurörile
229
ootamatusena, polnud ta asjata aega raisanud, vaid oli püüdnud ise Orfila ja Devergie' töödes orienteeruda. Ta teadis, et mõningatel juhtudel ei õnnestu mürki leida maost, vaid maksast ja teistest organitest. Enne kui võidutsev Paillet taipas, mis saalis toimub, oli prokurör Decous mõne küsimusega pannud vana Dubois' ja oma kutseau kaitsvad Brives'i arstid ägedasti vaidlema. Mõned Dubois' märkused riivasid Massenat'd ja vastupidi. Sellest piisas prokurörile ettekäändeks, et väita: «Me otsime siin tõde, mitte aga rahuldust enesearmastusele. Teadust on meil tarvis üksnes õigluse jaluleseadmiseks ...» Kas eksperdid teavad, et mürgi puudumisel maos ja tema sisaldises uurivad Pariisi eriteadlased maksa ja teisi organeid? Kas Dubois ja Massenat teavad seda või mitte? Mõlemad kinnitasid ühel häälel, et teavad ja nõustusid otsekohe prokurör Decous' ettepanekuga otsida mürki Charles Lafarge'i teistest organitest. Advokaat Paillet protestis, kuid asjata.

«Uute teaduste laviin vajus kohtu peale,» kirjutas sel päeval üks Pariisi korrespondent. «Kuni pole tõde jalule seatud, seda ei peata ...»

Eksperdid siirdusid Le Glandier'sse, protsess aga jätkus teosammul.

Kohus püüdis välja selgitada, kuidas oli sattunud mürgitatud kook Pariisi läkitatud saadetise hulka, miks oli kohtualuse malah-hiitkarbis arseenanhüdriid. Marie Lafarge kinnitas, et on süütu, kuid sel polnud enam mingit tähtsust, sest kõik ootasid kolmanda ekspertiisi tulemusi.

Brives'i arstid olid oma varasematest vigadest järeldused teinud. Iga Charles Lafarge'i kehast võetud organ asetati eraldi puhtasse nõusse, uuriti Orfila viimaseid trükiseid, võeti ka kalmistu mullaproovid ja kirjeldati puusärgi seisukorda.

8. septembril pöördusid arstid Tulle'i tagasi ja toimetasid kaks kasti kohtusaali, «et kohus veenduks uurimismaterjalide hoidmise õigsuses». Analüüside tulemused pidi teatavaks tehtama 9. septembril.

Veel üks päev ja öö! Mida need küll enesega kaasa toovad?! Lõpuks saabus 9. september. Hommikul tulid kohtusaali arstid ja apteekrid koos keemik Dupuytreniga. Kõikide pilgud peatusid proua Lafarge'il, kuid see säilitas rahu. Ettekande tegi härra Dupuytren. Kaua ning üksikasjaliselt kirjeldas ta kogu uurimisprotsessi ja lõpetas siis sõnadega: «Me ei avastanud mingeid jälgi arseenist.» Massenat lisas: «Täna töötasin ma esmakordselt Marshi aparaadiga ja, nagu mu kolleegidki, olen täiesti veendunud, et mürki pole...»

«Kogu laip on läbi analüüsitud ega leitud ainsatki arseeni-aatomit!» hüüdis advokaat Paillet kirjeldamatu rahuloluga. «Seda oleks võinud teha juba mitu kuud tagasi ja siis poleks olnud mingit Lafarge'i kohtuasja.»

Uudis levis otsekohe tänavale. Kõikjalt kostsid heakskiiduhüüded.
230
Kõik, nende hulgas ka Paillet, olles uurimistulemuste mõju all, unustasid mürgi, mida oli leitud Marie Lafarge'i valmistatud jookidest. Kuid prokurör seda ei unustanud. Ta nõudis, et jooke ja Marie LafargeM malahhiitkarbi sisu uuritakse samuti Marshi aparaadis. Paillet ei vaielnud vastu. Ta oli veendunud, et oma viga tunnistanud arstid ei avasta mürki ka seekord. Sest nad olid juba üks kord leidnud arseeni sealt, kus seda polnud! Kuna selleks eksperimendiks mingeid ettevalmistusi vaja polnud, siis võis selle sooritada mõne tunni jooksul. Mõlemad Dubois'd asusid asja juurde.

Kohtuistung katkestati. Protokollis on jäädvustatud: «Proua Lafarge eemaldus, tänades veetleva naeratusega kõiki, kes tema vastu sümpaatiat olid ilmutanud.»

Pinge kasvas taas. Kuid seda ei saanud võrrelda eelmiste päevade pingega. Lafargistid olid võidujoovastuses. Pärast lõunat kuulas kohus ära eksperdid.

Nood ilmusid saali süngete nägudega. Dubois viivitas ettekandega. Seejärel teatas ta ebakindla häälega, et nii tema kui kolleegid olid avastanud kõikjalt arseenanhüdriidi. Üksnes piimas oli nii palju arseeni, et sellega «oleks võinud mürgitada kümme inimest».

Prokurör hüppas oma toolilt püsti. «See tulemus tõestab, et mul on õigus!» hüüdis ta. «Olen veendunud, et see naine mürgitas oma mehe.» Ta nõudis Orfila kohalekutsumist, et see teeks oma järelduse. Pealegi oli kaitse korduvalt nõudnud Orfila osavõttu ekspertiisist. Viimase arvamusel on kaitsele otsustav tähtsus.

Paillefle ei jäänud muud üle kui nõustuda. Ta oli sügavalt veendunud, et ka Orfila ei avasta laibas mürki, nagu polnud leidnud seda tema meetodit kasutavad eksperdid. Paillet isegi lootis, et Orfila avastab vea, mille tõttu ekslikult leiti mürki jookidest.

13. septembri hommikul saabus Orfila Tulle'i. Ta nõudis, et kõik varasematest uuringutest osavõtjad viibiksid tema töö juures tunnistajatena. Ka kasutas ta eelmiste ekspertide uurimismaterjale ja reaktiive, et keegi ei kahtlustaks, nagu oleks ta Pariisist kaasa toonud arseeni sisaldavaid reaktiive. Justiitspalee ühes saalis, kus ta töötas, olid kõik uksed-suletud ja valve alla võetud. Orfila katsetas terve öö. Ekspertiisi käigust ei saabunud mingeid sõnumeid. Pinge väljendus protestides kohtuhoone juures. Alles 14. septembri õhtul ilmus Orfila kohtusaali. Mõlemad Dubois'd, Dupuytren ja Brives'i arstid järgnesid talle langetatud päi.

«Me tulime kohtu ette aru andma,» teatas Orfila. Pärast lühikest sissejuhatust tõi ta kuuldavale sõnad, mis tulbastasid kogu saali: «Me tõestame esiteks, et Lafarge'i kehas on arseeni; teiseks, et mürk ei sattunud sinna meie kasutatud reaktiividest ega haua-mullast; kolmandaks, et meie poolt leitud arseen pole organismi loomulik koostisosa.»

Haaranud mõlema käega peast, ei suutnud advokaat Paillet mõista, kuidas võis Orfila, «tema» Orfila talle nii ootamatu hoobi

231

anda. Vaevu kuulas ta edasist tunnistust, Orfila oli muutnud ekstraktiks kõik, mis oli järele jäänud maost ja selle sisaldisest, ja töödelnud seda siis Marshi aparaadis. Peagi olid tekkinud arseeni laigud. Katse hõbeoksiidiga tõestas, et see oli tõepoolest arseen. Seejärel oli valmistatud ülejäänud organitest alates maksast ja lõpetades ajudega teine ekstrakt. Marshi aparaadis ilmnes, et ka need sisaldavad mitte küll palju, kuid siiski arseeni. Seejärel söestas Orfila lämmastikhappe abil kõik sademed, mis olid jäänud järele ekstraktide filtreerimisel. Saadud uuest ekstraktist eraldus taas arseen, seejuures kaksteist korda rohkem kui eelnevate eksperimentide puhul.

Mullas arseeni ei avastatud. Järelikult ei saanud arseen laipa tungida hauas.

Et inimorganismi kuuluva koostisosana leidub arseeni üksnes luudes, siis sellest ei ole mõtet pikemalt rääkida.

Lõpuks avaldas Orfila oma järelduse, mis puudutas eelmiste •ekspertiiside ekslikke tulemusi. Esimene ekspertiis oli tehtud iganenud meetodil, teine oskamatult. Marshi aparaat on väga tundlik, sellega tuleb osata töötada.

Kohtu eesistuja esitas Orfilale vaid ühe küsimuse: mis ta arvab, kas leitud arseenist piisas inimese mürgitamiseks? Orfila vastas, et seda küsimust saab lahendada üksnes kõiki asjaolusid arvesse võttes: haigussümptoome, mürgi hankimise tõsiasja ja mürgitatud jooke.

Umbes kella 19 ajal õhtul lahkus Orfila kohtusaalist. Kartes lafargistide kallaletungi teadlasele, käskis de Barny kahel sandarmil teda Pariisi saata. Orfila seletused olid tekitanud soki kõikides kohalviibijais. Paillet ei osanud öelda midagi. Marie Lafarge

kaotas esmakordselt enesevalitsemise. Jõuetu kohtualune viidi vanglasse, kus ta haigestus. Kohtuprotsess tuli kaheks päe: vaks katkestada.

Oma kõnes püüdis advokaat Paillet tõestada, et Marie Lafarge'il on liialt üllas loomus, et temas võinuks tekkida mõte mõrvata mees. 19. septembril läksid vandemehed nõu pidama. Tund aega hiljem tunnistasid nad Marie Lafarge'i süüdi. Peagi kuulutati välja otsus — eluks ajaks sunnitööle. Kuningas Louis Philippe muutis selle eluaegseks vanglakaristuseks. 1841. aasta oktoobris viidi proua Lafarge Montpellier' vanglasse, kus ta viibis kümme aastat. Seejärel tuberkuloosihaige vang vabastati. Mõne kuu pärast suri ta oma süüd üles tunnistamata.

Esimestel aastatel pärast protsessi ei uskunud kaugeltki kõik kohtuotsuse õigsusesse. Nii Prantsusmaal kui ka teistes Euroopa riikides protestiti. Sel teemal avaldati ka raamatuid. Nende pealkirjad tunnistavad kahe leeri vahelise võitluse ägedusest: «Kaval varas ning salakaval mürgitaja», «Marie Lafarge on süütu!»

Et kohtuprotsessi tähelepanu keskpunktis seisid küsimused mürgi olemasolu tõestamises ja uus teadus toksikoloogia, siis muutusid just need protsessijärgsete vaidluste teemaks. 19. sajandi

esimest poolt iseloomustavatel suurte otsingute päevadel olid paljude arstide, keemikute ja farmatseutide pilgud aheldatud ägedate vaidluste objektile — teadusele mürkidest. Noored keemikud kippusid Pariisi, et saada Orfila ja teiste prantsuse toksi-koloogide õpilasteks. Oli saabumas teadusliku kohtutoksikoloogia ajastu.

4. Taimemürkide avastamine

Juba kohtutoksikoloogia sünnihetkest peale tundsid mürgiuuri-jad vankumatut seadust, mis on kihutanud ja veel sada aastat kihutab tagant, kohtumeditsiini arengut. Nad mõistsid, et ehkki iga samm edasi toob edu, seab see teadlaste ette ka uusi probleeme. Sest sel ajal, kui uurijad lahendasid ühe mürgirühma saladuse, avastas või siis valmistas loodusteadus, nende õpetaja, üha uusi mürke.

Põhiliselt anorgaanilisi mürke uuriv Orfila pööras tähelepanu ka mõnedele taimemürkidele, mida inimesed olid tundnud juba sajandeid. Sel ajal, kui võitlust arseeni, antimoni, seatina, elavhõbeda, fosfori ja paljude teiste anorgaaniliste mürkide vastu kroonis edu, jäi väike hulk tuntud taimemürke saladuskatte alla.

Aluse nende mürkide uurimisele pani saksa apteeker Sertürner, kui ta 1806. aastal eraldas oopiumist morfiumi. Järgnevatel aastatel said loodusuurijad ja farmatseudid eelkõige eksootilistest taimedest üha uusi mürke. Kuna viimastel oli ühiseid jooni (eelkõige olid nad aluselised), siis hakati neid nimetama alkaloidideks. Kõik alkaloidid mõjustavad inimeste ja loomade närvisüsteemi. Väikestes annustes on need ravimid, suurtes kogustes surmavad mürgid. 1818. aastal said Caventou ja Pelletier oksepähk-list strühniini. 1820. aastal leidis Desosse kiinapuust hiniini ja Runge kohvist kofeiini. 1826. aastal sai Giesecke surmaputkest konniini. 1828. aastal eraldasid Posseil ja Reimann tubakast nikotiini. 1831. aastal sai Mein karumustikast atropiini. Umbes kaks tuhat alkaloidi alates kokaiinist kuni akonitiinini ootas oma avastajat. Mõne aja pärast lahkusid alkaloidid teadlaste väikestest laboratooriumidest arstide, keemikute, apteekrite ja lõpuks ka laia tarbijaskonna käsutusse. Nende tervistavaid ning mürgiseid omadusi kasutasid eelkõige arstid. Peagi aga hakkasid neid pruukima ka kurjategijad. Suurenes alkaloidide abil sooritatud mõrvade arv. Iga mõrva ja enesetapuga sai üha selgemaks, et taime-mürgid põhjustavad surma, jätmata endast mingit jälge erinevalt arseenist ja teistest anorgaanilistest mürkidest.

15. novembril 1823. aastal esines vandekohtu ees Prantsuse peaprokurör de Broe. Ta pidas süüdistuskõnet Pariisi noore arsti Edme Castaing'i vastu, keda süüdistati oma kahe sõbra tapmises morfiumi abil.

«Kui seadus peab võimatuks tõestada mürgi olemasolu tahtliku

mürgitamise asjas, siis tuleks kriminaalkoodeksisse sisse viia uus paragrahv!» hüüdis de Broe nördinult. «See paragrahv tuleb sõnastada järgmiselt: «Kuna taimemürgid ei jäta jälgi, siis ei ole nende abil sooritatud mõrv karistatav ...» Me peaksime hoiatama mõrvareid: teie, mõrvarid, ärge kasutage arseeni ja teisi anorgaanilisi mürke. Nad jätavad jälje. Kasutage taimemürke! Mürgitage oma isad, mürgitage oma emad, mürgitage kõik oma sugulased ja pärandus on teie päralt. Ärge kartke midagi. Karistust te selle eest ei kanna. Mingit kuriteokoosseisu pole, sest seda pole võimalik tuvastada ...» Erutatud de Broe jätkas: «Kui niisugune jube mõrv taimemürgi abil jääb karistamata, pole keegi mürgitamise eest kindlustatud ...»

10. kuni 14. novembrini 1823 esinesid paljud arstid süüdistuse ekspertidena protsessis Edmé Castaing'i üle. Nende hulgas olid kuulsad Pariisi arstid professor Magendie ja stetoskoobi leiutajana meditsiini ajalukku läinud professor Laennec. Kõik nad tegelesid probleemiga, kas doktor Edmé Castaing oli tapnud oma sõbrad Hippolyte ja Auguste Ballet'd, kirjutades neile välja suure koguse uut ravimit — morfiini, et saada endale nende varandus.

Tõestati, et 5. oktoobril 1822. aastal oli surnud täiesti terve Hippolyte oma sõbra Castaing'i käte vahel. Tehti kindlaks, et võlgades vaevelnud Castaing maksis 14. oktoobril kinni kõik oma võlad, andis emale 30 000 franki ja ostis 10 000 frangi eest aktsiaid.

Tõestati, et Hippolyte'i vend Auguste suri 2. juunil 1823. aastal Saint-Cloud' hotellis «Tête Noire» samuti oma sõbra Castaing'i käte vahel pärast ootamatult alanud oksendamist ning nõrkust, kusjuures tema silmaterad olid veidralt kokku tõmbunud.

Pariisi arstide ja keemikute Chaussier', Pelletani, Lhermier', Segalas', Magendie, Vanquelini ja Barrueli katsed avastada morfiumi Auguste Ballet' maos jäid tulemusteta. Nende 15. juulil 1823. aastalesitatud aruanne rääkis selget keelt teadlaste võimetusest alkaloidi avastada. Aurutamise, filtreerimise, magneesiumiga küllastamise ja piirituslahuse abil püüdsid nad saada mao-sisaldise ekstrakti, mida prooviti keelega, avastamaks kibedat mürki. Morfiumi kibedus tundus neile olevat parim mürgi kriteerium. Maitse võrdlemiseks valmistasid nad morfiumilahuse alkoholis. Kibedust lahustes nad ei täheldanud. Nad kandsid sellest ette 15. juulil.

Peaprokurör de Broe nõustus, et morfiumi olemasolu on keemiliselt võimatu tõestada. Kui aga algas protsess, lootis ta, et eksperdid räägivad sellest, kuidas morfium inimest mõjustab, milline annus on surmav, millised sümptoomid iseloomustavad morfiumi-mürgitust ja kas need langevad kokku Auguste Ballet' surmaeelse haiguse sümptoomidega. Peale ülalnimetatud arstide ja keemikute kutsus ta seepärast välja veel doktorid ja professorid Laenneci, Pigache'i, Micheli, Petit' ja Balzaci — kogu Pariisi meditsiini

koorekihi! Kuid nende ilmumine kohtu ette veenas veel kord, et alkaloidide ees ollakse abitu.

Hiljem tehti kindlaks, et vaatamata individuaalsetele iseärasustele on 1 graan morfiumi inimesele surmav annus. Morfiumi-surm saabub tavaliselt nii, nagu oli täheldatud Auguste Ballet' puhul: oksendamine, nõrkus, raskus lihastes,

teadvuskaotus, kesknärvisüsteemi halvatus, millega mõnikord kaasnevad tugevad krambid. Morfiumimürgituse kindel tundemärk on silmaterade kokkutõmbumine.

Kuid Castaing'i protsessil teatas professor Laennec, et mõned inimesed kannatavad välja 100 graani, samal ajal kui teised surevad 10 graani morfiumi toimel. Pigache viitas silmaterade kokkutõmbumisele kui mürgitustunnusele. Teda toetas Magendie, Chaussier ja tema pooldajad aga väitsid vastupidiselt, et morfiu-mimürgitusega kaasneb hoopis silmaterade avardumine. Kui de Broe juhtis eksperdi tähelepanu sellele, et Pigache ja Magendie on teisel arvamusel, sõnas Chaussier ükskõikselt: «Võib olla. Kuid mul on kogemusi rohkem. Pole minu asi, millest mu kolleegid räägivad. Mina juhindun oma teadmistest.»

See kaks päeva kestnud eksimuste, teadmatuse ja abituse etendus sisendas Castaing'i ja tema advokaati üha suuremaid lootusi. Seepärast pole ime, et prokurör de Broe veenis kirglikult vande-mehi mitte pöörama tähelepanu vastuoludele arstide ja keemikute tunnistustes. «Mõelge muu süüdistusmaterjali raskusele ja ärge oma õigeksmõistva otsusega innustage teisi mõrvareid järgima Castaing'i eeskuju.»

De Broe võitis. 1823. aasta 17. novembri õhtul tunnistasid vandemehed Edme Castaing'i süüdi Auguste Ballet' tapmises.

Kuid Castaing'i surmaotsus ei takistanud seda, et teadmine arstide ja keemikute abitusest taimemürkide ees levis alguses Pariisis, siis Prantsusmaal ja peagi ka kogu Euroopas. Keegi ei tea, kui palju inimesi langes taimemürkide ohvriks arstide koge-nematuse tõttu või mõrvarite käe läbi, kes oskasid oma kuritegude jälgi peita Castaing'ist osavamalt.

1850. aastaks oli toksikoloogidel õnnestunud leida reaktiive, mille abil võis tõestada alkaloidide olemasolu suhteliselt puhastes lahustes. Parkhape, sublimaat ja teised reaktiivid tekitasid neis lahustes sademe või siis hägu. Katsete käigus avastati mõned reaktiivid, mis teatud alkaloidides tekitasid värvimuutuse. Tarvitses vaid morfiumilahusele lisada mõni tilk lämmastikhapet, kui lahus värvus punaseks. Kuid kes siis lõpuks puutuski kahtlaste surmajuhtumite korral kokku puhaste alkaloididega? Kas ja kunas oli õnnestunud leida puhast mürki näiteks jookidest? Pea-aegu alati olid alkaloidid peidetud sügavale laiba sisemusse, ohvri organitesse, olid imendunud eluskudedesse, nagu armastas öelda Orfila. Ja iga kord tuli veenduda, et vastupidiselt anorgaa-nilistele mürkidele on taimemürki organitest võimatu avastada. Organite ja kudede lagunemisel lõhustusid ka alkaloidid.

235

Pärast arvutuid katseid loomadega taimemürkide leidmiseks kurtis Orfila 1847. aastal, et nähtavasti ei õnnestugi kunagi avastada alkaloidide ohvrite surma saladust. Ta ei teadnud, et kolme aasta pärast tehakse avastus, mis revolutsioneerib toksikoloogiat rohkem kui Marshi aparaat.

5. Stasi meetod taimemürkide eraldamiseks inimese ja loomade organeist

1850. aasta 21. novembri hilisõhtul -tuli Belgia linnade Monsi ja Tournai vahel asuva Bury koguduse pastori juurde kolm tütarlast ja noormees. Need olid kutsar Gilles, toatüdruk Emmerance Bricourt ning lapsehoidjad Justine Thibaut ja Virginie Chevalier. Kõik nad töötasid läheduses asuvas Bitremonfi lossis. Kannatades süümepiinade all, otsustasid nad pastorilt nõu küsida. Eelmise päeva õhtul oli kivimüüridest piiratud lossis toimunud midagi vapustavat.

See, millest rääkis kõigi nimel esinev Emmerance Bricourt, oli küllalt veider isegi Hennegans'i elanike seas halvas kuulsuses oleva Bitremonfi lossi kohta. Paljud uskusid juttu, nagu oleks kolmekümneaastast lossiperemeest krahv Hippolyte Visard de Bocarmed lapsepõlves imetanud emalõvi ja andnud koos piimaga edasi ka osa oma kurjusest.

Bocarme oli Hollandi Jaava asehalduri ja tema belglannast naise poeg. Pärast saabumist Vanasse Maailma huvitus ta loodusteadustest ja põllumajandusest ning hakkas valitsema oma Bitremonfi lossis.

1843. aastal abiellus Bocarme naise rikkusele lootes Lydie Fougnies'ga. Lydie isal, Peruwelzi apteekril, oli kaks last: Lydie ja haiglane Gustav. Alles pärast abiellumist sai krahv teada, et äia varandus polnud kuigi suur. Vastne krahvinna sai aastas vaid 2000 franki rendist, millest ei piisanud kaugeltki noorpaari vajaduste rahuldamiseks.

Mõne aasta pärast valitses Bitremonfis majanduslik kaos, pealegi mässisid metsikud prassingud, jaht ja arvukas teenijaskond krahvipaari tohututesse võlgadesse. Pärast vana Fougnies' surma tõusis krahvinna rendis 5000 frangini, kuid ka sellest ei piisanud. Et mitte valdust kaotada, tuli kõige kiiremad võlad otsekohe kinni maksta. 1848. aastal niisugust võimalust ei avanenud. Olukord oli niivõrd meeleheitlik, et Bocarme tegi laenu isegi oma teenijatelt. Krahvipaari ainus lootus oli Lydie venna Gustavi surm. Nimelt päris suurema osa isa varandusest poeg. Kui ta sureb poissmehena, saab tema pärijaks krahvinna.

Põlvest amputeeritud jalaga Gustav oli väga haiglane. Ta sai liikuda üksnes karkude abil. Tema kiire surma arvestus oli põhjendatud. Kuid 1850. aasta kevadel levis jutt Gustavi peatsest abiellumisest. Ja tõepoolest selguski, et ta oli ära ostnud vaesunud

236

aadliperekonna mõisa ja kihlunud selle perenaise preili de Dudzechiga. 1850. aasta novembris saadi kindlaid andmeid peatse laulatuse kohta. Järelikult ähvardas Bocarmede pärimislootusi täielik läbikukkumine.

21. novembri õhtul, kui pastor kuulas toatüdruk Emmerance Bricourfi jutustust lossis toimunud uskumatutest õudustest, polnud Gustav Fougnies enam terve ööpäev elavate kirjas. Ta oli surnud.

20. novembri õhtust alates lamas tema vigastatud põskede ja musta kõrbenud suuga alasti laip Emmerance'i toas.

Emmerance jutustas järgmist. 20. novembri hommikul saadi teade, et lõuna ajal saabub lossi Gustav, teatamaks sugulastele oma eelseisvatest pulmadest. Pärast seda oli toimunud midagi kummalist. Krahvi lastele oli antud käsk süüa köögis, mitte tavakohaselt suures söögisaalis. Gustavi saabumisel serveeris krahvinna ise. Videvikus oli Emmerance kuulnud söögisaalist mingit müra, nagu oleks keegi kukkunud. Otsekohe pärast seda oli kostunud Gustavi summutatud hääl: «Ah-ah, pardon, Hippolyte...» Emmerance oli jooksnud söögisaali, kuid krahvinna sulges tema ees ukse. Varsti läks krahvinna kööki, ja viis saali kuuma veega täidetud nõud. Seejärel hüüdis ta Emmerance'i ja kutsar Gillesi appi. «Gustavil hakkas halb. Tulge aidake meid. Näib, et ta on surnud. Tal oli rabandus,» seletas krahvinna.

Gustav lamas saalipõrandal. Ta oli surnud. Krahv Bocarme oli äärmiselt erutatud. Pestes oma veriseid käsi, käskis ta Gillesil keldrist veiniäädikat tuua ja surnu riideist vabastada. Ta kallas Gustavi suhu äädikat klaaside kaupa ja käskis äädikaga hõõruda ka keha. Krahvinna viis venna riided kööki ja viskas need keevasse seebivette. Gillesil kästi veel mitu korda laip äädikaga üle kallata ja siis keha Emmerance'i tuppa voodile kanda. Poole ööni pesi krahvinna saalipõrandat. Gustavi kargud pesti enne üle, seejärel aga põletati. Varahommikul oli krahv hakanud noaga saali põrandatjiaapima. See töö kestis lõunani. Alles seejärel oli väsimusest nõrkenud krahvipaar magama heitnud,

teenijad aga kogusid julgust ja asusid teele Burysse. Ja nüüd küsisid nad pastorilt: «Jumala pärast, mida me peame tegema?»

Pastoril ei tulnudki sellele küsimusele vastata. Enne kui Emmerance oma jutu lõpetas, astus sisse kogukonna kirjutaja ja teatas, et homme saabub Tournaist kohale uurija. Isegi sinna oli juba jõudnud kuuldus Gustavi kummalisest surmast.

22. novembri hilisõhtul saabusid kohale uurija Heughebaert, kolm sandarmit, kirurgid Marouze, Zoude ja Cosse, samuti Bury kogukonna kirjutaja. Heughebaert kuulujutte ei uskunud, seepärast jättis ta sandarmid Burysse ja läks lossi koos arstide ja kirjutajaga. Peagi aga ärkasid temas kahtlused. Bocarme ei võtnud kaua uurijat jutule. Läks aega, enne kui ta välja ilmus. Söögisaali kamin oli täis tuhka, millest paistsid välja paberite ja raamatute jäänused. Sealsamas võis näha ka põrandalaudadelt

kaabitud laaste. Vastu tahtmist näidati surnut. Krahvinna keeldus tuba pimendavaid kardinaid kõrvale lükkamast. Uurija süütas tule ja nägi otsekohe haavu Gustav Fougnies' näol. Asjata püüdis Bocarmé varjata vigastusi oma kätel. Uurija käskis arstidel laip otsekohe lahata ja kindlaks teha, kas noormees oli surnud loomulikku surma või mitte.

Kahe tunni pärast teatasid arstid oma uurimistulemustest. Kannatanu aju oli täiesti terve. Mingisugusest rabandusest ei saanud juttugi olla. Suu, keel, kurk ja magu olid keemilisest ainest kahjustatud. Arstid järeldasid, et Gustav Fougnies oli surnud talle suhu kallatud sööbiva vedeliku toimel. Nad oletasid, et see võis olla väävelhape. «Surm on saabunud suu ja söögitoru põletuse tõttu,» teatasid arstid.

Uurija Heughebaert käskis võtta proovid laiba organitest keemiliseks analüüsiks. Ta viibis ise keele, söögitoru, mao, soolestiku, maksa ja kopsude ärastamise juures. Sisikond asetati nõudesse, kallati üle piiritusega ja pitseeriti. Kohtusekretär ja sandarm pidid nõud otsekohe Tournaisse toimetama. Teised kaks sandarmit vahistasid krahvi ja krahvinna.

Kohe pärast tagasijõudmist Tournaisse üüris uurija tõlla, asetas sellesse kogutud materjalid ja sõitis Brüsselisse sõjakooli, kus 1840. aastast alates töötas keemiaprofessor Jean Servais Stas. Seda nime oli Heughebaert näinud juhuslikult ühes keemiaaja-kirjas.

Kui Heughebaert tegi talle ülesandeks ekspertiisi, mis tõi keemikule kuulsuse, oli Stas 37-aastane. Päritolult flaamlane, oli Stas algul meditsiini ja keemiat õppinud oma kodulinnas Löwenis. Kodus oli Stas pööningule ehitanud väikese laboratooriumi, mille sisustuse valmistas ise. Selle hulgas oli ka algeline metallist,, klaasist ja kirjalakist valmistatud kaal, millega sai kaaluda milligramme. Seda riista säilitas Stas talismanina oma pika elu lõpuni. Samas pööningulaboris avastas ta floridsiini. Seda saavutust kommenteeris suur rootsi keemik Berzelius järgmiselt: «Niisuguse tööga debüteerinud keemik väärib tähelepanu.» 1835. aastal siirdus Stas paljude oma kaasaegsete eeskujul Pariisi õppima Gay-Lys-saci, Arago, Dumas' ja Orfila juurde. Dumas tundis Stasi vastu poolehoidu ja just temale võlgneski vaene flaamlane tänu, et võis peaaegu neli aastat töötada laboratooriumis, kus puutus kokku keemia imelise maailmaga. Siin võttis ta enesele julguse parandada Berzeliuse viga, kes alguses määras süsiniku aatomkaalu valesti.

Juba noorest east haiglane, närviline ning vastuvõtlik Stas rikkus oma tervise Pariisis täiesti. Nähtavasti ebaregulaarsest ning viletsast toitumisest tingitud maoviga piinas teda surmani. Kui Stas aga 1840. aastal Dumas' abiga Brüsselisse keemiaprofessorina tagasi pöördus, olid vaevalt ühelgi teisel Belgia keemikul nii-

sugused teadmised kui temal. Sõjakooli laboratoorium oli halvasti, sisustatud, seepärast tegi saksa keemik Liebig Stasile ettepaneku

238

tulla Saksamaale. Stas aga jäi kodumaale ja asutas oma teise, eralaboratooriumi Champs-in-Ixelles'i tänaval, seejärel kolis Saint-Gilles'i Joncourfi tänava laboratooriumisse. Siin elas ta tagasihoidlikult oma elu lõpuni 1891. aastal.

Heughebaerfi Brüsselisse saabumisel töötas Stas veel Champs-in-Ixelles'i tänaval. Siin tegi ta 1850. aasta detsembrist 1851. aasta veebruarini toksikoloogia teise epohhiloova avastuse: töötas välja meetodi, mis lubas määrata alkaloidide olemasolu kannatanu kehas.

Kui Stas sai Gustav Fougnies' mõrva analüüsimaterjalid, ei kahtlustanud keegi, et tapmine on sooritatud taimemürgi abil. Heughebaert teatas talle, et surma põhjus võis olla väävelhape.

Sööbemürgid olid selleks ajaks küllalt hästi uuritud ja Stas tegi kindlaks, et väävelhappemürgitus ei tulnud kõne alla. Nagu enamik kaasaegseist, püüdis ka Stas alguses mürki kindlaks teha lõhna ja maitse järgi. Lõhna järgi võis ta määrata üksnes äädikhappe. Kuulnud sellest, teatas Heughebaert teadlasele, et laipa oli pestud ja üle valatud äädikhappega. Nüüd tekkis Stasis kahtlus, kas äädikat polnud kasutatud hoopis mingi teise mürgi toime maskeerimiseks. Ja ometi alustas ta sellest, et püüdis avastada äädikhapet laiba suust ja seedeelundeist. Tekkinud kahtlus sundis teda eriti ettevaatlikult töötama. Ta teadis hästi, et mürgid lagundu-vad hõlpsasti õhu ja soojuse toimel. Et mitte kaotada ning juhuslikult hävitada olemasolevaid aineid, aurutas ning filtreeris ta põhiliselt keerukates suletud aparaatides.

Mao-, soolestiku- ja põiesisaldised, mis anti talle üle piiritusega segatult, kujutasid endast mustjashalli körti. Poole sellest pani Stas võimalike hilisemate katsetuste jaoks kõrvale, teise osa lahjendas veega, mida oli kasutanud seedetrakti loputamiseks. See-järel filtreeris ta lahuse, kuumutas ja destilleeris selle. Niiviisi sai ta punakaspruuni vedeliku, mille jagas mitmeks prooviks. Ühe neist aurutas ta siirupiks. Seejuures oli selgesti tunda äädika-jõhna. Lisades kahele proovile sööbekaaliumi, sai Stas vedeliku, mille lõhn meenutas hiirekust. Kuid seda lõhna tundsid paljud keemikud, kel oli tegemist olnud alkaloid koniiniga. Stasi kahtlus, et äädikat oli kasutatud vaid maskeerimiseks, sai esimese kinnituse.

Mis teha, kui Gustav Fougnies on tapetud taimemürgiga? Mis teha, kui laibas on üks neist mürkidest, mida veel kunagi polnud sealt õnnestunud leida? Mis teha, kui juhus on viinud ta alkaloidi jälgedele?

Sellest hetkest peale ei lahkunud Stas ööl ega päeval oma laboratooriumist, vaid jälgis oma retorte, katseklaase ja reaktiive.

Järgmise proovi lahustas ta suure koguse alkoholiga ja filtreeris, lisas juurde vett, filtreeris taas ja laskis saadust auruda, kuni sai kleepja massi. Viimasele lisas ta taas sööbekaaliumi. Äkitselt tundis ta jälle seda erilist kiiresti hajuvat lõhna. Kuid seekord oli lõhn palju teravam ning püsivam. Tuntud oli vaid kaks

239

taimemürki, mida võis lõhna järgi avastada. Need olid koniin ja nikotiin, viimane tubaka erakordselt mürgine osis, mille viiekümnest milligrammist piisab inimese tapmiseks mõne minuti jooksul. Ja kas lõhn, mida Stas oli tajunud, ei meenutanudki nikotiini oma?

Niisiis, kas see pole nikotiin? Kas Gustav Fougnies pole äkitselt nikotiiniga mürgitatud?

Stas asetas saadud ekstrakti pudelikesse ja lisas sellele puhast .eetrit._Seejärel laskis ta emulsioonil seista. Võtnud emulsiooni pinnale tõusnud eetrist poole ära, laskis ta

puhtal eetril auruda. Kausikese põhja jäi läbipaistev pruunikas terava tubakalõhnaga rõngas. Stas maitses seda keelega ja tundis suus sööbivat tubaka-maitset, mis ei kadunud sealt mitme tunni jooksul. Pärast korduvaid proove eetriga, millega kaasnes pidevalt üks ja sama tulemus, segas ta maost, soolestikust ja põiest saadud esialgse kördi sööbekaaliumiga. Saadud aluselisele lahusele lisas ta sama suure hulga eetrit ja loksutas segu emulsiooni tekkimiseni. Kuid seekord ei tahtnud eeter enam eralduda. Alles pärast algmaterjali korduvat pesemist vee ja piiritusega ning pärast mitmekordset filtreerimist saadud puhtast lahusest, hakkas eeter uuesti eralduma. Nähtavasti absorbeeris eeter tubakalõhnalise aine. Seepärast kordas Stas eetriga loksutamist kuus korda. Iga kord sai ta õlitao-lise aine, millel oli tüüpiline nikotiini maitse ja lõhn.

Veendumaks, et tegemist on tõepoolest nikotiiniga, katsetas Stas mitmete reaktiividega, mida farmakoloogid olid puhta nikotiini määramiseks juba varemgi pruukinud. Kui näiteks lähendada nikotiinile soolhappesse kastetud klaaspulk, moodustub intensiivselt valge aur. Lämmastikhappega töödeldes muutub nikotiin tihedaks kollaseks aineks. Stas aga ei piirdunud tuntud reagentidega. Ta segas puhast nikotiini mitmesuguste kemikaalidega, vaatles sademe ja kristallide tekkimist, muutusi värvis ja võrdles neid nähtusi samade kemikaalide toimega Gustav Fougnies' organitest eraldatud õlitaolisse ainesse. Kõik langes absoluutselt kokku.

Alles nüüd asetas Stas õlise aine retorti ja kleepis sellele sedeli pealkirjaga «Nikotiin Gustav Fougnies' organitest». Retordi saatis ta Tournaisse Heughebaerfile. Juurdelisatud kirjas soovitas Stas uurijal huvi tunda, kas krahv_ ja krahvinna Bocarmel oli kunagi tegemist olnud nikotiiniga või kas olid nad viimast hankinud, ning palus endale teatada juurdluse tulemustest.

Heughebaert sai Stasi saadetise 30. novembril. Võtnud endaga kaasa sandarmirühma, läks ta Bitremonfi, käskis kõik lossiruumid läbi otsida ja asus taas teenreid üle kuulama. Sealjuures rääkis aednik Deblicqui, et kogu suve ja sügise oli ta aidanud krahvil odekolonni valmistada. Selleks hankis Bocarme suure hulga tuba-kalehti ja töötles neid lossi sauna sisustatud laboratooriumis.

«Odekolonni valmistamiseks kasutati tubakat?» küsis Heughebaert. «Jah, tubakat. Tubakalehti oli palju,» kinnitas Deblicqui. Selgus, et krahv oli alates 28. oktoobrist 10. novembrini päev päeva kõrval, mõnikord aga ka öösiti saunas püüdnud

240

tubakamahlast «odekolonni» ekstraheerida. 10. novembril oli ta «odekolonni» söögisaali kappi asetanud. Järgmisel päeval olid saunast kõik selle töö juures kasutatud aparaadid ja klaaskolvid kadunud. Nähtavasti oli krahv nad ise ära koristanud, sest ükski teenijaist polnud seda teinud.

Kogu lossi läbiotsimisel ei õnnestunud Heughebaert'il avastada laboratooriumiriistu. Kuid kutsar Gilles teatas, et 1850. aasta veebruaris sõitnud Bocarme ühe Genfi keemiaprofessori juurde. Otsekohe sõitis Heughebaert Genfi ja käis kõigi kohalike keemikute pool. Lõpuks leidis ta üles Genfi tööstuskooli õppejõu professor Loppersi. Viimasele meenus, et alates veebruarist oli külastanud teda mõnel korral keegi Bury härra, kelle välimuse kirjeldus klappis Bocarme omaga. Kuid härra nimi olnud Berant, kellena ta ka kirjadele alla kirjutanud. Kõikides kirjades tundis Berant huvi üksnes nikotiini saamise vastu tubakalehtedest.

Veebruaris esmakordselt Loppersit külastanud Bocarme-Berant seletanud keemikule, et ta saabunud Ameerikast. Seal elavad Beranti sugulased olevat hädas indiaanlastega, kes mürgitavad oma nooli taimemürkidega. Tema, Berant, tahab oma sugulaste abistamiseks uurida kõiki taimemürke. Seejuures tundnud ta huvi, kas

taimemürgid tõepoolest ei jäta ohvrisse jälgi. Kui Loppers seda oli kinnitanud, jättis Berant hüvasti, kuid oli saabunud juba samal kuul taas Genfi.

Seekord rääkinud ta Loppersile, et indiaanlased valmistavad tubakalehtedest ekstrakti, mis mõne minuti pärast tapab inimese. Euroopas nimetatakse seda ekstrakti nikotiiniks. Ta tahtvat ise ekstrakti valmistada ning selle toimet uurida. Loppers seletanud talle ekstrakti saamise põhimõtet ja soovitanud vastava aparatuuri tellida Brüsseli vasksepalt Vandenberghe'ilt ja apteeker Van-benkelerilt. Mõlemad kinnitasid uurijale, et kuni novembrikuuni olid saatnud nad Burysse sada kakskümmend mitmesugust kee-miaanumat. Mais oli Bocarme kolmandat korda Genfi sõitnud, näitamaks Loppersile esimest nikotiinikogust. Oktoobris demonstreeris Bocarme Genfis juba esimesi gramme puhast nikotiini ja teatas, et tal oli õnnestunud sellega mürgitada kasse ja parte.

Samal ajal ei kaotanud Stas ainsatki hetke asjata. Ta selgitas meetodit, mille abil tal esmakordselt oli õnnestunud leida alkaloidi laibast. Samal ajal püüdis ta avastada nikotiini ka Fougnies' organitest: maksast, keelest ja kurgust. Nüüd, mil Stasi meetod on juba teada, on sellest lihtne rääkida.

Kõik taimemürgid lahustuvad nii vees kui ka alkoholis. Vastupidiselt sellele ei lahustu peaaegu ükski inimorganismi osa alustades valkudest ja rasvadest ning lõpetades maos ning soolestikus oleva tselluloosiga ei vees ega piirituses. Kui segada kördiks peenestatud organid või nende sisaldised suure hulga piiritusega ning lisada hapet, siis niisugune lahusti tungib uuritava materjali sisse ning lahustab taimemürgi.

1850. aasta detsembri alguses, kui Stas mõtestas lahti oma uuri-

241

mistulemusi, ta veel ei teadnud, et tema meetod annab toksikoloogiale võimaluse eraldada ja määrata kõiki põhilisi taimemürke (hiljem aga ka teisi) alates atropiinist kuni delfiniinini.

Kui Heughebaert läks 2. detsembril uute tähtsate teadetega Stasi juurde, oli viimane just jõudnud eraldada nikotiini laiba keelest ja maksast. Nendest leiti nii palju mürki, millest piisanuks paljude inimeste tapmiseks.

Kõik, mida uurija oli teada saanud krahv Bocarme nikotiini-valmistamisest, leidis kinnitust Stasi töödes.

Heughebaert andis Stasile uurimiseks surnu rõivad ja seitse põrandalauda, millel Gustav Fougnies oli surnud. Riiete analüüs tulemusi ei andnud, sest need olid hästi puhtaks pestud. Kuid põrandalaudadel olid kahtlemata nikotiinijäljed. 7. detsembril uuris Stas aednik Deblicqui pükse, mida kandes viimane oli aidanud krahvil nõndanimetatud odekolonni valmistada. Nendel olid niko-tiiniplekid. 8. detsembril leidsid Heughebaert ja sandarmid kasside ja partide laibad, kelle peal Bocarme oli oma mürki katsetanud. Nende uurimine näitas, et loomad olid mürgitatud nikotiiniga. 27. veebruaril 1851. aastal võttis Stas ette viimase katseseeria. Ta mürgitas koera, kallates selle suhu nikotiini. Ta mürgitas veel teise koera ja kallas sellele suhu ka äädikat. Esimene katse näitas, et nikotiin ei tekitanud põletushaavu. Teisel korral aga täheldas ta samasugust musta põletust nagu oli Gustav Fougnies'lgi. Nähtavasti lõi krahv Gustavi põrandale pikali ja hoidis teda kinni, kui krahvinna venna suhu nikotiini valas. Et ohver avaldas meeleheitlikku vastupanu, siis oli mürki laiali pritsinud. Seepärast pidid mõrvarid laibalt rõivad ära võtma ja need puhtaks pesema, samuti kasutama nikotiini varjamiseks äädikat.

Pärast hoolikat otsimist leidsid Heughebaert ja sandarmid sissemüüritud riistad, mida krahv mürgi valmistamiseks oli kasutanud.

Kui 27. mail 1851. aastal algas Monsis kohtuprotsess krahv ja krahvinna Bocarme üle, olid prokurör de Marboese'il niivõrd kaalukad süütõendid, et kohtualuste mäng

oli juba ette kaotatud. Süütõendite raskuse all ei saanud kumbki eitada, et nad olid mürgitanud Gustav Fougnies' nikotiiniga. Krahvinna tunnistas üles, et oli aidanud venna mõrva ette valmistada ja sooritada. Kuid kogu süü veeretas ta mehe kaela, kelle julmusele ja käsule pidanud ta alistuma. Krahv tunnistas nikotiini valmistamise üles, kuid oma õigustamiseks väitis, et oli pannud mürgi veinipudelisse, võtmaks seda kaasa Ameerika Ühendriikidesse. Naine ajanud 20. novembril pudelid segi ja kallanud vennale veini asemel nikotiini.

Kuid kõik õigustamiskatsed olid asjatud. Tund aega nõu pidanud, tunnistasid vandemehed krahvi süüdi. Krahvinnal õnnestus üldsuse nördimuseks surmaotsusest pääseda, sest vandemehed ei tahtnud «daami» tapalavale saata. 1851. aasta 19. juuli õhtul raiuti Hippolyte Visard de Bocarme pea Monsis tõrvikute valgusel otsast. Bocarme süüasi oli lõppenud. Kuid Jean Servais Stas tegi oma nime keemia ja toksikoloogia maailmas surematuks.

242

6. Teadlaste heitlus alkaloidiga. Värvusreaktsioon. Esimene sild politseijuurdluse ja toksikoloogia vahel. Ambroise Tardieu

Kas tõesti surematuks? Jah, Jean Servais Stas oli saavutanud tõesti surematuse. Mis siis, et tema meetodit täiustati; mis siis, et Braunschweigi keemiaprofessor Friedrich Julius Otto hiljem avardas meetodi kasutusvõimalusi, ometi oli Stasi meetod veel 20. sajandi keskel alkaloidide avastamise põhiline võte.

Alkaloidide avastamise võimalus seadis üles uue probleemi, nimelt: millist mürki sisaldab Stasi meetodiga saadud ekstrakt? Saksa, prantsuse, inglise, vene, rootsi ja itaalia keemikud hakkasid otsima reaktiive erisuguste taimemürkide avastamiseks. Aastakümnete jooksul leiti tuhandete katsete abil suur hulk keemilisi reaktiive, mis teatud taimemürkide toimel andsid igale alkaloidile tüüpilise värvuse.

Nende avastuste pioneerid olid Dragendorff, Husemann, Marquis, Fröhde, Ollivier, Mecke, Mayer, Wagner, Sonnenschein, Erd-mann, Keller, Merck, Vitali ja Pellagri.

Mõnda neist nimedest seostatakse teatud reaktiivide või proovidega. Nii näiteks läksid käibele «Mecke reaktiiv», «Marquis' reaktiiv» ja «Fröhde reaktiiv», mõeldes nende all vastavalt seleeni väävelhappega, formaliini väävelhappega ja molübdeeni väävelhappega.

Kui näiteks lisada morfiumi sisaldavasse Stasi ekstrakti Mecke reaktiivi, värvub lahus esialgu oliivikaks, seejärel sinakasviolet-seks, hiljem taas oliivikaks, kuid raamitult punasega. Töödeldes Mecke reaktiiviga heroiini sisaldavat ekstrakti, tekib rohelisega raamistatud helesinine värvus, mis hiljem muutub oliivikaks. Marquis' reaktiiv annab morfiumi, heroiini ja kodeiiniga violetse värvuse, iseloomustades niiviisi tervet taimemürkide rühma. Teine mürgirühm avastati nn. Vitali proovi abil. Ekstraktile lisati väävelhapet ja seejärel aurustati. Kui kuivainele kaaliumkarbonaat! lisades ilmus sinakas värvitoon, võis olla kindel, et tegemist on atropiini, hüostsüamiini või hüostsiiniga. Selle rühma alkaloidide määramiseks töötati välja eriproovid. Morfiumi määramiseks leiti tosinkond reaktiivi. Tähtsaim neist kandis autori — Pellagri nime. Võte oli järgmine. Uuritav aine lahustati kontsentreeritud sool-happes. Sellele lisati mõni tilk kontsentreeritud väävelhapet ja aurustati siis. Morfiumi olemasolu korral tekkis erepunane värvus. Seejärel, kui lisati lahjendatud soolhapet, naatriumkarbo-naati ja joodilahust, muutus punane värvus roheliseks.

Kõiki neid värvimuutusi ei osatud alguses seletada. Alles saja aasta pärast, kui sai selgeks alkaloidide keerukas struktuur, tekkis lootus nende protsesside seletamiseks. Ainult mõned alkaloidid ei andnud värvusreaktsiooni. Nende hulgas ka akonitiin. See-

pärast oli tarvis leida uusi meetodeid niisuguste mürkide avastamiseks. 1863. aastal sai keiser Napoleon III aegne Pariis mürgi-

tamisprotsessi tunnistajaks, kus kuritegu avastati uue meetodi abil.

Alates 1863. aasta detsembrist kuni järgmise aasta juunini andsid kogu Prantsusmaal kõneainet noor lesk de Pauw ja noor arst Couty de la Pommerais — mõrvatu ja mõrvar. Nendele lisandus Pariisi kohtumeditsiiniprofessori Ambroise Tardieu' nimi.

«Mul on üksnes kerge koolera. Kuid doktor de la Pommerais lubas, et juba homme olen terve.» Need olid viimased sõnad, mida proua de Pauw 17. novembril kuuldavale tõi. Mõne tunni pärast oli ta juba surnud. Haigus oli olnud lühiajaline. See algas ööl vastu 17. novembrit. Alguses oli proua de Pauw'1 kõhuvalu ja ajas oksele. Seejärel tundis ta üldist nõrkust. Naabrid kutsusid üleni külmas higis oleva haige juurde arstid Blasces' ja Gaudinot'. Arstid pöörasid eelkõige tähelepanu haige südamele, mis tuksus korrapäratult. Gaudinot kahtlustas maomulgustust. Haige keeldus arstide teeneist ja palus kohale kutsuda doktor de la Pommerais'.

Peagi ilmus see kohale ja jäi haigega kahekesi. Naabrid ja uudishimulikud kogunesid maja ette. Enamik neist tundis noort arsti. Mõni aasta tagasi, umbes 1861. aastani oli doktor sageli lese majas käinud. Saabunud Orleans'ist, oli noor homoöpaat ravinud proua de Pauw' surmahaiguses vaevlevat meest. Pärast mehe surma sai noor lesk arsti armukeseks. Hiljem aga abiellus de la Pommerais materiaalsetel kaalutlustel preili Dubiczyga ja jättis lese maha. Kuid mõne aja pärast nähti doktorit taas lese pool. Üldiselt oli see tavaline lugu. Mehel oli armuke, seejärel abiellus ta jõuka daamiga ja pöördus oma armastatu juurde tagasi. Enne haiguse algust oli de la Pommerais viibinud hulk aega lese korteris. Viimane oli saatnud mehe heas meeleolus majaukseni.

Umbes kella kolme paiku päeval ilmus de la Pommerais langetatud päi tänavale ja teatas kogunenud inimestele, et proua de Pauw on surnud koolerasse. Ta oli välja kirjutanud surmatunnistuse ja kinnitas, et hoolitseb matuste eest ise.

Proua de Pauw ja de la Pommerais poleks kunagi üldsuse tähelepanu keskpunkti tõusnud, kui Pariisi politseiülem Claude poleks 20. novembril saanud anonüümkirja. Kirja autor soovitas Claude'il tunda huvi, kas doktor polnud huvitatud lese surmast materiaalsetel kaalutlustel.

Claude andis ühele oma alluvale ülesande hankida teateid de la Pommerais' kohta. Korraldus oli puhtformaalne. Kuid saadud andmed äratasid Claude'is huvi. Kadunu oli Pariisi kindlustusseltsides kindlustatud erakordselt suure summa — 550 000 frangi eest. Pealegi oli de la Pommerais äsja esitanud kindlustusseltsidele testamendi, milles nõuti kindlustussumma väljamaksmist arstile, sest tema hoolitsevat lahkunu laste eest. Kergemeelne ning alati rahahädas mängur de la Pommerais aga oli hiljaaegu hankinud endale hästi sisustatud arstikabineti. Oma nime ees oleva «de la» oli ta ise lisanud. Arsti ämm proua Dubiczy ei usaldanud väimeest põrmugi ja hoidis pidevalt tütre varandusel silma peal.

Kuna naise vara vabanes pärast ämma surma kontrolli alt, päästis see Pommerais' pankrotist. Kuid 1863. aasta keskel vajas arst jälle raha ja taastas suhted endise armukesega. Mõne aja möödudes sõlmis proua de Pauw kindlustuslepingud. Tema surma korral pidi hüvis välja makstama de la Pommerais'le.

Seoses elukindlustusega olid proua de Pauw' tervist uurinud tuntud arstid Nélaton ja Velpeau. Veel suve lõpul oli lese tervis olnud suurepärane. Kuid otsekohe pärast kindlustuslepingu sõlmimist olid naabrid kuulnud, kuidas proua de Pauw öösel trepil kukkus. Järgmisel hommikul polnud lesk võimeline tõusma ning kurtis kõhuvalu. Kohalekutsutud Nélaton ja Velpeau ei leidnud mingit tervisehäiret. Sealsamas tutvusid arstid de la Pomme-rais'ga, kes palus Nélatoni informeerida kindlustusseltsi sellest, et proua de Pauw'1 ägeneb siseorganite haigus. Nélaton kandis selle teate noore arsti kogenematuse arvele. Peagi proua de Pauw paranes ja oli kuni 16. novembri ööni täiesti terve.

Politseiülem Claude'i huvi kasvas. Ta hakkas ise asja uurima. Kuid enne selle otsuse langetamist külastas teda proua Ritter. Viimane oli kadunu õde. Ta ütles, et ei tohi varjata seda, mida teab. Pärast proua de Pauw' kukkumist trepil oli õde teda külas-tanud. Kuid külalise üllatusel polnud piiri, kui kuulis, et õde olevat täiesti terve. Tema sõber de la Pommerais olevat visanud trepile mingi koti, et naabrid kuuleksid kukkumist. De la Pommerais mõelnud välja geniaalse plaani, mis pidi vabastama naise elu lõpuni rahamuredest. Mees aidanud tal sõlmida mitu suurt kind-lustuslepingut. Nüüd simuleerivat ta arsti abiga rasket haigust. Kui kindlustusseltsid veenduvad tema parandamatus haiguses, nõustuvad nad surmajärgse summa asemel talle maksma igakuuselt 500 franki rendist.

Proua Ritteri keelitused loobuda niisugusest pettusest olid jäänud tagajärjetuks. Kui ta aga sai kuulda kindlustuslepingute testamendist, olevat ta palunud õde järele mõelda: de la Pommerais võib teda ka tappa. Kuid õde talitas siiski oma armukese tahtmise järgi.

1863. aasta novembris Claude veel ei aimanudki, et kunagi kujuneb toksikoloogiast kriminalistide parim abiline ja et 50 aastat hiljem moodustatakse Pariisi politseis üks maailma esimesi politsei keemialaboratooriume. Kuid de la Pommerais' asjas oli ta nagu Heughebaert'gi kriminalistide ja teadlaste tulevase tiheda koostöö algataja. Kohe pärast vestlust proua Ritteriga käskis ta uurijal Gonet'1 laip ekshumeerida ja kindlaks teha, kas lesk pole mitte mürgitatud. Asja uurimine anti Ambroise Tardieu' kätte.

Tardieu ja tema assistent Roussin alustasid uurimist 30. novembril, kolmteist päeva pärast lese surma. Nad ei täheldanud mingeid siseorganite kahjustusi. Kõik organid, eriti süda, olid täiesti terved. Surma ei saanud põhjustada ei koolera ega maohäired. Seepärast hakkaski Tardieu otsima mürki. Samal ajal laskis Claude vangistada de la Pommerais' ja tema maja läbi otsida. Läbiotsimise

245

ajal leiti lese armastuskirjad arstile ja homöopaadi kohta ebatavaliselt rikkalik mürgikogu. Seal oli arseeni, sublimaati, strühniini, akonitiini, atropiini ja muid mürgiseid aineid. Nende hulgas tsüankaaliumi, sinihapet ja digitaalist.

10. detsembril andis Claude Tardieu'le üle Pommerais' mürgikogu ja konfiskeeritud kirjad. Kümme päeva ootas ta asjatult mürgi avastamist. Uurija muutus rahutuks ja läks Pariisi ülikooli laboratooriumi, kus Tardieu ning tema assistendid töötasid keset auravaid laborinõusid. Meeste meeleolu oli vilets, sest nad olid kasutanud juba kõiki anorgaaniliste mürkide tõestamise vahendeid. Pealegi olid teadlased mitu päeva otsinud laibast ka alka-loide. Tardieu oli valmistanud Stasi meetodi järgi ekstrakte ja proovinud värvusreaktsioonidega. Tõmmised olid maitselt kahtlaselt kibedad. Kuid ükski reaktsioon ei vihjanud taimemürgile. Toosama kibe maitse aga äratas Tardieu's mõtte, et surm võib olla tingitud taimemürgist, mille jaoks veel reaktiivi pole. Tardieu heitis Claude'ile ette, et kriminaalpolitseil, rääkimata politseist üldse, pole toksikoloogiast udustki aimu. Sest muidu ei esitaks politsei vaid laipu ega ootaks toksikoloogidelt imet. Vaja on hoolikalt vaadelda sündmuskohta ning leida

toksikoloogidele vajalikke jälgi. Töö oleks palju lihtsam, kui eksperdid saaksid analüüsida kannatanu okset või selle jälgi põrandal. Need sisaldavad alati rohkem mürki, kui seda on võimalik laibast avastada.

Tagajärjetuist analüüsidest nördinud Claude lahkus laborist. Tardieu ei teadnud, mis nüüd ette võtta. De la Pommerais' mürgi-kollektsiooni esialgne uurimine ei viinud asja palju edasi. Kollektsioonis oli mürke liiga palju. Armastuskirjad Tardieu'd alguses eriti ei huvitanud, sest ta pidas neid oma töö suhtes ebaolulisteks. Pealegi oli oma muredesse uppunud Claude unustanud näidata talle kirjades kohti, mis võinuksid toksikolooge huvitada.

Pärast kõiki ebaõnnestumisi otsustas Tardieu laiba erinevatest organitest saadud ekstraktid, nagu ta hiljem väljendas, «viia otse katsekoera verre ja vaadelda, kas üldse mürgitust toimub».

Tardieu teadis, et juba Stas oli teinud niisuguseid katseid, kuid ainult muude meetoditega avastatud mürkide olemasolu kinnitamiseks. Peagi hakkas loom oksendama ja langes jõuetult maha. Koera süda tuksus korrapäratult ning jäi ajuti seisma. Kuue ja poole tunni pärast hakkas süda lööma 45 korda minutis. Hingamine oli pinnapealne ning raskendatud. Nii kestis see 12 tundi. Pärast seda tuli koer meelemärkusele.

Nüüd oli Tardieu kindel, et tegemist on südametegevust halvava mürgiga. See klappis ka proua de Pauw' surmahaigusega.

Tardieu kontrollis taas de la Pommerais' apteeki. Sealjuures torkas talle silma digitaalis, mille toime oli 1775. aastal avastanud inglise arst Weithering. Seda ravimit võis kasutada üksnes väga väikses annuses. Suurema koguse puhul tabas südamelihaseid halvatus ning saabus surm. Siit paralleel lese surmaga. Selleks ajaks tehti kindlaks, et de la Pommerais oli hankinud 11. juunil

246

1863. aastal terve grammi, 19. juunil aga veel kaks grammi digitaalist. Läbiotsimise ajal leiti sellest üksnes üks kahekümnen-dik. Ja kui Tardieu oli läbi lugenud kirjad, veendus ta üha oma oletuse õigsuses. Nüüd ta taipas, miks oli Claude andnud talle kirju lugeda. Kirjades räägiti digitaalisest. Mõni nädal enne surma kirjutas de Pauw oma armukesele, et oma tuttavate soovitusel võtab ta digitaalist enda ergutamiseks. See oli kuidagi veider.

Tardieu otsustas apteegist järelejäänud digitaalist süstida koerale. Umbes 12 tunni pärast heitis loom hinge. Sümptoomid: oksendamine, erutus, nõrkus, südame ebarütmilisus ning täielik peatumine. Nüüd oli Tardieu kindel, et lesk de Pauw oli surnud digi-taalisemürgitusse. Nähtavasti teadis de la Pommerais, et digitaalist on võimatu avastada. Peale selle kahtlustas Tardieu, et de la Pommerais oli veennud armukest mingil ettekäändel kirjutama digitaalisest. Nähtavasti tahtis ta igaks juhuks oma seljatagust kindlustada. Kirjad pidid tõendama, et proua de Pauw oli kergemeelselt ja tema osavõtuta kasutanud mürgiseid ravimeid.

Kuid Tardieu teadis, et tema isiklikud kahtlused pole mingi tõendusmaterjal. Kannatanu organite ekstrakt esimest koera ei tapnud. See võimaldab de la Pommerais'l väita, et mürk polnud põhjustanud proua de Pauw' surma. Tardieu otsustas katsetada konnadega, sest farmakoloogid olid kindlaks teinud, et südameravimite mõju kindlakstegemiseks inimesele sobivad kõige paremini just konnad.

12. detsembri õhtul tuli Claude'i käsul Tardieu' laboratooriumisse Surete esindaja ja andis üle mitu pitseeritud pakki. Need avanud, leidis Tardieu sealt proua de Pauw' magamistoast pärit oksejälgedega põrandalaudade osi ja oksejälgede kaapeid põranda muudest kohtadest.

Politseiülem Claude oli reageerinud ekspert Tardieu rahulolematusele, et politsei oli sündmuskoha liiga pealiskaudselt üle vaadanud. Claude uuris veel kord toa üle ja leidis ekspertiisile vajalikke täiendavaid materjale.

Juba samal päeval hakkas Tardieu tegema uusi analüüse. Ta lootis, et isegi kuivanud okse sisaldab mürki rohkem kui laiba organite ekstrakt. Oksejäljed olid põrandalt, eriti aga laudade pragudest hoolikalt välja kaabitud. Pärast piirituse lisamist, filtreerimist, pesemist ja aurutamist sai Tardieu ekstrakti.

Seejärel avas ta kolme konna südamed. Kõikide loomade südamelöökide arv oli peaaegu ühesugune: 40—42 lööki minutis. Esimese konna jättis ta kontroll-loomaks. Teisele süstis ta kuus tilka lahust, mis oli valmistatud ühest sentigrammist puhtast digitaalisest ja 5 grammist veest. Kolmandale konnale süstiti okse-ekstrakti.

Katse näitas, et sel ajal, kui esimese konna süda töötas normaalselt veel pool tundi, siis kahe ülejäänud konna südamed talitasid täpselt ühesuguselt: kuus minutit hiljem oli löökide arv

vähenenud 20-ni, kümne minuti pärast hakkasid südamed töötama ebaregulaarselt. Kolmkümmend üks minutit hiljem südamed seisatusid.

Et olla täiesti kindel, kordas Tardieu katseid. Need kestsid kaks nädalat. 29. detsembril 1863. aastal palus ta Claude'i hankida veel uurimismaterjali surnu magamistoast. Seekord aga tahtis ta saada proove kohtadest, kuhu okse ei võinud sattuda. Tardieu valmistas ekstrakti ka nende laudade kaabetest. Ta soovis vältida võimalust kahtlustusteks, et näiteks põrandavärv võib sisaldada digitaalise toimele lähedast surmavat mürki. Need katsed konnadega tulemusi ei andnud. Seejärel andis Tardieu uurija Genet'le üle oma järelduse, milles kinnitas, et proua de Pauw on surnud digitaalisemür-gituse tagajärjel.

Tardieu aimas, et de la Pommerais' kaitsja maître Lachaud hakkab kahtluse alla seadma taimemürgi olemasolu füsioloogilist tõestamist. Kui teadlane võinuks tol korral näha seitsekümmend aastat edasi, poleks tal Lachaud' kallaletunge tarvitsenud karta, sest kolmveerand sajandi kogemus tõestas tema meetodi õigsust.

1938. aastal toimus Brüsselis protsess, milles 59-aastast Marie Alexandrine Beckerit süüdistati üheteistkümne inimese mürgitamises digitaalisega. Kohtualusele mõisteti eluaegne vanglakaristus. Mürgi avastamisega laipadest tegelesid tuntud toksikolcogid, farmakoloogid ja füsioloogid Brüsseli kohtuarsti Finquit' juhtimisel. Nad kasutasid kõiki tuntud teadussaavutusi. Nii oli 1863. aastal veel laps olnud Heinrich Kihani peaaegu kogu oma elu pühendanud digitaalise saladuste selgitamisele. Kiire lagunemis-. protsess raskendas väga digitaalise eraldamist laibast. Mürgi avastamiseks oli ainuõige võimalus uurida okset, mis aitas ka Tardieu'1 edu saavutada. Kiliani nimi on antud tema poolt avastatud digitaalise keemilisele värvusreaktsiooniie. Kuid selle sinine ja sinakasroheline värvus tekkis vaid digitaalise suure koguse puhul, mida aga mürgi erakordse tugeva mõju tõttu tapmiste puhul ei kasutatud. Seepärast tegid kohtueksperdid ikka veel füsioloogilisi eksperimente konnasüdametega, mida Tardieu oli ette võtnud juba 1863. aasta detsembris.

1864. aasta kevadel, kui algas protsess Couty de la Pommerais' üle, oli Tardieu üksi. Ta polnud eksinud, oodates kaitse kallaletungi. Lachaud ründas ägedalt Tardieu' meetodit. Kus on mürk, mis olevat tapnud proua de Pauw'? Kus seda võib näha ning katsuda? Kus võib näha kasvõi üht värvusreaktsiooni, mida toksiko-loogid peavad taimemürkide olemasolu tõestuseks? Midagi pole. Tardieu teab, et ei või kohtule näidata ainsatki värvusreaktsiooni.. Kuid auahnus ei anna talle asu. Lihtsalt hirmus mõelda, millisele teele on asunud Tardieu, kui jutt on süüst või süütusest, elust või surmast. Milline jultumus kanda üle konnasüdametega tehtud katsed inimorganismile!

Milline põlgus organismide mitmekesisuse ja eripära vastu. Tardieu võib teha tuhandeid loomkatseid, kuid tal ei õnnestu ühtki mõtlevat olendit veenda, et inimese südame ja

248

konna südame vahele võib panna võrdusmärgi. Las ta teeb surnutest sadu ekstrakte ja süstib neid konnadele. Siiski ei õnnestu tal kohtunikke ja vandemehi veenda, et laipades on salapärane digitaalis. Ja häält tõstes kuulutas Lachaud: «Kui ma olen õigesti informeeritud, siis arvab teadus, et taimemürgid tekivad taime-valkude lagunemisest. Kas härra Tardieu'l ei teki hetkekski mõtet, et laipades, ka proua de Pauw' laibas, toimub valkude lagunemine, mille tulemusel tekib mürk, millel pole midagi ühist digitaalisega, kuid tapab konni ometi. Selle peale pole Tardieu'l ilmselt aega mõelda olnud. Kuid kohus ja vandemehed mõtlevad selle peale.»

Lachaud' kärarikas rünnak ei päästnud de la Pommerais'd süüdimõistmisest ja surmanuhtlusest 9. juunil 1864. aastal. Lachaud'l ei vedanud, sest Tardieu polnud saanud surmavat mürki mitte laibast vaid oksest. Geniaalne mõte laibas moodustuvate mürkide kohta tundus sel ajal nii totrana, et ei avaldanud mõju kellelegi. See tundus olevat vaid advokaadi väljamõeldis, kes meeleheitlikult otsis oma kaitsealusele mingisugustki õigustust. Kuid nagu näitas tulevik, oli mõte iseenesest õige.

7. Kuidas eristada koolnumürki taimemürgist

13. märtsil 1882 pidas advokaat Montagu Williams Oid Bailey kohtus Londonis ühe oma hiilgavamaist kõnedest. Vandemeeste, prokuröri söör Herschelli, kohtunik söör Henry Hawkinsi ja pealtkuulajate pilgud olid pöördunud kolmekümneaastase süüaluse poole, kelle surnukahvatut nägu raamisid tumedad juuksed. See oli arst George Henry Lamson, keda süüdistati selles, et ta oli 3. detsembril 1881. aastal mürgitanud akonitiiniga oma halvatud kaheksateistaastase naisevenna Percy Johni. Kohtuistungil viibisid ka eksperdid Guy hospidali keemia ja kohtumeditsiini professor Thomas Stevenson ja Westminsteri hospidali doktor August Dupre, kes kinnitasid, et laiba uurimisel olid avastanud nad akonitiini omadustega alkaloidi.

Pika aja jooksul polnud ükski mõrvaprotsess Londonis meelitanud kohale nii palju pealtvaatajaid, eriti naisi. Võib-olla oli asi selles, et mõrvas süüdistati arsti, aga võib-olla hoopis Lamsoni omapärases isiksuses. See inglise pastori poeg oli 1876. aastal Balkanil osa võtnud Serbia-Türgi sõjast, kus oli muutunud morfi-nistiks. 1878. aastal abiellus Londonisse tagasi pöördunud Lamson vaeslapsega, kellele vanemad olid jätnud väikese päranduse. Mõne aja oli Lamson pidanud arstiametit Bournemonthis. Pärast rahalist krahhi sõitis Lamson 1881. aastal Ameerikasse. Igaüks teadis tema tagasipöördumise lugu, igavest morfiumijahti, tema teisest sõidust Ameerikasse, uuesti saabumisest Londonisse, kus polnud ulualust ei talle ega naisele.

249

Kohus jälgis samm sammult tema käekäiku kuni 3. detsembrini 1881, kui ootamatult oli surnud arsti nääl Percy.

Muidugi oli ka mõrvamotiiv: meeleheitlik rahapuudus. Lamsoni võis päästa vaid Wimbletoni internaatkoolis õppiva mõlema jala halvatuse tõttu ratastooliga liikuva naisevenna surm. Kumbki õde oleks sel juhul pärinud poole venna varandusest. Protsessil oli juba mitu korda arutatud noormehe surma üksikasju. Kõik algas Lamsoni ootamatust kirjast detsembri alguses naisevennale, milles ta teatas, et sõidab koos naisega Pariisi ja kavatseb enne lahkumist külastada Percyt.

3. detsembri õhtul saabus kõhn, kahvatu ning kurnatud Lamson Wimbletoni. Koolijuhataja härra Bedbrook viis külalise Percy juurde ning viibis nende kokkusaamise juures. Bedbrook kostitas Lamsoni šerriga. Lamson palus šerri juurde suhkrut ja võttis kohvrist välja juba tükeldatud piruka, andis ühe tüki Percyle, teise Bedbrookile, kolmanda võttis endale. Ülejäänud pirukatükid
pani ta lauale. Söögi ajal Ameerikast rääkides võttis ta taskust mõned kapslid, mis olevat «ravimite sissevõtmise kergendamise ameerikalik avastus». Ulatades üht kapslit Bedbrookile, ütles külaline, et toonud selle just eriti koolijuhatajale juhuks, kui õpilastel tuleb kibedaid ravimeid pruukida.

Seejärel oli avanud Lamson ühe kapsli, puistanud sellesse suhkrut, sulgenud taas ja ulatanud selle naerdes Percyle, tehes ettepaneku näidata Bedbrookile, kui lihtne on seda alla neelata. Percy täitis õemehe soovi meeleldi. Otsekohe seejärel oli Lamson hüvasti jätnud, sest ta ei tahtnud järgmisele rongile hiljaks jääda.

Umbes kümme minutit pärast Lamsoni lahkumist oli Percy kokku varisenud. Teda ajas oksele ning mattis hinge. Aeg-ajalt oli noormees nii erutatud, et mitmel kaasõpilasel oli tegemist tema kinnihoidmisega. Arstid Berry ja Little ei suutnud haiget aidata. Kell 21.30 valud suurenesid. Noormeest haarasid külmavärinad. Kannatused olid niivõrd hirmsad, et doktor Little tegi talle mitu korda morfiumisüste. Kell 23.20, pärast kirjeldamatuid piinu, Percy suri.

Lahkamisel, mida sooritasid arstid Bond, Berry ja Little, ei avastatud peale väikese verevalumi kopsus midagi, millega seletada Percy surma. Lõpuks järeldas doktor Bond: taimemürgist põhjustatud mürgitus. Kahtlus langes Lamsonile. Oli ju Percy haigestunud kohe pärast tema lahkumist. Ka oli lugu Lamsoni ravimikapsliga kahtlane.

4. septembril saabus koolimajja politseiinspektor Fuller, kes uuris läbi surnu toa ja võttis kaasa ülejäänud piruka, šerri ja suhkru. Scotland Yardi inspektor Butcher hakkas Lamsoni otsima. Kuid arst oli juba Prantsusmaale sõitnud. See suurendas kahtlust, mis muutus veendumuseks, kui pärast esimesi kirjutisi ajalehtedes tuli politseisse keegi apteeker, kes müünud 24. novembril Lamsonile 2 graani atropiini. Inspektor Butcher teatas sellest peasuperintendent Williamsonile. Seersant Moser saadeti Pariisi Lamsoni

arreteerima. Kuid enne Moseri jõudmist Pariisi .tuli Lamson Londoni tagasi ja ilmus Butcheri imestuseks Scotland Yardi. Lamson teatas, et on naisevenna hirmsast surmast ja temale langenud kahtlustusest vapustatud. Ta olevat absoluutselt süütu. Ta tulnud tagasi nimelt tõestama oma süütust. Lamson oli pruukinud morfiumi ning erutatud. Arreteerimisel leidis inspektor Butcher tema juures raamatu, milles kirjeldati taimemürkide toimet.

Sel ajal algatas toksikoloogilised uuringud Londonis (nagu muudki kohtumeditsiiniekspertiisid) prokuratuuri palvel siseminister. Seekord tehti ekspertiis ülesandeks doktoritele Stevenso-nile ja Duprele. Thomas Stevenson oli 1878. aastal Guy hospidalis asunud Alfred Taylori vabanenud ametikohale. Stevenson ei jälginud kõike uut, vaid oli pigem ülikonservatiivne. Kuid ta oli oma vananenud laboratooriumi kasutades kohusetundlikult osalenud paljudes viimaste aastakümnete keerukates mürgitamisprotses-sides.

8. detsembril said Stevenson ja Dupre uurimiseks šerri, piruka ja suhkru, pitseeritud purgid mao, maosisaldise, maksa, põrna, neerude ja põiega. Stasi meetodit kasutades sai Stevenson ekstraktid, mis alkaloidsete reaktiividega andsid tugeva sademe. Morfiumireaktiivid tunnistasid üksnes selle mürgi jälgi. See oli tingitud doktor Little'i süstidest ega seletanud Percy surmapõhjust. Stevenson jätkas otsinguid. Ei

õnnestunud leida atropiini, mida Lamson apteegist oli ostnud. Kuid ajapikku oli Stevenson arendanud erakordse (ning ohtliku) võime eristada mürke keelega. Ta oli maitsnud umbes viitkümmet taimemürki ja tundis niivõrd hästi üksikute alkaloidide maitset, et sageli ennustas nende olemasolu juba enne värvusreaktsiooni. See oli tema moodi, kes pooldas ajast ja arust läinud võtteid. Lamsoni asjas tuli see kalduvus talle kasuks. Kui Stevenson oli ära tundnud akonitiini maitse järgi, ei teadnud ta veel, et firma «Allen & Hanbury» töötaja oli oma tunnistust täpsustanud. Raamatute kontrollimisel selgus, et 24. novembril oli Lamsonile müüdud mitte atropiini, vaid akonitiini.

Stevenson katsetas kõikide alkaloidireaktiividega, kuid tulemuseta. Seejärel tegi ta akonitiini määramiseks, mille jaoks 1881. aastal polnud reaktiivi (ja seda pole senini), Tardieu' eeskujul loomkatseid. Ta süstis valgetele hiirtele puhast akonitiini, mida mõned arstid kasutavad neuralgia puhul valuvaigistava määrdena, samuti ka laibast saadud ekstrakti. Hiired surid 30 minuti möödudes, kusjuures sümptoomid olid sarnased. Seejuures täheldati loomadel erakordset erutusseisundit. Selleks ajaks sai Stevenson teada apteegitöötaja täpsustatud tunnistusest. Et müügil oli mitmesuguseid akonitiinipreparaate, kasutas ta nüüd firma «Allen & Hanbury» originaaltinktuuri. Nüüd andsid loomkatsed puhta mürgi ja ekstraktiga täpselt ühesuguseid tulemusi. Ja lõpuks tegi Stevenson katse, mis tõendas, kui lihtne on

251

tapmiseks piisavasse mõnesse milligrammisse akonitiini lisada kõigi silme all mürgi maitset ära võtvat suhkrut.

Oma uuringute tulemustest kandsid Stevenson ja Dupre ette Lamsoni protsessi neljandal päeval.

Sel päeval oli saal rahvast lõhkemiseni täis. Kõik tahtsid teada, mida võtab ette Lamsoni kaitsja Montagu Williams ristküsitlusel, hajutamaks üha enam kogunevaid pilvi tema kaitsealuse pea kohalt.

Williams ei petnud juuresolijate lootusi, ehkki need ei saanud kohe aru, kuhu advokaat tüürib. Pärast hulk aega kestnud Ste-vensoni küsitlust päris kaitsja: kas Stevenson on kindlalt veendunud, et ta on leidnud Percy Johni laibast taimemürki ning viimane on surnud akonitiinimürgitusse? Stevenson kinnitas oma veendumust. Williams jätkas: Stevenson on muidugi kursis teaduse uuemate saavutustega. Nähtavasti teab ta ka avastustest, millest hiljuti olid kirjutanud itaalia toksikoloogid. Need tekitasid sellist sensatsiooni, et ükski toksikoloog ei saanud külmaks jääda, nende hulgas muidugi ka Stevenson. Kuid nähtavasti pole Stevenson pööranud avaldatule tähelepanu? Kas ta teab, mida itaallased olid tõestanud? Aga seda, et laipades, mis pole kunagi taimemür-kidega kokku puutunud, tekivad lagunemisel aluselised ained tähendab alkaloidid, mis analoogselt taimemürkidega reageerivad reaktiividega. Kas Stevenson teab faktidest, mil Itaalia toksikoloogid olid pidanud mittetaimseid alkaloide taimemürkideks, mille tulemusena mõisteti süüdi inimesed, kes polnud kunagi kedagi mõrvanud?

Iga sõnaga muutus üha selgemaks, kuhu Williams tüüris. Tema käes oli uus ning ootamatu relv. Nähes, kui ähvardavaks kasvab Lamsoni-vastane süüdistusmaterjal, otsustas ta iga hinna eest seada toksikoloogiliste uuringute tulemused kahtluse alla. Ta pöördus nõu saamiseks Londoni toksikoloogi professor Tildy poole, kes polnud küll nii nimekas kui Stevenson. Tildy, kelle poole advokaadid sageli pöördusid, jälgis spetsiaalselt teadusliku mõtte arengut ja kirjutisi, mida edusammudega harjunud suured teadlased nii hoolikalt ei teinud. Tildy teadis, et Stevenson ei tundnud huvi laibamürkide vastu ja võib ootamatult rünnatuna oma ebakindlusega kutsuda vandemeestes esile kahtluse. Pealegi oli tä veendunud, et uus nähtus lükkab ümber

taimemürkide avastamise varasemad meetodid. Kõigest sellest rääkis ta üksikasjalikult ka Williamsile.

Juba 1865. aastal sai Marquart loomulikku surma surnud laipadest aluselisi ekstrakte, mis sarnanesid taimemürgile koniinile. Neil aineil oli hiirekuse lõhn. Dodekamolübdatofosforhappega andsid need kollakaid kristalle, mis tekivad ka koniini puhul. Sellest ajast peale hakkasid paljud keemikud tegelema selle nähtusega, nimetades tekkinud mürke koolnualkaloidideks.

Otsustava tõuke nende alkaloidide uurimisele andis Francesco Seimi, kes varem oli töötanud apteekrina, hiljem aga Bologna

ülikoolis farmakokeemia professorina. 1878. a. avaldas ta teose «Taime- ja koolnumürkidest ja nende tähtsusest toksikoloogias» («Sulle ptomaine e alcaloidi cadaverici e lore importanza in tossi-cologia»). Raamatus kirjutab Seimi kahest mürgitamisprotsessist, kus uued alkaloidid olid käinud ekspertidel üle jõu. Esimene kohtuasi puudutas kindral Gibbone ootamatut surma Lõuna-Itaalias. Ekspertiisist osa võtnud keemikud teatasid, et olid avastanud kukekannusest saadava mürgise delfiniini. Kindrali mõrvamises kahtlustati tema teenrit. Kuna puudus kuriteo motiiv, tegi kohus Seimile ülesandeks korrata keemilist ekspertiisi. Selmi sai kindrali laibast ekstrakte, mis tõepoolest reageerisid delfiniini kombel. Kui ta aga oli süstinud konnadele puhast delfiniini ja saadud ekstrakti, sai ta absoluutselt erinevad tulemused. Ka ekstrakt seiskas südame, kuid mitte südametegevuse selles faasis kui delfiniin. See sundis Selmit kordama kõiki proove algusest peale, kontrollima ning otsima delfiniinile tüüpilisi uusi reaktsioone, katsetamaks neid laibaekstraktidega. Ta tegi kindlaks, et delfiniin reageerib mõnede kemikaalidega, moodustades sademe. Kui ta nüüd proovis neid reagente laibaekstraktidega, ei saanud ta mingit sadet. Seimi järeldas, et surnus oli tekkinud koolnumürk ning arvatavasti pole kindral Gibbone üldse delfiniiniga mürgitatud. Tekkinud alkaloid võib katsetamisel põhjustada hirmsaid vigu, sest sarnaneb delfiniiniga.

Veelgi tähendusrikkam oli teine kriminaalasi, mille käigus uuriti Cremonast pärit lesknaise Sonzogno surmaga seotud asjaolusid. Ka siin eeldati mürgitamist. Prokuratuur käskis Cremona keemikutel uurida laipa kaksteist päeva pärast surma. Keemikud teatasid morfiumi leidmisest. Et aga ka seekord puudusid süütõendid, määrati täiendav ekspertiis. See usaldati Milaano ja Brescia keemikutele, kes tegid kindlaks alkaloidi olemasolu, see aga polevat tõenäoliselt morfium. Lõppjärelduse tegi Seimi. Surnu organeist saadud ekstraktid andsid tõepoolest morfiumile tüüpilise värvus-reaktsiooni. Kasutades aga Pellagri meetodit, oli tulemus negatiivne. Ei mingit jälge morfiumist. Katsed konnadega veensid, et morfiumiga polnud üldse tegemist. Segaduse oli tekitanud laiba-mürk. Hiljem tõestas Seimi, et morfiumi avastamiseks on kõige sobivam Pellagri meetod.

Eespoolkirjeldatud vead oli Seimi avastanud tänu oma hoolikusele. Kuid igas taimemürkide toksikoloogilises uuringus peitub samasugune eksituse oht. Seimi töödest mõjustatud Itaalia justiitsministeerium asutas 1880. aastal erikomisjoni, kellele tehti arusaamatuste vältimiseks ülesandeks uurida koolnumürke. Selleks ajaks olid nende vigade mõju all olevad toksikoloogid juba paanikas.

Just seesama asjaolu võimaldas Montagu Williamsil 11. mail 1882. aastal Oid Bailey kohtus esitada oma küsimust Stevenso-nile. Lühikese küsitluse jooksul selgus, et kui Stevenson üldse midagi teadis koolnumürkide uurimisest mandril, siis väga pinnapealselt.

Üpris ebakindlalt kinnitas ta, et mõned Euroopa toksi-koloogid väitvat, nagu annaksid laibamürgid taimemürkidele sarnanevaid reaktsioone. Selmit ta ei tundvat. Itaalia keelt ka ei oskavat. Lõpuks oli Stevenson sunnitud kinnitama, et ta ei saa Euroopa toksikoloogide väidet koolnu- ja taimemürkide petlikust sarnasusest valeks pidada. Ka väitis ta, et ei või eitada laibamürgi olemasolu, mis maitselt sarnaneb akonitiiniga. Stevenson pidi tunnistama, et oma praktikas on ta pidanud tegelema paljude laipadega, kuid pole veel kordki kokku puutunud koolnumürkidega. Lõpuks teatas ta, et ei kavatse vaielda Euroopas saadud tulemuste vastu.

Montagu Williams oli 11. mai tulemustega rahul. Tal oli õnnestunud kohtusaali tuua toksikoloogiamaailmas tekkinud kahtlusi ja seega oma kliendile kasvõi pisutki pääsemislootusi. See põhjustaski pingelist tähelepanu, millega oodati tema kaitsekõnet 13. mail.

Williams kõneles peaaegu kaks päeva — 13. ja 14. mail. Kuid toksikoloogilise ekspertiisi kõrval oli Lamsoni vastu küllalt teisigi süütõendeid.

Pärast 45 minutit kestnud nõupidamist tunnistas kohus Lamsoni süüdi ja mõistis ta surma. Kohus talitas õigesti, sest neli päeva enne kohtuotsuse täideviimist tunnistas Lamson oma süü üles.

Lamsoni kohtuasja tähtsus toksikoloogia ajaloos seisneb selles, et tänu sensatsioonilisele protsessile said selgeks need kahtlused ning ebakindlus, mis ähvardasid teadust ja selle saavutusi. Kümme aastat hiljem demonstreeris üks kriminaalasi Ameerikas veel kord eredalt kõiki neid kahtlusi ja' andis samal ajal tõuke jõupingutustele, mis kõrvaldasid lõpuks ebakindluse.

8. Mürgitamise maskeerimine

Wcst Cleventh Streetil Greenwich Village'is nr. 267 elav New Yorgi arst Robert Buchanan oli vaevalt 30-aastane, kui temast 1892. aastal sai ebatavalise kriminaalasja peategelane.

Selle aasta mais oli New Yorgi ajalehe «World» reporter Ike White oma lugejaid intrigeerinud esimese sensatsioonilise sõnumiga salapärasest mürgitamisest, mille ohvriks oli langenud 23. aprillil doktor Buchanani naine Annie. Ta oli oma mehest hulga vanem. 7. juunil arreteeris detektiiv Arthur Carey doktor Buchanani ühes kohvikus. 1908. aastal asus Arthur Caney juhtima New Yorgi mõrvakomisjoni. Selles kriminaalasjas aga oli tal teisejärguline osa. Suurt mõju kuriteo avastamisele avaldas reporter White. Sellega demonstreeris ta, kui olulist osa etendasid kriminalistikas ameerika ajakirjanikud.

1892. aasta mai algul oli White uudistejahil sattunud New Yorgi koroneri Louis Schulze büroosse. Siin viibis ta juhuslikult

ühe visiidi juures. Newarkist oli kohale saabunud elatanud vastumeelsust äratav mees, kes nimetas end Smithiks ja teatas oma kahtlustustest doktor Buchanani suhtes, kes olevat tapnud oma naise.

Jutust selgus, et Smith olnud kuni 1890. aasta lõpuni ühe Newarki lõbustusasutuse tütarlaste «eestkostja». Asutus kuulunud viiekümneaastasele Annie Sutherlandile. Rohkem naistest ja veinist kui tööst lugu pidav doktor Buchanan olevat alates 1889. aastast peale muutunud asutuse pidevaks külaliseks. 1890. aasta keskel olevat ta äkitselt hakanud kurameerima lõbumaja vana ning närtsinud perenaisega. Smithil oli tekkinud kartus kaotada oma koht ja ta oli hakanud Buchanani kohta andmeid koguma. Buchanan oli saabunud Halifaxist, et alustada New Yorgis arstipraksist.

Temaga koos oli saabunud ta noor naine Helen, kellega arst oli abiellunud Halifaxis. Alguses edenes Buchanani praksis Greenwich Village'is hästi. Kuid noore arsti liiderlikkus rikkus alguses arstipraksise, hiljem põhjustas ka abielulahutuse. Helen Buchanan oli sõitnud tagasi Halifaxi.

Smith hakkas kahtlustama, et rahalistes raskustes Buchanan püüab oma võrku meelitada Annie Sutherlandi, kellel peale lõbumaja oli veel 10 000 dollarit sularaha. Smithi kartused täitusid, sest 1890. aasta suvel müüs Annie Sutherland oma asutuse ja Smith jäi tõepoolest tööta. Seejärel abiellus perenaine doktor Buchananiga, tegi tema nimele testamendi ja noorpaar siirdus New Yorki. Tõepoolest paradoksaalne lugu ning paradoksaalne paar. Smith teatas, et tal on ka tunnistajaid. Nimelt kaks Buchanani pudelisõpra. Üks neist, Michael Macomber pidas väikest restorani, mille alaline külaline oli olnud Buchanan, teine oli seikleja Doria, kes samuti oli viibinud sageli selles kõrtsis. Mõlemad olid saatnud 26. aprillil 1892. aastal Buchanani naist tema viimsel teekonnal Greenwoodi kalmistule Brooklynis.

Smith soovitas koronerile Macomberit ja Doriat joota ning kuulata, mis need räägivad Buchanani perekonnaelust. Abielu olevat olnud üks skandaal teise otsa, Annie oli Buchanani pidevalt ähvardanud, et ei anna talle sentigi, kui teda ei «austata nagu tõelist abikaasat». Mõni aeg pärast abiellumist oli Buchanan hakanud sõpradele kurtma, et tema naine on morfinist ja sureb varsti, kui sellest pahest ei vabane. Smith oli valmis vanduma, et Annie Sutherland ei olnud kunagi morfiumi pruukinud, ja kinnitas, et ta ei ole surnud südamerabandusse, vaid Buchanan on ta mürgitanud päranduse saamise eesmärgil.

23. aprillil äkitselt haigestunud ja päev hiljem surnud Annie Buchanani oli ravinud doktor Mclntire, kes oli märkinud surmapõhjuseks südamerabanduse, kuid arstid eksivad sageli.

Smithi viha Buchanani vastu oli nii ilmne, et koroner Schulze ei pööranud tema jutule erilist tähelepanu. Kuid Smithi jutt huvitas White'i, sest kuulnud sõna «morfium» meenus talle mürgitamine, mille ta ise oli 1891. aastal politsei ja prokuratuuri kiuste selgitanud.



255

Asi oli selles, et 1. veebruaril 1891. aastal oli New Yorgi 23-aas-tane meditsiiniüiiõpilane Carlyle Harris mürgitanud 19-aastase koolitüdruku Helen Pottsi, kellega ta oli salaja laulatatud. Möödunud oli vaid mõni nädal Carlyle Harrise surmaotsuse täideviimisest, kui White hakkas tegelema Buchanani asjaga. Alguses ta ei aimanudki, et Harrise kuritegu on Buchanani kriminaalasjaga tihedalt seotud.

New Yorgi lugupeetud meditsiiniprofessori Benjamin McCready tütrepoeg Harris oli võitnud ranges kodanlikus perekonnas üles kasvanud Helen Pottsi soosingu vaid

temaga abielludes. Oma abielu aga noormees varjas, sest kartis vanaisa raevu. Kuulnud tütre meheleminekust, nõudis Heleni reputatsiooni eest hoolitsev ema Harriselt, et see kuulutaks abiellumisest avalikult. Kui proua Pottsi nõudmised 1891. aasta alguses olid muutunud kategoorilis-teks, otsustas Harris vabaneda oma noorest naisest, kelle võludest oli ta juba küllastunud. Kasutades naise unetust, kirjutas ta ise retsepti kuuele kapslile, millest igaüks pidi sisaldama 4,16 graani kiniini ja 0,16 graani morfiini. See oli tavaline retsept ja apteek valmistaski kapslid.

20. jaanuaril oli andnud ta neli neist naisele õpetusega võtta enne uinumist üks kapsel, kaks ülejäänut aga oli jätnud enesele, nagu poleks tahtnud Heleni kätte anda liiga palju ravimeid. 31. jaanuari õhtul oli Helen uinunud poole üheteistkümne paiku, kurtes peapööritust ning nõrkust. Tund aega hiljem oli ta juba teadvusetu. Kohaletulnud kooliarst Fowler imestas, nähes, et Heleni silmaterad on vaid nööpnõelapea suurused. Sel ajal juba teati, et see on morfiumimürgituse sümptoom. Kõik katsed elustada Helenit atropiini ja kofeiini abil jäid tulemusteta. 1. veebruaril kell 11 hommikul Helen suri.

Laiba vaatas üle koroner Louis Schultze. Haiguse käik ja silmaterade kokkutõmbumine viitasid morfiumimürgitusele ja Schultze muidugi märkas seda. Kuid sündmuse tegelik varjatud põhjus polnud teada ja Uues Maailmas levinenud prokuröride, koroneride ja advokaatide püüded kokku hoida ühiskonnakassa summasid keemiliste analüüside ja kohtute pealt viisid selleni, et alguses keelduti igasugusest uurimisest. Oma osa etendas siin ka asjaolu, et Heleni ema soovis varjata Heleni ja Harrise intiimsuhteid ning teatas, et tütrel olnud juba lapsepõlvest alates süda haige. Alles hiljem selgus, et see oli vale, sest Heleni ema oli püüdnud vältida juurdlust, mis võinuks «määrida tema tütre au». Oma valega andis ta koronerile võimaluse seletada surma õnnetusjuhtumina. Kas oli apteeker eksinud ravimi valmistamisel ja morfiumiannus oli liiga suur või siis oli võtnud Helen ühe kapsli asemel sisse kaks ja süda ei kannatanud välja morfiumi topeltannust. 7. veebruaril 1891 Helen Potts maeti.

Kuid 21. mail avaldas reporter Ike White «Worldis» sensatsioonilise sõnumi. Ta oli sattunud õigetele jälgedele ja sundinud Helen Pottsi ema tunnistama üles oma vale, oli selgitanud välja

Harrise armuseiklused. Ta kirjeldas üksikasjalikult Heleni surmaeelse haiguse sümptoome ning nõudis, et laip ekshumeeritaks ja antaks uurimiseks New Yorgi ainukesele väljapaistvale toksiko-loogile Rudolph Witthausile. Viimane avastaski kõigist temale üle antud kehaosadest morfiumi. Seejärel Harris arreteeriti, süü-distatuna oma naise mõrvas. Harris oli täitnud ühe uinutikapsli surmava annuse morfiumiga, mille hankimine talle kui meditsii-niüliõpilasele polnud raske.

Täiesti teadlikult oli ta lasknud kapsli apteegis valmistada — nii sai ta tunnistajad oma retsepti kahjutuse kohta. Kuid ühte puistas ta morfiumi ja andis selle koos kolme kahjutu kapsliga naise kätte. Ta arvestas, et kui Helen võtab mürgikapsli, siis üle-jäänud ei ärata mingit kahtlust. Kui aga Helen võtab mürgikapsli viimasena, siis kaks Harrise kätte ettenägelikult jäänud kapslit ja nende vabatahtlik üleandmine prokuratuurile tõestavad tema kavatsuse süütust.

4. jaanuaril 1892. aastal algas kohtunik Smithi eesistumisel protsess, mis pärast kestvaid vaidlusi lõppes Harrise surmamõistmisega.

Kui White hakkas 3. mail 1892. aastal tegelema doktor Bucha-naniga, olid tal selle sensatsioonilise kohtuprotsessi üksikasjad meeles. Üsna ruttu leidis ta Smithi seletusele kinnituse. Kohtus tutvus ta Annie Buchanani testamendiga. Kui White oli pakkunud Macomberile ja Doriale viskit, muutusid nad jutukaiks. Nad rääkisid, et

Buchanan on New Yorgist lahkunud, puhkamaks oma abieluraskustest. Kumbki ei teadnud, kuhu ta oli sõitnud. Kui aga White palus üht Halifaxi kolleegi hankida andmeid Buchanani varasema elu kohta, saabus jahmatav sõnum. Buohanan asus Uus-Sotimaal ja oli abiellunud 15. mail oma endise naise Hele-niga. Mõlemad valmistusid naasma New Yorki, sest «Buchanani ootavat suur pärandus».

Sellest hetkest oli White kindel, et teda ootab ees suur sensatsioon. Veendumus süvenes, kui ta oli teistkordselt Macömberi ja Doriaga vestelnud. Doria meenutas üht muljekat juhtumit, mille tähendust ta küll polevat mõistnud. Öösel pärast Carlyle Harrise hukkamist tulnud Buchanan Macömberi restorani. Ta nimetanud Harrist rumalaks, kes oli lasknud end paljastada. «Doktor rääkis, et morfiumiga tapmisel on võimalik karistusest pääseda. Iga happe jaoks on alus, igal reaktsioonil antireaktsioon.»

Kohe pärast seda külastas White Annie Buchanani raviarsti Mclntire'i. Kui White hakkas talle peale käima, et kas tema diagnoos ikka oli õige ja kas polnud märgata morfiumimürgituse sümptoome, oli arst valvsaks muutunud. Kuid Mclntire jäi hoopis sõbralikumaks, kui oli kuulnud Buchanani arvamust Harrise kohta. Ta tunnistas, et teatud morfiumimürgituse sümptoomid olevat küll olnud, aga puudus peamine: silmaterade kokkutõmbumine. Seepärast olevatki ta diagnoosinud ajuverevalumi. Viimasega kaasnevad sageli morfiumimürgituse sümptoomid. Verevalumi puhul

teatud ajupiirkonda võivad ka silmaterad kokku tõmbuda. Kas White ei mäleta, et sellest räägiti ka Harrise protsessil?

White mäletas. Harrise kaitsja, 33-aastane advokaat William Travers Jerome püüdis tõestada, et Helen Potts ei tarvitsenud surra just morfiumimürgitusse. Kohtusse olid tulnud New Yorgi ja Philadelphia nimekad arstid doktorid Wood ja Roosevelt, tõestamaks, et silmaterade kokkutõmbumine,- mida dr. Fowler oli täheldanud Helen Pottsi juures, võis olla tekkinud ka muutuste tõttu aju teatud piirkondades.

Sellega ei suutnud advokaat Jerome ümber lükata tõsiasja, et surnu organitest oli leitud morfiumi, kuid vandemeestes olid tekkinud kahtlused ja prokuröril oli tegu nende ümberlükkamisega.

Ajakirjanik White mäletas seda tõsiasja väga hästi. Dr. Mclntire aga jätkas: «Silmaterade kokkutõmbumisele on teine seletus, kuid pole mingit seletust, kui tõelise morfiumimürgituse korral pole silmaterad kokku tõmbunud» Mclntire ei teadnud niisugust vahendit, mis võiks morfiumimürgituse korral vältida või maskeerida silmaterade kokkutõmbumist. Buchanani sõnad oli talle mõistatuseks.

See oli 18. mai õhtul. Hilisõhtul läks White taas Macomberi restorani, kus nägi Buchanani istumas baarileti ääres.

Esimene kohtumine mehega, keda ta kahtlustas mürgitamises, valmistas White'ile pettumuse. Buchanan oli väikesekasvuline lõdva näonahaga silmapaistmatu mees, kelle põletikulisi silmi varjasid kuldraamidega prillid. White hakkas talle välja tegema, lootuses, et purjus peaga ütleb mees midagi kompromiteerivat. Seda aga ei juhtunud. Kuid see-eest märkas reporter Buchanani avardunud silmaterasid ja talle meenus üks haigete silmadega koolivend. See oli käinud sageli silmaarstide juures ja oli tulnud nende juurest ikka ebaloomulikult laienenud silmateradega. Uurimise hõlbustamiseks olid arstid talle silmadesse tilgutanud atro-piini.

Sellega seoses tekkinud mõte näis alguses White'ile ebatõenäolise ning fantastilisena. Kuid ta ei suutnud oma mõtet peast välja heita. Kas avardunud silmaterades ei peitunud äkitselt seletus Buchanani mõistatuslike sõnade kohta? Võib-olla oli Buchanan tilgutanud oma mürgitatud naise silmadesse atropiini? Kas selles polegi kogu saladus?

White jättis arstiga kiiresti hüvasti ja jooksis tulistjalu proua Crouchi juurde, kes oli Annie Buchanani põetanud. Reporter oli selle naisega juba vestelnud, kuid polnud midagi huvitavat kuulnud. Nüüd oli tal vaja vastust ühele kindlale küsimusele ja proua Crouch rääkiski, et Buchanan oli mitu korda haigetoas käinud ja naisele mingit ravimit silma tilgutanud.

Varahommikul läks White koroner Louis Schultze büroosse. Harrise kriminaalasjast õppetunni saanud koroner reageeris teatele otsekohe. New Yorgi politsei peainspektor Byrnes korraldas

Buchanani jälgimise, 22. mail surnu ekshumeeriti. Samal päeval aga doktor Buchanan kadus. Nähtavasti oli ta midagi aimanud. Detektiiv Carey sattus tema jälgedele alles pärast seda, kui oli tähele pannud Hoodi-nimelist meest, kes alates 18. maist ilmus sageli Greenwichi kalmistule Annie Buchanani haua lähedusse. Kinnipidamisel rääkis Hood, et Buchanan teinud talle ülesandeks hoiatada, kui naise hauda hakatakse lahti kaevama. Hood teadis Buchanani pelgupaika. Carey oli põgenike jälgedel. Sel ajal olid teada ka lahkamise esialgsed tulemused.

Selgus, et Annie Buchanan polnud surnud verevalumisse. Nagu Carlyle Harrise puhul, anti ka nüüd toksikoloogilised uuringud Rudolph Witthausi korraldada. 7. juunil teatas ta morfiumi avastamisest surnu organitest ja pidas võimalikuks atropiini kasutamist silmaterade kokkutõmbumise maskeerimiseks, Buchanan vangistati. Ehkki arsti süü näis juba olevat tõestatud, oli see vaid sissejuhatus «toksikoloogiaetendusele», mis jääb alatiseks seotuks Buchanani nimega.

«Kui 1893. aasta 20. märtsi hommikul algas protsess Buchanani üle, hoidis kogu New York hinge kinni,» kirjutas «World». Süüdistuse poolel esinesid DeLancey, Nicoll, Osborne ja Wellman. Kohtulaua taga istus kriminaalasjade peakohtunik Smith. Buchanani kaitsesid Charles Brooks ja William O'Sullivan. O'Sullivani tunti vähe. Kui aga protsess viis nädalat hiljem, 26. aprillil lõppes, oli tema nimi kõigi suus. Tänu «toksikoloogiaetendusele», milles ta meisterlikult esines, tegi Buchanani protsess ta kuulsaks.

Varem oli O'Sullivan olnud arst. Saanud advokaadiks, uuris ta pool aastat kirjandust alkaloidide ja nende avastamismeetodite kohta. Eelkõige huvitasid teda itaallase Francesco Seimi tööd. O'Sullivan otsustas süüdistuse eksperdi Witthausi vastu trumbina käiku lasta loo koolnumürkidest. Advokaat lootis süüdistust ummikusse ajada, teades, et niisuguste naiivsete ja dramaatiliste etendustega saab vandemehi kergemini mõjustada.

O'Sullivan oli end ette valmistanud juba enne protsessi algust. Juhuse läbi sai ta enesele ka abilise. See oli Michigani ülikooli keemiaprofessor Victor Vaughan. Ka viimane tundis huvi Seimi tööde vastu, kuid rohkem auahnusest kui teadusest ajendatult korraldas ta arvukalt katseid, soovides avastada loomade lagunenud organitest veel mõningaid koolnumürke. Ja tõepoolest, ta avastas kõhunäärmest koolnumürgi, mis andis peaaegu samasuguseid reaktsioone nagu morfium isegi Pellagri reaktiiviga.

O'Sullivan tundis nii Selmi töid, kes pidas Pellagri reaktiivi morfiumi määramisel tähtsaimaks, kui ka Witthausi morfiumi määramise meetodit. Ka Harrise advokaat oli püüdnud kõigutada usku Witthausi analüüside vastu. Ka tema oli viidanud koolnu-mürkidele ja andnud kuulajatele mõista, et mürkide mitmekesisus peidab lõkse, mida toksikoloogid peavad kartma ja arvestama. Kuid Witthaus oli oma ülesannete kõrgusel. Ta oli läbi proovinud kõik morfiumi määramise meetodid ja teinud füsioloogilisi katseid

konnadega. Mitte ükski teadlane ei tundnud veel koolnumürki, mis oleks reageerinud rohkem kui nelja morfiumireaktiiviga. Kuid Witthaus tõstis esiplaanile Pellagri reaktsiooni ja teatas, et see on kõige kindlam meetod morfiumi eristamiseks teistest mürkidest.

O'Sullivan oli kindel, et Witthaus ka eelseisvaks protsessiks ette valmistudes teeb läbi kõik proovid ja rõhutab Pellagri reaktiivi erilist tähtsust. Just sel hetkel kavatses ta alustada rünnakut, kutsuda välja Vaughani kui tunnistaja Pellagri reaktiivi ebausaldatavuse kohta, ja Witthausi tõestused ümber lükata.

Kuid ka viimane oli Harrise protsessist järeldusi teinud ja valmistus tavalisest veelgi hoolikamalt. Tõendid morfiumi leidmise kohta Annie Buchanani kõigis organeis tuginesid nii keemilistel kui ka füsioloogilistel meetoditel ning need poleks ka hilisema aja toksikoloogides kahtlust tekitanud, et surm oli saabunud just morfiumimürgituse tagajärjel. Witthaus polnud midagi kuulnud Vaughani avastusest. Oma tunnistuses Buchanani protsessil rõhutas ta uurimistulemusi Pellagri reaktiiviga. Seepärast saigi pahaaimamatu Witthaus osaliseks etenduses, mida 0'Sullivan nii hoolikalt planeerinud oli.

Advokaat oli oma esinemise raskuspunkti meelega seadnud ekspertide ülekuulamise ja ristküsitluse lõppu. Ta juhtis oma lavastust osavalt, koondades tähelepanu pidevalt koolnumürkidele, mida võib eksikombel pidada morfiumiks. Seda küsimust puudutas ta nii sageli ja üksikasjalikult, et ka kõige piiratum vandemees pidi taipama, millest jutt. Seejärel tõusis 0'Sullivan üles ja esitas näiliselt süütu küsimuse reaktiivide kohta, mida Witthaus oli kasutanud: kloorraud, Husemanni reaktiiv, Fröhde reaktiiv, joodvesi-nikhape, lämmastikhape, eelkõige aga Pellagri reaktiiv.

«Vandemehed on muidugi juba kuulnud, et Pellagri reaktiiv etendab otsustavat osa morfiumi määramisel,» ütles 0'Sullivan ja küsis, kas Witthaus kinnitab seda. Witthaus loomulikult kinnitas.

Niisiis kuulsid kõik, et just Pellagri reaktiivi abil oli tehtud kindlaks morfiumi olemasolu laibas. Witthaus noogutas.

«Suurepärane,» ütles O'Sullivan. «Kui ma õigesti mõistsin, siis tekitab Pellagri reaktiiv erepurpuri värvuse, mis muutub kirsipunaseks. On see nii?»

Witthaus kinnitas väidet.

«Ja kas niisugune reaktsioon toimub üksnes morfiumi puhul.»

Witthaus ütles, et see toimub ka kodeiini lisamisel. Kuid kodeiini saab Stasi meetodiga kätte vaid eetri abil. Morfium aga eristatakse kloroformi või amüülalkoholiga. Viga on võimatu. Seepärast ongi Pellagri reaktsioon morfiumile tüüpiline.

«Kas ainult morfiumile tüüpiline?»

«Jah, ainult morfiumile.»

«Aga kas mõni koolnumürk ei anna samasugust reaktsiooni?»

«Niisugust nähtust pole maailmas veel täheldatud.»

Ja nüüd kutsuski O'Sullivan sisse professor Victor Vaughani.

260

Vaughani ilmumine oli ootamatu ja kõik järgnev ebatavaline etendus. Vaughan asetas lauale oma reaktiivide ja ekstraktide pudelid. Kui ta oli ettevalmistused lõpetanud, küsis O'Sullivan, kas Vaughan võib kinnitada, et süüdistuse eksperdi uuringud on tuvastanud morfiumi olemasolu või kas ekspert pole eksinud, sattudes mõnele laibamürgile?

Esimesele küsimusele vastas Vaughan eitavalt, teisele jaatavalt.

O'Sullivan jätkas: kas Vaughan jagab seisukohta, et just Pellagri reaktiiv tagab morfiumi täpse määramise ja mingi laiba-mürk niisugust reaktsiooni ei tekita?

Vaughan eitas seda. Niisugune veendumus on võimatu.
«Tähendab, ka Pellagri reaktiiv võib põhjustada traagilise vea?»
«Jah, muidugi.»
«Kas te võite tõestada süüdistuse eksperdi võimalikku viga?»
«Võin.»
Harva on kohtusaalis valitsenud selline vaikus, kui sel hetkel, mil Vaughan näitas paar nädalat lagunemisprotsessis olnud kõhunäärmest saadud aluselist ekstrakti.
Seejuures seletas Vaughan, et lisab mitte kunagi morfiumit tarvitanud inimese kõhunäärmest valmistatud ekstraktile viis milligrammi morfiumi ja mõjustab seda samade reaktiividega, mida oli kasutanud ka süüdistuse ekspert, eriti aga Pellagri reaktiiviga. Võrdluseks teeb ta kõik samad reaktsioonid läbi lagunenud kõhunäärmest valmistatud ekstraktiga, millele aga morfiumi ei lisa. Vaughan alustas raudkloriidiga, mis morfiumi olemasolu korral tekitab helesinise värvuse. Vaugkani katseklaasi ilmus sinakas-roheline värvus, kuid ta kinnitas, et erialakirjanduses nimetatakse kord helesinist, kord sinakasrohelist värvust. Kuid vandemeeste poole pöördudes juhtis ta tähelepanu peamisele: mõlemate proovide värvid olid ühesugused. Husemanni proov nägi ette segada uuritavat vedelikku kontsentreeritud väävelhappega, kuumutada segu 5 minuti jooksul 100—105 kraadini ja lisada siis lämmastik-hapet. Seejuures peab moodustuma tumevioletjas värvus, mis hiljem muutub punaseks ja oranžiks. Vaughan segas võrreldavaid lahuseid väävelhappega ja ütles: «Tegelikult on vaja uuritavat materjali kuumutada, kuid mitte tingimata. Ka pole meil siin selleks vajalikke seadmeid.» Ja pikemalt .arutlemata kallas ta segule peale lämmastikhapet. Mõlemas nõus tekkis sinakasroheline, kuid mitte violetne värvus. Olukorda päästes teatas Vaughan, et Husemanni proovi korral kaob värvus kiiresti. Ta rõhutas, et mõlemas nõus on värvus ühesugune. Fröhde reaktsioon ei andnud nõutavat värvimängu violetsest sinise ja kollaseni, vaid üksnes hallikasoranži tooni. Kuid Vaughan väitis, et see olevatki violetne. Selle peale hüppas Wellman püsti ja hüüdis: «Ma olen nähtavasti jäänud värvipimedaks!» Vaughan jäi aga ikka oma violetse tooni juurde ja nähes vandemeeste nägudel kõhklust ühesuguste värvitoonide pärast mõlemas võrreldavas nõus, oli ta oma edus kindel. Värvusreaktsioonidega õõnestas ta vandemeestes
261
usku tõendite jõusse. Kas oli nende treenimata silmadele tähtis, et lämmastikhappega reageerides oli proovis kollaseks muutuva punakasoranži värvuse asemele tekkinud ebamäärane rnäär-dunudkollane värvus? Nii valmistatigi ette pind pearünnakuks Pellagri reaktsiooni vastu.
Enne aga juhtis O'Sullivan vandemeeste tähelepanu veel kord sellele, et süüdistuse eksperdi sõnade järgi tõestab morfiumi olemasolu Pellagri reaktiiv, moodustades lahuses erepurpurse värvuse, mis muutub hiljem kirsipunaseks. Vaughan näitab, et lagunenud koest saadud ekstrakt, mis ei sisalda tilkagi morfiumi,-annab samasuguse värvuse.
Hämmeldunud Witthausi silme all valmistas Vaughan Pellagri proovi, kuid seniseid kogemusi arvestamata. Uuritavale lahusele oleks tulnud lisada soolhapet ja siis lahus aurustada. Vaughan piirdus lihtsalt soolhappe lisamisega, jättes lahuse aurustamata. Kuid oli juba hilja vastu vaielda ning selgitada.
Pisut aega hiljem tormasid saalist välja juba esimesed reporterid teatama oma ajalehtedele päeva sensatsioonist. Lagunenud kõhunäärmest saadud ekstrakt oli andnud Pellagri meetodil töödeldes samasuguse erepunase värvuse nagu morfium võrdluslahuses. Pole kahtlust, et laibamürgid reageerivad samuti nagu mor-fiumgi. Pellagri reaktiivi töökindlus on absurd! Witthausi autoriteet ning mürkide avastamise

meetodid seati kahtluse alla. Ajakirjanikud, vandemehed ja pealtvaatajad olid näinud punast värvust oma silmaga.

Sel õhtul uskusid vähesed, et süüdistus võib veel midagi korda saata. Brooks ja O'Sullivan juubeldasid. Võib-olla oleksidki nad võitnud, kui poleks järgmistel päevadel vea teinud. Nimelt oli pärast Harrise protsessi New Yorgis levinud kuulujutt, et kohtualune oleks õigeks mõistetud, kui ta poleks kaitsja soovitusel loobunud olemast tunnistaja oma kohtuasjas. Oli jäänud mulje, et Harris kartis prokuröri ristküsitlust. Võidust pimestatud ja soovides vältida niisugust arvamust, soovitas O'Sullivan Buchananil esineda tunnistajana. Viga taipas ta liiga hilja. Buchanani eemaletõukav välimus ei tekitanud sümpaatiat. Kuid eelkõige ei pidanud ta vastu süüdistaja Francis Wellmani halastamatu ristküsitluse survele. Buchanan takerdus vastuoludes ning vales, tehes seega nulliks äsjatoimunud «teadusetenduse» menu. Ja ometi kulus vandemeestel enne süüdimõistva otsuse langetamist kakskümmend kaheksa tundi!

Buchanani advokaadid võitlesid mitmesugustes instantsides veel kaks aastat tema elu eest ja korduvalt oli kuulda teesi süüdistuse läbikukkunud toksikoloogilisest ekspertiisist. Kaitse ülesandel maeti Greenwoodi kalmistule mitmeks kuuks küülik. Taas püüti tõestada, et mädanemisel tekivad morfiumiga sarnanevad ained. Kuid seekord ei saadud ponnistustele vaatamata positiivseid tulemusi. Seda ei saanudki juhtuda, sest O'Sullivani lavastusest nördinud Witthaus oli leidnud vea ja tõestanud Vaughani

262

uuringute pinnapealsust. See oli ekstrakti saamisel kasutanud puhastamata amüülalkoholi, mis oli tekitanudki eksliku värvi-mängu.

2. juulil 1895. aastal viidi Robert Buchananile langetatud surmaotsus täide.

9. Teadus toksikoloogia teenistuses. Spektraalanalüüs. Kristallid ja sulamispunktid. Röntgenstruktuuranalüüs. Kromatograafia

Buchanani protsessil toimunud sündmused said tuntuks kogu maailmas. Ehkki ameerika teadust põlati, muutus eelkirjeldatud sündmus otsustavaks tõukeks alkaloidide probleemi lõplikule lahendamisele ja kahtluste likvideerimisele. 19. sajandi viimasel kahel aastakümnel selgus, et enamik teateid laibamürkidest põh-justatud vigadest võis kanda räpakalt sooritatud analüüside või värvusreaktsioonide pealiskaudse vaatluse arvele. Stasi meetodi täpse järgimise korral oli laibamürkide sattumine ekstrakti välistatud. Ja kui seda siiski juhtus, siis vähemalt kuuest värvusreakt-sioonist ja vajaduse korral ka füsioloogilistest katsetest piisas vigade täielikuks vältimiseks.

Kuid kõige tähtsam oli see, et toksikoloogia tegi juba esimesi samme alkaloidide määramise absoluutselt kindlate meetodite loomisel, mis 20. sajandi teisel poolel andsid hämmastavaid tulemusi.

20. oktoobril 1910. aastal esines Crippeni protsessil tunnistajana doktor William Henry Willcox. Ta teatas mürgi avastamisest Cora Crippeni jäänustes. Jutt oli hüostsiinist, ühest kolmest tai-memürgist (atropiin, hüostsiin, hüostsüamiin), mis kassi silma tilgutatult põhjustasid silmatera laienemise ja, Vitali prooviga andsid violetse värvuse. Tegeldes nädalate kaupa mürgi otsimisega Cora Crippeni jäänustes, oli Willcox alguses kasutanud varem tuntud reaktsioone. Kuid jõudnud oma tunnistuse kulminatsioonipunkti, hakkas see mees, kelle tähtsus kohtutoksikoloo-gias on palju suurem kui Stevensonil, rääkima asjadest, millest vähemalt Londonis veel

midagi ei teatud. Ta rääkis alkaloidide kristalliseerumisest ja nende sulamispunktidest.

Willcox polnud Spilsbury taoline «hiilgav» tunnistaja. Juba kõrges vanuses, kõneles ta eneseirooniaga, et tema edu kohtus oli tingitud sellest, et ta oli mänginud lihtsameelset, ise seda olemata. Ja Crippeni protsessilgi rüütas ta need esmakordselt sõnastatud mõisted nii ilmetutesse fraasidesse, millest ei suudetud taibata, kas neil avastustel ka tulevikus tähtsust on.

Pärast katseid kassi silmadega lisas Willcox Stasi meetodiga saadud ekstraktidele kaaliumbromiidi. Enamikus alkaloidides moodustusid sel puhul igale mürgile iseloomuliku kujuga kristallid, mida võis vaadelda mikroskoobi all. Atropiin ja hüostsüamiin moodustasid nõelakujulised kristallid, hüostsiini kristallid aga olid

tilgakujulised. Niiviisi õnnestus Willcoxil avastada oma ekstraktidest hüostsiini.

Mürgi määramine kristallide abil oli esimene samm uuel teel. Tõsi küll, juba Stas oli püüdnud nikotiini määrata kristallide abil ja ka ameeriklane Wormley teatas niisugustest katsetest, kuid alles Crippeni protsessi ajal äratas meetod üldist tähelepanu.

Kuid see polnud veel kõik. Esmakordselt said asjast huvitatud inimesed teada veel ühest uuest meetodist. See põhines tõsiasjal, et pärast kristalliseerumist alkaloidid kuumutamisel sulavad. Sealjuures sulavad erinevate mürkide kristallid erinevatel temperatuuridel. Seepärast oli alkaloide võimalik eristada nende sulamis-täpi järgi.

Ristküsitlusel, mille korraldas Willcoxile Crippeni advokaat Tobin, selgus, et kuldkloriidiga töödeldud atropiini sulamistäpp on 148°C, hüostsüamiinil 160°C ja hüostsiinil 190°C.

Järgmisel viiekümnel aastal võeti kasutusele sellised alkaloidide määramise meetodid, millest ei osanud unistada mitte üksnes värvusreaktsioonide esimesed avastajad, vaid ka Willcoxi järgijad.

Uued meetodid olid seotud farmaatsiatööstuse arenguga, mis algas 20. sajandi teisel veerandil ja väljendus sünteetiliste ainete valmistamises, mis sarnanesid teraapiliste, samuti ka mürgiste omaduste poolest taimemürkidega või oma toime poolest viimaseid isegi ületasid.

1939. aastal avastasid farmakoloogid Esileb ja Schaumann sünteetilise aine dolantiini, milles olid ühendatud atropiini ja morfiumi omadused. Dolantiin sooritas oma võiduka reisi ümber maailma demedrooli, petidiini, dolosaali, me.perediini ja peredosaali nime all. Olles arstim, oli preparaat samal ajal ka juhuslike, vabatahtlike ja ettekavatsetud mürgitamiste tööriist. Teise maailmasõja ajal avastasid keemikud Ehrhart ja Bockmühl sünteetilise aine polamidooni, mille valuvaigistav toime ületas mitmekordselt morfiumi oma. Sedagi hakati kasutama kogu maailmas amidooni, adalooni, dolofiini, füseptooni, müadooni, güptalgiini, butalgiini, pentalgiini jt. nimetuste all. Kuid dolantiin ja polamidoon olid ainult kaks neist paljudest sünteetilistest ravi- ja mürkainetest, mis toimivad ning reageerivad alkaloididena.

Vanadele taimemürkidele lisandus veel suur hulk sünteetilisi alkaloide. Kui 1937. aastal lasti Prantsusmaal välja esimene tehis-ravim antihistamiin kõikide allergiliste haiguste vastu — astmast ekseemini — hakkas nende arv üha kasvama. Mõne aasta pärast ületas sünteetiliste ainete arv kahe tuhande piiri, millest vähemalt mõni tosin olid ravimid (ning potentsiaalsed mürgid). Kõik need olid tehisalkaloidid.

Uued ained sundisid kohtutoksikolooge võtma osa võistlusest varem tundmatute mürkide määramise meetodite leidmiseks.

Stasi meetod ei kaotanud sealjuures oma tähtsust. Seda küll täiustati, mistõttu ekstraktid pidid olema väga puhtad. See vajadus ületas tunduvalt need nõuded, mida esitas Willcoxi ajastu. Ka

värvusreaktsioonid polnud oma tähtsust kaotanud. Koos mürkide hulga kasvuga suurenes ka värvusreaktsioonide arv. 1955. aastal tunti juba 30 morfiumi määramise võtet. Uute värvusreaktsioonide väljatöötamisel olid eriti agarad inglased, kanadalased, ameeriklased, sakslased, prantslased, rootslased ja hiinlased. Iseäranis paistsid silma Fulton, Thomis, K. Chen, Shu Sing-chen, Farmilo, K. Bentley, P. Besnard.

Alkaloidide kindlaksmääramist nende sulamistäpi järgi jätkasid edukalt austerlased Fischer, Brandstetter ja Reimers, eriti aga Innsbrucki farmakoloogiaprofessor Ludwig Kofler, kes suri 1951. aastal. Ta konstrueeris spetsiaalse mikroskoobi, mille all võis sulatada uuritavat ainet, määrata selle sulamise algus ja mõõta mikroskoopi monteeritud termomeetriga sulamistemperatuuri.

Samal ajal arenes tormiliselt meetod alkaloidide kindlakstegemiseks nende kristallide abil. Inglane E. Clarke koostas Londonis kollektsiooni vähemalt viiestsajast alkaloidide kristallist, et kiiresti kindlaks määrata uuritavat objekti mikroskoobi all. Prooviti läbi peaaegu kakssada keemilist ainet, mille abil alkaloide sisalda-vais lahuseis moodustuvad kristallid. Nende tööde algatajad olid W. Whitmore, J. Travell, P. Duquenois, L. Levi, F. Tenger, A. Hawkins, G. Bachmann, G. Wagenaar, A. Marsico ja H. Wachsmuth. Nüüd piisas vaid mõnest ekstrakti tilgast. 0,05 milliliitrist jätkus viiekssajaks mitmesuguseks prooviks.

Tänu füüsikale õnnestus toksikoloogial saavutada 20. sajandi keskel suurt edu. Alates sellest ajast, kui saksa füüsikute Robert Bunseni ja Gustav Kirchhoffi avastatud spektraalanalüüs võeti 1859. aastal kasutusele ka kohtumeditsiinis, oli möödunud täpselt 100 aastat. Tänu 1895. aastal avastatud röntgenikiirtele sigines veel üks abimees. 1912. aastal viitas saksa füüsik Nobeli preemia laureaat H. von Laue asjaolule, et keemiliste ainete kristallid võivad olla röntgenkiirte murdumise prismad. Kui röntgenkiiri lasta läbi selliste kristallide, murravad need osa kiiri eriomasel viisil, nii et murdumise järgi võib otsustada kristalli enese üle. Inglise teadlased Nobeli preemia laureaadid W. H. ja W. L. Bragg, hollandi õpetlane Nobeli preemia laureaat P. Debye, samuti nende šveitsi kolleeg P. Scherrer töötasid enne Esimese maailmasõja algust ja pärast 1914. aastat välja kristallide röntgenanalüüsi meetodi. Hiljem täheldati veel tuhandete keemiliste ainete kristallide iseärasusi nende röntgenstruktuurilisel analüüsimisel. Kuid alles 1949., 1950., 1952. ja 1955. aastatel mõistsid toksikoloogid L. Ander-son, C. Rosenblum, C. Marion, C. Hubley, L. Levi ja C. Farmilo ult-ravioletse ja infrapunase spektroskoopia osa Stasi ekstraktides. Samal ajal pöörasid röntgenstruktuuranalüüsile kui toksikoloogia abimehele erilist tähelepanu taanlane T. Huang ja belglane G. Lacroix. See analüüs võimaldas kiiresti ning lihtsalt määrata mitmesuguste alkaloidide kristalle, samal ajal muidugi ka alkaloide eneseid. Ameerika teadlased W. Barnes, B. Marvin, Gabarino ja Shepard tegelesid iseloomulike tunnuste süstematiseerimisega,

mis soodustasid paljude alkaloidide määramist röntgen-spektraalanalüüsi abil.

Kuid võib-olla see polnudki kõige tähtsam. Hoopis tähtsamal avastusel on pisut veider nimetus — kromatograafia. Inglane A. Curry oli mees, kes tõi selle meetodi toksikoloogiasse.

1903. aastal uuris vene botaanik Tsvet taimede vesilahuseid, mis sisaldasid mitmesuguseid looduslikke värvaineid. Ühe ekstraktidest kallas ta kriidipuruga

täidetud klaastorru. Seejuures imas kriit endasse värvaine. Värvaine koondus kriidi pealispinnale, allapoole jäi aga taimeekstrakti ülejäänud osa. Edasi juhtus aga midagi ootamatut. Kui teadlane kallas klaastorusse taas vett, siis langes värvikiht küll alla, kuid mitte tervenisti. Värvained eraldusid üksteisest ja jäid paigale erinevatele tasapindadele. Taas vett valades liitusid värvid uuesti kokku.

Tsvet avastas meetodi, kuidas erinevate ainete segusid eraldada ning koostisosadeks jagada. Seda eraldusmeetodit hakati nimetama kromatograafiliseks analüüsiks. Meetod aga unustati ja alles 30. aastate alguses avastas selle taas sakslane Richard Kühn. Selgus, et kromatograafia abil on võimalik eristada keemilisi aineid ja selgitada nende koostist. Kui koostisosad olid värvusetud, sai nende paiknemist katseklaasis määrata ultraviolettkiirte või reaktiivide abil, mis nagu toksikoloogiliste analüüside puhulgi andsid teatud värvuse.

Lõpuks selgus, et kriiti võib asendada filterpaberiga. Toksikoloogid õppisid uut meetodit kasutama ajavahemikus 1950—1960. Paberkromatograafia sai toksikoloogias alkaloidide määramise tähtsaimaks meetodiks. Selle meetodi väljatöötamisest võtsid osa paljud teadlased: inglane A. Curry, sakslased J. Zander ja H. Simmer, brasiillased E. de Moares ja E. Paima, ameeriklane K. Genest, šveitslased J. Büchi, H. Schumacher ja teised. Sajandi jooksul loodud värvusreaktiividest said vahendid, mis muudavad nähtavaks värvitud alkaloidid ja sadestavad nende tühised kogused filterpaberile eraldi.

Kromatograafilise meetodi rakendamisega toksikoloogias lõppes sada aastat kestnud jaht taimemürkide ja nende tehissugulaste avastamiseks. Ja ometi oli see vaid üks vaatus pingutuste, eksimuste, võitude, uute eksimuste ning uute võitude draamas. Kuid tõsi, jutt on vaatusest, mis määras kogu kohtutoksikoloogia edasise arengu.

10. Jälle arseen! Arseeni radioaktiivne määramine inimese juustes. London, 1911. aasta

Arreteerides 4. detsembril 1911. aastal Londoni kindlustusagenti Frederick Henry Seddonit tema maja lähedal, mis asus Tollington Park nr. 63, sõnas Scotland Yardi peainspektor Alfred Ward: «Arreteerin teid Eliza Mary Barrow' ettekavatsetud mürgitamise pärast arseeniga.»

Seitsekümmend aastat hiljem oli toksikoloogia ajaloo areenile ilmunud taas arseen. Sellest ajast alates, kui Marie Lafarge'i järel olid sulgunud vanglauksed, polnud vaibunud hetkekski võitlus arseenimürgituste vastu.

1842. aastal avaldas Zweibrückenist pärit saksa keemik Hugo Reinsch arseeni avastamise uue meetodi. See seisnes järgmises. Lahusesse, milles eeldati arseeni, lisati soolhapet ja kuumutati keemiseni. Seejärel asetati sinna vasktraat. Lahuses olev arseen sadestus traadile halli kirmena. Kui 1859. aastal suri kahtlastel asjaoludel inglise arsti Smathursti teine naine, analüüsis Taylor Reinschi meetodil surnu okset ja teatas arseeni leidmisest. Kuid juba enne protsessi algust pidi ta oma viga tunnistama. Vastavalt ettekirjutustele oli ta kontrollinud soolhappe arseenisisaldust, kuid kellelegi, isegi Reinschile mitte polnud tulnud mõttesse, et ka vask võib arseeni sisaldada. Oma ehmatuseks tegi Taylor kindlaks, et arseen oli uuritavasse ainesse sattunud vasktraadist. Paarkümmend aastat hiljem kordas samasugust viga Berliini keemiaprofessor ning kõmutekitanud kohtukeemia õpiku autor Franz Leopold Sonnenschein.

6. mail 1875. aastal suri Preisimaa väikelinnas Bomstis sealse apteekri R. Speicherti noor naine. Apteekrit kahtlustati naise mürgitamises. Sonnenschein avastas arseenijäljed ja oli niiviisi kaasosaline surmaotsuse langetamises Speichertile, mis

hiljem muudeti eluaegseks sunnitööks. Alles aastaid hiljem, kui Sonnenscheini polnud enam elavate kirjas, selgus, et seekord oli arseen sattunud uuritavasse ainesse väävelvesinikust. Seni arvati, et väävel-vesinikus arseeni pole. Kuid 1879. aastal tõestas saksa keemik R. Otto, et väävelvesinik võib sisaldada arseeni ja 1886. aastal esitas O. Jacobson meetodi väävelvesiniku puhastamiseks lisanditest.

Kahtlused, mis vaevasid teadlasi alkaloidide määramisel kümneid aastaid, kerkisid ka anorgaaniliste mürkide määramisel. Probleemid, mida oli püüdnud lahendada juba Orfila, tulid taas päevakorda. Võib-olla sisaldab arseeni ka inimorganism? Ehk satub ta inimesesse pidevalt, talletub seal ja tekitab surma põhjuste uurimisel niiviisi ekslikke järeldusi.

1898. aastal pani nahaarst Eduard Schiff tähele, et inimese juustes leidub sageli arseeni. Seepärast soovitas ta mürgitamisjuh-tude juurdlemisel uurida ka juukseid.

Kui sajandivahetusel kannatas Manchesteris arseenimürgituse all peaaegu 6000 inimest, tegi kuninglik erikomisjon kindlaks, et õllepruulimisel kasutatavasse glükoosi oli sattunud arseen. Komisjon avastas veel teisi arseeni sisaldavaid toiduaineid: tehispärm, linnased, äädikas, marmelaad, leib ja maiustused, mis olid pakitud arseeni sisaldavasse materjali. Arseeni leiti ka rohelises liim-värvis ja tapeetides. Niisugused tapeedid kutsusid esile arseenimürgituse sümptoome. Komisjon leidis kinnituse asjaolule, et ka tühised arseenikogused talletuvad juustes, kusjuures mürk jõuab

267

sinna teatud aja jooksul (tookord oletati kolme nädalat) pärast mürgitumist. Kõige esmalt võib seda avastada juuksejuurtest. Et juuksed kasvavad kuu jooksul umbes poolteist sentimeetrit, siis rändas ka arseen peanahast sedavõrd edasi. Mida kaugemalt juustejuurtest arseeni leiti, seda varem oli mürgitumine toimunud. Kui mürki avastati juuksekarvade lõpust, siis tähendas see, et arseen oli organismi tunginud juba ammu. Kui juustes leidus arseeni kihiti, siis rääkis see tõsiasjast, et mürgitumine oli toimunud hooti.

Uha uuesti tõstatati küsimust arseeni olemasolust kalmistumul-las. Aja jooksul oli levinud Orfila arvamus, et arseen asub maapinnas vees lahustamatu kaltsiumarsenaadi kujul, mille tõttu ei saa läbi kirstulaudade surnukehasse tungida. Alles pärast pika aja möödumist võib mulla arseen vahetu kontakti tõttu laipa jõuda.

Et igaks juhuks eksitust vältida, võeti ekshumatsioonide puhul tavaliselt ka mullaproov kirstu külgedelt, alt ja pealt. Kui Marshi proov näitas, et kirstu peal olnud mullas on arseeni rohkem kui laibas eneses, siis võis oletada, et mürk on laipa tunginud mullast. Kui aga mullas arseeni polnud või seda oli väga vähe, laibas aga leidus ohtrasti, võis väita mürgitamist; veelgi enam, et mürk oli sattunud mulda just laibast.

Kuid mis tähendab «ohtrasti»? Mis tähendab «vähe»? Kas saab vigadeta mõõta? Kas ei sõltu mõõtmine silma teravusest ja iga keemiku sisetundest?

Maailmas, kus kõikjal näis peituvat arseeni, esineti üha sagedamini nõudega luua hoopis täpsemad meetodid, mis võimaldaksid kindlaks määrata väikseimaidki mürgikoguseid ning kindlaks teha, missugune organismi tunginud arseenikogus on kahjutu, kui palju sisaldab arseeni kalmistumuld, sinna maetud laip või selle juuksed. Küsimusele: missugune mürk? järgnes teine: kui palju?

Niisugune oli olukord, kui Scotland Yardi peainspektor Ward 1911. aasta 4. detsembri õhtul arreteeris Frederick Henry Seddoni. Eliza Barrow, kelle surmas meest süüdistati, oli olnud 48-aastane. Tänu pärandusele oli tal väike varandus: maja, väärtpaberid, raha, väärisesemeid. Kuni 1910. aasta juulini oli ta koos 7-aastase sugu-lase Ernest Grantiga elanud onupoeg Vonderahe'i majas Tolling-ton Parki lähedal ja tegelnud peamiselt oma raha hoidmise ja Von-derahe'i süüdistamisega päranduse

väljapetmises. Sellest tekkisid pahatihti tülid. 1910. aasta suvel kuulis ta, et Frederick Seddon üürib oma maja ülemise korruse välja 12 šillingi eest nädalas. Ja 25. juulil asuski Eliza Barrow koos väikese sugulasega Seddoni juurde elama.

Väikest plesspäist ning külmade silmadega 40-aastast Seddonit ajendas pidev saamahimu. Töötades «London & Machester Indust-rial Insurance Company» inspektorina oli ta kahekümne aasta jooksul kokku hoidnud 400 naela ja tema suurim soov oli seda summat suurendada.

Selles suhtes olid nad Eliza Barrow'ga kahtlemata hingesugulased. Igal juhul kujundas rahajanu nende vahel kummalisi suhteid. Juba 14. oktoobril andis preili Barrow talle üle väärtpabereid 1600 naela suuruses summas, saades vastu iganädalase eluaegse rendise. See tundus naisele olevat igati kasulikum ning kindlam kui väärtpaberid. Järgmise aasta 9. juunil omandas Seddon varem Barrow'le kuulunud tulusa maja. Kompensatsiooniks lisas ta naise iganädalasele summale veel 3 naela.

Kui 1911. aasta suvel Birkbecki pank, milles Eliza Barrow oli oma raha hoidnud, raskustesse sattus, võttis üüriline Seddoni ettepanekul kogu oma raha — 400 naela — välja ja peitis oma magamistuppa väärisasjade juurde. Niisiis oli selleks ajaks kogu Barrow' varandus kas Seddoni käes või siis tema majas. 26. augustil 1911. aastal ostis Seddoni tütar paki kärbsepaberit, mis sisaldas arseeni. Mõni päev hiljem haigestus Eliza Barrow: oksendamine, kõhuvalu, kõhulahtisus. Doktor Sworn pani diagnoosi: epideemiline diarröa ja tegi ettepaneku haige haiglasse toimetada. Kuid kitsi haige keeldus ja jäi härra Seddoni hoole alla. 12 päeva lamas ta aeglaselt surres oma voodis, ööl vastu 14. septembrit Eliza Barrow suri ja otsekohe pärast seda hakkas Seddon tema tuba läbi otsima. Hiljem ütles ta, et oli leidnud vaid 10 naela. Kuid teenijad olid näinud, kuidas ta varahommikul oli raha lugenud. Surnu sõrmusega läks Seddon juveliiri juurde ja palus sellelt eemaldada graveeringu Eliza Barrow' ema nimega. Ta paigutas pankadesse suuri summasid ja läks siis doktor Sworni juurde, kes laipa üle vaatamata kirjutas välja surmatunnistuse. Surma põhjuseks oli märgitud epideemiline diarröa. Ning lõpuks mattis Seddon surnu ise maha isegi sugulastele Vonderahe'idele teatamata. Ta tellis kõige odavama puusärgi ja sai matusebüroo omanikult veel 12 šillingit tasu matuste organiseerimise eest.

16. septembril 1911. aastal maeti kadunu Finnchley kalmistule. Kuus päeva hiljem asusid Seddonid merereisile.

Vahepeal aga oli Vonderahe oma sugulase surmast kuulda saanud ja tuli päranduselootuses Seddoni majja. Ent maja oli tühi. Alles 9. oktoobril õnnestus pärijal Seddoniga kokku saada. See teatas, et surnu kogu varandus oli kokku 10 naela. Kuid tema, Seddon on kulutanud matusteks 11 naela, 1 šillingi ja 10,5 penni; niisiis on sugulane talle üle naela võlgu. Peale selle, tõsi küll, jäi järele rõivaid ja mööblit umbes 16 naela väärtuses. Kui Vonderahe tunneb huvi kadunu maja, aktsiate ja pangaarvete vastu, siis Seddon saanud nende omanikuks seaduslikul teel, sest vastavalt kokkuleppele oli ta maksnud Eliza Barrow'le kuni surmani rendist. Mis aga puutub sularahasse, siis seda polnudki.

Uskumata ühtki Seddoni sõna, läks Vonderahe 10. oktoobril Scotland Yardi. Peainspektor Wardile ja kriminaalpolitsei seersantidele tehti ülesandeks asja uurida. Kuu aja jooksul põrkasid nad kokku nii paljude kahtlaste asjaoludega, et 15. novembril tuli laip ekshumeerida. Avastamata loomuliku surma tunnuseid, andis

Spilsbury laiba uurimiseks üle Willcoxile, kelle nimi oli pärast Crippeni protsessi laialt tuntud. Marshi aparaadi abil tegi Willcox kindlaks, et laip sisaldas surmavas

koguses arseeni. Oli täiesti selge, et Eliza Barrow on surnud arseenimürgitusse. Willcox aga püüdis kindlaks määrata mürgi täpset hulka laibas.

29. novembril läks Willcox ruumi, kus asus Eliza Barrow' põrm, kaalus selle võimalikult täpselt ära, oma laboris aga kaalus talle analüüsimiseks toodud organid. Niiviisi tegi ta kindlaks, et Barrow' ekshumitseeritud laip oli 60 naela. Viimastel eluaastatel aga oli ta olnud 140 naela raskune.

Seniajani oli peetud võimatuks määrata arseeni kaalu, mis plekkidena Marshi aparaadis sadestus. Willcoxile aga tundus, et ta oskab arseeni kogust määrata. Selleks oli tarvis läbi Marshi aparaadi lasta puhta arseeni erinevaid koguseid ja saada igale kogusele vastavaid arseeniplekke. Jootnud kinni torud neis leidunud arseeniplekkidega, sai ta kaaluetaloonid, millega võrreldes võis määrata toksikoloogilistel uuringutel saadud arseeni hulka. Selleks aga oli tarvis saada kaaluetaloonid ühest milligrammist kuni 0,005 milligrammini.

Willcox valmistas mõnisada etalooni ja asus Elizabeth Barrow' organeid uurima.

105 g kaalunud maost eraldas ta 0,525 g — ühe kahesajandiku osa —, uuris seda Marshi aparaadi abil ja tegi etalooni järgi kindlaks eristunud arseeni koguse. Saadud arvu korrutas ta 200-ga ja leidis, et maos oli 7,3 milligrammi arseeni. Niiviisi uuris ta läbi kõik organid. Sooled sisaldasid 41 milligrammi, maks 11,13 milligrammi jne. Hoopis raskem oli arseeni hulka määrata nahas, luudes ja lihastes. Willcox ei tahtnud kogu laipa tükeldada, kõiki kehaosi prepareerida ja neid eraldi kaaluda. Võrdlusanalüüsiks võttis ta vaid 6 grammi lihaseid ja tegi kindlaks, et need sisaldasid 1,3 milligrammi arseeni. Et aga lihaste täpne kaal oli määramata, ei teadnud ta arvu, millega saadud hulka korrutada. Kuid mürgi hulga määramisel lähtus ta tõsiasjast, et lihased moodustavad inimese kaalust kaks viiendikku. Niisiis pidid lihased sisaldama 67,2 milligrammi mürki. Willcox otsustas üldbilanssi lisamata jätta nahas, juustes ja luudes sisalduva arseeni, sest nende kogustetagi sisaldas laip 131,57 milligrammi arseeni, millest piisas inimese mürgitamise tõestamiseks. Osa arseeni hulka kavatses Willcox hoida reservis, kui Seddoni advokaat avastab tema arvestuses mõningaid vigu.

Kui Willcox võitlust ootas, siis ta ei eksinud. Sellest hetkest peale, kui 4. märtsil 1912. aastal Old Bailey kohtu süüpinki ilmusid Seddon ja tema naine, keda kahtlustati mõrvale kaasaaitamises, algas üks ägedamaid võitlusi kohtutoksikoloogias, mis kunagi Londonis oli toimunud. Seddoni kaitsja oli tol ajal meditsiinis kõige kogenum advokaat Edward Marshall Hall. Võtnud endale Seddoni kaitsmise, ütles ta: «See on kõige segasem lugu, milles olen osalenud.» Tavavastaselt ta seekord oma kaitsealuse süütusse

270

ei uskunud. Ja ometi võitles ta nii, nagu oleks kaitsnud süütut. Tema targa ning sihikindla taktika märklauaks sai Willcox.

7. ja 8. märtsil 1912 toimus viimase ristküsitlemine. Hall oli varuks hoidnud kaks relva. Hiljem tunnistas Willcox, et mõlemad olid talle ootamatud ja teine pidi ta peaaegu jalust rabama. Hall oli küllalt tark, et mitte eitada Willcoxi arvutusi, kuid ta avastas nõrgad kohad, mida Willcox kummalisel kombel polnud tähele pannud. «Hüva, Willcoxi tunnistusest me teame, kuidas ta oli arvutanud kokku arseeni hulga laibas,» alustas Hall. «Ta korrutas eri organite analüüside tulemused küllalt suurte arvudega. Neerude puhul 61, mao puhul 200, lihaste puhul 2000-ga.» Pöördudes Willcoxi poole küsis Hall, kas ta on õigesti aru saanud.

Willcox jaatas.

«Kas mõistab Willcox, et vähimgi viga kaalu määramisel võib korrutamisel muutuda suureks ning saatuslikuks eksituseks?» jätkas advokaat.

Willcox jaatas taas.
Hästi, jätkas Hall, nüüd tahab ta rääkida lihastest. Willcox oli korrutanud siin 6 grammist lihastest saadud mürgikoguse 2000-ga, sest Eliza Barrow' laip oli kaalunud 60 naela. Ekspert on lähtunud kaalutlusest, et lihaste kaal moodustab keha üldkaalust kaks viiendikku.
Jah, sellest oli Willcox lähtunud tõesti.
Hüva. Kuid Willcox ei ole arvestanud siin üht väga tähtsat asjaolu. Eliza Barrow oli kaalunud elusana 140, tema laip aga 60 naela. Kaalu kadu tekkis vee aurumisest kudedest. Lihased aga sisaldavad vett rohkem kui teised koed.
«Õige,» kinnitas Willcox.
Tähendab: lihased kaotasid ka rohkem vett kui teised organid. Kas see aga ei muuda reeglit, et nad moodustavad kehakaalust kaks viiendikku? Kas sel juhul 2000-ga korrutamine on üldse õige?
Willcox pidi oma viga tunnistama. Kuid see veel ei tühistanud kogu tehtud tööd, sest erinevus .lihaste ja keha korrelatsioonis polnud eriti suur, pealegi olid tal veel varuks kehaosad, milles sisalduvat mürki polnud ta arvesse võtnud. See oli aga üks neist hetkedest toksikoloogias, mil targad_ning haritud advokaadid andsid toksikoloogidele meeldejääva õppetunni ja sellega ühtlasi innustasid neid edasisele. Ent Edward Marshall Hall polnud veel lõpetanud. Ta vaid vahetas teemat. Advokaat viis jutu arseeni hulgale Eliza Barrow' juustes. Hall oli hoolikalt uurinud Manchesteri komisjoni 1906. aasta aruannet. Ta mäletas aruandest pisi-maidki üksikasju. Willcox aga polnud selleks ette valmistunud.
«Juuste peanahale lähimast osast te leidsite ühe kaheksasajan-diku milligrammi arseeni?» küsis advokaat.
«Täpselt nii,» kinnitas Willcox.
«Aga kui palju te leidsite juuksekarvade otstest?»
«Eelmisest kogusest umbes veerandi.»
271
Ja otsekohe kandis Hall ette Manchesteri komisjoni tulemused Willcox kinnitab, et Eliza Barrow on surnud arseenimürgitusse see tähendab mürgi toimel, mida ta oli saanud kahe nädala vältel enne surma. Kuidas aga seostada diagnoosi 1906. aasta komisjoni järeldustega, kui mürki leidus isegi juukseotstes? Kui arseenimür-gituse korral on vaja nädalaid mürgi jõudmiseks juuksejuurtesse ja kümme kuud, et see jõuaks juustes 15 cm kaugusele, kuidas siis oli mürk neljateistkümne päevaga äkitselt juuksekarvade otstes? Hall tundis huvi, kas sellisel korral ei tule oletada, et Eliza Barrow oli võtnud arseeni juba aasta tagasi?
Willcox jäi hämmeldusest tummaks. «Aasta tagasi...» pomises ta. Kuid vastates ristküsitlemist jätkavale Hallile, taipas ta äkitselt vea põhjust. Eliza Barrow' juuksed olid verised, järelikult imasid nad mürki.
Otsekohe pärast istungi lõppu ruttas Willcox St. Mary hospidali. Seal võttis ta arseenivaba juuksekahlu ja asetas selle Eliza Barrow puusärgist leitud vedelikku. 11. märtsil kontrollis ta juuste arseenisisaldust. Jah, arseen oli tunginud juustesse ning üksnes atsetooniga võis seda sealt eraldada.
Niisiis oli Willcoxil õigus. Arseen oli Eliza Barrow' juustesse tunginud väljastpoolt. Kehast ta sinna ei jõudnud mürgitamise ja järgnenud surma lühikese ajavahemiku tõttu.
12. märtsil esines Willcox taas süüdistuse tunnistajana ja lõi Halli rünnaku lõplikult tagasi.

Seddoni esinemine tunnistajana iseenese süüasjas paljastas lõplikult kohtualuse jäise ning raha suhtes mitte millegi ees tagasi-põrkava loomuse. Kohus tunnistas ta süüdi. 18. aprillil 1912. aastal poodi Seddon Pantonville'i vanglas.

Alates Seddoni protsessist ei lakanud võitlus mürgihulga kindlaksmääramise meetodite avastamise eest hetkekski. Pärast arseeni koguse väljaselgitamist algasid uuringuid kõikide tuntud ja äsja-avastatud mürkide hulga määramiseks.

Iga aine kvantitatiivse määramise meetod leidis varem või hiljem tee ka toksikoloogiasse.

Alustati kolorimeetriast. Meetod lähtus sellest, et paljud orgaanilised ja anorgaanilised ained kas moodustasid värvilisi lahuseid või siis oli neid võimalik muuta nagu alkaloide rohkem või vähem värvunud lahusteks. Värvuse intensiivsus sõltus värvaine hulgast. Mitmesuguse kontsentratsiooniga ainetest koostati näidised. Nende värvitooni võrreldi lahuse värvusega, mille kontsentratsioon polnud teada. Niisugune võrdlemine, mida alguses tehti silma, hiljem aparaatide abil, võimaldas kindlaks määrata uuritava aine kogust.

Pealegi pandi alus titromeetriale. See põhines tõigal, et lahustunud aines mingi reaktsiooni, näiteks sademe tekkimiseni kulus teatud kogus keemilist reaktiivi. Reaktsiooni saabumise hetk muutus tajutavaks, kui lisati veel tilk vastavat kemikaali: sel hetkel muutus lahuse värvus. Uuritava aine lahuse kontsentratsiooni kind-lakstegemiseks lisati reaktiivi väikeste koguste, lõpuks tilkade

272

kaupa kuni hetkeni, mil värvus muutus. Reaktiivi hulga järgi arvutati välja uuritava lahuse kontsentratsioon. Ka see meetod õigustas end toksikoloogias, eriti arseeni kvantitatiivsel analüüsil. Kui lahustada Marshi aparaadis tekkinud arseeniplekid kaaliumjodii-dis või joodmonokloriidis, siis võis tiitrimist kasutades välja arvutada lahuses olnud arseenihulga.

Metalliliste mürkide, nagu antimoni koguse määramisel võeti kasutusele elektrolüüs. Meetod põhines sellel, et metallisoolad lagunevad vesilahuses ioonideks. Positiivselt laetud metalli-ioonid ladestuvad aga veest alalisvoolu läbi lastes katoodile. Metalli hulka võis kergesti määrata, võrreldes katoodi kaalu enne ja pärast katset.

Mürkide hulga väljaselgitamiseks kasutatakse edukalt ka spektraalanalüüsi. Revolutsioneerinud mürkide avastamise, etendas spektraalanalüüs sama tähtsat osa ka nende koguse määramisel. Mürkainetele tüüpilisi jooni spektri nähtavas, ultravioletses ja infrapunases osas võis mõõta nende intensiivsuse järgi ja siit võis teha järeldusi mürgi kontsentratsiooni ning hulga kohta.

Willcox ei elanud ajani, mil muutus võimalikuks mõõta elektro-fotomeetri, kolorimeetri või fotoelementide abil ka kõige väiksemaid mürgikoguseid.

Võimalus mõõta pisimaidki ainekoguseid lahendas lõpuks vaieldava probleemi, kui palju sisaldab inimorganism looduslikku arseeni. Tõepoolest, arseeni inimeses leidub, ja mitte üksnes luudes. Arseeni on veres, ajus, kopsudes, maksas, neerudes, põrnas ja emapiimas, isegi juustes ja küüntes ka siis, kui inimesel pole iialgi arseeniga tegemist olnud. Kuid loodusliku arseeni hulk organismis on nii väike, et Orfila ajal isegi ei tuntud nii väikesi ühikuid: gammasid, s. t. grammi miljondiku osi. Paljude arvutuste põhjal tehti kindlaks, et inimese organismi normaalne arseenisisaldus on üks kümnemiljondik osa kehakaalust. Arseeni loomulik kogus juustes kõigub 0,24 gammast 5,8 gammani ühe grammi juuste kohta. Arseeniga kokkupuutuvatel inimestel, näiteks viinamarjakasvatajatel, kes töötlevad põõsaid putukatõrjevahenditega, samuti mere-loomadest, näiteks homaaridest toituvatel inimestel on organismis arseeni rohkem. Tavalise 67 kuni 102 gamma arseeni asemel uriinis ulatub neil see arv 285-ni.

Võimalus mõõta arseeni väiksemaidki koguseid mürgitatutel või kahtlastel asjaoludel surnud inimestel võimaldas kindlaks teha, et juba viis päeva pärast suurema koguse arseeni manustamist võib mürki leida juuksejuurtest. Paljude loomkatsete abil, mil katseloomadele teatud ajavahemiku järgi anti kindlaid arseenikoguseid ning seejärel määrati täpselt kindlaks karvades leiduv mürgi hulk, selgitati välja, et karvad on tõepoolest omapärane skaala, mille põhjal võib määrata mürgi kogust. Et seda skaalat kasutada, tuleb karvu eelnevalt soolhappe, piirituse ja atsetooniga puhastada, vältimaks võimalikku mürgi sattumist karvadesse väljastpoolt. Pärast niisugust menetlust jääb karvadesse ainult organismi kaudu tun-

ginud mürk, mille järgi määratakse mürgitamise meetod, kestus ja aste.

Mulla uurimine uute meetoditega näitas, et muld sisaldab arseeni rohkem, kui arvati varem. Pealegi suureneb arseenikogus maapinnas pidevalt mineraalväetiste ja putukatõrjemürkide üha laieneva kasutamise tõttu.

Ehkki arvukad eksperimendid ei kinnitanud arseeni tungimist maetud laipadesse, tuleb ometi ekshumatsioonil hoolikalt jälgida, et maapinnas sisalduv arseen ei puutuks kokku uuritava materjaliga ega mõjustaks seega analüüse.

20. sajandi keskpaiku oli mürkide kvantitatiivne analüüs saavutanud sellise taseme, millest Willcoxi aegsed toksikoloogid ei võinud unistadagi.

Aatomi uurimise tulemused, mis on leidnud kasutamist peaaegu kõikides rahvamajandusharudes, huvitasid ka kohtutoksikolooge. Esimesi katseid määrata anorgaanilisi mürke ja nende hulka radioaktiivsete elementide abil tegid prantsuse toksikoloogid. Eelkõige püüti määrata arseeni juustes. Seejuures muudeti arseen neutronite abil radioaktiivseks, mõõdeti mürgi kiirgust ja selle intensiivsuse järgi määrati selle hulk.

Paistis, et küsimuse lahendamine, kas inimene on mürgitatud arseeniga, on väljaspool igasugust kahtlust. Sellise arvamuse taustal toimus 1952. aasta kevadel üks niisuguseid sündmusi, mis järjekordselt tõi toksikoloogia üldsuse tähelepanu keskpunkti ja ergutas teadust vallutama uusi kõrgusi. Asi juhtus Edela-Prant-susmaal Poitiers's.

Üht naist süüdistati vähemalt 12 inimese mürgitamises arseeniga. Tema nimi oli Marie Besnard ehk nagu rahvas teda kutsus — Loudoni Must Lesk.

11. Loudoni Must Lesk. Uudiseid arseenist. 1961. aasta

Arreteerimise päeval 21. juulil 1949. aastal oli Marie Besnard 53-aastane. Too Loudoni rantjee ning maaomanik oli keskmist kasvu. Tema provintslikult värvitud nägu ehtisid vilavaid silmi varjutavad ümmargused prillid. Üldiselt oli ta Vienne'i provintsi "tüüpiline naine. Tema kodupaika iseloomustasid külad ja linnakesed, tükeldatud mõisad ja väiketalud, rentnikud ja käsitöölised. Siin tundsid kõik üksteist. Raha hoiti veel sukasääres, vaba aega aga sisustati veini, söögi, armastuse ja keelepeksuga.

Just keelepeks pani aluse Marie Besnard'i kriminaalasjale, mis kestis aastaid.

Kui Marie mees Leon Besnard pärast lühikest haigust 25. oktoobril 1947. aastal oli surnud, rääkis proua Pintou ühele oma «sõbrale», nimelt mõisnik Auguste Massipile, et Leon Besnard öelnud talle veidi enne surma, nagu kavatseks Marie teda mürgitada. Oma laostunud mõisas koos kahe nõrgamõistusliku vennaga

elav Auguste Massip teatas sellest Poitiers' kriminaalpolitseile. Teade sattus 25-aastase uurija Pierre Roger' kätte. Viimane koos Sûreté inspektorite Nocquet', Chaumier' ja Normand'iga andis tõuke Besnard'i kriminaalasjale, mis kestis 14 aastat.

Esialgne juurdlus jooksis ummikusse, sest proua Pintou eitas oma kahtlustusi Marie Besnard'i suhtes. Kuid Loudonis leidus teisigi inimesi, kes leske siiski kahtlustasid. 1947. aasta mais oli Besnard'ide talus töötanud 20-aastane saksa sõjavang Dietz, keda peeti Mar.ie Besnard'i armukeseks. Léon Besnard olevat kuulduste järgi rääkinud, et ta pole oma maja peremees, vaid sulase ori. Enne noore sakslase ilmumist kimbutas Loudoni elanikke sündsusetu sisuga kirjade vool. Lyoni teadusliku kriminalistika tuntud pioneeri doktor Edmond Locard'i tehtud grafoloogiline analüüs kinnitas, et nende autor oli Marie Besnard. Niisugust nähtust võis põhjustada, nagu kriminalistika ajalugu korduvalt oli kinnitanud, seksuaalne loomuvastasus. Marie Besnard eitas kindlalt oma süüd. Kuid tema vastu rääkis tõsiasi, et noore sakslase ilmumisel tema majja katkes kirjade vool otsekohe. Inspektor Nocquet veendus selles, et Léon Besnard'i mürgitamise põhjuseks võis olla armu-januse naise soov vana mees kõrvaldada, et segamata elada noore sakslasega. Pärast mehe surma võttis lesk koos sulasega ette pikema automatka. Kui sakslane 1948. aasta mais kodumaale tagasi pöördus, hakkasid nad teineteisele kirjutama. 1949. aastal tuli endine sõjavang taas Loudoni, kusjuures mõlemad seletasid, et kodupaigas polevat sakslane leidnud sobivat tööd.

Uurimisega oli jõutud niikaugele, kui 16. jaanuaril 1949 suri Marie Besnard'i 87-aastane ema, kes oli tütre juures elanud alates 1940. aastast. Doktor Gallois, kes Léon Besnard'i surma põhjuseks oli algul pidanud maksaatakki, seejärel rinnaangiini, hiljem aga uriinianalüüsi järgi ureemiat, ravis ka lese ema. 1949. aasta jaanuaris levis Loudonis gripiepideemia. Kui haige kaotas teadvuse ja tema üks kehapool halvati, pidas arst põhjuseks gripist tekkinud verevalumit ajju. Kuid vanainimese surm oli tõuge, mis süütas kahtlusleegi heledaks lõkkeks. Inspektor Nocquet sai teada, et kadunu oli tütrele teinud etteheiteid suhtlemise pärast sakslasega ja olnud viimase tagasitulemise vastu. Nocquet kahtlustas Marie Besnard'i oma ema mõrvas. Ka õnnestus politseinikul veenda proua Pintou'd rääkima kõigest, mida ta teadis. Pintou kirjeldas väga veenvalt Léon Besnard'i viimseid tunde: kõhuvalu, oksendamist ja nende vahel toimunud kahekõnet.

«Oi, mis nad küll mulle andsid!»

«Kes? Sakslane?»

«Ei, Marie ... Hakkasime suppi sööma. Minu taldrikul oli mingi vedelik. Marie tõstis sinna suppi. Hakkasin sööma, ja kohe ajas mind oksele.»

Kui Nocquet kuulis, et Marie oli proua Pintou' hirmutamiseks palganud Pariisist halva kuulsusega detektiivi Loccident'i, oli pilt talle selge.

275

9. mail otsustati Leon Besnard'i laip ekshumeerida ning toksi-koloogiliselt uurida. Ekshumeerima pidid arstid Seta ja Guillon, toksikoloogiline analüüs jäeti aga Marseilles politseilaboratoo-riumi direktori Georges Beroud' hooleks. Viimane oli töötanud edukalt Lõuna- ja Edela-Prantsusmaal juba aastakümneid. Pärast 1938. aastal ilmunud raamatut «Ülevaade kriminoloogiast ja teaduslikust politseist» («Precis de criminologie et de police scien-tifique») sai tema nimi tuntuks ka välismaal. Juba üle poolteise aasta hauas lebanud laiba organid pakiti klaaspurkidesse ja saadeti Marseille'sse. Doktor Beroud teatas oma uurimistulemustest Poitiers'sse. Mürgi kvantitatiivse ja kvalitatiivse analüüsi põhjal järeldas ta, et Leon Besnard'i kehakaalu iga kilogramm sisaldas 39 milligrammi arseeni — hulk, mis tõestab mürgitamist.

Seejärel andis uurija Roger korralduse ekshumeerida ka Marie Besnard'i «ma laip. See sisaldas vähemalt 58 milligrammi mürki iga kehakaalu kilogrammi kohta.

21. juulil 1949. aastal saabusid inspektorid Nocquet ja Normand Loudoni. Nad viisid Marie Besnard'i ja Dietzi Poitiers'sse uurija Rogeri juurde.

Naise välimus ning tema eemaletõukav külmaverelisus ei tekitanud sümpaatiat. Pärast kestvat ülekuulamist käskis Roger toimetada kahtlustatavad Pierre-Levee vanglasse. Ka Dietz kuulati üle. Et see eitas kategooriliselt intiimvahekorda Marie Besnard'iga, tuli ta vabastada. Dietzi edasine käitumine ei hajutanud aga põrmugi lese pea kohale kogunenud pilvi.

Roger' juurdlus jõudis välja lausa müstiliste tulemusteni. Ta avastas paljusid väga kahtlasi surmajuhtumeid Besnard'ide peres, samuti nende naabrite ja sõprade hulgas. Juurdluse huvides tuli pöörduda tagasi varasemasse aega. Varsti pärast Esimese maa-ilmasõja lõppu oli Saint-Pierre-de-Maillest pärit väiketalunik Pierre Eugene Devailland'i tütar Marie abiellunud oma sugulase põllutöölise Auguste Antignyga. Mõlemad asusid tööle Chateau des Martins'i mõisa. 1929. aastal Auguste Antigny suri... tuberkuloosi. Kuid vaatamata möödunud 22 aastale tegi Beroud pärast «kshumeerimist kindlaks, et laip sisaldas 60 milligrammi arseeni kehakaalu iga kilogrammi kohta.

1929, abiellus Marie Leon Besnard'iga, tõustes sellega sotsiaalsel redelil uuele pulgale. Mehel oli Loudonis maja, pood ja maavaldus. Lapsi neil polnud, kuid Marie oli hea, sihikindel ning kokkuhoidlik perenaine. Besnard tülitses avalikult oma naabruses elavate vanematega, sest ei suutnud andestada, et need olid alati tema õde Lucie'd rohkem armastanud. Ta vihkas ka teisi sugulasi. Kuid Marie võitis mehe sugulaste sümpaatia. Mehe vanatädi Louise Lecomte pärandas temale isegi oma varanduse. Varsti pärast testamendi vormistamist, 22. augustil 1938. aastal Louise Lecomte suri. Ta oli juba üle 80 aasta vana. Arseenimürgituse sümptoomide kohta polnud midagi teada. Kuid tema laiba toksi-koloogilisel uurimisel avastas dr. Beroud 35 milligrammi arseeni

276

kehakaalu iga kilogrammi kohta. Tehti kindlaks, et Marie Besnard oli enne vanatädi surma talle sageli veini saatnud ning viibinud ka vanakese viimsete hingetõmmete juures.

Kaks aastat hiljem, 2. septembril 1940. aastal suri Leon Besnard'i vanaema — lesknaine Gouin, kelle varanduse otsene pärija oli Marie mees. Marie oli koos mehega vanainimest pisut enne surma külastanud. 23. augustil 1949. aastal vanainimese laip eks-humeeriti. Leiti küll arseeni jälgi, kuid need ei võimaldanud tuvastada mürgitamist. Ent Marie Besnard'i isa Pierre Devailland'i surm oli toksikoloogia valguses enam kui kahtlane. Marie isa oli surnud 15. mail 1940. aastal. Surma põhjuseks peeti südameraban-dust. Tütar isa surma juures ei viibinud, kuid analüüs näitas 30 milligrammi arseeni iga kilogrammi kehakaalu kohta. Tütar päris isa maatüki, ema aga kolis Loudoni.

19. novembril 1940. aastal suri Marie Besnard'i äi Marcellin Besnard, keda Marie mehe ja äia vahelisele vaenule vaatamata sageli oli külastanud. Doktor Delaroche pidas surma põhjuseks vanadusnõrkust ning südamerabandust. Beroud aga leidis laibast 38 milligrammi mürki iga kilogrammi kohta. Abielupaar sai päranduseks 227 734 franki.

Kaks kuud hiljem, 16. jaanuaril 1941 suri Marie 66-aastane ämm Marie-Louise Besnard. Surmahaigus kestis üheksa päeva. Doktor Delaroche diagnoosis kopsupõletikku. Haige eest oli hoolitsenud Marie. Pärandussumma ulatus 262 325

frangini. Uurija Roger käskis ka selle laiba ekshumeerida. Beroud leidis 60 milli-grammi arseeni iga kilogrammi kohta.

27. märtsil 1941 leiti oma vanemate majas poodult Leoni 45-aas-tane õde Lucie Besnard. Juhtumit hoolikalt ei uuritud. Ehkki kaugeltki kõik asjaolud polnud selged, peeti seda enesetapuks. Lucie oli sügavalt usklik katoliiklane, mis välistas enesetapuvõimaluse. Kuid teisest küljest, ta oli raskelt üle elanud oma ema surma. Kui Beroud oli avastanud laibas 30 milligrammi arseeni iga kilogrammi kohta, muutus enesetapp veelgi kahtlasemaks. Roger hakkas kahtlustama Leon Besnard'i osavõttu alguses vanemate, pärast õe mürgitamises, samuti tema enesetapu lavastamises — poomises.

Kahtlaste surmajuhtumite nimekirjal ei paistnud lõppu tulevat. 14. juulil 1939 oli surnud Besnard'i naaber 65-aastane kondiiter Toussaint Rivet. Surma põhjuseks registreeriti tiisikus. Kadunu naine oli pöördunud abipalvega Besnard'ide poole, et need hoolitseksid tema majapidamise eest. Hiljem oli ta asunud hoopis Bes-nard'ide juurde elama ja oli andnud oma kinnisvara väikese eluaegse rendise eest neile. Kuid juba 25. detsembril 1941 naine suri. Ka sel puhul peeti surma põhjuseks tuberkuloosi. Haige eest oli hoolitsenud Marie Besnard. Pärast ekshumatsiooni näitas toksiko-loogiline analüüs mõlemal juhul 18 milligrammi arseeni iga kilogrammi kohta.

Kuid sellega surmaseeria veel ei lõppenud. 1941. aasta mais olid BesnardMde juures peavarju leidnud Leoni kaks sugulast: Pauline

277

ja Virgine Lalleron. Nad olid sunnitud oma kodust lahkuma saksa okupatsiooni tõttu. Pauline hoidis oma raha vöös, mida ta kunagi maha ei võtnud. Kui Pauline 1. juulil 1941. suri (arst Gallois' järgi vanadussurma), lubas Virgine teha Marie Besnard'i kogu nende ühise vara pärijaks. Ja kaheksa päeva hiljem järgnes oma õele hauda Virgine.

Béroud' toksikoloogilised uuringud kinnitasid: 48 milligrammi Pauline'i ja 23—30 milligrammi arseeni Virgine'i iga kilogrammi kohta. Jällegi oli tegemist niisuguse mürgihulgaga, mis lubas Béroud'l eeldada tahtlikku arseeniga mürgitamist.

Marie Besnard'i kasuks rääkis see, et peale proua Pintou' (kuid temagi polnud midagi näinud, üksnes kuulnud) polnud tunnistajaid, kes oleksid näinud mürgi ostmist või selle segamist toidusse kasvõi ühegi ohvri puhul. Peale selle polnud ühegi juhtumi puhul täheldatud ägedat või kroonilist mürgitust. Esimese argumendi kohta oleks võinud väita, et Marie Besnard polnud esimene mürgitaja ajaloos, kes oli tegutsenud tunnistajateta. Teise argumendi vastu rääkis asjaolu, et majaarstide kogenematuse või lohakuse tõttu jäid sümptoomid märkamata. Kuid kõik need olid kaudsed süütõendid. Uurija Roger aga püüdis rajada süüdistust mitte üksnes kaudsetele süütõenditele.

Kaks aastat kestnud uurimise käigus tegi Roger kõik, et saada kahtlusaluselt ülestunnistust. Ta kasutas isegi meetodeid, mida peeti Sûretés klassikalisteks ning mõjusaimateks Goroni ajast peale. (Neist vahenditest pole veel praegugi täielikult loobutud.) Nii saatis uurija Marie Besnard'i kongi oma naisagendi. Kuid Marie oli kas usaldamatu, vastupidav või siis süütu ega rääkinud midagi liigset. Varsti pärast arreteerimist hankis ta enesele abiks kaks tuntud advokaati — René Hayot' ja Ducluzeau'. Tänu Marie Besnard'i kriminaalasja vastu kasvavale huvile pöörasid sellele tähelepanu ka sensatsioonilist protsesse jahtivad Pariisi parimad advokaadid. Lõpuks tõi René Hayot ise Poitier'sse advokatuuri tähe, 64-aastase Auleegioni ordeni kavaleri Albert Gautrat', kes vestles arreteerituga terve päeva.

Advokaat mõistis, et süüdistus on rajatud põhiliselt kaudsetele toksikoloogilistele tõenditele. Oma kogemustest teadis ta, et tarvitseb.vaid kõigutada vandemeeste usku toksikoloogilistesse analüüsidesse, kui protsess ongi võidetud. Gautrat hankis teateid

Béroud' töö kohta, lootes, et tal õnnestub usaldust ekspertide vastu vähendada. Kuivõrd üksikasjalikult ta informeeritud oli, tõendab tema repliik Marie Besnard'ile, kes avaldas nördimust Marseille' toksikoloogide vastu. «Ärge rääkige oma vaenlastest nii halvasti,» poetas Gautrat. «Teie vaenlased päästavad teid.»

Marie Besnard'i vastupanujõud ja tahe kahekordistus. Ta kas otsustas oma süüd viimase hetkeni eitada või siis oma süütust tõestada. See aga tähendas lahti harutada juhuslike asjaolude, arusaamatuste, vale ja keelepeksu meeletu sasipundar.

20. veebruaril 1952. aastal algas Poiters' Justiitspalees Marie

Besnard'i kohtuprotsess. Kui kohtualune karusnahkadega palistatud mustas palitus, peas hispaania rätik, saali oli sisenenud, näisid kohtupresident Vavard'i ja kohtunike punased talaarid talle veristena. Tardunud naeratusega huulil kuulas ta püsti seistes süüdistusakti. Nii nagu Lafarge'i protsessiga, mõisteti Marie Besnard'i üle kohut algul seepärast, et ta oli kviitungitel allkirju võltsides saanud ühe oma surnud sugulase pensioni. Otsus: kaks aastat vangistust ja 50 000 franki trahvi. See oli kohtuetendusele meelega lisatud proloog, mis pidi heitma varju kohtualusele. Tegelik võitlus algas järgmisel päeval prokurör Giraud' esinemisega.

Iga tähelepanelik vaatleja taipas peagi, et peale proua Pintou' tunnistuse pole teistel erilist tähtsust. Muidugi, keelepeksu ning lobisemise sasikerast joonistus kohtualuse kuju, keda soovi korral võis pidada kavalaks, külmaks ning kaalutlevaks mõrvariks. Kuid paljudel tekkis kahtlus, kas tal oli mõnede mõrvade sooritamiseks lihtsalt tehnilisi võimalusi. Tarvitses vaid niisugustel kahtlustel tekkida, kui prokurör ja kohtupresident viitasid Georges Beroud'le. Tema oli ju avastanud mürgi. Ta oli Lõuna-Prantsusmaa tuntuim toksikoloog. Kuidas võis mürk veel laipa sattuda, kui mitte mürgitaja käest? Kui see aga oli mürgitamine, kes siis veel peale Marie Besnard'i võis seda teha? Sest kõikidel juhtudel oli ta kas rikastunud või siis kustutanud oma armujanu.

22. veebruaril kõlas taas ning taas Beroud' nimi. Juba enne saali sisenemist oli ta nimi omandanud suure kaalu. Kannatamatult oodati järgmist päeva, mil ekspert pidi tunnistajana esinema.

Gautrat' ja Hayot' passiivne käitumine pani esimesel kahel päeval pisut imestama. Võis teha üksnes kaks järeldust: kas pealinna advokaadid suhtuvad provintsikohtusse üleolevalt või siis ei omista nad toimuvale tähtsust ning ootavad peatunnistajat — toksikoloogi, ristamaks mõõgad temaga. Potiers' publikut viis segadusse ükskõiksus, millega Gautrat 23. veebruari ootas.

Pole selge, mil viisil sattus Gautrat' kätte Roger' ja Beroud' 1949. aasta kirjavahetus, samuti ka mõned dokumendid Marseille' laboratooriumist. Kuid nii või teisiti olid need advokaadi käes. Gautrat polnud vahendite valimisel eriti pedantne ega püüdnudki vältida odavaid efekte. Ta isegi nautis neid.

Tungides läbi kannatamatult ootava rahvasumma, astus Beroud 23. veebruari hommikul kohtusaali. Ta oli mustajuukseline, laiaõlgne turske ning aeglane mees, kelle kohta Marie Besnard hiljem tigedalt kirjutas: «Pealtnäha ei paistnud ta intelligentsena, kuid oli kõigile oma vigadele ning rumalusele vaatamata küllalt aukartustäratav.» Mitte enam noor Beroud oli kogu elu elanud Lõuna-Prantsusmaal. Peale toksikoloogia oli tegelenud ta palju loodusteaduste ja tehnika juurutamisega kriminalistikasse, isegi grafoloogiaga.

Kuid tema esinemises, oma tohutu töö serveerimises kohtule puudus vajalik sära. Kuivalt jutustas ta kuude jooksul toimunust, mis tingis ühe ekshumatsiooni teise järel, varem või hiljem maetud

inimeste organitest võetud sadade proovide analüüsist. Arseeni oli määranud ta Marshi aparaadi abil, kvantitatiivset analüüsi oli teostanud Willcoxi meetodi järgi. Ka oli ta kasutanud kolori-meetrit. Kolmekümne aasta jooksul oli ta niisuguseid analüüse teinud tuhandeid ja ei kahelnud oma arseeni hulga määramise õigsuses (muidugi kõikumisega neis piirides, mida ei saa vältida). Ta oli võtnud ka mullaproove hauast, uurinud nende arseenisisal-dust, kuid saadud kogused olid niivõrd väikesed, et need ei seletanud kuidagi, mis moodi oli laipadesse sattunud nii suur kogus mürki. Beraud tõestas, et ta pole mingi kergemeelne purusilma-puistaja, vaid üksnes tema kompetentsi kuuluvate järelduste tegija. Kohtupresidendi küsimusele: «Kas te võite kinnitada, et siin on tegemist ettekavatsetud mürgitamisega?» — vastas ta: «Oh ei. Seda ma kinnitada ei või. Minu tunnistus piirdub üksnes sellega, et leidsin laipadest arseeni.»

Beroud ei võinud aimatagi, et mõne minuti pärast muutub ta terve hulga kohtutrikkide ohvriks, mida Gautrat saatanliku meisterlikkusega hakkab esitama. Nood trikid hakkavad otsekui kirves laasthaaval lammutama tema toksikoloogiliste uuringute hoonet. Pealegi ei langenud Beroud üksnes nende trikkide, vaid ka iseenese ja oma kaastöötajate vigade ohvriks. Talle tehti hiljem etteheiteid, et ta oli kasutanud iganenud meetodeid. Kuid võib-olla polnudki see nii paha, kui ta kasutas vanu järeleproovitud võtteid. Hiljem kinnitati Beroud' tulemusi ka uusimate meetoditega. Viga, mida ta enesele pärast andestada ei suutnud, seisnes hoopis muus: ta ei kontrollinud laboratoorsete tööde protokollide täpsust ning selgust ja oli jätnud lohakile registreerimissüsteemi.

Gautrat alustas Loudoni kalmistul laipu ekshumeerinud arstide Seta ja Guilloni küsitlust järgmiselt: «Olen veendunud, et te töötasite kõiki vajalikke ettevaatusabinõusid kasutusele võttes. Te loendasite ja registreerisite kõik, enne kui saatsite selle Marseil-le'sse. Oli see nii?»

«Muidugi,» vastas Seta. «Me töötasime väga hoolikalt. On ju vaja, et laboratooriumi suunataks uurimiseks vajalikud objektid.»

Gautrat võttis oma laualt mõned paberid ja jagas need kohtunikele, vandemeestele ja ajakirjanikele.

«Ma lihtsalt ei tea, missuguseid sõnu pruukida, selgitamaks oma mõtet,» alustas Gautrat. «Nähtavasti on toimunud midagi salapärast. Kui härrased võrdlevad loendeid, mida on koostanud doktor Seta avatud haudade juures, doktor Beroud' uurimisobjektide loenditega, siis võib kergesti märgata, et Maseille'sse on saabunud hoopis teised nõud laipade organitega, kui oli Loudonist välja saadetud. Kui välistada nõude paljunemise võimalust teel, siis tuleb järeldada, et doktor Beroud' laboratooriumis aeti nõud segi ja nii öelda lisandati teiste kriminaalasjadega uurimisobjektid Besnard'i asjale. Võib-olla saab doktor Beroud seda müsteeriumi selgitada?»

Beroud ei osanud ootamatusest sõnagi öelda.

280

«Rahustuge, doktor,» jätkas Gautrat võltsi heasoovlikkusega. «Nii suures instituudis, kui teie oma, võib mõndagi juhtuda. Te saate iga päev palju uurimisobjekte sisaldavaid nõusid. Need seisavad riiulil ja võivad muidugi sassi minna. Tarvitseb vaid assistendil kasvõi üks kordki viga teha. Kuid» ja Gautrat' hääl muutus äkitselt teravaks, «kui Loudoni loendis on näiteks uurimisobjektina üles tähendatud proua Gouini lihaskude, mitte aga sisikond, samal ajal aga sisaldab teie aruanne ka proua Gouini sisikonna uurimistulemusi, siis on järelikult jutt mingisuguse teise laiba organitest.»

Beroud hämmeldus veelgi enam. Ta võttis prillid eest ja pühkis silmi oma kollase salliga. Gautrat aga ei andnud talle võimalust enesevalitsemist taastada. «Teie aruandes on andmed arseeni hulga kohta Toussaint Rivet' juustes!» Advokaadi hääl kõlas veelgi valjemalt ning ähvardavamalt. «Kuid Toussaint Rivet oli kiilaspea. See tundub mulle olevat veel üks müsteerium. Nähtavasti lisati teie instituudis meie asjas ühe tundmata laiba pea. Ja lõpuks. Aruandes on protokoll Louise Lecomte'i silma uurimise kohta. Selle daami laiba ekshumatsioonil koostatud nimistus pole kusagil nimetatud silma. Ja vaevalt sellest saakski juttu olla. Lesk oli hauas lamanud juba üksteist aastat. Kust küll leida niisugust inimsilma, mis säiliks nii pikka aega ...»

Gautrat' rünnak polnudki sisuliselt nii võimas, nagu see esimesel pilgul näib. Talle olid torganud silma mõned ebatäpsused loendites, mis sadade teiste objektide taustal ei saanud üldjärel-duse kummutamisel suurt osa etendada. Kuid ta nihutas nad esi-plaanile nimelt selleks, et luua kohtusaalis mulje, nagu valitseks Beroud' laboris korralagedus ja Loudoni laipade asemel on uuritud hoopis teisi, mürki sisaldavaid laipu. Gautrat teadis, et ei tohi oma vastasele anda aega toibumiseks ega võimalust loodud mulje hajutamiseks. Seepärast jätkas ta pealetungi. Arvestades kõiki asjaolusid küsis ta: kas leitud arseenil on üldse midagi ühist nende laipadega? Kas pole mürk pärit hoopis neist klaasnõudest, mida Beroud oli andnud uurimisobjektide transportimiseks? «Teiste sõnadega küsin ma, kas need nõud olid puhtad, kas neis polnud juba arseeni?» küsis advokaat teravalt.

Beroud oli juba toibunud ja protestis siiralt nördinuna niisuguste kahtlustuste vastu.

«Niisiis, kas neid nõusid iga kord enne Loudoni saatmist oli puhastatud ja steriliseeritud?» küsis Gautrat.

«Aga loomulikult!» hüüatas Beroud.

«Ahaa!» sõnas Gautrat. «Sel juhul pean teile ütlema, et mul on teistsugust informatsiooni. ..»

Gautrat kutsus kohtu ette tunnistajana kalmistuvahi Morini. Morin teatas, et paljud nõud olid saabunud Marseille'st määrdu-nult ja neid polevat puhastatud ka Loudonis. Pani lihtsalt hämmastama, miks eelistas Gautrat tunnistajana Morini hoopis kom-petentsemale Setale, keda ta alles äsja oli nimetanud täpsuse ning korralikkuse musterkujuks. Sama hämmastav oli ka see, et

281

Béroud ei nõudnud Seta' küsitlemist ja, nagu üks ajakirjanik märkis, «laskis end nurka suruda». Rahutus saalis kasvas. Fotolambid sähvisid. Béroud oli sootuks pea kaotanud.

Gautrat teadis kõigist saalisviibijaist paremini, kui õhuke jää ta jalge all on. Ta mõistis, et peab peale tungima või muidu variseb kõik kokku. Ta võttis kirjakoopiad ja hakkas neid juuresolijatele laiali jagama.

Siin on mõned huvitavad doktor Béroud' kirjad uurija Roger'Ie, teatas ta. Kerge käeliigutusega võttis Gautrat kirja, otsekui oleks see üks paljudest. Seejärel nõudis ta, et Béroud vastaks talle, kas ta on Roger'Ie kirjutanud järgmist, ja luges siis ette: «Kui teid ei rahulda minu aruanne analüüside kohta, siis palun vajalike muudatuste tegemiseks mulle sellest teatada ...»

Oli selge, et advokaat suunas oma löögi mitte enam Béroud' täpsuse, vaid tema korralikkuse kohta. Ta süüdistas Béroud'd uurija veas. Sügav solvang toibutas teadlase otsekohe. Erutusest väriseva häälega küsis viimane, kuidas see kiri võis sattuda advokaadi kätte ning hüüdis: «Mina oma aruandeid ei võltsi!» Ta pidanud silmas üksnes stiililisi muudatusi, mis teeksid keeruka materjali kohtule arusaadavamaks. Kuid advokaadi poolt ette kavatsetult külvatud kahtlust, et Béroud oli tegutsenud uurija näpunäidete järgi, polnud enam võimalik hajutada ka kõige

siiramate seletustega. «Mulle piisab ühest fraasist... ja arvan, et teistele samuti,» jäi Gautrat enese juurde. Ja otsekohe andis ta järgmise löögi. Ta küsis, kas Béroud on kinnitanud oma kirjas uurijale, et tänu aastatepikkustele kogemustele on ta võimeline Marshi aparaadis moodustuvate laikude järgi palja silma abil eristama arseeni antimonist? Kas jah või ei.

Béroud jaatas ja püüdis seda seletada. Kuid Gautrat katkestas teda: «Kas Béroud on ka praegu selles veendunud?»

Ei tea, mis tõukas Béroud'd seda kinnitama. Tema õpiaastatel oskasid mõned kogenud toksikoloogid silma järgi arseeni antimonist eraldada ja võimaluse korral demonstreerisid ka üliõpilastele oma kunsti. Kuid ükski neist ei teinud järeldust silma järgi, kui kaalul oli inimelu. Kahtlemata ei teinud seda ka Béroud. Tema fraas kirjas oli üksnes inimliku nõrkuse väljendusi, soov oma kogemusi rõhutada uurija ees, kes vanuse poolest võinuks olla tema õpilane.

Béroud kinnitas, et ta tõepoolest oli kirjutanud selle fraasi. Ta tahtis hakata oma sõnade mõtet seletama, kui Gautrat'1 oli otsekui mustkunstnikul juba käes kuus pitseeritud katseklaasi ja ta tegi Béroud'le ettepaneku kindlaks määrata, missuguses neist on arseen, missuguses antimon.

See Gautrat' väljamõeldud etendus oleks ilmselt läbi kukkunud, kui Béroud poleks olnud liigselt provintslane. Teine tema.asemel oleks ettepaneku tagasi lükanud ja oma lause mõtet selgitanud, kuid selleks pidanuks Béroud' asemel olema teine mees, kes oleks olnud võimeline Gautrat'd pareerima. Béroud oli aeglase

reaktsiooniga. Ja ta sattuski õnge. Võib-olla oleks ta mõnel teisel korral rahulikult keskendudes tõepoolest arseeni antimonist eristanud, kuid praegu, äärmiselt erutatult, kogu saali ees ...

Higipiisad laubal vaatles Béroud katseklaase. Seejärel andis ta kolm neist Gautrat'le öeldes, et neis on arseen, teistes antimom

Gautrat' silmad särasid rõõmust. «Doktor Béroud, tahan teile midagi salaja öelda,» tema hääl kõmises üle saali. «Mitte üheski katseklaasis pole arseeni. Kõikides on antimon.» Käsi laiali sirutades pöördus ta kohtunike ja vandemeeste poole: «Vaat, siin ongi teile tõestus, et doktor Béroud on spetsialist, kelle analüüse võib usaldada!»

Mõni hetk valitses vaikus. Seejärel pahvatas naer. Doktor Béroud istus aeglaselt oma toolile. Kohtupresident püüdis asjatult korda majja saada. Kuid istung tuli ometi katkestada. Lahkudes saalist, kukkus Béroud erutusest ja vigastas end niivõrd, et järg-mistel päevadel asendas teadlast tema assistent doktor Médaille.

Kahtlemata teadis Gautrat ise kõige paremini, et tema etendus puudutas kõige vähem küsimust, kas Béroud' analüüsides arseeni tõepoolest oli või mitte. Loomulikult teadis ta ka, et üksikud vead registreerimisel muutsid vähe asjade tõelist olemust, samuti ka tunnistused, et mõned nõud sadadest polnud steriliseeritud. Gaut-rat' võit oli pariislase intellekti võit. Hämmeldunud kohus tegi ettepaneku määrata uued eksperdid. Gautrat ei vaielnud vastu. Ta teadis Poitiers' kohtust paremini, et kaua aega mullas lamanud laipade teistkordne ekshumatsioon võib üksnes väga soodsatel tingimustel anda eksimatuid analüüse. Kohtutoksikoloogia ajalugu oli näidanud, et esimeste analüüside ebaõnnestumist või diskvalifitseerimist, nagu seda oli teinud Gautrat, võis üksnes väga harva parandada. Gautrat lootis, et ta avastab ka uutes analüüsides nõrku kohti ning vigu, mis võimaldavad tal nende autoriteetsust kõigutada.

Uuteks ekspertideks määrati Fabre, Kohn-Abrest, Griffon ja Piédelièvre. Kõik neli olid Pariisi nimekad kohtuarstid ja toksikoloogid.

René Piédelièvre'i nimega oleme me juba kohtunud. Kohtuarstina oli ta tuntud ka väljaspoolt Prantsusmaad. 1919. aastal kuulsas Neckeri hospidalis peaapteekrina oma karjääri alustanud René Fabre oli saanud 1931. aastal Pariisi ülikooli toksikoloogiaprofes-soriks ja oli alates aastast 1946 farmaatsiateaduskonna dekaan. Kõhn habemik Kohn-Abrest oli kogu oma pika elu jooksul töötanud toksikoloogina. Neist noorim — Henri Griffon töötas Pariisi prefektuuri laboratooriumi toksikoloogiaosakonna juhatajana. Tema nimi on seotud esimeste katsetega kasutada aatomifüüsikat arseeni kvalitatiivsel ja kvantitatiivsel määramisel. Kõikide laipade ekshumatsiooniks Loudonis ning vajalike analüüside sooritamiseks kulus neil meestel peaaegu kaks aastat.

Sel korral jälgis Piédelièvre isiklikult laipade ekshumeerimist. Too 70-aastane hallipäine Auleegioni ordeni kavaler seadis end

283

sisse Loudoni kalmistu keskkabelis. Iga uurimiseks ettenähtud tükike toodi talle näha, kusjuures ta ise registreeris selle. Ta püüdis vältida vähimatki viga. Tema kahetsuseks (hing Gautrat' rõõmuks) olid laibad pärast esimest ekshumatsiooni hooletult maetud. Keegi polnud mõelnud teistkordse ekshumatsiooni võimalusele. Mitme laiba luud olid paigutatud ühte kirstu. Sama oli tehtud ka organite jäänustega. Mõnedel juhtudel olid need üleni mullaga koos. Piédelièvre teadis hästi, et Gautrat hakkab väitma, nagu oleks arseen pärit maapinnast. Seepärast võttis ta hulgaliselt mul-laproove Loudoni kalmistu mitmest piirkonnast, kontrollimaks veel kord arseeni lahustuvust.

Piédelièvre oli harjunud kohtumeditsiini mõneti vastiku küljega ning armastas oma tööd. Kuid veel kunagi varem polnud ta kokku puutunud kohtuasjaga, mille käigus tuli välja kaevata nii palju aastakümnete jooksul lagunenud laipade riismeid. Üksnes mõnelt laibalt sai võtta proove analüüsiks. Teistelt sai analüüsida üksnes juukseid, mis võimaldab toksikoloogial määrata arseeniga mürgitamise astet ning kestust.

Organite jäänused ja osa mullaproove viidi professor Kohn-Abresti laboratooriumi, peanahad, juuksed ja ülejäänud mullaproovid Griffoni laboratooriumi. Lootusrikkalt jälgis Gautrat analüüsimaterjalide seisukorda ja uurimise käiku. Kuid juba varsti pärast uuringute algust kuulis ta, et vaatamata kõigele ei räägi tulemused Marie Besnard'i kasuks. Töötades Marshi aparaadiga, samuti spektraalanalüüsi meetodil sai Kohn-Abrest laiba iga kilogrammi kohta 20 milligrammi arseeni, mis, arvestades uuritava materjali vähest kogust, kinnitas Béroud' tulemusi. Veelgi ilmekamad olid Griffoni laboratooriumis saadud andmed. Griffon leidis Léon Besnard'i juustest arseenikoguse, mis ületas tavalise normi 44 korda.

See kõigutas Gautrat' veendumust. Teda jälitas luupainajana mõte, et Kohn-Abrest, Fabre ja Griffon avastavad laipadest suuri arseenikoguseid ja kogu oma autoriteedi võimukusega ei lase tal järgmisel protsessil edukalt korrata sama taktikat, mida ta oli pruukinud Béroud' vastu. Ta kuulis, et Griffon oli kasutanud arseeni määramiseks juustes tuumauurimismeetodit, kuid ei aima-nudveel, et just seesama asjaolu aitab tal veel kord oma etendust korrata. Ta ei kaotanud lootust leida nõrka kohta ja kavandas sel korral teist katsetaktikat — väita, et mürk oli sattunud laipadesse mullast.

Tõsi, Gautrat sai teada: seekord olid eksperdid nii hoolikalt töötanud, et võtsid tema käest igasugused relvad. Griffon oli läbi uurinud tohutu hulga kalmistult võetud mullaproove ja teinud kindlaks, et neis arseenisooli kahtlemata leidub, kuid need on kas lahustumatud või siis väga vähe lahustuvad. Fabre õpilane ning kaastöötaja Pariisi ülikooli farmakoloogia- ja toksikoloogiaprofes-sor René Truhaut mattis salgu juukseid «Marie Besnard'i surnute» matmispaika, kus need politsei järelvalve all seisid terve aasta.

284

Pärast kontrollimist selgus, et arseeni hulk juustes polnud suurenenud.

Arvestades neid uuringuid, võis kaitsja vaevalt midagi saavutada väitega, et arseen on sattunud laipadesse mullast. Kuid Gautrat ei kavatsenud veel alistuda. Ta hakkas uurima erialakirjandust arseeni toksikoloogilise toime kohta mullas ja 1953. aasta lõpus leidiski midagi huvitavat. Ta tutvus mõnede teadlaste töödega, kelle tegevus, tõsi küll, puutus toksikoloogiaga kokku ainult mõnel määral. Uks teadlastest oli Pariisi ülikooli arstiteaduskonna laboratooriumijuhataja ning bioloogiaõppejõud Henri Ollivier. Le-peintre aga juhatas Pariisi joogivee kontrollimise laboratooriumi.

Uurides vee arseenisisaldust, olid nad mõlemad järeldanud, et mullas toimuvad esialgu veel tundmatud protsessid, tänu millele maapinnas olev arseen lahustub hoopis suuremates kogustes, kui seda arvavad toksikoloogid. Nähtavasti ei sõltu see puhtkeemilis-test nähtustest, mida peavad silmas toksikoloogid arseeni lahustuvust uurides. Need bioloogilised protsessid sõltuvad vahetult mulla mikroorganismide tegevusest. Gautrat taipas, et on olemas mitmesuguseid mullamikroobe, mida ainevahetustüübi järgi võib jagada kahte suurde rühma: ühtedele on elutegevuseks vaja hapnikku (aeroobsed), teised tulevad toime hapnikuta (anaeroobsed). Viimased saavad elutegevuseks vajalikku energiat käärimisprotsessidest.

Ollivier ja Lepeintre olid teinud huvitavaid katseid. Asetanud anaeroobseid mikroobe lahustumatut arseeni sisaldavasse mulda, täheldasid nad, et arseen lahustus suurtes kogustes ja kanti ära veega. Kui aga mulda pandi aeroobseid mikroobe, arseen ei lahustunud. Kõikjal mullas, kus toimus anaeroobsetest mikroobidest tingitud lagunemine ja käärimine, täheldati ka arseeni lahustumist. Kus on aga rohkem lagunemist ja käärimist kui kalmistu-mullas?

Gautrat rõõmustas veel enam, kui luges, et anaeroobsete mikroobide ja juuste vahel on omamoodi seos, sest kalmistutel saavad anaeroobsed mikroobid mõnikord eluks vajalikku vesinikku vääv-liühendeid sisaldavatest juustest. Seal, kus niisugused keerukad protsessid toimuvad, tungib arseen ainevahetuse käigus nende juustesse täpselt samuti kui oleks tegemist mürgitusega. Põhimõtted, mille nimel Ollivier ja Lepeintre võitlesid, polnud pärit toksikoloogidelt. Uurijad isegi ei kinnitanud, et on ise need probleemid selgeks teinud. Üks aga oli selge: mullamikroobide toimel suurenes arseeni lahustuvus, kusjuures tekkisid tingimused mürgi tungimiseks juustesse. Võimatu oli kindlaks teha nende protsesside olemasolu või puudumist. Need võisid toimuda ühes hauas, teises aga puududa.

Kuid advokaat Gautrat' jaoks oli kõigel sellel suur tähtsus. Siit leidis ta argumendid, mille abil kavatses hakata kõigutama toksikoloogia aluseid ning tekitada kahtlusi Fabre'i, Kohn-Abresti ja Griffoni järelduste vastu. Rohkem tal polnudki vaja.

285

Gautrat kohtus Ollivier' ja Lepeintre'iga. Nende kaudu tutvus ta veel kahe teadlasega. Ka need olid täheldanud kirjeldatud asjaolusid ning olid valmis korraldama vastavaid katseid ja esinema kaitse tunnistajatena. Need olid Rahvusliku Mullateaduse Instituudi professor Jean Keilling ja professor Paul Leon Truffert. Hoolimata oma 65 eluaastast oli viimane innukas ning väsimatu uurija. Kuulsa raviarsti ning Auleegioni ordeni kavalerina sai temast Gautrat' uute liitlaste hulga mõjukaim.

Gautrat'1 lihtsalt vedas. Pärast esimest vestlust Trufferfiga sai ta oma arsenali selle, mida nii kaua asjata oli otsinud. Nimelt täpse informatsiooni meetodi kohta, mida Henri Griffon oli kasutanud arseeni hulga määramiseks juustes.

Aatomifüüsika oli Gautrafle sama tundmatu nagu enamikule tema kaasaegseist. Ja ta hakkas otsima aatomiteadlasi, lootuses neilt teada saada, kas Griffoni katsed võivad

anda ka ekslikke tulemusi. Kui tal vaid õnnestuks teada saada vigade võimalik allikas (seda lootust polnud ta aga veel kaotanud), siis mässib ta Griffoni enese võrku. Ta leidiski kaks konsultanti — füüsikud Lebretoni ja Deroberfi. Neilt sai ta kuulda, et arseeni kindlakstegemisel juustes ja luudes on radioaktiivsete elementide abil kindlasti suur tulevik.

Normaalses olukorras pole arseen radioaktiivne ega kiirga. Kuid seda võib aatomireaktoris neutronitega pommitades radioaktiivseks muuta. Arseeni aatomid neelavad neutroneid ja muutuvad radioaktiivseteks, mille kiirgust võib Geiger-Mülleri loendiga mõõta. Kui tahetakse uurida juuste arseenisisaldust, tuleb need asetada aatomireaktorisse. Kogu neis sisalduv arseen muutub radioaktiivseks, mille kiirgust saab mõõta. Arseeni hulga kindlakstegemiseks juustes asetatakse reaktorisse samaaegselt teatud kogus arseeni mittesisaldavaid juukseid võrdluseks. Võrreldes kiirguse intensiivsust, saab kindlaks teha juustes leiduvat mürgi hulka. Kui näiteks arseeni teatavat kontrollkogust mõõtis Geiger-Mülleri loendur 1000 ühikuga, mõõdetav arseenikogus aga näitaks 1500 ühikut, siis oli viimases uuritavat ainet poolteist korda rohkem.

Raskusi tekitas küsimus, kui kaua peab uuritavat ainet reaktoris neutronitega pommitama. Iga radioaktiivne element kiirgab aatomite lõhustumise tulemusena. Erinevate elementide lõhustumis-protsess toimub erineva aja jooksul. See võib aega nõuda mõne minuti või siis aasta, isegi aastatuhandeid.

Gautrafd hämmastas kõige enam lõhustumiskiiruse mõõtühik — poolestusaeg. See on aeg, mille jooksul mingi aine kõikidest aatomitest lõhustub pool. Radioaktiivsel arseenil on see 26,5 tundi. See tähendab, et 26,5 tunni jooksul lagunevad pooled tema aatomitest. Ülejäänud poolest lõhustuvad pooled taas 26,5 tunni jooksul.

Et muuta element radioaktiivseks ja «laadida» teda selleks aatomireaktoris, on tarvis poolestusaega appi võttes välja arvutada

286

selleks vajalik aeg. Arseeni poolestusaeg oli üks esimesi, mis leiti. Reaktoris oli tarvis seda hoida poolestusaja vältel, see tähendab järelikult 26,5 tundi.

Siin aga tekib teine probleem. Uuritavad juuksed sisaldavad ka hulga teisi elemente, mis muutuvad aatomireaktoris samuti radio-aktiivseiks. Võib-olla segab nende kiirgus arseenikoguse mõõtmist ja annab niiviisi ebaõige tulemuse. Juuksed sisaldavad süsinikku, hapnikku, vesinikku, samuti on neis leitud kaltsiumi, vase, hõbeda, kaaliumi, mangaani ja naatriumi jälgi. Kui nende elementide poolestusaeg erineb tugevasti arseeni omast, siis nende kiirgus mõõtmist ei sega. Mangaan lõhustub nii kiiresti, et kahe tunni pärast enam ei kiirgu. Kaltsiumil jälle on poolestusaeg võrdne 164 päevaga, järelikult ei sega ka see arseeni mõõtmist. Ohtlikud aga on elemendid, mille poolestusaeg on arseeni omaga küllalt lähedased, näiteks naatrium (18 tundi) või kaalium (12,5 tundi). Vea võimalus polnud seega välistatud. Seda püüti vältida, valides uuritava aine aatomireaktoris hoidmiseks kõige sobivama aja. Eelkõige aga püüti juustest segavad ained eemaldada keemiliselt. Aatomi-reaktorist tulnud juukseid töödeldi näiteks soolhappe ja väävel-vesinikuga, sest need ained eemaldavad naatriumi, kaaliumi ja teisi elemente.

Gautrafd huvitasid need andmed ainult ühest aspektist. Kui praegu on veel arseeni radioaktiivse analüüsiga niisuguseid raskusi ning lahendamata probleeme, siis võib ehk tabada Griffoni mingilt hooletuselt, vealt või kiiruga tehtud järelduselt. Ja tema lootused täitusid peagi.

Lebreton ja Derobert juhtisid Gautrat' tähelepanu sellele, et Griffon teeb tingimata vea, toksikoloogias ühe jämedama vea. Ükskõik, mis on selle põhjuseks: kergemeelsus, auahnus või soov siduda radioaktiivse meetodi arengut oma nimega.

Nii või teisiti, kuid ta ei hakka ootama, kuni lõpetatakse uue meetodi katsetamine. Ja tõepoolest, Griffon tegigi vea, mis oli igale asjatundjale silmatorkav. Selle asemel, et pommitada Leon Besnard'i juukseid aatomireaktoris neutronitega 26,5 tundi, piirdus ta 15 tunniga. Seepärast ei lubanud naatriumikiirgus õiget järeldust saada. Ja kui see isegi mõõtmist ei seganud, ometi tekitas kahtlust mõõtmise täpsuses.

Advokaat Gautrat juubeldas. Kinnitamaks oma veendumust, pöördus ta 1953. aastal konsultatsiooni saamiseks inglise aatomifüüsikute ja kohtuarstide poole. Nood kinnitasid sedasama, mida ta juba teadis.

15. märtsil 1954. aastal algas kohtumõistmine Marie Besnard'i üle uuesti. Gautrat oli selleks valmistunud, tema enesetunne kindel. Ta oli oma võidus veendunud.

Süüdistajana esines seekord prokurör Steck, kohtupresidendiks oli kalk, kuid tasakaalukas Porquery de Boisserin. Steck lootis oma ekspertide peale, kes olid tõestanud surmava koguse arseeni

287

olemasolu kaheteistkümnes laibas. Nad kinnitasid ka, et maapinnast ei saanud mürki laipadesse kuidagi sattuda.

1952. aastal oli ajakirjandus üldsuse huvi Marie Besnard'i kohtuprotsessi vastu tugevasti üles kütnud. Seepärast sõitsid Bor-deaux'sse, kus kohtulik arutamine algas, uudishimulikke ja ajakirjanikke paljudest maadest.

Kahe päeva jooksul kuulati kohtus ära süüdistuse tunnistajad Vienne'i provintsist. Nende tunnistused ei sisaldanud midagi põhjendatut, vaid koosnesid taas kuulujuttudest ja keelepeksust, mis iseloomustasid Marie Besnard'i kui ebasümpaatset, kasuahnet ning ihnsat inimest, kuid mitte kui mõrtsukat.

Gautrat, Hayot ja Bordeaux' advokaat proua Favreau-Colombier juhtisid nende tunnistajate ülekuulamist. Kuid kõik see oli nagu 1952. aastalgi vaid proloog otsustavale vaatusele, mil pikaajalisest vangistusest kahvatu ning haige Marie Besnard langes tahaplaanile ja võitlusse astusid mõlema poole eksperdid.

Gautrat otsustas laipades mürki leidnud Kohn-Abresti ja Fabre'i vastu otsustavalt mitte välja astuda, sest nende autoriteet ning tõestuste lihtsus ei tõotanud talle edu. Advokaadi esinemine oli suunatud põhiliselt Henri Griffoni vastu.

Ja Griffon saigi lüüa. Tema talitusviisi mõttetus tuli ilmsiks, kui selgus, et polnud mingit vajadust kasutada alles väljatöötamata meetodit, õnneks leidis kinnitust tema mitte eriti hoolika töö tulemus, nimelt, et uuritavate laipade juuksed sisaldavad inimesele surmava mürgihulga. Kuid seda tulemust võinuks saavutada ka äraproovitud meetoditega. Soovides esimesena hiilata teadmistega aatomifüüsikast, ei tulnud enesekindel Griffon mõttelegi, et advokaat võib tema vead avastada.

Advokaat aga oli protsessiks hoolikalt valmistunud. Ta pidas kohtule ja vandemeestele terve loengu aatomifüüsikast ja arseeni radioanalüüsist. Ise oli ta sel alal diletant, kuid oskas kohalviibi-jaile osavalt kõike selgitada.

Veendunud, et vandemehed on aru saanud mõistest «poolestus-aeg» ja tajunud vahet 15 ja 26,5 tunni vahel, süüdistas ta Griffoni neutronpommitamise aja ebatäpses valikus, millega kaasneb ebaõige tulemus.

Advokaadi rünnak oli niivõrd ootamatu, et kahvatunud prokurör jäi üksisilmi Griffoni otsa vaatama. Kohtupresident, kohtunikud ja vandemehed kuulasid Gautrat'd suure tähelepanuga, püüdes mitte ühtki sõna kõrvust mööda lasta.

Vaatamata erutusele, vastas Griffon teadlase üleolekuga, kes ei luba oma teadusse nina vahele torkida. Kuid Gautrat ei pööranud tema toonile tähelepanu ning korrutas omasoodu: «Kui kaua juukseid aatomireaktoris kiiritati, kas 15 või 26,5 tundi? Oli see õigesti valitud aeg või mitte? Kas viga on sel puhul võimalik või mitte?» Griffon oli

sunnitud tunnistama, et uue meetodi puhul on eksperdid veel erinevatel seisukohtadel, on mitmesuguseid arvamusi uurimise üksikute protseduuride kohta.

288

Gautrat tundis, kuidas sel hetkel sigines saali kauaoodatud kahtlus. Ta tundis, kuidas Griffon üha erutus, ning ründas ühtesoodu: «Tähendab, 15-tunniline kiiritusaeg oli valesti valitud?»

Vaevalt ennast valitsev Griffon vastas, et midagi ebaõiget pole, on vaid erinevad arvamused selles suhtes, mis on õige ja mis ebaõige. Kuid juba järgmisel hetkel ei pidanud ta närvid vastu. Griffon hakkas rusikatega vastu lauda taguma ning karjus: «Teie tahate mind õpetada! Tahate spetsialisti mängida!»

«Ei,» vastas Gautrat rahulikult. «Kuid härrad Lebreton ja Dero-bert on tõepoolest spetsialistid.» Tema, advokaat, lihtsalt tutvustab Griffonile seda, mida nad arvavad viimase töömeetodi kindlusest. Ja lehvitades õhus prantsuse füüsikute järeldust, luges ette selle sisu. «Nad on eksperdid!» lõpetas Gautrat. Seejärel luges ta ette inglise-aatomikeskuse teadlaste arvamuse, milles samuti kritiseeriti Griffoni kiirustades saadud tulemusi.

«Inglased pole selles küsimuses autoriteedid,» turtsatas nördinud Griffon. «Neil pole arseeni radioanalüüsis kogemusi.»

«Siis soovitan teil Inglismaale sõita ning inglasi õpetada,» õelutses Gautrat.

Kahvatunud prokurör istus ning jälgis nõutult tema ees hargnevat duelli. Eksperdid olid kaks aastat töötanud ja ta oli lootnud, et nende töös pole nõrka kohta, mille külge advokaat võiks klammerduda. Kuid nüüd, nüüd nägi ta seda, kuidas ühe inimese kergemeelsus ning järjekindlusetus võimaldasid Gautrat'1 külvata kahtlust, mis oli süüdistust halvanud juba 1952. aastal.

Kutsunud kohtunikes ja vandemeestes esile kahtluse analüüside vastu, jätkas Gautrat süüdistuse väidete ründamist. «Mürk laipades, palju või vähe, jah või ei, mida see tähendab?» Nii alustas ta oma pealööki. Keegi polnud kunagi Marie Besnard'i käes arseeni näinud, mitte keegi polnud kunagi täheldanud, et ta oleks kellelegi mürki andnud. Süüdistuse eksperdid väidavad, et mürk võis kannatanute organismi sattuda üksnes Marie Besnard'i käe läbi. Kuid juba üle saja aasta tegelevad toksikoloogid küsimusega, kas mullas ja vees leiduv arseen võib sattuda laipadesse. Juba üle saja aasta eitavad nad seda võimalust. Kuid nad eitavad üksnes seepärast, et on unustanud elu mullas, on unustanud, et selles toimuvad tuhanded protsessid, millest keegi veel midagi ei tea. Kaks aastat olid uurinud eksperdid arseeni lahustuvust vihmavees Loudoni kalmistul. Kuid nad ignoreerivad teiste teaduste saavutusi, näiteks mikroorganismide elutegevust mullas. Võibolla on tema, advokaat, esimene, kes kutsub tunnistajana kohtusaali selle teaduse esindajad. Kuid ta on veendunud, et tulevikus ei tulda ühelgi niisugusel protsessil nendeta toime. Ta palub ära kuulata härra Ollivier', Lepeintre'i, Keillingi ja Trufferfi.

Gautrat tegutses erakordselt ettevaatlikult. Ta teadis, et tema eksperdid on küll lugupeetavad inimesed, kuid nende nimed ei ütle kohtule ega vandemeestele midagi. Nad pidid vaid pinda ette valmistama Paul Trufferfile, kes kui Akadeemia liige ning Au-

289

leegioni ordeni kavaler pidi Gautrafle võidu kindlustama. Kuid juba Ollivier', Lepeintre'i ja Keillingi avaldused mikroorganismide osast arseeni lahustumisel mullas tekitasid sensatsiooni.

«Nende katsed äratasid huvi igaühes, kes püüab avastada maailma saladusi. Peale selle võivad nad purustada oma väidetega terve aastasaja toksikoloogide kujutlusi,» kirjutas inglise ajakirjanik Armand Steel. Ja nad tõepoolest purustasidki need.

Pärast Ollivier', Lepeintre'i ja Keillingi esinemist tuli saali Truffert. Pingelises vaikuses jälgis saal tema rahulikku ning asjalikku avaldust.

Öeldust kokkuvõtet tehes kõlas see järgmiselt. Tema, Trufferfi katsete alusel võib kinnitada, et mulla, eriti kalmistumulla mikroorganismid mõjustavad kahtlemata arseeni lahustumist ning selle tungimist laipadesse, samuti laipade juustesse. Mikroobide tegevuse tagajärjel võib mürk tungida nii sügavale juustesse, et seda on sealt võimatu välja pesta, mida küll toksikoloogid tavaliselt loodavad. Peale selle on mõned tema katsed näidanud, et arseen on mikroorganismide toimel tunginud mullast välja ja koondunud erinevates kohtades laiba juustesse nii, nagu oleks ta tunginud sinna kehast. Sellega on väide, et väljaspoolt laiba juukseid immu-tanud arseeni võib eristada kehast tunginud mürgist, kaotanud oma tähtsuse. Ja lõpuks võib mikroobide tegevuse tõttu leiduda surnukehas ja tema juustes mitu korda rohkem arseeni kui ümbritsevas mullas. Sellega seoses on tekkinud kahtlused seniajani valitsenud väite vastu, mis välistab arseeni tungimise laipa ümbritsevast keskkonnast.

Oma esinemise lõpul ütles Truffert, et tema katsed pole veel lõppenud. See on alles uue teadusharu algus, mis aga lubab juba väita, et seni eksisteerinud teooriat arseeni lahustumise või mitte-lahustumise kohta mullas ei saa pidada ammendavaks. Järelikult ei tohi juba praegu eitada võimalust arseeni tungimisest laipadesse Loudoni kalmistu pinnasest. Ta rõhutas, et räägib võimalusest, mida vähesest tõenäosusest hoolimata siiski ei tohi arvestamata jätta.

Pärast Trufferfi esinemist vaatas prokurör lootusrikkalt Kohn-Abresti ja Fabre'i otsa. Tema pilgus oli nõue põrmustada süüdistuse vundamenti õõnestav Trufferfi alusetu teooria. Kuid Fabre ja Kohn-Abrest olid kogenud toksikoloogid ning nad taipasid, et vigu on võimatu välistada. Nad kahtlesid, olid skeptilised, kui aga kohus palus neil avaldada oma arvamust, teatasid mõlemad, et nad ei või niisama lihtsalt eitada Trufferfi katsete ja uuringute hoolikust ning täpsust. Kohn-Abrest tegi ettepaneku seda toksikoloogiale tõenäoliselt suure tähtsusega probleemi teaduslikult uurida.

31. märtsil 1954. aastal jooksis protsess Marie Besnard'i üle samasugusesse ummikusse nagu esimenegi kord. Kahtlused ning ebakindlus jäid. Arvestades kujunenud olukorda, pöördus advokaat minutitki viivitamata kohtunike ja vandemeeste poole. Tal polevat

290

midagi professor Kohn-Abresti ettepaneku vastu tekkinud probleemi tõsiselt uurida. Kui kaua see aga kestab? Jälle kaks aastat või isegi rohkem? Ka seda ei saa välistada. Ta apelleerib prantsuse õigusemõistmise südametunnistusele. Mitte ükski kohtunik, ükski vandemees ei saa endale võtta vastutust sundida Marie Besnard'i viibima veel kaks aastat vanglas, et oodata, millal teadus üksmeelele jõuab. Ta nõuab Marie Besnardi vabastamist seniks, kuni tema süüd suudetakse tõendada.

Kohus pidas nõu üle tunni ja otsustas, et uus ekspertide rühm peab kontrollima Trufferfi ja kaitse teiste tunnistajate väiteid. Marie Besnard vabastati kuni kolmanda protsessini 1 200 000-fran-gise tagatise vastu.

See oli kõige sensatsioonilisemi otsus, mida prantsuse kohus kunagi oli teinud. 12. aprillil lahkus Marie Besnard Bordeaux'st. Ta pöördus tagasi Loudonisse oma vanasse, nüüd rüüstatud majja. Vaid üksikud tervitasid teda. Marie Besnard tekitas Loudoni pidevalt külastavates uudishimulikes ja ajakirjanikes vastuolulisi tundeid. Kuid enamikule näis ta inimesena, kes on veendunud, et pärast nii paljusid aastaid, paljusid kahtlusi ei julge ükski kohus teda süüdi mõista isegi juhul, kui peab teda süüdlaseks. Temas nähti mõrvarit, kes on vabastatud tänu prokuröride vigadele, eks-pertide inimlikele nõrkustele ning neid vigu ja nõrkusi häbematult ära kasutanud kaitsjale.

Sel ajal hakkas Marie Besnard'i kohtuasjaga tegelema uus prokurör Quillemin, kes püüdis süüalust paljastada ning ümber lükata bioloogilised teesid, mida kasutades oli Gautrat eelmise protsessi läbi kukutanud. Prokuröri esimene eesmärk oli parandada seda, mille Griffon oli rikkunud. Tal õnnestus nimekas prantsuse füüsikus Frédéric Joliot-Curie's äratada asja vastu huvi ning innustada teda Griffoni tööd kontrollima.

Nobeli preemia laureaat Frédéric Joliot-Curie sündis 1900. aastal. 1948. aastal ehitas ta Prantsusmaal esimese aatomireaktori, rajas tuumauurimiskeskuse, töötas välja, kunstliku radioaktiivsuse meetodi, mida oli kasutanud Griffon arseeni määramisel. Joliot-Curie viivitas. Ta ei tahtnud osa võtta Marie Besnard'i skandaalsest ning kahtlasest protsessist. Lõpuks ta siiski asus tööle, et tuua selgust arseeni määramise radioaktiivse analüüsi meetodites ning vältida võimalikke vigu. Ta uuringud kestsid mitu aastat. Ent siis võis ta kinnitada, et Griffoni töös oli ebatäpsusi, kuid tema väited arseeni surmava koguse kohta on siiski õiged.

Pärast Joliot-Curie surma 1958. aastal jätkas alustatut tema õpilane Pierre Savel, kes täiustas meetodit ja tõestas, et Loudoni laipade juuksed sisaldavad mürki surmavates kogustes. Joliot-Curie ja Savel ei jätnud Gautrafle mingit võimalust.

Prokurör Quillemin aga mõistis, et küsimuse lahendamiseks ei piisa ainult mürgi olemasolu tõestamisest. Kui ei õnnestu ümber lükata Gautraf väide mürgi tungimise kohta laipadesse mullast, on protsess kaotatud. Pärast paljusid aastaid ning paljusid vigu

291

ei langeta ükski vandemees süüdimõistvat otsust, kui temas on kasvõi pisutki kahtlust.

Nüüd tagasi vaadates tundub võimatuna, et üle seitsme aasta kestis võitlus, milles püüti määrata kindlaks Loudoni kalmistu mulla arseenisisaldust, selles oleva arseeni lahustuvust ja mikroorganismide osa selles. Uuringuid teostasid maailmakuulsad teadlased Pariisi ülikooli toksikoloog professor René Charles Truhaut, Pariisi Pasteuri instituudi professorid Albert Demolon ja Maurice Lemoigne. Viimased olid mikrobioloogid ning mullauurimise eriteadlased. Lemoigne juhtis instituudis ensüümide uurimise osakonda. Loudoni rahupaik ei näinud rahu. Nii Truhaut kui ka Lemoigne käisid seal pidevalt katsetamas. Aega ei kaotanud, vaid otsisid toestust oma väidetele ka Gautrat' eksperdid alates Truf-fert'ist ja lõpetades Ollivier'ga. Ekshumeeriti ning uuriti laipu, millel polnud Besnard'i asjaga mingit pistmist. Suurt mudelit, täpset koopiat Loudoni kalmistust, kasutati põhja- ja pinnavee voolamise uurimiseks.

1961. aasta novembris algas lõppeks kolmas ning viimane protsess. 17. novembril tõid sandarmid Marie Besnard'i Loudonist Bordeaux'sse ja paigutasid ta vangla haiglasse. 21. novembril ilmus vananenud, kuid endiselt otsusekindel naine süüpinki. Kolmandat korda käisid kohtu eest läbi niisama hädavajalikud kui kasutud tunnistajad alates proua Pintou'st kuni inspektorite Nocquet' ja Normand'ini. Kogu see etendus oli sama mõttetu kui kahel esimesel korral, kuid selle mängimist jätkati, nagu polekski jutt üksnes ainsa probleemi lahendamisest: kas laipadest leitud mürk oli sattunud neisse Loudoni kalmistu mullast või on see võimalus absoluutselt välistatud. Polnud tähtsust ka sellel, et süüdistaja laskis esineda mitte üksnes professor Savelil, vaid ka Kohn-Abrestil ja Piédelièvre'il, et nad veel kord kinnitaksid surmava mürgiannuse olemasolu laipades. Gautrat ei suutnud midagi uut pakkuda. Ta vaid kordas mõnda vana trikki, mis olid aidanud teda hulk aastaid tagasi Béroud' väiteid purustada. Kuid tema kirg protsessi teatraliseerimise ja kohtutrikkide vastu oli nähtavasti nii suur, et ta ei suutnud neist kuidagi loobuda. Taas opereeris ta loenditega, mis olid koostatud ekshumatsioonil ja laboratoorsetel uuringutel.

Määravateks said päevad 23. novembrist 1. detsembrini, kui kohtus esinesid süüdistuse eksperdid Truhaut ja Lemoigne, samuti kaitse eksperdid Truffert, Ollivier, Lepeintre ja doktor Bastisse. Ehkki otsustati Marie Besnard'i saatuse üle, kadus kohtualune tagaplaanile, sest veelgi suuremal määral otsustati toksikoloogia põhiprobleemide ja kaua aega tagasi maetud laipade uurimise, probleemide üle.

René Charles Truhaut kaitses arvamust, et arseen ei saa mullast laipadesse tungida, vähemalt nii suurtes kogustes mitte, nagu surnukehadest oli leitud. Ta toetus Loudoni arvukatele eksperimentidele. Tõepoolest, kalmistu pinnas sisaldas arseeni, kuid selle

kogus ühes kilogrammis mullas oli tunduvalt väiksem kui laipades. Truhaut kinnitas, et suurt hulka arseeni ei saa laipades olla seepärast, et mullas on seda väga vähe. Laipadest, millel polnud ühist antud protsessiga, arseeni ei leitud. Marie Besnard'i kolm oletatavat ohvrit — Marcellin Besnard, Louise Lecomte ja Marie-Louise Gouin — olid maetud kõrvuti. Kui arseen oleks _tunginud neisse mullast, pidanuks neis sisalduma võrdne kogus mürki. Kuid nii see polnud. Samal ajal, kui Marcellin Besnard'i jäänustes oli suur kogus arseeni, leidus Marie-Louise Gouini laibas üksnes sejle jälgi. Ei saa olla juttugi mürgi sissetungimisest mullast. Kõik katsed eitavad seda võimalust.

Pärast Truhaufd esinesid Ollivier, Lepeintre, Keilling, Bastisse ja muidugi Truffert. Nad jutustasid oma uute katsete tulemustest ning kinnitasid, et mikroobidest ja fermentidest põhjustatud protsesse mullas pole arvesse võetud ning niisuguseid seaduspärasusi, mida Truhaut oli otsinud, ei saagi olla. Ka nemad olid matnud juukseid mulda, uurinud laipu ja võivad toestada, et kõrvuti maetud laipades täheldati ühel juhul arseeni lahustumist ning selle aine laipa tungimist esilekutsuvate mikroobide tegevust, teisel juhul aga mitte. Ühel ja samal kalmistul ühes kohas oli arseen lahustunud, teisal mitte. Truffert kinnitas USA teadlaste 1952.— 1954. aasta uuringutele viidates, et puudub otsene seos arseeni koguse vahel mullas ja laibas. Veest, milles oli lahustatud 0,01 milligrammi arseeni, imasid juuksed soodsatel mikrobioloogiliste! tingimustel kuni 50 milligrammi mürki laiba iga kilogrammi kohta, mis tänapäeval valitseva kujutluse järgi on mõeldamatu kogus. Ka tema, Trufferfi katsed olid kinnitanud, et juuksed on võimelised enesesse akumuleerima arseeni mitte üksnes kehast, vaid ka väljastpoolt, seejuures niiviisi, et mürki võib leida igalt ristlõikelt, eriti aga juurte lähedalt. Samas etendavad teatavat osa peanahka tunginud mikroobid. Selles mitmekesisuses on mikrobioloogia juba võimeline orienteeruma, ehkki põrkab veel paljudele näivatele vastuoksustele. Viimaste selgitamine kuulub tulevikule. Lõpuks pöördus Truffert Truhaut' poole ja palus tal vastata ühele küsimusele.

Kõik taipasid, et sel küsimusel on eriline kaal. «Kas te olete teinud järeldusi oma 1952. aasta kogemustest?» küsis Truffert.

1952. aastal oli Truhaut mürgitanud koera ja matnud selle Loudoni kalmistule. Kui koer kahe aasta pärast välja kaevati ja teda uuriti, oli Truhaut hämmastunud: koeras ei leitud mürki.

«Noh, kas te teate, kuidas seda seletada?» küsis Truffert. «Kuhu jäi mürk? Te ei leidnud seda ei loomast ega ümbritsevast mullast. Kuhu ta kadus?»

Truhaut vastas, et ta ei tea seda.

«Järelikult, kui jutt on arseeni toimest mulda ja laipa, peame tunnistama, et seisame veel tundmatu maailma ees,» ütles Truffert. Küsimuse lahendamisel, jätkas ta, kas arseen võib mullast

laipa tungida, pole toksikoloogidel praegu õigust lähtuda senistest seisukohtadest. Nad peavad tunnistama, et on saavutanud piiri, mille ületamine pole lubatud enne, kui on piiritagust ala paremini tundma õppinud.

Kui seitse aastat tagasi oli otsustanud protsessi saatuse just Trufferfi esinemine, siis ka nüüd etendas ta sama osa. Otsustavad sõnad aga lausus professor Lemoigne, kes bioloogina pidi süüdistuse ülesandel kontrollima Trufferfi väiteid. Pärast pikka sõnavõttu uurimiste kohta Loudonis ja Pasteuri Instituudis mõõnas ta: «On vaja tõestada, kas lagubakterid soodustavad arseeni lahustu-vust voi mitte. Kuid me ei saa esialgu veel otsustada selle üle, kas arseeni lahustumisprotsess baseerub sellel või mitte. See protsess sõltub liiga paljudest meile tundmatutest teguritest...»

Nende sõnadega kinnitas Lemoigne Trufferfi, Ollivier', Lepeintre'i, Keillingi ja Bastisse'i väidete õigsust, et ei saa välistada võimalust arseeni tungimise kohta laipa pinnasest. Kui aga võimalus pole välistatud, siis olgu ta nii väike kui tahes, tuleb ometi otsustada süüdistatava kasuks, sõltumata sellest, mida arvatakse tema süüdioleku või süütuse kohta.

Hinge kinni pidades eksperdi iga sõna kuulav Gautrat hüppas püsti ning hüüdis: «Ja ongi lõpp Besnard'i lool.. .»

Tõepoolest, üle kümne aasta kestnud draama lähenes lõpule. 12. detsembril 1961. aastal mõistis kohus Marie Besnard'i kaheteistkümne inimese mõrva asjas õigeks.

12. Uus mürgilaine — barbituraadid. Armstrongi kohtuasi

Besnard'i ebatavaline kohtuasi näitas, et toksikoloogia võimalused on ikka veel piiratud. Kuid ajaloole on vaja just niisuguseid õppetunde, mis juhiksid tähelepanu ühele või teisele nähtusele. Seepärast oli Besnard'i kohtuasi võib-olla õigeaegne.

Farmaatsiatööstuse kiire areng 20. sajandi keskel, uute sünteetiliste mürkide ning ravimite valmistamine kujutas toksikoloogi-dele kasvavat ohtu. Asi oli nimelt selles, et miljonite inimeste kätte sattusid üha uued mürgid, uued mõrva, enesetapu või juhusliku mürgitamise vahendid.

Kui Berliini Tööstusakadeemia orgaanilise keemia professor Adolf Baeyer 1863. aastal barbituurhappe valmistas, ei teadnud ta, et pani aluse uutele mürgistele ravimitele. Sada aastat hiljem hakkasid need toksikolooge kimbutama. Lüüriliselt meelestatud professor nimetas saadud happe oma noorpõlvearmastuse — Bar-bara järgi. Nelikümmend aastat hiljem avastasid saksa teadlased Emil Fischer ja Joseph von Mering, et barbituurhappe derivaate barbitaali ja fenobarbitaali võib kasutada unerohuna. Põhja-Itaa-lias Verona linnas läbisõidul viibides nimetas Fischer barbitaali veronaaliks. Fenobarbitaali aga hakati nimetama luminaaliks.

Juba esimesel aastakümnel pärast veronaali ja luminaali ilmumist hakati nende abil sooritama enesetapmisi. Emil Fischer püüdis barbituraadimürgitust tõestada kannatanute juukseid uurides. Kui aga ajavahemikul 1924—1931 barbituriaadimürgitused sagenesid, tuli hakata tõsiselt tegelema nende avastamise meetoditega.

Alguses, nagu alkaloididegi korral, ilmusid värvusreaktsioonid, mis kandsid oma avastajate — itaallase Parri, hollandlase Zwik-keri, sakslase Bodendorfi, ameeriklase Koppanyi nime.

30. aastate lõpus ei teatud veel, millises ulatuses hakatakse unerohtu ja rahusteid tootma kaks aastakümmet hiljem. Teine maailmasõda ja rasked sõjajärgsed aastad, aatomisajandi keerukast majanduslikust ning poliitilisest olukorrast tingitud pinge —

kõik see suurendas vajadust närvirahustite järele. Ilmusid paljud uued barbituurhappe derivaadid, mida kombineeriti teiste, sageli sama mürgiste ravimitega. Kui Inglismaa, USA ja Lääne-Saksamaa toksikoloogia hakkasid koostama barbituurravimite nimistut, sai Erlangeni Kohtumeditsiini Instituudi direktor Emil Weinig kokku üksnes 265 saksa preparaati. 1948. aastal toodeti barbituraate kokku 300 tonni. 4,5-miljonilise elanikkonnaga Taanis tarvitati neid 1957. aastal umbes 9 tonni. Võrreldes 1938. aastaga suurenes Inglismaal 1955. aastaks enesetapmiste arv barbituraatide abil 12 korda. Lastemürgitamine Inglismaal 1955. aastal sundis järeldusele, et barbituraadid võivad olla ka mõrvavahendiks.

Sündmused toimusid sadamalinnas Gosportis. 22. juulil 1955. aastal kell 2 päeval helistati doktor Bernard Johnsonile ja temaga koos valvekorras viibivale doktor Buchananile Haslari haiglast. Telefoneeris sanitar John Armstrong. Ta teatas, et tema 5-kuune poeg Terence on raskelt haige. Kui Johnson ruttu ei tule, on võibolla juba hilja. Arst sõitiski otsekohe välja.

Johnson tundis Armstronge. See oli noor abielupaar, kes elas tema jaoskonnas 1954. aasta veebruarist alates. Mees oli kahekümne kuuene, tema abikaasa Janet üheksateistkümnene. Mõlemad olid piiratud inimesed. Sageli nad tülitsesid, kaklesid, läksid lahku ja asusid taas koos elama. Janet sünnitas kolm last: Step-heni, Pamela ja Terence'i. Stephen suri 1954. aasta märtsis. Teel mõtles dr. Johnson sellele, et Armstrong oli talle teatanud Terence'i haigusest juba eelmisel ööl. Et aga midagi erilist polnud, siis külastas Armstronge kella 9 paiku hommikul dr. Buchanan, kes oli leidnud eest terve ning elurõõmsa lapse.

Kümme minutit pärast väljakutset oli Johnson juba Armstron-gide juures ja tegi kindlaks, et just äsja oli Terence oma vankri-keses surnud. Janet Armstrong oli erutatud, kuid tema meeleliste huultega ümar nägu ei väljendanud ei kurbust ega hirmu. Johnson palus rääkida, mis lapsega oli juhtunud. Selgus, et juba õhtul oli Terence'il ja Pamelal olnud halb. Kella 4 või 5 paiku söönud lapsed küpsiseid piimaga, mis ajanud neid oksele. Kui John Armstrong kella 7 ajal töölt saabunud, olnud mõlemad taas terved. Kella 11 paiku pani Janet tähele, et Terence hingeldab. Ta

olnud kaetud külma higiga ja teda polnud kuidagi võimalik äratada. Isa kutsunud lapsel esile oksendamise, kuid Terence maganud edasi. Kella ühe paiku pannud John lapsele soojenduskoti. Kui aga lapse nägu oli siniseks tõmbunud, helistas isa dr. Buchananile. Viimane aga olnud öise tülitamise pärast rahulolematu ja seepärast polevat John julgenud teda paluda otsekohe välja sõita. Hommikul olevat Terence'i tervis paranenud. Kuid päeval, umbes kella 12 paiku, kui John oli tulnud lõunale, läks lapse nägu taas siniseks. Hingamisega oli midagi korrast ära ja jällegi ei õnnestunud teda kuidagi äratada. Siis oli isa arstile helistanudki. See oligi kõik. «Miks aga John ei helistanud lähimast telefoniputkast, vaid sõitis helistama jalgrattaga kuus kilomeetrit oma töö juurde Haslarisse?» küsis Johnson. Janet Armstrong kehitas õlgu. Tema ei teadvat midagi.

Doktor Johnsoni patsientide hulgas oli palju selliseid harimatuid, piiratud ning paljulapselisi perekondi nagu Armstrongid. Lapse surm neid eriti ei liigutanud. Et aga arst ei suutnud kindlaks teha TerenceM surma põhjust, teatas ta sellest Gosporti koronerile, kes saatis kohale oma assistendid Bulley ja Edge'i. Need võtsid kaasa lapse piimapudeli ja oksese padja ning toimetasid väikese laiba surnukambrisse. Haigla patoloogile doktor Harold Millerile tehti ülesandeks lahkamine.

Miller surma põhjust ei avastanud. Kurgust leidis ta kuslapuu marja kestaga sarnase punase käkrunud tüki. Mitu sellist kesta oli ka punakaks värvunud maosisaldises. Igaks juhuks asetas ta kurgust leitud kesta formaliininõusse. Maosisaldise asetas ta

külmkappi teise nõuga. Miller kahtlustas toidumürgitust, õhtul külastasid Bulley ja Edge taas Armstronge, et teha kindlaks, kas kuslapuu marjad võisid kuidagi lapse kätte sattuda. John ja Janet Armstrongid vaatasid parajasti televiisorit, nagu poleks midagi juhtunud. Bulley ja Edge märkasid maja lähedal marju täis kusla-puupõõsast, Armstrong aga seletas, et Terence'i vanker seisnud sageli selle all. Muidugi oli võimalus, et pesemata marjad võisid lapse suhu sattuda. Pealegi on kuslapuumarjad mürgised.

Sellest teada saanud doktor Miller pidas probleemi lahendatuks. Kuid 23. juuli hommikul nägi ta külmkappi avades, et marja punane kest oli formaliinis lahustunud ja vedeliku punakaks värvinud. Ka maosisaldisest olid marjakestad kadunud ning värvus veelgi punasemaks muutunud. Kohe saatis Miller mõlemad nõud, piimapudeli ja padja keemialaboratooriumi, kus koroneri ülesandel tehti ka toksikoloogilisi uuringuid. Laborist teatati, et mingeid tuntud mürke ei avastatud, ka mitte kuslapuumarju. Maos oli vaid väike kogus maisitärklist ja punast värvainet eosiini. Terence'i surmapõhjust ei õnnestunud kindlaks teha. Igaks juhuks läks Gosporti politseiinspektor Gates 28. juulil Armstrongide juurde. Ta esitas pererahvale mõne küsimuse. John jättis talle primitiivse, kuid kavala inimese mulje. Ei Janet ega John andnud vasturääkivaid tunnistusi. Kuid ometi tekkis Gatesis kahtlus.

296

Augusti alguses külastas inspektor haiglat, kus John töötas. Armstrongi töökaaslastelt saadud andmed tema kahtlusi ei hajutanud. Mitteusaldatav, räpane, taipamatu, lohakas, piiratud, närib küüsi, rohkem segab kui abistab — nii iseloomustati Armstrongi. Teda peetavat tööl lihtsalt sellepärast, et sanitare on vähe.

Saabunud Gosporti tagasi, läks Gates doktor Milleri poole. Viimane rääkis, et «marjakestad» meenutavat punakasoranže kapsleid, milles asub unerohi sekonaal. Asetanud mõne kapsli mao-mahla selgus, et lahustudes tekitasid need sama värvuse, mida täheldati Terence'i maos. Gates oli tulemusteta lahkamisest nördinud ja päris, milline mõju sekonaalil on.

Ta kuulis, et tegemist on tugevatoimelise unerohuga, mis mõjub kiiresti, kuid lühiajaliselt.

Juba mõni graan sekonaali võib lapse tappa. Kuid Miller polnud veel kunagi kuulnud mõrvast barbituraatide abil. See aga Gatesi ei rahuldanud. Ta kandis sündmustest ette oma ülemusele superintendent Johnsile, see aga helistas juba järgmisel päeval Scotland Yardi teaduslik-tehnilise laboratooriumi juhatajale L. Nicollsile. Viimane käskis uurimismaterjali välja saata. Saanud vastava korralduse, tegi Gates ehmatusega kindlaks, et pärast keemilisi uuringuid olid doktor Milleri preparaatidest järele jäänud vaid riismed. Kõige paremas seisukorras oli okseplekkidega padi. 23. augustil, täpselt neli nädalat pärast Terence'i surma, sõitis Gates Londonisse.

Sel ajal kirjutas Nicolls raamatut, mis pidi ilmuma 1956. aastal. Teose pealkiri oli «Kuriteo teaduslik uurimine» («The Scientific Investignation of Crime») ja see sisaldas põhiliselt isiklikele kogemustele tuginevaid tähtsaid andmeid toksikoloogiast. «Viimaste aastate kogemused räägivad sellest, et mürgitusvahendid vahetuvad seoses elanikkonna harjumuste muutmise ja uute ravimite valmistamisega,» kirjutas ta. Seetõttu ei ole toksikoloogide käsutuses olevad vahendid mürkide määramiseks piisavad. Erilist tähelepanu pööras Nicolls unerohtudele. Põhimine osa toksiko-loogiapeatükist oli pühendatud barbituraatidele. Stas-Otto meetod osutas ka siin suure teene. Kuid uued mürgid erinesid organismi enese toodetud ainetest mõnikord niivõrd vähe, suhteliselt jämedate meetoditega polnud nende eristamine võimalik. Juba 1946. aastal oli P. Valov töötanud välja meetodi barbituraatide eraldamiseks

ainevahetussaadustest, lagundades viimaseid volframhappega. Nicollsi kogemuste kohaselt andis see meetod häid tulemusi, kuid ainult juhul, kui oli tegemist suurte barbituraadikogustega. Jaapanlane Kawahara oli proovinud eelkõige valkudest ja rasvadest uurimisel niiviisi lahti saada, et oli lagundanud neid seedefer-mentides. Ja lõpuks töötas Nicolls ise välja meetodi rasvade ja valkude kõrvaldamiseks uuritavast materjalist seebikivi abil. Nõnda sai ta küllaltki puhtaid ekstrakte. Kui aga oli tegemist tugevasti lagunenud organitega, siis tuli ka filtreerida, lisada sütt, pliiatsetaati ja muid aineid.

297

Mis puutus aga erinevate barbituraatide edasisse kindlakstege-misse, siis võttis Nicolls osa ka nendest otsingutest. Täiustati vanu värvusreaktsioone. Tunti vaniliinireaktsiooni, dimetüülaminobens-aldehüüdreaktsiooni. Kuid need polnud absoluutselt kindlad, sest peale barbituraatide tekitasid värvusreaktsiooni sageli ka teised ained. Lisaks läks tarvis suuri kogemusi, eraldamaks erinevate barbituraatide küllaltki sarnaseid värvitoone. Sekonaal tekitas dimetüülaminobensaldehüüdiga purpursete vöötidega pruuni värvuse, mis alkoholi lisamisel muutus violetseks. Peaaegu samasugune lugu oli ka teiste unerohtude — nembutaali ja pentotaa-liga. Nagu alkaloidide puhul, püüti ka nüüd ära kasutada erinevate barbituraatide sulamispunkte. Kuid ka siin põrgati raskustele. Pentotaali ja amitaali sulamispunktid on (vastavalt 155—158 ja 156—157 kraadi) nii lähedased, et vaevalt on võimalik neid teineteisest eristada. Sekonaaliga oli lugu parem. Selle sulamis-punkt (95°) erines teistest tunduvalt. Täpsustamaks barbituraatide määramise meetodit nende sulamistäpi järgi, töötati välja «segamääramine», mille kindluses oli Nicolls aastate jooksul veen-dumusele jõudnud.

Peale selle kasutati barbituraatide määramiseks, nagu alkaloi-didegi puhul, kristalle. Alates 1948. aastast oli inglane Turfitt edukalt tegelnud mitmesuguste barbituraatide kristallide ja nende vaheliste erinevuste seaduspärasuste selgitamisega. Taanlased T. Huang, E. Jolk Hansen, B. Jerstew olid kasutanud kristallide röntgenstruktuuranalüüsi. Tänu inglase Curry, soomlaste Leppä-neni ja Tammineni, tšehhide Vezereki ja Chundela, sakslase Schmidti, ameeriklaste Algérie' ja Cooperi töödele tõi kasu kro-matograafia. Viimane aitas määrata terve hulga barbituraate. Kuid mõnedel juhtudel oli kromatograafia jõuetu, sest barbituraa-did (näiteks sekonaal, nembutaal, amitaal ja senorüül) asetusid filterpaberil üksteisele liiga lähedale ning neid polnud võimalik täpselt eristada. Rahustavate ainete sagelikasutatavatest barbituraatide segudest õnnestus mõningaid eraldada kristalliseerimi-sega. Kuid vee] jäi ravimeid (sekonaali ja amitaali segu), mille osiseid polnud õnnestunud eraldada.

Nicolls teadis oma kogemuste põhjal, kui keerukas oli barbituraatide avastamine. See nõudis teadmisi, kogemusi ja head laboratooriumi. Seepärast jäid väikestes laboratooriumides töötavate keemikute katsed mürki avastada 1955. aastal tihti eduta. Kui inspektor Gatesi toodud materjalist tõepoolest avastatakse sekonaali, siis osutab see karistamata mõrva võimalusele, sest enamik laboratooriume pole võimelised barbituraate avastama.

23.-28. augustini uuris Nicolls saadud proove: formaliini, mao-sisaldist, okset. Mitmed meetodid jäid tulemusteta, sest Gosporti keemik oli raisanud suurema osa analüüsitavast. Siis aga õnnestus Nicollsil eraldada oksest üle ühe milligrammi sekonaali, maosisal-disest aga 20 milligrammi. Selgitamaks, kui palju sekonaali

298

Terence Armstrongile oli antud, tegi Nicolls ettepaneku laip ekshumeerida.

Pärast seda asus Nicolls uurima juba lagunevaid organeid. Ta teadis, et barbituraadid lagunevad ning väljuvad organismist kergesti. Seepärast võis paremal juhul kätte saada vaid mõni milli-gramm sekonaali. Väiksemagi ettevaatamatuse korral võis mürk kaduma minna.

Samal ajal kui Nicolls analüüsidega tegeles, sõitis Gates taas Haslari haiglasse. Ta tahtis kindlaks teha, kas unerohud olid Armstrongile kättesaadavad. Ühele arstile meenuski, et Armstrong oli mitu nädalat olnud öövalves, kusjuures ta oli andnud haigetele ka unerohtu. Arstimitega tegelev meditsiiniõde rääkis Gatesile, et 1955. aasta märtsis oli mürgiste ravimite kapi uks lahti murtud. Kapist läks kaduma karp 50 sekonaalikapsliga. Varast ei õnnestunud kindlaks teha. Armstrongil oli võimalus pääseda ruumi, kus kapp asus. Ehkki see ei tõestanud, et just tema oli varas, ometi...

Septembripäevad tundusid inspektorile hirmus pikad. Nicolls ei kiirustanud. Kuid Gates ei istunud käed rüpes. Teda hakkas huvitama Armstrongide teine laps — Stephen, kes oli surnud 1954. aasta märtsis. Inspektori hämmastuseks oli surmatunnistuse välja kirjutanud 82-aastane arst, kes polnud kunagi Armstronge ravi-nud. See meenutas Gatesile mürgitamisi, mil kurjategijad olid surmatunnistuse saamiseks pöördunud raugastunud arstide poole, kes polnud võimelised surma tõelist põhjust kindlaks tegema. Inspektor selgitas välja, et Stepheni haigussümptoomid olid olnud samasugused kui vennalgi: nägu oli tõmbunud siniseks, unisus, raskendatud hingamine, kiire surm. Tähelepanuväärne oli ka järgmine asjaolu. 1954. aasta mais haigestus tookord 2-aastane Pamela Armstrong. Sümptoomid: unisus, sinakas nägu, raskendatud hingamine. Raviarst oli paigutanud tüdruku haiglasse, kus ta kiiresti paranes.

Kui Nicollsi arvamus septembri keskel Gosporti saabus, oli Gates parajasti juurdlusega niikaugele jõudnud. Teadlasel oli läinud korda eraldada lapse organitest 3 milligrammi sekonaali. Oma suurtele kogemustele toetudes kinnitas Nicolls, et laps pidi saama 3—5 kapslit barbituraati, igas kapslis 80 milligrammi ainet. See oli surmav kogus.

Samal päeval, 16. septembril läksid superintendent Johns ja inspektor Gates Armstrongide juurde. Taas küsitlesid nad pererahvast, tegid alguses kindlaks surmapäeva sündmuste käigu ja alles pärast rääkisid sekonaalist. Kuidas see siiski oli juhtunud? 21. juulil kell 16.30 sõi Terence küpsiseid piimaga ja teda ajas oksele. Kes oli sel ajal lapse juures? Janet Armstrong. Ainult tema. Sama päeva õhtul kell 19 tuli koju John Armstrong. Lapsel hakkas parem. Kell 23 õhtul hakkas Terence hingeldama, kattus külma higiga, teda äratada oli võimatu. Öösel kell 00.20 tõmbus Terence'i nägu siniseks. John helistas dr. Buchananile, kuid nõus-

tus arsti tulekuga hommikul. 22. juulil kell 7 hommikul sõitis John Haslarisse tööle. Kell 8.40 leidis Buchanan eest terve lapse. Kell 12.15 saabus Armstrong koju lõunale. Laps hingas taas raskelt. Teda polnud võimalik äratada. Kella 13 paiku päevas otsus-tas John taas arstile helistada. Ta aga ei kiirustanud ja sõitis jalgrattaga 6 miili kaugusel asuvasse Haslarisse. Kell 13.20 helistas ta dr. Johnsonile. Kümme minutit hiljem leidis arst eest surnud lapse.

Niisugune oli sündmuste käik. «On see täpne?» küsis Johns. «Jah, täpne.» «Vastuväiteid pole?» «Ei!» «Kas keegi majja polnud tulnud? Kas keegi ei käinud Terence'i juures?» «Ei, mitte keegi!» Seejärel esitas Johns otsustava küsimuse. Kuidas Armstrongid seletavad tõsiasja, et lapse kehast on leitud surmav kogus seko-naali? Pingsalt jälgis Johns reaktsiooni oma küsimusele. Janet vastas, et ta ei tea, mis asi sekonaal on. Olles sanitar, ei saanud John niiviisi öelda. Kuid vaatamata oma piiratusele teadis ta oma õigusi ning keeldus advokaadiga nõu pidamata küsimusele vastamast.

Johns ja Gates lahkusid majast veendumusega, et sinna jäid mõrvarid. Nad taotlesid Stephen Armstrongi ekshumatsiooni, ehkki Nicollsil polnud usku mürgi avastamisse nii kaua aega pärast surma. 17. septembril viis Gates kalmistule John Armstrongi, kes eeskirjade kohaselt pidi ekshumatsiooni juures viibima. Kalmistuvärava juures aeglustas Armstrong pisut käiku ja ütles Gatesile lootusrikkalt: «Selle aja jooksul on poisist vist küll vähe järele jäänud ..., eks ole?» Gates lausa tundis, et selle tema kõr-val seisva nürimeelse näoga mehe süda pole puhas. Kahjuks oligi Armstrongil õigus. Nicolls tegi kõik, avastamaks mürki, kuid asjata. Kui Stephen oligi sekonaaliga mürgitatud, siis enam polnud ravimist küll mingit jälge. Seepärast koondas juurdlus oma tähelepanu Terence'i surmale.

Nii Johns kui Gates olid veendunud, et Armstrongid olid liigsest suust vabanemiseks kokku leppinud laps mürgitada. Arvestades nende suuri võlgu, oli see oletus tõenäoline. Kumb neist aga oli andnud lapsele surmava kapsli? Johnsil turgatas mõte, kas ei saaks ühe või teise süüd sedastada sekonaali mõjumisaega arvestades. Teati, et sekonaal on kiiretoimeline, kuid lühikese mõjuajaga ravim. Ka tuli arvestada kapsli lahustusaega maos. Kui haigus-sümptoomid ilmnesid juba kell 12.15, siis ei saanud John Armstrong isiklikult mürki anda, sest ta oli just koju saabunud. Järelikult sai vahetu mõrvar olla üksnes Janet.

Nicolls asus taas tööle. Ta asetas sekonaalikapsleid vastavatesse tingimustesse, mis valitsevad lapse maos. Kapslid koosnesid žela-tiinist, lahustusid kiiresti ega jätnud järele niisugust punast kesta, nagu oli leidnud dr. Miller Terence'i maost. Nüüd asus Nicolls uurima, kas ei leidu sekonaali teistsugustes kapslites. Preparaati valmistavast firmast teatati, et juba pikemat aega kasutab ettevõte majanduslikel kaalutlustel kapslite valmistamiseks teist

300

materjali, ehkki pole sellest teatanud arstidele ja apteekidele. See oli eosiiniga värvitud metüültselluloos. Kapslid sisaldasid peale sekonaali ka pisut maisitärklist. Metüültselluloos imas endasse maomahla, maisitärklis paisus sellest ning rebestas kapsli. Hiljem kapsel lahustus ning kaotas värvuse. Nüüd oli selge, miks Gosporti keemik oli leidnud lapse maost maisitärklist. Nicolls alustas uuesti katseid, sedapuhku juba metüültselluloosist kapslitega. Saadud andmed seletasid, miks oli ettevõte mõni aeg hiljem neist kapslitest loobunud. Need polnud kindlad. Üksnes harvadel juhtumitel avanesid nad kiiresti, mõnikord tuli aga oodata isegi poolteist tundi. Põhiliselt hakkas sekonaal toimima 30 minuti pärast.

Ometi ei aidanud need Nicollsi suure vaevaga saadud andmed juurdlust. Veelgi enam. Nendele toetudes oli võimatu emba-kumba Armstrongidest vahetu mõrvarina esile tõsta. Lähtudes Armst-rongide tunnistustest, oli sekonaal mõjuma hakanud kell 12.15. Seega võis mõrvar olla Janet. Arvestades aga võimalust, et kapsel võis avaneda ka mõne minuti jooksul, ei saanud täie kindlusega tema süüd väita.

Abitult pani Johns Londonist tulnud ettekande kõrvale. Ta teadis, et niisuguste ebamääraste asjaolude korral on raske veenda prokuratuuri asja kohtusse saatma. Igal juhul nõuavad vandemehed tõendeid, et lapse surmapäeval leidus majas sekonaali. Kuid Gatesi uurimine Haslari haiglas lubas seda üksnes oletada.

Gates hoidis Armstrongidel silma peal. Aasta pärast oli ta juba valmis kõigele käega lööma. Kuid 24. juunil 1956. aastal ilmus Janet Armstrong äkitselt Gosporti rahukohtuniku juurde abielu-lahutuspalvega, sest mees peksvat teda. Peale selle nõudis ta, et Johni sunnitaks teda ja Pamelat ülal pidama. Nähtavasti oli mees järjekordse tüli ajal teda kõvasti pahandanud. Kui kohus oli palve tagasi lükanud, tuli Janet Gatesi juurde ning teatas, et soovib teha avalduse.

Gates aimas järgnevat. Ja Janet Armstrong rääkiski, et 1955. aasta juulis oli ta valetanud. John toonud haiglast hulga kapsleid. Kolm päeva pärast Terence'i surma käskinud mees kapslid minema visata. Naine teinudki nii. Osa visanud ta prügiauku, osa ämbrisse. Kui superintendent Johns ja Gates 16. septembril nende poolt tühjade kätega olid lahkunud, öelnud mees: «Näed sa,_ kui hea, et kapslid minema viskasime. See oli sekonaal.» Janet kinnitas, et alles sel hetkel taibanud ta juhtunut. «Sa andsid poisile sekonaali?» küsinud ta. «Ma pole kindel, et sina seda ei teinud,» vastanud John irvitades. Politseisse aga ei läinud ta üksnes seepärast, et kartis meest. Nüüd aga olevat tal absoluutselt ükskõik.

Gates taipas, et naine tahab mehele kätte maksta, kuid uskus seda, mis puutus sekonaali. Nüüd oli inspektoril ülestunnistus. Terence'i surmapäeval oli majas sekonaali. Neli kuud hiljem, 3. detsembril 1956 algatas Suurbritannia peaprokurör söör Reginald Manningham Buller isiklikult kriminaalasja John ja Janet

301

Armstrongi vastu, süüdistades neid oma poja Terence'i ühiselt ettekavatsetud tapmises. Järgnenud kohtuprotsessil leidis aset teineteist süüdistava mehe ja naise masendav ning eemaletõukav etendus. Süüdistused, vale, kahtlused ning vihkamine. Vandemehed mõistsid John Armstrongi süüdi, Janet Armstrongi aga üldiseks imestuseks õigeks. Selle eest võlgnes Janet tänu oma advokaat Norman Skelhornile, kes oskas Nicollsi ekspertiisi tulemusi nii osavasti kasutada, et tema kaitsealune jäi mõrvaloost välja.

Kas Janet oli võtnud tapmisest osa või mitte? Kohus teab paremini. Hoopis tähtsam aga oli mõrv barbituraadi abil. See kohtuprotsess näitas selgelt, kuivõrd pakiliselt peavad toksikoloogid valdama mürkide tundmaõppimise meetodeid. Tõsiasi, et toksiko-loogilistel uuringutel Gosportis, aga kindlasti ka teistes laboratooriumides mujalgi polnud õnnestunud sekonaali kindlaks teha, tõestas barbituraatide ohtu. Taas tekkisid uued probleemid, taas avanesid võimalused salamürgitamisteks.

13. Christa Lehmann Wormsist. Mürk E-605. 1954. aasta

Kui toksikoloogid olid saavutanud oma eesmärgi ja õppinud määrama barbituraate või nende laguprodukte inimese organismis, avanes nende ees uute mürkide, rahustitena kasutatavate trankvilisaatorite maailm. Barbituraatide saladuste edukat lahendamist katkestas korduvalt uute mürkide ootamatu ilmumine. Suurim ootamatus toksikoloogide ühepoolses võitluses mürkidega oli 1954. aasta alguses sooritatud mõrv Wormsis.

Sellest kuriteost saadi teada 15. veebruaril 1954. aastal.

Alguses oli see üsna tähtsusetu sündmus, mis toimus vanalinna ühe põiktänava madalas majas. Majas elas 75-aastane lesknaine Eva Ruh koos poja Walteri ning Lesest tütre Annie Hamanni ja tema tütre Uschiga. Üldiselt oli see tavaline perekond. Elatanud vanemad andsid neil aastail sageli peavarju sõjast muserdatud tütardele, kes polnud oma elu suutnud korraldada, kasvatasid lapselapsi ajal, mil tütred püüdsid möödalastud aega tasa teha. Ka Annie Hamann oli üks niisuguseid tütreid. 15. veebruari õhtul tuli ta järjekordselt olengult koju. Tahtes midagi hamba alla panna, avas ta köögikapi ukse ja leidis taldrikult kreemiga täidetud šokolaadiseene. Nagu hiljem selgus, oli Eva Ruh selle Uschi jaoks kõrvale pannud. Tütretütar oli parasjagu sugulaste pool külas.

Annie Hamann võttis seene, hammustas sellest tüki ja sülitas siis jälkusega põrandale. «See on ju kibe!» hüüdis Annie, nähes kuidas nende valge spits maiustuse kahmas ning alla neelas. Järgnevad sündmused hargnesid sellise kiirusega, et pliidi

juures istunud Eva Ruh ei osanud neist enam hiljem täpselt jutustadagi. Kahvatu ning jalul tuikuv Annie Hamann toetus lauale ja hüüdis:

302

«Ema, ma ei näe midagi...!» Suuri vaevu läks ta magamistuppa, kukkus voodisse ning kaotas krampides vääneldes teadvuse. Enne kui ema jõudis abi kutsuda, oli Annie juba surnud. Kohale kutsutud arst märkas köögipõrandal koerakorjust. Iseenesest tekkis mõte mürgist šokolaadiseenes. Arst teatas juhtunust politseile.

Wormsi kriminaalpolitsei vaneminspektor Dahmen, samuti tema kaks kaastöölist Steinbach ja Erhard polnud oma töö jooksul tõsiste kriminaalkuritegudega kokku puutunud. Nad ei aimanudki, millise ulatuse võtab Annie Hamanni asi. Ei aimanud seda ka nende ülemused.

Igaks juhuks toimetati laip Mainzi kohtumeditsiiniinstituudi surnukambrisse. Instituudi direktor oli meile kohtumeditsiiniaja-loost juba tuttav professor Kurt Wagner, kes sai ülesande laip lahata ning surma põhjus välja selgitada.

Järgmisel hommikul asuski Wagner koos assistendiga lahkama. Verepaisud paljudes organites, eriti ajus ja kopsus rääkisid mürgitusest.

Wagneril olid laialdased teadmised toksikoloogiast. Et aga äkksurma ainuke tunnistaja — kadunu ema — ei suutnud tütre surma sümptoome kirjeldada, oli raske valida toksikoloogiliste uuringute õiget suunda. Selge oli vaid üks sümptoom — krambid. Tähendab, tegemist on krampe tekitava mürgiga.

Kuni Mainzis tegeldi toksikoloogiliste uuringutega, taastasid Wormsi kriminaalpolitsei töötajad sündmusteahela.

Oma armuseikluste käigus oli Annie Hamann sõbrunenud samuti noore lese Christa Lehmanniga, kel oli kolm last. Christa mees, müürisepp Karl Franz Lehmann oli 1952. aastal ootamatult surnud. Pühapäeval, päev enne Annie surma oli Christa tulnud proua Ruh' majja. Vanaperenaine oli istunud koos poja, tütre ja naabrinaisega köögis. Nad vaatasid kleiti, mille Annie oli karnevaliks õmmelnud. Christa pakkus kaasavõetud karbist kõigile šokotaadi-seeni. Kõik peale Eva Ruh' sõid oma seened ära. Vanaproua aga pani oma maiustuse kõrvale ja vaatamata külalise keelitustele ei hakanud seda maitsma, vaid ütles, et sööb maiustuse enne magamaheitmist. Tegelikult tahtis ta selle jätta Uschile. Järgmisel päeval aga leidis šokolaadiseene Annie Hamann.

Ei Annie Hamannil, tema vennal, Christa Lehmannil endal ega naabrinnal polnud pühapäeval midagi viga. Järelikult olid maiustused, mida nad sõid, täiesti kahjutud. Mis siis juhtus šokolaadi-seenega, mille vanaema oli Uschi jaoks kõrvale pannud? Oli see juba varem mürgitatud? Või siis pandi temasse mürki hiljem, mürgitamaks last?

Kes võis olla huvitatud lapse kõrvaldamisest? Vanaema? Absurdne mõte. Ema? Võib-olla takistas laps tema armuseiklusi? Samuti absurdne mõte. Kui süüdlane olnuks Annie Hamann, poleks ta hakanud maiustust sööma.

Kelle surma siis sooviti? Annie Hamanni? Kuid kes siis? Vend? Vend ja õde olid sõbrad. Võib-olla ema? Vanaproua Ruh kanna-

303

tas Annie käitumise pärast. See aga ei tähenda, et ta oleks tahtnud oma tütart tappa. Kas oli kedagi, kes vihkas Annie Hamanni või tema perekonda? Kuid pärast pühapäeva polnud keegi võõras majas käinud. Mitte kellelgi polnud võimalust mürgitada šoko-laadiseent köögikapis. Üksnes Ghrista Lehmann oli esmaspäeval korraks sisse astunud ja koos Anniega väljunud. Kuid sel ajal oli vanaperenaine kogu aeg köögis.

Dahmen kuulas üle ka Christa Lehmanni. Kriminaaljälituse töötajad läksid tema koju. Christa Lehmann oli hallide silmadega keskealine pisut terava nina ja väikeste hammastega blond naine. Üldiselt polnud ta iludus, igal juhul mitte ahvatlev. Jäi mulje, et ta kurvastab sõbratari surma üle.

Christa ei eitanud, et oli viinud maiustused õnnetusmajja. Ta oli need ostnud koos Annie Hamanniga 13. veebruari õhtul Wortmanni kauplusest. Seejärel oli jätnud ta sõbratariga hüvasti, sest ta pidi minema lastele süüa andma. Pühapäeval aga läks ta maiustustega Annie juurde. Mis edasi sai, see oli teada. Tema aga mõtlevat pidevalt, miks küll neli šokolaadiseent ei teinud midagi, viies aga tappis tema sõbratari. Võib-olla oli osa Wortmanni poe kompvekkidest mürgised ja üks neist oli sattunud tema käe läbi sõbratari koju?

Christa Lehmann rääkis nii veenvalt, et alguses jätsid kriminalistid teda kahtlusaluste hulgast välja. Olnuks tema süüdi, siis pidanuks ohvriks langema vanaproua Ruh. Milleks aga oli Christa Lehmannil vaja tappa vanainimest? Enne võis juba eeldada, et kompvekkide valmistamisel oli osasse neist sattunud mürki. Ajaloost on teada juhuseid, mil salakavalalt maskeerunud sadistlik mõrvar saab rahuldust paljude inimeste surmamisest, samal ajal kui politsei on valejälgedel ja kahtlustab süütuid.

Dahmen otsustas kontrollida maiustusi Wortmanni poes. Ühelt ja samalt firmalt tellitud 140 šokolaadiseenest oli 133 juba müüdud. Dahmen konfiskeeris ülejäänud ja saatis need uurimiseks Mainzi instituuti. Õhtul hoiatati raadio teel elanikke söömast Wortmanni ärist ostetud šokolaadiseeni.

Sel õhtul tundus, et juurdlus on jooksnud ummikusse. Kui ühestki kompvekist avastatakse mürki, tuleb hakata kontrollima alguses müüjaid, siis transportijaid ja valmistajaid. Kui aga mürki ei leita, võib täie kindlusega eeldada, et mürk oli sattunud kompvekki teel Wortmanni kauplusest Ruh' majja.

Sündmuste keskseks paigaks sai Mainzi ülikooli kliinik, kus Kurt Wagner koos assistentidega tegi krampe tekitava mürgi otsinguil alguses analüüse strühniini, hiljem teiste alkaloidide peale. Kuid kõikide analüüside vastused olid eitavad.

Sel ajal tegelesid vaid üksikud toksikoloogid E-605 nimetuse all tuntud preparaadiga. See kuulus putukamürkide, insektitsiidide perre.

Aastatel 1934—1945 valmistas saksa keemik Gerhard Schrader Baeyeri tehastes Leverkusenis fosfororgaanilisi ühendeid. Nendega

304

katsetades avastas bioloog Kückenthal ühendite erakordselt mürgise toime taimekahjurite vastu. 1945. aasta alguses uuringud lõppesid. Preparaadile anti nimetus E-605. Vahendi katsetamine algas ajal, mil Ameerika väed jõudsid Saksamaa pinnale. Insektitsiid konfiskeeriti ja võeti kasutusele USA-s. Seal hakati seda nimetama paratiooniks (tiofoss). Mõne aasta pärast oli paratiooni tootmine võtnud erakordse ulatuse. 1950. aastal kasutati seda Florida apelsiniistandustes mitu tuhat tonni. Mitmesuguste nimetuste all levis vahend üle kogu maailma ja 1948. aastal jõudis tagasi Saksamaale. Siin valmistati preparaati suurtes kogustes ja müüdi vabalt igas apteegis, samuti rohu- ja värvikauplustes. Taas hakati teda nimetama E-605. Etiketil oli märkus, et «oskamatul kasutamisel» ähvardab mürgitusoht.

Kuni 1953. aastani täheldati USA-s kokku 168 mürgitust, neist 159 kulges kergelt. Alati oli mürgituse põhjuseks mürgi ettevaatamatu käsitsemine. Ameeriklased määrasid kindlaks surmava koguse ja kirjeldasid haigussümptoome. Need sarnanesid sini-happemürgituse omadega: krambid ja hingamiselundite halvatus. Kunagi polnud mürki kasutatud mõrva või enesetapu eesmärgil. Seepärast puudus kohtumeditsiiniline meetod E-605-ga mürgituse määramiseks. Ameeriklased Averell

ja Norris töötasid 1948. aastal välja kontrollkatse E-605 määramiseks, kuid see sobis üksnes siis, kui preparaati leidus taimses materjalis. Kui uuritav aine sisaldas E-605, siis saadi mitmesuguste keemiliste protsesside tulemusel sinikasvioletne värvitoon. 1951. aastal võeti kasutusele test, mille abil õnnestus tiofossi avastada mürgitatu uriinis. Seda kasutati nende töötajate tervisliku seisukorra kontrollimiseks, kes oma töö iseloomu tõttu puutusid kokku E-605-ga.

Meenutades mõningaid kirjutisi E-605 kohta, eriti aga surmaeelseid krampe, sattus Kurt Wagner vaistlikult selle mürgi peale. Et aga tiofossi polnud veel kunagi ettekavatsetud mõrvaks kasutatud, siis ei hellitanud Wagner suuri lootusi. Osa Annie Hamanni maosisaldisest destilleeriti ja peagi ootas Wagnerit ja tema assistente üllatus. Kirjanduse järgi vastavaid kemikaale kasutades saadi värvitoon, mis senistele kogemustele toetudes tõestas E-605 olemasolu.

Alguses Wagner kahtles ja jätkas katseid, et kindlaks teha, kas tegemist pole veel mõne teise mürgiga. Kuid kõik analüüsid kinnitasid üksnes E-605 olemasolu. Nüüd kontrollis teadlane ka kauplusest konfiskeeritud kompvekke, kus aga mingit mürki polnud.

Wagner aga kahtles veel. Kui tegemist oli mõrvaga E-605 abil, siis oli see esimene omalaadne mõrv. Kas võib juba nüüd, kui kohtumeditsiin on alles asunud E-605 uurima, kuulutada välja uurimistulemused, mis on ettekavatsetud mõrva teaduslikult põhjendatud süütõendid? Otsustades lõpuks oma uurimistulemustest prokuratuurile ja kriminaalpolitseile teatada, rõhutas ta üksnes E-605 olemasolu võimalikkust ja rääkis vajadusest seda oletust edasise uurimisega kinnitada.

305

Kuni see kannatamatusega oodatud sõnum lõpuks Wormsi politseisse saabus, polnud Dahmen, Steinbach ja Erhard käed rüpes istunud. Nad otsustasid kontrollida versiooni Christa Lehmanni süü kohta.

Christa Lehmann oli üles kasvanud rasketes tingimustes, tegelikult ilma vanemateta. Vaimuhaige ema oli juba palju aastaid psühhiaatriahaiglas. Isa Karl Ambros, elukutselt tisler, oli õnnetus abielus ka teise naisega. Lõpetanud kooli, töötas Christa alguses Hoechsti naha-, hiljem värvivabrikus. Varguse pärast seal oli teda tingimisi karistatud. Hoechstis oli ta tutvunud Karl Franz Lehmanniga. See oli maohaiguse ja haige jala pärast sõjaväeteenistusest vabastatud. 1944. aastal Christa abiellus ja asus elama mehe vanemate juurde Wormsi. Lehmann avas seal isikliku korteriremonditöökoja. Aastatel 1945—1948, mil maal valitses puudus ja nälg, äri õitses. Rahareform Lääne-Saksamaal tegi hõlptulule lõpu. Christa Lehmann aga ei tahtnud loobuda «musta turu» aegade lõbusast elust. Algasid metsikud skandaalid ja kaklused mehega, kokkupõrked mehe vanematega, rohkearvulised lühiajalised vahekorrad ameerika sõdurite ja teiste meestega. Lehmann hakkas jooma. Kaklused mehega muutusid veelgi ägedamateks. Kuid 27. septembril mees äkitselt suri.

Karl Lehmanni ootamatu surm pärast pool tundi kestnud haigust valmistas nüüd Dahmenile ja tema kolleegidele peamurdmist. 27. septembri hommikul oli Lehmann käinud juuksuri juures. Pöördunud koju tagasi, suri ta hirmsates krampides vääneldes. Kohale kutsutud dr. Wattrin pidas surma põhjuseks maomulgustust, mis oli maohaavandit ja joomist arvestades ka täiesti loogiline. Aga kas see oli nii? Kas ei meenuta tema krambid Annie Hamanni krampe?

Christa polnud kunagi salanud, et mehe surm oli talle kergenduseks. Tema korter muutus salaurkaks. Nüüd aga tekkisid skandaalid äia Valentin Lehmanniga. Ja siis sai Dahmen teada, et 14. oktoobril 1953. aastal, pool tundi pärast hommikueinet, oli Valentin Lehmann jalgrattalt surnuna maha kukkunud. Arst konstateeris südamerabandust. Diagnoos oli täiesti loogiline. Võib-olla oli mängus aga teine

põhjus? Äia surm kõrvaldas Christa teelt viimse takistuse. Ja koos Annie Hamanniga hakkaski peale pidurdamatu elunautimine, nagu nemad sellest aru said.

Dahmen ei suutnud kuidagi taibata, miks oli Christa Lehmannile vaja Eva Ruh' surma. Mehe ja äia mõrvamiseks motiive piisas: mõlemad olid takistanud tema armuseiklusi. Aga kas ka Eva Ruh ei seganud seda?

Asjaolu, et mürki E-605 valmistati Hoechstis Baeyeri ettevõtetes, pani Christa Lehmanni kahtluse alla. Oli ta ju töötanud Hoechsti värvivabrikus. Võib-olla oli ta seal kuulnud E-605 surmavast toimest inimesele?

Kui Annie Hamanni 19. veebruaril maeti, oli kogu Wormsis levinud kuuldus ettekavatsetud mõrvast putukamürgiga. Matustel oli

uudishimulikke. See võimaldas Dahmenil märkamatult jälgida Christa Lehmanni, kes nutetud näoga seisis oma sõbratari avatud kirstu juures. Vaneminspektor arreteeris ta kohe pärast kalmistult lahkumist.

Vahetpidamatult peaaegu kaks päeva kuulasid Dahmen, Steinbach ja Erhard vahistatut üle. E-605? Naine kinnitas, et ta ei tea niisugust mürki. Süüdistusele, et sooviga mürgitada Annie Hamanni ema, oli ta mürgitanud aga sõbratari enese, vastas Christa Lehmann kindlalt: «See polnud mina.» Süüdistuse peale oma mehe ja äia mõrvamises ta vaid muigas irooniliselt.

Korteri läbiotsimine ei kinnitanud seda, et tal kunagi oleks E-605 kodus olnud. Seepärast oli toksikoloogilise analüüsi abil täiendavate süüdistusmaterjalide saamiseks tarvis ekshumee-rida Karl Franz ja Valentin Lehmanni laibad. Kuid selle küsimuse lahendamine polnud nii lihtne. Mõlemad laibad olid juba kaua aega maapõues olnud. Keegi ei teadnud, kas on veel üldse võimalik E-605 laipadest leida. Professor Wagner ei öelnud selle võimaluse kohta midagi kindlat. Kuid ekshumeerida tuli siiski.

Teisipäeval, 23. veebruaril juhtus esimene ootamatus. Kell 10 hommikul käskis Christa kohale kutsuda vaimuliku ja oma isa Karl Ambrose, kellele teatas, et oli šokolaadiseende tõepoolest pannud mürki E-605. Sama juttu rääkis ta ka uurijale. Jah, ta oli tahtnud mürgitada proua Ruh', oli soovinud teda haigeks teha. Tema, Christa Lehmanni ulaelus olnud süüdi just Annie Hamann. Kui aga proua Ruh oleks haige, peaks Annie tema eest hoolitsema ja jätaks tema, Christa rahule. Ta polevat teadnud, et E-605 on surmav mürk.

Selle tunnistusega püüdis Christa pääseda mõrvasüüdistusest. Kuid teda mitme tunni jooksul üle kuulanud Dahmen suutis teda tõtt rääkima panna. Naine tunnistas üles, et Eva Ruh oli takistus, kellest ta tahtis vabaneda. Lesk oli pidanud Christat oma tütre hukutajaks ja oli teinud kõik, et Annie temaga sidemed katkestaks. Pärast seda küsitlesid kriminalistid teda kuni hilisõhtuni äia surma kohta. Kuid kõik politseinike pingutused tundusid olevat asjatud ... kuni järgmise ootamatuseni. Christa Lehmanni hakati pärast ülekuulamist juba kambrisse viima, kui ta ukse juures peatudes ümber pööras ja ütles: «Muide, ma mürgitasin ka oma äia.»

Ta tunnistas üles, et oli kallanud äia kefiiri terve ampulli E-605, lisades juurde suhkrut. Valentin Lehmann oli kefiiri ära joonud, istunud jalgrattale ja suri 20 minutit hiljem hingamisorganite halvatusse.

Kuid Christa Lehmanni ülestunnistus polnud veel täielik. Edasised ülekuulamised, mille siht oli ergutada vahialust üles tunnistama ka mehe mürgitamist, olid viljatud. Naine jäi külmavereliseks ning pilklikuks. Pärast üht järjekordset ülekuulamist jäi Christa avatud koridoriuksele mõneks sekundiks seisma ja sõnas politseinikele möödaminnes: «Ma mürgitasin ka mehe.»

Karl Franz Lehmann oli joonud eine ajal mürgitatud piima.

307

Kust oli Christa aga mürki saanud? 1952. aastal torganud tal Meyeri rohu- ja värvikaupluses Wormsis silma karbike sedeliga, millele oli trükitud «Mürk». Mitte keegi ei takistanud tal seda ostmast. E-605 ampulli sisu oli'ta katsetanud koeraga.

See oligi kogu lugu, oma lihtsuse poolest niivõrd ebatõenäoline, et on võimalik kergesti mürki hankida, mõrvata, petta kahte arsti, prokuratuuri, kes ei kahelnudki arstide diagnoosi tõesuses.

12. märtsil ekshumeeriti Karl Franz ja Valentin Lehmanni laibad, võeti neist vajalik analüüsideks ja saadeti Mainzi. Et Valentin Lehmanni laibast saadi maosisaldise jäänuseid ja Karl Franz Lehmanni laibast maoseina osi, tekkis professor Wagneris lootus leida mürgijälgi. Päev hiljem professori lootused täitusid. Mõlemast laibast õnnestus leida E-605 ja seega tõendite ahel sulgus.

Ajalugu tunneb selliseid perioode, mil mõrva- või enesetapu-vahenditena lähevad moodi ühed või teised mürgid. Need levivad nagu nakkushaiguse pisikud. Kuid raske oli ette kujutada, mis juhtus E-605-ga, kui seda 1954. aasta veebruaris esmakordselt seoses Christa Lehmanni süüasjaga nimetati. Juba samal kuul algas Lääne-Saksamaal ja Austrias E-605-ga sooritatud enesetappude seeria. Üks ajalehepealkiri järgnes teisele: «Wormsi mürk kustutas veel ühe inimelu», «Veel viis enesetappu E-605-ga», «Kuus uut enesetappu putukatõrjevahendiga», «Neljaliikmeline perekond mürgitas end E-605-ga».

Kui Christa Lehmann 20. septembril 1954 kohtu ees seistes oma varasemaid ülestunnistusi kordas ja vähimagi kahetsuse või kurbuse jäljeta kuulas kohtuotsust eluaegse vangistuse kohta, paiskus üle maa uus enesetapulaine.

Kohtumeditsiiniinstituutidel ja toksikoloogialaboratooriumidel tuli tegelda mürgiga E-605. Seejuures ilmnesid nii mõnedki üllatused. Tehti ka vigu. Meetodid, mida alles äsja oli peetud täiesti kindlateks, seati kahtluse alla. Eriti Averelli ja Norrise meetod. Selgus, et mitte üksnes barbituraate, vaid ka sulfoonamiide (nakkushaigusevastased ravimid, mis alates Teisest maailmasõjast levisid üle kogu maailma) võib toksikoloogilistel uurimistel pidada mürgiks E-605, kui kannatanut enne surma nende arstimitega oli ravitud.

Taas hakati otsima uusi kindlaid võtteid E-605 määramiseks. Lõpuks leitigi meetod, mille kohaselt selle mürgi olemasolu, samuti ka kogus tehti kindlaks spektrofotomeetria teel ultraviolettkiirtes.

Toksikoloogia muutus erinevaid maid ja mandreid hõlmavaks hooneks, mille vundament oli rajatud mitme põlvkonna tööga. Veelgi enam kui kohtumeditsiinile oli kohtutoksikoloogiale omane valmidus enesetäiendamiseks ja tema ette püstitatud ülesannete lahendamiseks. Ta pidi sammu pidama keemia ja farmakoloogiaga, mis Jõid industriaalajastu inimesele vajalikke uusi aineid, kuid andsid laiade hulkade käsutusse ka nii suuri mürgikoguseid, millest Orfila ja Stas ei võinud aimatagi.

308

14. Politsei keemia- ja tehnikalaboratooriumid

Pöördume veel kord mõnikümmend aastat tagasi pioneeride ning üksikuurijate maailma, nende maailma, kes nagu Bertillon olid tallanud esimesi radu või avanud kriminalistikale tee teaduste juurde.

Tõenäoliselt kuulub idee luua kriminaalpolitseile teaduslikke laboratooriume ja teha loodusteadlastest kriminalistid Rudolph Archibald Reissile. Reiss polnud toksikoloog. Et aga teadus mürkidest kui loodusteaduse üks haru liitus kriminalistikaga, siis loo-dusteadustele rajanevate kriminalistikalaboratooriumide asutamine tähendas toksikoloogia täielikku kokkusulamist kriminalistikaga.

See, mida Alphonse Bertillon kriminalistikalaboratooriumiks nimetas, oli vaid töökoda, kus ta valmistas fotograafiaseadmeid, mis võimaldasid parendada fotograafia võimalusi identifitseerimise eesmärgil. Ka Reiss oli huvitatud eelkõige fotograafiast ja teadusel põhinevast identifitseerimisest. Olles aga mitmekülgne ning leidlik mees, sai ta aru teadusliku keemialaboratooriumi tähtsusest politseile.

Pikakasvulise Reissi näojooned meenutasid Conan Doyle'i romaanikangelase Sherlock Holmesi omi. Ta sündis Saksamaal. 1895. aastal asus 19-aastane Reiss LausanneMs keemiat õppima. Räägitakse, et juba õpiaastail oli juhtunud temaga kummalisi lugusid. Kaasasündinud vereringehäire tõttu langenud Reiss kord sügavasse minestusse. Teda peeti surnuks ja hakati juba matma. Kui aga kirst surnuvankrile tõsteti, ärganud ta üles ja saanud šoki, millest ei toibunud kogu elu. Haigus aga ei seganud tal suitsetamast. Ta suitsetas päeva jooksul nii palju sigareid, et neid üksteise otsa pannes oleks saanud mitmemeetrise tubakalati. 1900. aastal sõitis ta Pariisi Bertilloniga tutvuma. LausanneM tagasi pöördudes oli ta kriminalistika teaduseks muutmise idee veendunud pooldaja. Tihedas kontaktis Šveitsi Waathi kantoni kriminaalpolitsei ja kantonivalitsusega rajas ta oma isiklike rahadega Lau-sanne'! Teadusliku Politsei Instituudi ning saavutas selle, et tema instituuti Lausanne'i ülikooli juures tunnistati kriminalistika teadusliku uurimise asutuseks. Ta pühendas end oma ideele. Olles kord külaline ühes perekonnas, pidas ta perenaisele politseiprob-leemidest nii pika loengu, et enam teda sinna külla ei kutsutud. Varsti hakkasid tema instituuti külastama vene, serbia, Louna-Ameerika kriminalistid. Ka ta ise käis Peterburis ja Rio de Janei-ros, kus sisustas politseilaboratooriumid. Pärast Esimest maailmasõda ilmus ta taas Lausanne'i ja andis instituudi juhtimise üle oma 29-aastasele assistendile, hilisemale kriminalistikaprofessorile Mare Bischoffile. Ise asus ta Serbiasse ja elas oma surmani Belgradis majas, mille talle tänutäheks olevat kinkinud Serbia kuningas Petar.

1928. aastal suri Reiss südamerabandusse. Ehkki oma eluajal

veidrik, jäädvustas ta end oma tööga, eriti Lausanne'i instituudi asutamisega kriminalistika ajalukku.

Peaaegu samal ajal töötas Lõuna-Prantsusmaal Lyonis doktor Edmond Locard. Ta oli sündinud 1877. aastal. Oma sünnilinnas Lyonis õppis ta meditsiini ja õigusteadust. Töötanud aastaid Lacassagne'i assistendina, sai talle selgeks, et kriminalistika edu garanteerivad peamiselt keemia, mikroskoopia ja bioloogia. Kuid ta mõistis ka, et isegi kõige mitmekülgsemal patoloogil käib nende teaduste omandamine üle jõu. Teda ei rahuldanud asjaolu, et ülikooli keemiainstituudid uurisid kohtulikel eesmärkidel mürke. Ta unistas kriminalistika ja teaduslike meetodite ühendamist ühe, ja nimelt politsei katuse alla. Nagu Reiss, kohtus ka tema Bertillo-niga. Seejärel külastas ta Viini, Berliini, New Yorki, Chicagot, kus tutvus kriminaalpolitsei tööga ja uuris, kui laialdaselt seal teaduslikke meetodeid kasutatakse. 1910. aastal asutas ta Lyoni politseilaboratooriumi, mis asus justiitshoone kahes viletsas pööningukambris. Politsei tähelepanu keskpunktis püsis ikka veel identifitseerimismeetodite täiustamine. Kuid ammu juba daktüloskoopia pooldaja, ei lasknud Locard silmast oma põhieesmärki. Ta alustas tolmujälgede keemiliste uuringutega ning laiendas oma tööd kogu kohtukeemiale ja -tehnikale. Uurides keemiliselt tinti ja paberit, puutus Locard kokku ka dokumentide ekspertiisiga, mis aastate möödumisel hakkas teda üha enam huvitama.

Mustavurruline kotkanina ja säravate heledate silmadega elegantne Locard oli nähtavasti esimene, kes oma laboratooriumis ühendas probleemide kiireks

lahendamiseks keemikute ja patoloogide teadmised. Locard'i tegevus prantsuse politseikoolis soodustas tunduvalt seda, et loodusteaduste vastu hakati tundma suurt huvi Sûretés.

Kuid loodusteadusliku krinunalistika novaatorid ei töötanud mitte üksnes Prantsusmaal ja Šveitsis. Neid oli paljudes riikides. Peaaegu alati tegutsesid nad üksi. Vastupidiselt tuntud keemikute, toksikoloogide ja farmatseutide enamusele, kes kriminalistika vajadusi vaid ajuti rahuldasid, pühendasid need üksikisikud kriminalistikale põhilise oma elutööst. Enamasti töötasid nad kitsastes laboratooriumides ja tundsid huvi kõikide küsimuste vastu, mida hiljem hakati kohtuteadusteks nimetama. Kõige teenekamatel neist oli ka suur autoriteet.

Üks originaalsemaid teadlasi kerkis sajandivahetusel esile Hollandis. C. van Ledden Hulsebosch elas ning töötas Amsterdamis. Tema esivanemad olid juba põlvkondade viisi olnud apteekrid. Oma isalt sai poeg teadmisjanu ja analüütikuande. Veel noore keemikuna puutus van Ledden Hulsebosch kokku kriminaalasjadega. Ta mõistis, kui suurt osa etendavad keemilised analüüsid kuriteo avastamisel. Kuulnud Locard'i ja Reissi töödest, külastas ta Lyoni ja Lausanne'i, kust pöördus koju kindla kavatsusega pühendada oma elu kriminaalpolitsei abistamisele keemiameetoditega. Peagi oli tema laboratoorium tellimustega üle ujutatud.

310

Sajandivahetusel tunti kohtukeemikute peres hästi berliinlast Paul Jeserichi.

Saksamaa pealinnas ja selle ümbruses ei toimunud ühtki suuremat protsessi, kus eksperdina poleks esinenud Paul Jeserich. Ta õppis kohtukeemiat ja -toksikoloogiat professor Sonnenscheini juures. Pärast selle surma asus ta juhatama laboratooriumi. Hiljem töötas ta oma majas Fasanenstrassel. Selle mitmekorruselise maja alumisel korrusel asus laboratoorium. Peagi võttis ta endale abiliseks assistente. Jeserich eelistas töötada omaenese kätega valmistatud aparaatide abil. Toksikoloogilisteks uuringuteks saadud proove hoidis ta tõmbekapis, sest külmutusseadmed tol ajal veel puudusid. Kuumadel suvepäevadel levis laibalehk isegi ülakorrustele.

Kuid selles tänapäeva mõistes primitiivses olustikus tegi ta tööd, mis muutis teda kriminaalpolitseinike, prokuröride ja kohtunike seas suureks autoriteediks, berliinlaste hulgas aga populaarseks. Erilist tähelepanu osutas ta fotograafiale kohtukeemias. Peale laboratooriumi huvitasid teda vaid jahid ja mootorpaadid. Tal oli ka isiklik jaht ja mootorpaat. Ehkki juba enne Esimest maailmasõda oli Jeserich miljonär ja tema naine Berliini rikka ärimehe tütar, valdas teda aastate möödudes ahnus üha enam, iseloom aga muutus veelgi despootlikumaks. Elu lõpus astus ta progressi vastu ka selles teadusharus, mille pioneer ta kunagi oli olnud. Ometi jäi ta pärast oma surma 1927. aastal inimeste mälestusse kui isik, kes oli määranud kindlaks vastastikused seosed kriminalistika, keemia ja teiste loodusteaduste vahel.

Samasse põlvkonda kuulus ka doktor Georg Popp Maini-äärsest Frankfurdist. Ta oli sündinud 1861. aastal, õppis Marburgis, Leipzigis ja Zürichis keemiat. 1888. aastal asutas Popp Wiesbadenis keemialaboratooriumi. Uks tema uurimisobjekte oli tubakas. Kui aga Lõuna-Saksamaa kriminalistid hakkasid tema poole pöörduma palvetega uurida mitmesuguseid aineid, eesmärgiga avastada neis mürki, tekkis Poppil huvi kohtukeemia ja -toksikoloogia vastu. Seepärast asutas ta Frankfurdis teise laboratooriumi, milles hakkas tegema kriminaalpolitsei jaoks toksikoloogilisi uurimusi. Esimesena püüdis ta avastada mürki põlenud laipade tuhast. Ta esines eksperdina 1918. aastal kõmutekitanud Hopfi protsessil. Viimast süüdistati oma kahe naise, vanemate ja kahe lapse mürgitamises arseeniga ning kolmanda naise mürgitamiskatses. Hopfi ema tuhas avastas Popp ligikaudu «0,075 milligrammi arseeni 100 grammi substantsi kohta». Ta püüdis loomkatsetega kindlaks teha, kui

palju arseeni oli läinud mürgitamiseks vaja, et 100 grammis tuhas oleks 0,075 milligrammi mürki. Popp sai 1924. aastal Maini-äärses Frankfurdis kohtukeemia professoriks. Niisiis oli ta üks esimesi, kui mitte päris esimene ametlikult kohalemääratud kohtukeemia professor.

Määramist taotles Robert Heindl, keda tunneme identifitseerimisteenistuse loomise ajaloost ja kes sel ajal töötas Berliinis välisministeeriumi

311

arstina. Ideedest tulvil ning energiline Heindl nägi ette, et kriminaalpolitsei peab kuritegude avastamisel olema tihedas koostöös keemikute ja teiste loodusteadlastega. Ta oli veendunud, et toksikoloogid ja teised loodusteadlased, eriti aga keemikud töötavad aja jooksul kohtute jaoks välja niisugused meetodid, milleta kuritegude avastamine on võimatu. Järgnevatel aastatel pärast Esimest maailmasõda jäid paljud kuriteoasjad lahendamata, sest puudusid vastavad võimalused. Tuhandeid kriminaal-asju isegi ei uuritud, sest kogemusteta arstid ei teatanudki nendest politseile. Viimasel aga polnud omakorda aimu toksikoloogia ja keemia võimalustest. Kriminalistid olid alles hakanud mõistma sõrmejälgede ja kuriteopaigalt leitud muude jälgede säilitamise väärtust, samuti seda, milline tähtsus on kohtumeditsiiniekspertiisil sündmuskoha vaatlusel. Kuid keemia ja toksikoloogia olid sageli ka kõrgematele politseiülematele võõrad mõisted. Ometi arvas Heindl, et just politseil on vajadus keemikute järele, kes iga hetk võiksid teha vastavaid uuringuid ning õpetada töövõtteid ka kriminalistidele, vajalikul juhul aga isegi sündmuskohale välja sõita, säilitamaks uuringuteks vajalikku.

Saanud 1911. aastal Dresdeni kriminaalpolitsei ülemaks, asutas Heindl keemialabori. Kuid Esimene maailmasõda katkestas tema töö.

Paremini ei käinud käsi ka Berliini politseipresiidiumi laboril, mille nimetus oli «Keemik kriminaalpolitsei käsutuses». Seda juhatas Georg Poppi õpilane August Brüning. Kakskümmend aastat hiljem sai temast väljapaistvaim kriminaalpolitsei huvides töötav loodusteadlane.

Alles pärast Esimest maailmasõda õnnestus Heindlil luua uus politseilabor. Pärast sõja lõppu puhkenud kuriteolaine Saksamaal sundis siseministeeriumi reorganiseerima kriminaalpolitsei. Sel eesmärgil pöördus ministeerium Heindli poole, kes 1919. aastal valmistas ette seaduse kriminaalpolitsei kohta. Ta ei piirdunud üksnes liiduriikide ja linnade politsei ühendamisega ülesaksamaa-liseks kriminaalpolitseiks, vaid jätkas ka võitlust loodusteaduste kaasatõmbamiseks kriminalistikasse. Ta arvas, et Saksamaa kriminaalpolitsei keskvalitsusel peab olema suur laboratoorium, kus keemikud ja teised teadlased võiksid uurimisel rakendada teaduse-ja tehnikasaavutusi. Eriteadlased pidid tihedas kontaktis kriminalistidega kiiresti teostama uuringuid, mida varem anti üksikisikutele, era- või ühiskondlikele instituutidele. Heindli arvates pidi kesklaboratooriumile alluma hulk väiksemaid laboreid, mis asuksid kõikjal üle kogu maa. Viimaste ülesanne oleks vajalike materjalide kogumine sündmuskohalt, proovide säilitamine, lihtsamate analüüside tegemine kohapeal ja materjalide saatmine Berliini keerukamate uuringute tegemiseks.

Kuid Heindli plaanid ei täitunud. Ehkki välisminister Walter Rathenau mõrvamisest johtuvas meeleolus Reichstag 22. juunil 1922. aastal kiitis eespoolnimetatud seaduse heaks, ei õnnestunud

312

seda ellu viia mõnede saksa riikide, eelkõige Baieri ja Saksimaa vastuseisu tõttu.

Kuid elu peatada on võimatu. Heindli poolt ennustatud arengutendents jätkus. Uha rohkem andis kriminaalpolitsei ülesandeid kohtukeemikutele ja -toksikoloogidele, kes

töötasid kohtumeditsiini-ja farmakoloogia instituudi juures, väikelinnades aga tegelesid niisuguste uurimustega kohtuarstid või apteekrid.

Ometi pakkus kriminalistika, sellega koos aga ka toksikoloogia üsna kurba pilti. Jäi vajaka koostööst, pidevalt tehti vigu, sest väikestes laboratooriumides ei jõutud teaduse arengut jälgida. Kuid oli ka erandeid. Nii juhatas August Brüning 1930. aastal Berliinis soliidset laboratooriumi. Tema poole pöörduti abipalvetega ka väljastpoolt Berliini.

Ometi saadi kõige kindlamaid tulemusi toksikoloogia valdkonnas endiselt kohtumeditsiiniinstituutidelt. Eriline autoriteet politsei ja prokuratuuri eksperdina saksa ülikoolide farmakoloogide ning toksikoloogide hulgas oli Hermann Georg Fühner, kes algul töötas Leipzigi, aastast 1925 aga Bonni ülikoolis.

Säärane olukord kestis kuni 1937. aastani, millal teistkordselt ning sedapuhku edukalt püüti organiseerida suurt loodusteadus-lik-tehnilist laboratooriumi. Seejuures lähtuti Heindli kaks aastakümmet tagasi püstitatud ideest, mis oli aja jooksul leidnud palju poolehoidjaid. Kui aastatel 1923—1929 tegutses Düsseldorfis sek-suaalmõrvar, kes vägistas, vigastas ning tappis naisi (nende arv jäigi kindlaks tegemata), hakkasid paljud kriminalistid taotlema kriminaalpolitsei tsentraliseerimist. Selles, et mõrvar Peter Kür-senit ei suudetud aastaid tabada, oli süüdi ka Saksamaa politsei-asutuste killustatus. Et kurjategija lõpuks 29. mail 1930 tabati, oli rohkem juhus kui töö plaanipärasus. 1926. aastal õnnestus Berliini kriminaalnõunikul Ernst Gennatil esialgu siiski ainult pealinnas ühendada mitmed komisjonid mõrvajuurdluse keskinspektsiooniks. Kürseni süüasi aga ajendas mõrvajuurdluse keskkomisjoni loo-mise Ruhri piirkonnas. Kuid ülejäänud aladel jäi kõik vanaviisi. Saamaks võimalust ühineda, tuli saksa kriminaalpolitseil üle elada Weimari vabariigi hävitamine ja fašistliku režiimi kokkuvarisemine.

1938. aastal loodi Kriminalistika Keskinstituut, mis muutus peagi maailma suurimaks ning tehniliselt paremini varustatud laboratooriumiks.

Fašistliku Saksamaa kokkuvarisemise päevil hävis nii impeeriumi kriminaalpolitseivalitsus kui ka seitse aastat Werderi väljakul Berliinis asunud Kriminalistika Keskinstituut.

Pärast 1945. aastat sugenesid kriminaalpolitsei uued loodustea-duslik-tehnilised laboratooriumid. Saksa Demokraatlikus Vabariigis rajati kesklaboratoorium harulaboratooriumidega üle kogu maa. Saksa Föderaalse Vabariigi politsei oli midagi vahepealset. Üldise tsentraliseerimise kõrval loodi ka föderatsiooni kuuluvate liidumaade ja linnade autonoomne politsei. Seetõttu moodustati

313

näiteks Münchenis, Kielis, Bremenis, Düsseldorfis, Hamburgis, Hannoveris, Koblenzis, Saarbrückenis ja Stuttgardis iseseisvad kriminaalpolitseivalitsused.

Kui 1951. aastal algul Hamburgis, seejärel ka Wiesbadenis asutati föderaalsed kriminaalpolitseivalitsused, polnud neil tegelikult täidesaatvat võimu, sest liidumaad pooldasid kriminaalasjade uurimisel politsei iseseisvust. Meid aga huvitab üksnes tõsiasi, et nende valitsuste poolt loodud kriminalistikalaboratooriumid said kaadri ja tehnilise varustatuse poolest ühtedeks parimateks maailmas. Kuid nad ei võtnud alati osa keerukate kriminaalasjade lahendamisest, sest liidumaad ja linnad rajasid ka ise laboratooriume, kuitahes häid või halbu — peaasi, et olla iseseisev.

Kogu elu ühtse tsentraliseeritud kriminaalpolitsei eest võidelnud 63-aastasele Heindlile anti ülesanne luua Münchenis Baieri identifitseerimis-, politseitehnika ja -side valitsus. Energiast tulvil Heindl haaras ettepanekust kinni. 1946. aastal tundus talle niisuguse labori loomine suure edusammuna. Ta rajas laboratooriumi vanasse

pommitamisel purunenud majja. Kui laboratoorium 1949. aastal sealt üle kolis, oli seal juba kaks spektraalanalüüsi-aparaati — tolle aja kohta suur luksus.

Aastate jooksul kasvas teaduslik-tehnilise kriminalistika roll Lääne-Saksamaal. Kaua aega aga segasid edukat tööd organisatsioonilised puudused, kaadri voolavus politseis, konkurents ja mõttetu dubleerimine. Oli tarvis üles kasvatada kriminaalpolitsei uus põlvkond. Palju aastaid komplitseerisid politsei tööd ebaõiged või pinnapealsed ekspertiisid, mis äratasid umbusku teadusliku kriminalistika vastu. Elu viitas üha sagedamini tsentraalse laboratooriumi vajalikkusele ja üha sagedamini pöördusid liidumaade politseid abi saamiseks Wiesbadeni kesklaboratooriumi poole.

Töö halb organiseerimine neil aastail ulatus isegi niikaugele, et prokuratuur ja politsei hakkasid taas pöörduma kohtumeditsiini-, keemia- ja farmaatsiainstituutide, ülikoolide, tööstuslaboratooriu-rnide ja toiduainete keemikute poole. Veel polnud kadunud idee liita teaduslik-tehniline kriminalistika kohtumeditsiini instituutide külge. Mis puutub toksikoloogiasse, siis tekkiski küsimus, kas pole seda õigem uurida kohtumeditsiiniinstituutides kui politseilabora-tooriumides. Kohtumeditsiiniinstituutides hakkavad sellega tegelema eriteadlased, pealegi võivad arstid iga erijuhtu kaaluda meditsiinilisest vaatepunktist. Perspektiivis nähti probleemi lahendust järgnevas: politseilaborid tegelevad toksikoloogiauuringutega selles ulatuses, kus on olemas kindlad meetodid, ülikoolide instituudid aga tegelevad eelkõige mürkide edasise uurimise ja nende määramise meetodite väljatöötamisega. Peale selle võib instituutide poole pöörduda kõrgema instantsina juhtudel, kui politseilabor pole võimeline kindlaid tulemusi saama või kui kohtus tekivad kahtlused tulemuste õigsuses.

Ometi ei saa mööda minna tõsiasjast, et politseilaboratooriumi-des hakkas tegutsema üha rohkem teadlasi, kes teaduslikke eesmärke

314

taotledes andsid tänu oma mitmekülgsele haridusele märkimisväärse panuse toksikoloogia arengusse. Paljudes laboratooriumides töötas nii teadlaste kui juhatajatena kohtuarste.

Aastatel 1924—1925 jõuti Londonis järeldusele, et ülikoolide õppejõudude, kohtuarstide, keemikute, füüsikute ja bioloogide hulgast pole võimalik leida küllaldaselt inimesi, kes oleksid võimelised rahuldama kriminaalpolitsei ja prokuratuuri kasvavaid nõudeid. Inglismaal oli samuti lõppenud Stevensoni, Lynchi ja Will-coxi tüüpi entsüklopeediliste teadmistega kohtuarstide aeg. Scotland Yardi politseilaboratooriumis ei jätkunud enam eksperte. Mõned politseivalitsused püüdsid oma jõududega toime tulla. Not-tinghamis asutas oma laboratooriumi Athelstan Popkess. Sheffieldi peakonstaabel Percy Sillitoe rajas liikuva laboratooriumi, mida juhatas noor patoloog ja toksikoloog James Webster.

Oma kuulsa politseilaboratooriumiga Pariisis, samuti paljude kriminalistikalaboratooriumidega Toulouse'is, Lille'is, Marseille's ja teistes linnades oli Prantsusmaal sel alal juhtiv osa. Itaalias asutati arvukate kohtumeditsiiniinstituutide kõrval Rooma ka politseilaboratoorium. Seda nimetati Teaduslikuks Politsei Kõrgkooliks. Šveitsis tekkisid teadusliku kriminalistika teenistused (Zürich, Genf) või teadusliku kriminalistika osakonnad (Basel). Stokholmis loodi tehniline politseilaboratoorium ja riiklik kohtu-keemia laboratoorium. Kopenhaagenis asus politsei tehnikalabora-toorium, Helsingis politsei kesklabor.

1928. aastal püüdsid Londoni politseipresidendi asetäitja Archer Bai ja professor Sydney Smith Edinburghist veenda Briti siseministeeriumi politseilaboratooriumi vajalikkuses. Kuid juba identifitseerimise teaduslike meetodite juurutamise päevist

hästi tuntud vaenulik suhtumine teadusesse elas edasi. Möödus palju aega, enne kui kahel väljapaistval isikul — Londoni politseipresidendil lord Trenchardil ja siseministeeriumi riigisekretäri abi asetäitjal söör Arthur Dioksonil — õnnestus vastupanu murda. Trenchard asutas politseikolledži ja 1936. aastal kriminaalpolitseikooli, milles süstemaatiliselt õpetati uurimise metoodikat ning pidevalt rõhutati teaduslik-tehniliste ja abivahendite tähtsust.

Lõpuks õnnestus Trenchardil luua ka suur keemia-füüsikalabora-toorium ning tõmmata selle töösse kaasa teadlasi. Seda hakati nimetama riiklikuks politseilaboratooriumiks ning see paiknes Scotland Yardi juures. Juba 1935. aastaks oli juurde tekkinud veel viis suurt siseministeeriumi regionaallaboratooriumi. Need asusid Nottinghamis, Birminghamis, Cardiffis ja Wakerfieldis. Laborite asutajail seisid ees rasked katsumusaastad, sest kriminalistide vanem põlvkond ei usaldanud neid, vaid oli arvamusel, et nooremad kolleegid kaotavad loodusteadustele lootma jäädes igasuguse kriminalistivaistu. Nii nagu Saksamaalgi seisis laborite ees koostöö probleem ülikoolide toksikoloögide, kohtuarstide, era keemia-ja toksikoloogialaboritega. Kuid vajadus suurte laboratooriumide

järgi oli suur ning ei läinud kuigi palju aega tiheda koostöö tekkimiseni.

Ent Vana Maailma raskused polnud võrreldavad nendega, mi tekkisid teisel pool Atlandi ookeani. Nii nagu daktüloskoopiag mis USA-sse ilmus palju hiljem ning kinnitas kanda vaid pära ränga vastuseisu ületamist, nii tuli ka loodusteaduste kasutamis pioneeridel oma teel põrgata ettenägematutele takistustele. Saja divahetusel, kui Euroopas oli juba palju väljapaistvaid toksik looge, leidus USA-s vaid üksikuid Rudolph Witthausi sugusei teadlasi. Ja ka kolmkümmend aastat hiljem oli Alexander Ott Gettler üksik, kelle tegevust polnud võimelised hindama ei av likkus ega ka politseiametnikud New Yorgist Los Angelesin Ometi kasvas pärast Teist maailmasõda peale põlvkond, kes are das loodusteadusi edasi. Võitluses teadusliku kriminalistika raken damise eest kerkis esile palju eredaid isiksusi, kuid oli ka ava turiste, keda Euroopas oli harva.

20. sajandi alguse nimekamad USA kriminalistid olid Augus Vollmer ja Edward Oscar Heinrich. Vollmer oli alguses Berkele postiljon. 1905. aastal peatas Vollmeri tänaval ajalehe «Gazette väljaandja Richardson ja ütles: «Tead, Gus, tahaksime, et sa esi taksid oma kandidatuuri politseiülema kohale ja tiriksid päeva valgele kõik need lurjused, kes on sõitnud siia San-Franciscost.» Peagi sai Wollmerist tõepoolest Berkeley politseiülem. Politsei-büroo ainus dokument oli märkmik, milles leidus mõningaid andmeid linna tuntud bandiitide kohta.

Vollmer oli samasugune politseiülem nagu tuhanded teisedki sel ajal: harimatu ning valijatest sõltuv. Kuid ta oli politseinik juba loomu poolest. Kaks aastat pärast valimisi täheldati Berke-leys kuritegusid vähem kui teistes Kalifornia linnades.

Toksikoloogiaga puutus Vollmer esmakordselt kokku 1908. aastal, kui Berkeleys leiti laip, sinihappe pudel pihus. Uks politseinikest kandis ette, et tegemist on enesetapuga. Vollmer aga sai juhuslikult oma keemikust sõbralt Loebilt teada, et enesetapu variant on siin välistatud. «Sinihape tapab otsekohe. Lihased lõtvuvad ja pudel ei saa kätte jääda. Keegi on pistnud selle surnule pihku,» seletas Loeb. «Mõrvaril õnnestus kaduda ja ma mõistsin, et me oleme politseis üks suur lollikamp,» rääkis Vollmer hiljem.

Vollmer palus Loebil pidada mõned loengud mürkide kindlakstegemise ja kinnistamise kohta. Varsti kutsus ta loenguid pidama ka keemikuid, füüsikuid, bioloogе. Mõned neist said tema politsei-valitsuse koosseisulisteks õppejõududeks. Nii algas Ameerika politsei esimese keemialaboratooriumi ja esimese kohtuliku

loodusteaduskooli ajalugu. Vollmer leidis järgijaid ning õpilasi — nad ise tulid tema juurde nii lääne- kui ka loodepiirkonnast. Need olid šerifid, politseiülemad, õigusteaduskondade üliõpilased, selle uue Ameerika esindajad, kes polnud rahul politsei ja õigusemõistmisega, mis toetus eelkõige tunnistajate seletustele ega soovinud objektiivsust. 1916. aasta juunis algas Berkeleys loengute esimene

316

sari. Vollmeri külvatud seemned langesid ettevalmistamata pinnasele, kuid peagi ilmusid siiski esimesed võrsed. 1919. aastal palus Levisville'i linnavalitsus Vollmerit reorganiseerida linna politsei ja sisse seada laboratoorium. 1925. aastal järgnes sellele eeskujule Los Angeles ja 1927. aastal Detroit.

1918. aastal tuli Berkeleysse veel üks mees, kelle elu eesmärgiks oli loodusteaduste saavutuste rakendamine kriminalistikasse. See oli Edward Oscar Heinrich. See 37-aastane mees pärines Visconsini osariigist Clintonville'ist. Tema sakslasest isa polnud suutnud varandust kokku ajada ja noor Heinrich teenis oma esimese raha tühjade viskipudelite müügist. 1895. aastal muutusid perekonna rahaasjad nii halvaks, et Heinrich pidi koolist lahkuma. Ta hakkas Washingtoni osariigi Tacoma linnas tööle apteegi kassapidaja ja jooksupoisina. Siin tutvus ta keemia ja toksikoloogia alustega. Vene-Jaapani sõja ajal õnnestus tal väike nisuspekulat-sioon. Teeninud 18 dollarit, siirdus ta Berkeleysse «tõelist keemiat» õppima. 1908. aastal pöördus ta Tacomasse tagasi ja hakkas töötama sanitaarasutuste keemikuna. Tema esimeses kriminaalasjas oli kesksel kohal mürgitatud tort, mis oli kingitud valvurile, koristamaks teda teelt. Heinrichil õnnestus mürk kristalliseerida ja mikroskoobi all kindlaks määrata. Mõne aasta pärast oli ta juba San-Franciscos Almeda politseiülem. Teeninud seejärel mõni aeg Colorado osariigis, asus ta Berkeleysse, kus asutas laboratooriumi, mis peagi muutus Lääne politseiülemate ja detektiivide Mekkaks. Paljud Heinrichi lahendatud kriminaalasjad tegid ta kuulsaks. Eelkõige mängis siin tähtsat osa Charles Henry Schwarzi kriminaalasi. Heinrichil õnnestus üksnes keemiliste uuringutega tõestada, et 30. juunil 1925. aastal oli Schwartz süüdanud oma pankroti lävel asunud keemiavabriku ning lavastanud oma surma tulekahju ajal, et võimaldada naisel saada suurt kindlustussummat. Schwartz oli tapnud enesega üldjoontes sarnaneva assistendi Barbe ja jätnud laiba põlevasse vabrikusse.

Otsekui seened pärast vihma ilmusid lagedale «keemia-, toksikoloogia- ja kriminaalasjade spetsialistid», kes pakkusid soliidse rahasumma eest oma teeneid politseiasutustele ja kohtutele. Nende hulgas oli andekaid mehi, kes oma võimete kohaselt tegelesid tööga kohusetundlikult. Kuid leidus ka sulisid ja šarlatane, keda juhindas üksnes omakasu. Kui Euroopas ei suutnud keemia ja toksikoloogia alati vigu vältida, siis Ameerikas langetati niisuguste «ekspertide» häbituse ning jultumuse tõttu vapustavalt ebaõiglasi kohtuotsuseid. Ühe niisuguse jõhkardiga, nimelt «doktor» Albert Hamiltoniga puutume me veel kokku kohtuballistika ajalooga tutvudes. Vähemalt kakskümmend aastat ei takistanud nende tegevust keegi. Paljud neist jätkasid tegevust ka pärast Teist maailmasõda. . .

1929. aastal asutas New Yorgi politseiülema asetäitja John 0'Connell Kõrgema Politseikooli juurde moodsalt sisustatud laboratooriumi. Samal aastal rajati kuritegude teaduslike uurimismeetodite

317

laboratoorium ka Chicagos. Nagu eespool näeme, on selle labori areng tänu võlgu suurele ballistikaspetsialistile Calvin God-dardile. Ka paljusid teisi laboreid asutasid tulirelvade spetsialistid, nende hulgas Thomas Lewis, Charles Gunther, Julian Hacher. Kuid nii nagu identifitseerimise puhulgi, andis alles FJB tekkimine Washingtonis tõuke niisuguste plaanide teostamisele, millest Euroopas unistasid Heindli taolised

mehed. Umbes samal ajal, kui Berliinis tekkis Kriminalistikatehnika instituut, asutas Edgar Hoover Washingtonis teadustehnilise laboratooriumi. Selle moodsate aparaatidega sisustatud labori ülesanne oli abistada USA osariikide ja linnade politseid asitõendite teaduslikul töötlemisel. Tuli pidada võitlust mõnede osariikide piiratusega, halvasti sisustatud laboritega, erainstituutidega, mis olid sidemetes poliitikategelaste ja politseiülematega ning jagasid nendega oma sissetulekuid.

Sajandi keskel polnud see võitlus veel lõppenud. Kuid FJB keemikud, füüsikud ja bioloogid sundisid oma tööga osariike pöörduma abi saamiseks Washingtoni või siis reorganiseerima oma laboratooriume. Selleks aitasid pärast 1945. aastat kaasa ka ameerika loodusteadlaste saavutused, mis olid võitnud rahvusvahelise tunnustuse. Ameerika politseilaboratooriume iseloomustas territoriaalne isoleeritus, ka olid nad struktuurilt eripalgelised. Ühes linnas võisid nad olla moodsad, teises aga üpris primitiivsed. Eksisteerisid ka veel mõned meditsiiniinspektorite ja koroneride laborid. Ikka veel segas tööd killustatus, konkurents ja poliitikategelaste vahelesegamine. Kuid ka väikeste laboratooriumide taset ei saanud enam võrrelda 30. aastate mahajäämusega. Uha enam kerkis esile laia silmaringiga mehi, puhuti veelgi kaugelenägeva-maid kui kolleegid Vanas Maailmas. Ja kui Berkeleys asuv Kali-fornia ülikool 1950. aastal asutas teadusliku kriminalistika teaduskonna, oli see nähtavasti sellelaadsetest kõige täiuslikum kogu maailmas. Seal töötas kuus koosseisulist ja üheksa mittekoosseisulist professorit ning mitu eradotsenti. Kõige nimekam nende hulgas oli ka väljaspool Ameerikat tuntud Paul Leland Kirk.

Nii nägid välja tähtsamad punktid teel, mida mööda loodusteadus tungis kriminalistikasse. On iseloomulik, et pärast Teist maailmasõda iseseisvuse saanud riigid asusid loodusteadusi otsekohe kriminalistikasse rakendama. India asutas kriminalistikalaborid Agrasse, Bombaysse, Kalkutasse, Jaipuri, Lucknow'sse, Mad-rasesse, Putnasse. Birmas on teadustehnilised politseilaboratoo-riumid Ranguunis ja Insias. Niisuguseid laboratooriume on ka Tais, Filipiinidel ja paljudes teistes riikides.

Jaapan oli üks vähestest maadest, kes pani kogu teadusliku kriminalistika kohtumeditsiiniinstituutide õlgadele. Kuid lõpuks asutati ka Tokios politsei teaduslik uurimisinstituut.

15. Sensatsiooniline avastus: insuliin pole üksnes ravim, vaid ka mürk. 1957. aasta

Kui Bradfordi linna kriminaalpolitsei detektiivseersant Naylor saadeti ööl vastu 4. maid 1957 ühte majja Thornbyry Crescentil, ei aimanud ta, missuguse ebatavalise kriminaalasjaga tuleb tal kokku puutuda.

Naylor oli kriminaalpolitsei reatöötaja, ent ta oli saanud hea hariduse. Seersant pidi uurima kriminaalasja, mille lahendamine oli ilmekas näide, kui häid tulemusi võivad saavutada politsei-laboratooriumid, kui neis töötavad patoloogid ja toksikoloogia, kes tunnevad oma võimalusi ega hoidu kõrvale parimate ekspertide abist.

Umbes keskööl helistas Bradfordi kriminaalpolitsei juurdlusosa-konda arst. Kell 23.30 oli teda kutsutud majja Thornbyry Crescentil, kus elas abielupaar Skinner. Need teatasid, et naabril Elizabeth Barlow'l olnud vannis viibimise ajal südameatakk. Arst leidis eest juba surnu, kuid selle naise surmaga seotud veidrad asjaolud sundisid teda teatama juhtunust politseisse.

Maja, kuhu Naylor saabus, oli tüüpiline ehitis elutoa ja köögiga esimesel, magamis- ja vannitoaga teisel korrusel. Trepil ootasid politseinikku arst ja kadunu mees, umbes 38-aastane Hudders-fieldis asuva St. Luke'i hospidali sanitar Kenneth Barlow.

Vaikides vaatas Barlow pealt, kui arst seersandi vannituppa juhatas. Vesi oli vannist, kus asus 30-aastane Elizabeth Barlow, välja lastud. Surnu lamas kõverdatud kätega küljeli otsekui magades. Nähtavasti oli teda lamades või istudes oksele ajanud, seejärel saabunud nõrkushoo tagajärjel oli aga pea vee alla vajunud. Laibal polnud näha mingeid vägivallajälgi. Seersant märkas, et surnu silmaterad olid ebatavaliselt laienenud. «Oletan, et ta oli võtnud mingit ravimit,» arvas arst. «Kuid see on vaid oletus. Kuulake, mida räägib härra Barlow. Siin on minu aadress. Mind oodatakse ...»

Barlow'l ja tema naisel olnud vaba päev. Kella 17 paiku joonud Elizabeth teed, seejärel heitnud voodisse ja palunud mehel teda kell 19.30 mingi telesaate pärast äratada. Saate ajal heitnud ta taas pikali, sest tundnud end halvasti.

Teda vaevanud iiveldus. Barlow oli vahetanud voodipesu ja heitnud samuti magama. Veidi aja pärast tahtnud naine vanni minna. Seejärel oli Barlow uinunud. Kui ta pärast kella 23 ärkas, olnud voodi tema kõrval tühi. Vannitoas põlenud tuli. Barlow jooksnud vannituppa, kust leidnud uppunud naise. Alguses püüdnud ta naist veest välja tirida, kuid see käinud tal üle jõu. Siis lasknud Barlow vee vannist välja ja proovinud teha kunstlikku hingamist, kuid kõik olnud asjata.

Naylor vaatas maja üle. Magamistoas torkas talle silma, et pidžaama, millesse rõivastatult oli Barlow püüdnud naist päästa, oli absoluutselt kuiv. Ülejäänu ei paistnud jutuga vastuolus olevat.

319

Seersant kandis asjaoludest ette oma ülemusele konstaabel H. Price'ile ja palus asja teatavaks teha «Harrowgate'i meestele», s. t. Harrowgate'i politseilaboratooriumi töötajatele. Price saabus kohale kümne minuti pärast ja üksikasjad, mida ta kuulis, panid ka teda pead murdma. Näiteks polnud vannitoas mingeid pritsme-jalgi. Kuidas küll Barlow polnud vett põrandale ajanud, kui ta püüdis naist päästa? Kell 3.30 öösel saabusid sündmuskohale politseilaboratooriumi peainspektor Goffey ja kohtuekspert David Price.

David Price märkas, et surnu kätekõverdustes oli vesi. See oli vastuolus Barlow' jutuga, nagu oleks ta naisele kunstlikku hingamist teinud. Peainspektor Goffey leidis kööginurgast kaks süstalt. Uks neist oli niiske. Barlow ütles, et süstlad kuuluvad temale. Ta teinud enesele paise pärast penitsilliinisüsti. Samal ööl viidi laip surnukambri.

Varahommikul võttis Price ette lahkamise. Ta ei avastanud midagi, mis võinuks vannis rabandust tekitada. Nii süda kui ka teised organid olid terved. Siseelundite bakterioloogiline analüüs välistas nakkushaiguste võimaluse. Price täheldas normaalse kul-gega kaheksanädalast rasedust, mis vaevalt võis põhjustada uppumisele eelnenud nõrkushoogu.

Keemikud ja toksikoloogid tegid analüüse, et avastada laiba elunditest mürki. Nad uurisid seedetrakti, okset, uriini, verd, maksa, põrna, kopse ja aju. Prooviti läbi kõik tuntud reaktsioonid sadade ravimite ja mürkainete avastamiseks, kasutati biokeemilisi uurimismeetodeid, mis võimaldanuksid avastada mingit verehaigust või ainevahetushäireid. Ei mingeid tulemusi. Süstlate uurimisel leiti neist penitsilliinijälgi, mis kinnitasid Barlow' seletust.

8. mai hommikul vaatas Price võimsa lambi abil veel kord laiba naha üle. Pärast kaks tundi kestnud tööd leidis ta vasakul tuharal kaks punktikujulist süstlajälge. Kaks samasugust jälge leidis ta ka nahavoldis paremal tuharal. Ettevaatlikult lõikas Price rasvkoe neis kohtades lahti. Seal nägi ta nõrku põletikulisi muutusi, mis tavaliselt

tekivad värsketel süstimiskohtadel. Süstitud oli mõni tund enne surma. Niisiis oli Barlow valetanud. Ta oli süstinud oma naisele mingit ainet, mis võis põhjustada surma.

Price lõikas süstimiskohad tuharast välja. Valmistanud kolm preparaati, asetas ta need alguses külmkappi. Kui laipa oli manus-tatud aineid, mida lahkamisel ei õnnestunud avastada, siis jäi veel üle lootus leida neid süstimiskohtadest. Kuid saadud preparaadid olid liiga vähesed, riskeerimaks nendega. Oli vaja hoolikalt kaaluda, millised analüüsid võiksid olla kõige edukamad.

Eksperdid pidasid nõu paljude eriteadlastega. Neid huvitasid ravimid, mis tekitavad sümptoome, nagu oli täheldatud Elizabeth Barlow'1: väsimus, oksendamine, nõrkushood, teadvuskaotus, silmaterade laienemine. Kõik see meenutas hüpoglükeemiat, suhkru-sisalduse ülemäärast vähenemist organismis. Hüpoglükeemia põhjustab seisukorra, mis on vastupidine suhkruhaigusele. Suhkruhaiguse

korral ei tooda kõhunääre insuliini, mis reguleerib suhkru-sisaldust veres. Sel puhul tekib hüperglükeemia, see tähendab vere küllastumine suhkruga. See oli surmav haigus kuni 1921. aastani, mil õnnestus loomade kõhunäärmeist saada insuliini ja hakata seda hormooni haigetele süstemaatiliselt süstima. Sealjuures selgus, et liiga suur kogus insuliini võib põhjustada surma. Terve kõhunääre suunab insuliini organismi vastavalt suhkruhulgale veres. Süstimise korral niisugust reguleerimist ei toimu. Kui insuliini süstida rohkem kui vaja, langeb suhkrusisaldus alla normi. Niiviisi tekib hüpoglükeemia. Haige tunneb hirmu, tekivad külmavärinad, ajab oksele ja higistama. Kui talle kohe suhkrut ei manus-tata, kaotab ta hüpoglükeemilises koomas teadvuse. Sageli täheldatakse seejuures silmaterade laienemist. Loomkatsed ja eksikombel inimestele insuliini süstimised olid näidanud, et terve inimene kaotab teadvuse ja sureb, kui ta saab suhkruhaigele tavalise koguse hormooni. Elizabeth Barlow polnud suhkruhaige. See sai selgeks lahkamisjärgse uriinianalüüsiga. Ekspert Curry võttis vereanalüüsiks tavakohaselt verd südame mõlemast vatsakesest. Ta sai 210 milligrammi suhkrut 100 milliliitri vere kohta, mis ületas tavalise normi.

Järelikult oli hüpoglükeemia surma põhjusena välistatud. Kuid see eksperte ei rahustanud.

Taas tõstatati küsimus, kas ei juhtunud siin midagi, millega kriminalistika polnud veel kokku puutunud? Barlow oli insuliini toimega tuttav. Kas tal polnud tekkinud mõte seda naisele süstida? Ehk oli ta arvestanud niiviisi, et naine kaotab teadvuse just vannis? Alguses olid need vaid julged oletused. Kuid asi omandas hoopis dramaatilisema värvingu, kui 23. mail tuli Harrowgate'i kohtuekspert Price.

«Barlow on küllalt veider mees,» rääkis Price. «Surnu oli tema teine naine. Ta esimene naine suri 1956. aastal 33-aastaselt. Surma põhjust polnud võimalik kindlaks teha. Meditsiiniõe Alice Lodge'i tunnistusest nähtub, et St. Luke'i hospidalis on tema kohustused teha insuliinisüste.»

Toksikoloogid suutsid vaevu oma erutust talitseda, kui David Price ütles: «Veidrad asjaolud. Varem töötas Barlow Northfieldi sanatooriumis. Rääkides seal ühe patsiendiga insuliinist, öelnud ta, et kui kellelegi küllaldane kogus insuliini süstida, läheb too kindlalt teise ilma. Ja 1955. aasta jõulude ajal rääkinud Barlow oma kolleegile Harry Storkile, et insuliini abil on võimalik sooritada hiilgavaid mõrvu. Insuliini ei olevat võimalik avastada, sest ta lahustub veres jäljetult. Kas see teid kuidagiviisi aitab?» küsis Price ekspertidelt.

Samal päeval võeti koepreparaadid külmkapist välja. Kui Barlow on süstinud insuliini, siis just sealt on võimalik seda avastada.

Peamine küsimus seisnes selles, kuidas hormooni avastada. Laboratooriumi töötajad uurisid kohtumeditsiinilist, toksikoloogiast ja biokeemilist kirjandust, kuid nähtavasti polnud veel ükski

321

toksikoloog püüdnud avastada inimese kudedest insuliini. Lõpuks õnnestus Curryl välja selgitada, et 1940. aastal olid J. Hamilton-Patterson ja E. Johnson avaldanud ettekande katsete kohta määrata suhkrusisaldust laiba veres. Nad tulid järeldusele, et sõltumatult tegelikust suhkruhulgast veres leidub südame veres suurem kogus suhkrut. 38 inimesel, kes ei põdenud suhkruhaigust, kuid olid surnud vägivaldsesse surma, avastati südame parema vatsakese veres kõrge suhkrusisaldus, samal ajal, kui keha teistes osades oli suhkru puudujääk. Seda oli lihtne seletada. Veidi enne surma mobiliseerib maks kõik olemasolevad suhkrureservid, mis jõuavad veel sattuda südame paremasse vatsakesse. Sinna nad jäävadki. Sellega võiski seletada, miks Elizabeth Barlow' südame veres leidus nii palju suhkrut. Kõik see ei olnud vastuolus oletusega, et Barlow võis naise mõrvata insuliini abil.

Insuliini kui valkaine struktuur oli teada juba 1955. aastast alates. Kuid selle avastamise keemilist meetodit ei tuntud. Curry asus tegema bioloogilis-füsioloogilisi katseid loomadega. Toksikoloogia kasutasid seda meetodit sageli juba Tardieu' aegadest peale. Surnu kehast eemaldatud süstlajälgedega kudedest valmistati ekstrakt. Seejärel süstiti hiirtele erinevates kogustes insuliini. Vaatlustel selgus, et olenevalt hormooni kogustest loomad hakkasid kas värisema, tõmblema, muutusid rahutuks, nõrgaks või kaotasid teadvuse.

Kui Curry hakkas katsehiirtele ekstrakti süstima, valitses kogu Harrowgate'i laboratooriumis ärevus. Tulemus oli sama, mis natu-raalsegi insuliini süstimisel. Loomad kaotasid teadvuse ning surid. Peale selle oli erinevatest preparaatidest valmistatud ekstraktidel ka erinev toime. Kui Price süstimiskohad avastas, siis arvas ta, et vasakusse tuharasse oli süstitud vaid mõni tund enne surma. Nüüd täheldasid eksperdid, et sellest preparaadist valmistatud ekstrakt oligi kõige mõjusam.

Võrdlusmeetodi abil tehti kindlaks, et kõigist kolmest preparaadist valmistatud ekstrakt sisaldas kokku 84 ühikut insuliini. Loomulikult oli kannatanule süstitud hormooni palju rohkem.

Katseid korrati ka merisigade ja rottidega. Tulemused olid samad. Kuid sellega eksperimendid veel ei piirdunud. Kui keemiliselt või füüsikaliselt ei õnnestunud tõestada, et just nimelt insu-liin, mitte aga mõni muu aine oli põhjustanud Elizabeth Barlow' surma, siis tuli avastatud ainet täpsemalt iseloomustada.

On teada mitmeid preparaate, mis lõhustavad insuliini, näiteks aminohape tsüsteiin ja ensüüm pepsiin, mida leidub igas terves maos. Just viimase olemasolu tõttu ei saagi suhkruhaigeile insuliini suu kaudu manustada. Curry töötles laibast saadud ekstrakti tsüsteiini ja pepsiiniga. Otsekohe ei avaldanud ekstrakt katseloomadele mingit toimet.

Kas pärast seda võis veel kahelda, et Barlow oli süstinud oma naisele tapmise eesmärgil insuliini? Kas Barlow suudab süüdistusest kuidagi kõrvale põigelda? Aga võib-olla on peale insuliini

322

veel mingisugune aine, mis võib järsult vähendada suhkru hulka veres ning tekitada hüpoglükeemianähte?

Laboratooriumi töötaja S. Randali alustas uusi katseid. Farmaatsiatehaste eriteadlastelt ja diabetoloogidelt kuulis ta, et tõepoolest on olemas teisigi aineid, mis vähendavad suhkru hulka veres: süntaliin, garbutamiid, tolbutamiid. Kuid Randalli katsetest selgus, et need ained on küll võimelised alandama suhkrusisaldust veres, kuid ei tekita insuliinile omaseid sümptoome. Lõpuks jäi üle veel üks võimalus. On

teada juhtumeid, mil suhkru eluohtlik vähenemine veres toimub ka teisel põhjusel: kõhunäärme kasvaja korral. Selle haiguse käigus võib kõhunäärmest korraga vabaneda surmav kogus insuliini. Selle võimaluse võis aga välistada, sest Elizabeth Barlow' kõhunääre oli terve.

Alles pärast neid uuringuid järeldasid Price ja Curry, et Barlow oli süstinud oma naisele insuliini, uputamaks teda teadvusetuna vannis, simuleerides niiviisi uppumist teadvusekaotuse tagajärjel kümblemisel.'

Ja ometi tekkisid Curryl veel nüüd, pärast kaks kuud kestnud uuringuid, uued kahtlused.

Kui Barlow mõni aasta tagasi rääkis, et insuliini abil sooritatud mõrva on võimatu tõestada, siis väljendas ta sellega omaaegse meditsiini seisukohta. Kui aga nüüd oli õnnestunud Harrowgate'is saada laibast mitu päeva pärast surma insuliiniekstrakti, siis oli Barlow' eeldus vale. Curry leidis vastuse sellele küsimusele alles pärast inimorganismis toimuvate keerukate protsesside lahtimõtestamist. Insuliin säilis vaid keha happelistes kudedes. Samal ajal, kui siseelundite, eelkõige seedeelundite koed satuvad pärast surma valke lagundavate ensüümide tegevuse tagajärjel aluselisse keskkonda, tekib lihastes piimhape. Viimane tekkis ka tuharalihastes ja oligi põhjus, miks süstitud insuliin seal nii kaua säilis.

Päev pärast uuringute lõppu, 29. juulil 1957. aastal Kenneth Barlow arreteeriti. Kui juurdlusse lülitunud Scotland Yardi superintendent Cheshire Barlow'le vahistamisel teatas, et ta on tapnud oma naise insuliini abil, ei suutnud arreteeritu oma hirmu varjata. Alguses Barlow eitas oma süüd ning kinnitas, et pole kunagi mingeid süste teinud. Mõni päev hiljem tunnistas ta, et oli süstinud naisele mitte insuliini, vaid ergometriini. Naine polevat tahtnud last saada, tema aga olevat kuulnud, et ergometriin kutsub esile abordi. Viimase süsti teinud ta naise surmapäeval.

Cheshire teatas sellest Harrowgate'i. Siin ei tekitanud sõnum mingit segadust. Ergometriin oli üks neist ravimmürkidest, mida toksikoloogilise uurimise käigus oli laboratooriumis otsitud. Kui laibale oleks surmapäeval ergometriini süstitud, oleks seda, nagu kogemused näitavad, uriinist leitud. Kuid Curry otsustas siiski veel kord katsetada. Tä süstis ergometriini ühe surnud naise seljast võetud koesse ja valmistas ekstrakti. Seejärel kordas ta oma katseid merisigade, hiirte ja rottidega. Ekstrakt ei tekitanud selliseid sümptoome, mida võinuks võrrelda insuliini toimega. Ehkki

323

Curry teadis, et ergometriin ei mõjusta suhkrusisaldust veres ega põhjusta ka silmaterade laienemist, pöördus ta ometi konsultatsiooni saamiseks günekoloogide Russelli ja Deani poole. Eriteadlased kinnitasid tema arvamist. Oli selge, et Barlow' hilinenud ülestunnistus oli katse vältida süüdistust ettekavatsetud mõrvas.

1957. aasta detsembris esitas söör Harry Hylton-Foster Kenneth Barlow'le süüdistuse Elizabeth Barlow' mõrvamises insuliini süstimise teel. Sel ajal oli toksikoloogiline analüüs uurimis- ja kohtupraktikas tavaline ja süüdistuse käsutuses olev igakülgne teaduslik tõendusmaterjal polnud samuti erandnähtus. Ometi äratas kohtumenetlus Kenneth Barlow' üle suurt tähelepanu, sest see demonstreeris eriti eredalt, milliseid tulemusi võib saavutada tok-sikoloogide ja kohtuarstide koostöö teiste teadusharude eriteadlastega.

Süütõendid Barlow' vastu olid küllalt veenvad, Harrowgate'i instituudi töö aga süüdistuse vundament. Ehkki Barlow eitas oma süüd ja püüdis näidata mõrva õnnetusjuhtumina, ei suutnud ta Harrowgate'i analüüse ümber lükata. Kaitsja ainuke meditsiini-ekspert Dr. Hobson St. Luke'i hospidalist piirdus sellega, et esitas vahetult enne protsessi arendatud teooria, mis põhines mõnel publikatsioonil.

Hobsoni teooria lähtus asjaolust, et suure erutuse või hirmu puhul tekib organismis sageli adrenaliin. Sellega kaasneb vere suhkrusisalduse tõus. Samal ajal võib erituda verre ka märkimisväärne kogus insuliini. Võib-olla oli vallanud Elizabeth Barlow'd hirm hetkel, kui tal pea nõrkushoo tagajärjel vee alla sattus. Ta kõhunääre aga eritas suure koguse insuliini, mis otsustaski naise saatuse.

Price ja Curry lükkasid selle teooria kergesti ümber.

«See protsess oli väga õpetlik,» ütles kohtunik Diplock. «Kõigile on selge, et Barlow teadis insuliinisüsti surmavat toimet. Kui te olete veendunud, et ta süstis oma naisele insuliini, siis pole raske järeldada, et ta tegi seda ainsa eesmärgiga — tappa naine.» Vandemehed pidasid nõu vaid mõne minuti. Seejärel tulid nad kohtusaali tagasi ja kuulutasid Barlow' süüdi. Diplock mõistis kohtualuse eluks ajaks sunnitööle. Kohtuotsust kuulutades sõnas ta: «Te olete tunnistatud süüdi hoolikalt ettevalmistatud julmas mõrvas, mida ilma erakordselt kõrgetasemelise teadusliku kriminalistikata poleks võimalik olnud avastada ...»

16. Lõpetuseks

20. sajandi keskpaiku valmis kohtutoksikoloogia hiigelhoone, mis toetus rohkem kui saja-aastase kogemuse vundamendile. Toosama kogemus oli õpetanud toksikoloogiat pjdevalt end täiustama. Minevikku oli jäänud aeg, mil selle osavõttu peeti vajalikuks üksnes üksikute tahtlike mürgituste uurimisel. Nüüd oli toksikoloogide tegevusväli laienenud mõrvade, enesetappude, kahtlaste surma-juhtumite uurimisele. Distsipliin puutub iga päev kokku miljoneid inimesi tööstuses ähvardava mürgitusohu sotsiaalsete probleemidega. Peale selle on teadusharu tunginud ka nüüdisaja transporti, tõestanud, et alkohol on paljude ohvreid nõudvate liiklusõnnetuste põhjus. Toksikoloogiata ei tule oma igapäevase töö juures toime sajad tuhanded arstid.

Toksikoloogid teavad, et neid ootavad ees uued vaidlused, uued mürgitusnähtused, mürgi kasutamise uued vormid, mille omapära võib iseloomustada saksa toksikoloogi Herbert Schreiberi sõnadega: «Mürgitus on nähtus, mille puhul teatud aine astub vastastikusesse toimesse mingi organismiga, mille tõttu kannatab organism.» Kogemused on toksikolooge õpetanud, et isegi tuntu ning mõistetavaga võib eksida. Neile on saanud selgeks, et sild teaduse ja kriminaalpolitsei vahel pole lõpuni ehitatud. See peab muutuma üha avaramaks. Kriminaalpolitsei on mõistnud, kui suured on teaduse võimalused ja toksikoloogid püüavad omakorda sügavamalt kriminalistika valdkonda tungida ning selle kogemusi tundma õppida.

Kui vaadata tagasi toksikoloogia saja-aastasele ajaloole ja neile tihedaile sidemeile, mis seovad seda kriminaalpolitseiga, kui vaagida kõike head ja halba, siis kaldub vaekauss hea poole, saavutatu kaalub üles kõik vead ning eksitused, mis kunagi oli valmistanud meelehärmi ning külvanud ebakindlust.

IV BALLAAD MÕRVARI KUULIST EHK TEE KOHTU BALLISTIKANI

1. Eellugu

1835. aastal paljastas Henry Goddard, üks viimastest nimekamatest Bow-Street Runneritest, kellega kohtusime Londoni politsei tekkeloo juures, mõrvari. Ta märkas surmatoonud kuulil omapärast mõhka. Selle «märgitud» kuuli järgi hakkaski Goddard mõrvarit otsima. Ühe kahtlustatava kõledas elupaigas leidis ta tinakuulide valuvormi.

Vormis oli süvend, mis vastas kuuli mõhale. Ootamatult tabatud vormi omanik tunnistas end süüdi.

Nagu enamik Bow-Street-Runnereid, oli ka Henry Goddard jõhker ning müüdav, rahaahne, kuid kaval mees. Tal poleks pähegi tulnud välja töötada mingit kuritegude lahendamise meetodit. Ometi oli tema katse leida mõrvar kuuli järgi üks esimesi omalaadsete hulgas. 20. sajandi esimesel poolel läks see meetod teaduslikku kriminalistikasse kohtuballistika nimetuse all «teadusena tulirelvadest ja laskemoonast».

1860. aastast on pärit meenutus veel ühest Goddardi-sugusest mehest Lincolnis, kelle nime aga ei nimetata. Ka see mees oli politseinik. Ta avastas oma seltsimehe mõrvari. Teda aga ei aidanud laiba kehast leitud kuul, vaid tropp, millega tulirelva laeng oli kinni topitud. Laiba kõrval oli tuul liigutanud ajalehepaberist valmistatud tropi jäänuseid. Otsides läbi kahtlusaluste kortereid, leiti kellegi Richardsoni juurest kaheraudne püstol, mille ühest rauast oli hiljuti tulistatud. Teine raud oli laetud. Ka selle laengu tropp oli valmistatud ajalehest, nimelt 1854. aasta 27. märtsi Londoni «Timesist». Detektiiv pöördus abipalvega ajalehe väljaandja poole, kes «pannud ette oma kõige kangemad prillid», peagi tõestas, et sündmuskohalt leitud tropp oli samuti valmistatud 27. märtsi «Timesist». Pärast seda pidi Richardson süü omaks võtma. Kuid ka see juhtum jäi üksnes episoodiks.

20 aastat hiljem juhtus umbes samasugune lugu. 1879. aastal seisis USA-s kohtu ees keegi Moughon. Nagu ajalehed kirjutasid, oli kohtunik «progressiivselt mõtlev» mees. Moughoni juurest oli leitud püstol. Teda süüdistati selles, et ta oli kahe lasuga tapnud inimese. Süüdistatu vandus pisarsilmi, et pole püstolist juba aastaid paukugi lasknud. Seejärel käskis kohtunik kohale tuua relvameistri, kelle töökoda asus kohtuhoone lähedal. Meister uuris püs-tolirauda ja leidis, et see oli «hallitanud ning täiesti roostetanud». Ta teatas, et sellest relvast pole umbes 18 kuu jooksul pauku tehtud.

Hilisema aja ekspertide vaatepunktist lähtudes olnuks meistri järeldus ehk liiga julge, kuid tookord päästis see kohtualuse elu.

Sel ajal sagenesid mõlemal pool ookeani juhud, mil kohtunikud pöördusid abi saamiseks relvameistrite poole, keda kasutati ekspertidena. Viimased oskasid valmistada vintpüsse ja püstoleid, tundsid põhjalikult laskmist ja vastasid järgmistele küsimustele: kuidas ja missuguset relvast on tulistatud, kas sellise relvagavõib suure vahemaa tagant märki tabada, kas sellest võib haavlitega lasta ja kui suur on haavlite hajuvus.

Möödus veel 10 aastat. Lõpuks ütles oma sõna meile juba tuntud professor Lacassagne Lyonist. See oli 1889. aastal. Lacassagne leidis tapetu kehast kuuli, millel ta pärast hoolikat uurimist märkas pikivööte. Kuulil oli sama kaliiber, mis kahtlustatava korteri põranda alt leitud revolvrilgi. Tähendab, mõrvar võis sellestsamast relvast tulistada. On see aga kindel? Ja Lacassagne hakkas uurima vööte.

19. sajandil muutus tulirelva raud tunduvalt. Tegelikult avastasid relvameistrid juba vähemalt 300 aastat tagasi, et relva laskekaugust ja täpsust võib tunduvalt suurendada, kui lõigata rauda vinditaoline keere. Läbinud niisuguse raua, tabab pöörlev kuul objekti, mis jääb siledast rauast väljunud kuulile kättesaamatuks. Kuni aga tulirelvad olid eestlaetavad, oli vintraua kasutamine seotud raskustega. Enne oli tarvis leiutada relv, mida laetakse tagant padrunitega.

Iga relvavabrikant valmistas oma mudeleid. Uks tegi rauda viis, teine kuus sisselõiget. Üks mudel erines teisest sisselõigete laiuse ja vahekauguse poolest.

Ühesugune polnud ka vindi suund: ühel vasakult paremale, teisel vastupidi. Igale valmistajale näis, et just tema on leidnud parima lahenduse.

Kui professor Lacassagne 1889. aastal hoidis käes mõrvari kuuli, ei mõelnud keegi nendele erinevustele. Lacassagne arvas, et pikivöödid kuulil pole midagi muud kui vintraua jäljed. Kui talle mõni aeg hiljem anti üle kahtlustatavate relvad, leidis ta nende hulgas ühe seitsme sisselõikega revolvri. Kunagi varem polnud ta niisugust relva näinud. Et sisselõiked vintrauas ja vöödid kuulil langesid kokku, tunnistati relvaomanik mõrvas s_üüdi. Praegu võib üksnes oletada, et ta tõepoolest oli mõrvar. Võis ju niisuguseid revolvreid olla valmistatud ka rohkem.

Möödus taas 10 aastat. 1898. aastal saabus umbes samasugune sõnum saksa väikelinnast Neuruppinist. Sõnumi autor oli Berliini tuntud kohtuarst Paul Jeserich, keda kutsuti Neuruppini kohtusse eksperdiks.

Kohtus anti talle tapetu kehast leitud kuul ja süüdistatava revolver. Jeserich oli väga leidlik. Ta tulistas sellest revolvrist ja pildistas seejärel mõlemaid kuule mikroskoobi abil. Kui kuulid olid lastud ühest relvast, pidi neil olema ka vintrauast tekkinud ühesugused jäljed. Fotosid võrreldes nägi Jeserich selgesti raua sisselõigete ja"nende vahede jälgi. Väheste kogemuste tõttu tundusid

327

need olevat talle «ebaloomulikud». Kuid see «ebaloomulikkus» kajastus mõlematel kuulidel, mis otsustaski kohtualuse saatuse. Jeserichi huvidering oli aga liiga lai ja seepärast ei pühendanud ta teadusele tulirelvadest kuigi palju aega.

Kõik, mida enne sajandivahetust tulirelvade teadusliku uurimise meetoditest teati, oli kirja pandud Hanns Grossi «Uurija lauaraamatus». Selles pühendati tulirelvadele üks peatükk. Gross soovitas uurijatel omandada vajalikud teadmised tulirelvadest. Ta arvas, et niisuguste teadmistega isik võib rohkem korda saata kui iga «niinimetatud laskeekspert». Gross naeris välja mõningaid kohtudokumentides kirjapandud väljendusi: «Püss anti eksperdile, et see relva tühjaks laadiks. Ekspert konstateeris, et püss oli laetud üsna suure haavlikogusega». Kuid Gross ise piirdus talle tuntud relvatüüpide enam-vähem täpse kirjeldamise, nende raudade uurimisega paberekraani abil, lasu suuna, püssirohulaengu kvaliteedi ja toimetugevuse kindlaksmääramisega. Ka rõhutas ta vajadust käsitseda iga leitud relva ettevaatlikult, et mitte hävitada sellel leiduvaid jälgi.

Sündmused kannavad meid taas ookeani taha Massachusettsi, kus Ameerika väljapaistev justiitstegelane Oliver Wendell Holmes 1902. aastal mõistis kohut süüaluse Besti üle. Holmes polnud teaduslike uuenduste pooldaja kriminalistikas. Ekspertideks kutsus ta ka relvameistreid, kes «oskasid kasutada mikroskoopi». Jutt oli taas kannatanut tabanud kuulist, kusjuures tarvis oli kindlaks teha, kas see oli tulistatud kohtualuse relvast. Ekspert talitas samuti nagu omal ajal Jeserich: ta tulistas Besti relvast kuuli puuvillakorvi. Seejärel võrdles ta kuuli vandemeeste silme all luubi ja mikroskoobi all mõrvari kuuliga, ning järeldas, et surmav kuul võis olla pärit Besti püstolist.

«Me ei tea teist võimalust, mille abil õigusemõistmine võiks suurema tõenäosusega määrata, millise jälje relvaraud kuulile jätab,» pöördus Holmes vandemeeste poole.

Antud juhul oli tegemist abitu katsega vastata küsimusele, mis siis relvarauda tõepoolest iseloomustab. Kogemusi oli veel vähe ning liiga palju umbusaldati kohut ja politseid.

Kuidagi iseenesest kujunes välja, et selle küsimuse lahendusele sattusid juba ammu relvaraudu, kuuli liikumise suunda ja laskekaugust uurinud Euroopa kohtuarstid. Eelkõige oli tegemist meestega, kes püüdsid avardada kohtumeditsiini ja patoloogia tegevusvälja. Probleemiga tegeles ka Leipzigi ülikooli kohtumeditsiini instituudi

juhataja Richard Kockel. Ta nõudis, et mõrvari kuulist ja proovikuulist valmistataks vahast ning tsinkvalgest koosneva kile abil jäljend. Vahakile soojendati kuumas vees, kuul aga asetati enne jäljendi võtmist jäässe. Niiviisi saadi kilel kuuli pinna negatiivid. Kockel pidas vahakilesid hoopis kindlamateks kui fotosid, mis olid kuuli ümaruse tõttu sageli moonutatud. Kas aga vahakilel tõepoolest peegeldusid kuuli pinna väiksemad iseärasused? Kas pisimad eraldusmärgid ei jäänud siiski märkamatuteks?

328

Kümme aastat hiljem ilmus kohtuballistikasse uus isiksus — Pariisi kohtumeditsiiniprofessor Balthazard. 1913. aasta detsembris avaldas ta kirjutise, milles kinnitas, et iga tulirelva lukk ja löökraud jätavad padrunikestale ainuomased jäljed. Lukusulgur hoiab padrunit relvaraua tagaosas kinni, kusjuures lasu hetkel surutakse padrunikesta põhi tugevasti sulguri vastu. Balthazard kinnitas: luku liitekohad ja teised ebatasasused jätavad padrunikestadele jäljed. Kuid see pole veel kõik. Ka automaatrelva kesta-heitja jätab jäljed. Relva mudelist sõltuvalt on need erinevad. Kuid Balthazard'i kogemused olid lõplike järelduste tegemiseks veel liialt väikesed.

Kui prantsuse uurija oma kirjutise avaldas, olid Euroopa kohale juba kogunenud Esimese maailmasõja ähvardavad pilved. Balthazard'! hääl, mida kuuldi üksnes Prantsusmaal ja Belgias, oli sedapuhku kohtuballistika novaatorite viimane sõnavõtt. Seni olid nad puudutanud üksnes pinnapealseid probleeme, näinud ette seaduspärasuste olemasolu. Kuid nad kõhklesid ning olid ebakindlad veel paljuski. Ometi oli teaduslik kriminalistika hakanud tegelema juba uue uurimisobjektiga.

Sellest räägib veenvalt seegi tõsiasi, et ameerika liberalismi viljakal pinnasel esilekerkinud elukutseliste ekspertide kahtlane seltskond asus suure innuga ballistikaprobleeme lahendama. Need ettevõtlikud mehed haistsid võimalusi, mida pakkus kohtuballistika. Nad tegutsesid printsiibil: «Osta luup ja hakka relvaeksperdiks: 50 dollarit päevas on kindlustatud!»

Ja ometi on huvitav, et just ühe ameerika šarlatani jultumus kiirendas kohtuballistika arengut.

2. Avantüristid ehk «ballistikaeksperdid armastusest asja vastu»

Ööl vastu 22. märtsi 1915. aastal tapeti New Yorgi osariigi külas West-Shelbys kaks inimest. Samal ööl kattis kogu asula õhtust saadik sadanud lumi.

Umbes kella 6 paiku hommikul puges 75-aastase farmeri Charles Phelpsi sulane Charles Stielow oma soojast voodist välja.. Loputanud näo, väljus Stielow majast, kavatsedes minna loomi toimetama. Unisevõitu sulane ehmus soolasambaks, kui leidis lävelt üksnes öösärgis naise verise keha. See oli peremehe maja-pidajanna Margaret Wolcott. -Verejälg läks edasi köögiukseni. Köögis vereloigus lamas samuti öösärgis Charles Phelps. Tema kirjutuslaua sahtel oli lahti murtud ja, nagu hiljem selgus, kogu raha varastatud.

37-aastane Stielow oli päritolult sakslane. Härja jõu ning lapse mõistusega sulane polnud õppinud kirjutama ega lugema. Ta sai aru vaid lihtsamaist ingliskeelsetest lausetest. Ta oli rännanud ühest farmist teise, kaasas ämm, nääl ja naine, kes kirjeldatud

329

sündmuste ajal ootas last. Phelpsi farmis oli Stielow töötanud aasta. Saanud endale peavarjuks sulastemaja koos prii küttega, 400 dollarit aastas ja tasuta lehmaheina, arvas Stielow, et on jõudnud oma unistuste tippu.

Nürimeelne Stielow ei taibanud kohe, mis siis õieti juhtunud oli. Astunud taas majja, äratas ta naisevenna Nelson Greeni ja saatis selle Shelbysse teatama juhtunust Albioni šerifile Chester Bartlettile. õemehest veelgi rumalam Green asus teele.

Pool tundi hiljem kogunes Phelpsi farmi erutatud inimhulk. Siinkandis polnud kunagi kuuldud kuritegudest, mõrvast rääkimata. Uudishimu, hirm ja kättemaksuiha haaras ümberkaudseid naabreid. Erutatud rahvas jooksis edasi-tagasi, hävitades niiviisi mõrvari või mõrvarite jälgi. Oma ametikohale poliitilistel kaalutlustel, mitte aga kriminalistivõimete pärast valitud šerif Bartlett puutus esmakordselt elus kokku kuriteo uurimisega. Oskamatult, kuid tähtsa näoga asus ta asja kallale. Tehti kindlaks, et Phelps on veel elus. Serif käskis peremehe Albioni haiglasse viia, kus ta peagi sõnagi lausumata hinge heitis. Jälituskoer jälgi ei leidnud. Ainsad juurdlust abistavad niidikesed olid Phelpsi kehast leitud kolm 22-kaliibrilist kuuli.

Kui Orleans County mõrvajuurdleja asus 26. märtsil kuritegu uurima, asetati kahtluse alla kõik 22-kaliibrise tulirelva omanikud. Stielow ja tema nääl kinnitasid, et neil pole kunagi tulirelva olnud. Bartlett leidis tollele ajale tüüpilise väljapääsu. Valimisringkonna ühiskondliku süüdistaja nõusolekul palkas ta eradetektiivi, kes sai päevapalga ja õnnestumise korral ka preemia.

Detektiiv Newton saabus kohale Buffalost. Ta oli otsustanud preemia kiiresti tasku panna. Newtoni meetod oli tolleaegse politsei ja kohtu korralageduses end sageli õigustanud: on vaja arreteerida kõige rumalam inimene, hoida teda seadusevastaselt vahi all, vaevata teda pikkade ülekuulamistega nii, et ülestunnistus on vahistatule lõpuks otsekui vabanemine.

Kuulnud, et Stielow' nääl on veelgi nürimeelseni kui Stielow ise, käskis Newton Greeni arreteerida. Hirmunud Green tunnistas peagi, et Stielow'l on relvi: odav revolver, vintpüss ja jahipüss. Green teatas ka peidukoha. Kõik relvad olid 22-kaliibrilised. Pärast veel üht öist ülekuulamist teatas Green, et nemad Stielow'ga olidki tapjad.

Newton ja Bartlett pühitsesid võitu. Arreteerinud Stielow', toimetasid nad sulase Albioni, kus «töötlesid» teda kaks päeva: kin-nipeetule ei antud süüa ega lastud magada, ülekuulamine toimus vahetpidamata. Vaevu inglise keelt tõnkav looduslaps Stielow meenutas puuripistetud metslooma. Ta tunnistas üles, et relvad kuuluvad temale. Jah, ta oli peitnud need ära, kui hakati otsima 22-kaliibrilist relva. Kuid ta pole tapnud ei Phelpsi ega kedagi teist. Jah, mõrvaööl oli ta kuulnud naise appikarjeid. Kuid ämm polevat lubanud tal ust avada, sest naine ootas last ja teda ei tohtinud erutada. Nii see oli. Kuid tapnud pole ta kedagi. Newton

330

ei põrganud tagasi millegi ees. Ta rääkis Stielow'le sõbralikult, et see on võimeline hoopis rohkemaks kui loomi talitama. Ta sobiks hoopis šerifiks. Ja kui ta üles tunnistab, siis antaksegi talle šerifi-täht ning lastakse minna koju naise juurde.

Teisel päeval andis naise järele igatsev Stielow alla ja tunnistas end Phelpsi mõrvas süüdi. Mõrvaööl olevat ta koos Greeniga läinud kirjutuslaua sahtlist raha varastama. Nad koputanud köögiuksele. Phelps tulnud, küünal käes, ust avama. Nüüd nemad tulistanud. Seejärel läinud Stielow ja Green magamistuppa sahtlit avama. Sel ajal jooksnud oma toast välja majapidajanna Wolcott ning tormanud läbi köögi õue appi karjuma. Nad tulistanud talle läbi köögiukse klaasi järele. Varastanud seejärel 200 dollarit, läinud nad koju. Lumel lamav majapidajanna palunud veel abi. Sellele tähelepanu pööramata heitnud nad magama.

Stielow ülestunnistusele alla ei kirjutanud. Ta ütles sellest lahti ka kohtus. Juba tookord pidanuks silma torkama, et ülestunnistuses kirjeldatud sündmused ei langenud kokku mõrvapaigas täheldatuga. Kuid süüdistajat rahuldas ülestunnistus,

pealegi oli tema käsutuses veel üks tõend. Ja siin me pöördumegi taas kohtuballis-tika juurde tagasi. Asitõendid olid Phelpsi tapnud kuulid ja Stielow' odav revolver.

Esiplaanile ilmus isehakanud ekspertide üks eredamaid esindajaid «doktor» Albert Hamilton, kes nagu teisedki USA «eksperdid» kasutas teadusliku kriminalistika saavutusi omakasupüüdlikel eesmärkidel. Hamilton oli aga teistest «ekspertidest» kogenum ning kavalam.

Ameerika tavade kohaselt ei nõudnud kohtunikud neilt mingeid dokumente ning rahuldusid vaid eksperdi teatega, et on ekspert. Paljud neist paljastasid end ise ristküsitluste käigus, öeldes, et mikroskoopilisi uuringuid teevad nad odava luubiga. Teised seletasid kohtule püstoli valmistamise protsessi umbes järgmiselt: «Püstoleid valmistatakse valuvormide abil.»

«Doktor» Hamilton oli tehtud teisest puust. Oma karjääri oli alustanud ta patentravimite valmistamisega Auburnis ja New Yorgis. Doktorikraadi võttis ta enesele ise. Teda tõmbas elukutselise eksperdi karjäär (50 dollarit päevas). Hulk aega tituleeris ta end «uurija-mikrokeemikuks». Alates 1908. aastast reklaamis ta ennast oma brošüüris «Mees Auburnist» kui keemia, mikroskoopia, grafoloogia, kirjutusmasinate šrifti võrdlemise, fotograafia, toksikoloogia, surmapõhjuste, vereplekkide, balsameerimise ja anatoomia eksperti. Rahuldumata aga selle mõjusa erialade nimistuga lisas ta, et on ka laskehaavade, tulirelvade ja padrunite ekspert; identifitseerib kuule, püssirohtu ja lõhkeaineid. Ta oli hankinud enesele mikroskoobi ja fotoaparaadi. Hamilton teadis, et vandemeestele imponeerivad suurendatud ülesvõtted.

Niisiis ilmus Hamilton Albioni, vaatas üle revolvri ja asetas Phelpsi kehast leitud kuulid mikroskoobi alla. Järeldus ei lasknud end kaua oodata. Stielow' püstolirauas avastas ta «ebanormaalse

kühmu», millest tekkinud kriimustust võis näha ka kuulil. Järeldus kõlas järgmiselt: «Mõrvari kuul õn tulistatud Charles Stielow' revolvrist. Seda pole lastud ühestki teisest relvast.» Seejärel foto-grafeeris Hamilton kohtunikele ja vandemeestele mulje avaldamiseks kõiki kolme kuuli.

12. juulil algas protsess Stielow' üle. Tema ja Greeni ülestunnistused tundusid veidratena isegi kohtunikule, kes nõupidamisel vandemeestega oma kahtlused ka avaldas. Ei Stielow'lt ega tema perekonnaliikmetelt õnnestunud kätte saada varastatud raha. Ämm pidi isegi oma ainsa lehma müüma, maksmaks arstile, kes andis tema tütrele sünnitusabi.

Kannatamatult oodati «doktor» Hamiltoni esinemist, kes vähimagi südametunnistuspiinata nautis üldsuse tähelepanu. Näidates kohtule kuule, kordas ta ekspertiisi järeldust: «Mõrvari kuuli ei saadud lasta ühestki teisest relvast peale kohtualuse revolvri.» Kohtu poolt määratud Stielow' kaitsjal, noorel advokaadil David White'il polnud mingeid kogemusi. See oli tema esimene mõrva-protsess. Peale selle polnud tal ekspertide tellimiseks raha. Ometi õnnestus White'il tõestada, et fotol olevatel kuulidel pole mingeid kriimustusi, mis peaksid pärinema revolvriraua muhust. Hamiltoni see verest välja ei viinud. «Oo, need pole need fotod. Siin on kujutatud kuuli teine külg,» teatas «doktor». Hamiltoni sisendusjõud oli niivõrd suur, et keegi ei pööranud White'i vastuväitele tähelepanu.

Kohtu vandemehed, Orleans County elanikud olid otsustanud protsessi võimalikult kiiresti lõpetada, säästmaks niiviisi maksu-maksjaile kohtukulusid. Nad jäid Hamiltoni tõenditega täiesti rahule. 23. juulil 1915. aastal tunnistas kohus Stielow' mõrvas süüdi ja mõistis ta surma elektritoolil. Hukkamine pidi toimuma detsembri alguses. Stielow viidi Sing-Singi, kus ta jäi ootama kohtuotsuse täideviimist.

Nähtavasti olnuks tema saatus otsustatud, kui vangla direktor Spencer Miller poleks täiesti abitu surmakandidaadi vastu huvi tundnud. Idealist Miller unistas kriminaalõiguse reformist. Seepärast pöördus ta New Yorgi naisteorganisatsiooni «Humanitarian Cult» poole, mis võitles surmaotsuste vastu. Organisatsiooni kolm esindajat — Irene Loeb, proua Humiston ja Inez Millholland Boissevan — asusid võitlusse Stielow' õigeksmõistmise eest. Uue kohtuprotsessi taotlus jäeti rahuldamata, kuid surmaotsuse täideviimine lükati mitu korda edasi. Kui Stielow 1916. aasta juulis juba elektritoolil istus, tuli teade surmaotsuse täideviimise järjekordsest edasilükkamisest. «Humanitarian Culti» poolt organiseeritud uurimine oli avastanud väga tähtsa tõsiasja: hulgused King ja 0'Conell, kes olid varguse ja valetunnistuste pärast saanud pikema vanglakaristuse, olid mõrvaööl olnud West-Shelbys ja järgmisel hommikul lobisenud mõrvast ammu enne, kui sellest ametlikult teatati.

Proua Humiston vestles Kingiga vanglas. Veelgi enam, tal

332

õnnestus meest veenda, et see kordki elus teeks heateo. Ja King tunnistaski süü üles. Ta rääkis vabatahtlikult kohtunik Georg Larkinile, kuidas ta oli koos 0'Conelliga tapnud Phelpsi ning röövinud raha. Ta kirjeldas sündmusi nii üksikasjaliselt, et kõik Stielow' jutustuse ajal tekkinud lüngad leidsid selgituse.

Kingi ülestunnistus tekitas Orleans Countys suure segaduse. Kui Kingil on õigus, siis seisab ringkonnal ees uus kohtuprotsess, järelikult ka uued kulutused. Prokurör, šerif Bartlett ja detektiiv Newton läksid Little Valley vanglasse, kus King karistust kandis ja tõid ta oma ringkonnakeskusse ülekuulamisele. Nendega koos ära sõites kinnitas King, et tema ülestunnistus on puhas tõde. Kuid mõni päev hiljem vanglasse tagasi pöördudes lükkas ta oma varem tehtud ülestunnistuse tagasi. Oli selge, et meest oli Albio-nis «töödeldud». Sellest kuulnud, moodustas New Yorgi osariigi kuberner Whitman 1917. aastal komisjoni, kes pidi kontrollima Stielow' kriminaalasja. Komisjoni juhtis Syracuse'i advokaat George Bond, tema assistent oli New Yorgi peaprokuröri büroo teenistuja Charles Waite.

Waite oli juba aastates mees. Ta oli elus paljude asjadega tegelnud, kuid mõrvalugude lahendamine jäigi tema hobiks. Seepärast oli ta ka peaprokuröri büroosse tööle läinud. Ometi ei aimanud ta, et Bondi assistendina saab temast kohtuballistika surematu pioneer.

Bond ja Waite kuulasid üle Stielow', Kingi ja 0'Conelli. Juba alguses tekkis neil mulje esimese süütusest. Stielow' vastu rääkis vaid «doktor» Hamiltoni järeldus. Hoolikalt sissepakitud kuulid ja revolver asusid arhiivis. Varem polnud Waite kunagi tulirelvadega tegelnud. Kuid ta teadis, et New Yorgi detektiivide osakonnas tunneb keegi kapten Jones juba ammu huvi püstolite, revolvrite ja padrunite vastu. Ja Waite pöörduski abipalvega kapten Jonesi ja inspektor Faurot' poole. Viimasel, nagu juba teame, oli kogemusi sõrmejälgede alal.

Alguses paluti Jonesil kindlaks teha, millal oli Stielow' revolvrist viimast korda lastud. Ehkki Jones ei tundnud täiuslikke uurimismeetodeid, tegi ta oma järeldusi isiklikele kogemustele toetudes ega olnud Hamiltoni-sugune petis ning avantürist. Pärast revolvri uurimist teatas Jones, et sellest oli viimati lastud 3—4 aastat tagasi, enne Phelpsi mõrvamist. Jonesi arvamust kinnitasid rooste ja saast revolvrirauas. Kuid see oli arvamus, mitte tõestus. Seepärast tehti Stielow' relvaga proovilasud: esimene puuvilla-kasti, teine veenõusse. Mõlemat kuuli võrreldi mõrvari kuulidega. Isegi palja silmaga võis näha, et kuulid polnud lastud ühest ja samast relvast.

Et Jonesil polnud mikroskoopi, viidi kuulid Rochesteri, kus neid uuris rakendusoptika ja mikroskoopia tunnustatud eriteadlane Max Poser. Viimasele tehti

ülesandeks leida ka kriimustus, mille Hamilton olevat mõrvari kuulilt avastanud. Kui see oli tekkinud Stielow' revolvri rauas olevast mõhust, siis peab ta olema ka

proovikuulidel. Poser tegi koik, mis suutis, kuid ka võimsaima mikroskoobiga ei avastanud ta mingit kriimustust nii mõrvari kui kai proovikuulidel. Kriimustus oli ilmselt Hamiltoni väljamõeldis.

Seal aga avastas Poser Hamiltoni kuritegeliku kergemeelsuse. Mõrvari kuulile olid jäänud jäljed viiest keermest ja nendevahe-listest vahemikest. Ka Stielow' revolvril oli viis keeret, kuid need olid üksteise suhtes võrdsel kaugusel. Mõrvari kuulil oli aga üks vahemik erakordselt lai. Mõrvarelval oli defekt, mis Stielow' revolvril puudus.

See oli lihtsalt õnnelik juhus. Kuid see tõestas, et farmerit tapnud kuuli ei saadud Stielow' revolvrist lasta. See oli juba tõend, mitte enam kaalutlus.

Kolm aastat vanglas istunud Stielow mõisteti lõpuks õigeks ning vabastati. King kinnitas taas oma süüd. Ehkki Orleans County ülemkohus keeldus tema vastu süüdistust esitamast, ei kahelnud keegi Kingi süüs. Kohus ohverdas õigluse majanduslikel kaalutlustel. Kuid see ei muutnud enam asja. Kohtuballistika ajalugu sai ekslikust kohtuotsusest ning ebaõigest ekspertiisist hea õppetunni.

Stielow' kohtuasi sai Charles Waite'i elu pöördepunktiks. Ta ei saanud rahu mõttest, et ebaõige ekspertiisi pärast oli mõistetud surma süütu inimene. Waite'i vaevas küsimus, kuidas teaduslikult põhjendatult kindlaks teha, millisest relvast on kuul lastud? Kuidas vältida vigu?

Üheks aastaks sattus Waite Esimese maailmasõja keerisesse. Kuid 1919. aastal, kohe pärast naasmist koju, pühendas ta end täielikult nende probleemide lahendamisele.

3. Iga relv jätab kuulile kustutamatu jälje

1920. aasta alguses -tuli New Yorgist Springfieldi maailmakuulsasse tehasesse «Smith & Wesson» üks mees. Tema saabumise eesmärk tundus esialgu olevat mõneti kummaline. «Me registreerime oma maal 20—25 mõrva päevas, 15—20 korda rohkem kui Inglismaal,» rääkis uustulnuk. «Pärast sõda on kurjategijate käes hoopis rohkem relvi kui kunagi varem. Mõrvapaikadest leiame me peamiselt kuule ja padrunikesti. On tarvis kindlaid vahendeid, et määrata, millist liiki relvast on tulistatud. See võimaldab leida mõrvarit. Tulin siia, et koguda kõik tulirelvade liigid, mis meie maal on valmistatud ja võivad saada tapariistadeks. Selleks on mul tarvis täpseid andmeid konstruktsiooni iseärasuste, väljalaske aja, kaliibri, relvade arvu, keermete arvu ja nende vahekauguste, samuti kasutatava laskemoona kohta. Ma tean, et väljatulistatud kuulidele jäävad jäljed, mille abil saab kindlaks teha keermete arvu ja nendevahelise kauguse. Võib kindlaks teha ka keermete kaldenurga, suuna, samuti relva kaliibri. Kui ma saan teada kõikide relvaliikide iseloomulikud omadused, võib täpselt kindlaks

teha, millist relva antud mõrva puhul on kasutatud. Selleks on mul vaja teie abi.»

See New Yorgist saabunud mees oli Charles Waite. Üsna pea bldi talle valmis andma igasugust abi. Kuid sellest üksi ei piisanud.

«Smith & Wessoni» firmal oli vaid oma viimaste mudelite dokumentatsioon. Paljud relvatüübid, mida oli valmistatud 1857. aastast alates, olid levinud üle kogu maa. Kuid nende tehnilisi andmeid polnud registreeritud, ka puudusid andmed arvukate muudatuste kohta, mida oli relvade valmistamisel tehtud.

Siis, kui Waite plaanitses juba kõike sinnapaika jätta, meenus ühele eakale töölisele vana koltunud märkmik arvutuste ja konst-rueerimisandmetega. Raamat leiti üles. See oli lihtsalt aare. Seal oli kirja pandud «Smith & Wessoni» mitmesuguste relvatüüpide karakteristikud alates mudelist nr. 1. Seejärel õnnestus leida ka teisi relvameistreid, kellel oli samasuguseid andmeid, osalt pärit nende isadelt. Waite lahkus Springfieldist hinnaliste dokumentidega. Aastatel 1873—1878 tootis Samuel Colt kuulsat kuuelaengulist revolvrit «Six Shooter». Seda Lääne alistajate relva valmistati viies erinevas kaliibris. Nii nagu teised veelgi vanemad koldid, olid ka «Six Shooterid» levinud üle kogu USA. Kuid firma kollektsioonis vanade mudelite näidised puudusid.

Nõudis pikaajalist tööd, enne kui õnnestus koguda kõikide kolude karakteristikud.

Pärast kolm aastat kestnud visa tööd oli Waite'il kõikide USA-s 19. sajandi keskpaigast alates toodetud relvade andmed, välja arvatud üksnes vähesed tundmatute meistrite poolt väikestes ammusuletud tehastes toodetud relvad. Kollektsiooni loomise stiimul oli kindel veendumus: pole kaht absoluutselt sarnast relva-mudelit. Mõnikord olid keermete ja nende vahekauguste erinevused niivõrd väikesed, et langesid juba lubatava vea piiri. Kuid sellistel juhtudel oli teisi erinevusi, näiteks keerme (vindivälja) nurk. Kuuli uurides määras Waite eelkõige millimeetri murdosa täpsusega kaliibri, seejärel keerme suuna. Kui tegemist oli 35-kaliibrise vasaksuunalise keermega relvaga, jäid muu kaliibri voi paremasuunalise keermega relvad kõrvale. Seejärel mõõtis Waite ära keermed ja nende vahekaugused ning määras kindlaks vastava relvamudeli. Erandiks olid muidugi juhud, kui erinevused olid juba eespoolnimetatud lubatava vea piirides. Siis tuli mõõta vintraua keerme kaldenurk ja relv kindlaks teha selle järgi. 1922. aasta keskel oli Waite võimeline temale antud ameerika päritoluga kuuli järgi kiiresti politseile vastama, kas kuul on tulistatud 35-kaliibrisest koldimudelist «X» või vintšestermudelist «Y». Tema meetod oli vigadeta. Vead võisid tekkida juhul, kui kuul oli kildudeks purunenud või täiesti deformeerunud. Kuid oma täieliku triumfi hetkel elas Waite üle pettumuse. Ta mõistis, et on ees-märgist veel kaugel. .

1922. aasta sügisel külastas Waite New Yorgi politsei peakor-

terit. la saabus sinna hetkel, kui aasta jooksul konfiskeeritud relvi hakati ookeani uputama. New Yorgi politsei pidas meeleheitlikku, kuid lootusetut võitlust peidetud relvade avastamiseks. 1922. aastal leidis politsei vähemalt 3000 püstolit, revolvrit, vint] püssi ja kuulipildujat. Saaki üle vaadates nägi Waite murega, ei vähemalt kaks kolmandikku relvadest oli välismaise päritoluga -f sisse toodud Saksamaalt, Inglismaalt, Prantsusmaalt, Austraaliast, Belgiast ja Hispaaniast. Enamik mudeleist olid Waite'ile tundmatud.

Halva eelaimusega läks ta tollivalitsusse, kus töötasid mõned tema sõbrad. Tema tusk oli suur, kui kuulis, et eelmisel aastal oli New Yorgi sadama kaudu imporditud 559 000 välismaa tulirelva, aasta varem — 205 000. Enamasti olid need odavad his-paania relvad, sageli ameerika «tuleraudade» halvad koopiad. Paljude ameerika kaubandusettevõtete kataloogides pakuti neid 3—4 dollari eest. Iga ameeriklane võis väikese tasu eest saada relvakandmise õiguse.

Kõik see tegi Waite'ile palju muret. Kui kaks kolmandikku kasutatavaist relvadest on välismaa päritoluga, siis on tema nii suure vaevaga kogutud kollektsioon oma väärtuse kaotanud. Vaja oli midagi ette võtta.

Loomulikult võis ta senitehtule käega lüüa. Kui ta aga tahab alustatut jätkata, tuleb sõita Euroopasse ja püüda sealt kätte saada andmed kõikide relvatüüpide kohta, mida on 70—80 aasta vältel toodetud. Ühel norkusehetkel ütles ta: «Teadnuksin ma, mis

mind ootab, andnuksin oma töö üle mõnele nooremale mehele.» Kuid Waite otsustas siiski tööd jätkata. Ta hankis soovituskirjad Ameerika sõjaväeatašeedele ja Euroopa tähtsamate riikide politseiasu-tustele. 1922. aastal sõitiski ta Euroopasse.

Väsitav ning pingeline reis kestis terve aasta. Peale inglise keele ei osanud Waite ühtki teist keelt. Tihti kimbutasid haigused. Kuid keegi, alates Pariisi politseiprefektist Nodinist ja lõpetades Eibaris asuva Hispaania relvakooli direktori Julian Echeverianiga ei keeldunud abi_osutamast. Waite külastas Euroopa kõiki relva-tehaseid. Neis põrkas ta samadele raskustele, mis Ameerikaski. Puudusid nii vananenud mudelid kui ka andmed nende konstruktsiooni kohta. Kuid Waite saatis korda võimatu. 1923. aastal saabus ta Ameerikasse tagasi, kaasas, kastid relvamudelite, jooniste ja märkmetega. Tema kollektsioonis oli nüüd umbes 1500 tulirelva mudelit. Wajte uskus, et nüüd on tal kõik relvad, millega sooritatakse mõrvu ka väljaspool Ameerikat. Ajal, mil ta kaasatoodud mudeleid üle vaatas ja Euroopa mõõtusid Ameerika omadeks ümber arvestas, õnnestus tal etendada otsustavat osa ühe mõrvaloo selgitamisel.

Kord kohtus Waite juhuslikult ühe šerifiga, kes näitas talle mõrvari kuuli. Kuuli järgi tegi Waite kindlaks, et see oli lastud Liege'is asuva belgia firma «Nicolas Piper» 1895. aasta mudeli

336

revolvrist. Serif oli juurdlusega jäänud jänni, kuid kahtlustas juba ammu üht belglast.

Kuid just toosama näilikult edukas sündmus tõi Waite'ile uue pettumuse. Ta tegi küll kindlaks, et kuul oli tulistatud belgia revolvrist, kuid firma «Piper» oli valmistanud seda tüüpi relvi kahtlemata kümneid tuhandeid. Kui belglane on kahtluse alla sattunud juhuslikult ning ta ei tunnista kuritegu üles, ei suuda keegi tõestada, et mõrvakuul on tulistatud just nimelt sellest relvast, mis kuulus kahtlustatavale. Waite veendus taas, et ta on eesmärgist veel kaugel, kusagil poolel teel.

Tal oli jäänud veel elada vaid mõni aasta. Ta aimas seda. Kuid tehtud oli juba liiga palju, et üritust hüljata.

Kui üldse on võimalik mõrvari kuuli järgi kindlaks määrata, millisest relvast on see tulistatud, peab leidma sellised tunnused, mis on omased üksnes konkreetsele relvale. Muidugi, see oli vaid julge unistus, kuid need tunnused peavad kindlustama relva identifitseerimise täpsuse samuti, nagu sõrmejäljed identifitseerivad inimese. Sadu kordi vaatles Waite tulirelva valmistamise protsessi: silindrilisesse terastoorikusse puuritakse tulevase relva kanal ja lihvitakse see. Seejärel tehakse eriseadmega keere. Lõi-kur töötab õlis ja tõukab enese ees rauast väljalõigatud puru. Kui lõikurit mikroskoobi all vaadelda, võib näha lõikepinna ebatasasust. Lõikuri pealispind koosneb arvukatest hammastest, mille asendil ja välimusel pole mingeid seaduspärasusi. Peale selle tuleb tööd mitu korda katkestada instrumendi teritamiseks. Wai-te'ile meenusid ühe austria inseneri-relvameistri sõnad: «Me kasutame tööriistu ja ometi ei suuda teha kahte absoluutselt ühesugust relva. Erinevus võib olla küll väike, kuid ta on ometi olemas. Vaadake mikroskoobi all habemenoatera! Te näete, et selle serv koosneb paljudest hammastest. Nende arv ja asend on igal teral erinev. Sama pilti võib täheldada ka lõikeriistade juures. Peale selle tekitab tööriistade teritamine igal keerme! mingisuguse kõrvalekalde, kriimustuse jne. Praktiliselt pole sel muidugi mingisugust tähtsust, kuid on ometi huvitav.»

Olles innustunud oma esialgsest ideest koostada suur relvakol-lektsioon, ei pööranud Waite alguses öeldule tähelepanu. Alles nüüd taipas ta nende sõnade mõtet. Kui austerlasel on õigus ja relvade valmistamisel, vaatamata kogu täpsusele, jäävad igale eksemplarile iseloomulikud jäljed, kas need ei jäädvustu siis ka kuulil?

Tookord Waite veel mikroskoopiaga ei tegelnud. Seni olid teda rahuldanud täpsed mõõteriistad. Kuid seda, mida ta_nüüd tahtis avastada, võis näha üksnes mikroskoobiga. Waite sõitis Roches-teri Max Poseri juurde. Ta tahtis hankida parima mikroskoobi. Uurija entusiasm jättis optikule nii sügava mulje, et see valmistas kiiresti spetsiaalmikroskoobi, mis oli varustatud kuulihoidja ja skaalaga, millega sai mõõta väiksemaidki kriimustusi ning muutusi kuuli pinnal. Waite aga polnud võimeline mikroskoobiga töö-

337

tama: ta nägi halvasti, pealegi värises ta parem käsi. Seepärast hakkas ta endale abilist otsima. See polnud just lihtne toiming, sest tal puudus raha palga maksmiseks. Talle oli tarvis andekat entusiasti, kes süttiks ideest ning usuks selle tulevikku.

See oli viimane kord, mil Waite'il elus veel vedas. Ta leidis tõepoolest tema ideedesse uskuvaid mehi. Esimene oli alati tulirelvade vastu huvi tundnud insener John Fisher, teine Philipp Gravelle. Juba Columbia ülikooli üliõpilasena oli ta ööseti tegelnud mikroskoopia ja fotograafiaga. Gravelle'i eriline huviala oli mik-rofotograafia. Oma laboris South OrangeMs muutis ta fotoplaadil nähtavaks selle, mis botaanikas, mineraloogias ja metallurgias jäi tavaliselt nähtamatuks. Pisut enne 45-aastaseks saamist autasustas Londoni mikrofotograafide selts teda kuldmedaliga. Kuulnud Waite'i ideest, hakkas ta meelsasti selle abiliseks. New Yorgis tekkis niiviisi kohtuballistika büroo — esimene sellelaadne asutus maailmas.

Algas hoolikas töö. Fisher konstrueeris helioidomeetri, meditsiinilisele tsüstoskoobile analoogse riista. Kui viimast kasutatakse peenikese tõrukese ja lambi viimiseks poide ja neerudesse nende visuaalseks vaatlemiseks, siis helioidomeetri abil sai uurida iga püstoli- või püssiraua sisepinda. Fisher valmistas ka mikroskoobi, mille abil võis suure täpsusega mõõta keermevahelisi kaugusi. Sel ajal uuris ning pildistas Gravelle tuhandeid kuule, mis olid tulistatud paljudest ühe mudeli relvadest puuvillaga täidetud kogujasse. Ta võrdles neid ja tegi kindlaks, et ühest ja samast relvast lastud kuulidel on üksnes neile omased tunnused. Raske oli uskuda, kuid tööriistad, nende kulumus, terasepuru kriimustused olid andnud igale relvakanalile üksnes sellele iseloomulikud tunnused. Kas need polnudki nood iga relva «sõrmejäljed», mis jäid väljatulistatud kuulile?

Tähelepanekute arv polnud veel nii suur selliste julgete järelduste tegemiseks. Eelkõige ei usaldanud Gravelle inimese taju. Kuni mikroskoobi all saab vaadelda korraga vaid üht kuuli ja inimene peab tema välimust teisega võrdlemiseks meeles pidama, ei saavuta absoluutset täpsust. Palju sõltus ka iga erineva vaatleja tajumisvõimest.

Selline rahulolematus viis Gravelle’i avastusele, mis seadis kohtuballistika kindlatele jalgadele.

1925. aasta alguses valmistas Gravelle oma võrdlusmikroskoobi, riista, mis võimaldas paljukordsel suurendusel korraga vaadelda kahte kuuli. Inimese mälu ebatäiuslikkusest tulenevad vead olid nüüd välistatud. Gravelle'i silmade.ees oli korraga kaks kuuli ja ta võis neid pöörata seni, kuni veendus neid tulistanud relva identsuses või mitteidentsuses.

Niikaugele oli jõutud, kui raskesti haigel Waite'il õnnestus leida kolmas abiline, kes viis alustatu lõpule ja sai ameerika kriminalistika ühe eriala etteotsa. See oli BaltimoreMst pärit pikk ning tugev 34-aastane tihedate tumedate juustega Calvin Goddard.

338

Varem oli Goddard töötanud südamearstina. 1915. aastal oli ta saanud meditsiinidoktori kraadi ja seejärel töötanud natuke aega kuulsas John Hopkinsi

hospidalis. 1916. aastal võeti ta sõjaväkke, sai sanitaarteenistuse majoriks, viibis Prantsusmaal, Belgias, Saksamaal ja Poolas. 1920. aastal pöördus ta kodumaale tagasi. Juba sõjaväes oli ta tegelnud ekspertiisidega ja seda mitte käsu korras. Ta säilitas fotot, millel oli kujutatud ise 4-aastasena, käes hiiglasuur vintpüss. Alates 15. eluaastast tundis ta huvi revolvrite vastu ja oli ka ise relva valmistanud. Eksperdina töötades oli tal võimalus külastada arsenale ja relvatehaseid. Aasta pärast Ameerikasse tagasipöördumist hakkas ta taas arstiks ja sai isegi John Hopkinsi hospidali asedirektoriks. Kuid juba 1924. aastal võttis temas võimust huvi relvade vastu ja ta pöördus «doktor» Hamiltoni poole, kel reklaamitrikkide varal oli õnnestunud pärast läbikukkumist Stielow' asjas oma karjääri kahjustamata terve nahaga pääseda.

Goddard küsis Hamiltonilt nõu, kuidas saada ballistika kohtu-eksperdiks. Õnneks taipas ta peagi, et Hamilton on šarlatan. Tutvunud 1925. aastal Waite'iga, jättis ta arstiteaduse maha ja astus Waite'i büroosse. Kui Waite 1926. aasta 14. novembril Sommer-ville'i hotellis südamerabandusse suri, asus Goddard büroo etteotsa.

Juba mõni nädal pärast Waite'i büroosse tööleasumist valdas Goddard täiuslikult võrdlusmikroskoopi. Ta võis määrata, millisest kümnest ühetüübilisest relvast oli üks või teine kuul tulistatud. Nüüd polnud enam kahtlusi, et igale vastava kaliibri ja keermega kuulile jäävad märgid, mis nagu sõrmejäljed inimese puhul võimaldavad eksimatult kindlaks määrata, millisest relvast nad pärit on. Goddard avastas isegi padrunikesta põhjal selle tööriista iseloomulikke jälgi, millega konkreetset relva oli valmistatud. Vastus küsimusele, kas ja kuidas saab kindlaks teha, et antud padrun on tulistatud antud relvast, oli leitud.

Veendunult pöördus Goddard politsei ja kohtu poole ettepanekuga teha kohtuballistikaekspertiise teaduslikel alustel.

Tal vedas. Saatusel oli talle varuks sensatsiooniline kohtuasi, mis demonstreeris varasema kohtuballistika ebatäiuslikkust. See protsess võimaldas Goddardil esineda avalikkuse ees ja demonstreerida kohtuballistikaekspertiisi uusi teaduslikke meetodeid.

4. Chicago. Goddard teeb kindlaks mõrvari relva

1929. aastal kutsuti Goddard Chicagosse, kus mõrv sooritati mõrva järel. Ta pidi aitama uurida mõrva, mis on läinud kriminalistika ajalukku «Püha Valentini päeva veresaunana».

Selle aasta 14. veebruari hommikul oli Chicago North Clark Streetil asuvasse garaaži kokku tulnud seitse meest. Enamik neist kuulus Morani jõuku, mida nimetati «Bugs», s. t. lutikateks.

Kohaletulnud ootasid oma bossi Moranit, kes pidi sel hommikul tooma partii veini. Jõuk tegeles nimelt alkohoolsete jookide spekulatsiooniga.

Moran aga hilines ja see päästis ta elu. Poole üheteistkümne ajal tungis garaaži kaks politseivormis meest ja käsutas kohalolijad seina äärde. Kohe pärast seda astus sisse veel kaks era-rõivastes meest, kes tõmbasid palitute alt välja automaadid ja lasksid seina äärde käsutatud mehed maha. Seejärel istusid nad autosse ja kadusid.

Koroner doktor Herman Bundesen, Chicago linnavalitsuse üks vähestest «äraostmatutest», leidis sündmuskohalt kuus laipa, ühe surmavalt haavatu ja umbes seitsekümmend automaadipadruni kesta.

Peagi selgus, et selle jõhkra kallaletungi taga seisab Chicago gangsterite boss Al Capone. Nähtavasti tahtis Capone oma teelt koristada konkurendi Mõrani koos selle «paremate poistega». Al Caponet kallaletungi ajal muidugi Chicagos polnud. Kuid mõnda tema meest — Jack McCurni, Fred Burke'i ja Freddie Goetzi — oli garaaži läheduses nähtud. Tõsi küll, süütõendeid nende vastu polnud. Koroner teadis hästi, et politseilt abi loota ei maksa. Vaevalt küll oli üheski teises linnas poliitika, politsei ja kuritegevus nii tihedalt läbi põimunud. Bundesen lõi mõrva uurimiseks spetsiaalse kohtu, kus vandemeesteks olid rikkad ning sõltumatud inimesed. See kohus otsustas Goddardi Chicagosse kutsuda.

New Yorgist lahkudes ei teadnud Goddard, et sõidab vastu oma eluunistuse — teadusliku kriminalistika suure rahvusliku laboratooriumi loomise täitumisele. Ta teadis, et üksnes niisugune asutus suudab teha lõpu oskamatute ballistikaekspertide tegevusele. Uurinud kõiki sündmuskohalt leitud kuule ja padrunikesti, teatas ta oma arvamuse.

Kuritegu oli sooritatud kahe 45-kaliibrilise «Thompson» tüüpi automaadiga. Uks neist oli olnud kahekümnelaenguline sarvkas-setiga, teine viiekümnelaenguline ketaskassetiga automaat.

14. detsembril 1929. aastal laskis üks autojuht Michigani osariigi San Josephi linnas maha liikluse reguleerija, kes oli peatanud liikluseeskirju rikkunud auto. Kurjategija kadus. Kuid auto numbri järgi tehti kindlaks tema aadress. Korter kuulus kellelegi Dane'ile. Korteri läbiotsimise ajal avasid politseinikud seinakapi ja jäid imestusest tummaks: nende ees oli terve arsenal, kuhu kuulus ka kaks «Thompsoni» tüüpi automaati. Need viidi kohe Goddardile. Katsekuulid lendasid kuulikogujasse ja Goddard asus uurima saaki mikroskoobi abil. Tema otsus kõlas järgmiselt: «Leitud automaadid on samad relvad, millega Püha Valentini päeval oli sooritatud mõrv.»

Mõni päev hiljem õnnestus tabada ka korteriomanik. See oli Al Capone mees Fred Burke, keda mõrvas ka kahtlustati. Ta elas valenime all. Mõistetud eluks ajaks vangi, pisteti ta trellide taha. Voib-olla päästis see ta elu, sest teda ei tabanud saatus, mille

Morani jõuk oli määranud kahele teisele kahtlustatavale. Peagi leiti Freddie Goetz ja Jack McCurn mahalastult.

Goddardi töö avaldas mõjukates ringkondades niisugust muljet, et otsustati rajada ülikooli juurde kriminalistikalaboratoorium. Selle ülesanne oli rakendada teaduslikke meetodeid võitluses kuritegevusega ja õpetada noortele äraostmatutele politseinikele koh-tuballistikat. Laboratooriumi direktoriks määrati Calvin Goddard. Too mõistis, et andes oma teadmisi paljudele noormeestele, vähenevad ta sissetulekud. Olles seni ainuke ballistikaspets, muutub ta peagi üheks paljudest. Kuid ta oli rahul.

Goddard ehitas oma laboratooriumihoone üliõpilaslinnakusse. Isegi mikroskoobiga töötades oli tal püstol käepärast. Läheduses asus relvastatud ihukaitsja, kes ilmus kohale iga paugu peale; ka siis, kui tegemist oli katselasuga. «Kõik on korras, tegin katse-lasu,» tavatses Goddard sel puhul öelda. Polnud ju mingit tagatist, et Chicago bandiidid ei püüa laboratooriumi hävitada ning selle direktorit tappa. Goddardi laboratoorium sai üheks esimeseks suureks teadusliku kriminalistika õppeasutuseks USA-s. Nelja aasta jooksul võttis Goddard osa 1400 uurimisest, mis olid seotud tulirelvade kasutamisega kuritegude toimepanemisel. Õpilased levitasid ta kogemusi. Kui majanduskriisi tagajärjel jäi laboratoorium rahadeta, töötas Goddard terve aasta palgata. Tema uus unistus oli luua Washingtonis suur kohtuballistika kesklaboratoorium, mis töötaks kogu Ameerika ulatuses ja kuhu võiks abipalvega pöörduda iga politseiülem. Kui Goddard 1934. aastal oma ametikohalt lahkus, nägi ta juba oma unistuse täitumist. Sel ajal rajas Edgar Hoover FJB juurde kohtuballistikainstituuti.

Saanud sellest kuulda, hüüatanud Goddard: «Esmakordselt juhib Ameerika teadusliku kriminalistika ühe ala arengut!»

5. Võrdlusmikroskoobi võidukäik üle kogu maailma

Kas Goddardil oli õigus? Kas USA tõepoolest tänu Waite'ile, Grevelle'ile ja Goddardile oli Vanast Maailmast ette jõudnud?

Esimene maailmasõda muutis kuritegevuse ilmet Euroopas. Oli ilmne liialdus, kui 20. aastate patsifistid väitsid, et mõrvarid seepärast saidki mõrvariteks, et sõda oli õpetanud neid tapma ning tapmine oli muutunud maa poliitiliseks relvaks. Kuid kahtlemata oli asi ka selles, et vintpüsside ja püstolite masstootmine, samuti laskmisoskuse levik soodustasid tulirelva muutumist hoopis levi-nenumaks tapariistaks kui varem. Kuritegude uurimisel tuli alatasa tegelda kohtuballistikaga. Ja ülikoolide juures asuvates koh-tumeditsiiniinstituutides, samuti kohtukeemia- ja esimestes poht-seilaboratooriumides jätkasid teadlased sõja läbi katkestatud tööd.

1919 aastal jätkas Pierre Medinger Luksemburgis padrunikestadel olevate jälgede uurimist. Esimesena oli Euroopas seda tööd alustanud Belgias asutatud kriminalistika ja pohtseiteaduste

kooli ülem G. de Rechter ja Belgia sõjakooli õppejõud kolonelleitnant Mage. Aastate kaupa võtsid nad padrunikestadelt jäljendeid, pildistasid neid, vaatlesid mikroskoobi all. Et saada täpsemaid fotosid, katsid nad tinakuule kullaga. Nende tööd soodustas asjaolu, et Euroopas osutati padrunikestadele suuremat tähelepanu kui Ameerikas. Pariisis asus taas uuringutele professor Balthazard. Locard otsis Lyonis oma meetodit. Oma katsetest teatasid ka hollandlased Huist ja van Ledden Hulsebosch. Ateenas tegutses Georgiades. Oma arvukate teaduslike töödega tuli-relvade uurimise alal paistsid silma vene teadlased Matvejev ja Zuskin, samuti poolakas Sobolewski. Lyonis Locard'i assistendina töötav rootslane Harry Söderman kirjutas tulirelvade kohta väitekirja. Saksamaal tegid teaduslikke uuringuid ning katsetasid August Brüning Berliinis, Otto Mezger ja politseinõunik Wai-zenegger Stuttgardis, Friedrich Pietrusky Breslau kohtumeditsiini-instituudis, doktor Kraft Berliinis.

Samm-sammult süvenesid inimesed uude teadusse. Nad võtsid kuulijäljendeid plastiliiniga, kopeerpaberiga, tinapaberiga jne. Nad valmistasid aparaate, mis nagu seismograafid kompasid kuuli pinda tundlike nõeltega ja registreerisid kõik ebatasasused paberile. Parimate kuulipüüdmismeetodite leidmiseks tulistasid nad saepurusse, vahasse, vatti, kaltsude ja mullaga täidetud nõudesse, paksudesse raamatutesse, vette. Nad pildistasid kuule ja padrunikesti mikroskoobiga ja ilma, lampide valgusel ja päikese käes. Võrdlemiseks kleebiti mikrofotod kõrvuti. Otto Mezger ja tema kaastöötajad Hees ja Hasslacher alustasid 1923. aastal sellega, mida neli aastat enne neid oli teinud Waite: nad kogusid igasuguseid tulirelvi ja laskemoona, mõõtsid ning kataloogisid nende iseloomulikke omadusi. Ka koostasid-nad oma «Püstolite atlase» («Pistolen-Atlas»), mis erinevalt Waite'i 1500-lisest kollektsioonist sisaldas vaid 100 relvatüüpi. Kuid Euroopas oli sel atlasel siiski suur tähtsus.

Ühes aga oli Ameerika eurooplasi edestanud — seal loodi võrdlusmikroskoop.

Kummalise, kontrollile allumatu nähtuse tõttu, mis nii sageli ilmneb rahvusvahelistes kontaktides, ilmus võrdlusmikroskoop Euroopasse mitte otse, vaid Kairo kaudu.

Alates 1917. aastast töötas Egiptuse justiitsministeeriumi kohtumeditsiini osakonna juhatajana Sydney Smith. Kõikidest Niiluse kallastel sooritatud suuremate või väiksemate kuritegude uurimistest võttis osa ka tema. Oma memuaarides kirjutas ta uhkustundega: «Mõne aastaga õnnestus meil luua võib-olla maailma parimad kohtumeditsiinilaboratooriumid.» Sellest ei teadnud peaaegu keegi. Kõigile tuntud kriminalistikakeskused olid London, Pariis, Berliin, Rooma, kuid Kairost olid kuulnud vaid vähesed. Kui Har-vey Littlejohn kord oma õpilast Smithi Kairos külastas, märkas ta pikka aparaatiderida, kus üheaegselt sooritati Marshi arseeni-analüüse.

342

«Milleks teile nii palju aparaate?» küsis Littlejohn.

«Alatasa mõrvad, mürgitamised,» vastas Smith. Littlejohn vangutas pead. Temal Edinburghis muidugi niipalju uurimismaterjali polnud.

Alates 1905. aastast võitles Egiptus inglise kolonisaatorite vastu. 1919. aastal algas revolutsiooniline liikumine. «Kui võitlus kõrgpunkti saavutas, muutus mu surnukamber liiga väikseks,» meenutas Smith hiljem. Nii inglasi kui egiptlasi lasti maha vahet tegemata. Tunnistajate leidmine muutus peaaegu võimatuks. See olukord sundis Sydney Smithi, nagu paljusid tema kolleege Euroo-paski, tegelema tulirelvade identifitseerimisega. Kui tunnistajad rääkida ei tahtnud, siis tuli mõrvarid paljastada kuulide ja padrunikestade abil.

Tööle asudes teadis Smith samapalju kui Waite või Calvin Goddard oma otsingute alguses. Kuid tema instituuti toodavate laipade, padrunikestade ja kuulide arv soodustas uue probleemi sügavat ning edukat uurimist. 1924. aastal luges ta juhuslikult väikest kirjutist selle kohta, et Waite ja Crevelle on vajmistanud New Yorgis kahest mikroskoobist koosneva kuulide vordlusapa-raadi. Ka Smith valmistas oma võrdlusmikroskoobi. Mõni nädal hiljem toimus sündmus, mis pani Smithi teadmised katsumusele.

19. novembril 1924 lasti Kairo tänaval maha briti sirdar (Egiptuse armee ülemjuhataja). Kesklinnas sõitis tema auto üle trammitee. Kui auto hetkeks kiirust vähendas, avati selle pihta tuli. Seejärel istusid kallaletungijad neid oodanud taksosse. Sirdar suri sisemise verejooksu tagajärjel, teda saatvad isikud aga said haavata.

Sydney Smith sõitis sündmuskohale. Sealt leidis ta üheksa pad-runikesta. Kallaletungi ohvritest leiti kuus kuuli. Selleks ajaks oli Smith juba küllalt kogenud, määramaks, et kõik padrunikestad olid 32-kaliibrilise automaatpüstoli omad, kuid püstoleid oli olnud kolme erinevat tüüpi. Kolm padrunikesta olid pärit koldist. Ka kõik kuulid olid 32-kaliibrilised (viis neist dumdumkuulid) ja lastud kolmest erinevat süsteemi relvast: kuue vasakpoolse keermega koldist, nelja parempoolse keermega mauserist ja kuue parempoolse keermega brauningust. Kolt oli nähtavasti üsna vilets, sest keermejäljed olid vaevumärgatavad. Peale selle oli koldi kuulil omapärane kriim. Järelikult pidi püstolirauas olema mingi defekt. Smith jäi kriimu üle mõtlema. Ta oli niisugust kusagil juba näinud, pealegi korduvalt. Ja ta hakkas otsima oma kollekt-sioonis, mis oli koostatud kannatanute kehadest väljavõetud kuulidest. Neid oli tuhandeid. Smith asus võrdlema. Tõepoolest, polnud kahtlust, et selle koldiga oli ennegi tapetud ja haavatud.

Sel ajal otsis Egiptuse politsei kurjategijaid vana äraproovitud meetodi — nuuskurite abil. Lõpuks need teatasid, et kurjategijad on advokaat Shafik Mansuri poolt juhitava natsionalistliku rühma liikmed. Mõni aeg hiljem saadi teada kahe kallaletungija nimed. Need olid vennad Enayatid. Kuid süütõendid nende vastu puudusid.

343

Smith lubas süütõendid esitada, kui talle antakse kurjategijate relvad.
Smithi leidlikkuse tõttu need saadigi. Üks nuuskureist teatas vendadele neid ähvardavast^ hädaohust ja veenis mehi rongiga läbi kõrbe Tripolitaaniasse põgenema. Kõrbes peatas politsei rongi, arreteeris vennad ning otsis nad läbi. Puuviljakorvist leiti neli püstolit.
Kannatamatult ootas Smith relvi. Kaks püstolit olid 25-kaliib-rised — nendega järelikult kallaletungi ei. sooritatud. Teised aga olid 32-kaliibrilised: brauning ja kolt. Smithi instituudi vaiksel hoovil lajatasid valjult proovilasud. Pärast seda uuriti kuule võrd-lusmikroskoobiga. Olnuks Smithil rohkem kogemusi, saanuks ta paremaid tulemusi. Siis aga ei suutnud ta brauningu kuulide identsust tõestada. Alles kuulide ja padrunikestade võrdlemisel võis ta kinnitada, et brauningut oli kasutatud kallaletungil sirdarile. Oma järelduse õigsust ja lõplikku veendumust tunnetas Smith koldi uurimisel. Niisugust kriimustust oli ta sageli näinud. Kuid enne lõppjärelduse tegemist uuris Smith läbi veel mõne tosina koite. Veendunud, et mitte ükski teine püstol ei jäta kuulile sellist kriimustust, teatas ta Kairo politseiülemale, et sirdar on tapetud vendade Enayatide koldiga.
Esmakordselt põrkasid Egiptuse poliitilised terroristid kokku tummade, kuid ometi ilmekalt rääkivate tunnistajate — nende endi püstolite kuulidega. Alguses ei tahtnud nad süütõendeid uskuda, siis aga läksid verest välja ja tunnistasid end süüdi. Nad andsid üles ka oma kaasosalised — Shafik Mansuri ja Mahmoud Rachidi. Rachidi majast leiti saage, viile ja tsingitud kruustangid, millele jäänud jälgede järgi tegi Smith kindlaks, et kruustangide vahel oli töödeldud ümmargusi esemeid, mille läbimõõt vastas 32 kaliibrile. Kruustangide liigenditel leidus ohtrasti metallipuru: seatina, vaske ja niklit. Puru oli pärit viilidest ja mõrvarite kuulidest. Niiviisi õnnestus tõestada, et siin olidki valmistatud dumdumkuulid.
1925. aasta mai lõpus seisis Sydney Smith talle iseloomulikus poosis — mõrvari kolt ühes ja monokkel teises käes — eksperdina kohtu ees. Ta oli süüdistuse viimane tunnistaja. Kõik pilgud olid suunatud temale kui mehele, kelle tunnistus etendab otsuse langetamisel põhirolli.

6. Võrdlusmikroskoop ja Inglismaa

Kairost rändas võrdlusmikroskoop Euroopasse. Kuid ka siin ei jäänud see paigale alguses mandril, vaid hoopis Londonis.
Kui 1925. aastal oli lõppenud Kairos protsess sirdari mõrvarite üle, ilmus Inglis- ja Sotimaal Sydney Smithi juba varemnimetatud raamat «Kohtumeditsiin ja toksikoloogia», milles käsitleti ka tulirelvadest põhjustatud haavu.

Tähelepanu võrdlusmikroskoobi vastu aga äratas Sydney Smithi kirjutis, mis ilmus 1926. aastal inglise meditsiiniajakirjas. Artiklit luges ka mees, kes oli juba aastaid tegelnud tulirelvade uurimisega — Robert Churchill.
See laiaõlgne, pisut buldogi meenutava näoga 50-aastane mees polnud teadlane ega kriminalist. Ta oli lihtsalt omapärane inimene. Elukutselt relvameister, valmistas ta oma väikeses töökojas hinnalisi laskeriistu. Londoni lääneosas Leicester Square'i lähedal asuv Churchilli ettevõte meenutas mõnd inglise klubi. Seintel rippus hinnaline relvakollektsioon. Samas aga oli kuhjas valmistoodang, mis oli adresseeritud igasse Briti impeeriumi ossa. Siin võttis Churchill vastu oma kliente ja sõpru Inglismaalt, Indiast, Lõuna-Aafrikast. Siit alustas ta nendega ka jahiretki.

1910. aastal kutsuti teda esmakordselt ühes mõrvaasjas eksperdina kohtusse. Sellest ajast alates muutus tavaliseks pöörduda kohtuballistika küsimustes Robert Churchilli poole. Olles suur asjatundja tulirelvade alal ning hea eksperimentaator, polnud tal ometi, nagu teistelgi selle aja ekspertidel, kindlaid töömeetodeid. Siiski peeti teda Suurbritannia parimaks kohtuballistikuks. Prokurörid hindasid Churchilli autoriteeti ja kutsusid teda eksperdina kohtusse alati, kui oli vaja vandemehi veenda.

Churchilli suurest autoriteedist räägib ka tõsiasi, et ta esines kohtus sageli koos Bernard Spilsburyga. Sydney Smith kirjutas temast hiljem: «Spilsburyga koos tuli ballistikaekspert, tuntud ning kahtlemata suurepärane relvameister Robert Churchill, samasugune vanameelne dogmaatik nagu Spilsburygi. Neis kriminaalasjades, kus kõne all oli tulirelvade kasutamine, esinesid nad sageli koos. See oli tõepoolest kohutav paar, lihtsalt õudne, kui... nad eksisid...»

Smithi niisugune hinnang oli põhjendatud. Just sel ajal, kui Churchill luges kirjutist meditsiiniajakirjast, esinesid nad koos Spilsburyga Merretti protsessil, kus ta tegi oma elu suurima vea.

Robert Churchill polnud ettevaatlik ega oma järelduste eest ülimalt vastutav. Ka hiljem, 1932. aastal eksis ta taas järelemõtlematult. Oid Baileys toimus protsess, kus süüdistati 26-aastast kergete elukommetega Elvira Barneyd oma armukese Michaeli tapmises. Tunnistajaid polnud ja Elvira kinnitas, et tegemist on õnnetusjuhtumiga. Armukadedusest, olevat ta ähvardanud end maha lasta. Michael olevat püüdnud püstolit tema käest rebida. Seejuures kärgatas lask, mis tappis Michaeli.

Esinedes süüdistuse eksperdina, teatas Churchill, et tegemist on püstoliga, millest tulistamiseks tuleb jõudu kasutada. See tähendab, et juhuslikku lasku ei saanud toimuda.

Kohtusaalis valitses vaikus, kui Elvira Barney advokaat Patrick Hastings, 30. aastate üks tuntumaid kaitsjaid, võttis kätte kaebealuse püstoli. Kuulates üle Churchilli, klõpsutas ta mängeldes päästikuga. Iga klõpsatus veenas vandemehi üha enam, et tulistamine selle relvaga ei vajanud üldse jõudu. Churchilli läbikukkumine

tõestas järjekordselt, et uue teaduse tekkeajal eksis nii tema kui ka teised eksperdid.

Ometi on võrdlusmikroskoobi ja teadusliku kohtuballistika ilmumine Inglismaale seotud tema nimega.

Otsekohe pärast Smithi kirjutise läbilugemist tellis Churchill enesele võrdlusmikroskoobi. Ta sõitis New Yorki, tutvumaks God-dardiga isiklikult. Churchilli mikroskoop polnud täiuslik, kuid see õigustas oma otstarvet. Juhus aitas Churchillil juurutada võrd-lusmikroskoopi Suurbritannia kohtuballistikasse.

Ööl vastu 27. novembrit 1927 tapeti Essexis konstaabel Gutteridge. Selle päeva varahommik oli udune ning kõle. Sõites mööda tänavat, märkas postiljon teepervel vereloigus lamavat politseinikku. Tema peast kukkunud kiivri lähedal lebas märkmik. Politseinik hoidis vasakus käes pliiatsit, nähtavasti oli ta tahtnud midagi kirjutada. Mingeid võitlusjälgi polnud. Laiba vasakul põsel oli näha kaks sisenevat kuulihaava. Üks kuul oli läbinud kukla, teine parema põse. Ebatavaline ning õudne oli see, et mõr-var oli tulistanud veel konstaabli mõlemasse silma. Paistis, nagu poleks kurjategija välja kannatanud surija süüdistavat pilku. Postiljon jäi õudusest tummaks. Ta tundis laipa. See oli konstaabel Gutteridge.

Essexi politseiülem pöördus abipalvega Scotland Yardi poole. Londonist saabus kohale peainspektor Berrett. See tüse täishabemega politseinik oli juba varem autoriteet. Kuid Gutteridge'i mõrva uurimine kujunes üheks eredamaks tema elus. Hiljem pühendas ta sellele oma memuaarides terve peatüki. Berrett ei kuulunud selle vana kaardiväe hulka, kes eitasid teaduse ja tehnika saavutusi.

Vaadanud üle sündmuspaiga, nägi ta teepervel autokummi jälge ja kujutas ette kogu sündmuste käigu. Tänavat öösel ei valgustatud. Ometi oli Gutteridge'il taskulamp püksitaskus. Kui konstaabel tahtnuks midagi kirjutada, läinuks tal vaja valgust. Võib-olla oli tahtnud ta kirjutada autolaternate valgusel? Võibolla tahtis ta üles märkida kahtlase auto numbri?

Peagi saabus sõnum, et eelmisel ööl oli ärandatud arst Powelli auto. Berrett nägi selles oma oletuse õigsust. Ärandatud auto leiti .peagi. Kurjategijad olid jätnud selle ühele kõrvaltänavale. Auto külgedel leidus pori ja rohtu. Juhi astmelaual oli näha vereplekke. Esimese vasaku istme tagant leiti padrunikest. Et Berrettil oli mingi .ettekujutus kohtuballistika võimalustest, otsustas ta padrunikesta ja laibast ning laiba lähedalt leitud kuulid saata ballistilisele uurimisele. Uuringud tehti ülesandeks eelkõige Robert Churchillile,' aga samuti ka Enfield Locki kuningliku arsenali inspektoritele Henry Ibbitsonile, William Foxile ja Henry Perryle.

Arsenali inspektorid tegid kindlaks, et Gutteridge'i silmadesse lastud kuulid olid valmistatud mõnikümmend aastat tagasi. Näkku aga oli tulistatud moodsate suitsuta püssirohuga täidetud padrunitega. Ka leitud hülsid õnnestus identifitseerida. Need olid

346

lastud kas firmades «Colt», «Webley» või «Smith & Wesson» valmistatud relvadest. Missuguse relvasüsteemiga aga oli tegemist, seda ei osatud tuvastada. Ja just nüüd astus Churchill esile oma võrdlusmikroskoobiga. Ehkki kuulid olid vastu koljuluud põrgates tugevasti deformeerunud, oli neil ometi täiesti iseloomulik välimus ja neid võis võrrelda eksperimentaalsete kuulidega, mis tulistati «Colti», «Webley» ja «Smith & Wessoni» firmas valmistatud relvadest. Võrdlusmikroskoobi abil võis järeldada, et tapariist oli pärit «Webley» tehasest.

Berrett ja veel mõnikümmend detektiivi hakkasid seda revolvrit otsima. Hammersmithis leitigi kellegi poolt äravisatud «Webley». Tapja pidi olema julm ning tundetu inimene. Sadistlikke kurjategijaid silmas pidades jäi Berretti pilk pidama Frederick Guy Browne'il. Browne oli hiljuti vangist vabanenud retsidivist. Aegajalt oli ta sündmuspaiga ümbruskonnas tegelnud kahtlase autodega äritsemisega. Praegu oli tal Buttersea's väike remonditöökoja. Berrett käskis mehel silma peal hoida. Kuid Browne'i arreteerida või tema töökoda läbi otsida polnud alust enne, kui ta 1928. aasta jaanuari lõpul varastatud auto müümisel vahele jäi. Nüüd asus Berrett tegutsema. Kui ta töökotta astus, nägi ta seal veel üht autot. Selles oli peidus mitte üksnes dr. Powellilt varastatud arstikohver, vaid ka laetud «Webley» koos hulga padrunitega.

«Gutteridge?» küsis Berrett.

«Ei tunne seda meest, pole kunagi kuulnudki,» vastas Browne, kinnitades seejuures, et oli ostnud revolvri möödunud aasta aprillis ega ole seni sellega pauku teinud.

Järgmisel hommikul hakkasid Churchill ja relvainspektorid leidu uurima. Churchilli võrdlusmikroskoop andis peagi vastuse. Mõrvari kuulid langesid täiesti kokku Browne'ilt võetud relvast lastud katsekuulidega. Et aga laibast leitud kuulid olid deformeerunud, ei tahtnud Churchill neid vandemeestele asitõenditena esitada.

Veenvad tõendid olid padrunikestad. Proovilaskudel saadute ja autost leitute võrdlemisel selgus, et löökraua reljeef langes täiesti kokku. Et see uus tõend ei ärataks kahtlust, uuris Enfield Locki inspektor William Fox kõigi kuninglikus töökojas remondis olevate 1374 revolvri ja püstoli padrunikestade põhju. Leidmata ühtki kohtule esitatutega sarnanevat löökraua jälge, tunnistas ta tõendid veenvaiks.

Veel uurimise käigus arreteeris Berrett kellegi Kennedy, keda oli sageli koos Browne'iga nähtud. Vahistamisel püüdis Kennedy politseinikke tulistada, kuid relv andis tõrke. Kontrollimisel selgus, et sellel polnud tapariistaga midagi ühist. Kennedy tunnistas üles, et ta oli koos Browne'iga ärandanud Powelli auto. Konstaabel

Gutteridge oli nad kinni pidanud ja Browne oli tulistanud mitte midagi aimavat politseinikku autost.

23. aprillil 1928. aastal algas Oid Baileys kohtunik Avory juh-

347

timisel protsess Browne'i ja Kennedy üle. Esmakordselt puutus vanu traditsioone säilitada püüdev kohus kokku moodsa kohtubal-listikaga. Kõikide ajalehtede pealkirjades räägiti võrdlusmikroskoobist. Sellest kõneldi veel pärast sedagi, kui mõlemad kohtualused olid 31. mail surma mõistetud ja Pentonville'is üles poodud. Tõsi, ka pärast leidus veel inimesi, kes võrdlusmikroskoopi ei usaldanud. Nende hulka kuulus ka avalikult esineda armastav G. B. Shaw. Ühes avalikus kirjas rääkis ta «fabritseeritud kriimustustest püstolitel ja padrunitel, mis peavad vandemeestele muljet avaldama». Tegelikkus aga lükkas ta väited ümber. Seekord Churchill ei eksinud ja seepärast peetakse teda õigusega meheks, kes rajas kohtuballistikale tee Suurbritanniasse.

7. Võrdlusmikroskoobi viimane samm teel tunnustusele

Pärast Suurbritanniat võeti võrdlusmikroskoop kasutusele ka teistes riikides.

Churchiliile järgnes rootslane Söderman. Pöördunud Lyonist kodumaale tagasi, valmistas ta oma võrdlusmikroskoobi. Temale järgnes Locard Lyonis, Mezger Stuttgardis, Kraft Berliinis.

1930. aastal oli võrdlusmikroskoop Euroopas ^hoopis rohkem levinenud kui Ameerikas, kus ta oli leiutatud. See kinnitas Euroopa kriminalistika kõrgemat teaduslikku taset. Veel kaua aega arutati küsimust, kas ballistika on kohtumeditsiini osa või siis peab ta olema tehnikaspetsialistide ala, samal ajal kui laskevigastused jäävad endistviisi kohtumeditsiini valdkonda. Kõik need vaidlused meenutasid lahkarvamusi toksikoloogia kohast kriminalistikas. Lõpuks võitis arvamus, et uus ala nõuab sellist hoolikust ning täpsust, et temaga ei tohi tegelda inimesed, kes samal ajal uurivad muud. Aja jooksul loodi enamikes maades tavaliselt politsei kri-minalistikalaboratooriumide juures ballistikaosakonnad. Pärast «kõiketeadjate» teadlaste ajastut hakkas peaosa etendama kitsaste erialade spetsialistide koostöö, mis pani kindla aluse edaspidisele progressile.

SISUKORD

Thorwald, J.
T50 Sada aastat kriminalistikat. — Tln.: Eesti Raamat, 1981.— 352 lk., 2 pg. iil.
Raamat on jutustus sellest, kuidas teaduse saavutusi on hakatud kasutama võitluseks kuritegevusega. Käsitletakse isikusamastamise ajalugu, kohtumeditsiini, kohtutoksikoloogia ja kohtuballistika arengu põhietappe.
^ 11002—324
M 901(16) 81 74—81 12030120000 67.99(2)9

Юрген Торвальд. СТО ЛЕТ КРИМИНАЛИСТИКИ. (Пути развития криминалистики). На эстонском языке. Перевод с русского языка: Ганс Грейманн. Художник-оформитель Юри Каармаа. Таллин, изд-во «Ээсти раамат». Toimetaja A. Kuningas. Kunstiline toimetaja S. Stern. Tehniline toimetaja K. Rohtmets. Korrektorid A. Langsepp ja O. Rattur. ИБ '№ 1200. Laduda antud 15. 10. 80. Trükkida antud 4. 06. 81. Formaat 60X90/16. Trükipaber nr. 2. Kiri: iiteraturnaja. Kõrgtrükk. Trükipoognaid 22+2,0 (kleebised). Ting-värvitõmmiseld 24,30. Arvestuspoognaid 26,73. Trükiarv 30 000. Tellimus nr. 3636. Hind rbl. 1.20. Kirjastus «Eesti Raamat», 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10. H. Heidemanni nim. trükikoda, 202400, Tartu, Ülikooli 17/19. III.